

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nazan Bekiroğlu'nun
Önsöz ve Notlarıyla

CİLT 1

ŞAIR NİGÂR HANIM

GÜNLÜK

ŞAIR NİGÂR HANIM

GÜNLÜK

24 Ocak 1887-14 Nisan 1890 • CİLT 1

Yayına Hazırlayan: Zeynep Berktaş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GÜNLÜK

Şair Nigâr Hanım

Anı-Biyografi

TİMAŞ YAYINLARI | 5200

Edebiyat | Anı-Biyografi | 31

YAYINA HAZIRLAYAN

Zeynep Berktaş

EDITOR

Hüsnüye Gülsev Koç

Seval Akbıyık

KAPAK TASARIM

Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM

Nur Kayaalp

1. BASKI

Nisan 2021, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-3789-6

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

   timasyayinrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT

Matsis Matbaacılık

Tevfikbey Mahallesi

Dr. Ali Demir Caddesi No:51

Sefaköy / İstanbul

Tel: (0212) 624 21 11

Matbaa Sertifika No: 40421

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ŞAİR NİGÂR HANIM
GÜNLÜK
24 Ocak 1887-14 Nisan 1890 • CİLT 1

Yayın a Hazırlayan: Zeynep Berktaş

Nazan Bekiroğlu'nun
Önsöz ve Notlarıyla

ZEYNEP BERKTAŞ

2000 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümünden mezun oldu. Mezuniyet tezi “İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 3 Numaralı Sicil”in transkripsiyonudur. Bir süre Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nde araştırmacı olarak çalıştı. 2002-2004 yılları arasında Türk Petrol Vakfı bünyesinde bulunan Fevziye Abdullah Tansel kütüphanesini düzenledi. Hocası Prof. Dr. İsmail Kara’nın editörlüğünü yaptığı Hilafet Risaleleri Serisi’ne bir tanesi yazma olmak üzere Osmanlı Türkçesinden metinler transkribe etti. Farsçadan Türkçeye birçok çocuk hikâyeleri çeviren Berktaş, hâlihazırda Timaş Yayınları’nda tarih editörü olarak çalışmalarına devam etmektedir. Evli ve Ahmet Zahid’in annesidir.

Katkıda Bulunduğu Bazı Çalışmalar:

- *Fuad Köprülü, Sevgili Kızım (Fuad Köprülü’den Fevziye Abdullah Tansel’e Mektuplar)*, İstanbul 2006.
- *İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530)*, İSAM, İstanbul 2010.
- *Ahmed Midhat Efendi, Fazıl ve Feylesof Kızım (Fatma Aliye’ye Mektuplar)*, İstanbul 2011.
- *Fevziye Abdullah Tansel, Ay Dolanır Günler Geçer (Fevziye Abdullah Tansel’in Günlükleri)*, İstanbul 2012.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 21

MUKADDERÂT 29

GÜNLÜK Cilt 1

24 Ocak 1887-14 Nisan 1890 (İlk Sekiz Defter) 47

Birinci Defter 49

İkinci Defter 139

Üçüncü Defter 181

Dördüncü Defter 229

Beşinci Defter 257

Altıncı Defter 345

Yedinci Defter 383

Sekizinci Defter 417

SEÇME KAYNAKÇA 451

FRANSIZCA-TÜRKÇE SÖZLÜKÇE 454

OSMANLICA SÖZLÜKÇE 458

ÖNSÖZ

NİGÂR HANIM

1862-1918 yılları arasında yaşayan Nigâr Hanım, Macar Osman Paşa'nın kızıdır ve imzasını Nigâr binti Osman olarak atan şaireyi babasını göz ardı ederek değerlendirmek mümkün değildir. Asıl adı Adolf Farkas olan bu asilzade 1848-1849 Macar İhtilâli sırasında Osmanlı devletine iltica eden subaylardan biridir. Kendi rütbesiyle kabul edildiği Osmanlı ordusunda hizmet vermiş, ihtida ederek Osman Nihali adını almış, askeri kariyerinin ardından Mekteb-i Harbiye'de ömrünün sonuna kadar sürecek olan Fransızca ve Almanca hocalığına başlamış, paşalık unvanıyla taltif edilmiştir. Kızının eğitimi gibi yenilikçi toplumsal yaşantısında da onun en büyük destekçisi olan Osman Paşa bu tavrıyla, dönemde kız çocuklarının yetiştirilmesi doğrultusunda yüksek statülü Batılılaşmış ailelerin yüklendiği eğitici ve ufuk açıcı rolü üstlenmiştir. Nigâr Hanım'ın Osman Paşa'dan bahsettiği hemen her yazıda bu destek özellikle vurgulanır ve o da dönemindeki öncü kadınlar gibi "babasının kızı"dır.

Baba desteğinin sağladığı güç ve cesaretle geleneksel toplumsal yapının kadınlara biçtiği rolün dışına çıkan Nigâr Hanım, değişmekte olan zihniyeti kadın kimliği üzerinden yansıtan burçlar arasında sosyal yaşantısı yönüyle dikkat çeken en belirgin örnektir. Bu yeniliğin ikonu tesis ettiği edebi salondur ve burada kadın-erkek misafirlerin kabul edilmesi, sanat, edebiyat, müzik sohbetlerinin, fikir tartışmalarının gerçekleştirilmesi bütünüyle Batılı bir sosyal anlayışı işaret eder.

Nigâr Hanım'ın annesi Emine Rifati Hanım ise tipik bir Osmanlı kadınıdır ve Nigâr Hanım'ın Doğu ile Batı arasındaki konumunu belirleyen erken iki merkezden diğeridir. Ancak Nigâr Hanım iki dünya arasında bir sentezden daha ziyade farklı etkileri bir arada taşıyan eklektik bir örnek olarak gelişir. Eğer şarklı yönüne bir ikon aranacaksa o da yaşmak-feracesidir ve Nigâr Hanım iki dünya arasında bir şarkıya benzetilecekse bestesi Garplı güftesi Şarklı. Neticede o yaşmak-feracenin altından Paris modasına göre biçilmiş bir tuvalet çıkmaktadır.

Aynı eklektizm Nigâr Hanım'ın edebiyatında da yansımaları bulmuş, aynı anda hem Batı hem Doğu, hem yeni hem eski olan şiiri onu Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatlarının derbendinde bir Ara Nesil sanatçısı olarak tanımlamayı mümkün kılmıştır. Ancak bütün Ara Nesil sanatçıları gibi Nigâr Hanım da bir yandan Ekrem ve Hamid'in diğer yandan Fikret ve Cenab'ın gölgesindedir. Kendisini bir anda şöhrete kavuşturan birinci kısım *Efsûs*'tan (1887) sonra -biri hariç- bütün eserlerini Meşrutiyet öncesinde veren Nigâr Hanım Meşrutiyet sonrasında saygınlığını korumuş olmakla birlikte edebi kanonun dışında kalarak parıltısını yitirmiştir. Ölümünden sonra kendisinden bahseden yazılar azalmış ve Nigâr Hanım neredeyse unutulmuştur.

Unutuluşun kucağına zirveden düşmüş olması Nigâr Hanım'ın zamanında kazandığı şöhretin kaynak değerini tartışmaya açar. Nitekim hakkında sağduyuyla yapılmış bütün değerlendirmelerde bu şöhretin kaynağının edebi olmaktan ziyade kadın olmakla ilişkisi vurgulanır. Çünkü kadınların kendi duygularını açıkça terennüm edemediği, erkek duygularına özenerek yazdığı taklidî dönemde Nigâr Hanım bir kadın olarak duygularını çekincesizce yazabilmiş, adını açıkça göstererek kimliğini sahiplenmiştir. Bu açıdan bakıldığında şöhretinin ilk sebebi samimiyetidir ve Nigâr Hanım ilk “kadın” şairimizdir. Ancak şöhretinin sebebi olan şey unutuluşunun da sebebidir. Çünkü samimiyet, bir eseri kuvvetli kılmak adına -tek başına- ne gerekli ne de yeterli şarttır ve değişen zaman sosyal şartları ayıklaadığında geriye kalan edebiyatı Nigâr Hanım'ın zamana direnmesine yetmemiştir. Bu yönüyle Nigâr Hanım samimiyet ve edebiyat ilişkisi adına dramatik bir örnektir.

Nigâr Hanım'ın zamana direnemeyen edebiyatı romantizmin ilkelerine göre biçimlenirken o, kişiliği ile de romantik bireyin bütün özelliklerini taşır. Günlükte kaderden şikâyet, ölüm saplantısı, intihar arzusu, ağlamak mazoşizmi, aşırı hassasiyet, kırılganlık, yalnızlık duygusu, tabiat hayranlığı, aşka düşkünlük, din ihtiyacı, güzel sanatlara tutku, mezarlıklarda vakit geçirmek gibi pek çok bileşen romantizmden gelir. Dahası Nigâr Hanım'ın yaşantısı ile eserleri arasında kesin bir sınır çekilmiş değildir ve bu noktada bir mahremiyet alanı olarak bireyselliğin sakıncasızca gerçekleştiği yer olan günlük büyük önem

kazandır. Bizde Batı tarzı ilk günlüklerden birinin altına imza atmış olan Nigâr Hanım yaşamını bütünüyle kayda geçirmek ihtiyacını hissetmesiyle de değişen zihniyetin bir temsilcisidir. O artık ismini, yaşantısını, duygularını kaydeden yeni bir kadın tipi, birey olarak kadındır.

Nigâr Hanım'ın Günlükleri

Nigâr Hanım'ın günlüklerinin yirmi defter tutarında olduğuna dair edebi kamuda yaygın bir kanı vardır fakat mevcut defterlerin sayısı on üçtür. Eksik defterlerden bir kısmının Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra, “kutsal anne” imajını gelecek nesiller nezdinde korumak adına oğulları tarafından; bir kısmının ise Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaydettiği sert eleştirilerden dolayı bizzat Nigâr Hanım tarafından imha edildiğine dair rivayet Taha Toros'tan gelir. Nitekim Nigâr Hanım'ın oğulları tarafından günlükten hazırlanmış küçük bir seçki olan *Hayatımın Hikâyesi*'nde (1959) eksik defterlerin bazılarında yapılmış alıntılar vardır. Ancak örneğin birinci *Efsûs* ve nispeten ikinci *Efsûs* (1890) ile *Elhân-ı Vatan*'ın (1916) yayım macerasını günlükten bütün renkleriyle takip edebilirken Nigâr Hanım'ın eksik defterlere denk düşen diğer eserlerinin bizler için kuru birer künyeden ibaret kalmış olması, gerekçesi ne olursa olsun imha edilen günlüklerin ne kadar büyük bir kayba sebebiyet verdiği de uyarır.

Nigâr Hanım'ın defterleri için iki türlü numaralandırma mevcuttur ve ikisinin de eksik olması bu defterlerin gerçek sayısını tespit etmeyi güçleştirir. İlk numaralandırma Nigâr Hanım tarafından yapılmıştır ve 15. Defter'e kadar sürer, bundan sonraki defterlerin hiçbirinde Nigâr Hanım tarafından verilmiş bir numara yoktur. İkinci numaralandırma ise Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra, küçük oğlu Salih Keramet Nigâr tarafından yapılmıştır ve ilk on beş defter için Nigâr Hanım'ın numaralandırmasıyla uyumlu olarak 18. Defter'e kadar gelir. Tarih sırasıyla 18. Defter'in ardından gelen defterin sonuncu olduğu çok açıktır. Çünkü son sayfası Nigâr Hanım'ın vefatından on bir gün önce yazılmıştır ve Salih Keramet'in el yazısı ile ve kırmızı bir kalemle son satırın altına “İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn” ayeti ile rahmet duası “Rahmetullahiâleyhâ” eklenmiştir. Bununla birlikte dış kapaklarının kopmuş olması, Salih Keramet'in son deftere verdiği numarayı görmeyi engellemektedir. Yaygın kaniya göre bunun 20. Defter olması gerekir. Ancak iki defter arasındaki zamansal boşluğun sadece bir hafta olması arada bir defter doldurulmuş olma ihtimalini zayıflatır. Benzer şekilde 15. Defter ile 17. Defter arasında yine sadece bir hafta vardır fakat Salih Keramet'in numaralandırmasına bakılırsa bu arada da eksik 16. Defter yer alır.

Sonuç olarak mevcut manzarada defterlerin sayısı tartışılabilir ve şüphe doğuran anakronileri birtakım tahminlerle (arada küçük birer defterin, mazi hasbihallerinin varlığı vs) gidermek denenebilirse de bunların kesinlik içermesi mümkün değildir. Aşağıda Salih Keramet'in numaralandırmasına uygun olarak defterlerin dökümü yapılacaktır ancak bundan sonraki araştırmacılar arasında ortak bir sistematik oluşturmak adına mevcut defterleri kayıtlı olduğu müze olan Aşîyan atfıyla I'den XIII'e kadar numaralandırmayı da burada bir teklif olarak sunmak gerekir.

Salih Keramet Nigâr tarafından verilen numaralara uyarak bu defterlerin dökümü şöyledir:

1. Defter: 12 Kânunısani 1302–18 Temmuz 1303 [24 Ocak 1887–30 Temmuz 1887], 180 s.
2. Defter: 29 Temmuz 1303–30 Eylül 1303 [10 Ağustos 1887–12 Ekim 1887], 70 s.
3. Defter: 1 Teşrinievvel 1303–30 Kânunievvel 1303 [13 Ekim 1887–11 Ocak 1888], 71 s.
4. Defter: 31 Kânunievvel 1303–29 Şubat 1303 [12 Ocak 1888–12 Mart 1888], 50 s.
5. Defter: 1 Mart 1304–22 Teşrinisani 1304 [13 Mart 1888–4 Aralık 1888], 181 s.
6. Defter: 28 Teşrinisani 1304–27 Nisan 1305 [10 Aralık 1888–9 Mayıs 1889], 52 s.
7. Defter: 5 Mayıs 1305–27 Teşrinievvel 1305 [17 Mayıs 1889–8 Kasım 1889], 53 s.
8. Defter: 31 Teşrinievvel 1305–2 Nisan 1306 [12 Kasım 1889–14 Nisan 1890], 56 s.
9. Defter: Eksik.
10. Defter: Eksik.
11. Defter: Eksik.
12. Defter: Eksik.
13. Defter: İç kapağa Latin harfleri ile Salih Keramet tarafından düşülen not “7.8.1891'den 21.I.1893'e kadar” şeklinde ise de defterin sadece ilk yedi sayfası yazılı olup geride 3 boş sayfa daha vardır. Tek tarih, söz konusu yedi sayfanın sonundaki 8 Kânunısani 1309 [20 Ocak 1894] olarak görünmektedir ve bu, Salih Keramet'in verdiği 21.I.1893 tarihi ile uyuşmamaktadır. Diğer yandan bu defterde Nigâr Hanım tarafından önceki defterlerin her birine yazılmış başlangıç ifadelerinin yer almayışı, sayfaları Nigâr Hanım tarafından numaralandırılmamış

olan bu defter ile aynı fiziksel özelliklere sahip olan 15. Defter'in 104 sayfa olup bunun sadece on sayfa olması baş taraftan koparılmış sayfalar olduğunu göstermektedir.

14. Defter: Eksik.

15. Defter: 26 Mayıs 1327–26 Nisan 1332 [8 Haziran 1911–9 Mayıs 1916], 105 s.

16. Defter: Eksik.

17. Defter: 2 Mayıs 1332–6 Kânunısani 1332 [15 Mayıs 1916–19 Ocak 1917], 303 s.

18. Defter: 7 Kânunısani 1332–24 Teşrinievvel 1917 [20 Ocak 1917–24 Ekim 1917], 300 s.

19. Defter: Eksik.

[20. Defter]: 31 Teşrinievvel 1917–19 Mart 1918 [31 Ekim 1917–19 Mart 1918], 200 s.

Bu dökümden anlaşıldığı kadarıyla Nigâr Hanım günlük tutmaya başladığı zaman 25 yaşındadır. 1918'de vefat ettiğine göre 56 yıllık ömrünün yaklaşık 31 yıllık kesitini günlük formunda belgelemiştir. Ancak eksik defterler göz önüne alındığında, belgelenen 31 yılın kesintiye uğradığı fark edilir. İlk kesinti, 9, 10, 11 ve 12. Defterlerin oluşturduğu yaklaşık 3 yıl 9 aylık süre için söz konusudur. İkinci boşluk daha geniş olup 13. ve 15. Defterler arasındaki yaklaşık 17,5 seneyi kapsar. Böylece toplam olarak 21 yıldan biraz fazla süren bir boşluktan söz etmek gerekir. Bir başka ifade ile mevcut günlükler yaklaşık 10,5 yıllık bir zamana yayılmıştır.

24 Ocak 1887 ilâ 14 Nisan 1890 arasında yazılmış ilk sekiz defter bu 10,5 yılın ilk 3 yıl 3,5 ayını kapsar. Bunları ilk dönem günlükleri olarak değerlendirmek mümkündür. 8 Haziran 1911 ilâ 19 Mart 1918 arasındaki 7 yıl 3 aylık süreyi kapsayan dört defter de son dönem günlükleri olarak anılabilir. Arada ise tek günün yedi sayfalık notlarından ibaret 13. Defter vardır ve bunu gerek zamansal olarak gerek Nigâr Hanım'ın hayatındaki köklü değişikliklerin (annesinin ve babasının ölümü, ikinci boşanma, kırk yaş eşiği gibi) hemen öncesinde kalması sebebiyle bir geçiş günlüğü olarak değerlendirmek uygundur. Hacim yönünden bakıldığında orijinal metin üzerinden (13. Defter'in yedi sayfası ile birlikte) toplam 1628 sayfa olan defterlerin 713 sayfası ilk dönem günlüklerini, 908 sayfası ise son dönem günlüklerini teşkil eder.

“Mukadderât”

Günlüğün içeriğine geçmeden evvel bütünleyici bir başlangıç metni olan “Mukadderât”tan bahsetmek gerekir. Çünkü 24 Ocak 1887’de “Jurnalim” olarak adlandırdığı günlüğünü tutmaya başlayan Nigâr Hanım bundan üç gün önce, 21 Ocak 1887 tarihinde günlüğe hazırlık olarak küçük bir hatırat olan “Mukadderât”ı tamamlamıştır. Bunun anlamı Nigâr Hanım’ın mevcut günlükler formunda belgelenmiş yaklaşık 10,5 yıllık yaşamına kendi kaleminden bir 25 yıl daha eklemenin mümkün olduğudur.

Hayatımın Hikâyesi’nin başındaki sadeleştirilmiş, kısaltılmış ve yer yer müdahale edilmiş bazı pasajlar hariç tutulursa yayımlanmamış olan bu metin Nigâr Hanım’ın torunu Selma Onat’ın özel arşivinde mevcut büyük boy kâğıda on bir sayfalık bir el yazmasından ibarettir. “Mukadderât”ta Nigâr Hanım hatırlayabildiği yıllardan başlayarak geçmiş yaşamını özetler ve ilk dönem günlüklerinde geniş yer tutan problemlerin köklerine iner. Buna göre Nigâr Hanım mutlu bir çocukluk geçirmiştir. Annesinin isteğiyle önce bir mahalle mektebine gitmişse de Kur’an’ı birkaç kez hatmetmesine rağmen Türkçe okuma yazmayı öğrenememiş, o süreçte Ebüllisan Şükrü Efendi’den evde özel olarak Türkçe dersleri almıştır. Yedi yaşında iken babası tarafından, Kadıköy’de Fransızca eğitim veren Pansiyon’a yatılı öğrenci olarak gönderilen Nigâr Hanım burada geçirdiği üç yılı özlemle ve okulun sahibi Madam Garos’u sevgiyle anar. Üç yıl boyunca Fransızca, müzik, resim, el işi derslerinin yanı sıra yabancı ve levanten çevreden arkadaşları İtalyanca, Rumca ve Ermenice gibi farklı diller ve farklı kültürlerle bağdaşmasını sağlar. Örtünme çağı yaklaştığı için on bir yaşında okuldan alınan Nigâr Hanım, Osman Paşa’nın tercihiyle eğitimine konak usulünce devam eder. Fransızca hocası bizzat babasıdır, Türkçe için yine Ebüllisan Şükrü Efendi gelir, piyano hocası ise Mösyö Borci’dir.

Ancak bu yıllarda Nigâr Hanım’ın hayatında çok önemli bir olay gerçekleşir. İstanbul’da zenginliği ve saygınlığı ile tanınmış bir zât olan Elhac Salih Efendi’nin oğlu İhsan Bey, Nigâr Hanım’a talip olur. Osman Paşa bu teklifi kızının yaşının küçüklüğü ve eğitimini henüz tamamlamamış olduğu gerekçesiyle reddetse de Nigâr Hanım’ın tabiriyle talepkâr taraf aynı zamanda ısrarkâr da olduğundan ve takdiri tedbir hiçbir vakit değiştiremediğinden 1875 yılında evlilik gerçekleşir.

1877’de tek kardeşi Ali Osman’ın bir kaza sonucunda vefat etmesi Nigâr Hanım’ın karşılaştığı ilk trajik olaydır. 1880’de ilk kez anne olan Nigâr Hanım 1882’de ikinci, 1885’te üçüncü oğlunu dünyaya getirir ancak eğlenceye ve gece

hayatına düşkün olan İhsan Bey, Nigâr Hanım'a olan ilgisini kaybetmiştir. "Mukadderât"ta çocukluk yıllarının yüceltilmesi ile evlilik yıllarındaki mutsuzluk tezat oluşturur. Nitekim araya giren tatsızlıklar, görünce baskısı, sınırlarındaki yıpranma ve İhsan Bey'in ikinci kez evlendiğine dair dedikodulara daha fazla tahammül edemeyen Nigâr Hanım geçirdiği ağır bir böbrek rahatsızlığının akabinde, tedavi gördüğü Büyükkada'dan baba evine döner. Bununla birlikte İhsan Bey ile Nigâr Hanım arasında tutkulu bir aşk olduğu, tarafların birbirinden bütünüyle vazgeçemediği fark edilir. Çocuklarından ayrı kalmaya da dayanamayan Nigâr Hanım geri gelmesi için ikna edilse de İhsan Bey yine kayıplara karışınca üç ay üzerine tekrar baba evine döner. Yazışmalar, görüşmeler süre giderken Nigâr Hanım'ın şartları bellidir: İhsan Bey'in diğer eşinden ayrılması, geceleri eve gelmesi ve Nigâr Hanım'ı görünceyle aynı evde yaşatmaması. "Mukadderât"ın sonunda iki taraf bu şartlarda anlaşmış gibi görünmekle birlikte İhsan Bey'in sebatsızlığını, karakterindeki tutarsızlığı gören Nigâr Hanım kararsızlıklar yaşamaktadır ve bu tereddüt ilk dönem günlükleri boyunca hissedilecektir.

Günlüğün İçeriği

Nigâr Hanım'ın günlükte "Mukadderât"ın bıraktığı yerden devam eden hikâyesini özetlemek gerekirse ilk sekiz defterin egemen figürü İhsan Bey'dir. Baba evindeki Nigâr Hanım bir süre sonra oğullarının özlemine dayanamayarak ve hâlâ sevdiği İhsan Bey'in vaadlerine inanarak Rumelihisarı'ndaki yalıda çocukları ve kocasıyla birlikte yaşamaya başlarsa da bu teşebbüs de sadece birkaç ay sürer. İhsan Bey'in bazen günlerce ve gecelerce eve gelmeyişi, haşın tavırlarına dayanamayan Nigâr Hanım üçüncü kez baba evine dönerek mahkemeye müracaat eder ve boşanma davasını başlatır. İki yıldan fazla süren mahkeme sonunda çift 1889'da ayrılır. Çocuklardan büyük oğul Münir, Nigâr Hanım'da; Feridun ve Keramet ise babada kalmıştır.

Bu temel hikâyenin paralelinde Nigâr Hanım'ın çevresi, eve gelip giden yerli, yabancı ve levanten çevreden kadın-erkek pek çok konuk, müzik ve şiir dolu geceler, ziyafetler, sefaret çayları dikkat çeker. Nigâr Hanım'ın hayatına yeni talipler, ilân-ı aşklar, kırık sevdâ hikâyeleri girer. İlk sekiz defterin sonunda 28 yaşına gelmiş olan Nigâr Hanım üç buçuk yıldır baba evindedir. *Efsûs*'un birinci kısmının yayımıyla hatırı sayılır bir şöhrat kazanmış, bu teşvikle ikinci kısım *Efsûs*'un basımı için Ebüzziya Tevfik'ten gelen teklifi kabul etmiştir. Mekteb-i Sultani'de yarılı olarak okuyan Münir hafta sonları eve gelmekteyse

de diğer iki çocuğundan ayrı kalan Nigâr Hanım onları ancak zaman zaman görebilmektedir. 8. Defter Keramet'in okula başladığı günün notlarıyla sona erer.

Aradaki eksik dört defterin ardından yaklaşık dört yıl sonrasının tarihini taşıyan 13. Defter'in mevcut yedi sayfası bir hasbihalden ibarettir ve Nigâr Hanım'ın kendisine ikinci kez evlilik teklif eden İhsan Bey ile yeniden evleneceğini gösteren psikolojiyi yansıtır. Nigâr Hanım'ın mevcut defterleri 17,5 yıl üzerine 1911 itibarıyla devam ederken aradaki boşlukları eksik günlüklerin *Hayatımın Hikâyesi*'ne alınmış sayfalarından, Nigâr Hanım'ın kendi eserlerinden, hakkında yazılanlardan, çeşitli mektuplardan hareketle doldurmak mümkündür. Bu süre içinde üç oğlu da Galatasaray Sultanisi'ni bitiren Nigâr Hanım anne ve babasını bir yıl arayla kaybetmiş (1897, 1898); *Niran* (1896), *Aks-i Sedâ* (1899) ve *Safahât-ı Kalb'i* (1901) yayımlamıştır. 1902'de İhsan Bey'den ikinci kez boşanmış, defalarca yurt dışı seyahatine çıkmış, bazı ameliyatlar geçirmiş, Nişantaşı'nda bir konak ve Rumelihisarı'ndaki yalının yarısını satın almıştır. Çevresi, edebi salonu, Göksu safaları, mehtap âlemleri, şairliği, güzellik şöhreti ve mutsuzluğu ile Nigâr Hanım mitinin tamamlandığı bu dönemden sonra ülkede Meşrutiyet ilân edilmiş, Nigâr Hanım'ın yürekten bağlı olduğu II. Abdülhamid 31 Mart Vak'ası'nın ardından hal' edilmiştir.

15. Defter başlarken Balkan Harbi kapıdadır. Nitekim Karadağ'ın ilân-ı harp etmesi üzerine seyahatini yarıda keserek yurda dönen Nigâr Hanım dolabının kapağını öptüğünü günlüğüne kaydeder. Mevcut son dört defterde kişisel vurgu, bir daha evlenmeyen Nigâr Hanım'ın yalnızlığı üzerinde yoğunlaşır. Büyüyen çocuklarından ikisi evlenerek kendi hayatlarını kurmuştur, Salih Keramet de kendi görevleriyle meşguldür. Yazları Rumelihisarı'ndaki yalıda kışları Nişantaşı'ndaki konakta geçiren Nigâr Hanım'ı avutan tek şey ise çevresidir. Yalnızlığıyla baş edemeyen Nigâr Hanım'da bir tür marazi sosyal bağımlılık doğuran bu çevre seçkin konuklardan hanım sultanlara, şehzadelere kadar genişler ve veliahd-ı sani Vahdettin Efendi ile Sultan Reşad'a kadar ulaşır. Bununla birlikte sık sık mazi hesaplaşmalarına girişen Nigâr Hanım'ın yalnızlık ve hastalık şikâyetleri hiç bitmez. I. Cihan Harbi'nin başlamasıyla bu şikâyetlere yoksulluk, kıtlık, karaborsa, ulaşım sıkıntıları da eklenir. Tifüs mikrobi kaptıktan bir süre sonra 31 Mart 1918'i 1 Nisan'a bağlayan gece Şişli Etfal Hastanesi'nde hayata gözlerini yuman Nigâr binti Osman'ın günlüğündeki son sayfa 19 Mart 1918 tarihini taşıyan beş satırdan ibarettir. Ruşen Eşref onun, tifüsün ilk nöbetlerinin ardından evde yirmi dört saat yalnız kaldığını kaydettiğine göre hastanede on bir gün yatmıştır.

Günlüğün Önemi

Nigâr Hanım'ın 1887-1918 arasını kapsayan günlüklerinden onun sadece kendi hikâyesini değil bir dönemin şemasını da çıkarmak mümkündür. İlk dönem günlüklerinin tamamı II. Abdülhamid saltanatının 1887-1890 aralığıyla örtüşür, son dönem günlüklerinde ise zaman Balkan Harbi'nin hemen öncesinden I. Cihan Harbi'nin son yılına kadar uzanır. Bu kronoloji içerdiği toplumsal, siyasal ve tarihsel hareketlilik açısından çok önemlidir. Ancak bu günlüğün ne olduğunu anlamak için öncelikle onun ne olmadığına bakmak lâzımdır.

Bu günlük içerdiği dönemin bütün hareketliliğine rağmen siyasi amaçlarla kaleme alınmış değildir. Meşrutiyet aleyhtarı dağınık birkaç pasajın dışında politika Nigâr Hanım'ın öncelikli ilgi alanında görünmez. Nigâr Hanım'ın günlüğü edebi bir günlük de değildir. Sayfalar arasında, ilk eseri yayımlanmış genç bir şairenin ayrıntılı düşünce ve duygularıyla karşılaşmayız örneğin, edebiyat hakkındaki fikirlerini de bulamayız. Olanlar da zayıf bir iki çizgiden ibarettir. Bu günlük sosyal renkleri kaydetmek amacını da taşımaz. Onda Kâğıthane ve mehtap âlemlerinin söz gelimi Abdülhak Şinasi Hisar üslûbunda kaleme alınmış ayrıntıları yer almaz. Bu günlük başkaları okusun diye de yazılmamıştır. Satırlar arasında Nigâr Hanım'ın, bunca defteri bir gün yayımlanması düşüncesiyle kaleme aldığı dair bir ima yoktur, gelecek zamanlara nadiren hitap edilir. Nigâr Hanım öncelikle kendi kendisiyle konuşmaktadır. Yazmak onu rahatlatmaktadır ve derdini kâğıt ve kaleme yüklemese çıldıracaktı.

Bununla birlikte bu günlük yine de önemlidir. Çünkü Nigâr Hanım ayrıntılı fotoğraflar değilse de genel haritalar vermiştir ve kaydedilenlerden hareketle bazı tarihçeleri takviye etmek mümkündür. Yeme içme, giyim kuşam, gezme, mesire, alışveriş, mağazalar, okullar, tiyatro, sinema, tramvay, ısınma, ev döşeme, hizmetkârlarla ilişki gibi pek çok ayrıntıya bu sayfalardan ulaşılabilir ve günlük, toplumsal tarih bakımından zengin malzeme taşır.

Bu günlük bütün ketumluğuna rağmen edebiyat tarihi açısından da önemlidir. Edebi simalar kadar 19. asır sonu ve 20. asır başında entelektüel bir Osmanlı kadınının okuma listesi ilgi çekicidir ve Nigâr Hanım okuduklarını yeterince kaydetmiştir. Keza günlük, Nigâr Hanım'ın edebi kimliği merkeze alınırsa kadın ve edebiyat ilişkisi bakımından da son derece dikkate değerdir. Bu günlük dil araştırması yapacaklar için de özellikle kelime varlığı ve sözdizimi bakımından zengin malzeme içerir, geçiş dönemindeki Türkçenin fonetik özelliklerini gösterir.

Balkan Harbi'nden itibaren savaş şartlarının gündelik hayata, fiyatlara ve nakil vasıtalarına yansması, Rumeli'nin elden gitmesi ve muhacirlerin içler acısı hali etrafında Nigâr Hanım'ın günlüğü önemli tarih malzemesi taşır. I. Cihan Harbi yıllarında savaş ekonomisi, dikkatle kaydedilmiş fiyatlar, kıtlık, pahalılık, karaborsa, vesika ekmeği ayrıntıları arasındadır. Bu sayfalar mehtap âlemlerinin ve sandal safalarının hayattan çekilmesine, Boğaz'da başlayan çarpık yapılaşmaya, sosyal dokunun bozulmasına tanıktır. Nigâr Hanım'ın bürokratik işleyiş ve İttihat ve Terakki hakkındaki fikirleri de dikkate değerdir ve örneğin Naciye Sultan'ı ziyaretten dönüşünde defterine şu cümleyi kaydetmiştir: "Bugün Harbiye Nazırı zevcesi Naciye Sultan bu harp ne zaman bitecek diye benden soruyordu", 8 Şubat 1918. Keza Nigâr Hanım Hilâl-i Ahmer, Cemiyet-i Hayriye, Esirgeme Derneği başta olmak üzere dönemin bazı cemiyet faaliyetleri hakkında da değerli bilgiler kaydetmiştir.

Bu günlük tıp tarihi araştırmacıları için de önemli olabilir. Doktor Zambako, Doktor İlyas Paşa, Doktor Horasancıyan ilk anda dikkat çekmek üzere dönemin pek çok hekimi ile bu sayfalarda karşılaşırız. Kimi eve davet edilen kiminin muayenehanesine gidilen bu doktorlar nezle, öksürük ve ses kısılmasından kalp rahatsızlığına; romatizma ve siyatikten sarılığa, gastritten kansızlığa, bronşitten tifüse kadar pek çok hastalığı tedavi etmek için uğraşırlar. Ev ilâçları kadar kuru boynuz çekirmek, kurşun döktürmek, şeyhe ve hocaya okutturmak, hatta Musevi Behor Levi'ye "baktırmak", gelincikçiye başvurmak gibi alternatif tedavi yöntemleri ve inanışlar da sayfalar arasında görülür. Nigâr Hanım'ın günlüğünde adı geçen az ya da çok ciddi pek çok hastalığın arasında en dikkat çekici olan 1 Ekim 1889 itibarıyla "Hindistan taraflarından" İstanbul'a kadar gelmiş salgını göstermesi yönüyle deng hummasıdır.

Bu günlük müzik tarihi bakımından da önemlidir. Nigâr Hanım'ın günlüğü sese dönüştürülse sayfalar arasından piyano notaları yükselir; kanun, ud, def, gitar, mandolin, flüt, lağvta, keman da buna eşlik eder. Nigâr Hanım alaturka parçaların adını nadiren kaydetmiştir ancak çok sayıda opera parçasının adı, valsler, polkalar, mazurka ve kadriller dönemin müzik repertuarı hakkında fikir verir. Ünlü piyano hocaları olarak Cosmi Devlet, Géza Hegyei, Henri Furlani dikkat çeker. Bimen Şen görüntüye girerken hanende ve sazandelerin bir kısmı ismen zikredilir.

Bu günlük ünlü Türkologlar Kunoş ve Vambéry başta olmak üzere dönemde yolu İstanbul'dan geçen ve Osman Paşa'nın çevresine giren Macarlar ve Macar kültürü hakkında da zengin malzeme taşır, keza dönemin Avusturya-Macaristan, İtalyan, Alman, özellikle İran sefaret çevrelerine ilişkin tanıklıklara da sahiptir.

İtalya Veliahdı Victor Emmanuel, Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm ve İmparatoriçesi İstanbul'da görünürken Osmanlı bürokratları da eksik değildir.

Nigâr Hanım'ın boşanma sürecine ilişkin ayrıntılar hukuk tarihi bakımından ilgi çekicidir. Toplumsal tabakalaşma, sınıflar arası ilişkiler, hizmetçi katmanı karşısındaki tavır, halk ve avam ayrımı, seçkincilik, modernleşme sürecindeki pratikler gibi pek çok ayrıntı günlüğü sosyolojik açıdan önemsenir hale getirir. Diğer yandan Nigâr Hanım romantik birey olarak kendisini gerçekleştirmiştir ve günlük, toplumsal cinsiyetçi söylem bakımından da yeterince zengindir, feminist düşünce ve kadınlık hallerinin tarihçesine ilişkin olarak birinci ağızdan eşsiz bir belgedir.

Benim kanımca ise bu günlüğün en zengin yanı titizlikle kaydedilmiş şahıs kadrosudur. Dönemin pek çok ismiyle Nigâr Hanım'ın daha baba evinde başlayan salı kabullerinde, Nişantaşı'ndaki konağın salonunda veya herhangi bir günde ve gecede karşılaşmak mümkündür. Recaizade Mahmut Ekrem, Paris Sefiri Salih Münir Paşa, Maarif Nazırı Münif Paşa, Özbekler Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi, Ebüllisan Şükrü Efendi, Muallim Hayret Efendi, Vambery, Kunoş, Thoman, Popper, Baron de Hobe, İran Sefiri Muhsin Han, Faik Ali, Ahmet Rasim, Rüşdi Bey; Fehime Sultan, Naciye Sultan, Hatice Sultan başta olmak üzere sultan hanımlar, Prens Burhaneddin Efendi ve karısı Nazlıyar Hanım bu simaların arasında belirir. Müslüman, Musevi, Hristiyan; Türk, Ermeni, Rum, Yahudi, İtalyan, Fransız, Alman, Kafkasyalı, Rus, Macar ve daha pek çok milletten, dinden, cemaatten ama hemen hepsi seçkin tabakadan bir yığın şahıs, bir o kadar da aile yıllar boyunca günlüğün sayfaları arasından gelir geçer ve önemli olan şu ki hepsi hayatın içindedir.

Bu sayfalar arasında Macar Türkolog Kunoş'un *Türk Halk Edebiyatı*'nda kaydettiği üzere Nigâr Hanım'ın annesinden masal derlediği geceyi fark etmek, *Diyorlar ki*'de yer alan mülâkatını yapmak üzere Nigâr Hanım'ın konağına gelen Ruşen Eşref'i tanımak, E'lerden birinin yanına yıllar sonra düşülmüş bir nottan bu kişinin Recaizade Mahmut Ekrem olduğunu anlamak, "Yadigâr" şiirinin Ekrem için yazıldığını çıkarmak, üstü kapalı geçilen ve asıl hacmi imha edilmiş defterlerde kalan bir aşk hikâyesini yine yıllar sonra kaydedilmiş bir iki cümleden hareket ederek çözmek, Nigâr Hanım'ın göz göre göre aynı hatayı ikinci kez tekrarladığını görerek o bugün yaşıyormuş gibi üzülmek, Süleyman Nazif için sarf edilmiş imalı bir cümleye gülümsemek (Kabahati çok büyük çünkü hiçbir vakit benim olmayacak); hanım sultanlarla, şehzadelerle, veliahd ve krallarla, Sultan Reşad'la ve Enver Paşa'yla karşılaşmak, kendisi görüntüye hiç girmese de II. Abdülhamid'in gölgesini sayfalar arasında daima hissetmek; Abdühak Şinasi Hisar'ın annesi Neyyir Hanım'ı bulmak ama Tevfik Fikret'i

bu salonda boş yere aramak, birkaç yıl sonra havagazı musluklarını açacak olan Sadullah Paşa'nın kendisini değil ama *Efsûs* için gönderdiği bir tebriknameyi görmek; bunların hepsi eşsiz değerdedir.

Fakat bu günlüğün benim kanımca en dokunaklı kısmı I. Cihan Harbi'ne denk düşen sayfalarıdır. O yıllarda Nigâr Hanım'ın kişisel yalnızlığı ve mutsuzluğu bir milletin kaderiyle örtüşür ve kişisel felâket büyük felâketin içinde erimeye başlar. Nigâr Hanım imparatorluğun büyük yaşamının farklı çevrelerden bireylerin yaşamına nasıl yansıdığını göstermesi yönüyle çok keskin bir örnektir. Bir hayattan bir başka hayata geçilirken aradaki zıtlığın Nigâr Hanım'ın yaşamının temel ilkesini belirleyen romantizm ve seçkincilik üzerinde yarattığı deformasyon bu değişimin en trajik yönünü oluşturur.

Ömrü boyunca aristokratik değerlere ve yaşam pratiklerine bağlı olarak; toplanması için saatler gereken mutantan giysiler içinde, hükümdarlar, veliahdlar, sefirler, sultan efendiler ve prenseslere kadar genişleyen çevresinde; konaklar ve yalılarda yaşamış olan meşhur bir kadın bu yıllarda yokluğu da kıtlığı da tecrübe etmeye başlar. Bu son yarıda Nigâr Hanım da vatanının bütün fertleri gibi pahalılık ve karaborsayla yüz yüze gelir, harp zenginlerinden tiksindir. O da hazmedemediği vesika ekmeğinden şikâyet eder, bazen onu da bulamaz; bir kıyye pirince muhtaç kalır, boş un torbalarının saklanması gereken bir şey olduğunu fark eder. Naciye Sultan'ın özel bütçesinden kendisine bağlanan maaştan hicap duyarken onun da kesildiğini görür. Vatanı için ağlarken bir yandan da felç olmuş bir ulaşım sistemi içinde vergi ödeme, maaş kovalama, yakacak ve yiyecek temin etme derdine düşer. Bütün bunları gün gün seyrederiz. O ise mahrumiyetlerinden bütün şikâyetine rağmen yine de öncelikle "Askercikler ölmesin" demektedir ve bütünüyle bireysel ve romantik bir şiirin sahibi o yıllarda belki de en zayıf eserinden kendisine bir kimlik biçmiştir. *Efsûs* şairesi *Elhân-ı Vatan* şairesine dönüşüvermiştir.

Artan hastalıklar, giderek kapısının daha az çalınması, bu defa sadece kalbî değil gerçek bir yalnızlığın süreğinde harp hastalığı tifüs nâm-ı diğer lekeli humma, romanstan gerçeğe devrilen bu hayatın son darbesi olur. Nigâr Hanım'ın romantik idealleriyle hiç uyuşmayan bir ölümdür bu ama tam olarak bu uyuşmazlık yüzünden Nigâr Hanım'ı betimleyen üçüncü ikondur. Şair Nigâr Hanım yaşamak-feracesi ve edebi salonu kadar kendisine bir haşereden bulaşan tifüsüyle de bir bütündür ve bu haliyle imparatorluğun mikro ölçekte aynasıdır.

Son olarak, neredeyse otuz yıl üzerine yeniden Nigâr Hanım'a dönerken kendi duygularıma da değinmek isterim. Çünkü Şair Nigâr Hanım hakkında

bir doçentlik tezi hazırladığım süreci hâlâ hayatımın en mutlu yılları arasında addederim. El ayak çekildikten sonra sabahlara kadar dalgaların uğultusuna, burgusundan velveleyle çözülen tomurcuğun sesine kulak vere vere muazzam hacimdeki bir günlüğün üzerinden harf harf geçerken çoğu kez yıldızların başımın üzerinde döndüğünü zannederdim.

Bir yaşamın mihraksız duygusallığı arasında ilerlerken bir kadın olarak diğer bir kadının sırlarına vakıf olmak gibi onun bir iç dökümünden daha fazlası olan satırlarını onca yıl üzerine okuyan ilk kişi, tek kişi olmak da benim o zamanlar kolay baş edebileceğim ayrıcalıklar değildi. Nitekim soğukkanlı bir tez yazmam beklenirken ruhumun kamaşması yönümü kolayca kaybetmeme sebep oldu. Bu mukabil duygusallıktan “Nigâr Hanım, Sevgili” hikâyesini yazarak kurtulabildim ancak. Ya da ben öyle zannettim. Çünkü tezimin en çok eleştirilen yanı denemeye hatta hikâyeye kayan üslubu olmuştur. O zamanlar kolay kabullenemediğim bu eleştiriye şimdi kabul ettiğimin delili ise *Şair Nigâr Hanım*’ı (1998) şu günlerde yeniden gözden geçiriyor oluşumdur.

Günlüğü okumaya başladığımda Nigâr Hanım’ın yaşı benden hayli gençti. Ben otuzlu yaşlarımdaydım o ise günlüğünü yazmaya yirmi beş yaşında başlamıştı. Son sayfayı okuyup başımı kaldırdığımda ben hâlâ otuzlu yaşlarımdaydım onunsa yaşı benimkini hayli geçmişti. Oysa aradan çok uzun zaman geçti ve şu satırları yazan ben artık Nigâr Hanım’ın öldüğü yaştan bile biraz daha yaşıyım. Zaman aramızda bir tevatüre dönüştü neticede.

O tevatürün içinde her şey bittiğinde, birer mikrofilmden baskısı alınarak acemice ciltlenmiş günlükleri, onca gazete ve dergi fotokopisini, bir o kadar mektubun kopyasını ve daha bir sürü kâğıdı arşive kaldırırken Nigâr Hanım’ın bende bir anıya dönüşmesi, bir fotoğraftan ibaret kalması hep gücüme gitti. Edebiyatın akademisinden romanına, hikâyesine yelken açtığım yıllarda bile günlükleri bir gün bütünüyle ve bugünkü harflerle yayımlamak içimde hep bir rüya olarak kaldı. Ama olmadı. Rüyamı gerçekleştirmek Zeynep Berktaş’a nasip olurken bana da “hisse-i muhabbet”, bir Önsöz yazmak ve metni notlandırmak düştü.

Uzun yıllara yayılan bu zahmetli uğraшта Zeynep Berktaş’ın gösterdiği özene ben tanığım ve her şeyden önce bir rüyayı gerçekleştirdiği için kendisine teşekkür borçluyum.

N. Nazan Bekiroğlu
Trabzon, Şubat 2021

GİRİŞ

Ara Nesil döneminde eser veren Şair Nigâr Hanım (1862-1918) Tanzimat sonrası Türk edebiyatında yeni şiirin ilk örneklerini veren kadın şair sayılmaktadır. Şiir yanında hikâye, tiyatro, makale, günlük türlerinde de eserler kaleme almıştır. Makbule Leman, Fatma Aliye, Emine Semiye Hanım'la beraber Tanzimat sonrasında yeni tarzda eser veren kadınlar dairesi içinde yer almış, yazdıkları başta Ahmed Mithat Efendi olmak üzere kadın yazarları destekleyen edipler tarafından ilgiyle karşılanmıştır.

Nigâr Hanım'ın babası Macar Osman Paşa'dır. Babası vasıtasıyla Batı'nın kültür değerlerine ve Batı tarzı yaşantıya aşina olan Nigâr Hanım, kültürlü ve muhafazakâr bir insan olan annesi vasıtasıyla Doğu'ya has değerleri de tanıma imkânı bulmuştur. Nigâr Hanım kendi hayatında bu iki medeniyet dairesi arasında durur. Batılı değerleri benimsediği gibi Doğu'ya has değerleri de ihmal etmeden, kendi hayatında bunlar arasında bir denge kurabilmiştir. Batı musikisini çok iyi tanıyan, çok iyi derecede piyano çalan Nigâr Hanım aynı zamanda kanun çalmayı da öğrenmiş, piyanosunda alafranga parçalar kadar alaturka parçaları da icra etmiştir.

Nigâr Hanım'ı farklı kılan bir nokta da Türk edebiyatında en uzun günlük sahibi kadın yazar unvanını elinde bulundurmasıdır. Nigâr Hanım 25 yaşında başladığı günlük tutma alışkanlığını hayatının sonuna kadar devam ettirmiş ve ölümünden sonra kendi hayatına delil olacak defterlerini geride bırakmıştır. Oğulları tarafından, ölümünden 50 yıl sonra açılması kaydıyla Âşîyan Müzesi'ne teslim edilen Nigâr Hanım'ın günlüklerinden farklı kaynaklarda hep

bahsedilmiş, bunlardan yapılan bir seçme yine oğulları tarafından *Hayatımın Hikâyesi* adıyla 1959 yılında yayımlanmıştır. Günlükleri kamuoyuna asıl tanıtan, Nigâr Hanım hakkında bir monografi hazırlayan Nazan Bekiroğlu olmuştur. Bekiroğlu'nun *Şair Nigâr Hanım* (1998) adlı eserinden sonra günlüklerin muhtevası günümüz kamuoyunun da dikkatini çekmiştir. Ancak günlükler okunarak hazırlanan bu eserde geniş ve karakteristik alıntılar yer almakla birlikte defterlerin bir bütün halinde ve yeni harflerle yayımlanması bir ihtiyaç olarak kendisini ayrıca hissettirmiş, başta Selim İleri olmak üzere pek çok yazar ve akademisyen bu günlüklerin yayımlanması gerektiğine işaret etmiştir. *Şair Nigâr Hanım Günlük* adlı bu çalışma söz konusu ihtiyacın bir sonucu olarak başlamış, kültür ve edebiyat dünyasına orijinal bir katkı sunmak amacıyla uzun yıllara yayılarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın başlangıcında günlüklerin Aşiyân Müzesi'nden alınmış ve Nazan Bekiroğlu arşivinde mevcut mikrofilmden fotokopi nüshaları fotoğraflanmak suretiyle dijital ortama aktarılması ve o pozlar üzerinden okumaya başlanmıştır. Fotokopinin kopyası niteliğindeki defter sayfalarını okumak ve akabinde defalarca mukabele etmek çalışma sürecini yıllara yaymıştır. Yakın zamanda metinlerin Atatürk Kitaplığı tarafından dijital ortama aktarılarak okuyucunun hizmetine açıldığını da burada belirtmek gerekir (<https://katalog.ibt.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=nig%C3%A2r%20g%C3%BCnl%C3%BCk>).

Toplamda 20 defter olduğu kabul edilen bu günlüğü Nigâr Hanım'ın küçük oğlu Salih Keramet Nigâr'ın, annesinin ölümünden sonra numaralandırdığı görülür. Söz konusu numaralandırmadan bazı defterlerin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Eksik defterlerin sayısı tartışmalıdır ancak Salih Keramet Nigâr'ın numaralandırması doğrultusunda ve 20 defter kabulü ile bakıldığında Nigâr Hanım'ın günlüklerinden 9, 10, 11, 12, 14, 16 ve 19. Defterler mevcut değildir. Böylece mevcut 13 deftere mukabil 7 eksik defterden söz etmek gerekir. Bu çalışma mevcut defterlerden yola çıkarak ve Salih Keramet Nigâr'ın numaralandırması esas alınarak şekillendirilmiştir.

Nigâr Hanım'ın mevcut defterleri orijinal metin üzerinden 1628 sayfalık bir hacme sahiptir. Hacimli olan bu külliyyatın kendi içinde gruplandırılarak iki cilt halinde ve aynı zamanda yayımlanması başlangıçtan itibaren planlanmıştır. Buna göre kronolojik olarak bir bütün oluşturan ilk sekiz defter I. Cilt, geri kalan ve yine kendi içinde bütünlüğü olan beş defter de II. Cilt olarak Timaş Yayınları'na yayım programına alınmıştır. Ancak araya tüm dünyayla birlikte ülkemizi de derinden etkileyen pandemi sürecinin girmesi çalışmamızı da olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca okunması tamamlanmış olmakla birlikte son defterlerdeki silik satırların veya sayfaların doğrudan orijinal nüshadan

onaylanması gibi bazı arşiv ve kütüphane çalışmaları yerine getirilememiştir. Bu sebeplerden dolayı programda değişikliğe gidilerek önce I. Cild'in ardından II. Cild'in yayımlanması tercih edilmiştir.

Defterler yayıma hazırlanırken metnin dilini sadeleştirmek ve külliyattan seçme yapmak gibi seçenekler gözden geçirilmiştir. Nigâr Hanım'ın sayfalarında bugün için iyice eskimiş olan dil ve üslup, bazı günlerin monoton tekrarı, özellikle ilk sekiz defterde uzun ve bazen anlatım bozukluğu içeren cümleler ilk anda bu seçeneği cazip kılmıştır. Ancak her hayatın bütünüyle okunduğunda kendisi olacağı düşüncesi ağırlığını hissettirmiş ve sonuçta günlüklerin hiçbir kısaltma ve sadeleştirmeye başvurmaksızın, olduğu gibi basımına karar verilmiştir. Böylece öncelikle akademik araştırma yapacaklar için anlamı olan otantik bir baskı esas alınmıştır. Bununla birlikte her cildin arkasına eklenen sözlükçeler ile metnin her okuyucu için anlaşılabilir kılınması amaçlanmıştır.

Günlüklerin dışında, I. Cild'in başında Nigâr Hanım'ın hayatının ilk 25 yılını kendi ağzından aydınlatan bir anı risalesi sayılabilecek "Mukadderât" isimli metin yer almaktadır. Bu metnin bir kısmı *Hayatımın Hikâyesi*'ne "Alnımın Yazısı" başlığıyla alınmıştır. Nazan Bekiroğlu arşivinde bir kopyası bulunan el yazısı bu metin de günlük için benimsenen gerekçelere uygun olarak sadeleştirilmeden ve kısaltılmadan günümüz harflerine çevrilmiştir. Bunu takiben Nigâr Hanım'ın ilk sekiz defteri günümüz harfleriyle takdim edilmiştir.

Günlüklere baktığımız zaman Nigâr Hanım'ın hayat hikâyesini 25 yaşından itibaren takip etme imkânı buluruz. Nigâr Hanım'ın günlük tutmaya babası tarafından teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Babasının bu teşvikinde Nigâr Hanım'ın, ruhunda biriken acıları yazmak yoluyla dışarı atacağı düşüncesinin varlığı fark edilir. Gerçekten de hayatı boyunca günlükler Nigâr Hanım için bir dert ortağı olur, kimseye anlatamadığı isyanlarını onunla paylaşır, yazarken yalnızlığını unutmaya imkânı bulur. Nigâr Hanım günlüğünü düzenli olarak babasına okur. Böylece babası ona hem günlük yazma yoluyla rahatlatma imkânı sağlamış hem de ruhundaki değişimleri yine günlük yoluyla gözleme imkânı bulmuştur.

İlk sekiz defterde en çok söz konusu edilen şey Nigâr Hanım'ın, eşi İhsan Bey'den gördüğü haksızlıklar ve baba evine döndüğü zamanlarda çocuklarından ayrı kalmanın verdiği derin acıların etkileridir. Nigâr Hanım'ın eşi İhsan Bey günlükte çizilen portreye göre tutarsız, sorumluluk sahibi olmayan, ablası Besime Hanım'ın etkisinde kalan bir insandır; ne Nigâr Hanım'a ne de çocuklarına acır. Nigâr Hanım onu birkaç defa çocuklarıyla bir arada olmak için affeder, her şeye rağmen kendisini hâlâ sevmektedir. Fakat her teşebbüsünün sonunda değişmeyen bir İhsan Bey görerek yine baba evine dönmek, yanında kalan evlâdı

Münir'le teselli bulmak zorunda kalır. Nigâr Hanım yapı olarak kin tutmaz, dostlarına kırılmaz. Hayatta affedemediği tek insan İhsan Bey'i etkileyerek evliliğini mahveden ve çocuklarına hasret kalmasına sebep olan görümcüsü Besime Hanım'dır.

Nigâr Hanım'ın günlükleri onun şahsi meseleleri yanında İstanbul'un sosyal hayatı, devrin önemli isimleri ve olayları hakkında da ayrıntılar taşır. Günlüklerde Nigâr Hanım'ın sosyal çevresini görme imkânını da buluruz. Yerli ve yabancılardan oluşan bu çevre çok renklidir. Nigâr Hanım onlarla musiki icra eder, edebi eserler okur, entelektüel sohbetler yapar, bu zengin ziyaretler karşılıklı olarak devam eder. Nigâr Hanım'ın günlüklerden takip ettiğimiz çevresi şöyledir:

1. Aile çevresi
2. Babası dolayısıyla veya farklı vesilelerle tanıdığı devlet erkânı
3. Madam Garos'un mektebinde tanıştığı ve ömür boyunca görüştüğü bazı arkadaşları
4. Yabancı elçiliklerin mensupları
5. Başta baba tarafından Macar akrabaları olmak üzere İstanbul'a gelen yabancı isimler
6. Ders aldığı yerli ve yabancı hocalar
7. Doktorlar başta olmak üzere tanıştığı ve sonra ailece görüştüğü isimler
8. Yerli ve yabancı müzisyenler
9. Yerli ve yabancı edipler

Bu liste Nigâr Hanım'ın çok hareketli bir cemiyet hayatına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa kökenli bir zât olan babası, aile dışından itimat ettiği erkeklerin Nigâr Hanım'la görüşmesine izin vermiştir. Bu sayede Nigâr Hanım geniş bir sosyal çevrenin içinde bulunur. Bazı Batılılar ismini duydukları Nigâr Hanım'ı tanımak için bizzat randevu alarak ziyaretine gelirler. Kandiller ve bayramlar başta olmak üzere özel günler çok kalabalık geçer. Nigâr Hanım'ı çeşitli düğünlere giderken görürüz. Düzenli olarak ziyaret ettiği tanıdıkları vardır. Hepsinden saygı görür. Bazen çevresindeki erkekler ondan farklı bir ilgi bekler, evlilik teklifinde bulunurlar ancak Nigâr Hanım bunları reddeder. İhsan Bey'le iki kez evlenip boşanan Nigâr Hanım'ın hayatına başka bir evlilik girmez.

İlk sekiz defterde Nigâr Hanım'ın günleri cemiyet hayatının dışında da çok yoğun geçer. Zamanının büyük bölümünü babası ve annesinin bakımı doldurur. Özellikle annesi, oğlu Ali'nin feci bir kaza sonunda ölümünü takiben kendisini toparlayamamış, ciddi hastalıklarla baş başa kalmıştır. Nigâr Hanım evin bütün işlerine nezaret eder, yeni bir ev kiralanacağı veya yaz mevsimi için Boğaz'a

gidileceği zaman organizasyonu sağlar. Bu arada Rumca ve Almanca derslerine devam eder. Piyano derslerini de aksatmaz ve alıştırma çalışmalarını titizlikle yapar. Bazen 3-4 saat boyunca piyano çaldığı görülür. Madam Garos'un mektebinde öğrendiği resim çalışmalarına da ağırlık verir. Dostlarının resimlerini yaparak onlara hediye eder. Dikiş ve nakış da meşgaleleri arasındadır. Bazen kıyafetlerini kendisinin diktiğini veya biçerek terziye gönderdiğini görürüz. İlgilendiği bir başka şey Beyoğlu'na giderek alışveriş yapmaktır. Bunların yanı sıra Kâğıthane, Göksu mesireleri ve Boğaz'da sandalla gezinmek de hoşlandığı etkinlikler arasındadır.

Günlüklerin bir başka önemi Nigâr Hanım'ın yazı hayatını takip etme imkânı vermesidir. Özellikle *Efûs I* ve *Efûs II* nin yayım macerasına, Nigâr Hanım'ın yurt içi ve yurt dışında gördüğü ilgiye bu defterlerde yer verilir. Gördüğü ilgi Nigâr Hanım'ın yazma cesaretini besler. Yazmak isteyen diğer kadınlara da örnek olur. Özellikle kadınlar tarafından eserlerine yazılan nazireler Nigâr Hanım'ı mutlu eder. Sonuçta Nigâr Hanım'ın günlükleri içerdği kişisel hikâye kadar sosyal, tarihi, edebi zenginlikle de dikkat çeker.

Günlükler yayıma hazırlanırken külliyyatın geniş hacmi, geniş bir zaman aralığında Nigâr Hanım'ın yazma alışkanlıklarındaki değişimler, yer yer cümle yapısındaki bozukluklar, noktalama ve imlâdaki tutarsızlıklar, eski harfli metinlerin çeviri yazımındaki teamüllerin değişkenliği bazı ilkeler belirlemeyi gerektirmiştir. Buna göre:

Hiç okunamayan veya kâğıdın fiziksel hasar taşıdığı yerlere denk düşen kelimeler [?] ile gösterilmiştir.

Okunuşu şüpheli kelimelerin sonuna “?” koyulmuştur.

Yazım yanlış taşıdığı düşünülen kelimeler dipnotta tartışılmış, en uygun okuma önerilmiştir.

Harf ya da takı eksikliği bariz olan kelimeler, bunlar köşeli parantez içinde eklenerek okunmuştur.

Anlamı tamamlamak gayesiyle köşeli parantez içinde kelime eklemek yoluna gidilmemiş, ancak çok gerekli durumlarda bu yol tercih edilmiş veya dipnot düşülmüştür.

Eski harfli kelimelerin okunuşunda ve imlâsında mümkün mertebe *Kubbealtı Lügati-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'e uyulmuştur. Bununla birlikte günümüzde hâlâ yaşayan kelimelerde düzeltme imi, hemze, ayın gibi işaretler gösterilmemiştir. Düzeltme imi, inceltme işlevi taşıdığı yerlerde ise gösterilmiştir.

Nigâr Hanım'ın günlüğünde özellikle ilk sekiz defterde çok sayıda Fransızca terim ya da kelime Latin harfleriyle yazılmıştır. Bunlar italik olarak gösterilmiş, anlamları ilk geçtiği yerde köşeli parantez içinde ve mümkün mertebe isimler

yalın, filler mastar halde olmak üzere verilmiştir. Çok anlamlı kelimelerden sadece bağlama en uygun olanı seçilmiştir.

Günlükte yine Latin harfleriyle yazılmış çok sayıdaki yabancı özel isim de italik olarak gösterilmiştir. Bu özel isimlerin bir kısmı Nigâr Hanım tarafından eski harflerle yazılırken zaman zaman parantez içine alınmış, bazıları alınmamıştır. Günlüğün kendi içinde değişkenlik gösteren bu tavır olduğu gibi korunmuştur.

Nigâr Hanım tarafından aynı yabancı özel isim zaman zaman Latin harfleriyle farklı eski harflerle farklı imlâyla yazılmıştır. Bunlar metinde olduğu gibi korunmakla birlikte eşleştirilebilenler dipnotta gösterilmiştir.

Nigâr Hanım Latin harfleriyle yazılmış özel isimlere ve Fransızca kelimelere eski harflerle çekim eki getirirken kelimenin bazen okunuşunu bazen yazılışını esas almıştır. Bu çalışma boyunca tutarlılığı sağlamak adına ekler kelimenin okunuşu esas alınarak kullanılmıştır.

Özel isimlerin kısaltması olarak kullanılan majisküllere gelen eklerde de Nigâr Hanım'ın bazen harfin bazen ismin fonetik değerini esas aldığı görülmektedir. Örneğin kimliği bilinen *S. M.* (Salih Münir) Nigâr Hanım tarafından *S. M*'in şeklinde ek almaktadır. Bu çalışmada da Nigâr Hanım'ın tasarrufuna uyulmuş, kimliği bilinmeyen baş harflerin ise günümüzdeki ses değeri esas alınmıştır.

Nigâr Hanım'ın özellikle ilk sekiz defterdeki bazı cümlelerinde anlatım bozukluğu, özne yüklem uyumsuzluğu vardır, bunlara dokunulmamıştır.

Paragraf düzeni olduğu gibi korunmuştur.

Nigâr Hanım noktalama işaretlerinin kullanımında tutarsızdır ve bu tasarruf kendi içinde de değişiklik göstermektedir. Örneğin ve'den önce veya sonra virgül koymakta, cümle ortasında “!” ve “?” kullanmakta, bugün standart noktalamada yeri olmayan “...?” “...?!..” gibi noktalama işaretleri kullanmaktadır. Keza “:” çok yerde bugünkü işlevinden farklı olarak kullanılmıştır. Tırnak işareti nadiren ve tutarsız olarak görülür, olanlar da bugünkü işlevini taşımaktan genellikle uzaktır. Bu işaretler olduğu gibi korunmuştur. Ancak cümlelerin anlamını kaybettiği durumlarda asgari düzeyde tutmak kaydıyla noktalama işaretleri ilâve edilmiş, yine çok uzun ve anlamı düğümlü cümlelerde Nigâr Hanım'ın nokta işlevi yükleyerek kullandığı “,” “;” gibi imler noktaya çevrilmiştir. Özellikle cümlelerin noktasız, virgülsüz satırlarca sürdüğü “Mukadderât” metni bu yönden işlem görmüştür.

Nigâr Hanım sık sık “ ” kullanmakta, duygu değeri yüklediği ve bazen bir hatta iki satır boyunca süren sıralı noktalara yer vermektedir. Bunlardan

” olduğu gibi korunmuş, satır boyunca süren sıralı noktalar ise on noktada sabitlenerek gösterilmiştir.

Günlüklerden koparıldığı anlaşılan eksik sayfalar [.....] ile işaret edilmiş, ayrıca dipnotta tartışılmıştır.

Nigâr Hanım’ın, günlüğünü sonraki zamanlarda okuduğu ve farklı kalemle düzeltmeler, eklemeler, karalamalar yaptığı görülmektedir. Bunlardan harf ve ek düzeltmeleri sayıca epey fazladır ve gösterilmesi mümkün değildir. Ancak kelime değişikliği içerener için dipnot düşülmüştür.

Yine farklı zamanlardaki okumalarında Nigâr Hanım’ın farklı bir kalemle metne bazı cümleler veya paragraflar eklediği, *E, O, T, Dj.* gibi birtakım majisküllerin kimliğini açıkladığı görülmektedir. Bunlardan isim açıklamaları metindeki yerinde ve satır üstü hizasında yazılarak ayrıca dipnotta gösterilmiş ancak metnin orijinaline uygun olarak Nigâr Hanım majiskül kullanmaya devam ettiği müddetçe bu tavra uyulmuştur. Örneğin *E*’nin kimliği farklı zaman okumalarından birinde “Ekrem Beyefendi” olarak açıklanmış olmakla birlikte, günlükte bir süre daha *E.* olarak görünen majiskül olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Cümle veya paragraf hacmindeki ilâveler ise italik dizilerek orijinal sayfadaki yerine ve varsa atıf noktasına uygun olarak metin içinde gösterilmiştir.

Nigâr Hanım majiskülleri yazarken harfin yanına nokta işaretini bazen koymakta bazen koymamaktadır. Tutarlılığı sağlamak adına bütün majisküller nokta ile bitirilmiş, kesme imi kullanılan durumlarda nokta, yerini bu işarete bırakmıştır. Örneğin *E.* teşrif etti; *E’yi* intizâr ettim.

Nigâr Hanım tarafından parantez içine alınmış özel isimlere gelen ekler için ayrıca kesme imi kullanılmamıştır.

Nigâr Hanım ilk altı defterinin sayfalarını numaralandırmış, 7. ve 8. defterlerin sayfalarına ise numara vermemiştir. Bu iki deftere de yazılı olan ilk sayfadan itibaren tarafımızca numara konulmuştur. Sayfa numaraları metinde // arasında gösterilmiştir.

Nigâr Hanım’ın bazı sayfa numaralarını mükerrer yazdığı, bazılarında atlama yaptığı veya geride kalmış bir numaradan devam ettiği de görülür. Orijinal metinle bağlantıyı koparmamak adına bu numaralandırmalara sadık kalınmış ancak durum hakkında dipnotta bilgi verilmiştir.

“Mukadderât” ve günlükte Rumi tarih kullanılmış, doğum, ölüm, boşanma gibi çok önemli olaylar için Hicri tarih de verilmiştir. Bunların Milâdi karşılığı yanında köşeli parantez içinde gösterilmiştir ve çeviride Türk Tarih Kurumu’nun *Tarih Çevirme Kılavuzu*’nun internet nüshası esas alınmıştır (<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>).

Günlükte alaturka saat kullanılmış olmakla birlikte bunların çevirisi yoluna gidilmemiştir.

Nigâr Hanım'ın günlüğü müzik ve edebiyat alanındaki eser isimleri bakımından zengindir ancak bunların yazımında da tutarsızlık vardır. Bazı eser isimleri parantez içine alınmış bazıları alınmamıştır. Eser isimlerinin gösterilmesinde günümüz akademik teamüllerine uyulmuş, matbu eser ve opera isimleri italik; şiir, makale, mensure, şarkı isimleri tırnak içinde verilmiştir.

Her cildin sonundaki sözlükçeler hazırlanırken gerek Fransızca gerek Osmanlıca kelimelerin sadece bağlam içindeki anlamı esas alınmış, klasik lügat formasyonuna uymaya gerek görülmemiştir.

Tüm çalışmanın indeksi II. Cild'in sonunda yer alacaktır.

Öncelikle bu çalışmanın temeli, hocam Nazan Bekiroğlu'nun tavsiyesiyle atıldı ve her aşamasında verdiği muazzam destekle kisve-i tab'a büründü. O olmasaydı böyle bir eser ortaya çıkmazdı. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Akabinde bu süreçte her türlü sorularıma sabırla cevap vererek beni destekleyen hocalarım Prof. Dr. Ali Akyıldız'a, Prof. Dr. Murat Koç'a ve Dr. Kaan Durukan'a minnettarım.

Ayrıca bu uzun yolculukta ellerinden gelen yardımı esirgemeyerek bütün aşamalarda hep yanımda olan hemşirem Kadriye Kaymaz'a, Hüsniye Gülsev Koç'a, İsa Uğurlu'ya ve Timaş Yayınları editörü Seval Akbiyık'a hassaten müteşekkirim.

Son olarak bu eseri, uzun zamana yayılan çalışmam müddetince, ortaklaşa geçirilecek zamandan kendileri namına feragat eden sevgili aileme ithaf ediyorum.

Zeynep Berktaş
Eyüpsultan, 12 Mart 2021

MUKADDERÂT

Tahrir-i Sergüzeşt'e 1281² Tarihiyle Bed' Olunmuştur

“Mukadderât” serlevhası altında olarak sergüzeştimin mufassalan değil mücmelen tarif ve tahririne şürû‘ eylerim ki:

Müntehâ-yı kelâm, mevte takarrübüm zamanını mübeyyin olacak ise de el-medidü'l-kelâm tevellüdüm zamanını tafsil ve beyana muktedir olamayacağından, sergüzeştimi aklımın erebildiği ve kendimin ne hâlde bulunduğumu tahattur edebileceğim bir zamandan bed' ile hikâye ve izah edeceğim. Şüpheden vâreste olduğu cihetle, birtakım bast-ı makâl ile sözü çevirerek, döndürerek izaha ihtiyaç yoktur zann-ı kavisindeyim. Çünkü bâlâda dahi mücmelen yazmakta olduğumu arz ve ityân eyledim.

Benim kendimin ne hâlde bulunduğumu tahattur edebileceğim dediğim zaman, pederimin Beyoğlu'nda, Taksim civarında istîcâr eylediği hane derûnunda ikametim esnasıdır ki henüz dört buçuk ve beş yaşlarımdan başlar. O zamanlar benim dört beş aylık bir biraderim³ de var idi ki yine o civarda

1 Basılmamış olan bu metnin orijinali Nigâr Hanım'ın torunu (Münir Nigâr'ın kızı) Selma Onat'ın özel arşivinde mevcuttur. Büyük boy 11 sayfadan ibaret metnin içinden seçilen bazı parçalar sadeleştirilerek, yer yer ilâve ve değişikliklerle *Hayatımın Hikâyesi*'nin başında yer almıştır.

Hayatımın Hikâyesi (Ekin Basımevi, İstanbul 1959, 108 s.) Nigâr Hanım'ın günlüklerinden onun ölümünden sonra hazırlanmış çok cüzi bir seçmedir. Nigâr Hanım'ın eserlerinden de biyografik bazı parçalar içeren kitabın Önsöz'ünde “ölümünün kırkinci yıldönümü münasebetiyle, oğulları tarafından bastırılmıştır” ifadesi yer almaktadır. Bununla birlikte eserin Nigâr Hanım'ın küçük oğlu Salih Keramet Nigâr tarafından hazırlandığı Taha Toros tarafından kaydedilmiştir; *Mazi Cenneti*, “Salih Keramet Nigâr”, İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 187.

2 Bu yıl okunaksızdır ve Hicri mi Rumi mi olduğu belli değildir. İlk ihtimalle Rumi 1281 okunursa Milâdi karşılığı 1865/1866'ya denk düşer ki bu yıl, Nigâr Hanım'ın “Mukadderât”ta olayları hatırlamaya başladığını belirttiği 4,5 yaşına karşılık gelen 1866 ile örtüşmektedir. İkinci ihtimalle Rumi veya Hicri 1291 okunması halinde her ikisi de “Mukadderât” bağlamında anlamlı bir Milâdi karşılığı denk düşmemektedir.

3 Nigâr Hanım kendisinden dört yaş küçük, tek kardeşi Ali Osman'dan bahsetmektedir.

diğer bir hanede beytûtet eylediğimiz vakit tevellüd etmiş ise de ben onun dünyaya geldiği zamanı cidden hiç der-hatır edemiyorum. İşte o dört beş aylık ve ben dahi beş yaşına takarrüb etmiş olduğum hâlde -gerçi rüfekâ-yı sâirem Osmanlı kızları gibi ben dahi mektebe⁴ gitmeye başlamış idiysem de- validemin⁵ icbarıyla haftada bir veyahut iki defa gider ve fakat hocanın önüne bile oturmuyarak yine evime avdet ederdim. Yanımda birkaç çocuk daha bulunduğu hâlde oyun oynamak ve oyuncaklarımı kırıp diğer tarafta hazır bulunan ezilmiş zamk ile yapıştırıp yeniden yapmakla imrâr-ı evkat edip cuma ve pazar günleri ise saat dokuzdan⁶ sonra valide-i müşfikam beni giyindirip İbrahim nâm uşağımıza terfikan Taksim'e gönderir idi. İşte o vakit bendeki sürûr-ı hubûru görmeli! Hemen o günün ismi ne olduğunu valideme sormakta istical eylerim, çünkü bazen cuma ve pazar günlerinden maada dahi çıkarılışında o kadar eğlenemem. Sualime cuma veyahut pazar diye cevap verilmez mi, artık o vakit bendeki meserret bütün bütün tezâyüd eder çünkü o gün yeni esvablarımı, yeni potinlerimi giyeceğim. Validem saçlarımı çözüp yalnız bir mukavvisü'-ş-şekl bir tarak sokarak dağınık bırakmak için tarar iken biraz acıtacak ama artık onun zararı yok. Taksim'e çıktığım gibi yavaş yavaş yürüyerek şimdiki (Jardin dö Munisipalite) [Belediye Bahçesi] olduğu mahale kadar gideceğiz (çünkü o vakit daha yapılmamış idi). Oradan dönüp de tamam Taksim Çeşmesi'nin⁷ karşı tarafına müsadif ve fakat biraz daha yukarıda olan büyük gazinonun önünden geçer iken pederim camı urarak çağırarak da bana lokum ile pandispanya yedirecek. Biraz orada oturduktan sonra yine İbrahim'i çağıracağım. Saat on bir buçuğa⁸ kadar oralarda gezdikten sonra hanemize avdet

4 Nigâr Hanım annesinin isteğiyle önce bir mahalle mektebine gönderilmiştir.

5 Nigâr Hanım'ın annesi Emine Rifati Hanım (1836-1897) Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa'nın mühürdarı, ayrıca mutasarrıflık görevinde de bulunmuş İzmirli Elhac Nuri Bey'in kızıdır ve kendisinden bahseden hemen bütün kaynaklarda geleneklere bağlı, dindar, tipik bir Osmanlı kadını olduğuna dair vurgu vardır. Bu yönüyle Emine Rifati Hanım Nigâr Hanım üzerindeki şarklı etkinin ilk merkezidir.

6 Burada güneşin doğuşundan sonraki 9. saatten söz edilmektedir. Nigâr Hanım günlükleri gibi "Mukadderât"ta da ezani (alaturka) saat kullanmaktadır. Ezani saate göre güneş battığı anda saat 12'dir ve yeni gün bu andan itibaren 24 saate ayrılır. Bazı uygulamalarda günün gece ve gündüz olmak üzere 12'şer saatlik iki dilime ayrıldığı, güneşin battığı an gibi doğduğu anda da saatin 12 kabul edildiği görülür. Nigâr Hanım da saatleri 12'şer saatlik gece ve gündüze göre belirtmektedir.

7 Taksim Çeşmesi: Taksim Meydanı'ndan İstiklâl Caddesi'ne giriş köşesinde yer alan ve I. Mahmut tarafından yaptırılmış Taksim Maksemi'nden söz edilmektedir.

8 Alaturka saatle 11,5'ta eve dönüldüğünden bahseden Nigâr Hanım güneşin batmasından yarım saat öncesini işaret etmektedir ve bu vurgu hava kararmadan eve dönme alışkanlığını ima eder.

edeceğiz! Artık dört buçuk yaşındaki bir çocuk için bundan büyük söylenecek şey mi olur! Bâhusus ben, dünyada bir mesiregâh var ise o da Taksim'den ibarettir itikadında sabit-kademim. Zaten dünyamızdan ibaret Taksim d[e] haftada iki gün mektebe gittiğim vakit, beni Fındıklı'ya doğru indiren Kazancı Yokuşu'ndan ibaret değil mi? İşte dünya dünya diye daima hanımların ağzından işittiğim dünya buraları. Artık bu kadcıkcık dünyanın Taksim gibi koskoca bir mesiregâhı bulunur ise az mı? Hatta bu zamanlar dahilinde ben bir taraftan bu masumâne hayalâtım içinde yuvarlanır ve diğer taraftan ise oyuna, zırzopluga o derece vüsat vermiş idim ki gündüz ile iktifa edemeyerek geceleri dahi İbrahim ile uğraşarak saat altıya⁹ kadar gürültü ettiğim zaman olur idi de çocukluk hâli ile karar-ı tahammülü tükenerek olduğum yerde uyuyakalır ve beni ne suretle yatağa götürdüklerinden asla haberdar olmaz idim.

/2/ İşte hengâm-ı sabavetim sinn ü sâlim yediye takarrüb edinceye kadar bu suretle güzerân edip Taksim civarından Cihangir tarafında bir diğer haneye naklolunduk ve o hane derûnunda dahi müddet-i kalile ikametden sonra, tam yedi yaşında olduğum hâlde Kadıköyü'nde (Madam Garos)un taht-ı nezaretinde olan (Pansiyon'a)¹⁰ pederim (intern) yani gece ve gündüz dâhilinde bulunmak üzere koymuş idi. O mekteb dâhilinde tahsil ettiğim şeyler Fransızca, piyano, resim çizmek ve inâsa mahsus olan dikiş, kanava¹¹ ve fiston¹² gibi şeylerden ibaret idi.

Ben o yaşa gelince[ye] kadar gerçi Türkçede Kur'ân-ı Kerim'i bir iki defalar hatmetmiş idiysem de başka hiçbir şey bilmek şöyle dursun, hatta doğru dürüst gazete okumaya dahi muvaffak olamamış idim. Mekteb-i mezkûra¹³ duhulüm

9 Alaturka saat 6, gece yarısıdır.

10 Pansiyon: Günlükte Latin harfleriyle *Pension* olarak da geçen bu meşhur okul, o dönemde Kadıköy'de, Madam Garos tarafından yönetilmekte ve Fransızca eğitim vermektedir. Hem yatılı hem gündüzlü kısmı vardır ve öğrenciler ecnebi ve levanten çevreden gelir. Salih Keramet Nigâr bu okulda o zaman tek Türk kızının belki de annesi olduğunu ifade eder; Salih Keramet Nigâr (ses kaydı), Nigâr Alemdar (Nigâr Hanım'ın torun çocuğu) arşivinde mahfuz.

11 Kanava: Türkçeye "kanaviçe" olarak girmiş olan çarpı işi. Nigâr Hanım günlükte zaman zaman kanava işlerken görünecektir.

12 Fiston'un da bir tür el işi olduğu anlaşılmaktadır.

13 Mahalle mektebinden söz edilmektedir. "Mekteb-i mezkûra" ifadesi anlatımdaki zaman sırasıyla ilk anda Madam Garos'un okulunu çağrıştırmaktaysa da Nigâr Hanım bir önceki cümlede mahalle mektebindeki durumundan bahsetmektedir. Diğer yandan Ebüllisan Şükrü Efendi'nin Pansiyon'a gelerek ders vermesi söz konusu değildir. Son olarak aşağıda, Pansiyon'dan alınarak eve döndüğü yıllardaki tahsili için Nigâr Hanım "Türkçe için hocam Şükrü Efendi yine haftada iki defa gelir" ifadesini kullanmaktadır.

ile beraber elân Bağdad'da naib bulunan hocam faziletlü Şükrü Efendi¹⁴ dahi haftada iki defa gelmeye başladı. İnsan için her şeyden evvel lisan-ı mâder-zâdını öğrenmek lâzım olduğu gibi mütefennin ve müteallim bir zâtan öğrenmek dahi elzemdir! Bu zât ise bade't-tecrübe dâire-i sübûta varmış olduğu üzere gösterdiğini öğretir, lâubâli-meşreb ve hakikaten âlim bir zât idi. Ve sâye-i lûtfundadır ki okuduğumu anlayacak ve yazdığımı dahi tefhim edebilecek bir derecede Türkçeyi öğrendim.

Fransızca'yı (Mösyö Letamizier) nâmında bir Fransız'dan, piyanoyu (Mösyö Dikran) nâmında meşhur bir Ermeni'den ve resim sanatını dahi (Mösyö Simon) nâmında bir diğer Ermeni'den tahsil eder idim. Rüfeka edyân-ı muhtelif ashâbından müctemi bulundukları cihetle müddet-i kalîle zarfında İtalyanca, Rumca ve Ermeniceyi fesahat-ı kâmile ile tekellüme başladım. Bu (Pansiyon)da yaşamak âlemi öyle bir âlemdir ki o âlem-i mesudiyet ancak benim gibi müddet-i medîde (Pansiyon)da yaşamış olan Frenk duhterânına malûm olup yoksa tarif ve tavsif ile bu hâli tefhîm edebilmekliğim muhal temenni demektir. Hele benim şimdiye değin müddet-i hayatta en ziyade bahtiyar ve mesud olarak yaşadığım zaman orada geçirdiğim zaman olduğunu, değil yalnız şimdi, hayatımın en son dakikasına kadar maal-iftihar itiraf ederim. Çünkü hissiyatımın en evvel uyandığı bir zamanda idi ki ben kendimi öyle bir âmm-ı meserret içinde buldum. Meselâ sabahleyin mevsime göre çay veyahut sütlü kahvelerimizi aldıktan sonra öğle vaktine kadar derslerimiz ile meşgul olur ve bade't-taam mevsim-i sayf ise bahçede ve mevsim-i şitâ ise alt katta bulunan büyük salonda bir saat müddet ârâm ve teneffüsten sonra yine (klas)a [sınıf] muavedet edip saat on bire gelinceye, yani geceleri mektebde kalmayan şâkirdân dağılıncaya kadar, herkes kanava, dantel ve fiston gibi el işleriyle iştigal edip o vakitten gecenin saat ikisine kadar orada kalan etfâl bir araya ictima edip bir encümen

14 Nigâr Hanım mahalle mektebine gittiği sıralarda ve Pansiyon'dan ayrıldıktan sonra haftada iki kez eve gelen Şükrü Efendi'den Türkçe dersi almıştır ve günlükte zaman zaman görüntüye giren Şükrü Efendi'den daima derin bir saygıyla bahsetmiştir. İki sonraki cümlede yer alan "lâubali-meşrep" ifadesini samimi, teklifsiz anlamlarında kullanmaktadır.

Ebüllisan Şükrü Efendi: Medrese eğitimi almış olan Şükrü Efendi döneminde "dil babası" anlamına gelen "Ebüllisan" lakabıyla anılır çünkü Batı'dan ve Doğu'dan pek çok dil bilir, Hafız'dan bir beyti Shakespeare'den bir mısra ile tamamlayabilir; Hikmet Feridun Es, "Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr Hanım", *Akşam*, 30 Mayıs 1945–10 Haziran 1945 [numarasız 8 tefrika].

Halide Edib'in de Arapça hocası olan Şükrü Efendi, Celâl Sahir'in kayınpederidir. 1869 yılının Kasım ayında Fransa Kraliçesi Eugenie'nin İstanbul'u ziyareti esnasında Kraliçe ile Padişah Abdülaziz arasında tercümanlık yapmıştır.

teşkil ederek oynasır, söyleşir, gülüşür, eğlenir idik ve saat ikide akşam taamını ettikten sonra ise her gece bizim için bir (suâre)¹⁵ var idi çünkü musiki[ye] aşına olanlar terennüm-sâz olup sırasıyla herkes (raks) eder ve bunlardan sonra dahi Frenklere mahsus olan (berlina) ve sâire gibi oyunlar icra olunur idi. Bu mekteb, maarif mektebinin sahibesi (Madam Garos)un akran ve emsalime ettiğinden ziyade, hakkımda hayırhâh ve müşfik bulunduğunu söylemez ve bu hususta lâzım gelen teşekkürâtı her dakika ez-cân u dil tezkâr etmez isem küfrân-ı nimet etmiş olurum. Bu hâl ise bir yürek sahibi için tecviz olunacak hâlâtтан değildir. /3/ Nasıl teşekkürde kusûr edeyim ki? Ben valideynimin şefkat ve muhabbetinden ayrılarak bu kadının yanına geldiğim zaman, öyle bir şahs-ı müşfik yanında bulunmaya muhtaç bir sabî idim ve ihtiyacım olduğu şeyleri tamamiyle kendisinde buldum. Zira mezbûre hakikaten iyi yürekli, ağırbaşlı, doğru sözlü bir zât olup hakkımdaki hüsn-i muamelesine inzimâm eden bir hâli daha var idi ki bilmem ne sebebe mebni Türk olduğum hasebiyle sinnim on üçü, on dördü tecavüz eder ise bu gibi eğlencelerden müebbeden mahrum kalacağım mülâhazasından nâşî idi. Herhangi vakit (suâre)ye¹⁶ davet olursa veyahut tiyatroya gidecek olsa kendi üvey çocuklarını dahi birlikte götürmek mutadî olmadığı hâlde beni behemehâl beraberinde bulundurur idi.

Pederim her hafta cuma günleri gelir beni görür idiyse de validem pek ender geldiğinden, ben dahi üç ayda bir defa gelir, hane-i pederde birkaç gece kalır idim. Ber-minvâl-i muharrer üç sene müddet bu (Pansiyon)da ikametten sonra tam on bir yaşında iken dinimizin mukteziyatından olarak zükûra irâe-i vücud etmeliğim gayr-ı müsait olan bir zaman takarrüb etmeye başlamış olduğundan, pederim beni mektebden alarak hane derûnunda talim ve terbiyeme ihtimam etmeye başlayıp Fransızca'yı kendisi tedris eder, Türkçe için hocam Şükrü Efendi yine haftada iki defa gelir, piyano için dahi (Mösyö Borci)yi tayin etmiş idi. Fakat bu geçen üç sene müddet zarfında pederimin mahall-i memuriyeti olan Mekteb-i İdâdî-yi Şâhâne¹⁷ Nişantaşı'ndan Kuleli'ye nakl ü izam olunmuş olduğundan kendisi dahi Çengelköyü'nde bir hane isticâr eylemiş idi.

Ben bu suretle talim ve tedrisime devam ettiğim esnada idi ki zevcim İhsan bana talib oldu. Mîr-i mûmâileyh o zamandan bir sene evvel yani 4 Şevval, sene 1289 [5 Aralık 1872] tarihiyle hanemden (Pansiyon)a avdet eder iken

15 Suare: (Burada) akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı.

16 Suare: (Burada) sinema ve tiyatro gibi sahne etkinliklerinin gece gösterimi.

17 Sözü edilen okul Mekteb-i Harbiye'dir. Nigâr Hanım'ın babası Osman Bey (sonra Paşa) Mekteb-i Harbiye'nin Fransızca ve Almanca hocalarından biridir.

Çengelköyü İskelesi'nde¹⁸ görmüş, kim ve nerede ikamet ettiğimi tahkikten sonra hemşiresini dahi göndermiş ise de hanım-ı mûmâileyhânın vürûdundan birkaç gün evvel mektebe avdet etmiş bulunduğumu ve ancak üç ay sonra bir daha gelebileceğimi ihbar eylediklerinden iş öylece semeresiz kalmış, ertesi sene mektebi terk ettiğimin beşinci ayında idi ki ikinci defa olarak bana talib oldu. Pederim an-asıl Macar olduğu¹⁹ cihetle vakt-i sabavette tehhülümün aleyhinde olup o zaman ise benim vakt-i şebâbetim olmayıp vakt-i sebâvetim olduğundan ve talim ve terbiyemi ikmâl edememiş bulunduğumdan kat'an ve katiyyen rû-yı rıza göstermedi ve fakat pederim mümânaatta ısrar ve ikdâm ettiği kadar zevcim dahi talebde ilhâh ve ibrâm eylediğinden ve daha doğrusu takdiri tedbir hiçbir vakitte tağyir edemediğinden fi 28 Zilkade sene 1291 [6 Ocak 1875] tarihiyle saadetli El-Hâc Sâlih Efendizâde²⁰ Mehmed İhsan Bey²¹ ile akd-i nikâhım vuku bulup fi 25 Muharrem sene 1292 [3 Mart 1875] tarihiyle dahi izdivacım vukua gelmiştir. Ben hane-i pederi terk edip de o vakitler Unkapanı'nda Fil Yokuşu civarında ikamet etmekte oldukları haneye geldiğim zaman ebeveynim yanında, yalnız yedi yaşında bir biraderim kalmış idi. Bundan iki sene sonraya değin hayatım ber-siyâk üzere gittiğinden tahrir

-
- 18 İhsan Bey, Nigâr Hanım'ı ilk kez Çengelköy vapur iskelesinde görmüştür. O sıralarda Osman Paşa ailesi Çengelköy'de bir kira evinde oturmaktadır. İhsan Bey'in ise ünlü Viyana Sefiri Sadullah Paşa'nın Çengelköy'deki yalısından döndüğü (ya da oraya gittiği) düşünülebilir. Çünkü İhsan Bey'in ablası Besime Hanım, Sadullah Paşa'nın küçük kardeşi Said Bey ile evlidir; *Hayatımın Hikâyesi*, s. 15.
- 19 Macar Osman Paşa (1823?/1825?-1830?-1898): Nigâr Hanım'ın babası 1848-1849 Macar İhtilâli esnasında Osmanlı devletine iltica eden rütbeli askerlerden biridir. Asıl adı Adolf (bazı kaynaklarda Sandor) Farkas olup kendi rütbesiyle Osmanlı ordusuna kabul edilmiş, ihtida ederek Osman Nihali adını almış, kariyerine Mekteb-i Harbiye'de Almanca ve Fransızca hocaları olarak devam etmiş, 1888'de paşalık rütbesiyle taltif edilmiştir. Dönemde Macar Osman Paşa olarak tanınır ve Nigâr Hanım üzerindeki Batı etkisinin ilk merkezidir.
- 20 Hacı Salih Efendi (1812-1894): İhsan Bey'in babası olan bu zât dönemde zenginliği ve saygınlığıyla meşhurdur. Nigâr Hanım, kocası İhsan Bey'den ve görümcüsü Besime Hanım'dan çok şikâyet ettiği günlüklerinde kayınpederinden daima saygı ve sevgiyle söz etmiş, Hacı Salih Efendi'nin vefatı üzerine günlüğüne onun "bir asır kadar yaşamış" olduğunu kaydetmiştir; 13. Defter, 8 Kânunısanî 1309 [20 Ocak 1894].
- 21 İlk sekiz defterde Nigâr Hanım'ın özel hayatındaki en önemli figür olan İhsan Bey, annesini henüz doğduğu günlerde kaybetmiş, babası Hacı Salih Efendi'nin konağında kendisinden yaşça çok büyük olan ablası tarafından şımartılarak büyütülmüştür. Karakteri ve davranışları ile ilgili sayısız sahne günlüğün sayfaları arasında görülecektir yine de Hikmet Feridun Es'in İhsan Bey hakkındaki hükmünü buraya almakta yarar vardır: "Haddizatında hiç fena bir insan değildi. Lâkin hayatı bir yaz günü buzlu bir şerbet gibi içmek istiyordu"; "Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr Hanım"

şâyân hiçbir madde zuhur etmemiştir fakat fî Rebiülevvel sene 94 [Mart/ Nisan 1877] tarihiyle müsafireten bana gelmiş olduğu bir cuma günü, uşak dahi beraberinde bulunduğu halde biraderim oralarda geziniyor iken her ne suretle olmuş ise dakik fabrikasının²² /4/ arabalarından birisi çocuğu çiğneyerek fena hâlde mecrûh eyleyip, yalnız dokuz saat muammer olduktan sonra böyle ecel-i kazâ suretiyle terk-i câme-i hayat edişi ailemiz halkını deryâ-yı ye's ve felâketin tâ ka' rına müstağrak etmiştir.²³ Bu vakadan yirmi gün sonra sefaret ataşeliği memuriyetiyle zevcim Berlin'e azimet edip beş ay müddet ikametden sonra avdet eylemiştir.

Yine hayatım bir hayli zaman bu siyak üzere devam ettikten sonra izdivacımın dördüncü senesi kazâen bir çocuk zayi ederek hatta etibbânın dahi kat-ı ümid ettiği bir hâlet-i nevmidî içinde bir buçuk ay müddet esir-i firâş kaldım. İki sene daha zaman mürur ettikten sonra fî 18 Şaban sene 1297 [26 Temmuz 1880]²⁴ tarihiyle Salih Münir nâmındaki veledimi tevlid eyleyip yine ondan iki sene sonra fî 22 Mayıs sene 1298 [3 Haziran 1882]²⁵ tarihiyle Salih Feridun nâmında bir diğer ciğerpârem kadem-nihâde-i âlem-i fenâ olmuştur. Veled-i mezbûrun âvân-ı tufûliyeti emrâz-ı gûnâgûn ile güzêrân eylediği cihetle kalbimi dûçar-ı hüzn ü keder eylemiştir. Daire-i sıhhatinde bulunduğu hâlde bir valide için evlâdına süt vermek vazife-i mukaddesesini bir diğerine ihale etmek son derecelerde menfurum olduğu için büyük oğlum Münir'i yalnız on ay besleyerek pek ziyade dûçar-ı zaaf olmuş ve diğerinin tevlidine kadar iade-i âfiyet şöyle dursun, büsbütün tezâyüd eyleyen zaafiyetim müsaade etmediğiçün bir sütnine almak mecburiyetinde kalmıştım.

Ondan üç sene sonraya kadar ber-siyâk üzere güzêrân eyleyen hayatım esnasında tahrir e şâyân hiçbir şey geçmiyordu... Dördüncü senede böbreklerimde hâsıl olan iltihabdan nâşî zuhura gelen müthiş marazım dört ay müddet zarfında dört dakika bile yatağımdan çıkmayacak derecelerde bir hâl-i şiddet içinde olup günlerim ve gecelerim feryad ü enîn ile güzêrân eylediği, akrabam gibi

22 Un fabrikası.

23 Küçük yaştaki Ali Osman'ın vefatı bütün aileyi özellikle anne Emine Rifati Hanım'ı ömür boyu etkilemiştir. Olay sırasında on dört yaşında olan Nigâr Hanım'ın ilk şiiri kardeşi için söylediği bir "Mersiye" olmuştur. Yayınlanmayan bu şiirin metni de kayıptır.

24 Günlüğün ilk defteri in iç kapağına Nigâr Hanım bazı önemli tarihleri farklı takvimlerle kaydetmiştir. Orada Münir'in doğum tarihi Hicri ve Milâdî takvimle 17 Şaban 1297/25 Temmuz 1880 olarak görülmektedir.

25 Bu tarih günlüğün ilk defterinin iç kapağında da aynıdır ancak Rumi olarak verilen 14 Rebiülahir 1299 tarihiyle uyusmamaktadır.

ben dahi hayatımdan nevmid olup son derecede hasta bulunduğum esnada, her gün her dakika kalben ulviyet ve iktidarına şehâdet eylediğim Cenâb-ı vâcibü'l-vücudun inayetiyle Kerâmet nâmındaki oğlumu tevîd eyledim ki tarih-i tevellüdü fi 2 Şevval sene 1302'dir [15 Temmuz 1885].²⁶ Veled-i mezkûrun tevellüdü mübtelâsı bulunduğum zalim hastalığın dördüncü ayına tesadüf eylediği münasebetle bittabi zaafiyetim bir suret-i harikulâdede tezâyüd eyleyip hastalığımı icabı muhtacı bulunduğum istirahat-ı fibr ü kalbi aramak için doktorların tavsiyesi üzerine tebdil-i âb u hava zımnında Büyükada'ya naklolundum. İhtiyaç görülen istirahat-ı fibr ü kalbe mâlik olabilmek için gavâil-i beytiyye ve ızdırab-ı derûndan büsbütün masun olmak icab eylediğini şedîden yine doktorlar re'y etmiş bulundukları cihetle refikim²⁷ ve evlâdımdan müfarakatla, yalnız valideynimle yaşamak mecburiyetinde kalarak Ada'ya dahi o suretle naklolunmuştum.

Mezkûr hastalığın bidayeti fi 22 Mart sene 1301 [3 Nisan 1885] tarihine müsadif olup bir şiddet-i fevkalâde ile devam eden sancılar muayene-i gûnâgûn ve kan almak nevinden olan tedâbir-i seria ile tedavi olunup on gün sonra kesb-i sükûnet ettiği zaman bütün bütün mündefi oldu zann-ı bâtilasıyla ve doktorların emri hilâfında olarak yatağımdan çıkıp ve ondan birkaç gün sonraya müsadif olan Receb Kandili'ni tebrik maksadıyla hane-i pedere gitmek yani sokağa çıkmak hatâ-yı aziminde bulundum.²⁸ Gittiğim gece avdet eden sancılar ân-be-ân kesb-i şiddet edip on altı gün hane-i pederde ikametden sonra beni ziyaret için gelip gitmekte dûçar-ı suûbet olduklarından nâşî refikim ve familyası tarafından gösterilen arzu üzerine doktorlar ettikleri (konsültasyon)da sedye ile gezmek dahi hakkımda muzır olabilecek derecede bir hasta bulunduğumu iddia ettiler ise de hastalığın gün-be-gün seyr-i teşeddüd ettiğini görmekle re'yları hilâfında olarak o (?) zamanda mahall-i ikametim bulunan Divanyolu'ndaki haneye²⁹ o suretle naklolundum. Çünkü teehhülümünden dört sene sonraya kadar Fil Yokuşu'nda ikametden sonra Divanyolu'na naklolunmuş olunup ve her sene mevsim-i sayfı ise kayınpederimin Rumeli Hisarı'ndaki sahilhanesinde geçirmekte idik. Bu hastalığım esnasında valide-i müşfikam bi'z-zarure kendisini

26 Bu tarih günlüğün ilk defterinin iç kapağında da aynıdır ancak Rumi olarak verilen 20 Haziran 1301 tarihiyle uyuşmamaktadır.

27 İhsan Bey kastedilmektedir.

28 Osman Paşa'nın Büyükada'da bir yazlığı vardır fakat Nigâr Hanım'ın Büyükada'daki bir hastanede tedavi gördüğü, iyileştiğini zannederek anne ve babasını ziyarete gittiği anlaşılmaktadır.

29 Hacı Salih Efendi'nin Divanyolu'ndaki konağından bahsedilmektedir. Bu bina günümüzde Sağlık Müzisi olarak hizmet vermektedir.

benimle ikamete mecbur göyerek yanımda bulunup ve pederim ise Taksim'den Divanyolu'na kadar her gün ziyaretime gelirdi.

Acaba yazmak için de mi görümcem ve zâlim zevcimden korkuyormuşum ki burada esbâb-ı ızdırabımı tarif edememişim!? 1321 [1905/1906]³⁰

15/ Dört ay imtidâd eden hastalığım esnasında validemin hakkımda ibraz eylediği âsâr-ı şefkat ve merhamet cidden tarif olunur hâlâttan olmayıp gûnâgûn metâib-i cismâniye ve ruhânîye mukavemet ile gündüzleri enîn-i cansüzümü ve geceleri dahi ciğerler pâreleyecek derecede olan feryadımı tâ-be-sabah dinler ve giryehân olarak hazin hazin inlerdi. İşbu fedakârlığı esasen kalbimde merkûz bulunan hissiyât-ı ferzendâneiy büsbütün uyandırıp kendisini bir valideden başka, bir de hâmi nazarıyla görmek derecesine getirmiş ve bu lûtfunu mahşere kadar unutmayacağım raddede minnetdarı kılmıştır. Pederim dahi ez-her-cihet hakkımda gösterdikleri âsâr-ı şefkat ve merhamet bihakkın son derecede bir fedakârlık idîğini itiraf etmez ve teşekkürât-ı vicdaniyemi tezkâr etmez isem kendimi alçaklar menzilesine inmiş görürüm. İnsanlar için öyle bir zamanda akrabası tarafından gördüğü lûtfun kıymetini takdir etmek ancak benim gibi aylarla esir-i firâş olarak çektiği ızdırabâtın tesiriyle kalbi meyûs, kendisi hâl-i ihtizar içinde, ehibbânın tesliyet-bahş olmak üzere söyledikleri sözlerle kendisini aldatamayan, etrafında ebeveynini ve küçük küçük evlâdlarını mahzûn ve mükedder bir hâlde gören hastalar için mümkün olur. İhtisâr-ı kelâm dört ay devam eden bu hastalığın her bir dakikası lâ-yetenâhi bir müddet olmak üzere güzerân eyleyip Ada'ya naklolunduktan sonra idi ki insanlara iktidar ve azametini bir de bu suretle irâe etmek için Cenâb-ı Hakk tedricen âfiyet ihsan eyledi. Mübrelâsı bulunduğum zâlim hastalıktan büsbütün rehâ-yâb olmak mümkün değildi. Onunçün câ-be-câ ızdırabâtını hisseyler idiysem de şu kadar ki esir-i firâş değil idim. Büsbütün mündefi olmasıyçün bir çâre düşünerek müracaat ettiğim doktorlar; bu hâle gelişiniz dahi bir mucize-i Rabbâni'dir, yoksa biz sizinçün felâhi ümid etmiyor idik, bu sancılardan olsa olsa pek çok senelerden sonra kurtulabilirsiniz, cevabını verdiler.

Ada'daki ikametim esnasında refikimden ve çocuklarımdan ayrı yaşıyor idiysem de ilk zamanlarda ara sıra refikim gelip sonraları ise nişane-i hayat vermemeye başlamış idi. Bana karşı ettiği haksızlıklar pek büyük olup ta'dâdına ne hilkatim ne de kalemim müsaittir! Hatta o müthiş hastalığım esnasında, haksızlığının bir büyük delili olmak üzere sağ kolunu kırmışlar idi ki aylar ile

30 Sayfanın sağ kenarındaki bu not Nigâr Hanım tarafından yıllar sonra farklı bir kalemle yazılmıştır. "Mukadderât" gibi günlüğü de farklı zamanlarda okuyan Nigâr Hanım'ın metnin üzerine küçük notlar, kısa açıklamalar yazdığı; bazı harfler, kelimeler veya ekler ilâve ettiği, mevcut olanların bazısını karaladığı görülmektedir.

bağlı kalmış ve bilâhare ameliyât-ı cerrahiye icra edilmiş olmakla yine kendisinde bir eser bırakmıştır.³¹ Kendi seyyiatından başka on bir sene müddet o hane derûnunda geçen hayatım, hemşiresinin yevmen-fe-yevmen izdiyad etmekte bulunan taht-ı zulm ü kahrında güzêrân eylemiştir. O kadar ki hastalığının son zamanlarında hasta hizmetini ifâ etmekte olan valideynimin hizmetçileri güyâ felaketlerim mikdar-ı kifâyede değil imiş gibi hastalanıp berâ-yı tedavi gittikleri hâlde beni nevzâdımla beraber yalnız valideme terk eyleyip /6/ kendileri berâ-yı tenezzüh Rumeli Hisarı'ndaki sahilhaneye naklettiler. Onun üzerine suya düşüp de mâra sarılmak kabilinden idi ki ben dahi bi'l-mecburiye çocuklarımdan müfarakatla bir hâl-i nevmidi içinde sedye ile Ada'ya naklolundum. Refikim Ada'ya âmed ü şüdü kestikten bir müddet sonra idi ki ciğerpârelerimle olan tahassüre tâb-âver-i mukavemet olamayarak kendisine yazdığım bir mektupta çocuklarımla beraber ya gelmesini veyahut ki yalnız çocuklarımı izam eylesini rica ettim! Ona karşı hiçbir güne cevap vârid olmadı ve o esnada idi ki beş seneden beri bir kadın ile gayr-ı meşru bir surette devam etmekte olan muamelâtı taht-ı meşruiyete girmiş olduğunu istihbar eyledim.³²

İşte o zaman hemşiresi ve kendisi yüzünden gördüğüm felâketlere karşı gösterdiğim sebat, çektiğim ızdırab-ı manevi beni bihakkın mâlike bulunduğum sıhhat-i cihan-kıymetimden mahrum etmekle, alile bir kadın kaldığımı dahi gördüğü hâlde işbu fedakârlıklarım, indinde her türlü kıymet ve ehemmiyetten baid tutulduktan başka en büyük mükâfâtı dahi bundan ibaret olduğunu görüp benim ise feda olunacak başka bir şeyim kalmamış olduğundan, badema o hane derûnunda iskân etmekteğim gayr-ı kâbil olduğunu bi'l-müşahede Ada'dan şehre naklolunduğumda, doğruca hane-i pedere geldim. Sekiz aylar devam eden müddet-i müfakat esnasında ettiğim rica ve niyaz ve istirhamât beyhude oldu. Asla ciğerpârelerimin yüzlerini göstermediler..... Zaman zaman kendileri tarafından aldığım emirnameler ise ya şimdiye kadar ikamet etmiş olduğum haneye avdet etmekteğim veyahut hakkımda muamele³³-i şedidede bulunulacağını müşir tehdidâtı münhasır kalmış idi! Tehdidât-ı mezkûrenin adem-i tesiri müşahede olunmakla bu defa dahi işi rica ve niyaz tarîkine dökmek fikr ü niyetiyle bir gün bağteten refikim gelip netice-i fikrim ne olduğunu istizâh eylediği sırada ben dahi rastgûluğum ve fitratımda merkûz olan sebât

31 Nigâr Hanım, İhsan Bey'in mizacındaki olumsuzlukları yansıtmak için onun başkalarıyla ettiği bir kavga ve kolunun kırıldığından söz etmektedir.

32 Nigâr Hanım, İhsan Bey'in ikinci kez evlendiğini öğrenmiştir.

33 "muamele" olması gereken bu kelime Nigâr Hanım tarafından yanlış yazılmıştır. Nitekim *Hayatımın Hikâyesi*'nde (s. 22) bu kısım alıntılanırken tamlama "şiddetli muamele" şeklinde çözümlenmiştir.

ve hüsn-i niyet iktizasınca badezîn hem kendisi ve hem de hemşiresi tarafından edile gelmekte olan mezâlîmi kaldırmaya hâl-i sıhhatim müsait olmadığından hiç olmaz ise birinden birini tahfif eylemek lâzım geldiğini ve ona ise çare-i münferid hanemde yalnızca bulunmaktan ibaret olduğunu ve binâenaleyh benimçün bir hane ihzarı kendisince mümkün ise maal-memnuniye beraber yaşamaya rıza göstereceğimi arz eyledim. Evvelâ buna muvafakatla teşebbüsâtta bulunur gibi gözükererek, gelip gitmekte devam ederek bu zaman-ı tengde başka çare olmadığından bahisle edilecek mesarifâta karşı yedimde bulunan bazı mücevherâtı terhin etmek maksadıyla talep eyleyip /7/ cevâb-ı red alınca yine bir ay müddet gaybubet eyledi! Neticede aldığım bir mektubunda ise işi etraflıyla mülâhaza edip ondan hayırlı bir şey görmediği münasebetle ya nezdime, yani hane-i pedere çocuklarımla beraber gelmesini veyahut ki ben kendi pederi hanesine gitmekliğimi teklif eylemesi üzerine ne onun ve ne de diğerinin kabulü bence mümkün olmadığını bildirdim!

Ondan birkaç gün sonra hemşiresi bizzat gelip beraber gitmekliğimi rica eyleyip bin sözler bin vaadler ile iknaya muktedir olduysa da badezîn evvelki kahr u ezaya katiyyen tahammül etmeyeceğimi evvelce kendisine bi'l-beyân ve bu defa yalnız çocuklarıma karşı bir son fedakârlık olmak üzere yine o haneye avdet eyledim...! Heyhât... Avdet ettim de ne oldu? Hilkat tagayyür eder mi...! Evvelce arz ettiğim şerâite refikimin bir gece hanesinden gaybubet etmemesi kaziyyesi dahi dâhil olduğu hâlde gittiğimin dördüncü gecesi yine İhsan gâib oldu... İki gün sonra avdetinde ise dest-bûsî-yi tazarru ve niyaz olarak bu hâllerden feragatle mucib-i felâketim olmamasını kendisinden temenni ettim. Çünkü bu gibi hâlâta, o yalnızlığa badezîn tahammül edemeyeceğimi ve maksadım tehdid olmayıp sözlerim ciddi olduğunu ve böyle devam ederse yine terk-i hane edeceğimi söyledim! Mesleğimde olan sebatım icabınca bir ay mütemadiyen kendisine karşı olan silâhlarım yalnız istikamet ve hakkaniyetten ibaret olduğuna binaen kendisinden dahi intizar ettiğim şey yalnız merhametinden ibaret olduğunu arz ederek bin türlü rica ve niyaz ve istirhamâtta bulundum... Asla kârger olmadı.

Diğer taraftan ise yine hemşiresi mezâlîm âğaz etmekle sekiz dokuz aydan beri rehâ-yâb olduğumu zannettiğim ve yine kendi muamelât-ı³⁴ nâ-hemvârî sayesinde mübtelâ olmuş olduğum (bir hastalık ki asabımdan gelir idi)³⁵ yine avdet etmekle her ikisine dahi beni hâlîme terk eylemelerini izhar suretiyle

34 “muamelât” olması gereken bu kelime de Nigâr Hanım tarafından yanlış yazılmıştır.

35 Evlilik hayatında gördüğü baskının Nigâr Hanım'da asabiyet problemlerine yol açtığı gündükte de görülecektir.

rica edip tesirini görmeyince bu defa yalnız üç ay sabr u tahammül edebilip yine hane-i pedere geldim. Evvelki defa hayatımdan nevmid olarak çıkmış bulunduğum için yalnız lâbis bulunduğum bir gecelik gömleği ile beni sedyeye koymuşlar ve bilâhare iade-i sıhhat edince eşyama dair hiçbir şey vermek istemediklerinden bi'l-mecburiye her lâzım gelen şey yeniden tedarik olunmuştu. Bu defa ise yine eşyayı almadan çıkmış olduğumdan yine beyhude yere mesarif etmekliğime rıza göstermeyerek, eşyamın irsal olunmasını refikimden talep eyledim. Aldığım cevap ise büyük oğlum Münir'in tevellüdünde kendisine /8/ verilmiş olan tuğra bende mahfuz bulunduğundan eğer onu verecek olur isem eşyamın gönderilebileceğini yoksa badema ve her ne ve her ne yazsam cevap dahi alamayacağımdan ibaret kalmıştır. Âh... Ben neler çekmedim..? On bir sene yoluna istikamet ve can ü serle fedakârlık ettiğim zevcimden bu dereceye kadar huşunet görüş beni ne kadar dilgîr... ne kadar dilhûn ettiğini bir Yezdânım bilir bir de ben, başka kimse derecesini tahmine muktedir olamaz..... Ben bir deryâ-yı hüzn ü kederin tâ ka' rına müstağrak olmak derecelerine gelmiş olduğum bir zamanda idi ki: Mâbeyin-i Hümâyûn-ı hazret-i mülûkâneye mensup bir zât-ı âli-kadir bilmem herhangi taraftan ise felâket-i hâzıramı istihbâr ile refikime emir vererek eşyamın kaldırılmasına himmet buyurmuşlar ve ilâ-yevmü'l-kıyâm unutmayacağım bir lûtf-ı aliyü'l-âlâ olmak üzere ara sıra emir vererek ciğerpârelerimi dahi celb ettirip hasret-keş bulunduğum evlâdımla dahi mülâkat ettirip bu suretle dahi ibrâz-ı hamîyyet ve insaniyet eylemişlerdir.

Bu lûtfun sebeb-i leimi de bilâhare tebeyyün etti.³⁶

İftirâk-ı maddinin dördüncü ayına kadar ahvâl bu suretle güzêrân eyleyip bir de bir gün yine bağteten refikim gelip muharrerât ile ve bi'l-vasıta teati-yi efkâr eylemekten usandığından bahisle ya kendisi nezdime yani hane-i pedere veyahut ki pederinin Rumeli Hisarı'nda kâin sahilhanesine bu defa kendisi, ben ve çocuklarımızdan ibaret bir familya halkı teşkil ederek gitmeyi teklif eyledi. İşbu teklifi kabul cana minnet bildiğim bir madde idiyse de şimdide kadar her şeyde ve her zaman kendisinden gördüğüm mesleksizlik ve sebatsızlıktan nâşî teklifini kabule cesaretim olmadığını arz ettiğim sırada kendisi dahi mutadî üzere idam ve nefy cezalarıyla dahi mahkûm edilecek olsa yine beni terk etmeyeceğini, bu teklifi irâd edilmiş ise sıdk-ı hulûs ve hüsn-i niyetten müştebih bir şey olmadığını tekrar tekrar söyledi. Kendisine karşı olan emniyetsizliğimden dolayı madde-i mezkûrenin hüsn-i suretle tesviyesi olsa olsa tarafeyn yek-diğere tayin ve ittihaz olunan hududun hâricine çıkılamayacağını mübeyyin memhûr senedât verip

36 Satırlar arasındaki bu cümle metne Nigâr Hanım tarafından daha sonra farklı bir kalemle ilâve edilmiştir.

hiç olmaz ise bu suretle temin-i istikbâl edilmek lâzım geldiğini bildirdiğim sıra onu dahi kabul ederek birkaç güne kadar bir şey yazacağını vaad ederek gitmiştir! Vaktâ ki mevsim-i sayf olup Mirgün'de³⁷ ikametim esnasında idi. On beş gün mürûr edip de hiçbir güne haber vârid olmayınca bir varak-pâre ile istizâh-ı keyfiyet eyledim. Aldığım tezkire-i cevabiyenin evveliyâtındaki tekâlif her kadının mümâşât edeceği şeyler olup kabule karîn idiyse son cümledeki birkaç söz kalbinde bana karşı olan kin ve adâvetini imâ eyliyor idi: Şöyle ki; mehtâblar bitti, Ada seyahatleri, dere yarışları, sayf geçti; şitâ dahi nasıl olsa geçer değil mi güzelim? suali idi. Buna tarafımdan verilecek cevab, mevsim-i şitânın sıcak salonları çok defa sayfın mehtâblarına tercih olunduğu herkesçe malûm olduğundan,³⁸ bu سوال ve cevap ise yek-diğere karşı olan kinimizi imâ ettiğinden bahisle /9/ kendisiyle bir hane derûnuna girip de bilerek kendi kendimizi cehenneme ilka eylemekte manâ görmediğimi yazmak olup, ona dahi rıza göstermeyip tevekkeltü teâlallah diyerek maişet-i hâzıramda devam ile ihtiyar-ı sükût ederek bir müddet sonra mevsim-i şitânın dahi hulûlü münasebetiyle Mirgün'den valideynimle beraber Taksim Yokuşu'ndaki haneye nakleyledim. Fî 10 Eylül sene 302 [22 Eylül 1886] tarihiyle şehre inmiş idi[k]. Bir iki ay mürûrundan sonra bir gün zevcime bir mektup irsaliyle çocuklarımın izam olunmasını talep ettim. Ona karşı aldığım tezkire-i cevabiye ise bu sözleri hâvî idi: Çocuklarını seven valide onlardan tebâüd etmez, buna dair ne şifâhi ve ne de tahrirî haberler göndererek vicdanımı rahatsız etmeyiniz. Eğer itilâfkârâne bir fikriniz var ise onu beyan etmenizi ihtar ederim!

Bunun üzerinedir ki gerek bu zamana kadar ettiğim teenniye kâfi görerek ve gerek çocuklarıma karşı kalben hissettiğim elem-i iftirak takât-fersâ bir raddeye gelmiş olmasından her-çi bâd-âbâd³⁹ tevekkeltü teâlallah diyerek ayrıca defaatle şifâhî ve tahrirî davet etmiş olduğu haneye gideceğimi yazdım. Onun kabuliyçün her türlü rica ve niyazı etmiş ve adem-i kabulde devam edecek olur isem bir tezkiresinde nefesine suikasd edeceğinden bahseden beyimiz bu defa ne cevap verse beğenirsiniz? İşte verdiği cevap şunlardır:

37 Mirgün: Emirgân. Osman Paşa ailesi zaman zaman Boğaz'da yazlık kiralamaktadır.

38 İhsan Bey mektubunda Nigâr Hanım'ın Ada, Göksu Deresi, mehtap safalarını; Nigâr Hanım ise cevabında onun kumar, içki ve eğlence âlemleri ile gece hayatını kinaye etmektedir.

39 Her-çi bâd-âbâd: "Her ne olursa olsun", "ister istemez" anlamlarına gelen Farsça bir deyim.

Vakıa falan tarihli mektubumda size öyle bir şey teklif etmiş idiysem de şimdi onun icrası benimçün mümkün değildir. Zira kapıdan⁴⁰ maaşımı almıyorum mamafih eğer teşrif buyrulacak olur ise hanemizin kapısı daima sizinçün açıktır.

Ben dahi tekrar irsal ettiğim bir mektubumda dedim ki: Beyefendi maksat, istidâ-yı merhamet olmayıp suret-i meşruamı talep etmektir. Ben hemşirenizin bulunduğu haneye gitmem ve hiçbir vakit gitmeyeceğim. İşte bu mektup size en son mektubumdur ki çocuklarımın pederine bir son ihtarnamem demektir. Hüsn-i telakki olunmadığı hâlde teşebbüsât ve icraatımda ve vicdanen kendi kendimi mazur tutarım.

Vakta ki iki gün sonra bağteten kendisi geldi ve birçok ağladıktan sonra nefy ü idam cezalarıyla dahi mahkûm edilse yine beni terk etmeyeceğini tekrar ve tekrar söyledi. O zaman ben dahi çocukların niçin gönderilmediğini ağlayarak sordum. Mukabeleten çocukları ferdası gün göndereceğini ve kendisi dahi eğer müsaade eder isem her akşam geleceğini vaad ederek, yalnız bunlara karşı benden bir istirhamı olduğunu ve o istirhamı da bu kadar zamandan beri sabr u sebat etmiş olduğum hâlde esbâb-ı istirahatimizi temin edecek akçe mefkud olduğundan mevsim-i şitâ geçince[ye] kadar tahammül etmekliğimden ibaret olduğunu dermeyan etti.

Kadınlık haysiyetine dokunduğuyçün kendi kendime karşı dahi itiraf etmekten teeddüb ettiğim bir zaaf-i kalb ilcâatıyla ona dahi mümâşât eyledim. Bu zaaf-ı kalb dediğim şey ne büyük bir kuvvet imiş ki “Bekler ve ümid ederim zira bir kere senin oldum, senden gördüğüm hukuk-şikenlikleri ilâ-ahirü'l-ömr unutmamakla [?]⁴¹ beni senden başka kimse bahtiyar edemez” dahi dedim. /10/ O gün gidip ertesi akşam geleceğine dair söz vererek çıktı ve filhakika vaadi üzere ferdası gün erkenden üç tane ciğerpârelerimi birlikte olarak izam ettiği gibi kendisi dahi akşam üzeri geldi. Ve çocukların gönderilmesine mümânaat etmek isteyen hemşiresiyle beyinlerinde geçen münâzaayı ber-tafsil hikâye eyledi!

Akşamdan, ben badezîn her akşam gelirim, çocukları dahi kaç gün ister isen o kadar müddet muhafaza et, demiş olduğu hâlde ertesi gün ale's-sabah ben yatakta iken gitmiş. Çocukları on beş gün kadar nezdimde bulundurduğum hâlde o müddet zarfında kendisinden nişane-i hayat görmedim. Çocukları iade etmek istediğim gün ise büyük oğlum Münir avdet etmek istemediğinden bittabi memnun ve müteşekkiren nezdimde hıfz ettim. Fî 28 Teşrinisâni sene 302 [10 Aralık 1886] tarihiyle nezdime gelen Münirciğimi fî 1 Kânunisâni sene 302 [13 Ocak 1887] tarihiyle Beyoğlu'nda, Taksim civarında kâin bir Fransız

40 İhsan Bey'in bir devlet dairesinde (devlet kapısı) çalıştığı anlaşılmaktadır.

41 Kâğıdın bu kısmı fiziksel hasar görmüştür.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

mektebine verdim. Son defaki gaybûbetinden tahminen bir ay sonra idi ki bir gece, gece yarısından yarım saat evvel elimde mütâlaa etmekte olduğum roman bulunduğu hâlde oturmakta olduğum odanın kapısı açılarak İhsan içeri girdi: Hayretimden midir nedir vücuduma ârız olan ra'şe benden birkaç dakika için mükâleme iktidarını almış idi. Biraz sonra teessürâtıma galebe ederek böyle bî-vakt nereden geldiğini sorduğumda, hâlet-i mestîde olmak hasebiyle lâ-yenkâtı ağlayarak, bâri gündüz gelemiyorum, gecenin bir saatinde geleyim, dedi ve birçok daha ağladıktan sonra uyudu!

Ertesi gün bittabi istizâh-ı keyfiyyete mecbur olarak bazı sualler irad ettiğimde ise hemşiresinin fesatçılık hasebiyle nezdime gelmesini çekemediğinden, eğer gelmekte ısrar eder ise ilerisiyçün hazırlamakta olduğu *plan*'i pederini iğfal ederek bozduracağından bahisle her akşam gelmek hakkında verdiği sözü verilmemiş gibi telakki etmeğimi ve bundan böyle ara sıra geleceğini söyledi! Bizde yine her zamanki gibi sükûttan, mûmâşâttan başka bir şey yok....

Ondan bir hafta sonra geldiğinde ise Münir'in mekteb ücretini verip Hisar'daki pederinin sahilhanesine gitmek niyetinde bulunduğundan, oraya gittiğimiz zaman lüzumu olacak eşyanın şimdiden tedricen tehiyye olunmasıyçün eline geçtikçe biraz akçe getirip bırakacağını dahi vaad eyledi!

Vakıa İhsan gâh gündüz ve gâh gece olmak üzere haftada bir iki defa geliyor ise bu defa bir havâdis daha çıktı ki menkûhası bulunan âlüfte, bulunduğu haneden kâmilan eşyasını fûruht etmek suretiyle çıkmış ama nereye gitmiş, rivâyât muhtelif. Bazıları birtakım sârik ve sârikalara yatak olmak münasebetiyle zabta tarafından tevkif olunacağını hissederek Mısır'a kadar firar etmiş diyorlar! Ve diğerleri ise /11/ mahz-ı hakikat bundan ibaret olduğundan bahs ile İhsan'ın pederinin Divanyolu'ndaki hanesine gittiğini rivayet ediyorlar. İhsan'ın bir defa gelişinde mesmuatımı hikâye ederek kendisinden hakikati sorduğuma cevaben:

Sence matlûb olan şey, bir hanede yalnız ben ve çocuklarımla bulunmak ve benim de her akşam eve gelmeğliğim değil mi? O hâlde söz veriyorum ki onları icra edeceğim, bunun hâricinde ise hiçbir şey sormamaklığını rica ederim, dedi. Heyhât.... Bunlar şifâ-yı sadrı mûcib olacak cevap mıdır? Bâhusus ki *maitresse*'i [metres] nezdine gider iken kimseden ketme lüzum görmeyen adam bu defa benim haneme geldiğini ketm etmeğliğimi arzu ediyor. Buna sebep olarak da hemşiresi bana geldiğinin son dereceye kadar aleyhinde olduğundan, şayet istihbar eder ise ileride icrası kendince mukarrer olan şeylere mani olmak için pederini şimdiden iğfale başlayarak, son niyetinin kuvveden fiile çıkarılmasına mâni olduktan başka belki pederini, mahdumunu evlâd diye bile tanıttırmayacağını ityân ediyor da benden de soruyor ki bu gibi muzırrâtın ifâ'ına muktedir midir, değil midir?

Ez-dil ü can tasdik ederim ki muktedirdir. Esâtîr-i evvelinde muharrer bazı muktedirlerin itikadınca birçok şeylerin ilâh ve ilâheleri olduğu gibi eğer o zamanda bu kadın dahi bulunsa başka bir lakab lâıyk görmeyerek bilâ-şüphe seyyiât mucidesi ismiyle telkib ederler idi:

Her zaman biraderini seyyiâta sevk ettiği gibi şimdi dahi zu'munca benden ahz-ı sâr etmek maksadıyla o âlüfte-i [?]⁴²yi hissiyât-ı nâmuskârânenen büsbütün teberrâ ederek bulunduğu haneye [?]⁴³:

Maamafih ben yine çocuklarımin pederini her gelişinde hüsn-i kabule gayret ederek mütebessim bir yüz göstermeye çalışırım.

Fî 9 Kânunısâni sene 302 [21 Ocak 1887].⁴⁴

Nigâr⁴⁵

42 Kâğıdın bu kısmı fiziksel hasar görmüştür.

43 Bu kısım metinde siliktir.

44 9 Kânunısâni 1302'de [21 Ocak 1887] "Mukadderât"ı tamamlayan Nigâr Hanım üç gün sonra, 12 Kânunısani 1302 [24 Ocak 1887] itibarıyla günlüğünü tutmaya başlayacaktır.

45 Nigâr Hanım'ın vefatından sonra, Salih Keramet Nigâr'ın "Mukadderât" ve günlükleri Milâdi olarak tarihlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Her defterin ilk sayfasında veya dış kapağında yeni harfler ve rakamlar (bazen de eski harfler ve rakamlar) kullanarak yapılan bu tarihlendirmeler günlükler için daha tutarlı görünse de "Mukadderât" için silinti, düzeltme ve tutarsızlıklar söz konusudur. Şöyle ki; "Mukadderât"ın başına eski rakamlarla 1881, 1879 yazılmış, metnin altına yeni rakamlar ve harflerle "1871'den [veya 1881] 22.I.1887'ye kadar" notu düşülmüştür. 22.I.1887, -bir gün kaymayla- Nigâr Hanım'ın "Mukadderât"ın altına yazdığı Rumi tarihin karşılığıdır ve metnin yazıldığı/bitirildiği günü işaret eder. Ancak Salih Keramet'in 1871 (veya 1881) yılıyla neye atıfta bulunduğunu tanımlamak mümkün değildir.

GÜNLÜK

Cilt 1

24 Ocak 1887-14 Nisan 1890
(İlk Sekiz Defter)

BİRİNCİ DEFTER

Oğlum Münir'in tarih-i vilâdeti fi 17 Şaban sene 1297, Temmuz-ı Efrencî
fi 25 sene 1880

Oğlum Feridun'un tarih-i vilâdeti fi 14 Rebiülahir sene 1299, fi 22 Mayıs-ı
Rumî sene 1298

Oğlum Keramet'in tarih-i vilâdeti fi 2 Şevval sene 1302, fi 20 Haziran-ı
Rûmî sene 1301

Bihî

Teelhülümün ikinci günü bâr-ı şafak ve azîze-i muhteremem zevcem Nigâr Hanım'ın zâtına mahsus olarak takdim eylediğim fotoğrafımın zahrına yazılan kıtadır.¹

Sormaz bicân iken ihsân sana
Etmez asla ehl-i ma'nâ i'tibâr
Mahv-ı aşk oldu vücûdum neyleyim
Kalsın ancak bir bu resmim yâdigâr

Fî 27 Teşrinisâni sene 302 [9 Aralık 1886]

İhsan

*Nacrée d'un rose tendre, aimable et tour à tour,
L'image d'innocence et du plus pur amour;
Grâce au regard modeste inspirant la douceur,
Unissant la gaieté, la beauté, la candeur,
À votre nom si cher, digne des plus parfaits,
Rejoindre vos vertus, vos charmes, vos attraits.*

Le 6 Février 1887²

28 Zilkade 1291 [6 Ocak 1875]³

Rebiülevvel 94'de [Mart/Nisan 1877] kardeşimin vefâtı

1 Bu cümleler, arkadan gelen kıta, imza ve tarih Nigâr Hanım'ın eşi İhsan Bey tarafından yazılmıştır.

2 Nigâr Hanım tarafından yazılan bu şiir başlıksızdır.
Nazık, gül pembesi inci gibi, hoş ve dizi dizi,
Masumiyetin imgesi ve daha da fazlası saf aşkın;
Utangaçlığı ilham veren zarif görünümü sayesinde,
Birleştiren neşeyi, güzelliği, samimiyeti,
En mükemmele yaraşan senin adına sevgilim,
Katar erdemlerini, cazibeni, güzelliğini.

6 Şubat 1887

3 Nigâr Hanım'ın bu notu nikâh tarihine denk düşmektedir.

/1/ Birinci Cild⁴

Fî 12 Kânunısani sene 1302 [24 Ocak 1887] tarihiyle tahririne bed' eylediğim jurnalimdir.⁵

Taksim

Sabahleyin mutadım üzere *toilette*'imi⁶ [tuvalet] yapıp ve sütümü içtikten sonra bir buçuk saat kadar piyano talim ettim! Badehu validemin odasına gidip kendisi ve müsaferet suretiyle bizde bulunan teyzemle biraz müddet mükâlemeden sonra vakt-i zuhr hulûlü münasebetiyle taam edildi. Yemekten sonra ise sokağa çıkmak niyetinde olduğum hâlde havanın adem-i müsaadesi hasebiyle bittabi evde kalıp biraz dikiş dikerek ve gâh mütâlaa etmekte bulunduğum muharrir-i meşhur Midhat Efendi'nin⁷ âsâr-ı bergüzîdesinden olan *Hayret*⁸ nâmındaki romanı okuyarak akşam ettiğim gibi akşam üzeri dahi yine bir saat piyano talim eyledim. Zaman zaman elimdeki şeyleri terk ettirmek derecesinde zihnimi işgal eden muhâkemât ise şu merkezdedir! Âh benim

4 Nigâr Hanım ilk on beş defterinin en başında cilt numarası belirtmiş, 15. Defter'den sonra bu bilgiyi vermekten vazgeçmiştir.
Salih Keramet Nigâr tarafından düşülen not: 1. Defter 25.1.1887'den 31.VII.1887'ye kadar.

5 Nigâr Hanım günlüklerini "Jurnalim" olarak adlandırmaktadır.

6 Giyinip kuşanmak, kendine çeki düzen vermek anlamında günlüğe giren *toilette*, Nigâr Hanım'ın ilk sekiz defterinde en çok kullanılan Fransızca kelimelerden biridir ve genellikle güne başlamanın ilk eylemidir.

7 Ahmed Midhat Efendi: Günlükte en çok okunduğu görülen yazarlardan biri olan Ahmed Midhat Efendi'nin, özellikle ilk gençlik yıllarındaki Nigâr Hanım üzerinde güçlü bir edebi etkisi vardır. Diğer yandan çeşitli yazışmalarından ve kaynaklardan anlaşıldığı üzere ailece de tanışır, görüşürler; karşılıklı gece yatırlarına gidilir, birlikte mehtaba çıkılır, Ahmed Midhat'ın torunlarından birine Nigâr adı verilir. Bununla birlikte Ahmed Midhat Efendi mevcut günlüklerde görüntüye giren biri değildir. Muhtemelen tanışma ve görüşme süreçleri eksik günlüklere denk gelmiştir.

8 *Hayret*: Ahmed Midhat Efendi'nin 1885'te yayımlanan romanı.

emelim pek meşru ve pek tabiü'l-husûl bir emelimdir. O emel ise bir *bon ménage* [mesut aile] teşkil etmekten ibarettir! Âyâ o bana nasip olacak mı? Heyhât ufk-ı ümidim sislerle mestûrdur. Kendimi mevkian, ilmen ve hüsnen hemcinsimin ve akrânımın mâdûnunda görür isem de vicdanen pek çoklarının mâfevkinde görürüm ve ona binaen bu dâr-ı fenanın saadeti demek olan öyle bir nimete niçin kesb-i istihkak ve liyakat edemiyorum diye düşündükçe talih-i nâ-sâzımın adem-i müsaadesine hayrette kalır ağlarım! İşte şimdi bu jurnalimi yazarken dahi ağlıyorum... Beni her sitem-âmiz söz ağlattığı gibi her müşfikane nigâh dahi ağlatıyor. Başkaları üzerinde hiç tesiri olamayan en ufak şeyler bile beni saatlerce eşk-rîz-i matem eder, kalb-i hassasımı delik delik deler! Bütün bunlara bâis nedir bilir misiniz? Zavallı acıklı mevkiim. Bu dehr-i denîde kendimin hiçbir kimsenin azizi, muhibbi olmadığını gördükçe, kesret-i âlâm ile meyûs kaldıkça acaba efkârıma neler hücum etmez? /2/ O gibi hissiyât-ı müthişenin mağlûbu kaldığım zamanlarda tevellüdümünden bu âna değin her hususta nazar-ı himâyet-kârâne ve eltâf-ı harikulâdesiyle mütenaim olduğum sevgili pederim, validem ile üç tane ciğerpârelerimin hayalleri der-ân karşımda teşahhus ederek bana.....⁹ tesliyet-bahş olurlar. İşte bugün yine mağlûb-ı ye'sim! İndimde hakikaten kıymetsiz ve ehemmiyetsiz kalan bu hayatı ne yolda bitirmek lâzım geldiğini düşündüğüm sırada kendimi ilelebed girdâb-ı âlâm içinde görmektense bî-lüzûm olan bu vücud-ı nâ-tüvânımı emvâc-ı bahr arasına yuvarlayıvermek daha makul olduğunu kendi kendime tasdik eyliyorum! İşte bu muhâkemât benim kendi kendime karşı yaptığım *confession*'dur [itiraf]. Bir sâmi-i müdekkik benim bu gibi hayâlâtımı işitse ihtimal ki küfrân-ı nimet ettiğime kail olur! Hâlbuki ben o âkılı kendi fikrinde hür bırakmakla beraber bir de kendim gibi felâket-dîdelere sorarım ki hangi nokta-i nazardan bakarlar ve muhâkemâtımı ne yolda telakki ederler. Vakıa hayatın bir nimet olduğunu bilmeyecek kadar humakadan değilim; ancak o hayattan istifade ettikçe onun kıymeti, saadeti nazarlarda teâlî eder. Yoksa benim gibi talihinin ez-her-cihet adem-i yâverisinden dilgîr olanlar onun kıymetini dahi ferâmûş etmek derecesinde bir ye'se dûçar olurlar. Gâh gâh bana hiçbir kimsenin sâdık-ı vefâkâr olmadığını gördükçe kendi şeâmetimi hükmetmekteyim. Fakat yine derim ki niçin öyle olsun. Okuduğumuz romanlarda bile meşhûd-ı çeşm-i ibretimiz olduğu üzere pek çok mazlumîn bî-günah olarak dûçar-ı felâket olmaktadırlar, yine o anda romanların hayalî olduklarını tasavvur ettiğim sırada ise hakikat kendi kendini gösterir! Ve

9 Nigâr Hanım, günlüğünde duygu yoğunluğunu yansıtmak üzere bazen bir satır boyunca süren sıralı noktalar kullanmıştır. Bu çalışmada çeşitli uzunluktaki sıralı noktalar on noktada sabitlenerek gösterilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın ulviyet-i manevisi gözlerim önünde lemean etmeğe başlar. Başlar da yine ümide düşerim ve kendi kendime evâmir-i /3/ İlâhiyye'ye mutî ve münkad olmayı tembih ederim! Elhâsıl ahabbıma defaatle *fataliste* [kaderci] olduğumu itiraf ettiğim gibi muhâkemât-ı hafıyyem neticesinde de müstebân olur ki *fataliste*'im.

Bu gece muhibbâtımdan Sâre Hanımefendi tarafından aldığım davetname üzerine oraya gittim. Kadri Bey'in haremi ve validesi hanımefendiler dahi bulundukları hâlde gâh piyano çalar ve gâh ise müsâmere suretiyle imrâr-ı evkat edildi. Gece yarısına bir saat kalarak haneme avdetle yatağında uyumuş bulduğum çiğerpârem Münirciğimi öptükten ve geceliklerimi ilbas ettikten sonra yine romanımı elime aldım.

Fî 12 Kânunısâni [24 Ocak 1887].

Bugün yine bir ye's-i küllî içindeyim! Şer'an hayatıma iştirak etmiş olan İhsan'ın müddet-i medîde *mâtresse* sıfatıyla görüştüğü ve bilâhare akd-i nikâh ettiğini ve son zamanlarda ise Divanyolu'ndaki hanesine naklettirdiğini istima etmiş olduğum ve akd-i nikâh gibi haneye nakli havâdisini dahi güft[ü]gü suretiyle telakki ederek kendi kendimi aldatmaya çalışmış olduğum vukuatın sahihü'l-vuku olduğunu gözleriyle gören bir şahsın gelip ikrar etmesi üzerine emniyet kesbeyledim! Buna dair peder ve validem ile edilen müzâkere esnasında birçok ağladım! Nasıl ağlamayım! Bâri karar-ı kat'imi alarak ne olacağımdan emin olsam..... Hayır ona da muvaffak olamıyorum! Üç tane çiğerpârelerimin pederi olmak hasebiyle ondan iftirak, onlardan iftirak demek olacağından zevcim tarafından gördüğüm envâ-i felâkete boyun bükme ve göğüs geçirmek gibi hâlât ile mukabele eyleyerek mezhebimizin müsaadesinden gerçi istifadeye hiçbir vakit çalışmamış isem de bu defa meselenin /4/ yeni bir şekil ve kıyafete girmesi beni yeniden hayretler içinde bıraktı! Hâlet-i pîride¹⁰ bulunan pederim cidden meyûs, validem¹¹ mükedder, ben ise her şey olmaktan ziyade mütehayyir bir hâlde bulunuyorum. Pederim on beş-yirmi seneden beri bugüne kadar âlütfelikte gezmiş bir kadını İhsan'ın bana tercih etmiş ve o sebeple beni mesâib-i külliyeye hedef eylemiş olması üzerine ona karşı kalben hâsıl ettiği inkisar ve ilcâat-ı ye'si son derecelere gelmiş olduğu hâlde gözleri nem-nâk-ı eşk-i teessür olarak badezin İhsan'ı görmeye tahammül edemeyeceğini söyledi; ve bana hitâben Nigâr kerime-i yegânemsin fakat hâl

10 Osman Paşa'nın doğum tarihi çeşitli kaynaklarda 1823, 1825, 1830 olarak verilmektedir. Buna göre, Nigâr Hanım'ın yaşlılığına vurgu yaptığı Osman Paşa bu tarihte 64, 62 veya 57 yaşındadır.

11 1836 yılında doğmuş olan Emine Rifati Hanım bu tarihte 51 yaşındadır.

böyle iken bu adam sana hane-i davet eder ve sen dahi icabet eyler isen sana dahi evlâd nazarıyla bakmam diye bir de yemin etti! Bende ise ateşler içinde kavrulmakta olan kalbimden tebahhur ederek gözlerimden dökülen katarât-ı sirişkimden başka cevap yok... Evvel Allah ve sonra sâye-i pederde her türlü niam-ı dünyeviye mâlike bulunduğum hâlde bende bu zaaf nedir? On bir sene müddet zevcimle beraber yaşadığım esnada daimi bir *lutte* [kavga] içinde geçen hayatım ve yine o esnada sebkât eden tecrübelerim bu adamla bahtiyar olmak bana nasib olmayacağını temin-i kâfi olmamalı mıdır? Kendi kendime suallerim bunlar ve cevaplarım dahi bunlardır: Vakıa tecrübem icabı artık tefehhüm ettim ki bu adam tebdil-i meslek ederek bana hiçbir vakit yâr olmayacaktır; efsûs ki! nasibim bu imiş. Yed-i izdivacımı akrabam ona verdikleri zaman nîk ü bedi tefrike muktedir değil idim. Çünkü henüz on ikinci sâl-i sinnime¹² girmiş idim. Fakat ibtidâ-yı teehhülümünden iki sene sonraya kadar kendisi tarafından belki o zamana mahsus olmak üzere işittiğim muhabbet-âميز sözler, tecrübesizliğim ve bâhusus muktezâ-yı şebâbetim /5/ ona bilmeyerek elimi verdiğim gibi hissetmeyerek kalbimi dahi vermekten beni hiçbir şey men etmez idi.

Âyâ benim fıtratımda yaratılmış olanlar bilmeyerek ve suret-ı meşruada vermiş oldukları kalbi bilerek ve istedikleri zaman geri alabilirler mi? Heyhât! O hemen muhal denmeye karib bir sözdür. İşte hakikat öyle olduğundan ileri gelmiştir ki ben dahi on bir sene müddet talih-i nâ-sâzımla mücadele ederek o esnada üç tane dahi altın topu gibi evlâd yetiştirdim.....!

Âh yadigâr-ı ömr-i bedbahtânem olan yavrucuklarım!

Sizden nasıl ayrılmalı sözü her ân u dakika onların yüzlerine baktıkça kalb-i hassasımdan geçer idi. Geçer idi de bir madde hakkında bir türlü kararımı alamaz idim. Bâri zevcimden gördüğüm bu kadar felâketlere mukabil hanece rahatım olsa. Hemşiresinden gördüğüm muamele-i nâ-hemvâr, işittiğim kelimât-ı sitem-âميز, elhâsıl her iki cihetten gördüğüm harekât-ı nâ-sezâlar o dereceye kadar ifnâ-yı vücuduma bâis oldu ki bihakkın tarif ve beyanda kalemim itiraf-ı acz eder. Nihayetü'l-emr mübtelâ olduğum zalim bir hastalığın tafsilâtı ise “Sergüzeştım”¹³ unvanıyla yazmış olduğum bir risâlede mündericdir.

İşte şimdi iki seneye karib bir zamandır ki hane-i pederde sâkine ve onlardan ayrı olarak yaşamakta isem de her gün bâlâda muharrer haberler sâmia-hıraş-ı

12 “Mukadderât” gibi günlükler boyunca da Nigâr Hanım’ın yaş hesaplarken bazen bitirilen bazen içinde bulunulan yılı esas alması birer yıllık sapmalara neden olmaktadır.

13 Nigâr Hanım “Mukadderât” ismiyle kaleme aldığı mctinden bahsetmektedir.

teessüfüm olmaktadır. Ben ise yine tekrar ederim ki hayretteyim bir *parti* [karar] alamıyorum.

Hele bu son haber üzerine pederimin yemin ettikten sonra ne yapacağım hakkında vârid olan sualine /6/ karşı giryelerim kesb-i sükûnet edip de: bu ömr-i kasîri havâyî-meşreb geçirmeyi sever ve binaenaleyh yed-i izdivacı birkaç kişilere uzatmayı arzu eder bir kadın olmadığımndan, olsa olsa son derecede iftirakî câiz görebileceğimi ve eğer mâhûde âlûfteyi hanesinden tard u def ederek benimçün dahi diğer yani hemşiresi beraber bulunmadığı hâlde bir hane ihzar eder ise yine çocuklarımın pederiyle maziye bir mezar-ı nisyân içinde gömmeye çalışarak maişette devam edebileceğimi arz eyledim. Pederim dahi buna kendisinin de re'yi munzam bulunacağını söyledi.

Fî 13 Kânunısâni [25 Ocak 1887].

Bu akşam İhsan geldi: Onunla muvacehe ettiğimde teessürât-ı vicdaniyemi lisan-ı hâlim ona tercüme eyliyordu. Hilken son derecede *franche* [açık sözlü] olduğumdan hakikati bilâ-riya kendisine naklettim! Aman yâ Rabbî nakledinceye kadar neler çektim. Sedama ârız olan ihtizâz ve asabıma târî olan şûriş acaba kaç kereler sözlerimi kesti. O kadcark bir tebligat-ı şifâhiyye için saatler feda etmiş oldum.....!

İhsan'ın şahsında ise emare-i teessür göze çarpacak derecelerde nümâyân olmaya başladı ve dedi ki:

Tedbirsizliklerim neticesi olarak vicdanen hissetmekte olduğum nedamet bir cezâ-yı kâfi olmamak gerek ki Cenâb-ı Hakk seni dahi alet ederek bana bi'l-muvacehe bu sözleri söyletmektedir. Makalâtım sırasında kendisine pederimin re'y-i munzam olmadıkça hâl böyle iken davet edeceği haneye icabet etmeyeceğimi ve hatta pederim, indimde pederlik sıfatından büyük bir mevkii ihraz etmiş aziz ve mukaddes bir peder olduğundan bir dakika bile kendisinden ziyade yaşamak istemediğime Cenâb-ı Hakk'ı şahid tuttuğum /7/ hâlde bu gibi hâlât mukadderât-ı ilâhiyeden madud olup insanların aczi ise onu tefsire hiçbir vakit kâfi olmadığından, şayet pederim benden evvel vefat edecek olur ise onun *mémoire*'yî [an] dahi benimçün pek âlî olacağından hâl-i zilllette bile kalacak olsam yine ilelebed nezdine gidemeyeceğimi İhsan'a beyan ettim.

Bunun üzerine idi ki İhsan dahi hakikati tafsile şu suretle bed' eyledi: Bundan takriben iki mâh mukaddem buraya yani nezdine geldiğimin ferdası gün idi ki haneme avdetimde mezkûreyi "yani ikinci haremi olan âlûfteyi" orada buldum. Bunun esbâb-ı mûcibesi ise hemşiremin sana karşı olan buğzu olduğunu bildiğimden, hayretten başka bir şeye muktedir olmadım! Zira haberim olmaksızın sana rağmen benim başıma getirmiş olduğu belânın ref'i

için hemen o anda elli adet lirâ-yı Osmanîye mâlikiyetim icab edip o meblağ ise elde mefkuddur. Mademki vicdanının arzusu o âlüfteyi terk eylemekten ibaret imiş o hâlde mâhûdeyi o anda ıtlak edip nikâhını ise tedricen tediye etmesi lâzım geldiği söylemekliğim üzerine mâhûde fevkalâde *imprudente* [pervasız] ve hemşiresinin ise onu himaye etmesi hasebiyle o meblağın serian tediyesi lüzumunu bir fırsat ittihaz ederek bakiyye-i namusunu ve memuriyetini dahi elinden çıkartmak raddelerinde sokaklarda bağırmak ve haykırmak kabilinden rezaletler ika edeceklerini düşünerek eslem-i tarîk ve ahsen-i tedbir olarak o meblağı elde edinceye kadar ihtiyar-ı sükût eylemeği tercih ettiğinden /8/ bahisle, ilk fırsatta ise def-i belâ kabilinden olmak üzere mâhûdeyi o haneden çıkarıp beni dahi diğer bir haneye davet edeceğini vaad eyledi! ise de benim kendi hakkındaki on bir senelik tecrübem bu kadarcık sözle kesb-i itminan etmekliğe mâni olduğundan ve kendim o kadar saf-dil olmadıktan başka ara yerde pederimin re'yi gibi bir büyük kuvvet dahi bulunduğundan: sözlerimi katiyyen cebr veyahut rica ma'lâtı gibi telakki etmeyerek eğer hükm-i vicdanisi cidden o merkezde ise o dakika valideynim huzurunda mâhûdeyi talâk-ı selâse ile ıtlak etmesi lâzım geldiğini ihtar ettim.

Mukabeleten ise pederim huzurunda katiyyen ona cüret-yâb olamayacağını ve eğer kâfi görür isem der-ân memhûr olarak bir talâkname tahrir ederek yedimde bırakacağını ve onu dahi benim tayin ettiğim bir zaman, ki bu geceki fi 14 Kânunısâni tarihinden iki buçuk mâh ve beş gün sonraki fi 4 Nisan tarihine değin idi, o zamana kadar valideynimden başka ferd-i vâhîde irâe ederek suiistimal etmemekliğimi namusuma tevdi ederek tembih etmiş olduğundan, ben dahi fitraten mâlike bulunduğum mekân et ve metân et hasebiyle kasem ederek kendisini temin eyledim.

Fakat ben kendisine yine emniyet etmem. Bana bu son fedakârlığı dahi ihtiyar ettiren pek büyük bir kuvvettir.

Âh, âh mağlubu bulunduğum hissiyât-ı insaniyye ve şefkat-i mâderâne beni o dereceye kadar sabırla melûf kılmıştır. Sabır tecessüm etmek lâzım gelse /9/ bilâ-şübhe onun heykeli ben olur idim.

Gece yarısından bir saat sonra mezkûr talâknameyi aldıktan ve onun kaleminden bu sözün çıktığını, hasbe's-şebâb benim hayatımda bir ikinci tehhülüne ihtimal vermek istemediğimden midir nedir, arzu ettiğim hâlde hasbe'l-kader kederle görmüş olduğumu söyledikten sonra İhsan'dan ayrılıp yatağıma girdim. Gece yarısından dört saat sonra ise hâlâ gözlerim açık idiler. Sabahın alaturka dördünde yatağımdan çıkarak mevadd-ı mezkûre hakkında iki saatten ziyade bir müddet tekraren teati-yi efkâr edildi. Gece ise ihtiyarî veyahut gayr-ı ihtiyarî olup olmadığını bilemediğim bir tavır ile bana ikinci

haremi ve sevgilisi olan âlüftenin ismiyle hitab ederek biraz sonra o saatte vâki olan kusurunun dahi indimde muaf tutulacağını söylemez isem müsterihen uyuyamayacağını bildirerek şifâhen affettirmiş idiyse de esasî binâ-yıâlem olan muhabbetin insanlar üzerinde tesiri ne kadar büyük olduğunu bildiğimden ve onun ismiyle bana hitab etmesi gibi bir meseleyi dahi bittabi sabaha kadar zihnen ve kalben izam etmiş olduğumdan muamelemi katiyyen cebr veyahut rica muamelâtı zannetmeyerek eğer arzu eder ise mezkûr talâknameyi yırtmasını veyahut elân onu sevmekte ise onunla beraber ilelebed imrâr-ı ömr ederek beni ise mazlûmen taht-ı esarette bırakmayarak terk etmesini ve hatta mezkûrenin terk olunmasıçün mefkud olan elli lira olduğu hâlde ben terk olduğum zaman bihakkın miktarını bilmez isem de her hâlde /10/ yüzden ziyade olması lâzım gelen meblağı yani hakk-ı meşru'umu tamamiyle kendisine terk ederek hibe-i vâhide talep etmeyeceğimi ve mesele bu noktadan dahi pîş-i nazar-ı mütâlaaya alınmasını ve şu iki mâh müddet zarfında etraflıca düşünerek, şıkkından hangisini ihtiyar edeceğini yine dost kalmak şartıyla haber vermesini ve hatta beni terk etmek cihetini tercih ettiği hâlde yedimde bulunan talâknameyi dahi kendisine iade edeceğimi arz ettim.

Bunun üzerine idi ki kendisiyle veda ettik! Azimetinden sonra işe bittabi talâknameyi pederime irâe ederek re'yini sual ettiğimde ikinci defa olmak üzere bu suret-i karara hiçbir diyeceği olmadığını söyledi.

Şimdi bir mesele daha var ki o da pederimin, ef'âlâtı üzerine İhsan'ı görmeye tahammül edememesi, ben ise benimçün bir şahs-ı diğerin bir çehre-i muğber görmesine rıza gösteremem! Velev süllim ki o şahıs bana karşı en büyük muamelât-ı şenâatkârâneyi ve en büyük hukuk-şikenlikleri işlemiş olsun. Binaenaleyh şu dakika İhsan'ı davet edip etmemek hakkında mütereddidim! Mamafi İhsan gelmelidir! Zira şimdi esas-ı madde büsbütün bir başka şekil ve kıyafete girdi!

Kalbimde bir sevdâ-yı intikam uyandı. İhsan'ın rivayeti sahih veya gayr-ı sahih olması müsâvidir. Çünkü hemşiresi gibi bir caniyenin re'yi munzamm bulunmasa mümkün değil o âlüfteyi pederi hanesine naklettiremez idi. /11/ O kadın öyle bir hain ve yüreksizdir ki beni kendisiyle yaşadığım müddetçe her türlü telezüzât-ı dünyeviyyeden mahrum ederek eziyetler, hakaretler altında mahvetmeye çalıştığı hâlde suret-i zâhirede sevdiğinden bahseyleyler idi.

Bir taraftan İhsan'ı her türlü seyyiata bana karşı olan hasedinden nâşî her ân u dakika sevk edecek sözler söyler! ve bir taraftan ise ayrıca bana dahi İhsan'ın seyyiâtını muterif gibi görünerek onların definé kudreti oldukça çalıştığını söyler idi.

Elhâsıl bir yandan zehr-âbe-i mihnet içirir ve bir yandan gönlümü sönmez ateşlere ilka edecek sözler söyleyerek iktisâb-ı telezzüz eyler idi.....

Bunun haricinde olarak haneye çektiirdiği mesâibin ta'dâdına ne kalem ve ne de hilkatim müsaittir. Zira o bir caniyedir, bir candardır. Elbette ve elbette insanların mâdununda bir şeydir. Asla beşeriyet denâetin bu derecesine müsait olamaz. Yaşadığım müddetçe ismini ve şahsını lânetle yâd edeceğimdir.....

İhsan benden her türlü hakayıkı ketmettiği sırada gösterdiği arzu benimle beraber ilelebet yaşamaktan ibaret değil mi idi?

O hâlde gitmeliyim zira ondan başka suretle ahz-ı sâr edilmez! Ve onu dağdâr-ı teessür edebilecek bir hâlet var ise o da yalnız bundan ibarettir. Bâhusus ki benim arzû-yı vicdanım odur. O hâlde ne kaybetmiş olacağım?

/12/ Mesleksiz bir adama bağlı olan hayatım belki o suretle mahvolacak! Tehâcüm-i meşâkk altında ölecek bile olsam çocuklarım nezdinde öleceğim; fakat ağleb-i ihtimal bahtiyar olmağımıdır. Sabır ve sebatımın mükâfâtını elbette Yezdânım bir gün verecektir. Çünkü her ân u dakika ben ona rabt-ı kalb ve tevekkül etmekteyim.....!

Âlem âlem-i imkândır, bugün ahlâksız görünen İhsân bir gün olup da tağyir-i meslek ederek bir familya pederi olabilir! Ve benimçün o zaman *bonheur complet* [tam mutluluk] tahassul eder!

Ey benim nâzır-ı ahvâlîm, şâhid-i melâlîm ve a'lem-i kalb-i meyûsum olan Allah'ım, sabrımın mekânînetini senden talep ederim. Bilerek ferd-i vâhîde karşı hiçbir güne fenalıkta bulunmadığım ancak sana malûmdur.

Bugün bu suretle temenniyât-ı kalbiyemi isâl-i bârgâh ettikten sonra müstağrak-ı tefekkür olduğum bir saatte idi ki ber-mutad vakt-i zuhrdan üç saat sonra gelmekte olan piyano üstadımın vürûdunu haber verdiler! Onunla beraber iki saat piyano talim ettim ve azimetinden sonra validemin odasına giderek teyzemi dahi orada bulmakla kendisiyle dahi bir hayli zaman mihen ü meşâkkımdan bahsederek ağladım! Ağlarım çünkü hissiyâtımı tefehhüm edecek ve kalbimi takdir eyleyecek bir şerik-i hayata ve manen kalbimin refik-i ebedisi olması lâzım gelen bir kalbe tesadûf edemedim! Efsûs.... Efsûs....

Fî 14 Kânunısânî [26 Ocak 1887].

/13/ Gündüzleri Fransız mektebine devam etmekte olan ciğerpârem, azizim Münirciğime bu gece dahi mutadım üzere Türkçeyi tedris ettim! Badehu gece yarısından sonraya kadar okudum! Hayfâ ki bu gece dahi alaturka saat on buçukta hâlâ uyumamış idim.

Bugün Münir mektepte değil idi, sabahleyin biraz onunla meşgul olup, biraz dahi piyano talim eyledim. Bade't-taam ise *emplette* [alışveriş] yapmak

üzere havanın müsaadesinden istifadeye çalışarak sokağa çıktım. *Modiste*'e [terzi] esvâbımı ve kunduracıya dahi *pantoufle*larımı [terlik] ısmarladım. Bu akşam taamında pederimi gördüm. Gece ise validemin misafirleriyle biraz musâhabeden sonra kendim piyano talim ettim. Hanemizde bulunan güzel nesli bir genç çocuğun nagamât-ı neşat-efzâsıyla hayli müddet tenşit-i kalb ettim ve gâh ise onunla beraber nağme-zen olarak alaturka bazı şarkılar dahi çaldım. Onlar gittikten sonra Münir'ime Türkçesini gösterip uyku zamanının hulûl etmiş olmasıyla yatağına dahi yatırıp bu *journal*'imi [günlük] yazdım. Şimdi ise davet-i nevm için kitabımı alacağım.

Fî 15 Kânunısâni [27 Ocak 1887].

/14/ Bugün bade't-taam sokağa çıkmak üzere hazırlanmakta olduğum bir zamanda idi ki ihtiramıyla müftehir olduğum bir zâtın teşrifini haber verdiler!

Bittabi sokağa çıkmak niyetinden vazgeçip birkaç saatler musâhabetiyle ıktisâb-ı telezüz ettim. Hakikaten ezkiyâdan bir zât olduğu münasebetiyle gâh eşâr okuyarak gâh *musique* [müzik] yaparak ve gâh ise ahvâl-i âlemden bahsederek imrâr-ı vakt ettik. Akşam üzeri azimetinden az sonra idi ki Münir'im mektepten geldi! Onu bir hayli zaman öptüm, okşadım; ve bu vesile ile pederinin bahsi yine açıldı:

Mukaddema benim bulunduğum hanede şimdi bir üvey valide bulunduğundan onun oraya vürûdundan pek az zaman evvel Münir'in nezdime gelmiş olması pek isabet olduğunu söylediğim sırada ise henüz yedi yaşlarını ikmâl etmemiş olan ciğerpâremin çehre-i masumunda nümâyân olan alâim-i teessür hakikaten yüreğimi delik delik etti.....

İhsan'ın nezdime zaman zaman gelip gelmemesinin bahsinde ise pederim, o âlüfte ile yaşadığı müddetçe kendisi hüs-n-i kabul edemeyeceğini söyledi. Artık buna kıskançlık namını veremez isem de vakıa benim dahi yüzünü gördükçe asabıma târî olan ra'ş'e görmektense görmemeyi tercih ettirecek bir dereceye gelmiş idi.

Manen ve maddeten bana münhasır kalmasını arzu ettiğim şerik-i hayatımdan her türlü hürmetsizliği ve muhabbetsizliği görmüş olduğum ve şimdi ise onu her gece kendi /15/ hanesinde bir başkasının âğuşunda bildiğim hâlde haftada bir iki kere onu görmekle tecdid-i elem ve teessür etmekten başka ne kârım olacak?

Binaenaleyh birkaç zaman görmemeliyim!....

İleride icrasını vaad ettiği sözler ciddi ve samimi iseler onu takip etmek için pederimden istihsal-i müsaade ettiğimi bir tezkire ile kendisine bildireceğim. Çünkü son mülâkatta öyle bir söz vermiş idim.

Fî 16 Kânunısâni [28 Ocak 1887].

Bugün İhsan'a mektubu gönderdim. Valideynim evde bulunmadıkları cihetle yalnızca *déjeuner* [sabah ya da öğle yemeği yemek] ettikten sonra bazı şiir parçaları yazmakla meşgul olduğum bir zamanda ahabdan *M^{me}14 Loebel*¹⁵ geldi; bütün günü *tête à tête* [başbaşa] olarak onunla geçirdik. Akşam üzeri ise pederim ve ondan az sonra dahi piyano üstadım geldiler. Piyano üstadım fart-ı memnuniyetinden bir numune olmak üzere *Marche à la Turque* [Türk Marşı]¹⁶ getirdi! Evvelce Madam Lebel'in ve sonra piyano üstadımın azimetlerini müteakip idi ki teyzemle Kâzım Efendi'nin vürûdunu haber verdiler. Onunla beraber bütün geceyi evvelâ bir iki saat piyano çaldıktan sonra cehren bi'l-münâvebe roman okuyarak imrâr ettik. Gece yarısından bir saat sonra o yatmak üzere çekildiği gibi ben dahi yatağıma girdim; ve Cenâb-ı Hakk'a hamdolsun birkaç gecelerden beri yalnız bu gece birkaç saat rahat uyku uyuyabildim.

Fî 17 Kânunısâni [29 Ocak 1887].

/16/ Bugün validemle ve teyzemle beraber muhibbâtımdan Madam Arslanoğlu'nun hanesine gittim. Mûmâileyha, kerimesi Madam Odyan ile birlikte ikamet etmektedirler. Bir iki saat devam eden vizitam¹⁷ esnasında ahvâl-i teessüf-iştimalime dair bir hayli mübâhasât geçti. Kendilerinden gördüğüm fart-ı nezaket icabâtından olmak lâzım gelir ki mûmâileyhimâ madamlara benim dahi hürmetim pek ziyadedir. Bihakkın ikram denmeye lâyık olan muamelât-ı nevâziş-kârâneleriyle tatyib olunup teşekkürât-ı lâzıme dahi ifâ ettikten sonra alafranga saat beşte haneme geldim.

Fî 18 Kânunısâni [30 Ocak 1887].

14 Mme: Madam

15 Nigâr Hanım bu ismi eski harflerle Lebel, Lobel olarak da yazmaktadır.

16 "Marche a la Turque" (Türk Marşı): Ludwig van Beethoven'in de "Türk Marşı" olarak bilinen bir eseri varsa da burada söz konusu edilenin popülaritesi bakımından Mozart'ın piyano sonatı olma ihtimali yüksektir.

17 Vizita: Ziyaret. Nigâr Hanım tarafından eski harflerle vizita olarak yazılan bu kelime gûnlükte Latin harfleriyle *visite* olarak kullanılmaktadır.

Batı tarzı cemiyet hayatının bir tezahürü olarak vizitalar kabul günlerini içerdiği gibi seyahate gidiş ve dönüş ile çeşitli kutlama günleri için de verilebilir. Sınırları ve kuralları görgü kaidelerince belirlenmiş bu tür ziyaretler yakın akraba, konu komşu, eş dost ziyaretlerinden farklı olarak kısa tutulur, iadesi nezaket gereğidir. Bkz. Nevin Meriç, *Gündelik Hayatın Değişimi*, Kaknüs Yay., İstanbul 2000, s. 318-320.

Bugün ahabdan Madam Pertev'in hanesine gitmek üzere hazırlandığım bir zamanda idi ki oda kapısı vurulup Sâre Hanım girdiler. Bir mahalle gitmek üzere hazırlandığımı görmesiyle ne tarafa gideceğim hakkında vârid olan suali üzerine hiç gitmeye lüzum görmeyerek hakikati söylediğim gibi bugünü maa'l-memnuniye kendisiyle geçirerek vizitamı bir başka güne talik edeceğimi dahi ilâve ettim ise Madam Pertev kendisinin dahi ehass-ı muhibbâtından olmak ve kendisi dahi ferdası gün gitmek niyetinde bulunmak hasebiyle bugün hep birlikte olarak oraya gitmekliğimizi ez-dil ü cân arzu ettiğini beyan etmesi üzerine bittabi gidilmeye karar verildi. O esnada pederim mahall-i memuriyetinden avdet etmiş olduğundan biraz müddet mükâleme olunarak, keyfiyet ona dahi bildirilerek validem dahi beraber olduğu /17/ hâlde evden çıktık. Oraya vusûlümüzde ise hizmetçi, Madam Pertev'in yatakta bulunduğunu haber vermesi üzerine bittabi yatak odasına çıkacağımız esnada idi ki muhibbâtımdan Madam Odyan dahi orada bulunup vürûdumuzu haber alması üzerine istikbal için aşağıya inmiş idi. Cümleten yukarı çıkıldı. Madam Pertev'in inhıraf-ı mizacı ehemmiyetli bir şey olmadığından iki buçuk saat kadar müddeti hep birlikte musâhabe suretiyle imrâr eyleyip avdetimizde ise doğruca *modiste*'in hanesine gidip esvâbımı prova ettirdim:

Haneme geldiğimde Münirciğim mektepten gelmiş idi. Bade't-taam ona Türkçe dersini gösterip ondan sonra bir iki saat kadar piyano dahi çaldım.

Fî 19 Kânunısâni [31 Ocak 1887].

Bugün teyzem ile beraber *Madam Loebel*'in hanesine gittim. Bir buçuk saat kadar imtidâd eden vizitam yalnız musâhabe suretiyle güzêrân eyledi. Avdetimde ise Münir'imi evde buldum. Bade't-taam ona Türkçe dersini verip kendim dahi piyano talim ettikten sonra akşam için zaten Sâre Hanım'a meduvv bulunduğum cihetle alafranga saat sekizde oraya gittim. *Tête à tête* bulunduğumuz zamanda ahvâlimize dair pek çok mübâhasât geçti. Sonra ise Kadri Bey'in validesi hanımefendi dahi teşrif ettiler. Biraz ahvâl-i âlemden bahsolunup çaylar¹⁸ dahi /18/ içildikten sonra mûmâileyhâ hanımefendi gittiler. Ben dahi gece yarısına karîb bir zamanda idi ki haneme geldim.

Fî 20 Kânunısâni [1 Şubat 1887].

18 Nigâr Hanım'ın defterlerinde "çay" sözcüğünün geçtiği ilk yer bu sayfa olup bundan sonra sık sık çay bazen de sütlü çay içildiğinden söz edilecektir. O dönemde çay içme alışkanlığı toplumun her tabakasında yaygınlaşmış değildir.

Bu sabah çocuğun nevâkısı vesâire gibi bazı şeyler için paraya lüzum olduğunu iki senedir hane-i pederde iskân ettiğim hâlde birinci defa olmak üzere İhsan'a yazdım. İhsan'dan hangi vakit şifâ-yı sadrı mûcib olacak bir cevap alınır? Zaten buna cüret edişim kendi vaadi üzerine idi. Tezkire-i cevabiyyesinde şimdilik para menkul olduğu için aybaşına talik eylemiş..... yani irsalini.

Bade't-taam roman okumakla imrâr-ı vakt ettim. Akşam üzeri ise piyano üstadım geldi. O gittikten sonra biraz dahi dikiş diktim. Münir'e Türkçe dersini gösterip kendim dahi piyano talim ettikten sonra muhibbe-i müşfikam Madam Tevfik Bey'in hanesine gitmek arzusunda bulunduğum için orada bulunup bulunmayacak mı tahkik etmek için kendisine bir tezkire yazdım.

Fî 21 Kânunısâni [2 Şubat 1887].

/19/ Bugün *emplette* yapmak üzere sokağa çıkmış idim. Arzu ettiğim şeyleri kâmilten tabiata muvâfık bulduğum için memnunen aldım.

Avdetimde İhsan'dan gelen tezkireyi ve kendisinden talep ettiğim akçeyi verdiler. Asâbımdaki bozukluk münasebetiyle Münir'e Türkçe dersini vermekte devam edemeyeceğimden kendisine hoca sıfatıyla şimdilik tayin ettiğim çocuk akşam geldi.

Biz yemekte iken dahi eniştemle *cousin'im* [kuzen] teşrif etmiş olduklarından biraz musâhabeden sonra piyano talim ettim. Münir dersini okuduktan sonra kendisine getirmiş olduğum *masque'* [maske] yüzüne koyup, gülüp eğlenmekte ve beni dahi dilşâd etmekte idi. Kendisini tedris etmek üzere gelen çocuk derece-i nihayede bir sedâ-yı latife mâlik olduğundan hiç işitmediğim bir yeni şarkıyı ondan geçtim. Vesâir bazı şarkılar dahi söylemesini talep ederek dinledim ve bu vesile ile tenşît-i kalb etmeye çalıştım. Alaturka saat dörtte herkes dağıldı. Zaten bu gece pederim taamda evde olmadığından validem dahi bade't-taam komşuya gitmiş olduğundan Münir'im yatırdıktan sonra yalnızca kaldım. Uyku zamanına kadar kitap mütâlaasıyla imrâr-ı vakt edeceğim.

Fî 22 Kânunısâni [3 Şubat 1887].

/20/ Bugün bade't-taam pederimin tensibi üzerine validem ve teyzem ile beraber Madam Necip Paşa'nın hanesine gittik ise de uşakları orada bulunmadığını haber vermeleri üzerine bittabi avdet edildi. Kâmil Bey'in konağının önünden geçer iken Sâre Hanım pencereyi vurarak Şişli cihetine gitmek üzere olduğundan eğer arzu edersek birlikte gitmekliği teklif ettiğinde validem yorgunluk hasebiyle itizâr ederek doğruca hanemize geldik. İhsan dün göndermiş olduğu tezkirenin cevabını sordurmak üzere sabahleyin

Adam göndermiş olduğundan aldığım para hakkında bir teşekkürname yazıp daha sokağa çıkmadan evvel irsal etmişim.

Şimdilik oğlumun hocası olan Halid çocuğa dersini gösterdikten sonra biraz dahi piyano ile beraber nağme-zen olarak tenşit-i kulûbumuza sebebiyet verdi. Münir'im akşam üzeri mektepten geldiğinde kendisinde nezle alâimi ve öksürük gördüğümünden ve gece dahi biraz sesi kısıldığından bazı ev ilâçları içirip arkasına ve göğsüne ısınmış pamuk dahi koyduktan sonra Cenâb-ı Hakk'ın vahdâniyetine emanet ederek öptüm, yatağına yatırdım. Bu gece yine hissiyâtım şu vadidedir:

Yazık yazık ki Hallâkım beni pek bî-baht olarak yaratmıştır. Yirmi ikinci sâl-i sinnimde, zevcim olacak İhsan beni mazlûmen terk ederek âzâdeliğimi dahi iade etmeyerek yeniden teehhül etti. /21/ Hem de bana; hayatını, cismini ve kalbini yalnız refikine ve evlâdına hasretmiş olan Nigâr'a kimi tercih etti bilir misiniz?

On beş yirmi seneden beri levs-i şenâatle mülevves olan bir âlüfteyi. Âh Rabbim bana refik-i ebedi, şerik-i hayat olmak üzere verdiği adam ne olur benim vicdanımda bir mahlûk olsaydı. Sâir bir hasenâtım olduğunu bilmez isem de safvet-i dil, istikamet-i vicdan gibi hasâile mâlikiyetim hasebî'n-nisvâniyye bir erkeği bahtiyar etmeye kâfi olacağını zannetmek isterdim. Heyhât heyhât ki aldanmışım. Olsa olsa ittihâd-ı efkâra mâlik olanlar yekdiğerini takdire muktedir olurlar imiş. Bizim hilkatlerimizde tezâd ve mübâyenetten başka bir şey yok.

İstikamet ve hakkaniyetten başka silâhı olmayan ve müddet'ül-ömr ferd-i vâhidi aldatmamış olmakla müftehir bulunan Nigâr manen ve maddeten hasr-ı vücud etmiş olduğu bir şahıs tarafından daima aldanmış olduğunu görmekte meyûs olmaz mı?..... Hem de o kadar olur ki zavallı meyûseyi hiçbir şey tesliye kâfi olmayacaktır ve yaşadığı müddetçe ciğergâhında ye's ü nevmidi acıları duyacaktır.

Fî 23 Kânunusâni [4 Şubat 1887].

/22/ Bugün Münir biraz rahatsız olduğundan mektebe göndermedim. Taam etmek üzere bulunduğum bir zamanda *modiste* esvâbımı getirdi. Tabiata muvâfık buldum. Yemekten sonra ise validemin ehibbâsından bir hanım bir esvâblık getirip biçilmesini rica etmekle onu biçtim. Ondan biraz sonra dahi piyano üstadım geldi. Akşam taamında *cousin*im olduğundan geceyi dahi beraber geçirdik. Piyano talim ettikten ve Münir'e yine bazı ilâçlar içirdikten sonra ısıtıp yatağına yani yatağıma yatırdım.

Fî 24 Kânunusâni [5 Şubat 1887].

Bugün yatağımdan çıktığımda validemin odasında bir iki misafir buldum. Bade't-taam piyano meşk ettikten sonra bir iki kişi daha geldiğinden musâhabe suretiyle imrâr-ı vakt edildi. Hemen onların azimetinden sonra ise hâss ahbâbdan bir zât A.¹⁹ teşrif edip sene-i cedîde münasebetiyle gayet güzel bir kart üzerine kendi hatt-ı desti ve karîhasıyla bir *acrostiche* [akrostiş] yazıp biraz gecikmiş olmasından dolayı itizâr dahi beyan ederek veriş beni o kadar memnun etti ki cidden tarifi nâ-kabildir.

Ben ise teşekkürâtım sırasında ömrüm oldukça bir güzel yadigârı olmak üzere muhafaza edeceğimi arz ettim. Kendisi ve pederim tarafından gösterilen hâhiş üzerine yemekten evvel *Norma* operası²⁰ nı hemen yarıdan ziyadeye /23/ kadar piyanoda çaldım! Birlikte olarak hakikaten bir neşe-i fevkalâde ile taam ettik. Bade't-taam ise pek ziyade arzu gösterdiklerinden yine piyanoya oturup eskilerden *Carnaval de Venise*²¹ [Venedik Karnavalı] ve yenilerden *Ma Reine* [Kraliçem] gibi müntehab *morceau*'lar [parça] çaldım. Gideceği esnada ise biraz da Halid'in nagamâtını dinledik. Biraz sonra kendisi gitmekle ben dahi soyunup *journal*'îmi yazmak üzere yazıhanemin başına geçtim. Azimetinden az evvel vaki olan talebi üzerine eşârımdan bazı parçalar dahi okumuş idim.

Fî 25 Kânunısânî [6 Şubat 1887].

Bugün bade't-taam *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na gittim. *Lion*'un²² mağazasında tabiata muvâfık bir güzel şemsiye bulup mübâyaa ettim! *Modiste*'e dahi bir *peluche* [pelüş] jaket ısmarladım. Ben dışarda bulunduğum esnada ehîbbâmdan Sâre Hanım davet etmek üzere bir tezkire göndermiş; avdetde dahi konağın önünden geçer iken pencereyi vurmakla içeriye girdim. Kendisi biraz münharifü'l-mizac idi, orada Giritli Mustafa Paşa'nın hafidesi Müfide

19 İlk dönem günlüklerinde Nigâr Hanım'ın bazı isimleri ilk harfleriyle şifrelediği görülür. Daha sonraki zamanlarda, günlükteki bu majisküllerin bir kısmı yine Nigâr Hanım tarafından farklı bir kalemle deşifre edilmiştir. Buradaki A. Nigâr Hanım tarafından metne sonradan ilâve edilmiştir ve kimliği açıklanan majisküllerden biri değildir.

20 *Norma*: Sicilya doğumlu İtalyan Vincenzo Bellini'nin bestelediği iki perdelik opera. Nigâr Hanım repertuarında hem alafranga hem alaturka müziğe yer verir. Alaturka parçaların ismi seyrek olarak verilirken alafranga olanların adı genellikle kaydedilmiştir ve bunların arasında romantik opera parçaları dikkat çeker.

21 *Carnaval de Venise* [Venedik Karnavalı]: Fransız kompozitör André Campra tarafından bestelenerek ilk kez 1699'da sahnelenmiş komedi-lirik eser.

22 *Lion* Mağazası: Pera'daki kumaş, giyim ve aksesuar mağazalarından biri.

Hanım'ı dahi buldum. Biraz sonra dahi Doktor *Zambaco*²³ gelmekle cümleten biraz musâhabe edildi. Akşam dahi hulûl etmiş olduğundan herkesten /24/ evvel ben çıktım! Gece validemin misafirleri gelmişti. Piyano talim edip Münir'imi dahi yatırdıktan sonra onlara dinletmek üzere biraz alaturka piyano çalıp Halid'e bazı şarkılar söyledik.

Fî 26 Kânunısâni [7 Şubat 1887].

Bu sabah yatağımdan çıktığımda validemin odasında, tevellüdünden beri Münir'e hademelik etmiş olan Nadir Hanım'ı²⁴ buldum. Oturduğu birkaç saat müddet zarfında hayli havâdis verdi. O gittikten sonra piyano talim ettim. Bade't-taam ise İhsan'ın sevgilisinin bütün maceralarına vâkıf olan bir Ermeni hatunu, hizmetçi getirmek bahanesiyle gelip İhsan aleyhinde birçok sözler söyledi. Makalâtı sırasında ise İhsan'ın kâffe-i seyyiâtına vâkıf bulunduğu cihetle benim ne sıfatta bir mahlûk olduğumu görmek arzusunu yenemeyip bu vesile ile gelmiş olduğunu dahi bildirdi. Sâre Hanım'dan aldığım bir tezkirede hem Münir'i istifsâr ediyor ve hem de vaad etmiş olduğu rakamı göndermiş olduğunu yazıyor idi ki bir vesile ile beni tahattur etmekte olduğunu isbat etmiş olduğundan cidden memnun oldum. Ondan sonra dikkatimi akşama kadar elimde bulunan *Un Mariage dans le Monde*²⁵ [Dünyada Bir Evlilik] romanını mütâlaa etmekle geçirdim. /25/ Gece ise elimde bulunan *opéra'yı* yarısına kadar çaldıktan sonra Münir'ime yine ilâç içirip yatırdım.

Fî 27 Kânunısâni [8 Şubat 1887].

23 Doktor Zambako (*Zambaco*): Dönemde İstanbul'da II. Abdülhamid'in hekimlerinden de biri olan meşhur bir Doktor Zambako Paşavardır. Unvanları ve statüleri kaydetmeyi ihmal etmeyen Nigâr Hanım'ın günlüğünde Doktor Zambako olarak geçen kişinin söz konusu Doktor Zambako Paşa olup olmadığı belli değildir. Bununla birlikte günlüğün 10 Şubat 1302 [22 Şubat 1887] sayfasında Doktor Zambako hakkında kullanılan “mevkian vâcibûr-riaye bir zât” ifadesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Doktor Zambako Paşa'dan pek çok kaynağın yanı sıra Besim Ömer'in *Nevsâl-i Âfiyet*'inde de bahsedilmektedir ve bu eserde Zambako Paşa'nın bir fotoğrafı da vardır (s. 170). Bkz. Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet C. I-IV*, Haz. Ahmet Zeki İzgöer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını: 2, İstanbul 2020.

24 Nadir Hanım, Hacı Salih Efendi'nin evinden bir hizmetkâr olup Nigâr Hanım tarafından sevilen, görüşülen bir karakterdir. Osman Paşa'nın evi hizmetkâr sayısı bakımından mütevazı olmakla birlikte Hacı Salih Efendi'nin konağı alınıp satılan cariyeleri, köleleri, kalfaları, dadıları, uşakları, çamaşırcıları, aşçıları, vekilharçları ile kalabalık bir hizmetkâr kadrosuna sahiptir.

25 *Un Mariage dans le Monde* [Dünyada Bir Evlilik]: Octave Feuiller'nin bir romanı.

Bu sabah sütlü kahvemî içip esvâbımı giydikten sonra bir saat piyano talim ettim ve yemek vaktine kadar dahi elimde bulunan romanı mütâlaa edip bitirdim. Bade't-taam *modiste* paltomu prova etmek üzere gelmişti. Ondan biraz sonra ise piyano üstâdım geldi. Piyano çalıştığım esnada *Mme Russel*'in vürûdunu haber verdiler. Biraz musâhabeden sonra bittabi itizâr edip piyanoda devam ettim. Kendisi peder ve validemle başka odaya geçtiler. Piyanoyu kesip yanlarına gittiğimde Madam *Bonkofski* Bey'i iki hemşiresiyle beraber orada buldum. Alaturka saat on ikiye kadar misafirlerle beraber zamanımız hoş geçti. Onların azimetinden sonra akşam taamı zamanına kadar Fransızca bazı yazılarımla iştilal ettim. Gece dahi peder ve validemle beraber biraz musâhabeden sonra validemin odası daha sıcak bulunması ve Münir dahi elân münharifü'l-mizac olması hasebiyle kendisini bu gece orada yatmak üzere bıraktım.

Fî 28 Kânunısâni [9 Şubat 1887].

/26/ Bugün validemle beraber sadr-ı esbak Edhem Paşa hazretlerinin sahilhanelerine gittim. Gerek hanımefendi hazretleri ve gerek mahdumlarının haremli hanımefendiler her zamanki gibi yine pek nazik bulundular. Ahvâl-i teessüf-iştimalîme dair pek çok mübâhasât geçti. Bir iki saat kadar orada kalıp avdet eder iken Taksim'de Sâre Hanım'a uğradım. *Dîner*'ye [akşam yemeği] orada kalmaklığımız için pek çok ısrar eylemesiyle validem kalmak istemediğinden gidip ben kaldım. *Institutrice* [muallime] *Miss Hanche* dahi orada bulunmakla birlikte taam ettik. Bade't-taam gerek *Miss Hanche* ve gerek ben biraz *musique* yaptık. Biraz sonra dahi Madam Kadri Bey teşrif ettiklerinden gece yarısına bir saat kalıncaya kadar gâh *béziq* [bezik]²⁶ oynamak gâh musâhabe etmek suretiyle imrâr-ı vakt ettik. Haneme avdetimde ise validemin odasında Münirciğimi uyumuş buldum.

Fî 29 Kânunısâni [10 Şubat 1887].

Dün dışarıda bulunduğum cihetle hiç piyano çalmamış olduğumdan bu sabah *café au lait*'mi [sütlü kahve] içtikten sonra iki saat kadar piyano talim ettim. Ondan sonra Münir'in muallimesi bulunan rahibe bizzat gelip çocuğu istifsâr etmek için *adrese*'imizi [adres] talep etmiş olduğundan Petro vasıtasıyla bir kart gönderdim. Bade't-taam valide sokağa /27/ çıktığı cihetle azimetinden sonra vürûd eden misafirlerini bittabi ben kabul ettim. Onlar gittikten sonra pederimin tercüme etmek üzere vermiş olduğu bir Türkçe

mektubu Fransızcaya tercüme edip yine piyano ile iştiğal etmekte olduğum bir zamanda iken mektepten rahibeler gelmiş olduğunu haber verdiler.

Onları kabul ettiğim sırada Münirciğimin inhiraf-ı mizacı leke'l-hamd *bronchite*'den [bronşit] başka bir şey değil ise daha ziyade soğuk alır havfiyla mektebe gönderemediğimi ve kendilerinin bir muamele-i lûtufl-nevâzisinden fêvkalhad memnun kaldığını söyledim. *Ma Soeur Gabriel* [Hemşire Gabriel] ekli, *bronchite* için nâfi bir nev *bonbon*²⁷ [şeker] getirmiş olduğundan Münir'e verdikten sonra refikasına avdeti teklif etmekle gittiler. Hemen o anda ise aşağıya *modiste* gelip jaketimi getirmiş idi. Tabiata muvâfık bulmakla ücretini dahi verdim. Bade't-taam piyano talim ettikten sonra yine validemin misafirleri bulunduğundan gidince[ye] kadar onlar ile bulunup ondan sonra ise biraz kanun çaldım. Ve güya davet-i nevm için *Lamartine*'nin²⁸ eşârından ikinci kısmı mütâlaa edip birçok ağladım.

Fî 30 Kânunısâni [11 Şubat 1887].

/28/ Bu sabah piyano talim edip yemek dahi yedikten sonra *musique* üstadım gelince[ye] kadar dikiş diktim. Akşam taamından sonra yine dikiş dikmekte olduğum bir zamanda idi ki Sâre Hanım tarafından bir davetname getirdiler. Alaturka saat üçte peder ve validemle beraber oraya gittik. Sâre Hanım *guitare*'yi [gitar] pek ziyade merak etmiş olduğu cihetle pederime irâe etmek üzere biraz çalıp sonra dahi pederim gayet *sentimentale* [duygusal] havalar geçip cümlemizi gaşyetmiştir. Biraz *bombon* yiyip çaylarımızı dahi içtikten sonra piyanonun başına geçip biraz şarkı dahi söyledik. Alaturka saat altıda avdet etmekle Münirciğimi uyumuş buldum. *Cousin*'im bizde bulunduğundan birlikte biraz *souper* [akşam yemeği] edip musâhabe etmek üzere odama çıktık. Gece yarısından sonraya kadar hâl böyle geçti.

Fî 31 Kânunısâni [12 Şubat 1887].

Sabahleyin sütümü içmek üzere aşağıya indiğimde *cousin*'im akşamdan bizde olmak münasebetiyle kendisini orada buldum. Mutadım üzere geç kalkmış bulunduğumdan *midi*'ye [öğle] kadar ancak esvâbımı giyebildim. Yemek

27 Ekli (yenmesi) bronşit için faydalı bir pastilden söz edilmektedir.

28 Alphonse de Lamartine: "Göl" şiiri, *Graziella* romanı ve *Şairane Düşünceler* adlı şiir kitabı dünyaca tanınan, romantik ekolün en ünlü isimlerinden biri olan Lamartine'in Nigâr Hanım üzerinde güçlü bir edebi etkisi vardır. Arkadan gelen sayfalardan Nigâr Hanım'ın bu günlerde Lamartine'in şiirlerinin üç ciltlik bir baskısını okuduğu anlaşılmaktadır. Bu eseri okurken ağlaması Nigâr Hanım'ın taşıdığı romantik hassasiyeti yansıtır.

yenileceği esnada validemin misafirleri gelmekle saat dokuza kadar onlar ile bulundum. Ondan sonra bir buçuk saat piyano /29/ çalıp bir saat dahi dikip akşam taamı zamanına yani alaturka saat bire kadar dahi *Lamartine*'nin ikinci cildini mütâlaa etmekle imrâr-ı vakt ettim. Bade't-taam valideyimle biraz musâhabeden sonra odama çıktım. İkinci aya karîb bir zamandan beri *tifus* hastalığından yatmış ve şimdi ise *convalescouer* [iyileşme] hâlinde bulunan *La Baronne de Hobe*'un²⁹ iade-i afiyetini tebrik için zevci *Baron*'a³⁰ bir kart ve muhibbâtımdan Madam Tevfik tarafından geçen hafta gelen bir adam Tevfik Bey'in inhıraf-ı mizacını haber vermiş olmakla istifsâr-ı hatır zımnında haremi Naciye Hanım'a dahi bir kart ve aybaşı hulûliyle Münir'in mektebinin ücretini ihtar etmek üzere İhsan'a dahi bir varaka yazıp her birerlerini mahalline isâl etmek üzere adamıma teslim ettim. Yine piyano talim edip Münirciğimi dahi validemin odasında yatırdıktan sonra geceliklerimi giyip yine *Lamartine*'i mütâlaa etmek üzere odama geldim. Saat ise gece yarısına karîb idi.

Fî 1 Şubat sene 302 [13 Şubat 1887].

/30/ Bade't-taam validemle beraber *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıktık. Teyzem birkaç günden beri münharifü'l-mizac bulunmakla ona dahi gittim. Haneme avdetle ise İhsan'a yazdığım mektubun cevabını getirmişler idi. Pek yakın bir komşudan birisi vefat etmiş bulunduğu cihetle her ne kadar kendisini tanımaz isem de hiç *musique* yapmadım. Gece ehîbbâmdan Madam *Sarah*³¹ ve Madam *Perteu* teşrif etmiş olduklarından cümleten musâhabe suretiyle imrâr-ı vakt edildi. Birer kadeh konyak ve şerbetlerimizi dahi içtikten sonra kendilerine dinletmek üzere biraz dahi Türkçe eşâr okudum. Gece yarısına bir saat kalarak gittiler. Ben dahi *robe de chambre*'ımı [robdöşambr] giydikten sonra biraz *souper* ettim.

Fî 2 Şubat sene 302 [14 Şubat 1887].

-
- 29 Günlükte bu isim eski harflerle Madam Hobe, Latin harfleriyle *Baronne de H.* olarak da yazılmaktadır.
- 30 Baron de Hobe (Von Hobe Paşa): II. Abdülhamid döneminde İstanbul'a gönderilen ilk Alman askeri heyeti arasında yer alarak İstabl-ı Âmire'nin başında görev yapmış Alman subay ve devlet adamı. Eşiyle birlikte İstanbul'da yaşadığı yıllar boyunca hareketli cemiyet hayatı, verdiği davetler ve katıldığı ziyafetler ile de dikkat çekmiştir. Bkz. Emine Gümüşsoy, "İstabl-ı Âmire'de Bir Alman Mirahur: Von Hobe Paşa", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2020, s. 423-448.
- 31 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle nadiren *Sara* olarak yazılmaktadır.

Bugün dahi piyano çalmadığımdan biraz dikiş dikip ondan sonra validemle beraber ehıbbâmdan Miss *Wade*'in³² ziyaretine gitmiş idim. Avdette bir misafirim gelip gitmiş olmasını haber almakla biraz teessüf ettimse de cuma günü için yine gelmeyi vaad etmiş olduğundan müsterih oldum. Gece dahi ehıbbâmdan Madam Kadri Bey'in hanesine gidip gâh bezik oynamak ve gâh ise musâhabe etmek suretiyle imrâr-ı vakt edildi. Gece yarısına yarım saat kalarak geldiğimde Münirciğimi uyumuş buldum ve validemle biraz görüşüp odama çıktım.

Fî 3 Şubat [15 Şubat 1887].

/31/ Yemekten evvel piyano talim edip yemekten sonra dahi *musique* üstadım gelince[ye] kadar nâm-ı şâhâneye³³ mahsus bir manzûme yazmakla iştigal ettim. *Musique* üstadım gittikten sonra mezkûr manzûmeyi Fransızcaya dahi tercüme ettim. Akşam taamı zamanı dahi hulûl etmişti. O esnada Sâre l İlanım'ın kerimesi Rabiha'nın yevm-i vilâdeti olmak hasebiyle orada bazı meduvvîn bulunduğundan cümleten, mümkünse Münir'im dahi birlikte olmak üzere bir davetname aldım ise de pederim gündüzden beri münharifü'l-mizac, ben ise nezleden muzdarib, Münir'im dahi on günden beri elân rahatsız bulunduğundan ve validem yalnızca gitmeyeceğinden cevaben kendisine bir itizârname gönderdim.

Piyano talim etmek üzere odama çıkıp tekrar validemin nezdine gittiğimde Münirciğimi uyumuş buldum. Leke'l-hamd harareti falanı yok ise de evvelce boğazından muzdarib olduğunu söylediğinden ve uykusu dahi rahatsız görüldüğünden beni fevkalâde *émotion* [duygu] içinde bıraktı. Bi-iznillâh ümid ederim ki sabaha kadar bir şeyi kalmaz. Orası daha sıcak olmak münasebetiyle elân validemin odasında yattığından ben dahi gece yarısından sonra odama çıktım.

Fî 4 Şubat [16 Şubat 1887].

/32/ Bugün piyano talim ettikten sonra akşama kadar dikişle meşgul oldum. Akşam taamından sonra teyzezâdelerim Süleyman ve Kâzım Efendiler teşrif etmiş olduklarından onlar ile musâhabe edip ve yine bir buçuk saat kadar piyano çaldım. Biraz dahi dikiş diktim. Münir'im boğazından biraz muzdarib ise de leke'l-hamd telâşî davet edecek hiçbir şeyi yoktur. Gece yarısından iki

32 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Wayd*, *Waid* şekillerinde de yazılmaktadır.

33 II. Abdülhamid'den söz edilmektedir.

saat evvel kendisini öpüp odama çıktım. Gece yarısından bir saat sonraya kadar *Lamartine*'in üçüncü cildini okuyarak ağladım.

Fî 5 Şubat [17 Şubat 1887].

Bugün teyzem ve *cousin*lerim teşrif etmiş olduklarından bütün günü birlikte geçirdik. *Dîner*'ye geleceği hakkında söz vermiş olan misafirim *P.*³⁴ havanın adem-i müsaade[si] hasebiyle gelemeyeceğinden istirham-ı afvî hâvî bir kart göndermiş idi. Bu akşam dahi böyle bir vesile ile mahrum-ı mülâkatı oluşuma hakikaten canım sıkıldı. *Cousin*lerim mekteplerine gidip teyzem bizde kaldığından hep birlikte taam olunduktan sonra piyano talim edip Fransızca ve Türkçe nesren ve nazmen bazı şeyler yazdım.³⁵ Vakit ise alaturka saat beşe takarrüb etmiş olduğundan Münirciğimin çamaşırını değiştirip yatırdım. *Docteur Greiner*'nin verdiği ilâcı tamamiyle aldığı hâlde yavrucuğum elân münharifü'l-mizacdır. Nezleden başka bir şey olmadığını zannettiğim rahatsızlığın bu kadar müddet /33/ devam etmesi beni cidden dilhûn etmektedir. Aman yâ Rabbî vahdâniyetine emanet ettiğim ciğerpâremi iade-i afiyetine sen inayet et!

Senden başka istinadgâhım, penâhım yoktur. Envâ-ı mihen ü meşakkatle delik delik olan kalb-i mecruhumu bir de bu suretle dağdâr etme, Allah'ım her ân u dakika yine sana yüz bin kereler hamd ederim. İnşallah Münirciğimin rahatsızlığı bir ufak soğuk algınlığından başka bir şey değildir. İlâhî büyüksün, rahimsin sen ciğerpâreme afiyet ihsan eyle.

Fî 6 Şubat [18 Şubat 1887].

Bade't-taam piyano talim ettikten sonra geceyi bizde geçirmiş olan teyzemle biraz söyleşip ondan sonra piyano üstadım gelinceye kadar bir *matinée* [sabahlık] biçmekle iştigal ettim. Piyano üstadımla iki saat talim edip o gittikten sonra dahi eğlence-i münferidim³⁶ olan Münirciğimle taam vaktine kadar sevişip söyleştim. Bade't-taam peder ve validemle biraz musâhabe edip pederim sokağa çıkmak üzere bulunduğundan hemen çıktığı esnada idi ki Giritli Mustafa Paşa'nın hafidesi Müfide Hanım'ın teşrifini haber verdiler. Kendisiyle beraber gâh *bézique* oynayarak ve gâh dahi mütâlaa edip de mündericâtını bize hikâye ettiği romanı dinleyerek imrâr-ı vakt ettik. Biraz meyve yiyip şerbetlerimizi

34 *P.* günlükte kimliği meçhul kalan majisküllerden biridir.

35 1. Defter'in iç kapağına kırmızı mürekkeple yazılmış, Şubat 1887 tarihli Fransızca şiirin burada sözü edilen eser olma ihtimali yüksektir.

36 Nigâr Hanım günlüğünü daha sonraki okumalarından birinde, "1-2" olarak numaralandırdığı kelimelerin sırasını değiştirmiş ve harfleri "münferid eğlencem" okunacak şekilde düzeltmiştir.

içtikten sonra tamam /34/ gece yarısında kendisi gitmekle ben dahi uykudan uyanıp veca'dan muzdarib olduğunu söyleyen Münir'imın yanına gidip biraz nane şekeri falan yedirdim. Biraz dahi yanında durup muzdarib olup olmadığını sual ettiğimde rahat bulunduğu cevabını alıp bir dereceye kadar müsterihen yine odama çıktım. Aman yâ Rabbî sen ciğerpâreme afiyet ihsan et. Ne yapayım ne ile iade-i sıhhatine destres olayım? Rahatsızlığı lehü'l-hamd şiddetli bir şey değil ise doktor soğuk aldırılmamasını tembih etti. Mümkün olduğu kadar sıcak tutulmasına ihtimam ve gayret etmekteyim. Rahatsızlığının bir ay kadar hükmü olacağını yine doktor pederime söylemiş. Allah'ım kalb-i mahzûnumda iltiyâm-pezir olmamış yaraların bir de bu suretle tazelenmesine sebebiyet verme. Kendi sıhhatimden aziz bildiğim ciğerpâremin inhıraf-ı mizacını bana gösterme! Senden istimdâd ederim merhametine iltica eylerim.

Fî 7 Şubat [19 Şubat 1887].

Sabahleyin validemin odasına gittiğimde *cousin*îmi orada buldum. Münir'im dahi hocasından Türkçe dersini almakta idi. Mutadım üzere geç kalkmış olduğumdan sütümü içip *robe de chambre*'ımı giydikten sonra ancak öğlen taamı vaktine kadar piyano talim edebildim. Taam ettiğimiz esnada validemin bir misafiri gelmekle birlikte taam edilip ondan sonra dahi dikişle meşgul olduğum bir zamanda idi ki ihtiramıyla müftehir olduğum E. ^{Ekrem Beyefendi}37 /35/ nâmında bir misafirimin teşrifini haber verdiler. Kendisi zaten beni *taquiner* [kızdırmak] etmeği sever bir zât-ı meâlî-simât olduğundan mevadd-ı muhtelif hakkında birçok *discussion*³⁸larımız [konuşma] geçti. Mamafih iki saat kadar zamanımızı pek güzel bir surette imrâr ettik. Akşama yakın kendisi gitmekle

37 E. harfi daha sonra satırın üstünde "Ekrem Beyefendi" olarak açıklanmıştır. "Ekrem Beyefendi", Recaizade Mahmut Ekrem'dir ve Nigâr Hanım'ın günlüğündeki en dikkat çekici simalardan biridir. Nigâr Hanım üzerinde edebi anlamda derin etkisi bulunan, günlükte en fazla okunan yazarlardan biri olan Ekrem Bey defterlerde önceleri E. olarak görünür, edebi anlamda kendisinden bahsedilirken ise ismi açıkça yazılır. Bir müddet sonra E'ler de yerini bütünüyle açık isme bırakır.

Günlüğün çeşitli sayfalarından Recaizade Mahmut Ekrem'in özellikle karakterine dair kıymetli bilgilere ulaşmak mümkündür. Osman Paşa'nın da arkadaşı olan Ekrem Bey'i Nigâr Hanım sadece edebiyatıyla değil kişiliğiyle de yüceltir. Nigâr Hanım'dan yaşça büyük olan Ekrem Bey'in ise hayata dair tecrübe ve tavsiyelerini Nigâr Hanım'a aktardığı görülür. Bu dostluktan gurur duyan Nigâr Hanım'ın "ihtirâmıyla müftehir olduğum bir zât" ifadesini sadece Ekrem Bey için kullandığına dikkat edilirse, 16 Kânunısânî 1302 [28 Ocak 1887] tarihli notlar arasında sözü edilen ziyaretçi de muhtemelen Ekrem Bey'dir.

38 Nigâr Hanım *discussion* olması gereken kelimeyi günlük boyunca *discussion* olarak yazmaktadır.

ben dahi tekrar dikişi alıp yemek zamanına kadar meşgul oldum. Bade't-taam valideyimle musâhabe ettiğim esnada idi ki Münir'im yine rahatsızlığından ileri gelme bir şey olacak erkence uyudu. Gece dahi piyano talim edip dikiş diktim. Gece yarısına yakın Münir'im uyanıp biraz kendisiyle söyleştim ve bir portakal şerbeti dahi içirip öptüm odama çıktım. İnşallah yavrucuğum an-karîb büsbütün iade-i afiyet eder.

Fî 8 Şubat [20 Şubat 1887].

Bugün *mididen* evvel taam edip *Docteur Greiner*'nin verdiği ilâç faide etmediği cihetle *ordonnance*'ı [reçete] göstermek ve kendim dahi münharifü'l-mizac olduğum için kendisini *consulter* [danışmak] etmek üzere Doktor Zambako'ya gittim. Doktor yarın hava müsait olursa çocuğu nezdine getirmekliğimi veyahut sabahleyin bir kâğıt yazıp kendisini davet etmekliği söyledi. Bana dahi her zamanki gibi niçin bu kadar zayıfsınız madam sözünü tekrar eyleyip bir *ordonnance* dahi verdi. Oradan çıkıp bir iğne yapılması için bırakmak üzere³⁹ Kuyumcu *M.*⁴⁰ *Joseph* /36/ ve ondan dahi validemin, benim ve Münir'imın bazı nevâkımız olduğundan *emplette* yapmak üzere Kömürçiyân'ın ve *Lion*'un mağazalarına gidip, Münir'imi uzun müddet yalnız bırakmamak için erkence haneme geldim. Biraz *gôûter* [atıştırmak] edip piyano talim edinceye kadar akşam dahi hulûl etmekle avdet etmiş olan pederimle görüşüp taam vaktine kadar vücudumda büyük bir rahatsızlık duyduğumdan bî-vakt olarak yattığımda birkaç dakika dahi dalmışım. Taam ettiğimiz esnada validemin misafirleri geldi. Biraz kendileriyle görüşüp bir buçuk saat kadar zamanımı piyano çalmakla imrâr ettim. Pederim nezdine gittiğimde ise çaldığım *La Prière Exaucée*,⁴¹ *Charmés de Salon* gibi *morceau*'lar hakkında beyan-ı memnuniyet etti. Ondan sonra tekrar misafirlerin yanına gidip gece yarısına bir saat kalınca[ya] kadar birlikte bulunduk. Onlar gittiğinde ben dahi uykuda bulunan Münir'imi öpüp soyunmak üzere odama çıktım. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler şükür ederim bu gece Münir'imi müsterih gördüm ve gece yarısından iki saat sonraya kadar eşâr yazmakla meşgul oldum.

Fî 9 Şubat [21 Şubat 1887].

39 "Bırakmak üzere" kelimeleri metne sonradan eklenmiştir.

40 M: Mösyö. Nigâr Hanım Fransızcada bir dönem yaygın olduğu üzere, Mösyö'nün kısaltması olarak günlüğünde *Mr* kullanmaktadır. Ancak İngilizcedeki *Mr* ile karışmaması için bu çalışma boyunca Mösyö için standart kısaltma olan *M.* kullanılmıştır.

41 "La Prière Exaucée": Polonyalı kompozitör Tekla Badarzewska-Baranowska tarafından piyano için yazılmış eser.

Öğle taamından evvel Münir'imle beraber Doktor Zambako'ya gittim. Doktor, çocuğu muayane ettiğinde lehü'l-hamd keyifsizliği korkulacak bir şey olmayıp bronşitten ibaret olduğunu söyleyip iki nev ona ve bir nev bana ilâç tertib etti. Doğruca haneme avdetle zaten ilâcın birisi mideyi tahliye etmek için /37/ olduğundan hemen çocuğa verdim. Kendisini pek ziyade sarsıp bütün gün pek rahatsız bir hâlde bulunduydu da gece biraz çorba içip diğer ilâcına dahi başladıktan sonra hamdolsun kendisini pek rahat gördüm. Doktorun bana verdiği ilâç fart-ı zaafımdan şikâyetime karşı bir nev *elixir* [şurup] olup bade't-taam devam üzere bir çorba kaşığı almaklığımı tembih eyledi. Kendisi hilkaten nazik ve mevkian vacibü'r-riâye bir zât olduğundan ve ilâçlarından ise pek ziyade faide gördüğümünden bihakkın hürmetimi kesb-i istihkak etmiştir.

Gece *musique* yaptıktan sonra idi ki Müfide Hanım tarafından davet etmek üzere bir adam gelmişti. Bittabi inhiraf-ı mizacım hasebiyle itizâr ettim. Gündüz dahi hemen doktordan avdetim esnasında Münir'i istifâr için Sâre Hanım'dan tezkire gelmekle ona dahi cevap vermiştim. Müfide Hanım tarafından gelen adama, gidemeyeceğimi söyledikten sonra biraz pederimin nezdine gidip gece yarısına bir saat kalıncaya kadar dahi validem ve Münir'imle beraber bulunup kendisini rahat gördüğüm cihetle ben dahi müsterihen odama çıktım.

Fî 10 Şubat [22 Şubat 1887].

Yemekten evvel biraz piyano talim edip yemekten sonra ise piyano üstadım gelinceye kadar bütün günü Münir'imle beraber geçirdim. Çocuk gündüz hap kadar bir şey yemediyse de pek rahat idi. Piyano üstadım biraderi tarafından *composer* [bestelemek] /38/ olunmuş ve üzeri yine mûmâileyh tarafından nâmıma yazılmış olan *Fida* isminde bir *mazurka*⁴² getirdi ki haddizâtında pek güzel olmakla bihakkın mûcib-i memnuniyetim oldu. İki saat birlikte bulunup kendisi azimet ettikten sonra ise Münir'ime gelen hararet bir buçuk saat kadar imtidâd etmekle pek ziyade telâş içinde bulundum. Yavrumun afiyetini Cenâb-ı Hak'tan dilerim, yalnız ona rabt-ı kalb ettim! *Musique* üstadım *Monsieur* [Mösyö] *Ricci* gelmeden evvel muhibbe-i muhteremem Madam Tevfik Beyefendi tarafından bu akşam için davet etmek üzere bir adam geldiyse de çocuğun rahatsızlığı hasebiyle itizâr edip mülâkatı başka bir zamana talik ettim. Sâre Hanımefendi yine bir tezkire ile istifâr-ı hatır etmişti. Akşam taamından sonra Münir'im biraz çorba içti. Harareti dahi büsbütün geçerek müsterih görünmekle ben dahi piyano talim etmek üzere odama çıktım. Ondan sonra

42 Mazurka: 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da popüler hâle gelmiş, Polonya kökenli bir dans ve müzikal form.

ise pederimle *musique*, Fransızca ve ilm-i hesap hakkında bazı müzâkerâtlarla gece yarısına bir saat kalıncaya kadar vaktimizi geçirdik. Validemin yanına gittiğimde Münir'im uyumuş idi. Akşam taamında pek muzdarib bulunduğumdan hiçbir şey yemediğim için biraz supe edip soyunmak üzere odama çıktım ve Türkçe bazı eşâr okudum.

Fî 11 Şubat [23 Şubat 1887].

/38/⁴³ Bugün *M.*⁴⁴ isminde bir misafirimin geleceğini bildiğim için erkence *café au lait*'mi içip ve *toilette*'imi yapıp piyano çalmaya başladım. O esnada teşrifini haber verdiler. Vakit *midi*'den evvel idi. İstihayı davet etmek için birer kadeh *liqueur* [likör] aldık; biraz sonra yemek çıktığını haber verdiler ise de her ikimiz de, istek olmadığından, bütün günü hiçbir şey yemeyerek geçirdik. Ama ne kadar *poétique* [şairane] bir surette geçirdik. Gâh Fransızca ve gâh Türkçe eşâr okuyarak gâh *musique* yapıp şarkı söyleyerek ve gâh ise yekdiğerimizi *taquiner* ederek; leke'l-hamd Münir'im dahi iyice olduğundan aramızda gezinmekte idi. Akşam üzeri misafirim azimet etmekle ben dahi akşam taamı zamanına kadar şurada burada dolaştım. Bade't-taam validem sokağa gidip pederim dahi odasına çekilmekle hemen odama çıkıp *musique* yapmaya başladım. Ondan sonra ise gece yarısını yarım saat geçinceye kadar eşâr yazmakla meşgul oldum. Elhâsıl günüm ve gecem pek *agréable* [hoş] bir surette geçti. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamdolsun Münir'im bu akşam rahattır, kendisini vaktiyle öpüp yatırdım.

Fî 12 Şubat [24 Şubat 1887].

/39/ Taam edileceği esnada *cousin*'im gelmiş idi. *Musique* yaptığım esnada dahi zaten muntazır bulunduğum *M. Ricci* ve biraderinin vürûdunu haber verdiler. Şimdi *Nouveau Théâtre*'de [Yeni Tiyatro] *Chef d'orchestre* [orkestra şefi] bulunan küçük *M. Ricci* *composer* etmek istediği bir *himne*'nin [*hymne*, ilâhî] *parole*'lerini [şarkı sözü] benden biraderi vasıtasıyla istemiş olup Türkçe olarak tanzim edip gönderdiğim duayı Fransızca hurûfât ile yazmış idiysem de yine telaffuzunda müşkilât gördüğünden ve kendisi lisanımıza aşına bulunmadığından yalnız bir kere nezdinde kıraat etmekliğim için bir mülâkat talep etmişti ki kabul ettim. *Musique*'de pek ileri bir zât olduğundan vaki olan

43 Sayfalar Nigâr Hanım tarafından numaralandırılırken 38 mükerrer olarak yazılmıştır.

44 *M.* günlükte sık sık görünmesine rağmen kimliği açıklanmayan majisküllerden biridir.

talebi üzerine biraz piyano çaldığım cihetle⁴⁵ kendisi dahi bir hayli çaldı. Onlar gittikten sonra aşağıya indiğimde *cousin*lerimin ikisini dahi orada buldum. Akşam taaamından sonra alaturka saat dörde kadar yine *musique* yapıp bir çay dahi içtikten sonra gece yarısını iki saat geçinceye kadar eşâr yazmakla meşgul oldum. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ olsun Münir'im iyidir.

Fî 13 Şubat [25 Şubat 1887].

/40/ Gece yalnız sabaha karşı uyuyabilmiş olduğum gibi sabahleyin dahi göğsümde gayet şiddetli bir ağrı duyarak uyandım. *Midi*'ye bir saat kalıncaya kadar yatağımda bulundum. Yatağımdan çıkıp *robe de chambre*'imi giydikten sonra *M. Ricci* gelinceye kadar bir minder üzerinde yattım. Göğsümde ve arkamda olan ızdırab teneffüse dahi mâni oluyor idi. Üstadımla dahi sâir günlere nisbetle pek az piyano çaldım.

Akşam *cousin*'im gelmiş idi. Bade't-taam biraz musâhabe edip ilk defa olarak gündüz başlamış olduğum *Lucrezia Borgia*⁴⁶ operasını çalıp bir iki saat dahi eşâr yazdım. Leke'l-hamd Münir'im iyi ise de kendim göğsümden fevka'l-had muzdaribim.

Fî 14 Şubat [26 Şubat 1887].

Bugünkü günüm hakikaten gıpta-fermâ-yı düşman olacak derecelerde güzel geçmiştir. Şöyle ki:

Sabahleyin sütümü içtikten sonra hemen *toilette*'imi yapıp piyano talim ettim. Ondan sonra *midi*'den bir saat sonraya kadar *cousin*'im ile bulunup muahharan teyzemle beraber Münir'im leke'l-hamd rahat bulunduğu ve kendim dahi dünkü gibi muzdarib bulunmadığım cihetle /41/ Madam *Russel*'in hanesine gittim. *Fête* [kutlama] münasebetiyle sokaklar fevkalâde kalabalık idi. Madam *Russel*'in hanesinde zamanım o kadar hoş geçti ki bihakkın tarifi mümkün değildir. Hele gayet güzel *zither*⁴⁷ çalan bir zâtı dinlediğim esnada telezüzâtum beni gaşyetmek derecesine getirmiş idi! Bir iki saat orada kaldıktan sonra yine semtte ikamet eden Madam *Toubino*'ya dahi bir vizita borçlu bulunduğumdan ızdırârî oradan çıkıp Madam *Toubino*'nun hanesine gittim. Biraz dahi orada

45 “çalmaklığımı talep ettiği gibi” kelimeleri karalanarak üzerine “çaldığım cihetle” yazılmıştır.

46 *Lucrezia Borgia*: İtalyan kompozitör Gaetano Donizetti'nin bir prolog ve iki sahne olarak düzenlenmiş melodramatik opera eseri.

47 Zither: Ahşap bir kasa üzerine gerilmiş tellerin parmaklar veya parmak uçlarına takılmış yüksükler yardımıyla çalındığı kanuna benzer bir çalgı ve bunun dâhil olduğu enstrüman grubunun genel adı.

kalıp haneme avdetimde ise ehıbbâmdan *M*'nin teşrifini öğrendiğimde evde bulunmadığım için teessüf ettim ise de yarın dahi geleceğini vaad etmiş olduğundan müsterih oldum. Akşam taamından sonra Münir'im erkence uyumakla ben dahi gündüzki neşatın bakiyyesi olmak üzere bir neşe-i fevkalâde ile piyano çaldım.

Fî 15 Şubat [27 Şubat 1887].

Sabahleyin mutadımından çok erken yatağımdan çıktım. Pek az sonra misafirin vürûdunu haber verdiler, hemen *toilette*'imi yapıp nezdine geldim. *Midi*'ye bir saat kalıncaya kadar zamanımız pek *agréable* bir surette geçti. Birlikte Fransızca eşâr okuduk. /42/ Kendisi gittikten az sonra taam vakti hulûl etmekle bade't-taam piyano talim edip leke'l-hamd Münir'im iyi olduğu cihetle teyzemle beraber *Mme Sarah*'a gittim. Akşama kadar musâhabe ile imrâr-ı vakt ettik. Avdetimden az sonra akşam taamını ederek yine piyano talim edip kanun dahi çaldıktan sonra kim bilir kaçınıcı defa olmak üzere, gündüz *Mme Sarah*'ın âriyeten vermiş olduğu *La Dame aux Camélias*⁴⁸ [Kamelyalı Kadın] romanını mütâlaaya başladım.

Fî 16 Şubat [28 Şubat 1887].

Bu sabah yatağımdan çıktığımda pek ziyade kolumdan muzdarib idim. Rob dö şambrımı giydikten sonra biraz piyano çalmak istedim ise de mümkün olmadı. Binaenaleyh *La Dame aux Camélias* romanını elime aldım, okuyarak o kadar ağladım ki şimdi vakit gece yarısını geçmiş olduğu hâlde hâlâ gözlerimde yorgunluk duymaktayım. Bade't-taam yine okumakta idim ki Madam Lobel'in teşrifini haber verdiler. Biraz dahi kendisiyle bi'l-münâvebe okuduk ondan sonra misafirimin canını sıkmamak için biraz dahi bi'l-mecburiye piyano çaldım. Kendisi alaturka saat onda gitti. Ben dahi asâbımda fevkalâde bozukluk hissettiğimden validem ve leke'l-hamd /43/ hâl-i sıhhatte bulunan Münir'imle beraber on bire yakın idi ki Madam Pertev'in hanesine gittim. Orada *Miss Hanche* ile dahi görüşüp bir saat sonra avdet ettim. Akşam taamından sonra biraz validemin misafirleriyle bulunup biraz dahi Halid'in ihtizâzlı sedasını dinleyerek tenşit-i kalb etmeye çalıştım ise de lâıykıyla muvaffak olamadığımdan

48 *La Dame aux Camélias*: Alexandre Dumas Fils'in Türkçeye *Kamelyalı Kadın* adıyla çevrilen bu romanı romantik ekolün bütün ilkelerini taşır ve Nigâr Hanım'ın eseri Fransızcasından okuduğu isimden anlaşılmaktadır. "Kim bilir kaçınıcı defa olmak üzere" vurgusu, Nigâr Hanım'ın üzerinde romantik ekolün güçlü etkisini gösterirken *La Dame aux Camélias* onun okuma listesinin en karakteristik örneklerinden birine dönüşür. Nitekim ertesi gün bu romanı ağlayarak okuduğu görülecektir.

piyano talim ettikten sonra kendi kalbime bir sual meâlinde şiir söylemekle meşgul oldum.

Fî 17 Şubat sene 302 [1 Mart 1887].

Sabahleyin kolumdan yine biraz muzdarib bulunduğum cihetle biraz piyano çaldıktan sonra hemen romanımı aldım. Taam edip de yine okumakta olduğum bir zamanda Sâre Hanımefendi teşrif ettiler. Mutadım üzere *musique* üstadım dahi gelip gittikten sonra gündüzü beraber geçirdiğimiz gibi geceyi dahi birlikte geçirmek üzere Sâre Hanım'ın hanesine gittik. Akşamdan pek neşeli pek iyi bir hâlde idiysem de midemin alışıık bulunmadığı bir zeytinyağlı yemek yediğimden bilâhare midemden pek ziyade muzdarib olduğumdan Doktor Zambako dahi orada bulunduğu hâlde gece yarısından bir saat evvel çıkıp geldim. Leke'l-hamd Münir'im iyidir.

Fî 18 Şubat [2 Mart 1887].

/44/ Bütün geceyi uykusuz geçirdim! Aman yâ Rabbi midemden ne kadar muzdaribim. Misafirim geleceğini bildiğimden sabahleyin yataktan çıktım ise de meyyit gibi bir hâlde idim. *Midi*'ye kadar ilâçtan başka hiçbir şey içmedim. *Midi*'den sonra dahi biraz et suyu içtiğim esnada idi ki misafirin teşrifini haber verdiler. Onunla ettiğim musâhabenin sıhhatim üzerinde hüsn-i tesiri olduğunu hisseyliyorum idim. Güftesi gayet güzel olan bir şarkının bestesini bilmediği cihetle ben söyledim kendisi dahi piyanoda geçti. Konyak içerken refakat etmecliğimi arzu ettiyse de rahatsızlığım hasebiyle itizâr ettim. Bir aralık ikinci defa olmak üzere İhsan'a Münir'in mektep tahsisâtını ihtar etmiş olduğumdan tezkire-i cevabiyyesini ve tahsisâtı getirdiler. Tezkiyesinde üçüncü maaşı dahi inşallah birlikte bulduğumuz hâlde tesviye ederim diyor idi. Akşam üzeri pederim geldikten sonra piyano istediklerinden biraz dahi ben çaldım. Misafirim gittiğinde ise büsbütün iyi idim. Akşam taamından sonra piyano talim edip gece yarısından bir saat sonraya kadar eşâr yazmakla meşgul oldum. Leke'l-hamd Münir'im iyidir.

Fî 19 Şubat [3 Mart 1887].

/45/ Bu sabah yatağımdan geç çıkıp taam vaktine kadar piyano talim ettim. Aşağı indiğimde teyzem, kayınvalidesi ve çocuklarını orada buldum. Taam başlangıcında bir sebeple pek ziyade müteessir olarak ve ağlayarak odama çıktım. İki saate karib müddet o kadar ağladım ki *attaque de nerf* [sinir krizi] gelecek diye korkuyorum idim. Teyzemle Münirciğim ve *cousin*lerim dahi beni teselli etmeye çalışırlardı. Bu esnada Madam *Braun* ve *Miss Waid* ın teşriflerini

haber verdiler. Bittabi o çehrem ile kabul ettim. Onlar gittikten sonra ise bütün gün tek ü تنها yazı yazmakla meşgul oldum. Akşam taamını edip ve piyano talim eyleyip, yazılarımı dahi bitirdikten sonra *Aziade*⁴⁹ isminde yeni bir romanı okumaya başladım. Kalbim üzerinde ve arkamda dahi tam ona muhâzi olan yerde fena bir ızdırab duymaktayım, teneffüse mecâlim yok. Gözyaşlarım dindi ise de kalbim hâlâ ağlamaktadır. Âh yâ Rabbî bu ne hayattır. Duymakta olduğum zaaf ve ızdırablar olsa olsa bir müteverrimede bulunur, ben ise bu hâllerin cümlesiyle beraber yaşamaktayım. Doktor bana o hastalıkla müteessirsiniz demiyor. Âh yâ Rabbî daima işkence ile geçen hayatımın *agonie* [ızdırab] hâlini bâri tahdid etme. Kendi kendimden bîzâr olduğum hâlde etrafımdakilerin benden bîzâr olmaması /46/ mümkün müdür? Felâketlerimin en büyüğü bu mahzûn hayatımın devamıdır, acaba niçin ben kendimi tesmim edemiyorum? Niçin bir gece karanlıklarda gidip kendimi denizin dalgaları arasına yuvarlayıvermiyorum? Âh ne tahammül-fersâ bir bâr-ı girân altındayım. Niçin ölmüyorum? Sabahleyin o mağmûm yatağımdan ayakta gezebilecek bir hasta olarak çıka çıka beni ondan bî-ruh olarak başkaları çıkarıp mezarıma götürmesi müreccah değil midir?.....

Ah ey mevt! Hastalıktan⁵⁰ ne kadar korkuyor ise[m] bilâkis seni o kadar bekliyorum ne vakit geleceksin? İntizar ne güçtür.

Fî 20 Şubat [4 Mart 1887].

Bu sabah sütümü içtikten sonra bazı münasebetsiz haberler aldığımдан canım sıkıldı. Piyano talim ettiğim esnada dahi dün karar vermiş olduğumdan birlikte Doktor Zambako'ya gitmek üzere teyzemin teşrif etmiş olduğunu haber verdiler. Hemen taam edip gittik! Kendisini beklediğim esnada Âdile Sultan⁵¹ Hazretleri'nin sarayından bazı hanımlar ile hayli musâhabe ettik. Doktor beni

49 *Aziyade*: Pierre Loti'nin yarı otobiyografik yarı kurgusal bu romantik romanında İstanbul-Selânik ekseninde yaşanan yasak bir aşkın hikâyesi anlatılır. 1879'da basılan eserin bu tarihte henüz Türkçeye çevrilmediği düşünülürse Nigâr Hanım metni Fransızcasından okumaktadır.

1876-1913 arasında Türkiye'yi çok kez ziyaret eden Pierre Loti mevcut günlüklerde görüntüye giren ya da kendisinden bahsedilen biri değildir ancak Nigâr Hanımla tanıştığı ve yazdığı diğer kaynaklardan anlaşılmaktadır.

50 Nigâr Hanım günlüğünde sık sık hastalıklarından şikâyet eder. Her ikisi de kronikleşmiş mide ağrısı ve jinekolojik bir rahatsızlığı vardır. Ciddi bir böbrek hastalığı geçirmiştir ve ömrü boyunca özellikle kış mevsimlerinde nükseden uykusuzluktan yakınmıştır. Uyuyabilmek için yatağında mutlaka okur, bazen bir uyku ilâcı alır. Romatizma ve siyatik ağrıları çeker ayrıca asabiyetten de müştekidir.

51 Âdile Sultan: II. Mahmud'un kızı, Sultan Abdülmecid'in kızkardeşi.

muayene etmeye başladığında göğsümde hissettiğim fart-ı ızdırabdan dolayı /47/ latife ile mümtezic bir tavır ile teverrüm etmeye başlayıp başlamamış olduğumu sordum: Kendisi dahi yine o tavır ile hayır madam henüz dâhilen bir emâre yoktur daha başlamamıştır diyerek fevkalâde fakr-ı demden müteessir olduğumu söyleyip ilâçlarım bittikten sonra yine kendisini görmekliğimi tembih etti.

Oradan çıkıp Münir'im için bazı şeylere ihtiyaç olduğundan Mayer'in⁵² mağazasına kadar gidip alacaklarımı aldıktan sonra avdet ettiğimde M. Ricci'yi beni beklemekte buldum. Bir buçuk saat kadar birlikte piyano talim ettik. Akşam taamından sonra dahi yine *musique* yaptım. Göğsümden pek ziyade muzdaribim, âh.

Fî 21 Şubat [5 Mart 1887].

Bugün piyano talim ettikten sonra Münir'ime bir palto biçtim. Taam csnasında Sâre Hanım'dan aldığım tezkire üzerine çocukla beraber oraya gittim. Birlikte Kâğıthane⁵³ cihetine gezmeye çıktık. Akşam taamına kalmaklığım için ısrar ettiyse de kalamayıp gece gittim. Madam Pertev dahi orada idi. Gece yarısına kadar musâhabe suretiyle imrâr-ı vakt edildi. İhsan'dan aldığım bir tezkirede inhıraf-ı mizacından bahs ettiğinden /48/ bir istifsârname yazdım. Yarın inşallah Münir'im mektebe gidecektir, onun için Soeur Vincent'e dahi bir kâğıt gönderip hem tahsisâtı gönderdiğimi bildirdim ve hem de çocuğun bahçeye çıkarılmamasını tavsiye ettim. Leke'l-hamd Münir'im afiyet üzeredir. Fakat bende halecân pek ziyade.

Fî 22 Şubat [6 Mart 1887].

Bu sabah *surprise agréable* [güzel sürpriz] oldu! Şöyle ki ehibbâmdan M'nin teşrifini daha yatakta bulunduğum bir zamanda haber verdiler. Hemen *toilette*'imi yapıp nezdine geldim. Bir iki saatimiz teessürle mümtezic bir suretle gayet hoş geçti.

Kendileri gittikten sonra ben dahi *musique* yaptım. Bugün Münir'im bir aydan beri birinci defa olmak üzere mektebe gittiğinden bade't-taam validemle beraber Madam Bonkofski Bey'in hanesine gittiğimizde mûmâileyhanın orada bulunmadığı haberini almakla Madam Lecoq Paşa'ya⁵⁴ gittik. Orada muteber

52 Mayer Mağazası: Pera'daki kumaş, giyim ve aksesuar mağazalarından biri.

53 Kâğıthane: En parlak dönemini Lâle Devri'nde yaşayan Kâğıthane Nigâr Hanım'ı zamanında da gözde bir mesire yeri olarak varlığını sürdürmektedir.

54 Madam Lecoq Paşa: Bazı kaynaklar 1885-1890 yılları arasında hazırlanan ve Mühendishane-i Berri-yi Hümayun Matbaası'nda basılan *Ameli İlm-i Arz* kitabının yazarı olan bir Lecoq Paşa'dan bahsetmektedir; <https://www.jmo.org.tr/resimler/>

bazı zevâtın *connaissance*'ını [tanıma] yapıp sonra Madam Bonkofski Bey dahi hemşiresiyle beraber geldiler. Akşam üzeri avdet ederken Münir'imi dahi /49/ mektepten kendim aldım. Pederimi evde bulduk. Müsâfireten dahi birkaç kişi var idi. Gece piyano talim ettikten sonra Münir'imi kendi yatağıma yatırıp gece yarısına kadar yazı ile meşgul oldum. Leke'l-hamd bugün muzdarib değilim.

Fî 23 Şubat [7 Mart 1887].

Bu sabah sütümü içen iken çocuklarımin hademesi Nâdir Hanım'ın vürûdunu haber verdiler. Gülünç birçok havâdisler verdi. O gittikten sonra ben dahi biraz piyano talim ederek hemen taam edip validemle beraber hamama gittim. Avdette tilâvet-i Kur'an ettim. Akşam taamından sonra yine piyano çalar iken Ali dahi birçok havâdis getirdi ki İhsan'a, hemşiresine ve muhibbesine taalluk eder. Biraz müddet dahi Münir'imle eğlendim. Kendisi yattıktan sonra gece yarısına bir saat kalıncaya kadar kitap mütâlaa ettim.

Fî 24 Şubat [8 Mart 1887].

/50/ Bu sabah sütümü içip ve rob de şambrımı giydikten sonra piyano talim ettim. Bade't-taam ise Münir'immin mektebi tatil olduğundan yanımda derslerine çalıştırdığım gibi kendim dahi *M. Ricci* gelinceye kadar roman mütâlaa ettim. Akşam üzeri bittabi üstadımla piyano çaldım. Akşam taamı zamanına kadar dahi dikişle meşgul olduğum gibi bade't-taam yine piyano çalıp gece yarısına bir saat kalıncaya kadar dahi Münir'immin paltosunu diktim.

Fî 25 Şubat [9 Mart 1887].

Bu sabah Münir'immin yaramazlığı gürültüsüyle yatağımdan çıktığımdan pek ziyade hiddet ettim. Yine yatağa girip bir iki saat yattım ise de uyumadan kalktım.

Ehibbâmdan *M*'nin bir tezkire ile teşekkürü rica etmiş olduğumdan vürûduna intizar ettiğim zamana kadar dikişle meşgul oldum.

Teşrifinde ise bir iki saatimiz pek hoş geçti. Kendisi gittikten sonra hemen taam edip piyano çaldım. Akşam üzeri yine biraz dikişle meşgul olduğum gibi akşam taamından sonra piyano talim edip Müfide Hanım'a gittim.

Gece yarısına bir saat kalıncaya kadar *tête à tête* bulunduk. /51/ Avdetimde ise hemen soyunup romanımı aldım.

Fî 26 Şubat [10 Mart 1887].

Bu sabah sütümü içtikten sonra piyano talim ettim. Aşağıya indiğimde teyzem ve mahdumları teşrif etmişlerdi.

Bade't-taam biraz musâhabeden sonra teyzemle beraber Madam Arslanoğlu'nun hanesine gittim. Oradan çıkıp biraz *emplette* yaptıktan sonra *Baronne de Hobe*'ye dahi gittim. Haneme avdetimde Münir'im mektepten gelmiş idi. Akşam taamından sonra ise Madam Tevfik Bey'e bir tezkire gönderip âsârımın dahi tab olunmasını arzu ettiğimden kendisini tavsît etmek üzere kitabımı, Karabet Efendi'yi⁵⁵ dahi celb ettirmek için *adresse*'imi [adres] gönderdim.

Fî 27 Şubat [11 Mart 1887].

Bugün piyano talim ederken Madam Tevfik'e yazdığım tezkirenin cevabını aldım davet ediyor! Karabet Efendi dahi akşam üzeri gelirim demiş olduğu hâlde gelmedi. *M. Ricci* gelip gittikten sonra süt validemle süt biraderim teşrif ettiler. Gündüz dahi validemin misafirleri var idi. Biraz birlikte bulunduk. Ondan sonra bir iki saat /52/ kitap mütâlaa ettim. Akşam taamından sonra *cousin*'im dahi geldi. Birlikte yukarı çıktık. Evvelce piyano çaldım ve sonra kanun ile meşgul oldum.

Fî 28 Şubat [12 Mart 1887].

Bu sabah yatakta idim ki Kitapçı Karabet Efendi'nin vürûdunu haber verdiler. Mecmuayı kendisine teslim edip ne yolda tab olunacağını dahi kendisine tarif ettim. Aşağı süt validemin nezdine indikten az sonra idi ki ehîbbâmdan A'nın teşrifini haber verdiler. Hemen *toilette*'imi yapıp kabul ettim. *Midi*'ye kadar birlikte bulunduk. Bade't-taam teyzem teşrif ettiği gibi süt validem dahi gittiler, diğer bazı misafirler dahi bulunduğu esnada ihtiramıyla müftehir olduğum E'nin teşrif ettiğini söylediler.

On bir buçuğa kadar bütün günü birlikte geçirdik biraz kanun çalmakta olduğum bir zamanda Sâre Hanım'ın bir tezkire ile vaad edip de ciltletmek üzere vermiş olduğu bir kitabı getirdiler. Akşama davet eyliyordu. Derhal kendisine bir teşekkürname yazıp gideceğimi dahi bildirdim. /53/ Misafirim gittikten biraz sonra pederim gelmekle hemen taam olundu. Mutad üzere piyano talim ettikten sonra Sâre Hanımefendi'ye gittim.

55 Karabet Efendi: Dönemin ünlü yayımcılarından biri. Nigâr Hanım'ın ilk şiir kitabı *Efsûs* 1887'de Karabet ve Kasbar Matbaası'nda basılmıştır. 1890'da "ikinci kısım" *Efsûs* da yayımlanınca ilki literatürde *Birinci Efsûs*, *Efsûs I*; diğeri de *İkinci Efsûs*, *Efsûs II* olarak anılmıştır.

Teyzesi hanımefendi hazretleri dahi orada idiler. Birinci defa olmak üzere gördüğüm hanım-ı müşârünileyha hakikaten nazik, terbiyeli ve âlimelerden bulunmakla mülâkatıyla kesb-i mefharet ettim. Alaturka saat beşte validem dahi gelmekle biraz daha birlikte bulunup avdet ettik. Münir'im yatağında uyumakta idi.

Fî 1 Mart sene 303 [13 Mart 1887].

Sütümü içip piyano talim ettikten sonra elime bir kitap alarak *musique* üstadımın vürûduna muntazır oldum. Kendisi geldiğinde bir buçuk saat birlikte *musique* yapıp gittiğinde dahi akşama kadar mütâlaa ile imrâr-ı vakt ettim. Akşam taamından sonra dahi yine piyano çalmaktan başka bir şey yapmadım.

Alaturka saat dördte Münir'imi yatırdım. Kendim dahi davet-i nevm için kitap almalıyım.

Çarşamba, fî 2 Mart [14 Mart 1887].

/54/ Salı günü akşam hemşirem Madam Tevfik'in hanesine gitmek üzere bulunduğumdan erkence öğlen taamını edip validem ve Münir'imle Fındıklı'ya inerek bir kayık isticâr edip doğruca Madam Sadullah Paşa'nın⁵⁶ İhsaniye'deki hanesine gittim. Niyette Kenan Paşa'nın kerimleri hanımlara dahi gitmek var idiyse de mûmâileyha oraya teşrif ettiklerinden bittabi o niyetten feragatla cümleten orada saat dokuz buçuğa kadar vakit geçirildi.

Hanımefendi hazretleri fitraten pek nazik bulundukları cihetle her türlü ikramda bulunarak gece dahi geçirmekliğimiz için pek çok ısrarda bulundular ise de başka yere söz vermiş bulunduğumdan onun imkânı yok idi.

Oradan çıkıp Hürrem⁵⁷ Bey merhumun konağına dahi gittik. Hanımefendi ve Atiye Hanım orada bulunmadıkları cihetle gidip haber verdiler. Kâfir Atiye de ne kadar da nekre-gû ne kadar da hoşsohbettir. Akşamın hulûlu münasebetiyle musâhabetine hasrettiğim yarım saat müddeti kahkahalar ile geçirdik. Orada dahi pederime tel çekmek derecesinde ısrar gösterdikleri hâlde itizârım sırasında kalmak ihtimalim olmadığını arz ederek saat on bire çeyrek kalarak çıkıp Üsküdar İskelesi'nden bir kayığa râkiben /55/ Beylerbeyi'ne vâsıl olduk.

Saat on ikiye karib idi ki köşkün bahçe yokuşunu çıkar iken azizelerim Naciye ve Melek'i pencerede bana muntazır buldum.

56 Viyana Sefiri Sadullah Paşa'nın eşinden bahsedilmektedir.

57 Nigâr Hanım yaygın bir hatayı tekrarlayarak Hürrem kelimesini "hı" yerine "ha" ile yazmaktadır.

Soyunup istifsâr-ı hatır ettikten sonra hemen hayale vüsat verecek esbâbın icrasına başlayıp birazcık piyano çalıp şarkı dahi söyledikten sonra alaturka saat üçe talik ettiğimiz taam vaktine kadar gülüp söyleyip eğlendik. Naciye her zamanki gibi yine pek nazik ve pek âlî bulunuyor idi.

Bade't-taam validemin müsaadesi üzerine biraz bahçeye çıkıp içeri geldiğimizde ise validemin ve Münir'in uykuları gelmiş olduğundan validem yatıp çocuğu dahi yatağına yatırdıktan sonra biz yine çekilip gece yarısına kadar musâhabe ettik.

Sabahleyin yatağımdan çıktığımda Naciye'yi dikişle meşgul buldum. Münir'im dahi bahçede oynuyor idi. Naciye Hanım dikişini bırakıp validem ve Melek bize seyirci olmak şartıyla *midi'*ye kadar bezik oynamakla imrâr-ı vakt ettik.

Bade't-taam komşuları bulunan Necib Bey'in validesi hanımefendi teşrif etmekle akşama kadar birlikte vakit geçirip akşam yine biraz hayale vüsat verip piyano dahi çaldıktan sonra taam edildi.

/56/ Bade't-taam Münir'im hemen yatmakla validem dahi yorgunluktan bahsederek çekildiğinden biz yine kendimize ait birçok sözler söyleyip iki *partie* bezik dahi oynadık.

Erken yatmak mutadı bulunduğunu hissettiğimden rahatsız etmemek üzere gece yarısından bir saat evvel odama çekildim.

Bugünkü perşembe günü sabahleyin ise yatağımdan çıkıp hemen *toilette'*imi yaptıktan sonra onları veda ederek iskeleye inip bir saat vapura muntazır bulundum. Haneme vürûdumda pederim çıkmış idi ve Sâre Hanım tarafından gelmiş bir tezkire buldum. Verilmesi lâzım gelen cevabı derhâl ona gönderdim. Taamdan sonra ufak tefekle iştigal ettiğim zamanda idi ki *accordeur'*ün [akortçu] vürûdunu haber verdiler. O piyanoyu *accordé* [akort] edip gittikten sonra ben dahi piyano çaldım.

Akşam üzeri pederim geldiğinde kendisiyle görüşüp taam vaktine kadar dahi mütâlaa ile imrâr-ı vakt ettim. Bade't-taam yine piyano talim edip validemle dahi biraz musâhabeden sonra Münir'imi yatırmak üzere yukarı çıktım. Bittabi uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğimdir.

Fi 5 Mart [17 Mart 1887].

/57/ Dün sokaktan gelip yaşmağımı çıkarır çıkarmaz yüzümün sağ cihetinde şiddetli bir ağrı hissetmeye başlamış idim. Gece birkaç defa uyandırdığı gibi bu sabah yatağımdan çıktığımda dahi muzdarib idim.

Mamafih biraz piyano talim edip biraz dahi taam ettikten sonra validem bir emire okutmayı pek ziyade arzu ettiğinden teyzemle *cousin'im* dahi teşrif

etmiş bulunduklarından teyzem dahi birlikte olmak üzere vakit daha erken olduğundan evvelce Sâre Hanım'a gittik.

Bir iki saat orada kaldıktan sonra çıkıp Yeni Camii'ye gittik ise de emir orada bulunmadığından bittabi beklemek icab etmiş idi.

Orada beklemektense *M. Josephé*'in mağazasına kadar gitmeyi tercih ettiğimden Necib'in gazinosunun önünden geçer iken İhsan'ın orada oturmakta olduğunu gördüm.

Bir saat kadar *Josephé*'in mağazasında kalıp avdet ederken İhsan yine orada idi. *Josephé*'in, uşağı vasıtasıyla emirin vürûdunu haber vermiş olduğundan kendisini buldum ve yüzümü okudu. Haneme avdetimde Münir'im hocasından Türkçesini tederrüs ediyordu. Pederim dahi odasında idi.

/58/ Biraz sonra akşam taamı edilip piyano dahi talim ettim. Hâlbuki yüzümden pek muzdaribim.

Fî 6 Mart [18 Mart 1887].

Bu sabah sütümü içip piyano talim ettikten sonra taam vaktine kadar *Alfred de Musset*'nin⁵⁸ bir eserini mütâlaa ettim. Bade't-taam *M. Ricci* gelinceye kadar yine mütâlaa ile vakit geçirdim.

Bir buçuk saat piyano meşk ettikten sonra üstadım gideceği esnada pederim gelmekle biraz musâhabe ettik.

Akşam taamı zamanına kadar yine okudum. Gece valideynim ve Münir'imle beraber biraz bulunduktan sonra yine piyano talim etmek üzere odama çıktım. O esnada validem Münir'le beraber dışarı çıkmış olduğundan yalnızca kalıp düşünmeye başladım. Düşündüm, düşündüm. Kendi kendime birçok mübâhasâta bulundum. Şimdi ise romanımı elime alacağım.

Fî 7 Mart [19 Mart 1887].

/59/ Bu sabah yatağımdan çıkmadan Nadir Hanım'ın vürûdunu haber verdiler. Sütümü içerken biraz kendisiyle söyleşip kendisi dahi o muzlim evden çıkmış olduğu cihetle Feriduncuğumun kimler elinde kaldığını düşünerek mükedder oldum. Çare ne...! Bahtsızım! Kaderin bu gibi mesâibine katlanmalı diyerek ve onda bir tesliyet aramak üzere piyanonun başına geçtim.

58 *Alfred de Musset*: Romantizmin bu ünlü şairinin Nigâr Hanım'ı fazlasıyla etkilediği anlaşılmaktadır. Musset'nin eserlerini okuduğu gibi bazı yazılarında ondan bahsetmiş, şiiirlerinden çeviriler yapmıştır. Nigâr Hanım'a göre şair ne demekse Musset odur.

O esnada odanın kapısı vurulup ehîbbâmdan A'nın teşrifini haber verdiklerinden derhal *toilette*îmi yapıp nezdine gittim. *Midi*'ye kadar musâhabe ettik!

Bade't-taam *cousin*îm teşrif etmiş olduğundan bir iki saat dahi onunla bulunduktan sonra odama çıkıp mütâlâa etmeye başladım. Biraz müddet sonra zaten intizar etmekte olduğum Madam *Russel* ile biraderi doktorun teşrifini haber verdiler! Biraz kanun çaldığım esnada pederim ve diğer bir misafir dahi geldi. Akşama kadar gâh musâhabe ederek ve gâh ise de piyano çalarak pek hoş zaman geçirdik. Yüzümdeki rahatsızlığı doktora söylediğimden soğuk muhafaza etmeğimi tembih etti. Zira şimdilik bir şey değil ise de bilâhare teşeddüd edebileceğini söyledi.

/60/ Saat on bir buçukta onlar gitmekle ben dahi Münir'le Nadir Hanım'ın nezdine gittim. Bade't-taam Kitapçı Karabet Efendi'ye eserimi teslim etmiş ve şimdiye kadar tarafından hiçbir gûne haber almamış olduğumdan malûmat vermesini hâvî kendisine pederim lisanından bir tezkire yazıp bundan biraz akdem bir mülâkat talep ettiğini müşir İhsan'dan bir tezkire almış olduğumdan ona dahi bir kart yazıp mülâkatı çarşamba gününe tayin edip ve Münir'imın çamaşırını değiştirip kendim dahi geceliğimi giydikten sonra piyano çalmaya başladım!

Ama ne kadar kaç saatler çaldım. Ve kendi kendime nefha-hûn olarak ağladım! Ondan sonra ise yüzümün boynuma yakın bir cihetinde olan ızdırab teşeddüd etmekle bir *pommade* [merhem] sürdürüp odama yine çekildim.

Şimdi tam gece yarısına bir saat var! Bu gece nevrüz-ı sultanî olduğundan tam gece yarısında tatlı tenâvül etmeğim için muhibbe-i azizem Sâre Hanım mahsus tertib edilmiş bir macunu bir tezkire ile beraber göndermiş ise de rahatsızlık hasebiyle duramayıp yatağıma gireceğim. Herkes için odalarına gönderdim; kendim dahi o zamana kadar uyumaz isem yine yiyeceğim.⁵⁹

Fî 8 Mart [20 Mart 1887].

/61/ Gece Münir'im Nadir Hanım'ın yatağında yatmış olduğundan sabahleyin validemin odasında giyinip mektebe gitmek üzere iken uyandım. Aşağıya indiğimde Nadir Hanım'ı ve yeni getirdikleri bir hizmetçiye buldum; sütümü içip piyano dahi talim ettikten sonra odanın köşesine uzanıp birkaç saatler roman mütâlâa ettim.

59 Nevruz-ı Sultanî: Nevruz. Bu sayfada, 20 Mart'ı 21 Mart'a bağlayan gece yarısı özel surette hazırlanmış bir macundan yeme âdetinin günlükteki yansıması görülmektedir. Bir komşunun gönderdiği macun Nigâr Hanım tarafından, tam gece yarısında yenmesi için evdeki herkesin odasına gönderilmektedir.

O esnada ehlibbamdan *E*'nin teşrifini odamdan işitti[ği]m vakit *midi* üzeri olup kendisi dahi taam etmiş bulunduğundan benim ise iştiham olmadığından; valideynim yemeğe gittiler biz ise musâhabe etmeye başladık.

Bir iki saat kadar gâh şiir okuyarak gâh yazı yazarak ve gâh ise yekdiğerimize latifeler ederek pek hoş zaman geçirdik. Münharifü'l-mizac bulunduğum hâlde yüzümün ızdırabını ve asabımdaki bozukluğu unutmak derecesine gelmiş idim.

Saat sekize yakın kendisi teşrif etmekle ben dahi biraz taam eylemekte olduğum bir zamanda İhsan nezdine ve Karabet Efendi'ye gönderdiğim adam gelip İhsan'ın mülâkatı tayin ettiğim çarşamba günü geleceğini ve Karabet'in dahi hafta içinde bir malûmat vereceğini söyledi.

Akşama kadar zamanımı kitap mütâlaasıyla geçirdim. Akşam taamından sonra /62/ ise alaturka saat üçe kadar piyano çaldım. Ve Münir'imi yatırıp biraz hesap ile iştigal ettim.

O aralık validem odamı teşrif etmekle biraz söyleştik. Şu dakikada ise yine yalnızım..... Hissiyâtım muhtelif.! *Moralement* [moral bakımından] hastayım. Yâ Rabbî beni ne *nature*'de [tabiat] yarattın? Bahtım zalim her hâlim garip! Her filim hazindir.... Âh bu *passionnée* [tutkulu] *nature*.

Fî 9 Mart [21 Mart 1887]. Güzel gün.

Sabahleyin saat ikide yatağımdan çıktım. Sütümü içip *robe de chambre*'ımı giyip piyano talim ettikten sonra mutadım üzere taam vaktine kadar kitap mütâlaa ettim.

O aralık teyzem teşrif etmiş idi. Bade't-taam biraz musâhabeden sonra kendisi kanun dinlemek arzu ettiğinden çaldım.

Saat dokuzda odama çıkıp biraz hesap ile iştigal ettim. Validemle teyzem sokağa çıktıklarından yine yalnız kaldığım üç buçuk saat müddet zarfında elimde bulunan *Alfred de Musset*'nin *La Confession d'un Enfant du Siècle*'ni⁶⁰ [Bir Zamane Çocuğunun İtirafı] mütâlaa edip bitirdim. Aman yâ Rabbî ne güzel *passage*lar [pasa] buldum. /63/ Ben ona dalgın bulunduğum zamanda pederim bir yere meduvv bulunduğundan dışarı çıkmış, validemle Münir'im gelmişler, *dîner* zamanı dahi olmuş idi. Binaenaleyh yemeğe gittik.

Ondan sonra biraz Münir'in Türkçe derslerine nezaret ettim. Mutadım üzere saat üçe kadar piyano talim edip yine hissimin sabrına galebe ettiği bir gece

60 *La Confession d'un Enfant du Siècle* [Bir Zamane Çocuğunun İtirafı]: Alfred de Musset'ın tek romanı olan bu ünlü eserde otobiyografik öğeler taşıyan bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Eserde işlenen aşkın Musset ve George Sand arasında yaşandığına dair cdebi kamuda görüş birliği vardır.

olduğundan güya kendi kendimi bu suretle teselliye çalıştım. Hicaz usulünde birçok şarkılar dahi söyledim.

Âh Allah'ım! Yine bugün ne kadar *tourmentée* [bunalmış] idim. Bütün günüm bir adama intizar ederek geçti.

Hanemin kapısı ne kadar çalındı ise güya her defasında canım alındı. İntizar etmekte olduğum kâğıdın vürûdundan yalnız saat alaturka on ikiyi geçtikten sonra ümidimi kesebildim.....

İşte şimdi her zamanki gibi yine *solitude* [yalnızlık] âlemindeyim. Gece yarısına ise daha iki saat var. Ne ile vaktimi geçireceğimi bilmiyorum. Birkaç günlerdir pek çok okuduğumdan bu gece kitap mütâlaası dahi beni eğlendiremeyecek.

Ciğerpârelerim Feridun ve Kerametçiklerime üç aydan beri mütehassirim fakat onların celbi için çare aramak fikrine dahi hizmet edemiyorum. Çünkü /64/ İhsan'ın hemşiresi olacak yüreksiz kadın bir melanet daha ederek, benim de Münir'i göreceğim geldi, kendisi dahi onu göndersin diyecektir diye korkuyorum. Vâkıa bir iki gün çocuğu nezdine göndermekte bir beis olamaz ise de şu zamanda âlem nazarında o hanede üvey valide sıfatıyla o âlüftenin bulunması ve kendisinin ise fesâd-ı ahlâk münasebetiyle çocuğu iğfale çalışarak bir daha nezdime avdet etmemesi gibi bir hâlin vukuundan tehâşî ederek şimdilik yavrucuklarımın elem-i iftirakına katlanmayı tercih ediyorum. Bakalım Cenâb-ı Hakk daha neler gösterecek.....

Geçen gün en azizim olan bir şahıs ile musâhabe ederken: “çok bahtsızsın” demiş idi. Âh o söz ne kadar karîn-i hakikattir.

Hayatımın baharı olan yirmi bir yirmi ikinci sâl-i sinnimde uğradığım felâketler kadınlardan pek azının uğradığı şeylerdi. Yine benim onlara karşı silâhlarım sabr u sebattan başka bir şey olmadığına sen şâhid-i âdilsin yâ Rabbî dilediğin gibi işlersin! Elbette iyi yaparsın! İlticâgâhım yalnız sensin....!

Fî 10 Mart [22 Mart 1887].

/65/ Sabahleyin saat ikide yatağımdan çıkıp sütümü içip hemen *toilette*'mi yaptım. Piyano dahi meşk ettikten sonra eşâr okuyarak *midi*'ye kadar *déjeuner*'ye gelecek olan İhsan'a muntazır bulundum. Bilmem ki ne diyeyim! Bu adam nasıl bir mahlûktur acaba? Adem-i vürûdunu görünce bittabi yemek yedim. Kendi talep etmiş olduğu mülâkatı bugün için tayin etmiş olduğum hâlde geleceğine dair söz vermiş idi! Saat sekizden sonra aldığım bir kâğıdında ise baş ağrısından bahsederek bugün gelemeyeceğini ve (emrimi) pazar günü yerine getireceğini söylüyor. Saat dokuzda mutad üzere *musique* üstadım geldi. İki saat birlikte

talim ettik. Dünyada şimdiye kadar ettiğim tecrübe neticesinden şunu istihrâc edebildim ki bir şeye intizar etmek pek güçtür.....

Benim ise yine kaç gündür ömrüm nasıl geçtiğini Allah bilir; aman ne kadar da *tourmentée* oluyorum; şu iki gün zarfında bir saatçik bile hiçbir şeyle eğlenemedim....!

Saat altıdan dokuza yani *M. Ricci* gelinceye kadar gâh eşâr ve gâh tarih okudum. Kendisi gittikten sonra ise Münir'imın /66/ yanına gidip onu diğer çocuklarla oynar bulduğumdan biraz onları seyrederek tenşit-i kalbe çalışmak istedim ise de mümkün olmadı. Of yine her şey pek *sombre* [karanlık] görünüyor; yine pek mağmum bir hâldeyim. Ben de bilmem ki ye's neden bu dereceye geldi?

Suret-i maişetim ne ise yine o hâldedir; acaba bu ızdırab-ı derûn nedir? Âh benim geçirdiğim zamanlar! Yani vahdet zamanlarım; sizi ne kadar severdim, hayalâtıma vûsat vermek için vahdeti arzu eder idim. Şimdi ise vahdetten korkuyor gibi bir hâldeyim. Cemiyet, teessürâtımı tahfif edecek gibi geliyor. Bende bu inkılâb nedir? Kıymetli tabiat-ı şiiriyem benden tebâüd ediyor zanneyliyorum. İşte şimdi pek *simple* [basit] pek kederli bir kadından başka bir şey değilim diye tahayyür etmekteyim...!

Karanlık... Müstakbel pek karanlık... Evlâdımı düşündükçe ne yapacağımı bilmiyorum! Bir an içinde hem kendimin ve hem de onların mahvını arzu ediyorum! Vefatımdan sonra onları dünyada bırakmaya bir türlü kıyamıyorum; kendim ise hiç ama hiç sahihan yaşamak istemiyorum. Bu hayat beni her ân u dakika zehirliyor.....

Fî 11 Mart [23 Mart 1887].

/67/ Sabahleyin saat ikide yatağımdan çıkarak sütümü içip *toilette*'imi yaptıktan sonra taam vaktine kadar piyano talim ettim. Bade't-taam validemle beraber Beyoğlu'na gidip biraz *emplette* yaptıktan sonra ehibbâdan *Madame Loebel*'in hanesine gittik. Orada bir iki saat kalıp sonra dahi Kabulî Paşa merhumun haremî hanımefendiye gittik. Geçerken teyzemin hanesine dahi uğradık.

Hanemize avdette ise iki gündür intizar ile cehennem azapları içinde kalmış olduğum haberin vârid olduğunu söylediler.

Akşam taamından sonra Münir'in ettiği münasebetsizliklere biraz hiddetlendim ise odama çıkıp şunu bunu okuyarak ve piyano talim ederek yalnız vakit geçirmeye çalıştım. Şimdi gece yarısına bir saat var ne yapacağımı ben de bilmiyorum.

Fî 12 Mart [24 Mart 1887].

Üç çeyrek kalarak yatağımdan çıktım. Münir'in mektebi bugün dahi tatil idi. *Robe de chambre*'ımı giyip piyano talim etmeye başladım. O aralık *cousin*'im teşrif etti. Hemen taamdan sonra teyzem dahi teşrif etmekle kendisiyle beraber Münir'im dahi birlikte /68/ olarak *Pansion*'da [Pansiyon] iken pek sevdiğim şerikelerimden olan *M^{le}61 Smille*lerin⁶² ziyaretine gittim.

Müşârunileyhüma *M^{le}*'lerin birisi pek iyi *musicien* [müzişyen] olup diğeri ise pek güzel alafranga şarkı çağırdığından ve mukâbeleten ben dahi o minvâl üzere harekete kendimi mecbur gördüğümünden bi'l-münâvebe *musique* yaparak günümüzü o kadar hoş geçirdik ki tarifi muhaldır.

Akşam üzeri oradan çıkıp Beyoğlu'ndan geçer iken İhsan'a ve ehîbbâmdan birçok kişilere tesadüf ettim. İzdihâm fevkalâde idi.

Haneme vürûdumdan az sonra akşam taamını edip mutadım üzere piyano dahi çaldıktan sonra Münir'imi yatırdım. Onu yatırıp da kûşe-i vahdetime çekilerek şimdiye kadar düşünmekle imrâr-ı vakt ettim. Şimdi saat dört, kendimi kitap mütâlâa etmeğe *disposé* [istekli] görmediğimden uyku zamanına kadar ne yapacağımı bir türlü tayin edemiyorum. Sokaktan geldiğimde yüzümden fevkalâde muzdarib oldum. Şu dakikada ise leke'l-hamd rahatım.

Bugün on üç gündür ki *Efsûs* isimindeki eserimi Maarif Nezareti'nden ruhsat alarak tab ettirmesi için Kitapçı Karabet'e teslim etmiş olduğum hâlde elân hiçbir haber gelmemesi pek ziyade canımı sıkıyor.

Fî 13 Mart [25 Mart 1887].

/69/ Sütümü içip *robe de chambre*'ımı giyip piyano talim ettim. Bade't-taam *M. Ricci* gelinceye kadar dikiş diktim. Mutad üzere kendisiyle piyano talim edip bitirdiğimde ise akşam olmuştu.

Gece *cousin*'im bulunmakla birlikte biraz evrâk-ı havâdis okuduk. Piyano çaldıktan sonra Münir'i yatıracağım esnada kendisi gitti. Ben dahi gece yarısına kadar şiiir yazdım. Ah.....

“Acaba ben otuz altı saatimi nasıl geçireceğim?”

Geçirebilirsem..! O zaman ne olacağım.

Fî 14 Mart [26 Mart 1887].

61 *M^{le}*: Matmazel

62 Günlükte Nigâr Hanım'ın Pansiyon'dan arkadaşı olan iki kızkardeş *Rachel* ve *Dairus Schimill*'in adı zaman zaman geçmektedir. Burada *Smille* olarak kaydedilen matmazeller muhtemelen *Rachel* ve *Dairus Schimill*dir.

Saat üç çeyrek kalarak yatağımdan çıkıp da sütümü içmek üzere iken İhsan geldi! *Midi*'ye kadar himem-i def-i gama medar olacak bazı şey içip hem de istikbâl için icrası musahhihim olan mevadd hakkında teati-i efkâr ettik.

Bugün ilk gündür ki ayrıca bir haneye çıktığımız hâlde ihtiyacımız olacak eşyanın bir kısmını mübâyaa edip göndermiştir. Münir'imın şu nezdimde bulunduğu iki ay zarfında mebâdî-yi ulûmda hâsıl ettiği terakkî /70/ hakkında o dereceye kadar beyan-ı memnuniyet etti ki cidden tarifi muhaldir. Çocuğun ise pederinde gördüğü alâim-i sürûr ve sabur ile mümtezic teessürât ve kendisinden işittiği rikkat-bahş kelimât mûcib-i teessürü olarak masumâne ve melekâne bilâ-ihtiyar gözceğizlerinden akıtırverdiği dürdâne-i sirişk her ikimizi dahi saatler ile ağılattı.

Aman yâ Rabbî ne canhırâş bir heyet teşkil eylemiştik! İhsan ef'âl ve harekâtından dolayı hakikaten mahcub, cinayetini itiraf ettikten sonra nedametini dahi beyan ederek insaniyet nâmına affını istirham eden bir mücrim hâlinde bulunuyordu.

Ben ise tahattur-ı mâzi ile giryân olurken hakkımda her türlü hürmetsizliğini itiraf eden İhsan'ın şimdi gelip de bu suretle insaniyetime iltica ederek taleb-i afv eylediğini gördükçe Cenâb-ı Hakk'ın kudret-i bî-nihayesine hayrân ve o dakikalarda tehâcüm ve tehâlûf-i hissiyât ile perişan oluyordum.

Taam esnasında mutadımın ziyade şarap içtim. Bade't-taam dahi kendisi şarap içmeyi arzu etmekle bir yandan devr-i ekdâh bir taraftan dahi kendisini affedeceğimi her ân u dakika bana tekrar /71/ ettiriyordu. Gideceğine yakın ise elimi tutarak bu el benimdir deyip ayaklarıma kapanıp ve mümânaatıma ehemmiyet vermeyerek öpmesiyle büsbütün rikkat-i kalbiyyemi tahrik etti.

Hele bademâ ikmâl-i rahatım için ifâsına çalışacağı gayretin bir fedakârlık olmayıp kendisi için bir vazife olduğunu söylediği sırada ben dahi bu kadar senelerdir göstermekte olduğum sabr u sebatın isbat edeceği üzere bir gün gelip de İhsan'ı tashih-i ahlâk etmiş görmek emel ve arzusunda bulunduğumu ve ümid-i mahzım kendisinde olduğunu bildirdim.....

Aman yâ Rabbî nedir bu adamın benim üzerimde olan tesiri! Pek çok canımı yaktı. Ciğergâhıma yaralar açan esbâb hâlâ meydandadır. Fakat hâlâ, bugünkü günde bana tashih-i ahlâk ettirecek bir kuvvet varsa o da senin ulviyet-i fitratındır, gibi sözleri affımı istihsale muvaffak oluyor. Bütün günümüz bizim için bâdî-yi saadet olabilecek ahvâlin zikriyle geçti demektir. Çünkü İhsan “ya Cenâb-ı Hakk muvaffak etsin veyahut ki muvaffak etmeyecekse canımı alsın” sözünü yüzlerce kereler /72/ tekrar ediyordu. Elhâsıl semere-i ömr-i bedbahtânemiz olan Münirciğim de birlikte olduğu hâlde pek çok ağlaştık.

Bazen gösterdiği hâhiş üzerine piyano çalıp şarkı dahi söyledim. Saat on birde kendisi gitmekle geldiğinden haberim olmayıp azimetinden sonra duyduğum sofrı takımını gördüm.

Biraz sonra idi ki ehibbâmdan (Elif)⁶³ teşrif ettiler. Biraz musâhabeden sonra kendisine piyano çaldım. Saat bire gelinceye kadar dahi bezik oynadık.

Bade't-taam kendisinden müsaade isteyerek eşya geldiğiyle İhsan'a yazacağını vaad ettiğim tezkireyi ve mecmua⁶⁴ hakkında bir malûmat almak üzere dahi Karabet'e bir diğerini ve kendisine nota göndereceğimi vadettiğim mektep şrikem *Rachél*'e dahi bir kart yazdıktan sonra bir hayli *opéra* çaldım.

Saat üçte kendisi gitmekle ben dahi Münir'imi yatırıp biraz da validemin odasına gidip yine yazıhanemin başına geçtim! Şimdi vakit tam gece yarısıdır uyumak niyetiyle yatağıma gireceğim.

Fî 15 Mart [27 Mart 1887].

/73/ Bugün sabahıtan akşama kadar ne yaptığımı bilmem...! Çünkü mecnun idim.....

Fî 16 Mart sene 303 [28 Mart 1887].

/74/ Sabahleyin iki buçukta yatağımdan çıktım! Sütümü içmek üzere iken İhsan tarafından adam gelip bir mektup ve sürahi, kadeh gibi birtakım eşya getirdiğini söylediler.

Derhâl kendisine bir cevap yazdım. Kitap, sofrı örtüsü ve peçeteler dahi göndermişti. *Toilette*'imi yaptıktan sonra *midi*'ye kadar piyano meşk ettim.

Yemek yediğimiz esnada *modiste* validemin ölçüsünü almak üzere gelmişti. Biraz onunla meşgul oldum. *Modiste*'in ve yanındaki Alman bir madmazelin gösterdikleri arzu üzerine biraz piyano dahi çaldım.

Onlar gittikten sonra saat ona kadar dikişle meşgul olup onda ise yanıma bir adam alıp kunduracıma kadar gidip bir çift *pantoufle* [terlik] ismarladım. Sâre Hanım'ın çocuğunun rahatsızlığını bildiğim için avdetle biraz kendisini ve orada bulunan Müfide Hanım'ı dahi gördüm. Haneme geldiğimden az sonra yemek yiyip Münir'imi dahi yazı yazması için teşvik eyleyip piyano dahi talim ettim. Bir saatten beri ise gecelik gömleğimi giyip yalnız düşünmekle vakit geçirdim.

63 Günlüğe eski alfabaden bir harf olarak giren (Elif) de meçhul kalan bir ismin baş harfidir.

64 *Efsûs I*'in baskı için teslim edilmiş olan nüshası kastedilmektedir.

Şimdi saat üç buçuk niyetim biraz kitap mütâlaa etmektir. Biraz yazmak dahi istiyorum.

Fî 17 Mart [29 Mart 1887].

/75/ Saat üçte yataktan çıktım, *café au lait*'mi içip *toilette*'imi yaptıktan sonra piyano talim eyleyip *midi*'ye kadar şiir söylemekle vakit geçirdim.

Bade't-taam bir iki misafir bulunmakla *musique* üstadım gelinceye kadar onlar ile hasbihal ettik.

M. Ricci biraderinin *composition*'u olan bir *polka*⁶⁵ getirmişti. Zaten *Lucrezia Borgia* operasını çaldığım gibi *Mozart*'ın bir *sonate*'ını [sonat] dahi meşk etmekte olduğumdan bir de *polka*'yı *déchiffrer* [deşifre] etmekle iktifa ettim. Kendisi gittikten sonra *dîner* zamanına kadar şurada burada dolaşım.

Gece piyano talim edip Münir'imi dahi yatırdıktan sonra şimdiye kadar hayâlâtımla zihnimi işgal eyledim. Dün gece tam gece yarısında yatağa girmiş idim. Şimdi ise daha gece yarısına bir saatten ziyade var.

Fî 18 Mart [30 Mart 1887].

/76/ Saat üçte yatağımdan çıkıp mutad üzere sütümü içtim. *Toilette*'imi yapıp piyano talim ettim.

Midi'den sonra ise tek ü tenha odamdan akşama kadar gâh roman mütâlaa etmek gâh şiir yazmakla meşgul oldum.

Akşam taamından sonra piyano çalıp Münir'imi yatırıp gece yarısına kadar şiir yazdım. Şimdi ise yatağıma gireceğim.

Fî 19 Mart [31 Mart 1887].

Saat üçte yatağımdan çıktım. Havayı gayet bozuk gördüğüm için yalnız *robe de chambre*'ımı giyip bir saatten ziyade piyano talim ettim. *Midi*'ye kadar dahi şair-i meşhur Kemal Bey'in⁶⁶ âsârından olan *İntibâh*'i⁶⁷ mütâlaa eyledim. Bade't-taam hemen odadan çıkıp saat on bire kadar şiir yazmakla meşgul oldum.

65 Polka: Orta Avrupa kökenli bir dans ve müzikal form.

66 Namık Kemal: Günlükte en çok okunan ediplerden biri de "büyük", "şâir-i meşhur" gibi sıfatlarla nitelenen Namık Kemal'dir. Nigâr Hanım, Namık Kemal'i edebiyatımıza "vatanseverliği getirmesi yönüyle" daima sevmiş ve takdir etmiştir; Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki*, Haz. Şemseddin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1985, s. 22.

67 *İntibâh*: Namık Kemal'in romanı. Bu satırların yazıldığı 1887'de *İntibâh*'ın yayımlanması üzerinden on bir yıl geçmiştir ve Namık Kemal uzun yıllardır İstanbul dışındadır.

O esnada *cousin*'im gelip sipariş eylediğim *Mizan*⁶⁸ gazetesini getirmekle onda münderic Ekrem Bey'in yeni bir eseri olan "Yâd Et"⁶⁹ manzumesini defaatle okudum! Akşam taamından sonra /77/ validem, *cousin*'imle biraz gülüştük. Badehu yine odama çıkıp piyano talim ettiğim gibi saat üçe gelmiş olduğundan Münir'imi dahi yatırdım.

O saatten şimdiye kadar ise yine şiir yazdım. Vakit gece yarısıdır bende ise hiç uyku yok yağmur dahi hâlâ şiddetle yağmaktadır.

Fî 20 Mart [1 Nisan 1887].

Saat ikide yatağımdan çıktım. Sütümü içip saat dörde kadar şiir söyledim. Bir saat piyano çalıp *midi*'ye kadar dahi kitap mütâlaa ettim. Teyzem ve *cousin*'im teşrif etmişlerdi. Bade't-taam *M. Ricci* gelinceye kadar kendileriyle bulunup biraz kanun dahi çaldım. *Musique* üstadım gittikten sonra *dîner*'ye kadar yine mütâlaa ettim.

Gece cümleten *Mme Sara*'ya gidip orada Madam Pertev ve Madam Kadri Bey'le dahi görüştük. Musâhabet pek âfâki idi. Pek az *musique* yaptık gece yarısından evvel hanemize avdet edip Münir'imi yatırdım.

Fî 21 Mart [2 Nisan 1887].

/78/ Saat bir buçukta yatağımdan çıkıp o esnada gelmiş olan *cousin*'imi gördüm. Kendisini Karabet'e göndermiş olduğumdan mecmuanın ruhsatnamesi alınmış ise de hâlâ yedinde bulunmayıp hafta içinde tertib ve tashihi için bi'l-vasıta göndereceğini söylemiş!

Validemle Münir erkenden sokağa gittiler. Pederim ise odasında idi. *Modiste* ve iki üç Rum kızlar gelmiş olduklarından piyano çaldığım esnada onlarla dahi görüştüm. Pederim iştihasızlıktan bahsedip etmediği cihetle yalnızca taam ettim.

Yazı yazdığım bir zamanda idi ki ehibbâdan *A*'nın teşrifini duydum, biraz onunla söyleşiyor idik, bir diğer misafirin *M*'nin teşrifini haber verdiler. Ondan tahminen bir saat sonra ise Madam *Schelezinger*, Madam *Ficher* ve sâir dört kişi daha teşrif ettiler.

Bir saatten ziyade devam eden müddet-i müsaferetleri esnasında bana birçok piyano çaldırdılar. Kendileri gittiklerinde yalnız *M.* ile kaldım. Akşama kadar

68 *Mizan*: Mizancı Murad Bey tarafından yayımlanan gazete.

69 "Yâd Et": Alfred de Musset'nin "Rappelle Toi" isimli şiirinin Recaizade Mahmut Ekrem tarafından yapılan çevirisi. Bu şiir Türkçeye Ekrem'den önce Nigâr Hanım tarafından "Tahattur Et" adıyla ve nesir olarak çevrilmiş (*Efîûs I*, s. 37-39), Nigâr Hanım günlüğün ilerleyen sayfalarında görüleceği gibi aynı şiiri bir kez de yeniden yazmıştır.

eğlenip akşam taamından sonra dahi piyano çalıp şarkı söyleyerek birçok dahi okuduk. Saat dörtten sonra kendisi gitmekle ben dahi şimdiye kadar şöyle böyle vakit geçirdim.

Fî 22 Mart [3 Nisan 1887].

/79/ Saat iki buçukta yatağımdan çıktım. Sütümü içip giyindikten sonra piyano talim ettim. *Midi*'ye kadar şiir okudum. *Déjeuner*'mi edip yazıyor idim ki Sâre Hanım tarafından bir davetname getirdiler, mukaddem varakaya şifâhen pek iyi cevabını verdikten sonra yine şiir yazmakta devam eyliyordum. Bu aralık Kenan Paşa'nın kerimleri teşrif ettiklerinden bittabi Sâre Hanım'a bir itizârname gönderdim. İki saatten ziyade müddeti Atiye ve Azize Hanımlar ile pek hoş geçirdik. Kendilerine biraz piyano çalıp biraz dahi eşârımı okudum. On buçuğa doğru kendileri gitmekle *dîner*'ye kadar yine şiir yazdım. Gece piyano talim edip, şimdiye kadar yine yazı ile meşgul oldum. Şimdi ise vakit tam gece yarısı olmak münasebetiyle yatağıma gireceğim.

Fî 23 Mart [4 Nisan 1887].

Bu sabah saat iki buçukta kalktım. Rob de şambrımı giyip sütümü içip piyano talim ettikten sonra Ekrem Bey'in *Nağme-i Seher*'ini⁷⁰ mütâlaa etmekte idim ki *modiste* geldi. /80/ Vakit *midi*'ye karîb idi. Birlikte taam edip kendisi gitmekle ben dahi havanın müsaadesinden istifade eylemek ve hem de rahatsızlıklarını işittiğim Sâre Hanım ile Madam *Loebel*'e gitmek üzere yanıma bir adam alıp saat yedi buçuktan sonra sokağa çıktım. Yaşmağımı çıkarmayarak biraz Sâre Hanım'la görüştüm. Madam *Loebel*'in hanesinde dahi bir iki saat oturup alacağım ufak bir şey olduğu için Posta Sokağı'ndan çıkıp onu mübâyaa ettikten sonra *La Baronne de Hobe*'ye geldim. Orada Madam Kondiyon ve Madam Serkis'e⁷¹ prezante olundum. Saat on ikide haneme avdetimde ise ehibbâdan *T'yi* bulduğum gibi gündüz *M. Schimill*'in kerimelerinin dahi teşrif ettiğini haber alıp pek ziyade evde bulunmadığıma teessüf ettim. Biraz sonra misafir gitmekle taam edildi. Gece bir buçuk saat piyano çalıp ve Münir'im Fransızca dersine nezaret eyleyip kendisini yatırdım. Şimdi ise saat alaturka dört olduğundan uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 24 Mart [5 Nisan 1887].

70 *Nağme-i Seher*: Recaizade Mahmut Ekrem'in 1871'de basılan bu eseri eski tarz şiirlerden ve bazı nesir parçalardan oluşmaktadır.

71 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Serkis olarak da yazılmaktadır.

/81/ Saat üçte yatağımdan çıktım! Piyano talim ettikten sonra *midi*'ye kadar *Nağme-i Seher*'i mütâlaa edip bitirdim! Bade't-taam dahi *musique* üstadım gelinceye kadar yine Ekrem Bey'in âsârından olan *Yâdigâr-ı Şebâb*⁷² ve ikinci defa olmak üzere *Süreksiz Sevinç*⁷³ tiyatrosunu mütâlaa ettim.

M. Ricci ile bir buçuk saatten ziyade piyano çaldık. Kendisi gittikten sonra ise *Atala*'yı⁷⁴ okumaya başladım. Akşam üzeri *accordeur*'um gelmiş idi. Gece o gittikten sonra yine piyano talim edip bir saat kadar dahi validemin odasında bulundum. Şimdi Münir'im yattı ben dahi davet-i nevm için yine *Atala*'yı okuyacağım.

Fî 25 Mart [6 Nisan 1887].

Bu sabah sütümü içerken İhsan'dan bir mektup getirdiler. Mündericât-ı varaka bazı tafsîlâtı hâvî olduğu gibi onda yarın geleceğini dahi yazmış idi. Ben dahi ber-tafsîl verdiğim bir cevapta muntazır bulunacağımı söyledim. Badehu rob de şambrımı giyip ve piyano talim ettim. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp cümleten *Madam Schimill*'in /82/ hanesine gitmek üzere çıktık. Kendileri orada bulunmadığından birer kart bırakıp *Madam Russel*'in hanesine gittik. Bir iki saat orada kalıp *Madam Russel* dahi birlikte olduğu hâlde havanın müsaadesinden istifade etmek için piyade olarak ve pek çok ahbâba tesadüf ederek geldik.

Yokuşun başında mûmâileyhâdan ayrılıp *cousin*'ime tesadüf ettik. Kendisi bize gelip bulamadığı için avdet etmiş olduğundan yine beraber alıp geldik! Biraz sonra *dîner* edilmekle gece dahi piyano talim ettim. Aşağıya indiğimde ise *cousin*'lerim orada bulunduklarından biraz iskambil oynayıp kanun dahi çaldığım gibi vuku bulan talepleri üzerine tekraren piyanoya geldik. *Pâques* [Paskalya]⁷⁵ münasebetiyle Münir'im bir hafta mezun olduğundan geceleri

72 *Yadigâr-ı Şebâb*: Recaizade Mahmut Ekrem'in 1873'te basılan ve uzun bir şiirden ibaret olan eseri.

73 *Vuslat yahut Süreksiz Sevinç*: Recaizade Mahmut Ekrem'in 1874'te basılan tiyatro eseri.

74 *Atala*: Romantizmin ünlü edibi Chateaubriand'ın bu romanı 1873'te Recaizade Mahmut Ekrem tarafından aynı isimle fakat tiyatro formunda Türkçeye çevrilerle yayımlanmıştır. Nigâr Hanım'ın okuduğu, Fransızca nüsha mıdır yoksa Ekrem'in çevirisi mi belli değildir fakat bu günlerde yoğun olarak Ekrem'in eserlerini okuduğu görülmektedir.

75 Paskalya: Hristiyan dünyasının en önemli günlerinden biri olan Paskalya her yıl bahar ekinoksunu (21 Mart) takip eden ilk dolunaydan sonra gelen pazar günü kutlanır. Münir'in 1303 yılında 26 Mart gününü [7 Nisan 1887] içeren hafta Paskalya tatilinde olduğu anlaşılmaktadır.

geç yatmaktadır, şimdi kendisini yatırdım! Gece yarısına bir saat var kendim dahi davet-i nevm için elime bir kitap alacağım.

Fî 26 Mart [7 Nisan 1887].

/83/ Sabahleyin bir buçukta yatağımdan çıktım. Hava gayet lâtif idi. *Toilette*'imi yapıp piyano çalmaya başladım. Bu esnada yemek çingırağı⁷⁶ çalmakla bittabi taam edildi. Validem Münir'imi birlikte alıp sokağa çıktılar. İhsan'a muntazır bulunduğum için Münir'in çıkmasını tervîc etmedim ise de çabuk avdet ederler fikriyle mâni dahi olmadım.

Saat yedide *cousin*'imle iskambil oynamakta idim ki İhsan geldi.

Derhâl Münir'i sorup kendisini birlikte Kâğıthane'ye götürmek istediğini söyleyip bana dahi oraya gelmekliğimi tembih etti. Bir saat devam eden müddet-i mülâkatta hemşiresinin bazı mezâliminden bahis geçtiği gibi kendisince diğer (belâ)dan başka türlü tahlis-i girîbân etmek mümkün olamayacağından, beynimizde muayyen bulunan müddetin hitamı demek olan Mart'ın otuzuncu pazartesi günü nezdime gelip yedimde bıraktığı talâknameyi, kendisine itâyâ mecbur bulunduğu yirmi iki lirayı ki onu dahi bugün yedimde bıraktı. Haneme geldiğinin ferdâsı günü kendi pederine /84/ bir tezkire-i mahsusla gönderip mâhûdeye teslim ettireceğini söyledi. Dün yazdığım mektuba dahi defaatle teşekkürler ettiği gibi badezîn her hususta bana fedakârlıklar edeceğini suret-i katiyyede bildirip birçok teminat dahi verdi.

Rûfekasından birisi kendisini beklemekte olduğunu söyleyip çıktığı zaman Kâğıthane'de birbirimize tesadûf eder isek Münir'i kendi arabasına göndermekliğimi ekiden tembih etti. Pek iyi ayrıldık, kendisi gittikten sonra *cousin*'imle biraz iskambil oynayıp validem gelinceye kadar dahi şiir yazdım!

Saat ona yakın validem gelmekle hemen bir araba ısmarlayıp Münir dahi birlikte olduğu hâlde çıkıp Kâğıthane yokuşunun yarı yerine kadar indik.

Hava gayet lâtif, çimenistan pek dilnişin, izdiham ise pek ziyade idi! Vakıa İhsan gözûme iliştirse de arabalar pek süratle geçtiğinden Münir'i nezdine göndermek mümkün olmadı. Saat on bir buçuğa kadar oralarda eğlenip on ikiye kadar dahi Beyoğlu'nun Galatasaray'ı cihetinde gezdik.

Eve geldiğimden az sonra taam edilip gece dahi piyano talim ettim.

Fî 27 Mart [8 Nisan 1887].

/85/ Dün her günkü mutadımı icra ettiğim gibi *musique* üstadımla dahi piyano talim ederken İhsan geldi.

Geceyi birlikte geçirdik. Akşam üzeri hemşiresinin Hisar'daki sahilhaneye gitmekliğimize mâni olacağını söyleyip diğer (belâ)nın defî için hemen⁷⁷ akçeyi göndermeyi re'y etti!

Gece saat altıya kadar söyleyip yatmak üzere ayrıldık. Bugün saat birde yataktan çıkıp nezdine geldiğimde pederi nâmına bir mektup yazmakla meşgul idi ki mektub-ı mezkûrda mâhûdenin evden çıkarılmasını ve yedinden bir sened aldıktan sonra meblağ-ı mezbûrun teslim olunmasını rica etmişti. Ali Ağa vasıtasıyla gerek akçeyi gerek kâğıdı gönderdikten sonra Münir'i dahi beraber alıp levâzım-ı beytiyyeden bazı şeyler mübâyaa etmek üzere kendisi dahi sokağa çıktı.

Eşyayı eve gönderdikten sonra avdetinde gerek Ali'ye ve gerek pederinin kendisini çağırtmak üzere gönderdiği Nuri'ye tesadüf etmiş.

Kadın, kendisinden matlûbun bundan ziyadedir misillü pek çok safsata-perdâzlıklar edip, gelip de akçeyi vermedikten sonra şuradan şuraya gitmem dediği cihetle pederi dahi bu haberi göndermiş.

/86/ Birlikte taam ettikten sonra İhsan dahi tekraren pederi nâmına bir kâğıt yazıp matlûbu ne ise lûtfen verilir hemen ihraç olunmasını ve o kadın orada bulundukça eve ayak basmayacağını bildirdi.

Saat dokuza kadar piyano çalıp vakit geçirdiğimiz gibi dokuzda kendisi Münir'le beraber gezmeye gittiği cihetle ben dahi validemin nezdine gidip biraz musâhabe ettim.....

Gündüz, fi 29 Mart [10 Nisan 1887].

On buçukta pederimle İhsan ve Münir geldiler! Onları müteakiben dahi M^{le} Schimill teşrif ettiler. Rachel pek iyi *musician* olduğu cihetle evvelâ kendisi ve sonra ben piyano çaldık. Pederim İhsan'ı dahi kendilerine prezante etti.

Onlar gittikten sonra İhsan'ın ikinci defa olmak üzere pederine, vasıtasıyla kâğıt gönderdiği adam gelip mâhûdenin evden çıktığını ve eşyasını dahi beraber alıp gitmek istemiş ise de hane halkından bazılarının, İhsan'ın hemşiresi orada bulunmadığından mâni olduklarını ve pederinin dahi kadın çıkmadıkça gelmem demiş; işte şimdi çıktığını re'yü'l-ayn müşahade ettik, İhsan gelsin de bazı mevadd hakkında müzâkere edelim demiş olduğunu haber verdi.

77 Bu kelimenin üzeri sonradan karalanmıştır.

/87/ İhsan ise eşya dahi çıkmadıkça kadının oraya bir rabita-i cüz'iyyesi bulunacağından yine gidemeyeceğini söyleyip eşyayı vermedikleri için rezalet ika'ına sebebiyet verildiğini düşünüp pek mütefekkir bir hâlde bulunuyordu.

Dîner'den sonra Madam *Sarah* tarafından bir kâğıt getirdiler ki beni rahatsız etmezse geleceğini yazıyordu. Tezkirenin bir *arrière pensée* [art niyet] ile tahrir edilmiş olduğunu derhâl tefekkür ettim ve cevabımda dahi refikim nezdimde bulunduğu cihetle kendisini prezante etmekle kesb-i mefharet edeceğimden muntazır bulunduğumu bildirdim.

İzâh ve istizâh-ı meram için kendisinden ve benden birkaç kereler tezkire gelip gitti. Neticede ise ne o bana geldi ne ben ona gittim. Saat beşte İhsan'a *bonne nuit* [iyi geceler] deyip yatağıma gittim! Sabahleyin *dîner* ve yemek için kendisi beni uyandırdı. Gittikten sonra tekrar uyuyup saat dörtte yatağımdan çıktım. Öğlen taamından evvel hiçbir şey yapmadığım gibi bade't-taam dahi yalnız bu jurnalimi yazdım. Şimdi saat alaturka yedi buçuktur, biraz piyano talim edeceğim.

Fî 30 Mart [11 Nisan 1887].

/88/ Gece dahi piyano talim edip erkence yatağa girmiştim. Biraz müddet uyanık yattıktan sonra İhsan'ın geldiğini duyup kalktım.

Levâzım-ı beytiyyeden yine bazı şeyler mübâyaa etmiş idi! Gece yarısından bir saat sonraya kadar oturduk. Bu müddet zarfında kadının Divanyolu'ndaki haneye sabahleyin tekrar gidip eşyasını aldığını söyledi. Az vakit sonra Hisar'daki sahilhaneye veyahut bir diğer hane isticâr edip gitmek hakkındaki kararımız bâkî olduğundan levâzım-ı beytiyyenin tehiyyesine gayret ediyoruz.

Sabahleyin saat birde yatağımdan çıkıp İhsan'ın yanına geldiğimde kendisini uyanık buldum. Birlikte *café au lait*'imizi içtik. Saat dörtte kendisi gitmekle ben dahi *toilette*'imi yaptım. *Midî*'den sonra idi ki piyano talim edip *emplette* yapmak üzere sokağa çıktım. İhsan için rob de şambr ve *chemise de nuit*'lik [gece gömleği] kumaş mübâyaa ettim ve saat on buçukta haneme avdet ettim.

Fî 31 Mart [12 Nisan 1887].

/89/ Saat bir buçukta yataktan çıktım, sütümü içtikten sonra *midî*ye kadar piyano talim edip teşrif etmiş olan teyzemle görüştüm. Biraz taam ettikten sonra kendisiyle birlikte *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıktım! Hemen bir iki saat zarfında avdet edip *musique* üstadıma muntazır bulundum. Bir buçuk saat kendisiyle piyano meşk edip azimetten sonra *toilette*'imi yaptım. Kitap mütâlaa ederken (validem mülâzeme-i beytiyye mübâyaaşıyçün sokağa çıkmış olduğundan) eşyanın vürûdunu duydum.

Ondan biraz sonra İhsan dahi bazı şeyler almıştı ki onlar da gelip hemen onu müteakiben kendisi de kapıdan girdi.

Diner'den sonra pederimin arzusu üzerine bir saat kadar piyano çaldım. Kendisi odasına çekilmekle ben dahi Münir'imi yatırıp İhsan ile *tête à tête* kaldım. Gece yarısından bir saat sonraya kadar musâhabe suretiyle vakit geçirdik. Gece yarısına yakın validem dahi biraz odama çıkmış idi. İhsan'a *bonne nuit* deyip yatağıma gittikten sonra saat alaturka yediye çeyrek var idi.

Fî 1 Nisan sene 303 [13 Nisan 1887].

/90/ Saat birde yatağımdan çıktım! İhsan dahi o zaman kalkmış idi, kendisiyle *café au lait*'mizi içtik. Saat üçe kadar birlikte bulunup kendisi gittikten sonra *robe de chambre*'ını ve *chemise de nuit*'lerini biçtim. Bunları yapıp *robe de chambre*'ımı dahi giyinmeye kadar vakit dahi *midi*'yi geçmiş idi.

Bade't-taam piyano çalmak üzere oturmuş idim ki Madam *Loebel*'in teşekkürünü haber verdiler! Evvelâ piyano çaldım biraz sonra dahi kendisi Türklerin velîme cemiyetini⁷⁸ görmemiş bulunduğundan birlikte komşumuzun cemiyetine gittik. Yarım saat sonra avdet ettiğimizde kendisi dahi piyano çaldı.

Misafirimden istîzân edip biraz dikişle meşgul oldum. Saat onda kendisi gitti. On bire kadar dikiş diktim.

On ikide idi ki İhsan yine mübâyaa ettiği bazı eşyayı gönderip müteakiben kendisi dahi geldi. Bade't-taam bir saat piyano çaldım. Münir'imi yatırdıktan sonra İhsan ile gâh Türkçe ve gâh Fransızca bi'l-münâdiye şiir okuyarak ve gâh ise /91/ musâhabe ederek vakit geçirdik! Gece yarısından bir buçuk saat sonra idi ki yatağıma gittim.

Fî 2 Nisan [14 Nisan 1887].

Sabahleyin saat birde İhsan uyandırdı! Birlikte sütlerimizi içtik, kendisi giyindikten sonra saat üçe kadar bezik oynadık. Saat dörtte evden çıktı. Ben dahi piyano çalmaya başlamış idim ki M^{les}⁷⁹ Küçüköğlü'ların teşekkürlerini haber verdiler. Biraz musâhabeden sonra yine piyanoda devam ettim.

Birlikte *déjeuner* ettik. Saat yedide kendileri Ada'ya⁸⁰ avdet etmek mecburiyetinde bulundukları cihetle gittiler. Ben dahi bir araba ısmarlayıp validem ve Münir'imle beraber Kâğıthane'ye gittim. İzdihâm fevkalâde idi! Ehibbâdan birçok kişileri gördüm, saat on ikide avdet ettik. İhsan bu akşam

78 Velîme cemiyeti: Düğün merasimi, düğün ziyafeti.

79 M^{les}: Matmazeller

80 Büyükada kastedilmektedir.

dîner [de] bulunmadı. *Dîner*'den az sonra Sâre Hanım'dan bir tezkire aldığım cihetle evvelâ piyano çalıp ve badehu validemle beraber oraya gittik. Orada *Princesse* [prensens] /92/ Rukiye Hanım⁸¹ ve beraberinde bulunan Ferahdil Hanım'la muarefe peydâ ettim. Ferahdil Hanım fevkalâde güzel bir sedaya mâlik olduğundan ben piyano çaldığım kadar kendisi dahi şarkı söyledi ve pek güzel eğlendik! Tam gece yarısı idi ki haneme avdet ettim.

Fî 3 Nisan [15 Nisan 1887].

Saat ikide yataktan çıkıp ve sütümü içip *midi*'ye kadar şöyle böyle vakit geçirdim. *Midi*'den sonra *musique* üstadım gelinceye kadar dikiş diktığım gibi kendisi gittikten sonra dahi akşama kadar İhsan'ın geceliklerini dikmekle meşgul oldum; *dîner* zamanı İhsan geldi. Bade't-taam bir saat piyano çaldım. Yatmak zamanına kadar dahi gelmiş ve geçmişten bahsettik. Saat beşte yatağıma girdim.

Fî 4 Nisan [16 Nisan 1887].

/93/ İhsan'ı görmek üzere gelen meçhulü'l-ahvâl bir adamın vürûdunu ihbâr etmek için saat birde validem uyandırdı. Ben dahi gidip kendisine haber verdiğim gibi gelen adamın (mâhûde) tarafından gelmiş olduğunu hissettim. Tezkiresinde bir mülâkat isteyip eğer İhsan gitmeyecek olursa kendisi bulunduğu haneye yani haneme geleceğini yazmış. Getiren adama İhsan'ın kâğıdı iade ettiğini gördüm ise de pek hafî söyledikinden ne söylediğini işitmedim. Kendisi bu hâllerden pek mahcup ve tahlis-i girîbân etmeye çare arar gibi görüldüğü cihetle pederim dahi birlikte Beyoğlu mutasarrıfı Arif Beyefendi'ye gidip şikâyet etmesi lâzım geldiğini söyledi. Çünkü kendisi evvelce şikâyet zımında zabtiye nezaretine gideceğini bildirmişti.

Bugün bir haftadır ki İhsan o kadını terk etti! Her gün ise terzil edeceğim, revolverle öldüreceğim veyahut başka yolda ahz-ı sâr edeceğim gibi muhtelif haberler kadın tarafından yekdiğerini takip ediyor. Mâhûde tarafından vuku bulan tehdidâta karşı İhsan'ın görüşmemekte /94/ sebat edip etmeyeceğini takip edemediğim için manen ve maddeten pek muzdarib bir hâldeyim.

Nasıl müteessif olmayayım ki bir taraftan *ménage* [ev işi] teşkil etmek üzere eşya ihzarına çalışıyorum diğer taraftan ise bu gibi ahvâl küdûret-bahş-ı kalbim oluyor!

Hâlâ bilmiyorum ki ne olacağım.....

81 Prensens Rukiye Hanım: Sadullah Paşa'nın oğlu Nusret Bey [Ayaşlı] gençlik yıllarında Mısırlı prenseslerden biri olan Rukiye Hanım ile evlenmiş fakat çift bir süre sonra boşanmıştır. Burada sözü edilen Prensens Rukiye -eğer bir isim benzerliği değilse- muhtemelen bu zâttır.

Yâ Rabbî bir adam için ne çok felâketlere katlandım. Yed-i izdivacı bir diğere uzatmamak için ne çok kederler geçirdim. Evlâdımdan mahrum olmamak için nelere tahammül ettim!

Hayatım on bir sene *lutte* [mücadele] içinde güzêrân eyledi....

Eyvah ki bugünkü günde hâlâ ufk-ı ümidim pek karanlık....

Efsûs ki bahtiyar olacağım için beni hiçbir şey temin etmiyor. Saat ikide ben *café au lait*'mi içtim, İhsan hiçbir şey yiyip içmeyerek düşünüyordu.

Pederimle gitmeye karar verdiklerinden saat dörtte çıktılar! Pederimin bu nişâne-i ulviyetinden dolayı bende hâsıl olan /95/ mahcubiyeti ber-vechile tarif edemem! Ne gibi bir mütâlaaya mebni o dereceye kadar mahcup olduğumu kendim de tayin edemiyordum.

Güya ki feda edemediğim adamın her gün yeni bir nişâne-i seyyiâtı görüldüğü için kendisinden adem-i müfarakat hususunda gösterdiğim inad ve ısrardan dolayı valideynim beni tayib ediyorlardı! Hakikatte fikirleri ne yolda olduğunu bilmediğim hâlde işte benim hissiyâtım böyle muhtelif bir surette idi.

Pederimle beraber kendisi gittikten sonra ben dahi bir *robe de chambre* giyip piyano çalmaya başladım! Elân piyano çalmakta idim ki avdet ettiler. Hemen *déjeuner* ettik. Tebligât-ı şifahiyye kâfi görülmediği için Arif Beyefendi bir *rapport* [rapor] yazılmasını emretmişler.

Bade't-taam İhsan onu yazarken benim dahi zihnim tehâcüm ü tehâlûf-i cefkâr ile perişan idi. Yazdığı *rapport* mücmelen mâhûde ile geçirdiği hayatı mübeyyin olmakla, okurken bilmem neden güya yeni bir şey işitiyor imişim gibi bilâ-ihhtiyar müteessir oldum. Hatta /96/ kendisine dahi okumak üzere pederimin odasına gittiği vakit gizlice gözlerimden birkaç damla yaş aktı!

İşte o zaman kendi kendime pek acıdım.....

Âh Allah'ım! Bu talihsizlik bana nereden geldi..?

Ketme çalıştığım teessürâtımın aksiyle kendisi dahi müteessir olarak (ben nasıl adam imişim? Şimdi kendi kendime levh ediyorum) dedi. Pederimin benim için *cigarette* [sigara] ismarladığı bir zât *cigarette*'leri getirmiş ve pederimin pek muhterem bir dostu bulunduğundan kendisiyle sözü geçmiş olduğundan *Marche Funèbre de Chopin*'i⁸² [Chopin'in Cenaze Marşı] çalmaklığı teklif ettiler ben dahi teessürle çaldım.

82 "Marche Funèbre de Chopin": Chopin'in, "Cenaze Marşı" olarak bilinen bu eseri "Piyano İçin Sonat, No. 2" dir. Chopin'in romantizminin, hastalığının, karamsarlığının, kasvetinin yoğun izlerini taşıyan eser en büyük piyano sonatlarından biri sayılır.

Onun üzerine idi ki pederim İhsan'ın yazdığı kâğıdı geçerken bırakmak üzere alıp cümleten sokağa gittiler. İhsan, Mahmud Paşa'ya gideceğini söylüyordu. Binaenaleyh bu akşam gelmedi.

Onların azimetinden sonra bütün gün dikiş diktim. Akşam taamından sonra dahi piyano çaldım. Şimdi saat dörttür.

Fi 5 Nisan [17 Nisan 1887].

/97/ Gece saat beşte kitap mütâlaa ediyordum! İhsan geldi bir saat kadar musâhabe ettik, altıda yatağıma girdim. Sabahleyin saat iki buçukta kendisi ismimle çağırıp uyandırdı. Birlikte sütlü kahvemizi içtik. Saat dörde yakın kendisi çıkmakla ben dahi *toilette*'mi yapıp *midi*'ye kadar piyano talim ettiğim gibi biraz dahi Ekrem Bey'in *Zemzeme*'sini⁸³ ve *Nağme-i Seher*'ini okudum.

Bade't-taam ise bütün gün İhsan'ın dikişleriyle meşgul oldum *cousin*'im bizde idi, bir aralık veda etmek için teşrif etmiş olan ehlibâmdan A. ile dahi görüşüp fevkalâde müteessir oldum. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano talim edip Münir'imi yatırdım! İhsan şimdiye kadar gelmedi. Saat ise üçtür, uyku zamanına kadar bittabi kitap mütâlaa edeceğim.

Fi 6 Nisan [18 Nisan 1887].

/98/ Sabahleyin saat iki buçukta yatağımdan çıktım. Sütümü içip ve piyano talim eyleyip *midi*'ye kadar ve *midi*'den sonra iki saat daha İhsan'ın *robe de chambre*'ini dikmekle meşgul oldum. Saat yedide ise yanıma bir adam alıp hamama gittim!

Hamamdan çıktıktan sonra validem zaten orada bulunduğundan teyzemin hanesine gittim. Bir saat kadar dahi orada oturup validemle beraber *emplette* için Beyoğlu'na gittik. Saat on ikide haneme avdette ise İhsan'ın iki saat evvel gelmiş olduğunu haber aldım.

Kendisi belâ-yı mübrem olan kadının şerrinden kapıya gidemediği cihetle erkence gelmişti. *Dîner*'den sonra bir iki saat piyano çalıp şarkı çağırdığımız gibi biraz müddet dahi güzel sesli Halid'in nagamâtını dinledik. Saat beşe karib idi ki Beyoğlu mutasarrıfı Arif Beyefendi'nin nezdine giden pederim avdet edip mâhûdenin pederi ve kendisi celb ettirildiği gibi badezîn şahsı hiçbir gûne tasallutta bulunmayıp eğer bir matlûbu var ise hükûmet marifetiyle talep etmesi emrolunup pederi tarafından dahi /99/ emirleri mücibince hareket

83 *Zemzeme*: Recaizade Mahmut Ekrem'in üç ciltlik bu şiir kitabı sırasıyla 1883, 1884 ve 1885'te basılmıştır.

edileceğine dair bir sened ahz etmiş olduklarını haber verdi. Bundan az sonra idi ki yatağıma gittim.

Fî 7 Nisan [19 Nisan 1887].

Bugün saat birde İhsan uyandırdığı cihetle yatağımdan çıkıp kendisi gittikten sonra yine girip uyanık olduğum hâlde iki buçuğa kadar yatakta kaldım! *Robe de chambre*'ımı giyip ve *café au lait*'mi içip bir buçuk saat piyano talim ettim. *Déjeuner*'den sonra yine dikişle meşgul idim ki Sâre Hanımefendi teşrif ettiler! Kendisi muhâzasarından pek ziyade mahzuz kaldığım muhibbâtımdan olmakla *M. Ricci* gelince[ye] kadar gayet tatlı bir surette musâhabe ettik. Ben piyano çalmaya başladığımdan bir saat sonra kendisi gitmekle yine piyano çalmaya devam ettim. Saat onda *M. Ricci* dahi gitti. Yarım saat sonra İhsan gelmekle *dîner* zamanına kadar söyleştik. Bade't-taam evvelâ peder ve valideme ve sonra yekdiğerimize kandil-i şerifi⁸⁴ tebrik ettik. Kendisi biraz piyano çaldıktan sonra /100/ sokağa çıkmak arzu ettiğinden mâni olmadım. Saat ikide gitti, ben dahi üçe kadar piyano talim ettim. Dörde kadar dahi jurnalimi yazdım.

Şimdi ise Muallim Naci Efendi'nin bundan iki sene mukaddem tahmis etmiş olduğum bir gazelinin suretini kendisine göndermemiş olduğumdan onu irsal etmek üzere nâmına bir mektup yazacağım.

Fî 8 Nisan [20 Nisan 1887].

Sabahleyin saat iki buçukta İhsan uyandırdı! Kendisi hemen giyinip gitmekle ben dahi *robe de chambre*'ımı giyip piyano çalmaya başladım. *Midi*'den sonra saat sekize kadar dikişle meşgul olup ondan sonra cümleten Madam *Schimill*'in hanesine gittik. Orada *M^{les} Duvot* lar ile mülâkat ettik. Biraz *Rachel* ve biraz ben piyano dahi çalıp saat onu çeyrek geçerek oradan çıkıp Madam Behor Efendi'ye gittik ise de kendisi orada bulunmadığından ve *emplette* yapmak istediğimden yürüyerek Beyoğlu'ndan geldik. /101/ *Dîner*'den sonra *cousin* lerim teşrif etmiş olduklarından biraz kendileriyle görüşüp bir saat dahi piyano çaldım!

Şimdi Münir'imi yatırdım, bu akşam İhsan gelmedi. Muallim Naci Efendi'ye gönderilmek üzere bu sabah kendisine bir mektup teslim ettim.

Fî 9 Nisan [21 Nisan 1887].

İki buçukta yatağımdan çıktım, sütümü içip *midi*'ye kadar dikiş diktim. Taam olunacağı esnada teyzem teşrif etti. Bade't-taam biraz kendisiyle görüşüp piyano çalmak üzere odama çıktım. Bir saat sonra aşağıya indiğimde validemle

84 26 Recep 1304'e denk düşen bugünde Miraç Kandili'nden söz edilmektedir.

kendisi sokağa çıkmak üzere bulunup *cousin*'im dahi teşrif etmişti! Saat ona kadar *tête à tête* bulunduğumuz müddet zarfında kendisi derslerine çalışıyordu. Ben dahi İhsan'ın *chemise de nuit*'lerine *initiale* [baş harf] işledim. On bire kadar yine piyano talim ettim. *Dîner*'ye kadar dahi kendi eşarımı okudum.

/102/ *Dîner*'den sonra dahi piyano çalmaktan başka bir şey yapmadım. Bu akşam Münir'im erken yattı, İhsan yine gelmedi. Bu akşamki hâli dahi yine sebatsızlığının bir eseridir. Çünkü ortada insanı vesveseye düşürecek bin türlü ahvâl var ki hiç olmazsa birkaç zamanlar göz önünden kaybolmaması lâzım gelir. Hatta buna dair söz geçtiği sırada pederim (gör ki kendini nasıl bir adama feda ediyorsun) sözünü tekrar eyledi.

Kendisinde her gün bu gibi ahvâl müşahade olundukça nasıl emniyet edeceğim bilmem ki.... (Pederimin bu geçen ömrüne yazık) dediği kadar yok mu? Âh bu benim hayatım ne mükedder hayat yâ Rabbî.... Ne yapacağımı kendim de bilmiyorum... Allah'ım sana ne türlü tazarru ve niyaz edeceğimi şaşırdım. Nasıl dilerse öyle yap.

Fi 10 Nisan [22 Nisan 1887].

/103/ Sabahleyin saat ikide yatağımdan çıkıp piyano talim ettim. *Midi*'de idi ki İhsan'ın terk ettiği kadının haneme yakın bir yerde ikamet etmekte olan bir sihirbazın evine geldiğini söylediler.

Bade't-taam Hürrem Bey'in kerimesi Atiye Hanımefendi teşrif ettiler. Kendisi hakikaten sevdiğim muhibbâtımdan olmakla *musique* üstadım gelinceye kadar pek hoş zaman geçirdik. Bir buçuk saat kadar *M. Ricci* ile piyano talim ettikten sonra ise Atiye Hanım bir şey mübâyaa edecek ve ben dahi işlenmek üzere İhsan'ın bazı şeylerini bırakacak olduğumdan saat onda yeğeni Hacer Hanım dahi birlikte olmak üzere Beyoğlu'na ve ondan Galata'ya gittik. Saat on ikide avdet edip biraz hayale vüsat vererek *dîner*'mizi dahi ettikten sonra pederim tiyatroya gitmiş olduğundan gece yarısına kadar fevkalâde bir surette eğlendik çünkü kendisinin sedası gayet güzeldir. Gece yarısından bir saat sonraya kadar yine musâhabe edip yattık ise de Atiye Hanım'ın bağteten şiddetle burnundan kan geldiği cihetle ben dahi iştirip kalktığımdan gece yarısından üç saat /104/ sonraya kadar uyanık kaldık. Fevkalâde nekre-gû olduğundan sekiz on saatler içinde ne kadar güldüğümü tarif edemem. Gündüz İhsan'dan aldığım bir tezkirede bu akşam dahi gelmeyeceğini ve cuma günü saat on birde, nasıl bir belâya uğradığını mülâkatta bildireceğini yazıyordu.

Fi 11 Nisan [23 Nisan 1887].

Saat ikide yatağımdan çıktığımda Atiye Hanım'ı uyanık buldum. Sütlerimizi beraber içtik, Münir'imi giydirip hamama gönderdikten sonra ise Halid dahi gelmiş olduğundan *midi*'ye kadar cümleten saz çalarak ve şarkı söyleyerek ve bu suretle hayale vüsat vererek eğlendik. Teyzem ve *cousin*'im dahi teşrif etmişlerdi. *Déjeuner*'den sonra ise Atiye Hanım'ın hakikaten kendisine mahsus olan evzâ u güftâriyla beni ne kadar güldürdüğü tarif olunacak şeylerden değildir.

Saatin dokuzunu gitmek için muvafık bir zaman olmak üzere gördüğünden bi'z-zarure müfarakat ettik. Gittikten sonra biraz piyano talim edip *dîner* zamanına kadar *Petit Moniteur*'den⁸⁵ bazı şeyler mütâlaa ettim.

/105/ İhsan yine gelmediği gibi hiçbir şey dahi yazmadı. Dünyada ferdi-vâhidi hiçbir sebeple aldatmamış olduğum hâlde bu adamın beni böyle mütemadiyen aldatmasına hayrette kalıyorum! Acaba beni böyle bir adama rabt etmekteki hikmetin nedir yâ Rabbi? *Dîner*'den sonra mutadım üzere piyano talim ettim. Şimdi gece yarısına bir saat var. Dün gecedен uykusuz bulunduğum cihetle yatacağım.

Fî 12 Nisan [24 Nisan 1887].

Sabahleyin ikide yatağımdan çıktım. Sütümü içip ve biraz dikiş dikip *midi*'ye kadar piyano talim ettim. Bade't-taam bazı şeylere marka işlemekle meşgul idim ki İhsan'ın gönderdiği bazı eşya ile beraber Ali Ağa geldi. Biraz kendisiyle lakırdı edip yine işimle meşgul olmaya başladığımda İhsan gelip birkaç gecelerdir vuku bulan gaybubetinden dolayı istirham-ı afv etti. Akşama kadar gâh musâhabe ederek ve gâh piyano çalıp vakit geçirdik. *Dîner*'den sonra yine o düşman-ı canım olan kadınlara taalluk edecek havâdis zuhûr etmekle her iki tarafın /106/ asâbına dokunduysa da o hâlin indifâına çalışarak ve bezik oynayıp piyano çalarak saati dört buçuğa getirdik. Şimdi kendisi uyudu, ben dahi yatağıma gireceğim.

Fî 13 Nisan [25 Nisan 1887].

Saat ikide yatağımdan çıktım! İhsan'la beraber sütlerimizi içtik. Kendisi giyinip gitmekle ben dahi *midi*'ye kadar bazı ufak tefekle meşgul oldum. Bade't-taam piyano talim edip akşama kadar dahi marka işlemekle meşgul oldum. Akşam üzeri *toilette*'imi yaptığımdan az sonra idi ki İhsan ve Münir'im geldiler.

Dîner'ye kadar bezik oynadık. *Dîner*'den sonra dahi bir *partie* bezik oynayıp talebi üzere piyanoya başladım. Bir saat kadar dinledikten sonra kendisi

85 *Petit Moniteur Universel*: 1789-1901 arasında varlığını sürdüren Fransız gazetesi *Le Moniteur Universel*'in buna daha sonra ilâve edilen eki.

Concordia'ya⁸⁶ gidip ben ise pederimin emrine imtisâlen *Norma*, *Lucrezia* operalarından ve *Chopin*'den bazı parçalar çaldım. Şimdi ise Münir'imi yatırıp kendim ne yapacağıma karar vermedim.

Fî 14 Nisan [26 Nisan 1887].

/107/ İlkide yatağımdan çıktım, biraz sonra İhsan dahi uyandı, sütlerimizi içtik. Kendisi giyindikten sonra biraz söyleştik. Saat dörde yakın çıkmakla ben dahi *midi*'ye kadar piyano talim ettim. *Musique* üstadım gelinceye kadar dahi Münir'imın dikişini diktim. *M. Ricci* gittikten sonra ise İhsan'ın işlenmek üzere bıraktığım terliklerini alıp kunduracıya bırakmak üzere Beyoğlu'na çıkıp iki saat sonra avdet ettim.

Diner etmekte olduğumuz esnada idi ki bir şahs-ı meçhul gelip eniştem Ali Efendi, İhsan'ın kendisini yarın saat dörtte Valide Kiraathanesi'nde beklemesine dair haber göndermiş olduğunu rivayet etti. Hâlbuki eniştem, İhsan'ı şahsen bile tanımadığından bu haber dahi geçen defaki gibi âlüfte tarafından olduğu tahakkuk etti. İhsan ise zaten gelmemiş idi. Yarın Üsküdar'a geçmek arzu ettiğimden akşama gelip gelmeyeceğini anlamak üzere kendisine bir kâğıt yazıp şayet bu gece gelmeyecek olursa yarın sabah bir cevap göndermesini rica /108/ ettim. Şimdiye kadar kendisi gelmedi. Bade't-taam mutadım üzere piyano talim ettikten sonra Münir'imi yatırdım. Şimdi gece yarısına yarım saat var.

Fî 15 Nisan [27 Nisan 1887].

İki buçukta yatağımdan çıktım! Gece biraderim merhum hakkında bir "Mersiye" söylemiş olduğumdan⁸⁷ sütümü içtikten sonra ona bir makale-i

86 *Concordia*: İstiklâl Caddesi'nde bugün St. Antoine Kilisesi'nin bulunduğu yerde yükselen bu yapı 1906'ya kadar popüler bir tiyatro, opera ve eğlence sahnesi olarak hizmet vermiştir.

87 Nigâr Hanım'ın, pek çok şiirini yazılış tarihiyle yayımlanmış olması bunlardan bir kısmını günlükteki şiir yazma sahneleriyle eşleştirmeye imkân sağlamaktadır. Bu sayfada Nigâr Hanım'ın, kardeşi Ali için yazdığı ikinci "Mersiye"nin ve ona ilâve edilen nesir parçanın yazıldığı geceye ve sabaha tanık olmaktadır. Söz konusu şiir "Mersiye" adıyla *Efîsûs II*'de (s. 107-109) yer almaktadır ve nesir parçanın altında 16 Nisan 1303 tarihi okunmaktadır. Bu nesir parçada anlattığına göre Nigâr Hanım, pek kederli olduğu bir gece kardeşinin resmini eline almış, onun defninden iki gün sonra söylediği "Mersiye"yi hatırlamış, evrakı arasında aramış fakat bulamamış, bunun üzerine kardeşi için on yıl üzerine ikinci defa bir "Mersiye" yazmıştır. Öyle bir gecedir ki gözü gönü ağılamak istemiş, yazdıktan sonra bir süre de kardeşi bu gece vefat etmiş gibi yazdığını okuyarak ağlamıştır.

Nigâr Hanım tek kardeşi Ali'nin bir kaza sonucu vefatını "Mukadderât"ta anlatmıştır. İkinci "Mersiye"nin *Mürüvvet* gazetesindeki yayım süreci ise 7 Mart [19 Mart 1888]

nesriyye ilâve ettim. İhsan'a dün yazdığım tezkirenin cevabına intizar ettimse de hiçbir haber zuhur etmedi. *Midi*'ye kadar piyano çaldım. Saat sekizde ise Madam *Loebel*'in hanesine gidip kendisini bulamadığım cihetle Madam *Schelezing*'e gittim. Bir saatten ziyade görüşüp yavaş yavaş *M. Joseph*'e gidip yaptırılmak üzere bileziğimi bıraktım. Biraz Taksim'deki Ermeni familyanın ziyaretine dahi gittim. Avdetimde saat on ikiye takarrüb etmiş idi, İhsan bu akşam dahi gelmedi, ben İstanbul'a adam gönderip şayet gelmeyecek ise Üsküdar'a gitmek üzere istizân /109/ ettiğim hâlde kendisinin bu dereceye kadar lâkaydâne muamelesi pek ziyade ızdırab-ı derûnu mücib oldu!

Hiçbir hususta ona emniyet caiz olmadığını bu gibi harekâtı her ân u dakika bana ihtar etmektedir. Âh yâ Rabbî niçin beni düşünmeyen bir adama esir ettin! Sevilmek gibi bir nimet-i cihan-kıymetinden ben de istifade etmek istemez miyim? Bugün valideynim nezdinde bulunduğum hâlde bu suretle hareket eden bir adam kendisiyle yalnız kaldığım hâlde acaba bana ne muamele edecektir! Bir üçüncü defa olmak üzere hane-i pedere avdet edeceğim hatırası beni her dakika yiyip bitiriyor!

Şimdiki fikrim öyle bir felâkete daha uğrayacak olursam nefsim sâikast etmektir. Âh acaba efkârımda sebat edebilecek miyim? İntihara iktidarım taalluk edecek mi?

Âh beni bir ân-ı bahtiyariye lâayık görmeyen nasibim.... Artık hayatımı zehirledin. Gönلümü harab-ender-harab ettin. /110/ Akl-ı kasrimle ne kadar düşünsem kendime ölümden başka câ-yı felâh bulmuyorum. Ne olur yâ Rabbî vedianı alsan herkes rahat eder ve ben de ümid-i afvınla bu ızdırab-ı derûndan kurtulurum.....

Dîner'den sonra bir müddet bu gibi mülâhazâta müstağrak oldum. Badehu mutadım üzere piyano talim edip geceliğimi giydikten sonra Münir'imı yatırdım.

Fî 16 Nisan [28 Nisan 1887].

İkide yataktan çıktım. Âh ne *monotone* [yeknesak] hayat, yine mutadım üzere *midi*'ye kadar piyano çaldım. O esnada Kuyumcu *M. Joseph* gelmekle ona bileziğimi tarif ettim.

Bade't-taam dikişle meşgul idim ki Madam Arslanoğlu ve kerimesi Madam Odyan teşrif ettiler. Akşama kadar musâhabe ettik. Kendileri gittikten sonra biraz daha dikiş diktim. *Dîner*'den sonra piyano talim eyledim, şimdi Münir'imı yattı. İhsan yine gelmedi, âh bu ne mükedder hayattır ki zevâle ermiyor. Çocuklarım için kendisinden ayırlamıyorum. Bu hâle tahammüle ise cidden

iktidarım kalmadı. Sabahleyin Sâre Hanım'a bir tezkire yazıp bir de yadigâr takdim etmiş idim. Gayet güzel bir cevap aldım.

Fî 17 Nisan [29 Nisan 1887].

/111/ Gece beşten sonra İhsan gelmiş idi! Henüz yatağıma girmiş idim ki vürûdunda çıktım. Tekraren yattığımda gece yarısını iki saat geçmiş idi. Sabahleyin ikide yataktan çıktım, İhsan giyinip gitmekle *midi*'ye kadar piyano talim ettim. *M. Ricci* gelinceye kadar dahi kitap mütâlaa eyledim. Üstadımla bir buçuk saat kadar talim ettikten sonra Madam Behor Efendi, Madam *Schimill* ve hemşirelerinin teşrifini haber verdiler. Saat on bire kadar eğlendik. Kendileri gittikten sonra ben dahi lüzum-ı sahih üzere validemle beraber Beyoğlu'na çıktım. Bir saat sonra avdetimde İhsan'ı ve Münir'imi evde buldum. *Dîner*'den sonra ben piyano çalarken İhsan uyumakta idi. Binaenaleyh üç buçukta yatağı ihzar olunmakla kendisi yattı! Gayetle mağmûm görünüyordu. Tam gece yarısında idi ki birinci defa olmak üzere İhsan'ın yatağında yattım. İki saat sonra henüz dalmış olduğum bir zamanda kendisi uyanmakla ben dahi uyandım.

/112/ Yalıya naklimiz için icab eden meblağ elde bulunmadığından o kadar müteessir görünüyordu ki ağladı. Kendisini samimi olarak elden geldiği mertebe tesliyeye çalıştım. İkinci defa olarak uykuya daldığımdan az sonra ise Münir'im uyanıp beni yanında bulmamakla ağlayarak validemin nezdine gitmiş olduğundan sesiyle uyandım. Gidip onu dahi teskin ederek avdetimde bu defa kendi yatağıma girip sabahın üçüne kadar uyumuşum.

Fî 18 Nisan [30 Nisan 1887].

Saat üçte İhsan uyandırdı; sütlerimizi içtikten sonra kendisi giyindiyse de birlikte *déjeuner* etmek üzere salıvermedim. Ben ise Üsküdar'a gitmek arzusunda bulunduğumdan *midi*'den evvel başladığım *toilette*'mi hasbe'l-meşgale ancak *déjeuner*'den sonra ikmâl edebildim. Evvelâ İhsan gitmekle saat yedide biz dahi evden çıkarak Fındıklı'dan bir kayığa binip Salacak İskeleyi'ne çıktık.

/113/ Doğruca Kenan Paşa'nın kerimelerinin hanesine gittiğimizde kendilerini orada bulduğumuz gibi Hürrem Bey'in kerimesi Atiye Hanım'a dahi bir adam gönderip teşrifini rica ettik! Der-ân teşrif etmekle, kalmaklığım için ısrar ettiklerinden bütün geceyi birlikte geçirdik ve pek iyi eğlendik çünkü meclisimizde saz dahi bulundu. Bade't-taam Münirciğimi yatırdım. Gece yarısından üç saat sonra idi ki biz dahi uyuduk.

Sabahleyin bittabi geçce yataktan çıktım. *Midi*'ye yakın küçük Aliye Hanım İstanbul'a geçmek üzere çıktığı gibi ben dahi sekizde çıkıp Beyoğlu'nda kuyumcuya dahi uğradım. Avdetimde saat on bire karib idi. Derhal pederimle

görüştüm. Yazıhanemin üzerinde ise dün teşrif etmiş olan Madam *Sarah*, Madam *Loebel*, Madam *Ficher* ve Madam *Schelezinger*'lerin kart dö vizitlerini⁸⁸ buldum. Soyunduğum esnada ise İhsan geldi. *Dîner*'den sonra biraz sokağa çıkmakla ben dahi bir saatten ziyade /114/ piyano talim ettim. Saat dörtte jurnalimi yazdığım esnada avdet etti. Münir'imi evvelce yatırmış idim. Soyunduktan sonra *souper* etmek arzu ettiğinden ihzar eyledim. Şimdi gece yarısını yarım saat geçti, yorgunluk hasebiyle yatacağım.

Fî 20 Nisan [2 Mayıs 1887].

Gâh uyanık gâh uyur gibi geçirip sabahleyin iki buçukta yatağımdan çıktım. İhsan naklimiz için icab eden meblağı hâlâ elde edemediğinden Münir'in tuğrasını terhin etmeyi teklif eyledi. Ben onda tereddüt ettiğim cihetle kendisi dahi şimdi başka bir para olmadığı gibi badezîn müsaferet suretiyle dahi nezdime gelip gidemeyeceğini, olsa olsa bazı gündüzleri uğrayacağını bildirdi.

Binaenaleyh şimdilik hiçbir şey muayyen değildir. Yine ümid kesildi, Feridun ve Kerametçiklerimin ise beş mâhtan beri mütehasşiri bulunduğum cihetle ne yapacağımı bilmiyorum! Yine sabırdan başka çare yok. /115/ *Midi*'ye kadar bu gibi mevadd hakkında muhâvere ettik. *Déjeuner*'den sonra pazar günü geleceğini söyleyerek kendisi gitti. Ben dahi piyano talim eyleyip Sâre Hanım'a bir mektup yazdıktan sonra akşama kadar İhsan'ın *bonnet*'sini [başlık] dikmekle meşgul oldum.

Dîner'den sonra dahi piyano talim eyleyip Münir'imi yatırdım. Âh yine ne kadar *tourmentée*'yim.....

Fî 21 Nisan [3 Mayıs 1887].

Saat birde yataktan çıktım. *Café au lait*'mi içip ve piyano talim eyleyip *midi*'ye kadar Ekrem Bey'in âsârını mütâlaa ettim. Bade't-taam İhsan'dan bir tezkire aldım ki ciğerpârem Keramet sütten kesilmek üzere bulunduğundan ve bugünlerde naklimize imkân tasavvur edemediğinden hemşiresinin gösterdiği müşkilât üzerine Feriduncuğumu bir *pension*'a [yatılı okul] koyup Keramet'i dahi nezdime îsâl edeceğini yazıyor idi. /116/ İskân etmekte olduğum hanenin adem-i müsaadesini pekâlâ bildiği hâlde bu söz, beni tazyik etmek fikrine mebni söylenmiş olduğunda şüphe yok.

88 Dönemde seçkin tabakanın bir iletişim aracı olarak kartvizitin [*carte de visite*], içerdiği bilgilerden harf stiline kadar fiziksel özellikleri ve kullanım tarzı görgü kurallarıyla belirlenmiştir. Buna göre ev sahibini evde bulamayan ziyaretçi kartviziti i bırakır. Bkz. Nevin Meriç, *Gündelik Hayatın Değişimi*, s. 315-317.

Tezkireyi pederim nezdinde okuyup mündericâtını söylediğimde, bir lûtf-ı âliyyü'l-âl[â] olmak üzere kendisi muâvenet edeceğini bildirdi. Bittabi ben dahi İhsan'a bu suretle itâ-yı malûmat edip bir ân evvel gelmesini yazdım! Çünkü naklimiz teahhur ettikçe hemşiresinin garazkârâne muamelâtı teşeddüd edeceği görölüyordu!

Musique üstadım gelinceye kadar *cousin*'imle musâhabe ettim. Piyano dersimi aldıktan sonra ise Münir'imın Türkçe derslerini dinleyip saati on bire getirdim! Bu esnada Kartal'dan teyzem teşrif etmekle *dîner*'ye kadar birlikte vakit geçti. *Dîner*'den sonra mutadım üzere bir buçuk saat piyano talim ettim. Üç buçukta Münir'im yattı. Şimdi gece yarısıdır, ben dahi yatağıma gireceğim.

Fî 22 Nisan [4 Mayıs 1887].

/117/ Sabahleyin saat on ikiye on kalarak yatağımdan çıktım. Sütümü içtikten sonra evvelâ Münir'in ve sonra kendi *toilette*'imi yapıp bütün hane halkıyla beraber rûz-ı Hızır⁸⁹ münasebetiyle Kâğıthane'ye gitmek üzere evden çıktım.

Fındıklı'dan kayıklara rûkûb ile saat altıda oraya vâsıl olduk. Gerek Kenan Paşa'nın kerimleri ve gerek Hürrem Bey'in kerimesi hanımlar dahi gelecek idiyse de hiçbirisini bulamadım. Gayet güzel bir saz çalınmakta olduğundan onu istima ederek öğlen taamını ettik. Çimenzâr ne kadar lâtif... Cûybâr ne kadar tarâvet-bahş idi... Tabiatın bu letâfetinden istifade etmek üzere biraz gezindim. Üç saat sonra ise yine kayığa binip Silâhtarâğa cihetine dahi gittim.

Orada dahi tecemmu eden esnaf gürûhu teferrüc âlemleri icra ediyorlardı. Zaten kayıktan çıkmamış bulunduğum cihetle on buçuğa kadar dolaşp o vakit yola çıktım ki Fındıklı İskelesi'ne geldiğimde saat on ikiye takarrüb etmişti.

/118/ Haneme vürûdumda Sâre Hanım tarafından gelmiş bir tezkire buldum ki: Eğer gitmeyecek olursam badezîn kendisi dahi gelemeyeceğini bildiriyordu. Hakikati yani İhsan beni onun ülfetinden men ettiğini söylemek zamanı geldi demektir.

Sâre Hanım'la olan sâfiyet-i ülfetimi halka anlatmak ne kadar güç ve belki bî-imkândır. Onunçün bi'l-mecbûriye pederimin dahi iştirak ettiği o emre inkıyâd ediyor isem de Sâre Hanım'ı bilmem neden pek ziyade sevdiğim için üzerimde hâsıl ettiği tesirin ne kadar büyük olduğu cidden nâ-kabil-i tariftir.

Yarın kendisine bir vedaname yazıp bu izahâtı vereceğim. Son zamanlarda beynimi işgal eden şu madde birçok geceler uykumu kaçırdı.

89 Rûz-ı Hızır: Hıdrellez günü. Nigâr Hanım'ın bu satırları yazdığı gün, Milâdi takvimle 5 Mayıs'a denk gelmektedir.

Gönlüm dostlarımla olan muamelâtımın bu suretle hitam bulmasına ber-vechile razı olmaz ise de bahtsızlık eseridir ki zaman zaman bu gibi teessürât üzerimden eksik olmaz..... Avdetimde evvelâ mektubu okuyup sâniyen soyunduktan sonra benimçün bir vazife olan piyanomu talim ettim.

/119/ Saat ikiden sonra yalnızca *dîner*'mi edip şimdiye kadar validemle musâhabe ettim. Şimdi ise uyku zamanıdır.

Fî 23 Nisan [5 Mayıs 1887].

Saat ikide yataktan çıktım! Sütümü içip bir buçuk saat piyano talim ettim. *Midi*'ye kadar şöyle böyle meşgul oldum. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp biraz *cousin*'im Süleyman Efendi ile görüştüğten sonra Sâre Hanım'a mufassal bir mektup yazıp bi'l-mecburiye ihtilâtından mahrum kalacağımı beyan ettim. Yazarken o kadar müteessir oldum ki ağladım. Saat ona kadar yalnız onunla meşgul oldum. Biraz sonra validesiyle Madam *Russel* teşrif edip kendileriyle musâhabe eylemekte idik ki İhsan dahi geldi. On ikiye kadar hep birlikte bulunduk, biraz piyano dahi çaldım. Kendileri gittikten yarım saat sonra *dîner* edilmekle gece mutad üzere piyanomu dahi talim eyledim. İhsan'ın vaki olan suali üzerine, pederimin naklimize ne yolda muâvenet edeceğini ber-tafsil beyan ettim. /120/ Bir hafta sonra perşembe günü nakletmek üzere karar verdik. Saat üçte Münir'imi yatırdım, şimdi ise gece yarısına yarım saat var. Sabahleyin Madam Tefvik Bey istifsâr-ı hatır ettirmek üzere bir adam göndermişti.

Fî 24 Nisan [6 Mayıs 1887].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıktım! İhsan ile sütlerimizi içtik. Kendisi pazartesi günü Divanyolu'nda hanesinde bulunan eşyayı Hisar'a naklettirmek kararıyla üç buçukta gitti. Ben dahi piyano talim ettim. Validem muzdarib bulunduğundan *déjeuner*'den sonra birlikte Doktor Zambako'nun hanesine gittik ise de kendisine iki saat intizardan sonra gelmediğini görmekle *musique* üstadımın dahi vürûdu zamanı olduğundan avdet ettim. Akîbinde *M. Ricci* dahi geldi. Bir buçuk saat piyano talim ettim. Kendisi gittikten sonra ise beraberimde Hisar'a getirmek üzere ısmarladığım hizmetçiler gelmiş olduğundan onları görüp birisini münasib bulmakla pazartesi /121/ günü bir diğerini dahi bulup gelmesini tembih ettim. Saat onda idi ki kolumdaki *rhumatisme* [romatizma] şiddetle ızdırab vermeye başladı. Biraz sonra ise İhsan'ın, metrûkesine yeniden bir hane isticâr ettiği, mesmuata nazaran bir hane mübâyaa edeceği havâdisi gelmekle eğer bu haberler sahih ise ne yapacağımı düşünmekle başlayıp cidden müteessir oldum. *Dîner*'den sonra kendisine masraf ısmarlamak üzere teşrifini rica ettiğim eniştem gelmekle havâdisi kendisine dahi tebliğ ettiğimde hakikat-i

madde anlaşılacak üzere masraf mübâyaasını bir iki gün sonraya talik ettik. Saat üçte Münir'imi yatırdıktan sonra mutadım üzere piyano talim eyleyip şuurum muhtell bir hâlde bulunduğundan gece yarısından yarım saat evvel yatmaya karar verdim.

Fî 25 Nisan [7 Mayıs 1887].

Saat ikide yataktan çıktım. Kolumdan bin muzdarib bulunduğum cihetle akşam yine *friction* [ovma] yaptılar. /122/ Sütümü içip bir saat dahi piyano talim ettim. Bu esnada pederim nezdine çağırıp akşamki zuhûr eden havâdislere sem'-i rağbet etmemekliğimi, bunlar ihlâl-i rahatım için ihtiyar olunmuş düşman sözleri olabileceğini beyandan sonra niyetimden asla feragat etmeyip tedricen nakletmek üzere hazırlanmaklığımı, *sang froid* mı [soğukkanlılık] kaybederek İhsan'a dahi bu hususâta dair şakk u şefe⁹⁰ etmemekliğimi nasihat edip kendisinin dahi elden gelen muaveneti dirîğ etmeyeceğini yani vereceği on beş liranın her ne vakit ister isem hazır bulunduğunu söyledi. İhsan'a henüz emniyetim ber-kemâl değil ise de şimdiye kadar kendisiyle yalnız bir haneye girmedüğimden belki bu suretle seyyiâtından vazgeçirebilirim ümidiyle Cenâb-ı Hakk'a rabt-ı kalb ederek azmimde sebat etmek fikrinde bulunuyorum.....

Bunları pederime dahi arz ettim. Bu esnada ehibbâdan A' nın teşrifini haber verdiler. Geceliklerimle bulunduğumdan bir *matinée* giyinmek üzere çekildim. *Déjeuner*'den sonra kendisi gitti. Ben dahi akşama kadar eşya toplamakla meşgul oldum. *Dîner*'den sonra piyano talim edip saat /123/ iki buçukta Münir'imi yatırdıktan sonra validemin yanına gittim. Biraz sonra pederim dahi gelmekle şimdiye kadar musâhabe edildi. Şimdi tam gece yarısıdır, yatağıma gireceğim. Gariptir ki mufassal mektubuma karşı bugüne kadar Sâre Hanım tarafından bir kelime gelmedi.

Fî 26 Nisan [8 Mayıs 1887].

Saat ikide yatağımdan çıkıp, sütümü içtikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim. *Déjeuner*'den kalktığımız esnada idi ki Nadir Hanım ile Nergis Kalfa geldiler.⁹¹ Saat yedi buçuğa kadar birlikte bulunduk. O esnada kendileri gitmekle ben dahi *toilette*'imi yapıp bu hafta Boğaziçi'ne gitmekliğim tahakkuk

90 “Şakk-ı şefe” olması gereken tamlama Nigâr Hanım tarafından “şakk u şefe” şeklinde yazılmıştır.

91 Nadir Hanım gibi Nergis Kalfa da Hacı Salih Efendi'nin konağından bir hizmetkar olup Nigâr Hanım tarafından sevilen, kendisiyle görüşülen bir karakterdir. Son dönem günlüklerinde de görüntüye giren Nergis Kalfa'nın yıllar sonra bile Nigâr Hanım'ı unutmadığı anlaşılmaktadır.

etti fikriyle dostlarıma veda etmek üzere çıktım. Madam Bonkofski Bey, Madam *Lecoq* Paşa ve Madam *Loebel*'in hanelerine gidip kendileriyle görüştüktan sonra Madam *Schelezinger*'e dahi gittim ise de orada bulamadım. Saat on buçukta haneme avdet ve havanın sıcaklığı hasebiyle derhâl soyundum. On ikide pederim dahi gelmekle *dîner* edildi.

/124/ İhsan bu akşam için muhakkak geleceği hakkında söz vermiş iken yine zuhûr etmedi. Bana ettiği fenalıkları zaten unutmamış bulunduğumdan şimdi bu yolda bir hareketi istikbalimden büsbütün nevmid bırakıyor. Bu kadar seyyiâtından sonra güya tashih-i ahlâk ve tebdil-i meslek edeceğini söz vermiş iken nakletmek üzere bulunduğumuz bir zamanda kemâfî's-sâbık cuma günü Kâğıthane'ye, pazar günü diğer bir seyr-i mahallî ve donanma gecesi dahi kim bilir nerelerde gezmek için üç gün ve üç gece nişâne-i hayat vermeyişi mûcib-i teessüf değil midir? Peder ve validem nezdinde iken verdiği sözde hulf eden acaba bana yalnızlığında yine neler yapacaktır?

Aman yâ Rabbî sen muin ol! Her şey sana malûmdur. Sen beni felâketten muhafaza et.

Donanma münasebetiyle bütün hane halkı sokağa çıktılar. Müddet-i ömrümde birinci defadır ki hanemde tek ü تنها kaldım. Bir saat piyano talim eyleyip iki saat şiir yazdım. Münir'im avdet etmişti. Yatırdım, vakit tam gece yarısıdır. Şimdi İhsan geldi.

Fî 27 Nisan [9 Mayıs 1887].

/125/ Saat on ikide yataktan çıktım! İhsan ile sütlerimizi içtik. Kendisi giyindikten sonra çocukların yarın gelmesi için karar verdik. Pederimden aldığım on beş liranın beş lirasını kendisine verdim. Saat üç buçuk idi ki gitti. Ben dahi mutad üzere piyano talim eyleyip *midi*'ye kadar dahi eşya toplamakla meşgul oldum. Birlikte Hisar'a gitmek üzere bir işçi geldi. Saat yedi buçukta ise yine dostlarıma veda etmek için çıktım. Evvelâ Münir'in mektebine gidip *Soeur Vincent*'e hâlî bildirdim! Badehu Madam Arslanoğlu, Madam *Russel*, Madam *Schimill*, Madam Behor Efendi ve teyzemin hanelerine dahi gittim. Kolumdaki ızdırab için Doktor Zambako'yu dahi gördüm, yine soğuk su tavsiye etti. Saat on bir buçukta haneme avdet ettim. Pederim vürûdunda, Karabet'in ruhsatnamesini alıp da maariften çizilen bazı yerlerin tadili için mecmuayı göndermiş olduğunu söyledi. *Dîner*'den sonra eniştem teşrif etmekle erzak alması için kendisine altı buçuk lira teslim ettim. Saat iki buçukta Münir'imi yatırıp piyano talim eyledim.

Fî 28 Nisan [10 Mayıs 1887].

/126/ Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım. Sütümü içip piyano talim etmeye başlamış idim ki yavrularım gelmiş olduğundan sütnine koşturarak Keramet'i getirdi. Onu öptükten sonra aşağıya koşup Feriduncuğuma dahi sarılıp salimen kavuşturduğu için Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ettim. Onlar gelmeden evvel Madam *Sarah* ve Madam Pertev'e birer davetname gönderdim. *Musique* üstadım gelecek olduğundan *midi*'den evvel biraz piyano talim eyledim. Cenâb-ı Hakk'a defaat ile hamd ü senâ ederek yavrularımla beraber *déjeuner* ettim. *Musique* üstadım gelinceye kadar eşya toplamakla meşgul oldum. Ismarladığım hizmetçi gelmiş olduğundan kalmasına karar verildi. Piyano talim etikten sonra *M. Ricci*'ye nakil esnasında bir iki hafta dersleri tatil edeceğimi söyledim. Ben piyano çalarken ehîbbâdan *P.* gelmiş olduğundan üstadım gittikten sonra görüştük. Biraz sonra *L.*⁹² dahi gelmekle kendileriyle resm-i veda icra ettik. Teyzelerim dahi bulunduklarından akşam üzeri onlar ile dahi veda edildi. Saat on ikiden sonra idi ki Madam *Sarah*'dan bir kâğıt aldım. Nasıl kendisini görmeden Hisar'a gideceğimi sorup beyan-ı hayret ediyor idi. /127/ Ben dahi cevabımda gitmek için mezuniyetim olmadığını eğer kendisi teşrif edecek olur ise fevkalâde memnun kalacağımı bildirdim.⁹³ *Dîner*'den sonra biraz piyano çaldım!

Taksim, Çarşamba, fi 29 Nisan [11 Mayıs 1887].

Oğlum Keramet pek ziyade ağladığı cihetle gece uykusuz kaldığım gibi sabahleyin nakil münasebetiyle on ikide yataktan çıkıp eşya ile meşgul oldum. Saat bir buçukta Sâre Hanımefendi teşrif ettiler! Mülâkatından mahrumiyetimin esbâbını şifâhen kendisine anlattım. Bu hâlde ne dereceye kadar müteessir olduğumu gördü. Bir buçuk saat sonra, belki İhsan'a hakikati tefhim edebiliş biraz zaman sonra kendisinden müsaade alabilmek ümidiyle müteessir ayrıldık. Görüştüğüm müddetçe kendisinin iffet ve istikametinde zerre kadar bir şey görmediğimden İhsan'ın zihnine bu yolda fikirler ilka edenleri kalben ta'n etmiyorum desem yalandır. Gönlüm onunla beynimizde olan sâfiyet-i ülfete böyle netice vermek istemezdi. Ne çare ki kader böyle imiş. Eşya çıktıktan sonra derhal *déjeuner* edip yavrularım birlikte olduğu hâlde ağlayarak peder ve valideme /128/ veda eyledim. Kabataş İskeleyi'ne geldiğimizde saat beş idi. Biraz müddet vapur bekledik. İhsan dahi o vapurda bulunmakla cümleten yalıya çıktık! O gün akşama kadar ve ertesi günü İhsan bir tarafa çıkmadığından (cuma olmak münasebetiyle) birlikte eşya yerleştirmekle meşgul olduk. Gece

92 *L.* günlükte kimliği meçhul kalan majisküllerden biridir.

93 Bu cümleden Sâre Hanım ile Madam *Sarah*'ın aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır.

ise Münir ve Feridun bizim odamızda yatıp Keramet dahi sütünesi ve hizmetçi ile yattı. Bugüne kadar yaptığım şey yalnız eşya yerleştirmekten ibaret olduğu gibi gece unutmamak için bazı *operalar*dan veyahut *morceau*lar çaldım.

Binlerce hamd ü senâ olsun şimdilik rahat ve asayişim yerindedir. Bu hâlin bu suretle devamını Cenâb-ı Hakk'ın eltâf-ı bi-nihayesinden ümid eylerim. Hane-i pederden çıktığım gün validemi biraz rahatsız bıraktığımdan her ân u dakika aklım kendisindedir. Bugün çamaşır için ısmarladığım adamlar geldi. Onunla meşgul oluyorlar.

Rumeli Hisarı, fi 4 Mayıs sene 303 [16 Mayıs 1887].

/129/ Saat on ikide yataktan çıktım! İhsan derhâl giyinip gitti. Ben dahi çocuklarımla beraber sütümü içip *midi*'ye kadar hane işleriyle meşgul oldum. Bu esnada pederim tarafından adam gelmekle sabahleyin bir mektup yazıp, götürülmek üzere İhsan'a teslim ettiğim hâlde bir mektup dahi gelen adama verip Karabet'e götürülmesi için eşâr mecmuâsını dahi teslim ettim. Valideynimin sıhhat ve afiyette bulundukları haberi inşirah-ı derûnu mûcib oldu. *Déjeuner*'den sonra bütün gün yine hane umûruyla meşgul oldum! Saat on buçuktan sonra piyano çalmakta idim ki geçen vapura baktığımda İhsan'ın geldiğini gördüm. Ehibbâsından birisi tarafından davetli olduğu cihetle esvâb değiştirip yine çıktı. Birkaç saat sonra geleceğini söyleyip *dîner*'ye beklememeliğimizi tembih etti. Saat bir buçukta çocuklarımla *dîner* edip onları yatırdıktan sonra piyano çalmakta idim ki İhsan geldi. Kendisi dahi *dîner* edip soyununcaya kadar yatmak zamanı geldi.

Fî 5 Mayıs [17 Mayıs 1887].

Saat birde yataktan çıktım! İhsan giyindikten sonra sütlerimizi /130/ içtik, kendisi çıktı. Ben dahi *déjeuner*'den evvel ve sonra saat dokuza kadar hane umûruyla meşgul oldum. Akşam üzeri biraz piyano çalmakta idim ki Mihrinaz Hanım gelmekle İhsan gelinceye kadar kendisiyle musâhabe ettik.

Bu akşam İhsan tarafından gördüğüm muamele biraz haşin olmakla fevkalâde *susceptible* [hassas] olan *nature*'m biraz *blessée* [yaralı] oldu. Birlikte *dîner* ettikten sonra çocuklarımı yatırdım. Kendisini yazı ile meşgul gördüğümden ben dahi piyano çalacağım.

Çarşamba, fi 6 Mayıs [18 Mayıs 1887].

Cumartesi gününe kadar yalnız hane umûruyla iştigal ettim. Ancak o gün yerleşilebilindi. Akşam üzeri evvelâ pederim ve sonra İhsan'ın bir misafiri teşrif ettiler. Kendileri hep birlikte taam etmekle ben dahi çocuklarımla yemek yedim.

Gece pederime bir saat kadar piyano çaldım, saat beşe kadar zamanımız pek hoş geçti. Pazar günü *midi*'den evvel İhsan misafiriyle gittiler ben dahi pederim ve çocuklarımla *déjeuner* ettikten sonra çocukları ve hanede bulunanları alıp sığağa getirdim. Avdetimizde İhsan /131/ gelmiş idi. Biraz sonra pederim dahi gelmekle *dîner*'ye kadar hayale vüsat verip eğlendik. Bade't-taam çocukları yatırdıktan sonra saat üç buçuğa kadar piyano çaldım! O esnada pederim yatmaya gitmekle biz dahi odamıza çekildik.

Fi 10 Mayıs [22 Mayıs 1887].

Sabahleyin yataktan çıkıp pederimin odasına gittiğimde kendisi dahi kalkmış olduğundan bir *bonjour* [günaydın] deyip İhsan'ı giydirmek üzere geldim! Tekrar gittiğimde ise vapura yetişmek için kendisi çıkmış idi. Hemen İhsan dahi gitti. Ben ise sütümü içtikten sonra birkaç günlerden beri fart-ı meşgaleden hâsıl olma yorgunluğa tâb-âver-i mukavemet olamayarak yattım! *Midi*'den az evvel kalkıp çocuklarımla *déjeuner* ettim.

Saat sekize kadar hane umûruyla meşgul olup *toilette*'imi yaptıktan sonra ona kadar piyano çaldım! Badehu çocuklar ve hanede bulunanların cümlesiyle biraz rıhtım üzerine çıkıp bir saat gezindim. İhsan gelmeden avdet ettiğim cihetle kendisini bekleyerek *Fuzûlî Dîvân*'ı okudum. /132/ Pederim bir hizmetçi arattırıp bir tezkire ile göndermiş ise de henüz kalıp kalmayacağını kestiremediğimden İhsan ile müzâkere etmek üzere bu gece kalmasını söyledim. *Dîner*'den sonra erkek misafiri gelmekle yalnızca saat üç buçuğa kadar piyano çaldım. Münir'im bütün gün ağzından muzdarib idi! Ümid ederim ki Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle çabuk geçer. Hemen taamdan sonra Cenâb-ı Hakk'a emanet ederek ikisini dahi yatırdım. Kendim ise kolumdan ve midemden yine biraz muzdaribim.

Fi 11 Mayıs [23 Mayıs 1887].

Saat birde yatağımdan çıkıp hizmetçi hâle tevâfuk etmediği cihetle onu geri gönderdim. Sütümü içtikten sonra ise *midi*'ye kadar şiir yazmakla meşgul oldum. Mesrur Ağa gelmiş bulunduğundan *déjeuner* esnasında kendisiyle görüşüp bade't-taam İhsan yazı odasında yattığı cihetle saat sekize kadar yine şiir yazdım. Biraz *gouter* ettikten sonra ise *toilette*'imi yaparken İhsan geldi. Evvelâ biraz söyleşip kendisi biraz dışarı çıkmak üzere giyinirken dahi muhaveremizi *discussion* [münakaşa] derecesine vardırırdık. Saat on birde idi ki biraz hava almak üzere sokağa çıktım.

/133/ Avdetimde İhsan'ı daha az haşın bir hâlde buldum. Leke'l-hamd şimdilik hanece maddeten temenni olunacak hiçbir şey yok ise de manen epeyi

sombre bir hâlde yaşamaktayız! Yapılan sihirlerle itikad etmez isem de İhsan'da gördüğüm hâli dahi ne suretle hükmedeceğimi bilmiyorum....

Acaba ben hiçbir vakit gönlümce bahtiyar olmayacak mıyım? Bir muhaddenin icrasına mukadder olduğu derecede fedakârâne muamelât göstermeye çalıştığım hâlde acaba niçin benim muhatabım ona mukabele etmek sadakatini iltizâm etmiyor. Âh yâ Rabbî ben senin ne kadar iltifat esiri ne kadar *susceptible* bir mahlûkunum.....

Dîner'den sonra Münir'im yine ağzından muzdarib bulunduğundan ilâcını sürüp Feridun'la beraber yatırdım.

Fî 12 Mayıs [24 Mayıs 1887].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıktım! Sütümü içtikten sonra İhsan giyinip kahvaltı edinceye kadar birlikte bulunduk. Saat üç buçukta kendisi çıkmakla ben dahi *midi*'ye kadar çocukları giydirmek gibi bazı şeyler ile vakit geçirdim. *Déjeuner*'den sonra /134/ pederim teşrif edip tertip tashihiyçün gönderilmiş olan eserimin bir kısmını verdiler.⁹⁴ Bir saat kendisine piyano çaldım. Münir'i yine mektebine götürmek için beraber alıp götürdü. Saat ondan sonra idi ki ben dahi sütnine ve Keramet'le beraber biraz dağa doğru çıkıp Sıdika Hanım'ın evine uğradım. Bir saat sonra avdet edip İhsan gelinceye kadar Kemal Bey'in *Tahrib-i Harâbât*'ını⁹⁵ okudum. Akşam üzeri Münir'in müfarakatıyla hâsıl olan rikkat ve teessürle biraz ağladım. İhsan dahi çocuğun mektep için gittiğini ihtar ile beni teskin etti. *Dîner*'den sonra kendisiyle beraber eserimdeki mürettib yanlışlarını tashih ettik.⁹⁶ Saat dörtte ise yatak odamıza geldik.

Fî 13 Mayıs [25 Mayıs 1887].

Gündüzleri biraz piyano çalıp bazen dahi kitap mütâlaasıyla imrâr-ı vakt etmekteyim! Dün İhsan *Nümûne-i Edebiyat*⁹⁷ ismiyle olan kitabı okudu, dinledim. Akşam üzeri sütnine ve Keramet'le sokağa çıktım. Avdetimde tekrar

94 *Efsûs* 'ın ilk formasının tashih için matbaadan geldiği görülmektedir.

95 *Tahrib-i Harâbât*: Ziya Paşa'nın üç ciltlik eski edebiyat seçkisi *Harâbât*'a karşı Namık Kemal'in 1876'da yayımladığı tenkid eseri.

96 İhsan Bey'in Nigâr Hanım ile birlikte *Efsûs* 'ın tashihini yaptığı bu sahne bir kadın olarak Nigâr Hanım ve edebiyat ilişkisi bakımından dönemsel anlamda önemlidir. Edebi kimliğini oluştururken babasından daima teşvik gören Nigâr Hanım'ın kocası tarafından da herhangi bir itirazla karşılaşmadığı barizdir ve günlükte Nigâr Hanım'ın İhsan Bey'den onca şikâyeti arasında "edebi engelin" iması dahi yoktur.

97 *Nümûne-i Edebiyat-ı Osmaniye*: Ebüzziya Tevfik'in 1876'da yayımladığı bu eser bir düzyazı antolojisi olup çoğu yeni edebiyattan daha azı eski edebiyattan seçilmiş nesirler içerir.

gelmesini tembih ettiğim hizmetçiyi buldum. *Dîner*'den sonra bir saatten ziyade piyano çaldım.

Fî 15 Mayıs [27 Mayıs 1887].

/135/ Sabahleyin saat birde yatağımdan çocukların gürültüsüyle çıktım. Sütüne gitmek üzere hazır bulunduğundan kendisine yadığarımı verip ve yanına adam katarak iskeleye gönderdiğim gibi Keramet'in hizmetini dahi yeni gelen hatuna tevdi ettim. Akşam üzeri İhsan tarafından aldığım bir telgrafnamede gece vapuruyla geleceğini bildiriyor idi. Binaenaleyh Feridun ile *dîner* ettikten sonra uyku zamanına kadar bütün gecemi yalnız geçirdim. Keramet ise sütinesini arayıp pek çok ağladığından uyuyuncaya kadar pek çok müşkilât çektik.

Fî 16 Mayıs [28 Mayıs 1887].

Gece İhsan saat yedide geldiği cihetle o vakit ben dahi uyanıp bir iki saati uykusuz geçirdiğimden sabahleyin biraz geç yatağımdan çıktım. İhsan ile *déjeuner* ettikten sonra saat dokuz buçuğa kadar gâh okuyarak ve gâh piyano çalarak vakit geçirdik. Bu esnada kendisi biraz dışarı çıkmakla ben dahi bir kayık ısmarlayıp Kalender'e⁹⁸ kadar gittim. Yeniköy önünden geçerken Sâre Hanım /136/ yalısının penceresinde bulunduğundan kafesi vurup seslendiği cihetle biraz durup bir iki söz teati ettik.

Saat on ikiye çeyrek kalarak avdet ettiğimde ise İhsan'ı evde buldum. *Dîner*'den sonra kendisi yine ahbâbıyla beraber çıktığından ben dahi bir gece evvel kart gönderip istizân etmiş bulunduğum cihetle Cemal Bey'in haremi Naciye Hanım'ın yalısına gittim. Kayınvalidesi ve sadr-ı esbak Said Paşa'nın kayınvalidesi hanımefendiler, Yusuf Paşa'nın yeğeni genç bir hanımla dahi görüşüp saat dörtte avdet ettim.

Fî 17 Mayıs [29 Mayıs 1887].

Sabahleyin İhsan gece geleceğini söyleyip çıktı! Ben dahi bade't-taam ufak tefekle meşgul iken beraberinde Münir'im bulunduğu hâlde validem teşrif etti. Bütün günü musâhabe ile geçirdik. İftarda ise diğer bir hanım daha bulunduğundan cümleten taam edildikten sonra biraz piyano çaldım. Saat beşte validem yatmak üzere çekildiğinden ben dahi yatak odama geldim.

Fî 18 Mayıs [30 Mayıs 1887].

/137/ Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp İhsan giyindikten sonra validemin nezdine gittik. *Déjeuner*'den sonra ben piyano çalmak, İhsan dahi ikinci defa olmak üzere eserimin mürettib yanlışlarını tashihi etmek, validem ise çocukları sevmekle meşgul bulunduğumuz zamanda pederim bağteten salona girdi.

Kendisine karşı vezaif-i teşekkürâtı ifâ eyledikten sonra emri üzere yine piyanoya başlayıp bir saatten ziyade çaldım. Saat dokuzda ise validem çocuklarla beraber biraz dağa çıkmak arzusunda bulunduğundan cümleten çıkıp bir buçuk saat sonra avdet ettik. İftardan sonra yine piyano çalmakta idim ki İhsan'ın bazı dostları kendisini almak üzere geldiklerinden kendisi pederime beyan-ı mefharet edip gitmekle ben dahi saat dörde kadar valideyimle vakit geçirdim.

Fî 19 Mayıs [31 Mayıs 1887].

/138/ Sabahleyin Münir'i mektebe göndermek için peder ve validemin erken gitmek üzere hazırlandıklarını haber vermek üzere hizmetçi saat on ikide kapıyı vurup uyandırdı. Bir saat sonra kendileri çıktılar. İhsan dahi saat dörtte şehre gitmekle yalnız Feridun ile *déjeuner* ettim.

Ramazan-ı şerifte *déjeuner* ettiğimi kendi kendime söyler iken muzdaribü'l-kalb olduğuma Cenâb-ı Hakk şahiddir.

Müddetü'l-ömr hiçbir gün bilerek edâ-yı savmda kusur etmediğim hâlde bununla üçüncü senedir ki mübtelâsı bulunduğum zâlim hastalıktan elân büsbütün rehâ-yâb olamadığımdan şayet zaafiyetin tezâyüdüyle hastalık dahi teşeddüd eder fıkriyle Cenâb-ı Hak'tan havfım ân-be-ân izdiyad ettiği hâlde titreyerek ve kendisine sığınarak borcumun edâsında kusur etmekteyim.....

İhsan saat on ikiden sonra gelip *dîner* edip derhâl çıktığından gece yarısından sonraya kadar gecemi pek mağmum bir hâlde geçirdim.... Bu yalnızlık beni helâk edecektir.

Fî 20 Mayıs [1 Haziran 1887].

/139/ Gece sabah ezanından sonra uyuduğum ve sabahleyin ise İhsan'ı giydirmek üzere erken kalktığım cihetle bir iki saat sonra vücudumda duyduğum kırıklığa tâb-âver-i mukavemet olamadığımdan tekraren yatıp *midi*'den bir saat sonra uyandım.

Feridun'umla *déjeuner* edip bir buçuk saat kadar piyano çaldıktan sonra akşama kadar İhsan'ın mendillerine şifre işlemekle meşgul oldum. Kendisi bu akşam yine gelmediğinden Feridun ile *dîner* ettikten sonra⁹⁹ ve tek ü تنها bir saatten ziyade mehtâb seyrettiğim gibi bir saatten ziyade dahi piyano çaldım.

⁹⁹⁾ "ettikten sonra" kelimelerinin üzeri karalanmıştır.

Şu dakikada vakt-i sahurı ihtar için davul çalmaktadır. Benim ise uyukum yok. Gönlüm pek muzdarib. Pek müteellim... Ümid-i istikbâl pek mütezelzil bir hâldedir. Bu kadar felâketten sonra yine bu yalnızlığa dayanamayacağımı dün akşam sâât ile kendisine anlatmaya çalıştığım hâlde bu akşam dahi pederinin iftara çağırdığını bahane edip gitti. Badezîn evden dışarı çıkmak istemeyeceği gibi ettiği yalan /140/ vaadlere inanıp da kendisini takip ettiğim için yine nedamete başladım. Bugün Hisar'a geldiğimin yirmi birinci günüdür. Hanece rahatıma halel gelmesin de her şeye tahammül edeyim fikriyle hiçbir muhibb yüzü görülmeyerek gündüzleri *ermite* [münzevi] gibi yaşamaya rıza göstermiş idim! Tâ ki geceleri kendisiyle bulunup azâb-ı vahdet çekmeyeyim.

Hayfâ ki fitratın tagayyür etmeyeceğini bugün bu hâl ile yine görmekteyim. Sabır ve metanetle muamelât-ı zevciyyemizi istediğim hâle getirmeye muktedir olmuyorum..... Kalbim acı acı halecanlar içinde kalıyor. Ân-be-ân gözlerim eşk-i teessür döküyor....

Bu hayatı kendim için kâfi görmüyorum! Sevilmeden yaşamak bana pek müşkil geliyor. Yâ Rabbî yaşadığım müddetçe bana bir nimet olarak verdiği bir hayattan istifade etmek isterim.....

Ya bu ızdırab-ı derûnu veyahut ki canımı al.

Fî 21 Mayıs [2 Haziran 1887].

/141/ Bugün Cuma olduğu münasebetle İhsan bütün gün evde idi. Akşam yine gece çıkmak fikrini beyan ettiğinden ben dahi vaadinde hulf ederek beni her gece yalnız bıraktığından bahis açtığım cihetle uzun bir *discussion*umuz geçti. Neticetü'n-netice olarak mehtâb devam ettiği müddetçe istifade edeceğini söyleyip benim dahi çıkmaklığımı söyledi.

Binaenaleyh bade't-taam Madam Kabulî Paşa'nın yalısına gidip bir iki saat musâhabe ettikten sonra Bebek bahçesine gidip bir müddetcik saz dinledim. Avdetimde gece yarısını yarım saat geçmiş idi hemen İhsan dahi gelmekle bir iki saat kadar musâhabe ettik.

Fî 22 Mayıs [3 Haziran 1887].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım. Dörde kadar İhsan ile bulunup kendisi gittikten sonra *déjeuner* zamanına kadar piyano çaldım. Bade't-taam ise biraz fiston işleyip saat ona kadar dahi şiir yazmakla meşgul oldum.

Fî 23 Mayıs [4 Haziran 1887].

/142/ Feridun'umla *dîner* ettiğim esnada, tarafından gece vapuruyla geleceğini müşir bir tezkire aldım. Bade't-taam mehtâb münasebetiyle bir

hayli zaman tabiatı temâşâ ettikten sonra biraz piyano çalıp biraz şiir dahi yazdım. Gece yarısından iki saat sonra idi ki vapura yetişemediğini bildirmek üzere İhsan'ın çektiği telgrafnameyi getirip uyandırdılar. Sabahleyin yataktan çıktığımdan iki saat sonra pederim teşrif etmekle birlikte *déjeuner* ettik. Bad'e't-taam bir saat kadar piyano ve biraz kanun dahi çaldım. Leke'l-hamd validem ve Münir'im sıhhat ve afiyet üzere imişler.

Fî 24 Mayıs [5 Haziran 1887].

Gece yine İhsan gelmediğinden pek ziyade *enervée* [sinirli] oldum. Bu defa bir haber dahi vermedi. Pederim ise bu hâl-i ızdırabımı görüp pek ziyade mükedder oldu. Bu hâl ile beraber belki bir dereceye kadar zihinlerimiz meşgul olur fikriyle *dîner*'den sonra biraz piyano çaldım. Saat iki buçukta idi ki mehtâbdan istifade /143/ etmek üzere Bebek'e kadar yürüyüp avdet ettik. Pederim yattıktan sonra ise gece yarısından sonraya kadar yalnızca düşündüm.

O saatte İhsan geldi. Sabahleyin saat ikiye yakın yatağımdan çıktığımda pederimin gitmiş olduğunu haber verdiler. Hemen *toilette*imi yapıp İhsan ile biraz *déjeuner* ettikten sonra Üsküdar'a teyzemin hanesine gitmek üzere çıktım. Saat altıda oraya vâsıl olup on buçuk vapuruyla dahi avdet ettim. İhsan dahi son vapur ile geldi. Dün akşam pederim nezdinde teessürâtımı ketme muktedir olamadığım için kendisi dahi pek ziyade mükedder olduğundan ve ayrıldığı dakikada kendisini pek mütefekkir gördüğümünden kalben bir ân u dakika rahatım yoktur. Âh bu benim tâlih-i dünüm pederim ve validemin ne kadar rahatlarını ihlâl etmektedir.....

Fî 25 Mayıs [6 Haziran 1887].

/144/ Dün akşam *dîner*'den sonra Naciye Hanımefendi teşrif ettiler. Saat dörde kadar musâhabe suretiyle imrâr-ı vakt ettik. Bugün ise *déjeuner*'den sonra bir kayık getirip Sadullah Paşa'nın yeğeni Sıdika Hanım'a gittim. Orada Âsaf Bey'in¹⁰⁰ haremî dahi birlikte olduğu hâlde saat ona kadar vakit geçirdik. Avdette Sıdika Hanım'ın dahi teşrifini rica ettiğim cihetle birlikte *dîner* etmek üzere geldik. İhsan gelmedi. *Tête à tête* olarak biraz hayale revnak verip *dîner* dahi ettikten sonra saz çalıp şarkı ve gazel okuyarak ve gâh ise musâhabe ederek saat dört buçuğa kadar pek hoş zaman geçirdik. O esnada İhsan tarafından gece dahi gelmeyeceğini mu'lin bir telgraf aldım.

Fî 27 Mayıs [8 Haziran 1887].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıktım. İhsan ile bir gün evvel verdiğimiz karar mûcibince hazırlanıp hane-i pedere gittim. İhsan o akşam gelmediği gibi cuma günü akşam dahi gelmedi. /145/ Bu hâlden dolayı valideynime karşı iki gece zarfında ne kadar *tourmentée* olduğumu Allah bilir. Avdet ettiğim gün biraz Madam Pertev'e uğrayıp *adresse*'imi verdim. Ben eve geldiğimden bir saat sonra İhsan dahi gelip kendisine harekâtının esbâbını sorduğumda beklemeksizin gitmiş olduğumdan dolayı muğber olduğunu söyledi. Ben ise kendisi oraya gidecek fıkriyle gitmiş idim. Çünkü telgrafta hiç o niyetten vazgeçmediğini bildirmiyor idi. Bu muhâvereyi bitirdikten sonra *dîner*'ye gidip gece dahi *Efsûs*'un ikinci forması gelmiş olduğundan onu tashih ettik.

Bu sabah hikmetini anlayamadığım bir sebeple beynimizde daima hüküm-fermâ bulunan tezaad icabâtından olmak üzere yine uzun bir *discussion* geçti. Kendisi *déjeuner*'den sonra şehre gitmekle ben dahi bütün gün hane umûruyla meşgul oldum.

Fî 31 Mayıs [12 Haziran 1887].

/146/ Dün *emplette* yapmak üzere şehre indim. Vapurda Şakir Efendi'nin haremiyle görüştük. Doğruca hane-i pedere gidip bir buçuk saat kadar orada kaldım. Leke'l-hamd valideynimi ve Münir'imi daire-i sıhhat ve afiyette bulup kesb-i mesârî ettim. Akşam üzeri ise pek *agréable* bir surette avdet ettim.

İhsan ile beynimizdeki muamelât şu birkaç gün zarfında pek sâkit bir hâldedir. Çünkü *absence*'e [yokluk] sükût ile mukabele etmekteyim. Bugün *déjeuner*'den sonra akşama kadar *salon*'ün bazı nevâkısını ikmâl etmekle meşgul olup saat ondan on bire kadar dahi piyano çaldım.

Fî 5 Haziran sene 303 [17 Haziran 1887].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıktım. İhsan giyinip saat üçte gitmekle ben dahi bütün gün gâh fiston işlemek gâh piyano çalmak ve gâh kitap mütâlaa etmekle meşgul olduğum hâlde pek ziyade can sıkıntısı duymakta idim. Akşam ise İhsan yine gelmedi. Feridun ile *dîner* ettikten sonra gece kalacağını /147/ müşîr bir telgraf aldım. Fevkalâde bir ızdırab-ı derûn ile şiir söyleyip¹⁰¹ piyano çalmaya çalıştım ise de def-i ızdırab mümkün olmadığından

101 Nigâr Hanım'ın "fevkalâde bir ızdırab-ı derûn ile" ve intiharı düşünerek yazdığı bu şiir 6 Haziran 1303 tarihiyle *Efsûs II*'de (s. 23-25) yer alan "Vahdet"tir. Buna göre simsiyah bir gecede denizin dalgaları coşmuş, şiddetle yağmur yağmakta; şair ise yalnızlığından şikâyet etmektedir. Yalnızlık nereye gitse onu takip etmektedir, bu musibet başına nereden gelmiştir? Dili aşkın lisanını söylediği halde ona bir muhatap yoktur. Yalnızlık, bu sebatıyla belli ki sonunda şairi mahvedecektir.

bu daimi vahdetten hâsıl olma fart-ı ye's ilcâatıyla intihar etmeyi ez-dil ü cân arzu ederek ve gözlerimden kanlı yaşlar akarak pederime mufassal bir vedaname yazdım.....

Yâ Rabbî bana ruhsat ver ki intihar edeyim. Zira bu hayat beni her ân u dakika öldürmektedir. On iki sene müddet zarfında hiçbir zevcin zevcesine karşı ihtiyar edemeyeceği hakarât ve felâketlere beni hedef ettikten sonra bana yalnız haftanın iki gecesinde refakat edip sâir zamanda ise sefâhet arkasında gezip beni tek ü تنها bırakan bir vicdansız elinde yaşamak istemem....

Fî 6 Haziran [18 Haziran 1887].

Bu sabah îd-i fitrın¹⁰² ilk günü olmak mülâbesesiyle saat onda yataktan çıktım. İhsan giyinirken kendisine hazırlamış bulunduğum çamaşıra¹⁰³ karşı hiçbir şey yapamadığından bahis /148/ ile beyan-ı mahcubiyet etti. Ben mukabeleten emelim hüsn-i muaşeret olup lüzumundan fazla hiçbir şeyde arzum olmadığını kendisine bildirdim. Kendisi çıktıktan sonra ben dahi oğlum Feridun'u dahi birlikte alıp berâ-yı tebrik hane-i pedere gittim. Oraya vusûlümde Münirin dahi beni tebrik için saat beşten evvel evden çıktığını söylediler. Biraz sonra İhsan dahi oraya gelmekle bir iki saat hep birlikte vakit geçirdik. Şayet Münir beni bulmayarak avdet eder vâhimesiyle mütelâşî bir hâlde bulunduğumdan evvelâ Kabataş İskelesi'ne gidip Hisar'dan gelecek vapura bizzat intizar etmek istedim ise iskelede vapurun o âbı tutmadığını ihbâr etmeleri üzerine bi'l-mecburiye köprüye geldim!

Hisar'a vusûlümde Münir'imi buldum. İhsan akşam avdet etmeyeceğini söylemiş idi. Binaenaleyh geceyi yalnız Münir ile geçirdim.

Fî 10 Haziran [22 Haziran 1887].

/149/ Sabahleyin saat on ikide yatağımdan çıktım. Kendi *toilette*'imi yaptığım gibi Münir'i dahi ihzar ettirip biraz *déjeuner* ettikten sonra Üsküdar'a Hürrem Bey'in konağına gittim. Bütün günü Atiye Hanım ile pek hoş geçirdiğimiz gibi validesi, hemşireleri, orayı teşrif eden Madam Arslanoğlu ile dahi görüştüm. Avdette ise Atiye Hanım'a beraber teşrifini rica ettiğimden kendisi dahi istirhamımı kabul ile birlikte geldik. Üsküdar vapurundan çıkıncaya kadar Madam Arslanoğlu dahi refakatimizde idi. Eve geldiğimizden az sonra İhsan dahi geldiyse de esvâb değiştirip gece avdet etmek üzere çıktı. Gece saat beşe

102 İd-i fitr: Ramazan Bayramı.

103 Nigâr Hanım'ın bayram hediyesi olarak İhsan Bey'e çamaşır (her hâlde bohçalanmış olarak) sunduğu anlaşılmaktadır.

kadar Atiye Hanım ile gâh musâhabe ederek ve gâh ise *musique* yapıp şarkı söyleyerek vakit geçirdik. O esnada İhsan gelmekle kendisi yatak odamızda, Atiye Hanım salonda, ben ise bazen birinin ve bazen diğerinin nezdinde bulunduğum hâlde cümleten saat yediye kadar musâhabe ettik. Yatmak üzere ayrıldığımızda ise sabah ezanı okunuyor idi.

Fî 11 Haziran [23 Haziran 1887].

/150/ Geç yattığım hâlde yine saat on ikide yataktan çıktım. İhsan Sarıyer'e gittiğinden Atiye Hanım ve çocuklar ile beraber *déjeuner* ettikten sonra biraz sokağa çıkmayı teklif ettim ise kendisi muhalefet etmekle evde kalmaya karar verip *toilette*'imi yaptım. İd-i şerif münasebetiyle birkaç kişiler gelip gittiği gibi Madam Âsaf Bey dahi teşrif ettiler.

Saat on bir buçukta dahi İhsan geldi. Evvelâ Atiye Hanım, çocuklar ve ben taam ettik. İhsan ise biraz işret etmek arzu ettiğinden, sonra yalnızca *dîner* etti. Dün gecenin uykusuzluğu cümlemiz üzerinde hikmet icra etmeye başladığından biraz piyano çalıp saat dörtte yatmak üzere ayrıldık.

Fî 12 Haziran [24 Haziran 1887].

Yataktan çıktığımda saat bir buçuğa geliyor idi. İhsan çıktıktan sonra Atiye Hanım'la musâhabe etmekte idik ki hemşiresi Azize Hanım dahi teşrif ettiler. Cümleten *déjeuner* ettikten sonra /151/ ben piyano çaldım, kendileri ise şarkı söylediler. Atiye Hanım'ın talebi üzerine kendisi lisanından Sadullah Paşa'ya bir tebrikname yazdım! Saat dokuzda idi ki gittiler.

Ben dahi *toilette*'imi yapıp piyano çalmaya başladım. Saat on birde validem ve biraz sonra pederimle İhsan dahi teşrif ettiler. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çaldım! Saat dörde yakın idi ki yatmak üzere ayrıldık.

Fî 13 Haziran [25 Haziran 1887].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıktım. İhsan gecedan beri kendisinde olan neşesizliği muhafaza edip, giyinip yazı odasına gitmekle ben dahi valideynimin nezdine gittim. Biraz sonra İhsan dahi gelip bir müddet tevakkuftan sonra kaleme gidiyorum diyerek pederimi veda ile çıktı. Valideynim ve çocuklarımla *déjeuner* ettim. Saat yedide validem ve çocuklarımla bir kayığa râkiben /152/ pederim akşam Ekrem Beyefendi'nin¹⁰⁴ sahilhanelerine meduvv bulunduğundan ve yarın sabah oradan doğruca şehre gideceğini bildirdiğinden kendisini veda ile gittik. Evvelâ Raziye Hanımefendi'nin ve ondan Madam Kabulî Paşa'nın

sahilhanelerine gidip resm-i tebrîki ifâ ettikten sonra Göksu Deresi'ne doğru çekildik. Orada ve Göksu'nun dışarısında muhibbâtımdan bazılarıyla görüştüm. Saat on biri çeyrek geçerek ise hanemde idim. *Dîner*'ye İhsan gelmediğinden validem ve çocuklar ile edildi. Saat üçte İhsan gelmekle validemden ayrıldım.

Fî 14 Haziran [26 Haziran 1887].

İhsan'ı giyindirmek üzere saat on ikide yataktan çıkıp tekraren bir buçuğa kadar yattım ise de uyumak mümkün olmadı. *Déjeuner*'den sonra kendime bir esvâb biçmekle meşgul idim ki muhibbâtımdan, Rıza Efendi'nin kerimesi Mevhibe Hanımefendi'nin teşrifini haber verdiler. Kendileri pek sevdiğim bir zât olduğundan /153/ bir saat devam için müddet-i mülâkatımızı pek az gördüm. Saat dokuz idi ki validem Münir'imle beraber yukarıdan ve kendileri ise aşağından gelen vapurlara gitmek üzere çıktılar. Azimetlerinden sonra ben dahi bir saat piyano çaldım. Akşam İhsan geldi. *Dîner*'den sonra güya pazar günü kendisinden lâıykıyla istîzân etmeden sokağa çıkmış olduğumu iddiaya başladığından beynimizde sürekli bir muhâvere cereyân etti. Beni yalnız bırakmamak hakkında vermiş olduğu sözde sebat edemediği hâlde ben dahi bazen bilâ-ihhtiyar bu gibi hatalarda bulunacağımı *catégoriquement* [kesin olarak] söyledim. Ne çare ki asâbımdaki zaafiyetin bu gibi tazyikata mukavemeti olmadığından bitâb düşüp gecenin sabaha takarrüb eden bir zamanına kadar minder üzerinde kalmış idim. O günden bugüne kadar dahi mizacım münhariftir. Başımda şiddetli bir ağrı olduğu gibi vücudum dahi *fièvre*'ler [ateş] içindedir.

Fî 20 Haziran [2 Temmuz 1887].

/154/ Bugün dört beş gündür ki Feridun'da gördüğüm şiddetli *fièvre* ve dalgınlıklar kendi rahatsızlığımı unutturdu. Doktor midesi soğuklamış olduğundan bahisle ilâçlara dikkat edip sıkı bir perhiz ettirilmesini tavsiye ediyor. Bir ızdırab-ı derûn-ı fevkalâde ile her ân u dakika Cenâb-ı Hakk'tan iade-i afiyetini temenni etmekteyim. Doktor gibi ben dahi bugün vücudundaki harareti biraz ehven gördüm ise de zaafiyeti pek ziyadedir. Bu hâlden dolayı İhsan dahi telâş içindedir. Çocuğun keyifsizliğinin ilk günü idi ki teyzem teşrif edip o geceyi bizde geçirdi! O biçare dahi ciğerpâresinin mübtelâ olduğu keyifsizliğinden elân rehâ-yâb olamadığı için her dakika eşk-rîz-i clem olmaktadır.¹⁰⁵

105 Nigâr Hanım'ın teyze çocuğu Süleyman Efendi'nin nörolojik bir rahatsızlığı vardır.

Boğaziçi'ne vürûdumdan beri nakil ve Ramazan münasebetiyle piyano derslerimi tatil etmiş bulunduğum hâlde dünkü çarşamba günü için pederim beraberinde *M. Ricci*'yi getireceğini pazar günü haber verdiğinden kendilerine intizar etmekte iken bir *contre-temps* [zamansız] olarak sabahleyin Madam Tefvîk Bey kerimesiyle beraber teşrif ettiler. /155/ Birlikte *déjeuner* ettik. Ondan evvel ve sonra yekdiğerimizi görmeyeli hayli zaman olduğundan uzun uzadıya musâhabe ettik. Saat altıda gelen vapur ile pederim ve *musique* üstadım teşrif ettiler. Nezdimde bulundukları iki saat müddeti gâh piyano çalıp ve gâh ise misafirlerimin yanına giderek geçirdim. Badezîn haftada bir defa gelmesine karar verilip kendileri gittiler. Bir saat sonra Madam Tefvîk Bey dahi çıktığından Feridun'a haricî ve dahilî lâzım gelen ilâçlarını verdikten sonra İhsan'ın vürûduna kadar dikişle meşgul oldum. *M. Ricci*'nin mukaddemâ iki defa geldiği hâlde şimdi haftada bir defa gelmesine karar verişim hem bu'd-ı mesafe hem de şayet misafirim bulunur ise meşk edemeyeceğim mütâlaasına mebnidir. Validem ve Münir'imın leke'l-hamd daire-i sıhhat ve afiyette olup Kartal'da bulunduklarını haber aldım.

Fî 25 Haziran [7 Temmuz 1887].

Bugün leke'l-hamd Feridun'um biraz iyidir. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler şükretmekteyim. Dün *cousin*im Kâzım Efendi teşrif etmişti. Birlikte *déjeuner* edip saat dokuza /156/ kadar dahi musâhabe ettik. Hayatım o kadar *monotonie* [yeknesaklık] hâlinedir ki *journal*'ime dahi kaydedecek bir şey bulmuyorum! Çocuğun keyifsizliği münasebetiyle yarın bir hafta olacak ki İhsan her akşam eve gelmektedir.

Fî 27 Haziran [9 Temmuz 1887].

Sabahleyin saat birde yatağımdan çıktım. İhsan giyinip yazı odasına gittiği gibi ben dahi Feridun'umu biraz iyice gördüğüm cihetle *robe de chambre*'ımı giyip bir saatten ziyade piyano talim ettim. Bu esnada İhsan gitti. Pazar olduğu münasebetle belki pederim teşrif eder fikriyle yarım saat *déjeuner* 'imi tehir ettimse de vapurdan çıkmadığı cihetle yalnızca yemek yedim. Bade't-taam bir müddet *Langage des Fleurs*¹⁰⁶ [Çiçeklerin Dili] okuyup biraz dahi kanun çaldım. Saat dokuzda pederim tarafından aldığım bir tezkirede hem Feridun'u istifşâr edip ve hem de kendisinin inhıraf-ı mizacından bahsettiğinden pek ziyade

106 *Langage des Fleurs* [Çiçeklerin Dili]: Louise Cortambert-Louis-Aimé Martin tarafından 1842'de yayımlanmış olan bu kitap söğüt, at kestanesi, lâl, müge, leylâk, badem, çuha çiçeği gibi pek çok bitki ve çiçeğin karşılık geldiği ruh halleri üzerine hazırlanmıştır ve ve yer yer resimlidir.

müteessir oldum. Müteessir oldum çünkü /157/ pederimi görmek için yarın gitmekte benim için pek çok müşkilât var. Feridun elân keyifsiz bulunduğundan birlikte götüremeyeceğim gibi ilâçlarına ve perhizine dikkat olunamaz havfiyla hizmetçiye tevdiân etmek dahi mümkün değildir.

Vakıa mektubu getiren adam pederimin keyifsizliği ufak bir rahatsızlıktan ibaret olduğunu temin ettiyse de gözlerimle görmedikçe müsterih olmak mümkün değildir. Birisi pederim ve diğeri ciğerpârem olan ve benimçün yekdiğerinden muazzez bulunan iki vücudun böyle bir zamanda rahatsız bulunduğunu bilmek ne dereceye kadar bâis-i teessür olduğunu Cenâb-ı Hakk bilir! Akşam üzeri bu gibi teessürât-ı elîme altında ezilmekte iken İhsan tarafından gelmeyeceğini müşîr bir telgrafname alıp yine kendi kendime *dîner* ettikten sonra biraz şiir nazmettim.

Fî 28 Haziran [10 Temmuz 1887].

Bugün *déjeuner*'den sonra Cemal Bey'in haremi teşrif ettiler. Saat on bire kadar gâh musâhabe edip gâh şiir okuyarak ve gâh piyano çalarak vakit geçirdik. Kendisi çıktıktan yarım saat sonra İhsan refakatinde güzel sesli Muhsin ile gelip diğér misafirleri dahi bulunduğu cihetle saat beşe kadar eğlenip şarkı okudular.

Fî 29 Haziran [11 Temmuz 1887].

/158/ Bu sabah Feridun'un ilâçları tekmiil olduğundan yüz bin kereler kendisine dikkat olunmasını hizmetçiye tembih ederek pederimi istifâr etmek üzere şehre gittim. Pederim rahatsız bulunduğu gibi validem dahi halecândan pek muzdarib idi. Orada birkaç saat geçirdikten sonra Münir'in mektebinin *vacance* [tatil] zamanı hulûl etmiş olduğundan birlikte getirdiğim gibi validem halecânı münasebetiyle çıkamayacağından yarın için teşrifini rica ederek ve pederime ise bir *distraction* [eğlence] olur fikriyle pek ziyade ısrar ederek beraberimde Hisar'a çıkması hakkında iknâ ettim.

Leke'l-hamd Feridun'un *fièvre*leri tenâkus ettiyse de elân pek zayıf bir hâldedir. Haneme vürûdumda İhsan gece geleceğine dair haber göndermiş olduğunu söylediler. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çaldım. Saat üçte İhsan gelmekle biraz müddet dahi musâhabe edildi.

Fî 30 Haziran [12 Temmuz 1887].

/159/ Münir ve Feridun yanımda yattıkları cihetle birkaç defa uyandırdıkları gibi sabahleyin dahi uyutmadılar.

Déjeuner'den evvel bir saat kadar piyano çaldım. İhsan bugün şehre gitmediğinden pederim, kendisi ve Münir'imle beraber *déjeuner* edip *musique*

üstadıma muntazır bulundum. Kendisi geldiğinde iki saat piyano çaldım. Gittikten sonra ise yorgun bulunduğum cihetle biraz dinlenmek üzere yatak odama çekildim. Akşam üzeri yine Feridun biraz uyudu. Gördüm ki çocuğun rahatsızlığı büsbütün mündefi olmamıştır. Perhizine pek ziyade dikkat etmekteyim. Hemen biz *dîner* ettikten sonra kendisi ve Münir yattılar. Ben dahi bir saatten ziyade piyano çaldım.

Fî 1 Temmuz sene 303 [13 Temmuz 1887].

Perşembe günü pederim şehre indiği vakit akşam validem dahi birlikte olarak teşrif etmecliğini rica etmiştim. İhsan o gün dahi şehre gittiğinden esbabını sual ettiğimden pek ziyade hiddet edip müdahale etmemekliğini bir tehevür-i fevkalâde ile söyledi. Sebebi ise çarşamba günü akşam taama gelemeyeceğim demesi üzerine /160/ pederim burada bulunduğundan bir akşam evvel dahi kendisi evde bulunmadığı cihetle bu gece dahi bırakıp gitmesi münasebetsiz olacağını beyan ettiğim için imiş. *Déjeuner*'den sonra çıkıp gittiğinden bütün gün kendisini görmedim. Akşam taama gelmeyeceğini aşçıya haber vermiş.

Saat on ikide idi ki pederim ve validem teşrif ettiler. Birlikte *dîner* ettikten sonra piyano ile meşgul bulunduğum bir zamanda İhsan vürûd etmekle haber vermeyerek yazı odasına çekilmiş. Yalnızca taam ettiği esnada ise peder ve validemin geldiğini haber alması üzerine orada kalıp yanlarına gelmediği gibi hizmetçi vasıtasıyla geceliğini dahi istediğinden pederim hakikati fehm ile iki gün kalmak üzere teşrif ettikleri hâlde görülen tahkir üzerine sabahleyin erkenden gitmeyi valideme söyledi.

Ben ise tahkirin kendilerine ait olmayıp bana münhasır bulunduğunu makam-ı tevilde söylemek istedim ise de: pederim ben hakikaten /161/ kabahatli bile olsam yalnız beni tevbih etmecliği lâzım gelip kendilerini tahkire hakkı olmadığı cevabını verdi.

Bunun üzerine idi ki ben dahi İhsan'ın nezdine gidip, her ne kadar ben ketme çalıştım ise de gecelik istediğinden pederim, burada olup da kendileriyle görüşmek istemediğini fehm ettiğinden hemen içeri gelip ne söylemek lâzım ise söylemesini tavsiye ettim.

Nezdimize gelmedi! Pederim ve validem ise o anda yattıkları odaya çekildikleri gibi ertesi gün dahi ale's-sabah beni dahi görmeden çıkıp gitmişlerdi.

Onların azimetini müteakiben biz dahi İhsan ile münâzaa ettik. Yalnız kayınpederimin ilk defa olmak üzere vürûdu bu hâle netice vermiştir. Kendisini

dahi hakkımda muğber gördüm.¹⁰⁷ *Déjeuner*'den sonra ikisi dahi gitmekle bütün günümü ağlayarak geçirdim. Sabahleyin ettiğimiz münâzaa esnasında dünyada ne kadar haşin sözler var ise yekdiğerimize söylemiş bulunduğumuzdan kayınpederimin vürûdu akîbinde İhsan'ın yazı odasına gidip ilk defa olmak üzere hanemize gelen /162/ pederine bir şey belli etmemesini tavsiye ederek tefevvüh ettiğim kelimât-ı bârideden dolayı tarziye verdiğim gibi kendisinin dahi söylediği sözleri geri alması lâzım geldiğini ihtar edip kabul dahi ettirdim.

Gündüz Mesrur Ağa geldiğinden biraz müddet onunla dahi görüştüm. Akşam üzeri İhsan birkaç misafiriyle beraber geldi. Kendileri eğlendiği esnada ben dahi bir nev sancıdan muzdarib bulunduğumdan yattım. Elân misafir yatağı ve sâire gibi nevâkısımızı ikmâl etmemiş bulunduğumuzdan kendi yatağımızı misafire vermekle ikimiz dahi yumuşaklığı münasabetiyle yatak yerine kaim olabilecek olan minder üzerlerinde yattık. Sabahleyin İhsan, gilyindikten sonra akşam pederinin hanesinde kalacağını söyledi. Kendisi çıktıktan sonra ben dahi *déjeuner* edip bir gün evvelki cuma günü için birlikte Sarıyer'e gitmek üzere karar vermiş bulunduğumuzdan Naciye Hanım'ın intizar ettiğine dair haber gönderdiğine karşı kayınpederim hanemde bulunduğunu makam-ı ma'zurunda beyan etmiştim. Onunçün kendisine gittim. Şehre indiğini söylediklerinde bir kayığa râkiben Çengelköyü'ne gittim. /163/ Orada dahi hiç kimseyi bulmadığımdan biraz Göksu Deresi'ne¹⁰⁸ gidip avdet ettim. Geceyi ise uyku zamanına kadar düşünerek geçirdim.

Fî 4 Temmuz [16 Temmuz 1887].

Bu sabah saat birde yatağımdan çıktım. *Douche*'mu [duş] yaptıktan sonra *toilette*'mi dahi icra edip yarım saat kadar piyano çaldım. Valideynim bizde bulundukları akşam pazar günü isticâr etmek üzere Mirgün'de bir hane görmeye gideceklerini rivayet ettikleri cihetle ben dahi birlikte bulunmak arzu ettiğimden saat altı vapurunda *rendez-vous* [randevu] vermiş idim. Binaenaleyh gittim, validem Sarıyer'de bulunduğundan gelmediyse de pederim vapurda idi.

107 Hacı Salih Efendi'nin gelmesiyle münakaşanın kesildiği, kendisinin Nigâr Hanım için üzüldüğü anlaşılmaktadır.

108 Göksu: Dönemin gözde mesire yerlerinden biri olan Göksu'da sandalla gündüz gezinmek, gece "mehtâba çıkmak" yaygın bir âdet olup Nigâr Hanım'ın da özellikle 1890'lı yıllarda yaşamak-feracesi, dantelli şemsiyesiyle belirli bir rota üzerinde Göksu'da gezindiği, mehtaba çıktığı çeşitli kaynaklarda belirtilir. Bu yılların günlükleri eksiktir ama kaynaklara bakılırsa Nigâr Hanım sosyetenin buluşma yeri olan bu âlemlerde bir baştan bir başa kendi şiirlerinin okunduğunu işitir. Göksu eğlenceleri zaman içinde popülaritesini kaybetmiş, I. Dünya Savaşı'ndan sonra hayattan neredeyse çekilmiştir. Nigâr Hanım'ın son dönem günlükleri bu değişime dair tanıklıklar içerir.

Birlikte koruya çıkıp saat sekiz buçuğa kadar vakit geçirdik. İskeleye inerken Şakir Efendi'nin haremine dahi uğradım ise de orada bulunmadığından dokuz vapuruna râkiben avdet ettim. Saat on birde İhsan dahi geldi. Pederimle görüştüğüm esnada kendisiyle¹⁰⁹ ettiğimiz münâzaaya dair ne söylediğimi sual ettiğinden: /164/ sathice anlattığımı ve kendisince matlûb olan şey valideynimin gelmemesi olduğu tebeyyün ettiği gibi arzusuna tamamiyle muvaffak olduğunu bildirdim. Fakat bilmem ki yine bu son muamelesinin bana irâs ettiği mahzûniyet nasıl mündefi olacak? Ve kendisine nasıl mütebessim bir çehre gösterebileceğim.

Fî 5 Temmuz [17 Temmuz 1887].

Sabahleyin saat on iki buçukta yatağımdan çıktım. İhsan hemen giyininip gitti. Ben dahi saat altıya kadar çocuklar ile meşgul oldum! O esnada validem teşrif etmekle saat sekiz buçuğa kadar görüştük. Kendisi gittikten sonra ise bir saat piyano çaldım. Kendi sıhhatim münharif olduğu gibi Feridun'da dahi bugün yine şiddetli bir *fièvre* kendini gösterdi. Her ân u dakikası bir başka türlü azâb-ı vicdan ile geçen şu hayatı temdîd etme yâ Rabbî yahud ki bana ruhsat-ı intihar ver.....

Akşam üzeri gelmeyeceğine dair İhsan gayet bârid bir tezkire gönderdi.

Fî 6 Temmuz [18 Temmuz 1887].

/165/ Bugün üç gündür ki inhiraf-ı mizacım tezâyüd etti. Bütün gün yattığım gibi gerek iştihasızlık ve gerek ihtiyaca mebni pek sıkı perhiz etmekteyim. Feridun dahi rahatsızdır. Saat altı vapuruyla *musique* üstadım geldi. Kendisi Beyoğlu'ndan geldiği cihetle bir muamele-i bâride ihtiyar etmiş olmamak için cebr-i nefis ederek piyano çaldım.

Bu akşam mutadının hilâfı olarak İhsan erkence geldi! Yatağıma girdiğimde saat alaturka iki buçuktu. Geceyi pek rahatsız geçirdim.

Fî 8 Temmuz [20 Temmuz 1887].

İhsan sabahleyin pek erken kalkmakla *toilette*'ni yaparken beni dahi uyandırdı. Biraz sonra yine dalgın bulunduğum bir zamanda ise Naciye Hanım'ın kalfasının vürûdu sebebiyle uyandırdılar. Bugün vuku bulan Nergis Hanım'ın cemiyetine gitmek üzere bulunduklarından lüzûmu olan bazı şeyleri /166/ âriyeten almak üzere gelmişti. Bugün leke'l-hamd vücudumda bir dereceye kadar istirahat hissettim. Saat dörtte istedikleri eşyayı kaldırmak üzere Sarıyer'den Ali gelip eşyayı götürdü. Saat sekize yaklaşmış idi ki ben dahi

109 “kendisiyle” kelimesinin üzeri sonradan karalanmıştır.

hem biraz hava almak hem de cemiyeti görmek üzere Göksu'nun dağında olan Nergis Hanım'ın köşküne gidip bir saat sonra avdet ettim. Saat ona karib idi ki İhsan dahi geldi. Feridun'un elân devam eden rahatsızlığı beni pek ziyade müteessir etmektedir. Ümid ederim ki iade-i afiyeti için her ân u dakika ettiğim dua vâsıl-ı bârî olur.

Perşembe, fi 9 Temmuz [21 Temmuz 1887].

Cuma günü *déjeuner*'den sonra Feridun'umu biraz rahat gördüğüm ve kendim ise hava almaya muhtac bulunduğum cihetle Çubuklu'ya Mahmud Paşa'nın¹¹⁰ yalısına gitmiştim! Hanımefendiyle görüştümse de Madam Münir Bey orada değil idi, bir buçuk saat kadar orada kalıp Göksu'ya gittim. Orada chibbâdan birçok kişileri gördüğüm gibi Sıdika Hanım'a dahi tesadüf /167/ ettiğimden ertesi gün geleceğini söylemesi üzerine *déjeuner*'ye davet ettim. Haneme avdetimde ise saat on ikiye takarrüb etmişti.

Cumartesi günü saat beşte Sıdika Hanım kerimesi, Sadullah Paşa'nın kerimesi ve gelini hanımlar teşrif ettiler. Kemal-i sürûr ile birlikte taam edip akşama kadar dahi piyano çalıp şarkı söylemek ve gâh şiirlerimden okuyup musâhabe etmek suretiyle pek güzel eğlendik. Saat on birde idi ki kendileri gittiler. On on bir günden beri İhsan ile beynimizde olan bürûdet şiddetle hüküm-fermâdır. Muâşeretimizin devam edeceğinden zerre kadar emin değilim.

Sabahleyin misafirlerim teşrif etmeden evvel yine kendisinden gördüğüm haşin bir muamele üzerine pek ziyade dilgîr olarak mufassal bir varaka kaleme alıp bu hâle tahammül etmek mümkün olmayacağını kendisine bildirdim. Varakamda dahi söylediğim gibi bu hâli şifâhen söyleyemeyip de tahriren beyan edişim, zaafim icabınca söylerken pek ziyade müteessir olduğum cihetle ona imkân vermemek fikrine mebnidir.

Kendisinin en büyük *défaut*'su [kusur] dönek meşreblîği, sebatsızlığı /168/ olduğu gibi hakkımda bu gibi muamelât-ı bâride etmesi beynine kimler tarafından ilka olunmuş bir kuvvet olduğunu bilirim.

Fart-ı ye's ilcâatıyla şimdiye kadar ben birçok defalar talep ettiğim hâlde kendisi iftirak sözünü tefevvüh etmek şöyle dursun bana mukâbeleten o sözler ile beyhude kendi kendimi tazib ettiğimden bahis ile iftirakımız hakkında en büyük bir kuvvet dahi bana muavin bulunacak olsa nefy ü idam cezalarına razı olup, asla diğer ciheti kendine mahsus her ne gibi bir fikre mebni ise, kabul etmeyeceğini tekrar-be-tekrar söyler iken, geçenlerde ika'ına sebebiyet verdiği

110 Salih Münir Bey'in (sonra Paris Sefiri, Paşa) babası Mahmut Celâlettin Paşa'nın yalisından söz edilmektedir.

münazaada bu hâle bir netice verilmek lâzım geldiğinden ne yapılacaksa seriân icra olunmalı yolunda söylediği telmihlî sözlere mukabil ben dahi yapılacak şeyin kendi yed-i iktidarında bulunduğunu bi'l-mecburiye söyledim.

Ona karşı ise pederimle müzâkere edip beni terk ettiği hâlde itâsı elzem olan akçeye mâlik bulunmadığından, tediyesini aylığa kat' etmek cihetini iltizâm edeceğini söylemesi üzerine artık yekdiğerimize karşı tefevvüh etmedik hiçbir soğuk /169/ söz bırakmadık diyebilirim. Tefekkürden hayâ ettiğim, kendi kendime dahi itraftan teeddüb eylediğim bu muamelât-ı zevciyeye bütün halâyık hayret etse sezâ değil midir?

Lisanından iftirak sözü çıkmadığı için kendisine karşı kalbimin bir köşesinde bir *estime* [sevgi, saygı] var idi ki şimdi o da zâyî oldu.....

Manen etmediği gadr u zulüm kalmadığı hâlde rû-be-rû geldiğimizde birtakım kelimât-ı bâride tefevvüh etmediği için gönlümde bir eser-i hoşnudi muzmer idi ki onu da mahvetti.....

Ey yâ Rabbî! İnsan nâmı altında halk ettiğin cins ne acîb bir mahlûktur....

Ben kendi kendimi veyahut ki talih-i dûnum beni felâkete alıştırdı zanneylüyor idim. Hayfâ ki öyle değil imiş.....

İnsan her yeni felâketten, güya ki şimdiye kadar uğradığı felâketlerin en büyüğü en yenisi imiş gibi tahmin ederek tehâcüm-i ye's ile mahvolmak derecesine geliyor... Âh devam-ı hayatım benimçün bir felâkettir ki ika'ına kendim sebebiyet vermedim.

/170/ Üç tane evlâd yetiştirmiş zevc ve zevce beyninde nâdiren muhabbetsizlik olsa bile yine hürmet bâkî kalmak lâzım gelir iken acaba niçin bizde kazıyye büsbütün ber-aks oluyor? Yâ Rabbî ne idi o günün nuhûseti ki beni ona irâe etti? Ne idi o saatin şeâmeti ki bizi birleştirdi? Bana bu kalb-i hassası verdiği için mi bu meslekte bir refik-i bed-hilkatte bir şerik-i hayat verdin?... Her yüzünü görüşümde ondan evvelki muvâcehemizde söylediği acı sözleri, gösterdiği soğuk muamelâtı tahattura imkân kalmıyor. Çünkü yenisini icâd ediyor. Benimçün bu hâle tahammül cidden mümkün değildir. Şu kadar ki bundan sonra vicdanıma karşı hiçbir gûne mesuliyet kalmadı, çocuklarıma karşı edebileceğim sabr u tahammül ve fedakârının her türlüünü ifâ ettim.

Badezîn ise Cenâb-ı Hakk'a rabt-ı kalb ederek zuhûrâta tâbi bulunacağım bedâhet suretiyle nümâyân oluyor ki benim nasibim bu adamla yaşamak değildir. Anlaşıldı ki beni bu defa Hisar'a yalnızca davet etmesi yalnız umum /171/ nazarında mülevves görülen namusunu zu'munca temizlemek fikrine mebni ve âlüfteyi terk ettiği esnada ise beni ikna edip (hiçbir şey yapamaz isem seni dilenir dolandır yine işeyle çalışırım Nigârcığım) yolunda söylediği sözler ise sırf kizb ü düruğdan ibaret imiş. Çünkü leke'l-hamd bugünkü günde Cenâb-ı

Hakk'ın inayetiyle hiçbir şey nâkıs bulunmadığı hâlde her gün bilâ-sebep beni bir başka yolda tekdir etmektedir. Ben ise bana ettiği hakarât-ı mesbûkayı henüz unutmadığım hâlde şimdikilerine nasıl tahammül edeyim.....?

Çocuk denecek kadar küçük bulunduğum bir zamanda kendisine olan irtibat-ı kalbiyemden hâlâ bir ilişik sakladığım gibi üç tane ciğerpârelerimin dahi pederi bulunduğundan her iftirakı teklif edene karşı müdafaa ettiğimden, hayfâ ki... hakkımda pek çok kişilerin adâvetini celb etmiş oldum. Ondan başka ferd-i vâhîde, nazarımda hâiz bulunduğu mevkii ihrâz ettirmekten çekindim (bu hâlde Cenâb-ı Hakk şahidimdir) efsûs ki takdir etmedi. Hayfâ ki kader böyle imiş. /172/ Bu sabah yine mutad üzere gösterdiği huşûnet üzerine dün yazdığım varakayı kendisine verip eğer cevabı var ise itâ olunmasını talep ettim. Bade'l-kırâe nezdinde muhafaza edip mündericâtı hakkında birtakım uygunsuz sual ve cevaplardan sonra çıkıp gitti. Ben dahi yine biraz ağladıktan sonra dört vapuruna râkiben Mesarburnu'na¹¹¹ gittim. Birlikte gitmek üzere kararlı bulunduğumuzdan evvelce bir kart gönderip Naciye Hanım'ın dahi orada bulunduğunu istihbar etmiştim.

Doğruca Rıza Efendi'nin konağına gittiğimde biçare Mevhibe Hanım'ı yatakta pek muzdarib bir hâlde gördüğüm gibi vapurda dahi İsmail Bey'in Selânik'te eşkiya tarafından katlolunduğunu işittiğim cihetle son derecede dilhûn oldum.

Bilmem ki niçin her nereye gitsem beni keder takip eder?

Bir saat sonra onları veda edip Çırçır Suyu'na¹¹² çıktım. Orada çoktan beri görmediğim birçok ehîbbâyâ tesadüf ettim, izdihâm çoktu. Fakat ben eğlenmedim. Avdette ise /173/ İhsan'ın vapur ile Büyükdere'ye çıktığını gördüğüm gibi haneme vürûdumda dahi gelmeyeceğini haber verdiğini söylediler.

Mesireler benimçün hiç! Artık beni hiçbir şey eğlendirmiyor. Kalbim ye's ü âlâm ile mesmûmen öldü.

Pazar, fi 12 Temmuz [24 Temmuz 1887].

Dün sabah saat dörtte İhsan geldi. Keyifsiz bulunduğundan bahisle bütün günü evde geçirdi. Vürûdundan bir iki saat sonra bilâ-sebep yine beynimizde bir *scène* [sahne] vuku buldu. Görüyorum ki beni her ân u dakika tazyik etmesi *arrière pensée*'ye [art niyet] hizmet ettiğinden ileri geliyor.

111 Mesarburnu: Sarıyer'de küçük bir burun.

112 Çırçır: Dönemde İstanbul'un gözde mesire yerlerinden biri.

Bu sabah ise yine bilâ-sebep münâzaaya başlayacağımız esnada *éviter* [kaçınmak] ettim. On beş günden ziyadedir ki birlikte yemek bile yemedik.

Kapıya gitmeyeceğini bildiğim cihetle sabahleyin erkenden çıkması üzerine /174/ *déjeuner*'ye bekleyeyim mi سوالini irâd etmiştim. *Midi*'de haber vereceği cevabını verip filhakika gelmeyeceğine dair adam gönderdi. Bade't-taam altı vapuruna râkiben Mirgün'e nakletmiş olan valideynimi görmek üzere gittim. Saat on buçuğa kadar orada birlikte imrâr-ı vakt ettik. Avdetimde ise Münir'e biraz Türkçe okuttum. Gariptir ki bu çocuğun fart-ı zekâsı her sözüyle müsbet bulunduğu hâlde tederrüs hususunda gösterdiği zekâsızlık, kuvve-i hafızasızlık beni hayret içinde bırakmaktadır.

Saat bire takarrüb etmiş idi ki¹¹³ İhsan'ın gelmediğini görerek *dîner*'mi ısmarladım. Münir ve Feridun'la taam ettikten sonra bir saatten ziyade piyano ile meşgul olduğum bir zamanda İhsan geldi. Soyunduktan sonra yine baş ağrısından şikâyet ederek minder üzerinde derhal uyudu.

Fî 14 Temmuz [26 Temmuz 1887].

/175/ Saat iki buçukta yatağımdan çıktım. *Midi*'ye kadar hane umûruyla meşgul olduğum gibi çocuklarımla *déjeuner* ettikten sonra *M. Ricci* geldiğinden saat sekiz buçuğa kadar piyano çaldım. Kendisi gittikten sonra Münir'e Türkçe dersini okutup kendim dahi akşama kadar Ahmed Midhat'ın *Şopenhavr'ın Hikemiyyât-ı Cedidesi*¹¹⁴ isimli eserini mütâlaa ettim! Münir ve Feridun'la akşam taamı ettikten sonra ise bir saat piyano çalıp, komşuda bulunan sazı dinlemek üzere pencere önüne oturdum. Saat iki buçukta İhsan geldi. Dışarıda gördüğü eğlenceler semeresi olmalıdır ki sabahları fevkalâde bed muamele ile hiddet ve şiddet hâlinde bulunduğu hâlde geceleri çehresini daha az muğber görüyorum. Biraz gödek¹¹⁵ ve limonata yiyip yattı.

Fî 15 Temmuz [27 Temmuz 1887].

Sabahleyin saat on ikide yatağımdan çıktığımda İhsan *toilette*'yle meşgul idi. Hemen ikmâl edip familyası nezdine gideceğinden bahisle akşam gelmeyeceğini haber verdi. Ben dahi her günkü mutadımı /176/ icrâ ettikten sonra sekiz vapuruna râkiben Mirgün'e hane-i pedere gittim. Müfide Hanım'a biraderinin vefatı için yazmış olduğum tesliyetnameyi pederimin adamı Mehmed vasıtasıyla

113 “idi ki” ibaresinin üzeri sonradan karalanmıştır.

114 *Şopenhavr'ın Hikmet-i Cedidesi*: Nigâr Hanım'ın *Şopenhavr'ın Hikemiyyât-ı Cedidesi* olarak andığı bu metin kitap olarak 1887'de basılmıştır ve Nigâr Hanım, Ahmed Midhat'ın yeni çıkmış bir kitabını okumaktadır.

115 Gödek: Bir tür hamur işi.

gönderdim. Oradan çıkıp biraz rıhtımda gezinip son vapur ile avdet ettim. Bu akşam *dîner*'mi yalnızca, mutadımdan bir buçuk saat sonra edip bir saat kadar dahi piyano çaldım.

İhsan ile beynimizdeki bürûdetin müfarakati intâc edeceğini kaviyyen memul etmekteyim. Gösterdiği muamelât-ı gayr-ı lâıykadan dolayı kendisini muâhezeye asla hakkım olmayıp belki kendi belâhetimi hükmetmeliyim ki son zamanlarda refikası bulunan âlüfteden tahlis-i girîbân etmek için beni âlet ederek hane-i pedere müracaatla gece ve bazen gündüzleri dahi gidip kapıda kendisini bularak ika'ı rezâlet eder havfıyla nezdimde geçirdiği günler esnasında beni ikna için îrâd ettiği ca'îi teminata kapılarak kendisini takip ettim!

Fedakârlığımı takdir edecek bir muhataba adem-i nâiliyetim benimçün bir büyük kederdir. Ancak şu kadar var ki onun bugünkü günde *victim*e'i [kurban] /177/ oldum ise de kalbimi, canımı sadakat ve istikamet yolunda bu fedakârlığı ihtiyar etmiş olduğum tesellisi doldurmaktadır.....

Bundan bir sene mukaddem (bir daha kâğıt yazma zira cevap dahi vermem) diyen İhsan'dan âyâ bundan başka nasıl bir muamele memul olunur idi? Hayfâ ki insanlar nefsini kedere alıştıramıyor..!

Aman yâ Rabbî bu hayat niçin ayn-ı azabdır? Merhamet et ya vedianı al, veyahud ki bana ruhsat-ı intihar ver. Senden ruhsat isterim. Zira ki her gün ve her gece kendimi sahilinde bulunduğum denizin dalgaları arasına yuvarlamak fikri beynimi yiyip bitirdiği hâlde icrasına iktidarım taalluk etmiyor. İhsan'ı feda etmediğim için bana düşman olanlar gaybubetimle ahz-ı sâr etsinler. Ben ise bu ızdırab-ı derûndan kurtulmak için bir daha uyanmamak üzere hâb-ı ebedîye dalmak istiyorum.....

Zavallı valideynim, ne bedbaht bir çocuğunuz var...!

Mübtelâsı bulunduğu azâb-ı ruhtan kurtulmak için sizden ebedî müfarakati arzu ediyor....

/178/ Bîçare çocuklarım! Ne mağdur bir valideniz var ki dûçar olduğu felâket-i uzmâdan halâs olmak için sizin eller elinde sürüklenmenize rıza gösteriyorum.....

Ey benim talih-i dûnum, niçin bunlara imkân verdin?

Cuma, fi 17 Temmuz [29 Temmuz 1887].

Gece pek geç uyuduğum cihetle sabahleyin saat iki buçukta yatağımdan çıktım. Yarım saat sonra idi ki Keramet'in sütnnesinin vürûdunu haber verdikleri gibi Sıdika Hanım ve kerimesi Mihrinâz Hanım teşrif ettiler. Saat dörtte ise İhsan tarafından bu akşam dahi gelmeyeceğini müşîr bir tezkire aldım.

Misafirlerimle *déjeuner* eyleyip saat ona kadar bütün günü birlikte geçirdik. Sütüne, âlüftenin İhsan'ın hemşiresini görmeye gidip orada İhsan kendisinin her umûruna nezaret ettiği gibi biraz müddet daha sabretmesini tenebbüh eylemekte /179/ olduğunu rivayet ettiğini haber vermesi üzerine açılan mübâhase bir iki saat devam ettiğinden epeyce sıkıldım!

Zaten bu gibi havâdis her gün vâsıl-ı sem'im olmasa bile İhsan tarafından gördüğüm muamelât bu rivayetin sıhhatini isbat etmektedir. Şu zamanda en ziyade beni muzdarib kılan bir şey varsa o dahi İhsan'ın ca'li mevâidine saf-dilâne aldanıp da bu defa dahi nezdine gelmiş olmaklığımdır.

İnsan arzu ettiği bir şeyin husûlüne nefsince imkân verdiğinden midir nedir? Hep o sadakat vaadlerinin ca'li olabilmesi vârid-i hatır oldukça akîbinde eğer sözleri ciddi olmasa onu bu hâli ihtiyara kim icbâr ediyor diyerek reddeyliyordum. Hayfâ ki şimdiden sonra ne pederime ve ne de sâir ihtar edenlere karşı nefs-i müdafaa edecek hiçbir kuvvetim kalmadı.

On bu kadar seneden beri sebatsızlığını bildiğim bir adamın bu hususta eser-i sebat gösteremeyeceğini düşünemediğim için bülehânın dahi şâyeste-i merhameti olacak kadar akılsız olduğumu nefsim karşı tasdik ediyorum.

/180/ Heyhât..! Aceb sahihan ben bunu düşünemedim mi? Yoksa muhabbet-i mâderânem bu mütâlaatı etmekliğime imkân vermeyip tevekkeltü teâlallah diyerek mi beni harekete icbâr eyliyordu.

Yâ Rabbî senden her ne gelirse cümlesine rızadan başka çarem yoktur. Her hâlde emrine mutî'im.

Gece yarısı, fi 18 Temmuz sene 303 [30 Temmuz 1887].

Nigâr

İKİNCİ DEFTER

/1/ İkinci Cild¹

Fî 29 Temmuz sene 1303 [10 Ağustos 1887].

Rumeli Hisarı

Jurnalim

Pazar günü Çırçır'a gidip akşam üzeri avdetimde iki gündür kendisini görmemiş olduğum İhsan'ı evde buldum.

Birkaç günlerdir imtidâd etmekte olan rahatsızlığının sarılık tabir olunan hastalık olduğunu haber verdi. Pazartesi günü şehre gidip erkence avdet ettiğinde yalnız bir iki saat için teşrif etmiş olan validem gittikten sonra yine bilâ-sebep bir mesele tutturarak gecelik gömleği üzerine elbisesini giyip Sarıyer'e gitmek üzere hazırlandı.

O akşam bittabi mâni oldum ise de ertesi gün erkenden gidip haber vermeyerek akşam dahi gelmedi. Çarşamba günü idi ki *M. Ricci* ile *musique* yapmakta olduğum bir zamanda Madam Münir Beyefendi teşrif ettiler. Akşama kadar birlikte vakit geçirdik.

Kendileri gittikten bir saat sonra İhsan geldiğinde filhakika sarılık hastalığının kendisinde şiddetle rûnümâ olduğunu gördüm.

Perşembe günü Mirgün'den Şakir Efendi'nin haremi /2/ İffet Hanım teşrif edip bir buçuk saat kadar ârâmdan sonra yevm-i mezkûrda Bebek'te Raşid Paşazâde Haydar Bey'in velîme cemiyeti icra olunduğundan gitmekliğimizi tavsiye ederek çıkması üzerine ben dahi dokuz vapuruna râkiben cemiyet mahalline gittim! Filvaki pek güzel idi. Gittiğime pek memnun oldum! Birçok ahab ile görüşüp biraz saz dahi dinledikten sonra on bir vapuruyla avdet ettim İhsan dahi o vapurda idi. Cuma günü İhsan dışarı çıktıktan sonra ben dahi sekiz buçuk vapuruna râkiben Mirgün'e valideynim nezdine gittim! Pederim

1 Salih Keramet Nigâr tarafından düşülen not: 2. Defter 11. VIII. 1887'den 13.X. 1887'ye kadar.

orada olmayıp yalnız validemle görüşüp avdet etmek üzere iskeleye geldiğimde pederimi Doktor Pavlaki ile musâhabe eder gördüm. Doktor vapura binmek üzere gelip beni gördüğünde haneme geleceğini vaad etti. Pederime dahi adam gönderip biraz teşrifini rica ettiğimde nezdime gelmesiyle birkaç söz dahi kendileriyle teati ettik. Tab olunmuş olan eserimden² elli nüsha getirtmiş olduklarından ahaba ihdâ etmek üzere yirmi nüshasını aldım.³ Avdetimde geç geldiğim bahanesiyle İhsan o kadar tazyik etti ki bir buçuk /3/ seneden beri üzerime gelmeyen *attaque de nerf* gelip bütün geceyi pek muzdarib bir hâlde geçirdim. Cumartesi günü keyifsizlik münasebetiyle İhsan evde idi.

Pazar günü dahi bir yere çıkmayıp ilâçlarına devam etmekte iken perhiz yemeğini beğenmediği cihetle yine o kadar haykırdı ki yine asabıma dokunarak saatler ile ağladım! Neticede ise hem kendisinin hekime ve ilâca ihtiyacı bulunduğu hem onlara ihtimam etmek ve hem de beni böyle her ân u dakika dilgîr etmemek için sitem-âmiz bir suretle eğer müsaade edersem Almanya Hastahanesi'ne gidip yatacağını beyan etmesi üzerine ben dahi eğer bu fikir *arrière pensée*'ye mebni ise müdahale etmeyeceğimi yok öyle değil ise bir insan yataktan çıkamayacak bir hâlde hasta bile olsa elbette familyası nezdinde bulunmak evlâ görüleceğinden ona muhalefet edeceğimi beyan ettim. Kendisi dahi birçok tereddütten sonra soyundu.

Gece bezik oynadığımız gibi pazartesi gün ve akşamı dahi birkaç parti yaptık. Sabahleyin esvâbını prova ettirmek üzere şehre gidip erken avdet etmişti.

/4/ Salı günü kendisi dahi yanımda olduğu hâlde gâh dikiş dikip ve gâh kanava işlemekle saat dokuza kadar vakit geçirdik.

O esnada Naciye Hanım teşrif etmekle bir buçuk saat kadar görüşüp gitti, kendisine vaad etmiş bulunduğu *Efşûs*'un bir nüshasını verdim. Madam Münir Bey'e dahi bir nüsha takdim etmiştim. İhsan gece dahi muttasıl rahatsızlığından ve iç sıkıntısından bahsetmekte idi!

Bu hâlden dolayı pek muzdaribü'l-kalbim. Ümid ederim ki Cenâb-ı Hakk kariben âfiyet ihsan eder. Bu sabah çocukların gürültüsünden şikâyetle erkenden giyinip nereye gideceğini haber vermeden çıktı. Ben dahi şimdiye kadar hane umûruyla iştigal ettim! Şimdi ise *musique* üstadımın vürûduna muntazırım.

Fî 29 Temmuz [10 Ağustos 1887].

2 *Efşûs* l'den söz edilmektedir ve ilk kitabı yayımlanan Nigâr Hanım onunla ilk kez karşılaşmaktadır.

3 Müteakip günlerin notlarında bu yirmi nüshanın kimlere hediye edildiğini görmek neredeyse bütünıyla mümkündür.

İki saatten ziyade piyano çaldım! Yedigâr olmak üzere eserimden üstadıma dahi verdim. Kendisi gittikten sonra ise Münir'in Türkçe ve Fransızca derslerini okuttum, İhsan akşam gelmedi! Çocuklarımla *dîner* ettikten sonra bir saatten ziyade piyano çaldım.

15/ Sabahleyin hane umûruyla meşgul iken saat dörtte İhsan geldi. *Déjeuner*'den sonra kendisiyle bir iki parti bezik yaptık. O esnada misafirleri gelmekle bir saat kadar piyano çaldıktan sonra civarda bulunan bir cemiyeti bir saat için gidip seyretmekliğime müsait olup olmadığını bir pusula ile sordum! Muvafakat ettiği cihetle serian gidip seyr ile biraz dahi Naciye Hanım'ı görüp avdet ettiğimde kendisinin dışarı çıkmış olduğunu haber verdiler!

Saat on ikide geldi. Çocuklarımla beraber *dîner* ettikten sonra biraz alaturka piyano çaldım, ondan sonra ise bütün geceyi pek rahatsız geçirdim. Uykum pek müşevves idi!

Cuma günü sabahleyin İhsan fevkalâde *toilette* yaparak çıktığından akşam gelmeyeceği tebeyyün etti. Taam ettikten sonra ben dahi Münir ve Feridun'u nezdime alarak hane-i pedere gittim. Kendisi ve validem lisanından yazılacak bir iki mektup ile sair bazı yazılar dahi bulunduğundan iki buçuk saat kadar onlar ile iştigal ettikten sonra hizmetçiye eve gönderip validem ve çocuklarımla beraber Göksu'ya gittim. Birinci defadır ki seyir mahalli hoşuma gitti! Dereye bırakmadıkları⁴ 16/ cihetle çayırda ve biraz dahi denizde vakit geçirdik. Avdetimde saat on ikiyi bulmuştu, validem bizi bırakıp kendisi Mirgün'e gitti. *Dîner*'den sonra biraz piyano çalıp uyku zamanına kadar ise düşünmekle vakit geçirdim.

Cumartesi, fi 1 Ağustos sene 303 [13 Ağustos 1887].

Dün sabah fevkalâde bir rahatsızlık geçirdim! *Midi*'de biraz çorba içtikten sonra ise akşama kadar Keramet'in dikişleriyle vakit geçirdim. Saat onda İhsan geldi. *Dîner*'den sonra bütün geceyi nasıl bir rahatsızlık içinde imrâr ettiğimi Allah ile kendim bilirim. Sabahleyin İhsan'ı görmek üzere Doktor Nuri Bey geldiğinden ben dahi kendisini görüp rahatsızlığımı söyledim.

Biraz sonra piyano çalmakta iken Doktor Pavlaki'nin teşrifini haber verdiler. Geçirdiğim uzun ve tehlikeli bir hastalık esnasında kendisi tarafından pek çok eser-i şefkat ve merhamet gördüğüm cihetle kalben bir irtibatım olduğundan kemâl-i memnuniyetle kabul edip bir saat kadar *musique* yaptıktan sonra birlikte *déjeuner* etmekliğimizi teklif edip 17/ ricamı kabul dahi ettirdim.

4 Göksu deresinde sandalla gezintinin zaman zaman yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Kendisi çıktıktan sonra ise bütün günü İhsan ile birlikte geçirip bir parti bezik dahi yaptık.

Kendisinin tabiatına ârız olan meraretin biraz da keyifsizlik icabatından olduğunu kendi kendime temine çalışırdım! Zira her ân u dakika bir sebep bularak beni tazyik ediyor.

Fi 2 Ağustos [14 Ağustos 1887].

Sabahleyin yataktan çıktığımın akîbinde idi ki İhsan birkaç günler için akrabası nezdine gideceğini söyledi. Kendisi doktorun yanında bulunduğu müddetçe bir saat kadar piyano çaldım. İçeri girdiğinde ise derhâl *toilette* yaparak beraber götürmek istediği çamaşırı dahi çantaya yerleştirmekliğimi teklif etmekle icra eyledim.

Kendisi gitmek üzere iken benim dahi Üsküdar'a gitmek için hazırlandığımı görerek birçok vicdanıma dokunacak sözler söyleyerek *adieu* [hoşça kal] bile demeden çıkıp gitti!

Her dakika sözleriyle isbat ediyor ki kendisine karşı en büyük *défaut*'m servetsizliğimdir. Eğer sahib-i servet bir kadın olsa idim indinde /8/ pek muazzaz tutulacağımı tahmin ediyorum... Ne mükedder maişet... Ne mağmum hayat... Biraz *déjeuner* ederek saat beşi çeyrek geçerek giden vapur ile şehre indim. Oradan bir kayık ile Üsküdar'a geçip Azize Hanım'ın hanesinde yarım saatten ziyade ârâmdan sonra Atiye Hanım'a gittim ise de kendisi orada bulunmadığından biraz validesiyle görüşüp çıktım.

Yolda ise kendisini orada bulacağımı tahmin ederek dikişçisine uğradığımda filhakika orada bulunduğundan bir iki dakika görüştük.

Akşam üzeri pek *agréable* bir surette avdet ettim.

Leke'l-hamd çocuklarımı pek iyi bulup *dîner* ettikten sonra bir saat piyano çaldığım gibi iki saatten ziyade dahi yazı yazdım! Vapurda pederimi gördüm ise de izdiham çok bulunduğundan mükâleme mümkün olmadı.

Fi 3 Ağustos [15 Ağustos 1887].

/9/ Sabahleyin yataktan çıkmış, süt içmekte idim ki komşu bulunan Ermeni familya tarafından bugün beni bekleyeceklerine dair haber geldi! Pek iyi cevabını verdim. Germâbeden henüz çıkıp pederime bir mektup yazmakla meşgul bulunduğum bir zamanda ise Atiye Hanım'ın teşrifini duydum! Dikişçisi dahi beraber idi, birlikte taam edip saat sekize kadar piyano çalarak ve söyleşerek pek güzel eğlendik. Kendileri çıktıkda ben dahi komşunun hanesine gittim. Oraya Tâli Hanımefendi dahi teşrif ettiklerinden saat on bire kadar pek hoş

vakit geçirdik, akşam üzeri gerek hane sahibesi matmazel gerek ben biraz *musique* dahi yaptık.

Avdetimde kendisini Mirgün'e göndermiş olduğum *Angele*⁵ avdet etmişti, pederimi orada bulamadığı cihetle mektubumun cevabını almadım. Mündericâtı ise harçlık talebinden ibaret idi çünkü vâridât-ı zâtiyem olmadığından kendisi ise harçlık vermek istemediğinden İhsan hiç evden dışarı çık[ma]maklığı tensib ediyor tâ ki hiçbir gûne masrafım olmasın.

Hisar'a naklimiz üç ayı müteceviz bulunduğu hâlde hiçbir eksigimi tanımaması, en ufak /10/ bir hediye ile beni tatyib etmemesi ne gibi fikre mübteni olduğunu bilemiyorum! Her ân u dakika masraftan şikâyet ettiği hâlde geçen günler kendisine üç kat esvâbı birden yaptırdığı hâlde ne bana ne de çocuklara asla ehemmiyet vermediğinden başka, harçlık talep ettiğimde dahi vâridât-ı zâtiyem olmadığı cihetle her hâlde tahammül etmekliğim yolunda verdiği cevap hakikaten inkisar-ı derûnu⁶ mûcib oldu.

Asabî mizaç olduğum münasebetiyle kendimi evde hapsetmek mümkün olmadığından olsa olsa haftada bir kere biraz dışarı çıkmak üzere talep ettiğim harçlığı inkisar etmesi cidden bana pek garip geliyor.. Hayatımın en aziz olan zamanı bî-baht olarak geçti şimdiden sonra bahtiyar mı olacağım? Kendisini istifsâr etmek üzere Sarıyer'e bir telgraf çekmeyi düşünüyor isem de akrabası nezdine gideceğini bir tarz-ı dostane ile söylemek şöyle dursun gayet tehevür ve gazabla söyleyip gittiğinden bana nisbeten, düşmanım olan hemşiresinin nezdine gittiği hâlde ettiğim istifsâr dahi hoşuna gitmeyeceğini bildiğim cihetle daha mütereddidim.

Fî 4 Ağustos [16 Ağustos 1887].

/11/ Sabahleyin saat bire yakın yatağımdan çıktım, sütümü içip *douche* dahi yaptıktan sonra bir saatten ziyade piyano çalıp Münir'e Türkçe ve Fransızca derslerini okuttum! Bade't-taam üstadıma muntazır bulundum ise vapura yetişemediğinden geç geldiği cihetle yalnız bir çeyrek talim edebildik. Saat

5 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Angel, Latin harfleriyle *Angelle*, *Angele* olarak muhtelif şekillerde yazılmaktadır.

6 Nigâr Hanım "inkisar-ı derûn" tamlamasının yanına daha sonra kurşun kalemle "kalbi kırılmak" notunu düşmüştür. Bir dil tercihi olarak Arapça ve Farsça terkipleri muhafaza etmenin daima savunucusu olmuş olan Nigâr Hanım'ın günlüğünde dilde sadeleşme eğilimi taşıyan nadir tasarruflardan biri bu açıklamada görülür.

dokuzdan *dîner* zamanına kadar ise Hamid Bey'in⁷ *Makber*⁸ ismindeki eserini okuyarak ağladım, *dîner*'den sonra dahi mutadım üzere bir saat *musique* yaptım.

Fî 5 Ağustos [17 Ağustos 1887].

Sabahleyin bir saat *musique* yaptıktan sonra Münir'e ders okutmak üzere idim ki validem teşrif etti, biraz görüştüktan sonra kendileri taam etmiş bulunduğundan çocuklarımla taam edip İhsan'ın sıhhatini istifsâr etmek üzere bir telgraf çektim ise de cevap almadım.

Saat dokuzda validemle bulunduğum bir zamanda idi ki Madam Behor Efendi hemşiresiyle beraber teşrif ettiler! Saat on bire kadar birlikte vakit geçirip hemşiresi matmazel ve ben biraz piyano dahi çaldık! Validemle beraber /12/ cümleten iskeleye vapur beklemeye gittiklerinde ben dahi oraya kadar gittim!

Validem birkaç gece için Münir'imi dahi birlikte getirdi. *Dîner*'den sonra mutadım üzere yine bir saatten ziyade piyano çaldım.

Validem, pederimin mâhiye mukaddema verdiği kadar yine harçlık vereceğini söyledi. Bir tezkireme karşı kendisi tarafından gördüğüm şu eser-i şefkate dahi ayrıca dil ü canım edâ-yı şükrande ne dereceye kadar beyan-ı acz etse becâdır. Pederim değil midir ki beni her felâketimde himâye etti...? Pederim değil midir ki dâhar olduğum mihnetlerden beni daima halâs etmeye çalışır..?

Benim pederim benimçün ne kadar âlîdir! Evvel Allah sonra o değil midir ki tevellüdümünden bu zamana kadar her türlü esbâb-ı istirahatimi ikmâl ettiği gibi tahsil ve terbiyeme dahi ihtimam ederek okuduğumu anlayacak ve yazdığımı anlatacak kadar bana tahsil-i ilm ettirdi.

Bugün onun sâye-i lûtf u merdaniyetinde değil midir ki insanlardan ferd-i vâhidi bihakkın mahrem etmediğim âlâm ve meşâkkımı kalemim tercümanım olarak kırtasa tevdi etmektedir. Her pederin evlâdı üzerindeki hukuku pek âlî olduğunda şüphe yok ise de /13/ benim pederimin hukuku ondan yüz bin kat âlî olduğu gibi hakkımdaki inayet ve âtıfeti dahi o nisbette bâlâter olduğundan eminim.

Fî 6 Ağustos [18 Ağustos 1887].

7 Abdülhak Hamid [Tarhan] Nigâr Hanım'ın mevcut günlüklerinde görüntüye giren biri değildir. Ancak muhtelif kaynaklara bakılırsa o da yolu Nigâr Hanım'ın salonundan geçen ünlülerden biridir.

8 *Makber*: Abdülhak Hamid'in, eşi Fatma Hanım'ın vefatı üzerine yazdığı ve 1885'te yayımladığı ünlü mersiye. Romantizmin bütün izleri taşıyan *Makber* ve önsözü Nigâr Hanım'ın şiirinde ve nesrinde etkilerini hissettirir.

Sabahleyin saat on ikide yatağımdan çıktım. Sütümü içtikten sonra bir saatten ziyade piyano çalıp *toilette*'mi yaptım. Biraz *déjeuner* edip hane-i pedere gittim! Saat sekiz buçuğa kadar orada vakit geçirdikten sonra ise validemle beraber Göksu'ya gittim.

Kalabalık pek ziyade değil idi. Saat on bir buçukta avdet ettik. Haneme vürûdumda İhsan'ın bir tezkiresini buldum ki telgrafta teşekkürle sıhhatinin terakkisini haber verdiği gibi bazı kitaplar göndermekliğini istiyor. *Dîner*'den sonra bir saatten ziyade *musique* yapıp iki saat kadar dahi nazm-ı eşâr ile meşgul oldum.

Fî 7 Ağustos [19 Ağustos 1887].

Saat on ikide yataktan çıktım! Biraz Hamid'in *Ölü*⁹ ismindeki eserini mütâlaa ederek ağladım. Bir saat dahi piyano çaldım! *Déjeuner* vakti hulûl etmekle bade't-taam Çubuklu'ya Mahmud Paşa'nın yalisına gittim. Madam Münir Bey orada /14/ değil idiyse de hanımefendi ile iki saat kadar görüşükten sonra Naciye Hanım'ın yalisına geldim! Saat on bire kadar dahi orada vakit geçirip avdet ettim.

Gündüz İhsan adam gönderip kamarota teslim olunmak üzere bağladığım kitapları aldırılmış. *Dîner*'den sonra yine mutad üzere piyano çaldım.

Fî 8 Ağustos [20 Ağustos 1887].

Sabahleyin saat on ikiden evvel yatağımdan çıkıp mutadım olan¹⁰ şeyleri icra ettikten sonra Naciye Hanım'a bir tezkire yazıp birlikte *déjeuner* etmek ve Göksu'ya gitmek üzere davet ettim!

Kendisi dahi davetime icabet etmekle bade't-taam hayli musâhabeden sonra bezik oynamak bilmediği cihetle biraz müddet dahi onun usûlünü tarif ederek vakit geçirdik. Saat dokuza yakın dahi kayık gelmekle çıktık, dereye girmek memnu olduğundan çayırda vakit geçirdik. Gayetle تنها idi!

Avdetimizde saat on ikiyi bulmuş idi. Kendisi doğruca yalisına gitti.

Ben ise Feridun ile *dîner* ettikten sonra bir saat piyano çaldım.

Fî 9 Ağustos [21 Ağustos 1887].

9 *Ölü*: Abdülhak Hamid'in yine ölüm fikrisabiti etrafında yazdığı bu eser 1885'te basılmıştır. Nigâr Hanım'ın bu kitabı okurken ağlaması kendisindeki ölüm saplantısı ile eser arasında kurduğu özdeşlik kadar *Ölü*'nün romantik etkisinden de kaynaklanıyor olmalıdır.

10 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

/15/ Dün sabah piyano çalıp *déjeuner* dahi ettikten sonra bütün günümü mütâlaa ile geçirdim. Akşam üzeri midemde başlayan bir ızdırab saat ikiye kadar o kadar şiddetli bir surette devam etti ki ilâçtan başka hiçbir şey yemeyerek hemen yattım!

Bu sabah yataktan çıktığımda ise asabım zayıf ve rengim gayet uçuk idi.

İhsan gideli bir haftayı geçtiği hâlde hâlâ avdet etmemesi ne gibi bir sebebe mebni olduğunu bilmediğimden: Çünkü kendi tezkiresinde yazdığı gibi Mesarburnu'nda görenler dahi âfiyet haberini verdiklerinden rahatsızlığa mebni olmadığı muhakkak: Bu sabah tekraren istifsâr-ı hatır zımında bir tezkire yazıp kamarot vasıtasıyla gönderdim. Yevm-i azimetinde iki üç güne kadar gelirim dediği gibi telgrafa cevaben aldığım tezkirede dahi bir iki güne kadar demişti. Binâenaleyh bu sükûtu şimdi pek garip gelmektedir.

Elbette bu hareketinde bir *arrière pensée* müstetir! Zira ki biz de şehirde bulunmadığımızdan Hisar'dan Mesarburnu'na tebdil-i havaya gitmede manâ olmadığı gibi bâhusus hemşiresi nezdine gidip böyle müddet-i medîde oturması mahzâ benden uzak bulunmak fikrine mebni olduğunda şüphe yok. Gitmeden evvel burada hanece bazı şeylere ihtiyaç olunduğunu bildiği cihetle, Ali'yi /16/ göndereceğini söylemişti. Ali gelmediğinden maada evvelki eksiklerden başka birçok şeylere daha ihtiyaç görülmektedir.

Déjeuner'den sonra bir müddet mütâlaa edip yine piyano ile meşgul bulunduğum bir zamanda idi ki İhsan sekiz vapurundan çıkmış geldi. Akşama kadar sakinâne vakit geçirdik. Kendisi erkenden akşam taamını ettiğinden ben dahi Feridun ile *dîner* edip nezdine geldikten sonra beynimizde iki saatten ziyade şiddetli bir muhavere güzêrân eyledi ise de gece yarısından sonra neticesi yine itilâf oldu.

Fi 11 Ağustos [23 Ağustos 1887].

Sabahleyin saat on ikiden evvel İhsan yataktan çıkmış *toilette* ile meşgul idi, ben dahi kalktım. Kendisi hemen gitmekle tekraren yatağa girdim. Uyandığımda ise vakit *midi*'yi bulmuştu. *Déjeuner*'den sonra biraz yazı yazıp biraz dahi mütâlaa etmekte idim ki *M. Ricci* geldi. *Agréable* bir surette *surprise* oldum, şöyle ki *Efsûs*'un bir nüshasını yadigâr suretiyle kendisine dahi vermiş olduğumdan geçen hafta şakirdlerinden Macar konsuluna¹¹ mecmuayı gösterdiği ve konsul-ı mûmâileyh Türkçeye lâyıkıyla aşına bulunduğundan eserimi lâyık olduğundan ziyade bir rağbetle telakki edip bir nüshasını dahi kendisine derdest etmek arzusuyla *M. Ricci*'ye /17/ mahall-i fûruhtunu sorduğu sırada *M. Ricci* dahi

11 Konsul: Konsolos.

yine kendi namına olarak benden bir nüsha daha talep ederek zât-ı mezkûra takdim edeceği vaadinde bulunduğundan bahsetmesi üzerine ben dahi bir nüsha daha vermiş idiysem de bir ecnebinin edebiyat okuyup anlayacak kadar lisan-ı Osmanî'ye aşına bulunmasına tamamen emniyet edememiştim.

Bugün ise üstadım vasıtasıyla *Efsûs*'a mukabeleten zât-ı mezkûr tarafından gönderilen *Aida*¹² operası üzerine makam-ı teşekkürde bir yadigâr olmak üzere irsal olduğunu mübeyyin kendi hatt-ı destiyle tahrir olunmuş hakikaten kâtibane birkaç söz beni hem müftehir ve hem mütehayyir bıraktı.

Çünkü *carrière diplomatique*'de [diplomatik kariyer] bulunan ecnebilerin bir dereceye kadar lisan-ı Osmanîye vâkıf bulunduklarını bilmekle beraber bu kadar ileri gidenler dahi bulunduğunu tahmin etmiyordum.... Zihî gayret.....

Bu zâtı şahsen tanımadığım gibi ismini dahi bilmediğim hâlde *M. Ricci*'ye veriyorum diye kendisine irsal etmiş olduğum bir küçük mecmua-i eşâra mukabeleten tarafından gördüğüm *attention*'a [ilgi] hakikaten hayran oldum!

Tanıtmaktan mahrumiyetle beraber hemcinsim¹³ içinde bu dereceye kadar nezaket-i tab ile melûf olanların vücudunu bilmek bile benimçün mûcib-i teselli oldu. Şu muameleden cidden *soulagée* [ferahlamış] oldum. /18/ Zira ki insanlar tarafından gördüğüm *égoïsme* [bencillik] beni pek ziyade dilgîr etmektedir.

Üstadımla beraber *Aida* operasından on sayfa kadar *déchiffrer* ettiğim gibi kendisi dahi *Carmen*¹⁴ operasından bir *morceau* ile diğer bir parça daha getirmiş olduğundan *Carmen*'i dahi çaldım!

Kendisi gittikten sonra ise bütün gün *Octave Feuillet*'nin *La Petite Comtesse*¹⁵ [Küçük Kontes] ismindeki romanını okumakla vakit geçirdim.

İhsan bu akşam dahi gelmedi! Saat alaturka ikiye yakın Feridun ile *dîner* etmekte idim ki aldığım telgrafnamede vapura yetişemediğinden bahseyliyor idi. Ben ise kendisinin akşam gelmeyeceğini sabahki *toilette*'den anlamıştım.

Bade't-taam bir saatten ziyade piyano çaldığım gibi işbu jurnalimi dahi yazdım.

Fî 12 Ağustos [24 Ağustos 1887].

12 *Aida*: Giuseppe Verdi tarafından bestelenmiş dört perdelik opera. Konusunu antik Mısır'dan alan bu eser romantik operanın özelliklerini taşımaktadır.

13 Nigâr Hanım "hemcins" kelimesini burada "insan cinsi" anlamında kullanmaktadır.

14 *Carmen*: Georges Bizet tarafından bestelenmiş dört perdelik opera. Eser, Nigâr Hanım'ın repertuvarındaki pek çok eser gibi romantik karakterlidir.

15 *La Petite Comtesse* [Küçük Kontes]: Fransız oyun yazarı ve romancı Octave Feuillet'ni mektuplar biçiminde kurgulanmış romanı.

/19/ Bugün sabahtan akşama kadar vaktimi gâh piyano çalıp ve gâh mütâlaa edip biraz dahi İhsan'ın boyunbağlarını düzeltip dikerek vakit geçirdim.

Saat dokuzda kendisi geldiyse de yazıyla meşgul bulunduğundan ben yine meşâgilimde devam ettim.

Gariptir ki; bu gece birlikte *dîner* ettik. Bade't-taam biraz piyano çalıp şarkı söylemekle eğlendiğimiz gibi iki parti dahi bezik oynadık ise de neticede burada idare edemeyeceğinden bahis ile Divanyolu'ndaki küçük eve gitmeyi teklif ettiğinden yine tezat başladı. Bidayet-i meseleden bu zamana kadar oraya gitmekliğim pek çok defa teklif olunup da mahzâ hemşiresini tanıdığım ve yakınlık münasebetiyle her dakika rahatsızlığıma sebebiyet verecek hâlâtta bulunacağından emin olduğum için yüz bin kereler o eve gitmeyeceğimi söylediğim hâlde yalnız üç ay müddet yalıda iskân ettirip yine oraya gitmek hakkındaki teklifi beni müşkilâta çekmek fikrine mübteni olduğu bedihidir.....

Ben dahi Cenâb-ı Hakk'a rabt-ı kalb ve tevekkül ettim!

Fi 13 Ağustos [25 Ağustos 1887].

/20/ Sabahleyin İhsan gayet erken kalktığı cihetle ben dahi saat on birde yataktan çıktım! Kendisi gittikten sonra ise iki saate yakın piyano meşk ettim, bade't-taam mütâlaa ettiğim romanı bitirip Mirgün'e altı vapuruyla gittim.

Geçen defa ayrıldığımda biraz keyifsiz bulunduğum cihetle pek merak etmekte olduklarından valideynimi telâş içinde buldum! Biraz müddet sonra Advie Hanım teşrif etti, saat sekize kadar birlikte bulunduk. Kendisi gittiğinde validemle beraber ben dahi Tarabya'ya Doktor Pavlaki'nin hanesine gitmek üzere çıktık. Küçük kerimesini orada bulduğum cihetle pederimin *composition'u* [beste] olan *valsî*¹⁶ takdim ettim. Avdet ettiğim son vapurda *Angel'e* tembih etmiş bulunduğumdan Mirgün'de validem çıktığı zaman kendisi Münir ve Feridun ile geldi.

Geçen defaki mülâkatta validem, Sâre Hanım'a gideceğinden bahsettiği cihetle *Efsûs'un* bir nüshasını kendisine ihda olunmak üzere teslim etmiştim. Mukabeleten Sâre Hanım tarafından teşekkürü hâvî gayet mültefitâne yazılmış bir kart aldım.

16 Nigâr Hanım'ın babası Osman Paşa piyano ve gitar çaldığı gibi beste de yapmaktadır. Burada sözü edilen, Nigâr Hanım'a ithafen yayımlanmış bir vals olan "Macaristan Hatırası"dır; "Souvenir de Hongarie" [Macaristan Hatırası], composée par: Osman Bey, Balatti & Foscolo, Grande reu de Pera [tarih yok]. Osman Paşa'nın bestelediği "Marş" da dönemde yayımlanmıştır: "Marş", *Şehbâl*, no. 22, 15 Haziran 1326 [28 Haziran 1910], s. 432.

Haneme vürûdumda İhsan gelmişti. *Dîner*'den sonra biraz piyano çaldım. Yorgunluk münasebetiyle başka hiçbir şey yapmaya mecalim yoktur.

Fî 14 Ağustos [26 Ağustos 1887].

/21/ Sabahleyin saat on birde giyinmesine muavenet etmekliğim için İhsan uyandırmıştı. Kendisi gittikten sonra tekraren yattım. Uyandığımda ise saat üçe gelmişti.

Biraz sonra kayınpederimin teşrifini haber verdiler, İhsan'ın keyifsizliğini istifsâr etmek için gelmiş idiye de koyuvermediğim cihetle birlikte *déjeuner* ettik. Beş buçuk vapuruyla İstanbul'a gitmek üzere çıktığından biraz sonra Sarıyer'den yine o vapur ile Mevhibe Hanım teşrif ettiler.

Bir saat kadar musâhabeden sonra Naciye Hanım'a haber göndermek arzu ettiklerinden derhâl bir tezkire ile teşrifini rica ettim! Bir saat kadar sonra idi ki geldiler. Kendisinin dahi misafiri bulunduğu cihetle biraz müddet ârâm edip gitti. Zaten vaad etmiş bulunduğum için *Efsûs*'un bir nüshasını Mevhibe Hanım'a takdim edip piyanoda bir iki şarkı dahi çaldım.

Kendisi dokuz buçuk vapuruna binmek üzere gittiğinde İhsan dahi o vapur ile şehirden geldi. Soyunup yazı odasına gitmekle ben dahi *dîner* zamanına kadar piyano talim ettim. Birlikte *dîner* edip salona geldiğimizde ise bir saat kadar alaturka piyano çaldım! Bu müddet zarfında teati ettiğimiz birkaç kelime renksiz bir surette idi. Tarafından gördüğüm haşin muamele, huzurunda muhafazaya çalıştığım /22/ cüz'i neşemi izale etmektedir. Bilmem ki bana karşı sebepli sebepsiz mütemadiyen gösterdiği bu huşûnetin esbâbı nedir? Alışmadığım bu muameleyi görmek beni cidden dilhûn etmektedir. Akvali gibi evzâi dahi her ân u dakika kin ve gazab ve nefret alâmatı gösteriyor.....

Ne canhıraş bir maişet.....

Fî 15 Ağustos [27 Ağustos 1887].

Sabahleyin *déjeuner* zamanına kadar hizmetçilerin işi bulunduğu cihetle Keramet ile meşgul oldum! Bade't-taam bir saatten ziyade piyano talim edip bir saat müddet dahi Münir'in Türkçe ve Fransızca derslerini gösterdim. Ondan sonra kitap mütâlaa etmekte idim ki akşam üzeri validem teşrif edip bir saat mülâkat edip gitti. İd-i şerif gecesi olduğu münasebetle azimetinden sonra tilâvet-i Kur'an ettim.

Saat on ikide İhsan geldi! Muamelesi mutedil bir hâlde idi, saat bir buçukta *tête à tête dîner* ettik! Gece dahi iki parti bezik oynadık şimdi ise piyano talim edeceğim.

Fî 16 Ağustos [28 Ağustos 1887].

/23/ Sabahleyin yataktan çıktığımda saat ikiyi geçmiş idi. İhsan giyinip yazı odasına gitmekle ben dahi çocukları giydirdikten sonra kendim dahi bir *robe de chambre* giyip kendisine bayramı tebrik etmek fikrinde iken validem tarafından gelen adam Münir ile beraber yukarı çıktığına hiddetlendiği cihetle gazubâne bir muamelede bulunduğundan yatak odama avdet ettim!

O anda kendisi dahi çıkıp gitti. Bayram rüsumundan hiçbirisini tanımadığı gibi böyle bir ruz-ı meyâmin-bürûzun sabahında bile tekdir etmesi pek ziyade inkisar-ı kalbimi mûcib oldu.....

Bir hayli müddet düşündüm. Kendi kendime acıdım, bahtsızlığımın derecesini pîş-i nazar-ı mülâhazaya alarak kadınlar içinde en ziyade hürmet ve muhabbetten (yani zevci tarafından) mahrum bir mahlûk var ise o da kendim olduğuma kanaat hâsıl ettim!

Bihakkın *fataliste* olduğum cihetle bunu dahi ahkâm-ı kader icabâtından bilerek kendi kendime sabır ve teenniye ihtar eyledim.

Déjeuner'ye kadar piyano talim ettimse de bade't-taam şûriş-i efkâr kitap mütâlaasına mâni olacak bir derecede olduğu gibi îd-i şerif münasebetiyle başka bir şeyle iştigal etmek dahi istemediğimden ne /24/ yapacağım hakkında vâlihâne bir hayli müddet düşündükten sonra Naciye Hanım'a gitmeye karar verdim!

Hava gayetle bozuk ve bârân şiddetle nüzul etmekte bulunduğundan elastik örtüme¹⁷ sarınarak saat yedide çıktım. Saat on buçuğa kadar orada vakit geçirdim.

Haneme avdetimde *dîner* zamanına kadar çocuklarımla vakit geçirip İhsan gelmediği cihetle yine onlar ile *dîner* ettim.

Bade't-taam kendileri yatmak üzere gittiler, ben dahi bir buçuk saatten ziyade piyano çaldım.

Fî 17 Ağustos [29 Ağustos 1887].

Dün sabah saat üç vapuruyla îd-i edhâyi¹⁸ tebrik için valideynim nezdine gitmek üzere iken *cousin*'imin vapurdan çıktığını ve beni tebrike geldiğini görerek onu dahi teşvik ettiğimden birlikte Mirgün'e çıktık.

Yağmur fevkalâde bir surette yağmakta idi, validem ve pederim orada idiler, cümleten *déjeuner* ettik; bade't-taam *cousin*'imle biraz kâğıt oynayarak vakit geçirdiğimiz gibi akşamı bizde geçirmek üzere dahi dokuz vapuruyla Hisar'a geldik! Avdetimde Münir'e Türkçe ve Fransızca derslerini gösterdim, akşam yine İhsan gelmediğinden /25/ *cousin* ve çocuklarımla *dîner* edip biraz alaturka

17 Muhtemelen kauçuktan imal edilmiş bir yağmurluk kastedilmektedir.

18 Îd-i edhâ: Kurban Bayramı

ve bir saat dahi alafranga piyano çaldım. Saat üç buçuk idi ki yatmak üzere odalarımıza çekildik.

Sabahleyin yataktan çıktığımda saat ikiyi geçmişti. *Cousin*'imin odasına gittim bir saat kadar mülâkattan sonra kendisi gitti.

Déjeuner zamanına kadar kitap mütâlaa ettim taamdan biraz sonra *M. Ricci* gelmekle saat dokuza kadar piyano ile meşgul oldum.

Bayramın ilk gününden beri yağmur şiddet ile yağmaktadır. Hatta bu geceki donanma¹⁹ şiddet-i bârân hasebiyle heder olacak. *Dîner* zamanına kadar kitap mütâlaa ettim.

İhsan tarafından hâlâ nişane-i hayat yoktur, fikri ne olduğunu bilmiyorum, çocuklarımla beraber *dîner* ettikten sonra donanma münasebetiyle gelen geçeni seyrederek saat üçe kadar pencere önünde vakit geçirdim! Yağmur kesildi, ayın on dördüncü gecesi olmak hasebiyle mehtâb dahi kendini gösterdi, denizde kalabalık pek çok!

Mutadım üzere bu gece dahi bir saatten ziyade piyano talim ettim.

Fî 19 Ağustos [31 Ağustos 1887].

/26/ Sabahleyin saat ikiye yakın yatağımdan çıktım. Sütümü içip belimden muzdarib bulunduğum cihetle pek az piyano çaldım.

Validemle bugün Sıdika Hanım'a gitmek üzere karar vermiş idiysek de teşrif etmediklerinden oraya gitmeyi vakt-i ahire talik ederek Mahmud Paşa'nın yalısına gittim. Bu defa Madam Münir Bey orada idi: Mahmud Paşa'nın haremî, hemşiresi, Boğaz Muhafızı İbrahim Paşa'nın haremî ve sair bazı hanımlar ile görüştüm!

Cemile Hanım'ın²⁰ dairesine çıkıp saat on buçuğa kadar gâh piyano çalmak ve gâh musâhabe etmek suretiyle vakit geçirdik.

19 Nigâr Hanım'ın günlüğünde Rumi takvimle 19 Ağustos [31 Ağustos] akşamlarında düzenlenen donanmalardan birkaç yerde bahsedilmektedir. Bu notlar 19 Ağustos 1292'de [31 Ağustos 1876] tahta çıkan II. Abdülhamid'in cülûs yıldönümünün her sene şehrayinlerle kutlandığını göstermektedir.

19 Ağustos donanmalarından Abdülhak Şinasi Hisar da *Geçmiş Zaman Fıkraları*'nda bahseder. Buna göre vapurların, sarayların, yalıların, konakların, evlerin, sokakların kandillerle, fenerlerle, mumlarla donatıldığı bu gecenin sabahında donanmanın ayrıntılarına ilişkin olarak gazetelerde çıkan uzun haberler de ayrıca önemlidir; Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları-Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği*, 4. baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, s. 141-143.

20 Günlükte Madam Münir Bey olarak da anılan Cemile Hanım, müstakbel Paris Sefiri Salih Münir Bey'in (Paşa) eşi.

Avdetimde ise validemin ben çıktuktan sonra teşrif etmiş olduğunu haber verdiklerinden müteessif oldum.

İhsan bu akşam dahi gelmedi. Sabahleyin Mesrur Ağa gelip dün gece Sarıyer’de dahi olmadığını haber verdi. Çocuklarımla *dîner* edip bir saat kadar dahi mehtâbı seyrettikten sonra bir buçuk saat piyano çaldım.

Şimdi ise davet-i nevm için *Jouir*²¹ [Zevk] isimindeki romanı mütâlaa edeceğim.

Fi 20 Ağustos [1 Eylül 1887].

/27/ Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp bir saat piyano çaldım. Biraz taam dahi ettikten sonra Münir ve Feridun’u nezdime alarak Beylerbeyi’ne Madam Tevfik Bey’in hanesine gittim.

Madam Hafid ve Madam Râif Beyler dahi orada idiler. Tevfik Bey’in validesinin bazı sitemlerine karşı icab eden cevaplarımı verdim!

Kendileri henüz *déjeuner* etmemiş bulunduklarından orada dahi sofraya indim.

Saat sekizde ise Sıdika Hanım’a gitmek üzere oradan çıktım, Çengelköyü’ndeki yalıda kâtib-i hazret-i şehriyârî Nuri Beyefendi’nin haremi dahi bulunduğundan kendileriyle biraz müddet görüştükten sonra Sıdika Hanım ve Melek Hanım ile bir saat kadar dahi bahçede vakit geçirdik.

Avdetimde Hisarönü’nde kayıkta Göksu’dan avdet etmekte oldukları hâlde validem ve teyzeme tesadüf ettiğim cihetle beni dahi birlikte almak üzere giderken uğramış olduklarını söylediler!

Eve geldiğimden bir saat sonra çocuklarımla *dîner* ettim. On günden beridir ki iyi su gelmediğinden sebebini sorduğumda para verilmemiş olduğunu söylediler.

Buna mümasil Hisar’daki esnafa dahi iki aydır hiç para verilmediğinden yarın öbür gün onlar dahi erzak vermemeye başlayacaktır. Acaba İhsan hâlâ birinci nev tütün /28/ içtiği için mi halka karşı bu gibi rezaleti ihtiyar etmektedir? Şimdi ise yalnız arkasındaki esvâbları ve çamaşırıyla vuku bulan gaybubetine ne manâ vereceğimi bilmiyorum!

Sefahet âlemlerinin en karışık yerlerinde ömür geçirmeye alışmış bir adamın bir aileyi geçindiremeyeceği düşünölemeyecek bir hakikat değil idiyse de kendisinin altı seneyi mütecavizdir ki *maîtresse*’nin ne dereceye kadar ihtimam ile idare-i umûruna gayret ettiği bence malûm bulunduğundan badezîn öyle bir fedakârlığı çocukları hakkında dahi eder diye tasavvur etmiştim.

21 *Jouir* [Zevk]: Paul Margueritte’in bir romanı.

(Zihî hayâl-i muhal; zihî tasavvur-ı bâtil).

Yine derim ki bu son zamanki ahvâlden dolayı bir muahezeye lâayık insan var ise o da ben idim, zira ki İhsan'ın tashih-i ahlâk edemeyecek derecelerde mesleksizlerden bulunduğunu bildiğim hâlde birkaç sahte mevaidine kapılarak kurmuş olduğu hiyel ü desâis dâmına kendi kendimi düşürdüm. Yazık ki pederim gibi hiç zengin olmayan bir zâta dahi maddeten bu hususta fedakârlık ettirdim.

Eyvah... Keşke onu takip etmese idim..... Takibimden bir hüsn-i netice çıkmadı, yine her ân u dakika çocuklarımdan müfarakat korkusu yüreğimi titretmektedir! O hâlde keşke yalnız birkaç ay için (o da bin meşakkatle geçtiği hâlde) pederlerinin nezdine gelmemiş olsa idim, bu hâle imkân vermese idin ne olurdu yâ Rabbî?

/29/ Herhâlde istinadgâhım sensin! Bunun defî çaresini dahi senden istimdâd ederim, zira ki tahammül-sûz, canhıraş bir azab-ı elîm altında ezilmekteyim.

Ben şimdiden sonra nasıl bir yüzle pederim nezdine gideyim ki: Bu adamın ıslah-ı nefis edemeyeceğini yüz bin kere bana ihtar ettiğı hâlde yine onun haremi kalmak istedim. Efsûs ki... Hiç sadakat-i kalbimi takdir edemeyecek bir mahlûk bana şerik-i hayat oldu.

Allah'ım bana verdiğin hayat.. Ne mahzûn bir hayattır.

Fî 21 Ağustos [2 Eylül 1887].

Dün sabah kolumdan pek ziyade muzdarib olarak uyandığım cihetle bütün gün yalnız kitap mütâlaa edip piyano dahi çalamadım! *Dîner*'den sonra ise rahatsızlıktan derhâl minder üzerinde uyumuştum, saat yediden sonra yatağıma girdim.

Bu sabah erkenden yataktan çıktım. Koluma *friction* yaptırıp kitap mütâlaa etmekte idim ki saat ikide İhsan geldi. Bir haftalık gaybubeti esnasında İzmir'e dahi gitmiş olduğunu rivayet ederek! Badezîn bu suretle hanemizi idare edemeyeceğini söyleyerek geçen defa Divanyolu'ndaki küçük eve gitmeyi teklif ettiğı hâlde bu defa asıl maksat pederinin hanesine gitmekten ibaret olduğunu söylemesin mi?

/30/ İşte o vakit ben de onun hiçbir vakit mümkün olmayacağını, o hâlde asıl şimdi müfarakat zamanı gelmiş olduğundan şu içinde yaşadığımız canhıraş âlemi temdide lüzum olmadığını bildirdim.

Garibdir ki öteden beri ve bâhusus son zamanlarda kendisinden gördüğüm muamelât-ı bâride meydanda durup durur iken zevcini seven bir kadının hasbe'l-vefâ her nereye giderse kendisini takib etmesi lâzım geldiğini ve buna binaen benim dahi isbat-ı fedakârî için oraya gitmekliğim teklifini etmekten

hâlâ vazgeçmeyip bu suretle beynimizde açılan münazaâ iki üç saatten ziyade devam etti. Neticetü'n-netice olarak ben dahi kendisi bizi geçindiremediği hâlde ben dahi hemşiresi nezdine gitmeyeceğimden bu hakikati halka bildirerek müfarakat etmek lâzım geldiğini söyledim.

Bu muhavere esnasında bir haftadır gaybubetin esbâbı dahi bu hâle bir netice vermek fikrine mebni olduğunu bildirdi. Akşam üzeri ise eksildiğini haber vermiş olduğumuz mesarîfın defterini yaparak sitemle mümtezic bir surette, geçinmeyecek olduktan sonra bunların mübâyasına lüzum yok²² ise de her hâlde yarın göndereyim yolunda idare-i lisan etmeye başladı! Ne anlaşılabilir bir hilkat.....

Kolum ağrıdığı hâlde bir saate yakın piyano çaldım, ondan sonra İhsan bazı fotoğraflar getirdiğinden *dîner*'ye kadar salonu onlarla tanzim ettik. Bade't-taam ise iki parti bezik yaptık.

Fi 23 Ağustos [4 Eylül 1887].

/31/ Sabahleyin kendisini giyindirmek üzere saat on birde İhsan uyandırdı! Aşağıya indiğinde pek çok haykırdığını duydum, gittikten sonra ise aşçıya sebebini sorduğumda defter isteyip de derhâl getirilemediği için olduğunu bildirdi.

Tekraren yatıp bir saat kadar uyudum. Kolumdan pek muzdarib bulunduğum cihetle *déjeuner*'den sonra pek az piyano çalabildim!

Feridun midesinin rahatsızlığından bahis ile yemek yemedi, saat yediyi geçtiği bir zamanda dikiş dikmekle meşgul idim ki Naciye Hanım teşrif etti, biraz sonra Mihrinâz Hanım dahi geldi. Şuradan buradan söyleşerek vakit geçiriyor idik, Naciye Hanım'ın hemşiresi Aliye Hanım, nezdinde bir saraylı dahi bulunduğu hâlde teşrif ettiler.

Akşam üzeri ben pederimin *valse*'ini²³ çaldım kendileri dahi birer şarkı çaldılar. Misafirlerim gittikten sonra ise dikişi tekmil edip Münir'e Türkçe ve Fransızca derslerini gösterdim.

Her zamanki gibi bu akşam dahi İhsan'a intizarım beyhude oldu!

Münir dışından pek muzdarib bulunduğu cihetle çekirtmek istiyor idiyse de bugünkü dahi sabrederek pederinin /33/²⁴ vürûdunu beklemesini tavsiye ettim. *Dîner*'den hemen sonra kendisi yatmak arzusu gösterdiğinde mâni olmadım ise de bir buçuk saat kadar sonra bu gece üçüncü gecedir ki yine ağlayarak uyandı.

22 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

23 *valse* olması gereken kelime Nigâr Hanım tarafından sehven *valse* şeklinde yazılmıştır.

24 Defterin sayfaları Nigâr Hanım tarafından numaralandırılırken 32 atlanmıştır.

Dişine katran ruhu koyduğumda ise²⁵ midesi kokudan rahatsız olarak belki esasen dahi bozuk bulunduğu için istifra etti.

Şu dakikada ise leke'l-hamd yine biraz daldı. Zaten hâl-i felâket-iştimâlimden dolayı kalbim son derecede meyûs olduğu hâlde bir de bi'l-münâvebe bu çocukların keyifsizliği beni cidden dilhûn etmektedir!

Bâri pederleri nezdinde olsa da elden geldiği mertebe tedavilerine birlikte gayret etsek, belki o suretle tahfif-i bâr-ı elem etmek mümkün olur.

İhsan'ın bana katiyyen ehemmiyet vermeyerek bilâ-sebep gelmeyeceğini bildirmeyip böyle haftalar ile gelmemesi üzerine hâsıl olan teessürât-ı kalbiyemin derecesi yalnız sana malûmdur yâ Rabbî... Bu hâl benimçün cidden tahammül-fersâdır! Yâ Rabbî bana merhamet ve inayet et, bu azab-ı derûndan kurtar... Zira ki muktedirsın.

Fî 24 Ağustos [5 Eylül 1887].

/34/ Dün sabah yataktan çıktığımda Münir'i iyi gördüm ise de pek rahatsız olduğundan bütün geceyi uykusuz geçirdik. Sabahleyin iki saatten ziyade kitap mütâlaa edip bir saat dahi piyano çalarak çocuklarımla *déjeuner* ettim!

Bade't-taam altı vapuruyla Mirgün'e gitmek üzere iskeleye gittiğimde İhsan vapurdan çıkıp avdet etmeyi teklif etmesiyle bi'l-mecburiye geri geldik. İskelede evde kalacağını söylemiş olduğu hâlde hemen eve vürûdumuzla beraber esvâb değiştirip Münir ve Feridun'u dahi birlikte alıp akrabası nezdine gitmek arzusunda bulunduğunu bildirmesi üzerine asla mümânaat etmeyerek çocukları hazırladım.

Ben Mirgün'e ve kendileri Sarıyer'e gitmek üzere *zigzag*²⁶ vapuruyla gittik.

Birkaç saatler peder ve validemle görüşüp akşam üzeri dahi rıhtımda gezinmek üzere çıktım!

Şu birkaç zamanlardır geceleri içinde bulunduğum *solitude* âleminde cidden bîzâr olduğumdan *Anna*'yı Keramet'le eve izam edip kendim hane-i pederde kaldım. Pederim ve validemle *dîner* ettikten sonra gündüzden İffet Hanım'ı dahi teşvik etmiş olduğumuzdan Sabri Paşa'nın sahilhanesine gittik.

/35/ Zaten nezaketi mübrem bulunan hane sahibesi hanımefendi hakikaten hüsn-i suretle kabul etti.

Bir iki saat musâhabeden sonra biraz piyano çalmayı teklif ettiklerinden bir iki şarkı çaldım! Avdetimizde ise saat dördü geçmişti.

25 Bu bağlacın üzeri sonradan kurşun kalemle çizilmiştir. Nigâr Hanım arkadan gelen sayfalarda da "ise" bağlaçlarının bir kısmını gereksiz görerek karalamıştır.

26 Zigzag vapuru: Boğaziçi'nde iki kıyı arasındaki rıhtımlara karşılıklı uğrayarak yol alan vapur. Dilenci vapuru olarak da anılır.

Sabahleyin gayet erken uyandım. Pederim erken çıktıklarından kendim dahi *toilette*'mi icra edip gece vaad etmiş olduğum *Efsûs*'un bir nüshasını Sabri Paşa'nın haremine gönderdikten sonra validemle beraber dört vapuruna râkiben haneme geldim. Biraz sonra *déjeuner* ettik. Beş vapuruyla dahi İhsan gelip çocukları sualime karşı yarın geleceklerini söyledi.

Muvakkaten esvâb değiştirmek üzere gelmiş olduğundan²⁷ cemiyete gittiğinden bahis ile çıktı. Yarım saat sonra *M. Ricci*'nin geldiğini haber verdiler. Validem dahi kendisiyle biraz görüştü! İki saate yakın piyano çaldım. *M. Ricci*'den biraz sonra yani dokuz vapuruna yetişmek üzere validem dahi çıktığından yine gecemi yalnız geçirmek üzere mahkûm olarak kaldım. Yalnızca *dîner* ettikten sonra bir saat piyano çalıp üç saat kadar dahi şiir nazmıyla meşgul oldum.²⁸

Fî 26 Ağustos [7 Eylül 1887].

/36/ Sabahleyin saat birde yataktan çıktım! İki saat kadar *M^{le} Giraud ma Femme*²⁹ [Karım Matmazel Jiro] ismindeki romanı mütâlaa edip bir saat dahi piyano çaldım!

Déjeuner'den sonra ise yine okudum, saat altı vapuruyla Münir ve Feridun geldiler, sekizden sonra ise Sıdika Hanım teşrif ettiklerinden on bir buçuğa kadar birlikte vakit geçirdik!

Saat on ikiden sonra idi ki İhsan geldi! *Dîner*'den sonra iki söz teati edip piyano niçin çalmadığımı sual etmesi üzerine salona gittim, bir saat kadar çalıp yatak odama geldiğimde ise minder üzerinde uyumakta idi.

Şimdi bittabi uyku zamanına kadar bugün başlamış olduğum *Le Cas de M. Guérin*³⁰ [Mösyö Guérin'in Davası] ismindeki hikâyenin mütâlaasıyla vakit geçireceğim.

Fî 27 Ağustos [8 Eylül 1887].

27 Bu kelimenin üzeri kurşun kalemle çizilmiştir.

28 Nigâr Hanım'ın bu gece yazdığı şiir "Gönlüm Ne İster" ismiyle ve altında 26 Ağustos 1303 tarihiyle *Efsûs II*'de (s. 25-27) yer almıştır. Gönlündeki hüznün sebebini sorgulayan, yalnızlıktan şikâyet eden, bir kuş sesi işittiğinde veya bir çiçek gördüğünde bile kederlenen şair, bir türlü huzura eremeyen ruhunun acılarını işlemektedir.

29 *M^{le} Giraud ma Femme* [Karım Matmazel Jiro]: Adolphe Belot'nun bir romanı.

30 *Le Cas de M. Guérin* [Mösyö Guéri 'in Davası]: Edmond François Valentin About'nun bir romanı.

Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım! İhsan *toilette* yapıp iskeleye çıktığı gibi³¹ ben dahi bir saat kadar piyano çaldım. Badehu *toilette* yapıp cümleten *déjeuner* ettik! Saat beş buçukta kendisi çıkmakla ben dahi altı vapuruyla Mirgün'e gittim. Validemin dahi altı vapuruyla Hisar'a gittiğini evde haber aldığımdan derhâl bir kayığa râkiben avdet ettim! Kendisi beni bulamadığı cihetle yalıdan çıkmış idiyse de daha iskelede /37/ bulunduğundan serian adam gönderip avdetini rica ettim! Zaten Mirgün'den geldiğim kayığı göndermemiş bulunduğumdan kendisiyle beraber saat dokuza yakın Göksu'ya gittik.

Derede Madam Münir Beyefendi'ye tesadüf ettiğimde bize gelip bulamadıklarını haber verdiler. Akşama kadar kendileriyle beraber bulunduk. Kendisi nezdinde bir mektep *directrice*î [müdire] bir *Mlle* ile yine o mektebin bir muallimesi bulunuyordu ki onlar ile dahi tanıştım. Biraz sonra yine kendi ahabblarından Sami Paşazâde Galip Bey'in haremi dahi gelmekle kendini dahi gördüm.

Avdetimizde saat on ikiyi bulmuştu. Bugün Keramet'i dahi birlikte getirdim. Validem bizi bırakıp kendisi Mirgün'e gitti. İhsan *dîner*'ye yine gelmeyip gece geleceğini söylemiş idiyse de şimdiye kadar zuhur etmedi. Çocuklarımla *dîner* ettikten sonra bir saatten ziyade piyano çaldım.

Madam Münir Bey'den ayrılırken pazar günü teşrif edeceklerini vaad ettiler! Kendisi tarafından gördüğüm muamele-i nevâzîş-kârane beni cidden mesrûr etmektedir.

Fî 28 Ağustos [9 Eylül 1887].

/38/ Sabahleyin yataktan çıktığımda saat biri geçmişti! İhsan *toilette* ile meşgul bulunduğundan onu ikmâl ettikten sonra erkence *déjeuner* edip akşam gelmeyeceğini söyleyip gitti. *Midi*'ye kadar kitap mütâlaa ettim! Çocuklarımla *déjeuner* ettikten sonra bir saat piyano çaldım.

Münir'in Türkçe ve Fransızca derslerini gösterip saat ona kadar yine mütâlaa ile vakit geçirmeye çalıştım ise de hakikatte *physiquement* [fiziksel] ve *moralement* pek rahatsız idim.

Biraz hava almak belki faide eder ümidiyle Feridun'u dahi nezdime alarak ve yavaş yavaş yürüyerek Bebek cihetindeki mezaristâna gidip iki saat kadar oturdum. Makberede geçirdiğim o iki saat müddeti muhtelif tefekkürat ile geçirdim! Avdetimde İhsan'ın gelmiş olduğunu haber verdiler. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çaldım.

31 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

İki aydan ziyadedir ki İhsan eve geldiği geceler yatağının rahatsızlığından bahis ile minder üzerinde uyumakta bulunduğundan bu sabah o hâle netice vermek için diğer bir odada bulunan misafir yatağında yatmasını teklif etmiştim. Ben piyano çalarken gidip orada yatacağını bildirmesi üzerine yatağı hazırlattım yattı. Ben dahi davet-i nevm için bittabi kitap mütâlaa edeceğim.

Fi 29 Ağustos [10 Eylül 1887].

/39/ Dün yatağımdan saat on ikide çıktım. Bir saat sonra İhsan giyinmek üzere geldi. Kendisi gittikten sonra ise bir saatten ziyade piyano çalıp *toilette*'mi dahi yaptım! Çocuklarımla *déjeuner* ettikten sonra ise Madam Münir Beyefendi'nin teşrifine muntazır bulunduğum müddetçe şiir nazmıyla meşgul oldum.³²

Kendileri saat sekizde teşrif ettiler, on ikiye çeyrek kalıncaya kadar musâhabe ile vakit geçirdik.

Kendileri gittikten sonra ise İhsan'ın gelmeyeceği tabii bulunduğundan çocuklarımla *dîner* edip biraz piyano dahi meşk eyleyip gece Naciye Hanım'ın yalısına gittim. Kendisinin orada bulunmadığını haber vermeleri üzerine Rıza Bey'in kerimesi Zeynep Hanımefendi'ye gittim. Saat dörde kadar musâhabe ettik. Avdetimde ise hemen yattım.

Bu sabah yine erken yataktan çıktım! *Toilette*'mi yapıp erkence *déjeuner* dahi ederek saat dört vapuruyla şehre indim. Evvelâ Doktor Zambako'ya uğrayıp kolumdaki ızdırab ve zaafiyetim için bir *ordonnance* aldıktan sonra Madam *Lecoq* Paşa'nın hanesine gittim. Kendisinin köyde bulunduğunu haber vermeleri üzerine *M. Josephé*'e uğrayıp tamir ettirilmesiyçün bırakmış olduğum bileziğimi aldıktan sonra Madam Odyan'ın hanesine gittim.

/40/ Bir saat sonra ise vapur vakti olmak münasebetiyle kendisini veda ettim.

Vapurda Naciye ve Mevhibe Hanımlara tesadüf ettiğim cihetle musâhabe ederek geldik. Haneme vürüdumdan iki saat sonra çocuklarımla *dîner* eyleyip bir saat dahi piyano çaldım.

Fi 31 Ağustos [12 Eylül 1887].

Sabahleyin saat birde uyandım. Münir'in derslerini gösterip bazı hane umûruyla iştigal etmekte idim ki İhsan tarafından bir mektup getirildiler.

32 Buradasözü edilen şiir "Sükût Etme" başlığıyla ve 30 Ağustos 1303 tarihiyle *Efşûs II*'de (s. 79-82) yer almıştır. Aşkına istediği karşılığı göremeyen şair şöyle şikâyet etmektedir:

Ne meşreptir ne hilkattir bu böyle
Beni kastın helâk etmek mi söyle

Mektubu üç türlü teklifi hâvî idi. Onlardan birincisi mesarîfât-ı beytiyyeyi ifâ edemediğinden itilâf-ı zâtü'l-beyne rıza göstererek hemşiresi nezdine gitmekliğim, ikincisi ise onu kabul etmediğim hâlde kendisi şehri on lira vereceğini vaad eyleyip pederimin hanesine dehâlet eylemekliğimiz, üçüncüsü dahi: bunların ikisini de kabul etmediğim hâlde kemâfî's-sâbık kendisi akrabası nezdinde ve ben dahi hane-i pederde iskân eylemekliğimizdir.

Üç aydır kendisinde gördüğüm her nev hakarâta tahammül edişim devam-ı maişete sebebiyet veriyor. Tarafımdan bir nizâ ikâ olunmasıyçün pek çok gayret etti. Meselâ en ziyade beni *agacer* [sinirlendirmek] eden bir şey var ise o da kendisinin gece eve gelmemesi /41/ maddesi olduğunu bildiğinden on günler sırasıyla gelmedi. Geldiği zaman ise cidden tarifi mümkün olmayacak derecelerde muamelât-ı bâride gösterdi. Benim hiçbir eksiğimi tanımadığı gibi çocuklara dahi bakmadı.

Bunlara mukabil tarafımdan sabırdan başka bir şey görmemesi üzerine iki senedir teklif olunup da şâyân-ı kabul görmediğim Divanyolu'ndaki küçük eve giderek Keramet'e bakan hizmetçinin dahi ref edilmesini tensib ettiğinde ona dahi kaide-i tasarrufa riayet etmek için rû-yı rıza gösterdiğimden gördü ki her nasıl bir teklifte bulunacak olsa mümânaat etmeyeceğim! Binâenaleyh bence kabulü mümkün olmayacak bu son tekâlif eyliyor.....

Birincisini kabul edemem çünkü hemşiresiyle ünsiyetimize imkân yoktur.

İkinci şıkka gelince ise Hisar'a gelirken pederime ettirdiğim fedakârlığa mukabil bir ay sonraki teşriflerinde valideynime ettiği hakaret unutulur şeylerden olmadıktan başka bana karşı göstereceği sadakat hususunda ettiği vaadlerin hiçbirini ifâ etmemesi bana öyle bir cinneti ettirmeye mânidir.

Zira ki burada *maitre de la maison* [evin efendisi] bulunduğu hâlde çamaşır değiştirmek için uğramak kabilinden gelmekte iken orada kendisi ikincilik mevkiini haiz bulunacağından yine bir o kadar gelmemesinde devam edecektir ki /42/ o muamelesine dahi gözleri önünde pederimin tahammül edememesi tabiidir. Binâenaleyh bir de o suretle izhar-ı belâhet etmekliğim katiyyen caiz olmaz.

Üçüncü hususa karşı cevabım ise şunlardır:

Zaten son defa olarak kendisiyle birleşmekteki maksadım çocuklarıma karşı vicdanen hiçbir³³ gûne mesuliyet altında kalmamak içindi.

Bir validenin edebileceği fedakârlıkların cümlesini icra ettim. Badezîn bence icrası mümkün hiçbir şey kalmadı, *acquit de conscience* [vicdan aklama] oldu!

Çare ne, kader onlar ile yaşamak değil imiş.....

33 "bir" kelimesi metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

Âh... âh... yüz bin kereler âh...

Mektubunda melfûf bir pusula vardı ki orada kalacağından, yol çantasına yerleştirip eşya gönderilmesi tembihini hâvî idi! Pusula mûcibince talep olunan³⁴ eşyayı yerleştirip gönderdikten sonra gözlerimden âteşin yaşlar dökerek ağladım... Çocuklarımın yüzlerine baktıkça gizli gizli inledim.....

Âh Rabbim ne olurdu onların pederi bir müstakim adam olsaydı. Ne kadar iyi bir *ménagère* [ev kadını] olacaktım! Hayfâ ki beni perişan etti. Âh ne yazayım ki ızdırab-ı derûnumu şerhe muktedir olsun. Çocuklarımdan müfarakat etmemek için her nev meşâkka göğüs germek istedim. Beni hiç sevmeyen bir adamın gözüne hoş görünmeye çalıştım. /43/ Sevmek ve sevilme için yaratılmış olan kalbimi gıdasından mahrum bırakmaya rıza gösterdim.

Eyvah ki nasibim yine onlardan ayrılmak imiş, efsûs ki kader böyle imiş.

Eğer bundan sonra yaşarsam beni yaşatacak yalnız bu histir ki o da: aceb şu yolda hareket etse idim başıma bu felâket gelmez miydi demeye mahal kalmamış olmasıdır.

Kendi kendime bu tefekküratı etmekte iken yalnızlığa tahammül edemeyecek derecede efkârımda şûriş hissettim, onunçün altı vapuruyla Mirgün'e gittim. Valideynime mektubu okuyarak hâli arz ettim.

Netice ne olacağını sual etmeleri üzerine bundan iki ay mukaddem İhsan ile ettiğimiz bir münâzaada bu hâle ne yolda netice verilmesi lâzım geldiğini sual ettiğinden, ne yolda isterse o yolda nihayet vermek yed-i ihtiyarında bulunduğunu söylemişim ki kendisi dahi cevaben (o hâlde iftirakımız evlâ ise de şimdilik hukukunuzu tediye muktedir olmadığımdan mâhiye bir miktar şey vermekliğim için bir mukavele akd ederiz demişti).

O zamandan bu zamana kadar ise bulunduğum hane benimçün cehennem oldu!

Binâenaleyh netice-i kararımız tâ o zamandan verilmiş olduğunu bildirdim. Pederim zaten İhsan'ın *incorrigible* [yola gelmez] olduğuna yakîn hâsıl etmiş bulunduğundan kendisinden iftirakımı daima arzu eylerdi. Onun içindir ki /44/ kemal-i şefkat ve merhametle, kadere tâbi olarak üzülmemeğimi tavsiye etti. Zavallı validem ise birçok müddet mütehayyir bulunduktan sonra istihsali muhal olan bir şüphe-i muvaffakiyet için terk-i can etmek mümkün olmadığından Allah'tan gelene rızadan başka çare olmadığını söyledi.

Saat dokuzda idi ki validemle beraber çıkarak biraz İffet Hanım'a uğrayıp bir saatten ziyade dahi koruda vakit geçirdim!

İskeleye geldiğimde vapur gitmişti. Saat on birden sonra bir kayığa râkiben Hisar'a geldim, âh âh ciğerparelerimin yüzüne baktıkça yüreğimden kan gittiğini duymaktayım! Âh niçin pederlerinin ıslah-ı nefis edebileceği ümidi artık bende mahvoldu? Niçin bu kadar denî bir mahlûka bu kadar seneler refakat ederek ondan üç tane evlâd yetiştirdim? Lânet o güne ki beni tanıdı yüz bin lânet o yevm-i menhûsa ki ona tenkih olundum.....

Bu gece yalnız kalıp bir zihin hastalığına uğramamak için Naciye Hanım'ı davet etmiştim! Gelmedi hem yalnızım ve hem de mahzûn, âh ama ne kadar mahzûnum. Perişaniyetimi arzu edenler sevin sin.

Fî 1 Eylûl sene 303 [13 Eylûl 1887].

/45/ Sabahleyin saat birde yataktan çıktım! Sütümü içip bir saat piyano meşk ettikten sonra *midi*'ye kadar *La Tour du Monde en Quatre-vingts Jours*³⁵ [Seksen Günde Devr-i Âlem] isimindeki romanı mütâlâa ettim. *Déjeuner*'den biraz sonra *M. Ricci* geldi. Kendisiyle beraber bir saatten ziyade piyano talim etmiş idik ki validem hâl ve mevkiimi merak ettiğinden teşrif etti. *Musique* üstadım gittikten sonra validemle saat on bire kadar ahvâl-i küdüret-iştimalime dair söyledik! On bir vapuruna gitmek üzere çıktığından birlikte çocukları dahi alarak çıkıp biraz dolaştım.

Avdetimde saat on ikiyi geçmişti. Keramet'in ettiği masharalıklara bakarak ağladım! Hayatımda bir şehirde bulunduğum hâlde onlardan müfarakat bana ne kadar müşkil geliyor:

Vraiment c'est une tâche bien bien difficile à remplir [Bu gerçekten yerine getirilmesi çok çok güç bir görev], âh şu gözlerimden dökülen âteşin yaşlar acaba daha ne vakte kadar cereyan eyleyecektir?

Şu yazıları yazdığım defter ile yazıhanemin üzerini ıslatmaktan başka hiçbir şeye müfid olmayan gözyaşlarım, menbainız neresidir ki bilâ-fasıla cereyan eylemektesiniz?

/46/ Âh zavallı çocuklarım sizin ikmâl-i terbiyenize hangi müşfik peder ihtimam eyleyecektir?

Âh o mukaddes vazifenin icrasını ne kadar can ü yürekten arzu eylemekte idim!

Cenâb-ı Hakk'a beni sizinle beraber yaşatması ve yed-i izdivacımı pederinizden başkasına uzatırmamasıyçün ne dereceye kadar arz-ı niyaz eylerdim.

35 *La Tour du Monde en Quatre-vingts Jours* [Seksen Günde Devr-i Âlem]: Jules Verne'in bir romanı.

Bu dualarımı dergâh-ı izzetinde kabul etmeyen Rabbim beni bugünkü günde en korktuğum bir felâkete uğrattıyor.

Yâ Rabbî istikamet-i vicdanımın mükâfatı bu mudur?

İktidar-ı fevkalâdesine iman ettiğim Allah'ım: dilediğin hâlde bu adamın ahlâkını tağyir etmeye muktedir değil miydin? Bari vedianı almaklığın hakkında ettiğim duaları kabul edip de bana bugünleri göstermemiş olsa idin! Yine bugünkü günde dûçar-ı ye's-i emel olmuş bir biçare kuluna ancak sen merhamet edersin, senden istimdâd ederim, kemâl-i kereminle ya bana sabır ve tahammül ver: veyahut vedianı al!

Zira ki ızdırab-ı derûnum şerh olunmaz ona ancak sen vâkıfsın.

Fî 2 Eylül [14 Eylül 1887].

/47/ Sabahleyin saat on ikide yataktan çıkıp üçe kadar kitap mütâlaa ettim. Bir saat dahi piyano talim eyledim. Çocuklarımla *déjeuner* ettikten sonra ise bütün gün gâh düşünerek ve gâh okuyarak yalnız vakit geçirdim.

Akşam üzeri İhsan'dan bir mektup getirdiler ki evvelki mektubunun cevabını yani tekâlif-i selâseden hangisini kabul ettiğimi soruyordu. Hiçbirisini kabul etmediğimi müşir tezkire-i cevabiyemi hâmil-i varakası olan Ali'ye verip gönderdim.

Saat on birden sonra ise belki metâib-i cismâniye metâib-i vicdaniyeye galebe eder ümidiyle çıkıp bir saat kadar deniz kenarında yürüdüm.

Avdetimden biraz sonra çocuklarımla *dîner* edip bu gece bir saat dahi piyano çaldım.

Fî 3 Eylül [15 Eylül 1887].

Dün sabah uyandığımda hava gayet bozuk bulunduğu cihetle saat üçe kadar yataktan çıkmadım! Sütümü içtikten sonra ise midemde şiddetli bir veca' duyduğumdan bittabi *déjeuner*'mi gayet perhizkârâne ettim.

Saat altı buçuk vapuruyla *cousin*im teşrif etmekle saat dokuza kadar kâğıt oynayarak birlikte vakit geçirdik. Azimetinden sonra ise *dîner*'ye kadar kitap mütâlaa ettim. Bade't-taam kalben olan /48/ rahatsızlık vücuduma sirayet ettiğinden midir nedir şimdiye kadar bana hiç vaki olmayan bir şeydir ki hemen minder üzerinde uyumuştum.

Gece yarısında uyanıp yatağıma girdim. Sabahleyin saat ikide yataktan çıktığımda validemin teşrif etmiş bulunduğunu haber verdiler. Biraz müddet kendileriyle görüştükten sonra istîzân edip piyano çaldım.

Midi'de ise birlikte *déjeuner* eyleyip saat altı buçukta bir kayığa râkiben Mahmud Paşa'nın sahilhanesine gittik.

Madam Münir Bey'e felâketimi söyleyip ağladığım sırada kendileri dahi müteessir olup ağladılar. Avdette ise validem Mirgün'e çıktığı cihetle saat on ikiye yakın yalnızca eve geldim.

Çocuklarımla beraber *dîner* eyleyip piyano çalmakta olduğum bir zamanda İsmet Paşa'nın hafidesi Zeynep Hanımefendi'nin teşrifini haber verdiler. Saat dört buçuğa kadar musâhabe ile vakit geçirdik. Beni yiyip bitiren şu yalnız gecemde refakatimde bulunuşları ne dereceye kadar inşirah-ı derûnu mûcib olduğunu tarif edemem.

Fî 5 Eylûl [17 Eylûl 1887].

/49/ Sabahleyin saat bir buçukta uyandım. Sütümü içip piyano dahi meşk ettikten sonra dellâl kadın geldiğinden bir müddet onunla görüşüp birlikte *déjeuner* etmek üzere kendisini salıvermedim. O gittikten sonra bir saat kadar daha piyano çalıp akşama kadar kitap mütâlaa ettim. Saat on birde çocuklarımı beraber alıp havanın adem-i müsaadesine bakmayarak biraz rıhtım üzerinde yürümek üzere çıktım.

Bir saat sonra avdetimde ise *monotonie* hâlindeki hayatım hiç tagayyür etmeyerek çocuklarımla *dîner* edip onlar yatak odalarına çekildikten sonra dahi ber-mutad bir saatten ziyade piyano çaldım. Şimdi ise uyku zamanına kadar kitap okuyacağım ki mahzûn hayatımın en büyük bir tesellisi odur.

Fî 6 Eylûl [18 Eylûl 1887].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım! Saat yediye kadar gerek hane umûru ve gerek çocuklar ile meşgul olup o zamanda ise validem teşrif ettiğinden akşama kadar birlikte vakit geçirdik! Pederimi görmek üzere yarın gitmek fikrinde bulunduğum hâlde akşam üzeri kendisi giderken ben dahi birlikte gitmek arzusuna düştüğümünden saat on birde Hisar'a gelen vapur ile Mirgün'e çıktık. Pederim ondan sonraki vapur ile saat bire yakın gelip /50/ beni orada bulduğunda çocukları birlikte götürmemiş olduğuma itiraz etti.

Dîner ettikten sonra ben dahi çocuklarımı yalnız hizmetçiler ile bıraktığıma nedamet eyleyip geceyi o hâlde geçirmeye vicdanım müsaade etmediğinden valideynimi veda ile oradan nezdime bir hizmetçi olarak bir sandala râkiben saat üçü çeyrek geçerek avdet ettim. Şimdi ise piyano talim edeceğim.

Fî 7 Eylûl [19 Eylûl 1887].

Dün sabah piyano çaldıktan sonra *déjeuner*'ye kadar kitap mütâlaa ettim. Bade't-taam komşularım Ermeni familya tarafından geleceklerine dair haber geldi. Onlara intizar ederek yine mütâlaa etmekte iken Naciye ve Mevhibe

Hanımefendiler teşrif ettiler. Onlar ile musâhabe etmekte idik ki validemin sesini duyarak teşrif ettiğini hisseyledim. Saat sekizde idi ki komşular dahi beş kişi olarak teşrif ettiler, hâl-i felâket-iştimalime dair söz geçtikte bütün *salon* halkının müteessir olarak ağladığını görmekliğim üzerine piyano çalmaya başladım ise de bitirdiğimde daha şiddetle ağladıklarını görerek o bahsi açıp misafirlerimi müteessir ettiğimden dolayı izhar-ı nedamet ettim.

Komşunun küçük kerimesi dahi *musiciane* olduğu cihetle biraz dahi kendisi piyano çaldı. Saat on bire yakın validem, Mevhibe ve Naciye Hanımlar çıktıkları gibi /51/ on bir buçukta dahi komşular gittiler. Çocuklarımla *dîner* edip yarım saat dahi piyano çaldıktan sonra Zeynep Hanımefendi'ye gittim. Orada *tête à tête* musâhabe ile vakit geçirip biraz kanun dahi çaldık.

Saat beşe yakın avdet ettiğimde hemen yattım.

Sabahleyin ise sütümü içtikten sonra mutad üzere piyano çalıp *midi*'ye kadar kitap mütâlaa ettim. Saat altı buçuk vapuruyla *M. Ricci* gelmekle dokuza kadar birlikte çaldık.

Kendisi gittikten sonra ise çocuklarımı nezdime alıp rıhtım üzerinde yürümek üzere çıktım.

Birkaç defadır vaki olduğu gibi bugün dahi bir saatten ziyade mezaristânda oturup ahvâl-i gam-âlûdumu düşündüm. Avdetimde saat on ikiye gelmişti.

Çocuklarımla beraber *dîner* eyleyip gece dahi bir saatten ziyade piyano çaldım. Dün gece Münir dışından muzdarib bulunduğu cihetle odama geldiğinden geceyi rahatsız geçirmiş idik.

Ümid ederim ki Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle öyle bir ızdırab bu gece yavrumun rahatını ihlâl etmez, leke'l-hamd şimdilik üçü dahi uyumaktadırlar.

Fî 9 Eylül [21 Eylül 1887].

/52/ Sabahleyin yataktan çıkıp bir iki saat kitap mütâlaa edip biraz dahi piyano çaldıktan sonra validemle Madam Fon Der Golç Paşa'ya³⁶ gitmek üzere karar vermiş bulunduğumuzdan havanın adem-i müsaadesine bakmayarak sözümde hulf etmemek üzere *toilette*'imi yapıp saat beş vapuruyla Mirgün'e

36 Von Der Golç Paşa [Wilhelm Colmar von der Goltz]: II. Abdülhamid zamanında 1883-1895 yılları arasında İstanbul'da askeri okullar müfettişliğinde bulunan Prusyalı subay ve devlet adamı. Bu süre içinde askeri okulların ıslâhı doğrultusunda çalışmış, paşa ve müşir unvanlarıyla taltif edilmiştir. Bkz. Necmettin Alkan, "Goltz, Wilhelm Colmar von der", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2. Basım, C. Ek-1, İstanbul 2016, s. 478-480.

Goltz Paşa'nın müfredatını ve ders kitaplarını gözden geçirdiği Mekteb-i Harbiye'nin hocalarından biri de Nigâr Hanım'ın babasıdır. Sayfada Nigâr Hanım ve annesinin Goltz Paşa'nın eşi ve kızını ziyaret ettikleri görülmektedir.

gittim. Orada taam eyleyip sekiz buçuk vapuruyla validemle beraber Tarabya'ya gidip Madam ve Matmazel Golç Paşa ile görüştük.

Avdette validem Mirgün'e çıkıp ben dahi *Angelle* ile geldim. Vürûdumdan biraz sonra aşçı gideceğinden bahisle maaşını talep etmesi üzerine bittabi Mesarburnu'na gidip İhsan'ı görmesi lâzım geldiğini kendisine ihbar ettim. Matlûbâtını almak üzere Abdullah Ağa dahi refakat edeceğini haber verdiklerinden *dîner*'den sonra İhsan'a mufassal bir mektup yazıp bu hâlleri yegân yegân tarif ettikten sonra badezîn tediye olunmadıkça kasap dahi lahm vermeyeceğine dair cevap vermiş olduğunu dahi³⁷ bildirip kendisine îsâl etmek için mektubu dahi Abdullah Ağa'ya gönderdim.

Bugünden sonra şayet aç ve bî-ilâç bile kalacak olsak yine firar etmek suretiyle bu evden gaybubet edemeyeceğimden, çocuklarımin ve şimdilik yalnız maaşlarını isteyip gitmek hakkında bir şey söylemeyen iki hizmetçi ile meseleye karar verildiği güne kadar ikamet etmek fikrindeyim.

Fî 10 Eylül [22 Eylül 1887].

/53/ Sabahleyin mutadımından erken uyanıp havayı açık gördüğüm cihetle validem ile Sarıyer'e gitmek üzere karar vermiş bulunduğumuzdan Keramet'i uykuda bırakıp Münir ve Feridun'u dahi nezdime alıp ilk vapur ile Mirgün'e gittim. Çocukları birlikte getirmek benimçün mecburi idi zira aşçı gittiği gibi esnaf dahi ne et ne de sebze vermediğinden *déjeuner* imiz hazır olamayacaktı.

Orada valideynimle görüşüp *déjeuner* dahi ettikten sonra saat beş vapuruyla Mesarburnu'na çıktık. Evvelâ Madam Behor Efendi'ye uğrayıp orada bulunmadığını haber almaklığımız üzerine biraz Hüsnü Bey'in hanesine uğrayıp oradan dahi Mevhibe Hanım'a gittik. Birlikte sulara³⁸ çıkmak üzere kendisini dahi teşvik ederek hemşiresi Faika Hanım dahi birlikte olduğu hâlde evvelâ Hünkâr Suyu'na³⁹ çıkıp gayet تنها bulunduğu cihetle saat dokuza yakın dahi Çırçır Suyu'na gittik.

Oralarda dahi felâketimden bahis açıldıkça gözlerimden bilâ-ihhtiyar yaş dökülmekte idi. Akşam üzeri kendilerinden ayrılıp son vapur ile avdet ettiğimde hizmetçi, İhsan'ın gelmiş olduğunu haber verdi. Kendisi sabahleyin aşçının hesabını kesip gönderdiği gibi ben eve gelinceye kadar dahi tekmlil esnafın alacaklarını tediye etmiş.

37 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle çizilmiştir.

38 Pınarları ile ünlü mesire yerleri kastedilmektedir ve arkadan gelen cümlelerde bunların ismi geçmektedir.

39 Hünkâr Suyu: Sarıyer'de pınarları ve ormanları ile ünlü bir mesire yeri.

Vürûdumdan az sonra yatak odama girip hiçbir şey geçmemiş gibi *bonsoir* [iyi akşamlar] diyerek girdi; bahis /54/ açıldığında ise hürriyetimi iade etmek istemediğinden dem urup beynimizdeki rabıtayı kat' etmeyerek ben pederimin hanesine gitmekliğimi ve eğer müsaade edersem kendisi dahi ara sıra geleceğini söyledi.

Badezîn o yolda edilecek tekâlifin hiçbirisini kabul edemeyeceğimi kendisine muhtasar kelimât ile bildirdim. Bunun üzerine akşam taamı olmak üzere biraz et ve üzüm getirmiş olduğundan sofraya gittik.

Gece saat ikiye yakın Naciye Hanım ve Zeynep Hanım teşrif ettiklerinden ben esvâb giymek telâşında iken kendileri İhsan'ın vürûdunu haber alarak geri dönmüş olduklarını söylemeleri üzerine İhsan dahi yatmış bulunduğu cihetle avdetlerinden dolayı pek müteessir kaldığımdan ben kendilerini görmek üzere İsmet Paşa'nın yalisına gittim. Orada saat dörde kadar vakit geçirip şimdi avdet eyledim.

Gündüzün dışarıda iken, İhsan'ın beraber getirdiği sütninesine terfikan Kerametçiyimi Sarıyer'e izam ettiğini duyduğumda vürûdumla beraber ne kadar müteessir olduğumu Allah bilir.

Kendine mahsus malûmane etvarıyla def-i ızdırab-ı derûnuma bâis olan yavrucuğumdan yine müfarakat ettim.

Bari benim avdetimi beklemiş olsa idiler.....

Kim bilir ne zamana kadar mütehassiri kalacağım... Âh...

Fî 11 Eylül [23 Eylül 1887].

/55/ Gece avdetimden sonra bir saat kadar yazı yazıp yatak odama gitmiş idim ki İhsan uyanmış geldi.

Gece yarısından sonraya kadar muhavere cereyan etti. Kendisinin verdiği karar sabahleyin çocukları götürmekten ibaret olup hizmetçilerin dahi hesabı kesildiği cihetle benim dahi hane-i pedere gitmekliğimi tavsiye ediyordu.

Pazartesi gününden evvel gidemeyeceğimi beyan etmekliğim üzerine o gün gidip pazartesi günü sabahleyin avdetle eşyamı akşama kadar toplayıp kaldırmaklığım hususunda⁴⁰ ısrar eyledi.

Sabah oldukda çocuğa bakan hizmetçi gittiği gibi diğeri dahi kendisine bir yer tembih etmek üzere birkaç saat gidip yine avdetle, yalıdan çıktığım güne kadar bana refakat edeceğini söyledi.

Yavrularımı hazırlayıp gidecek esvâblarını dahi çantaya yerleştirdiğim sırada ne kadar ağladığımı tarif mümkün değildir.

Olsa olsa o hâlimi re'yü'l-ayn müşahede edenler tarif edebilirler. Bir taraftan ise İhsan evden çıkmaklığım için⁴¹ şiddetle ısrar edliyordu! Kim bilir kendince nasıl bir sebebe mebni beni yapayalnız bırakmaya rıza gösteremiyordu.

Bir yandan ağlayıp ve bir taraftan kendisine meram anlatmaya çalıştığım sırada saat altıya gelmiş olduğundan eğer behemehâl beni yalnız bırakıp gidemeyecekse valideme bir adam gönderip ifade-i hâl ettirmeyi ihtar eyledim tâ ki kendisi gelip bana refakat etsin! Bunu kabul ettiğinden bittabi /56/ adam gitti. Öğlen taamı olmak üzere getirmiş olduğu biraz çerez ve meyveyi yemekte idik, validem teşrif etti. Biraz sonra kendisi azimet ettiği esnada ise hürriyetimi hüsn-i suretle iade etmeyecek olursa arz-ı hâl edeceğimi söylemekliğim üzerine şeriatin beni işeye kendisini icbar edeceğini bildiğinden kendim idare-i beytiyeye nezaret etmekliğim şartıyla mâhiye on lira vereceğini söyledi.

Bu son teklifi kabul ettiğim hâlde İstanbul'da ya küçük eve veyahut ki istîcâr edeceği bir diğer haneye gitmek lâzım geldiğini söyledi.

Bundan şüphe yoktur ki arz-ı hâl ettiğim hâlde bu teklifi etmiş olduğunu dermeyen için şimdi dahi bu yolda irade-i lisan etmeye başladı. Bundan iki ay mukaddem hukukumu aylığa kat' etmek suretiyle bilâ-sebep beni terk edeceğini söylediği hâlde bugün, irade-i şâhâne dahi taalluk etse yine hürriyetini iade etmem, eğer ölürsem o vakit âzâdeliği ihraz edebilirsin, demesi ne kadar kalpsiz bir adam olduğunu isbât eder.

Beni katiyen sevmediği hâlde hürriyetimi gasb etmekteki maksat ne olabilir? Saatler ile devam eden muhaveremiz esnasında bir zevce edilecek hürmeti badezîn ben kendisine edemeyeceğimi, bugüne kadar çocuklarımin pederi olduğu cihetle kendisine riayet ettiğim hâlde bugünden sonra lânet edeceğimi ve son /57/ zamanda vaki olan hâllerinden dolayı cidden nefret ettiğimi yegân yegân söyledim.

Vâ esefa ki hiçbirisinin tesiri olmadı! Pederimin hanesine nakletmek veyahut bu on lira teklifini kabul eylemek gibi hatvelerin hangisini tercih edeceğimi kendisine bir tezkire ile bildirmemi tembih edip çocuklar ile beraber çıkıp gitti.

Feridun, gittiğinden dolayı izhar-ı memnuniyet ediyordu. Münir ise benimle beraber ağlayarak ve ağlamamaklığımı rica ederek kendisini iki gün sonra aldirtmaklığımı her ân u dakika tembih ederek gitti.

Zavallı çocuklarım, ne bedbaht çocuklardır..... Onlar gittikten sonra yalıda bir validemle kalıp biraz eşya toplamak üzere idim ki şiddetle sokak kapısı çalındığını duyarak müddet-i ömrümde birinci defa olmak üzere açmak için kendim gittiğimde, çalan Madam Münir Beyefendi olduklarını gördüm,

41 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

derdimi kendilerine söylemeksizin hissettikleri cihetle akşama kadar bahsini ederek ağlaştık! Akşam üzeri birlikte gitmekliği teklif ettilerse de bu esnada mümkün olmadığı cihetle istirham-ı afv ettim.

Akşam taamını pişirecek adam bulunmadığından validemle beraber yine biraz çerez ile iktifa ettik. *Angelle* dokuz vapuruyla avdet ettiğinden hizmetimizde bulunuyordu. Saat on bir vapuruyla pederime malûmat vermek üzere bir mektup göndermiş idiysem de mektup gitmediğinden kendileri /58/ merak edip izah-ı madde için gece Mirgün'den iki kişi göndermişlerdi. Tekraren yazdım.

Zeynep Hanımefendi dahi teşrif ettiler⁴² saat üç buçuğa kadar yine felâketimden bahsedip eşk-riz-i teessür olduk. Kendileri gelecek hafta Haleb'e gideceklerinden resm-i vedâ ifâ etmek üzere teşrif etmişlerdi. Azimetlerinden sonra ise teessürâtım hasebiyle göğsümden fevkalâde muzdarib bulunduğumdan hemen yatağa girdim.

Bu sabah saat birde uyandım, bir iki saat sonra eşya toplamakla meşgul bulunduğum bir zamanda pederim teşrif ettiler! Beraberinde gelen adam ise bazı et'ime getirmişti. Bir iki saat kadar hasbihâlden sonra beraber *déjeuner* etmekte idik ki Madam *Lecoq* Paşa kerimesiyle beraber teşrif ettiler.

Déjeuner etmemiş bulunduklarından kendileri için derhâl yemek hazırlattım. Biraz sonra *cousin*'im dahi geldi. Pederim kendileriyle bir saat kadar mülâkat edip havâyic-i zaruriyemizin tehiyye olunmasıçün emir vererek ve uşağını nezdime bırakıp gitti. Ondan biraz sonra Naciye Hanım teşrif ettiğinde aşr-ı Muharrem⁴³ olduğunu ihtar eylemeleri üzerine yarın nakletmekten feragat eyledim.

İhsan'ın on lira vermek hakkında olan vaadi Hisar'a naklettiğimiz zaman verdiği vaad-i sadakate benzeyeceği cihetle onu kabul etmek cinnet olduğu gibi hakkımda bu yolda hareket eden bir zevci badezîn takip etmekliğim her türlü felâketi şimdiden göze almakla hâsıl olabileceğinden başka /59/ o maişetin devamı dahi kim bilir kaç günceğiz olabilecektir? Binâenaleyh ne kadar düşünsem benimçün eslem-i tarîk yine hane-i pedere gitmekten ibaret olacağını hükmeyleyiyorum.

Zira ki öyle bir cinnette daha bulunmak bin türlü metâibe göğüs verip yine az zaman sonra bi'l-mecburiye pederim nezdine gitmekten başka hiçbir şeyi intac edemez! Kendisi idare edemeyeceğini itiraf ettiği hâlde benim on lira, o

42 Bu kelime, metne sonradan kurşun kalemlle, "ettiklerinden" kelimesi karalanarak eklenmiştir.

43 Aşr-ı Muharrem: Muharrem ayının 10. günü, Aşure Günü. Nigâr Hanım'ın Aşure Günü taşınmaktan vazgeçmesi dönemde bugüne atfedilen önem hakkında fikir vermektedir.

da verilmeyecek bir maaş ile matbah masrafı, hizmetçi aylığı, üç tane çocuğun elbisesi ve sair bin türlü levazımı ikmâl edebilmekliğim muhaldir.

Eğer bu teklifi mukarin-i samimiyet olsaydı, beni yalnız bırakıp esnafın erzak vermeyeceği güne kadar firar etmek suretiyle familyası nezdinde ikamet etmesinde manâ olmayıp, bunu evvelce söyleyip, pederimden dahi bir muavenet talep etmekliğimi halisâne bir suretle tavsiye edebilirdi.

Arz-ı hâl edeceğimi bildirdiğimde bu teklifte bulunuşu ise ancak bilâhare, ben zaten onu teklif edip kabul ettiremedim, demek içindir! Böyle bir bî-vicdan ile maişet ise benimçün kabil olmaz.

Madam *Lecoq* Paşa ve Naciye Hanım gittikten sonra Sabri Paşa'nın hanımefendi, İffet Hanım'la beraber teşrif ettiler. Saat on bir buçuğa kadar beraber bulunup yine bittabi ahvâl-i teessüf-iştimalimden bahsettik. Validemle beraber *dîner* ettikten sonra ise bütün gece jurnalimi yazdım.

Fî 13 Eylül [25 Eylül 1887].

/60/ Dünkü gün akşama kadar eşya toplamakla meşgul oldum! Bir aralık tahkik-i ahvâlîm için komşu madam teşrif ettiği gibi Naciye Hanım dahi adam gönderip istifsâr ettirmişti.

İhsan tarafından Ali Ağa gelip netice-i kararımı müşir bir tezkire talep ettiğinde tezkireye lüzum olmayıp yevm-i mezkûrda nakletmekten vazgeçtiğimi bildirdim.

Akşam üzeri pederim teşrif edip bir saat mülâkattan sonra Mirgün'e gitti. Validemle beraber *dîner* ettikten sonra uyku zamanına kadar dikiş ile meşgul oldum.

Bu sabah yataktan çıktığımın akîbinde idi ki pederimin vürûdunu duydum. *Midi*'ye kadar mükâleme ile vakit geçirdik. Valideyimle beraber *déjeuner* ettikten sonra perşembe günü nakledeceğimi müşir İhsan'a bir kart yazdım.

Yine eşya bağlamakla meşgul bulunduğum bir zamanda ise pederim Mirgün'e gitmek üzere çıktı. Akşam üzeri Ali gelip İhsan'ın bazı esvâbını nezdine götürmek üzere talep ettiği gibi behemehâl bir tezkire beklediğini dahi söyledi. Tezkirenin gittiğini ve yevm-i azimetinden beri onun hesabına olarak esnaftan hiçbir güne ahz u itâda bulunmadığımı ve perşembe günü gideceğim cihetle eşya kaldırıldığında hazır bulunmak için her kim gelecekse ale's-sabah vürûdu lâzım geldiğini bildirdim. Validemle *tête à tête dîner* ettikten sonra ise şimdiye kadar *broderie* [nakış] yaparak vakit geçirdim. Ali'ye yavrularımın hâl-i sıhhatini sorduğumda Münir'in nezdime gelmek istediğini söylemesi üzerine bu akşam dahi birçok ağladım.

Fî 15 Eylül [27 Eylül 1887].

/61/ Sabahleyin saat bire yakın uyanıp yatakta bir saat mütâlaa ettim. *Midi*'ye kadar eşya yerleştirmekle meşgul olup *déjeuner*'den sonra İhsan'ın pederi geldiği cihetle vuku-ı hâli ber-tafsil kendisine hikâye ettim. Onları dahi ne yolda kizb ü dürûğ ile aldattığı tebeyyün ettiği gibi mâhiye masraf için pederinden on lira dahi aldığı meydana çıktı. Bana ise, habbe-i vâhide vermediklerinden bahseyliyordu.

Kendisi gitmeden bir saat evvel pederim teşrif ettiği cihetle cümleten hâl-i hazıra dair müzâkere olundu. Kayınpederim iftiraka asla rıza göstermediğini tekrar eyliyordu. Kendisi gittikten sonra resm-i vedai icra etmek üzere komşulara gitmek üzere idim ki Naciye Hanım kendisi uğradığı cihetle oraya gitmeye lüzum kalmadı. Zeynep Hanım'ı ve komşu Hristiyanları dahi hanelerinde bulmadığım için validemle beraber Bebek cihetine doğru biraz yürüyüp bir saat sonra avdet ettik.

Validenimle beraber *diner* ettikten sonra ise biraz piyano çalıp, gidecek eşyayı kâmilten toplattım. Leke'l-hamd yavrularımın sıhhat ve âfiyette olduklarını haber aldım.

Fî 16 Eylül [28 Eylül 1887].

/62/ Perşembe günü sabahleyin saat on bir buçukta yataktan çıktım. Saat on ikide pazar kayığı⁴⁴ gelip eşya hazır bulunduğu cihetle hemen yükletirilip birden evvel gitti.

Kendim dahi yalıdan çıkmak üzere iken İhsan geldi. Çarşafımı dahi örttükten sonra bir iki dakika kendisini görüp birkaç söz teati ettik,⁴⁵ *adieu* deyip çıktım. Validenim ve *Angelle* beraber olduğu hâlde saat üç vapuruyla şehre indik.

Eve vâsıl olduğumuzda eşya gelmişti. Biraz onları yerlerine vaz' ettirip *déjeuner* dahi ettik. *Angelle*'in hesabını kestiğim için eşyam ile naklolunmuş olan sandığını şehirdeki hane-i pederden alıp gitti.

Saat sekizde validemle çıkıp biraz *emplette* yapıp kendisi gözlerinden muzdarib bulunduğu cihetle Doktor İlyas Paşa'ya⁴⁶ gittim. Saat on iki buçuk vapuruyla dahi Mirgün'e çıktık. *Diner*'den sonra validemin misafirleriyle biraz görüşüp kalben ve cismen ve gayetle yorgun olduğum cihetle saat dörtte yattım.

44 Pazar kayığı: Yük ve yolcu taşımada kullanılan büyük kayık.

45 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle, "ettikten sonra" kelimelerinin üzeri karalanarak eklenmiştir.

46 Günlükte zaman zaman muayenehanesine gidilen Doktor İlyas Paşa'nın göz hastalıkları uzmanı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte farklı hastalıklar için de kendisine müracaat edildiği görülür.

Cuma günü *déjeuner* edip validemle beraber Mahmud Paşa'nın sahilhanesine gittim. Orada bir konsül madamıyla dahi tanıştık. Akşam üzeri Kalender'e gitmek üzere kayığı göndermemiş bulunduğumdan bu hakikati Madam Münir Bey'e anlattığımda eğer *dîner* etmek üzere /63/ orada kalırsam kendisi dahi beraber gideceğini söyledi. Bununla üçüncü defadır ki kalmaklığım için ısrar ediyordu, binâenaleyh reddetmek muvafık-ı nezaket olmayacağından pederime kayıkçı vasıtasıyla bir tezkire gönderip Kalender'e gittik. Orada Sâre Hanım'a tesadüflediğimde çarşamba günü kendisine gideceğimi haber verdim. Saat on ikiden sonra avdet eyleyip birde dahi hane sahibeleriyle *dîner* ettik.

Bütün gün ve gece felâketimden bahis açıldıkça gözyaşlarımı güç hâl ile zabt ediyordum. Gece Madam Münir Bey ile bir iki parti bezik yaptık, ızdırab-ı derûn hasebiyle vakıa hiç eğlenmedim fakat şu kadar var ki evde kalsam yatacak derecede cismen rahatsızlık duyduğum için çıktığıma ve geceyi o suretle geçirdiğime memnun oldum. Avdetimde saat beşe gelmişti.

Bu sabah *midi*'ye kadar validemle musâhabe edip bade't-taam dahi İffet Hanım ve teyzem teşrif ettiklerinden saat ona kadar birlikte vakit geçirdik, biraz kanun dahi çaldım. Onda ise ehîbbâdan E. teşrif ettiklerinden on ikiye kadar pek güzel vakit geçti. Pederim son vapur ile teşrif etti. *Dîner*'den sonra mehtâbdan istifade etmek üzere rıhtıma çıktığımızda iskeledeki yalıda saz bulunduğu cihetle sandalye getirdiler. Saat dört buçuğa kadar orada oturduk.

Fî 19 Eylül [1 Ekim 1887].

/64/ Sabahleyin uyandığımda saat on bire gelmemişti. Saat bire kadar yatakta vakit geçirip biraz müddet dahi Fransızca yazdım. *Toilette*'imi yaptıktan sonra ise ehîbbâdan A. teşrif ettiğinden kendisiyle birlikte olarak *déjeuner* edip bade't-taam kanun dahi çaldım. *Cousin*'im dahi gelmişti. Saat sekizde kendileri gittiğinde ben dahi validem ve teyzemle beraber hazırlanıp Gökusu'ya gittim. Orada bazı ahhbaba tesadüf edildiğinden güzel vakit geçirdik avdetimizde saat on ikiyi yarım saat geçmişti pederimi evde bulduk.

Fî 20 Eylül [2 Ekim 1887].

Dünkü gün sabahtan akşama kadar evde kitap mütâlaasıyla vakit geçirdim. Bu sabah yataktan çıkıp bir *robe de chambre* giyip validem ve teyzem birlikte oldukları hâlde koruya çıktım. Köhne bahar⁴⁷ hakkıyla icrâ-yı hükmettiğinden eşcar ve çemenzâr gayetle latif idi! Avdet etmek üzere iken pederime dahi yolda

tesadüf ettiğimiz cihetle birlikte eve gelip *déjeuner* ettik. Hemen taamdan sonra teyzem gidip diğer iki kişi geldiler. Bir saat dahi onlar ile geçti.

Saat yedide gitmeleri üzerine biz dahi validemle beraber Sabri Paşa'nın hanımefendinin sahilhanelerine gittik. Hanımefendinin ne dereceye kadar iltifat buyurduklarının tarifi cidden mümkün değildir. Kendileriyle beraber yalının gayet vâsi bahçesini gezip ezhâr-ı gûnâgûn topladığımız /65/ gibi bilâhare bahçe derûnundaki köşkün dâhilinde biraz meyve eklerinden sonra piyano dahi çaldım.

Hane sahibesi hanımefendi gayetle zeki ve nazik bir şahs-ı muhterem olduklarından bir mesud bir gün geçirdik, bahçeden inip yalıdan çıktığımızda ise ezan okunduğunu işittim. Eve vürûdumda pederimi bulduğum gibi ehibbâdan E'nin dahi biraz evvel teşrif edip beni beklemekte olduğunu gördüm. Vakıt geç olduğu cihetle *dîner*'ye kalmak dahi istemediğinden mütâlaa etmekteğim için getirdiği iki romanı bırakıp yarım saat mülâkattan sonra gitti.

Validenimle beraber *dîner* eyleyip bade't-taam kanun çaldığım gibi pederim lisanından hocama bir mektup dahi yazdıktan sonra mehtâbdan istifade etmek üzere yarım saat rıhtımda yürüyüp avdet eyledim. Şimdi ise davet-i nevm için kitap mütâlaa edeceğim.

Fi 22 Eylöl [4 Ekim 1887].

Dün sabah uyandıgımla beraber *déjeuner* ettiğimiz zamana kadar *Henri Conscience*'in⁴⁸ *Un Sacrifice*⁴⁹ [Bir Kurban] ismindeki romanını mütâlaa ettim. Mutadımızdan evvel taam edip saat altı buçuk vapuruyla Sâre Hanım'ın Yeniköy'deki sahilhanesine gittik. Vapurda hemşiresi Madam Reşid Paşa'ya tesadüf ettiğimde yekdiğerimizi *négliger* [ihmal] ettiğimizden dolayı birçok sitemler ettik. Kendisi vapurda söylenmemesi lâzım gelen bazı esbâba mebni gelemediğinden bahsedip izah-ı hâl için beni bekleyeceğini /66/ söylemesi üzerine gideceğimi vaad ettim. Sâre Hanım'ın hanesinde bulunduğumuz müddetçe kendisi *quitar*e ve kerimesi *mandoline* [mandolin] meşk ettiklerinden biraz onları çalıp dinlettiler. Çaylarımızı içtikten sonra ise vukuatımdan bahis açıldıkda yavrularımın sözü geçer iken kendisi dahi ağladı. Bunun üzerine

48 Henri [Hendrik] Conscience: Romantizmin popüler yazarlarından biri. Çok sayıda roman yazmış ve bunlar çeşitli dillere çevrilmiş olmasına rağmen romantik ekolün etkisini yitirmesiyle o da şöhretini kaybetmiştir.

49 *Un Sacrifice* [Bir Kurban]: Henri Conscience'in 1872 yılında basılan romanı. Bu roman bir önceki gün Ekrem Bey'in Nigâr Hanım'a getirdiği iki romandan biridir ve Nigâr Hanım'ın okuma listesi kadar Recaizâde Mahmut Ekrem'in kütüphanesinden bir örnek olarak da anlamlıdır.

def-i teessürâta medar olmasıçün biraz piyano çalmaklığı teklif ettiklerinde bir iki şarkı çaldım.

Saat on buçuk vapuruyla avdet edip biraz rıhtımda vakit geçirip eve geldik. *Dîner*'den sonra Adviye Hanım'a gidip kendisini orada bulamadığımız cihetle İffet Hanım'a gidip saat üçe kadar vakit geçirdik. Eve geldiğimde ise uyuyuncaya kadar yine romanımı mütâlaa ettim.

Bu sabah yataktan çıkıp *midi*'ye kadar elimdeki romanı okuyup ikmâl ettiğim gibi bade't-taam *Un Amour Coupable*⁵⁰ [Yasak Aşk] ismindeki diğer bir kitabı mütâlaaya başladım.

Saat on bire yakın idi ki rıhtım üzerinde biraz gezinmek üzere çıkıp bir saat sonra avdet ettik.

Dîner'den sonra Şakir Efendi'nin haremi davet ettirdiği cihetle validemle beraber oraya gidip saat dört buçuğa kadar vakit geçirdik. Felâketimin bahsi saatler ile devam edip pek müteessir olduğum cihetle bâis-i neşat olmasıçün Makbule Hanım kanun çalıp şarkı dahi çağırdılar. Râşid Efendi'nin kerimesi Fatıma Hanım dahi orada bulunduğundan kendisiyle dahi görüştük.

Fî 24 Eylül [6 Ekim 1887].

/67/ Bu sabah erken uyandım ise de vücudumda yorgunluğa müşabih bir rahatsızlık duyduğum münasebetle yalnız saat üçe yakın yatağımdan çıkabildim. *Midi*'ye kadar kitap mütâlaa edip bade't-taam validemle beraber İstinye'ye Madam Reşid Paşa'nın sahilhanesine gittik. Kendisiyle günâgün mübahasâtta bulunduk. Biraz piyano istediklerinden *Mendelsshon*'dan⁵¹ bazı parçalar ve alaturka bir iki şarkı çaldım.

Ondan sonra ise mübahasâtımız, etraftan işitilmiş nifak ve güft[ü]gûyu mutazammın bir hâle döküldüğünden her ikimizin asabına dokunacak sözler tekevvün ettiyse de bilâhare kendisi sözlerinden dolayı izhar-ı nedamet etmesiyle yine *en bonne amie* [iyi bir arkadaş olarak] ayrıldık.

Eve vusûlümüzde saat on ikiye gelmişti. *Dîner*'den sonra biraz yazı yazdım, yatmak zamanına kadar ise niyetim biraz kanun çaldıktan sonra romanımı okumaktır. Yavrucuklarımın tahassürü ekdâr ettikçe onları unutmak benimçün muhal olduğunu görerek her ân u dakika ciğer dağlamaktayım..... Âh ciğerpârelerim sizin ve benim talihlerimiz ne zalim, ne kadar gaddâr imiş...

50 *Un Amour Coupable* [Yasak Aşk]: Romantik aşk romanlarıyla tanınan Gabrielle Anna de Cisternes de Courtiras'ın bir romanı. Bu da Ekrem Bey tarafından Nigâr Hanım'a getirilen iki romandan biridir.

51 Felix Mendelsshon Bartholdy: Erken romantik çağın en ünlü kompozitörlerinden biri olan Alman piyanist ve orkestra şefi.

Bu kadar zamandır sizin için döktüğüm gözyaşları yine iftirakınızdan başka hiçbir şeyi intac etmedi... Âh.. âh.. milyonlarca âh.....

Her gün divane gibi sokakları dolaştığım hâlde eyvah ki hiçbir şey bana bihakkın tesliyet-bahş olmuyor.

Fi 25 Eylül [7 Ekim 1887].

/68/ Gece gayet geç uyuyabildiğim gibi sabahleyin dahi gayetle erken⁵² uyanıp yatakta kitabımı mütâlaa ettim! Biraz müddet mütâlaadan sonra bir *assouplissement* [rahatlama] geldiği cihetle yataktan çıktığımda saat dörde yakın idi. *Midi*'ye kadar yine okudum, bade't-taam hava sünbül⁵³ olduğundan yürüyerek küçük Maslak'a⁵⁴ kadar gittim: Üç saatten ziyade orada vakit geçirdim.

Eve gelip bir saat kadar yine okuyup saat on birden sonra yarım saat kadar deniz kenarına gidip geldim. Gece kanun çalıp, teşrif eden komşu hanımla dahi görüştüm.

Fi 26 Eylül [8 Ekim 1887].

Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp *midi*'ye kadar mütâlaa ettim. Valideynimle *déjeuner* ettikten sonra yine okumakta idim ki Hisar'dan Naciye Hanım teşrif etti. Bir saat mülâkat edip gittiğinde yine romanımı alıp gayetle güzel olduğundan akşama kadar ikmâl ettim.⁵⁵

Saat on birde idi ki yalnızca yanıma bir uşak alıp Maslak'a kadar yürüdüm. Orada yarım saat kadar tevakkufla avdet eyledim. Tabiat ne kadar güzel, etraf ne derece latif idi. Sabahtan beri birkaç kereler kesilip yine yağmış olan yağmur, yeşilliği o kadar ruh-efzâ bir hâle getirmişti ki herhangi /69/ cihete imale-i nigâh etsem bir bağ-ı behişt olduğunu kendi kendime düşünerek vicdanımla Cenâb-ı Sâni'i takdis eyledim.

Kalbimde, ruhumda gâh neşve ve gâh ye'si andırır hissiyât-ı gûnâgûn cive-nümâ oldu!

O bir saate yakın yürümekliğim kuvve-i bâtineme acîb bir inşirah getirdi. Âlem-i bâlâya atf-ı nazar eyleyip de o her birisi kar yığıntısına müşabih olan sehâb-pâreleri gözden geçirdikçe âsârına hayran kaldığım Hâlik'imi tevhide başladım.....

52 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

53 Sünbülî: Yağmursuz fakat kapalı havalar için kullanılan bir mecaz.

54 Bugünkü Ayazağa yöresi.

55 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle, "edinceye kadar okudum" kelimeleri üzeri karalanarak eklenmiştir.

Güya ki o temâşâ-yı ruh-efzâ beni bir âlem-i diğere îsâl eylemişti. Güya ki kalbimin bu göklere doğru çekildiğini duymakta idim. O dakikada gönlümde şiddetli bir arzu hissettim. Amma ki matlab ne olduğunu bilmiyordum:

Gözlerim muttasıl etrafımda bir şeyler arıyor idi. Gözlerim nazar-endâz-ı etraf iken gönlüm vakf-ı istiğrak idi. Güya ki hâlet-i nevm içinde geziyor idim de bağteten bî-dâr olup tefekküre başladım: Dîde-i teemmül neticesinden şunu istihrâc ettim ki hararet ve hiddetle sûzân olan kalbimin aradığı bir hem-dem, bir refik-i vefa-şîâr idi.

Heyhât... Ne boş hayâl! Ne vâhî fikir! Kendime hem-dem ittihaz etmek istediğim şahıs yine o insan zümresinden değil mi?

O insanlardan ki en ziyade vefa memul ettiğim herhangisi ise en bî-vefa o çıktığını zaman veya tesadûf isbat ediyor...

Ah şu son günlerde indimde en muhterem olan bir zât hakkında /70/ *désillusion* [hayal kırıklığı] oldum! Ne olur onun ne mihriban olduğunu bana ilâm eden bir tesadûf olduğu gibi bir diğeri dahi hakkımda söylediği rivayet olan sözlerin bir hâsid tarafından ihtirâ olunmuş şeyler olduğunu isbat eylese.... Ne kadar müteselli olacağım..!

Fî 27 Eylül [9 Ekim 1887].

Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp *déjeuner*'den evvel ve sonra akşama kadar kitap okudum. Yalnız akşam üzeri idi ki biraz kanun çaldım. *Dîner*'den sonra Şakir Efendi'nin haremî,⁵⁶ kerimesi ve diğer birkaç kişiler teşrif etti! Makbule Hanım kanun çalıp validesiyle beraber güzel şarkılar okuduklarından biz dahi peyrev olarak saat dörde kadar pek güzel vakit geçirdik. Leke'l-hamd yavrucuklarımin cümleten hâl-i sıhhatte olduklarını haber alıp müsterih oldum.

Fî 28 Eylül [10 Ekim 1887].

Gece yattığımda pek *agitée* [heyecanlı] idim. Yalnız iki saat sonra uyuyabildim. Ne acaib *nature*, müddet-i ömrümde hiçbir defa vaki olmadı ki yatağa girdiğimden bir çeyrek, yarım saat sonra uyuyabileyim. Kalbim *souffrance*'tan [acı] hiçbir vakit hâlî kalmıyor. Beni terk etmeyen daimi kederlerimden /71/ başka her gece uykumu kaçırarak yeni bir teessür peydâ oluyor. Zavallı hayatım *lutte* içinde güzerân etti..! Birkaç saatlik bir uykudan şafakla beraber bî-dâr oldum! Biraz müddet uyanık yatıp çayımı dahi içtikten sonra yalnız bir uşak beraberimde olduğu hâlde kitabımı alıp koruya doğru çıktım.

56 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

Kalbimde bir halecân, vücudumda bir zaaf duyduğum hâlde bir müddet orman içinde dolaştım. Eşcarı kendilerine aşîyân ittihaz etmiş olan tuyûrun aheng-i can-fezâsı ale's-sabah tabiatimi tehyîc ediyordu:

O kuşçağızların müctemian nefehât-ı münbasitânelerini dinledim. Nesim-i seher, gusûn-ı eşcara ne hazin bir inilti iras ediyordu... Ben tabiatın o mütenevvi âhengini dinliyordum. Gûş-ı canım ise ber-vechile tarif edemeyeceğim bir sedâ-yı ruhaniye mevkuf idi.

Ne işitiyordum? Ben de bilmem..!

Bu hâl ile bir ağaç sâyesine sığınarak uzandım ve kitabımı mütâlaaya başladım. Elbette iki saatten ziyade okumuştum. Bir de biraz ötede bulunan uşağın birisiyle tekellüm ettiğini duydum. Nezdime çağırıp ne olduğunu sorduğumda pederimin muhibbi olan İran Sefareti Müsteşarı Cevad Han'ın⁵⁷ orada gezerken beni görüp ve uşağı tanıdığından kim olduğumu hükmetmesi üzerine şüphesizdir ki o hâl-i istiğrakım kendisince câlib-i şefkat görüldüğünden orada yalnızca oturmayıp /72/ eve avdetimi tavsiye ettiklerini tebliğ etti! Uşağı isticvab edip etrafıma baktığımda Cevad Han'ın aşağı doğru gittiğini gördüm.

Beni şahsen tanımadıkları hâlde ne gibi fikre mebni öyle bir tavsiyede bulunduklarını tefekkür ederek, olsa olsa ahvâl-i teessüf-iştîmâlîme vâkîf bulunduğundan beni gördüğü âlem-i vahdet içinde uzun müddet bırakmaya vicdanen rıza gösteremeyerek o hareketi ihtiyar ettiğini hükmettim.

Nasihatini hüsn-i telakki etmeyi reva gördüğümünden yavaş yavaş yürüyerek eve geldim. *Déjeuner*'den sonra birkaç saati *fièvre*'ler içinde pek rahatsız geçirdim. Onlardan rehâ bulduğumda ise biraz kanun çalıp biraz kitap okuyup birçok düşünerek vakit geçirdim.....

Ne garip tesadüftür ki bugünlerde ahbablarımdan dahi Naciye Hanım'dan başka kimse beni aramadı.

Bütün gün *moralement, physiquement* hiç iyi değil idim. Akşam valideyimle *dîner* edip biraz kanun çaldım ise de def-i gama medar olmadığından çabuk bıraktım! Şimdi uykuyu davet edebilmek ise benimçün bir *supplice* [işkence] olacaktır.

Fî 29 Eylûl sene 303 [11 Ekim 1887].

57 Cevad Han: İran sefaret müsteşarı olan bu zât bir süre sonra Nigâr Hanım'ın günlüklerinde *Dj*, bazen *D*. olarak sık sık görünecek, daha sonra farklı bir kalemle majiskülün üzerine düşülen bir notla kimliği açıklanacaktır.

Bugün sabahleyin bir saat kadar koruya gidip eve geldiğimde bütün gün kitap okudum. Koruya akşam üzeri dahi çıktım. Gece dahi Adviye Hanım'a gittik ise midemden gayetle rahatsız bulunduğum cihetle eğlenmedim. Bâhusus ki kalabalık pek ziyade idi.

Fî 30 Eylül sene 303 [12 Ekim 1887].

ÜÇÜNCÜ DEFTER

/1/ Üçüncü Cild¹

Fî 1 Teşrinievvel sene 303 [13 Ekim 1887].

Jurnalim

Sabahleyin çayımı içip *midi*'ye kadar şiir nazmıyla meşgul oldum. Bade't-taam validemle beraber Hisar'a Naciye Hanım'ın sahilhanesine gittik. Orada Âli Paşa merhumun kerimesi Sâlime ve gelini İkbâl Hanımefendiler bulunduğundan bir saat kadar mülâkatımız devam eyledi.

Saat sekizde idi ki oradan çıkıp İsmet Paşa'nın hafidesi Zeynep Hanım'a gittik. Saat ona kadar dahi orada musâhabe suretiyle vakit geçirip bugün Cemil Paşazâde Reşid Bey'in velîme cemiyeti icra olunduğundan oraya gitmek üzere yekdiğerimizi teşvik ederek çıktık! Cemiyet mahalline hiçbir kimse kabul olunmadığı rivayet olunuyor idiyse de bizim duhulümüzü mâni olunmadı. Buna sebep bahçenin merdiveninde *nouvel marié*'nin [yeni evli] *musique* üstadı *Miss Hanche*'ye tesadüf edip Fransızca, girmek istediğimizi beyan ettiğim oldu zannederim.

Zira ben onunla mütâlaa etmekte iken diğer taraftan bir efendi yine Fransız[ca] olarak ve yolu göstererek buyurunuz matmazel dedi: Âh ne olur matmazel bulunsa idim.

Dâhil-i hane familyadan pek az meduvvîni câmi bulunup züvvardan hâlî idi. Hiçbir gûna saz sedası işitilmiyordu. Yalnız düğün olduğunu isbat edecek bir şey var ise o da gelinin *toilette*'i ve kendisiyçün tefriş olunan *salon*'un güzelliği idi.

/2/ Sami Paşazâde Hasan Bey'in kerimesi olan gelin hanım, familyası halkına müşâbih gayetle zayıf idi. Sabri Paşa'nın haremi hanımefendiyle görüştüğümüzde yarın sahilhanelerinde icrası musammem akd için pederim meduvv bulunduğu

1 Salih Keramet Nigâr tarafından düşülen not: 3. Defter 14.X.1887'den 12.I.1888'e kadar.

hâlde bizi dahi davet ettirmek için² tenebbüh etmişler ise de haberimiz olup olmadığından emin bulunmadıkları cihetle tenhaca eğlenmek üzere intizar edeceklerini tekrar-be-tekrar söylediler.

Oradan saat on biri çeyrek geçerek çıkıp sandal ile Mirgün'e geldik. Zeynep Hanım bizi bırakıp döndüler. Eve vürûdumuzdan bir saat sonra pederim gelmekle *dîner* edildi. Gece kanun çaldığım bir zamanda Sabri Paşa'nın haremi tarafından tekraren bir davetname gelmekle icabet edeceğimizi söyledik. Ondan sonra saat beşe kadar şiir nazmıyla meşgul oldum.³

Fi 1 Teşrinievvel sene 303 [13 Ekim 1887].

Sabahleyin çayımı içip bir saat kadar kanun çaldım. Badehu *toilette* icra edip validemle beraber cemiyet mahalline gittik. Hazır bulunan meduvvîn arasında İzzet Hanımefendi ve Madam Sergis bulunduklarından kendileriyle musâhabe ettim. Taamdan sonra dahi bir matmazel ve ben piyano çaldık.

Hane sahibesi hanımefendinin gösterdikleri iltifat ve nezâket hasebiyle güzel eğlenerek vakit geçirdik. Saat dokuzda eve geldik.

Biraz müddet dinlenip on buçukta Maslak cihetine gitmek üzere evden çıktım. Yolda tesadûf edip de uzaklık cihetiyle /3/ mükâleme edemediğim bir dostumu şayet bize gitmiştir diye tasavvur ederek yol üzerinde bir çeyrek kadar tevakkufla avdet ettimse de kimse gelmediğini haber verdiklerinden tekraren çıktım.

Her hâlde bugün Maslak'a gitmek nasibim değil imiş zira bu defa dahi oraya vâsıl olmadan *en famille* [ailece] gelmekte olan Hacer Hanım'a tesadûf ederek kendisi tarafından gösterilen arzu üzerine birlikte koru cihetine geldik. Saat on ikide kendileri İstinye cihetine gitmek ben dahi eve gelmek üzere ayrıldık.

Gündüzden beri *névralgie* [neuralji] rahatsız etmekte olduğundan *dîner*'den sonra dahi fevkalâde başım ağrımaya başladı. Şimdi saat dördü geçtiyse de elân o ızdırabı duymaktayım.

Fi 2 Teşrinievvel [14 Ekim 1887].

Sabahleyin şafaktan evvel uyanıp saat bire kadar yataktan çıkmadım. Çayımı içtikten sonra bir saat kanun çaldım. Saat dörtte *toilette*'mi yapıp *midî*'ye kadar Fransızca yazdığım gibi bade't-taam dahi iki saatten ziyade *Georges*

2 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

3 Nigâr Hanım'ın burada yazdığından bahsettiği şiir 1 Teşrinievvel 1303 tarihiyle *Efûs İlde* (s. 20-21) yer alan "İğbirar"dır. Kaderden ve sevgiliden şikâyet eden şair, kâinat zevk ve safa ile dolu olsa da mahzûn gönlünün bununla zerre kadar ilgilenmediğinden bahsetmektedir.

Pradel'in⁴ eseri olan *L'Histoire Coutenceau* [Coutenceau Hikâyesi] isminde romanı okudum. Aşağıya indiğimde validemin misafirlerini bulduğumdan onlar ile görüşmekte idik ki Hacer Hanım teşrif etti. Saat ona kadar gûnâgûn mübahasâtta bulunup biraz kanun çalıp şuruplarımızı dahi içtikten sonra /4/ Maslak cihetine doğru gitmek üzere cümleten çıktık. Yolda bir zâta tesadûf ettik ki o tesadûf gayetle *pathétique* [acıklı] bir şey oldu.

Maslak'ta yarım saatten ziyade ârâm eyleyip kendileri resm-i vedai icra ederek İstinye cihetine doğru gittikleri gibi biz dahi saat on ikide oradan hareketle eve geldik: Vusûlümüzde pederim gelmişti! *Diner*'den sonra yine kanun çalıp biraz müddet validemin misafiriyle dahi görüştüm.

Fî 3 Teşrinievvel [15 Ekim 1887].

Gece saat dörtte yatağa girdim ise de uyumak mümkün olmadığından yediye kadar okudum! Dünkü gün Maslak'ta biraz koştüğüm esnada sağ tarafımdaki sancı başlayıp bütün gece rahatsız ettiği gibi bugün dahi şimdiye kadar vakit vakit örselemektedir, zâlim hastalığının bakiyyesi olduğuyçün yine o felâket-i hâle dûçar olmak havfıyla yüreğim titremektedir.

Böyle bir vücut-ı nâ-tuvân ile iki gün sırasıyla yürümek ne kadar muzırr olacağını düşünmek elzem ise de vâ esefa ki hasbe'l-beşeriye bazen akranıma imtisal etmek arzusu bu gibi mülahazâta galebe ettiğinden böyle *imprudenceler*de [tedbirsizlik] bulunuyorum. Aman yâ Rabbî senden iade-i âfiyeti temenni ederim! Zira ki bundan şedid olan bazı ızdırabâtı çekmek bu sancı ile hafif bir surette muzdarib olmaktan eshel geliyor: Âh bu hastalığın bana pek vahşi yadigârları vardır.

/5/ Aylar ile esîr-i firaş kaldığım mükedder günlerimde neler çekmedim; ne felâketler geçirmedim. O günden bu zamana kadar iki buçuk sene mürur ettiği hâlde hâlâ ufak bir yorgunluk, şiddetli bir ızdırab-ı derûn onun avdetini müstevcib olmaktadır. Acaba bu hastalık beni hiçbir vakit mi affetmeyecektir?

Bu hatıra zavallı kalbimi delik delik ettiğini yalnız benim kadar maddî ve manevî *souffrance* görmüş olan insanlar tahmin edebilir.

Midi'den sonra pederim, Doktor Pavlaki'nin hanesine gitmeyi teklif ettiği cihetle bugün yürümek ihtimalim olmadığıyçün dağa çıkmayacağımdan hem vücudu it'ab etmeden akşamı etmek ve hem de kendisine pek ziyade hürmetim

4 Georges Pradel: 1840-1908 yılları arasında yaşamış olan Fransız romancı. Yazarın bir romanı Ahmed Midhat Efendi tarafından *Lülü-i Asfer* adıyla Türkçeye çevrilerek 1885'te yayımlanmıştır.

olan doktorumu ve kerimelerini görmek üzere valideyimle beraber Tarabya'ya gittik.

Doktor hastalarını ziyaret etmek üzere çıkmış olduğundan gidip gelir iken iskelede görüştük ise de kerimleri ve salonlarında bulunan diğer birkaç misafirleriyle bir saatten ziyade vakit geçirdiğimiz esnada küçük kerimesi pek iyi *musiciane* olduğundan piyanosunu dinlemek şerefine dahi mazhar olduk! Avdette vapurda Madam Behor Efendi'nin hemşiresine tesadüf edip Mirgün'e gelinceye kadar kendisiyle musâhabe edip Mesarburnu'ndan geldiği münasebetle yavrucuklarımın âfiyette olduklarını haber alarak teşeffi-yi sadr ettim. Yâ Rabbî azîmsin: Onları senin vahdâniyetine emanet eyliyorum. Bu gece dahi saat dörde geldiyse de dün başlayan ızdırabımın kuvveti elân tenakus etmedi. Aman yâ Rabbî ne kadar korkuyorum. Sen merhamet et... Sıhhatimi iade eyle.

Fi 4 Teşrinievvel [16 Ekim 1887].

16/ Bugün *midi*'ye kadar ufak tefek dikiş ile meşgul olup *déjeuner*'den sonra beni muzdarib eden *névralgie* kesb-i şiddet ettiği cihetle saat dokuza kadar beynennevm vel-yakaza yattım! Akşam biraz hava almak faide eder ümidiyle koruya gidip saat on ikiye kadar gâh okuyup gâh tabiati temâşâ ederek vakit geçirdim. Hamden sümme şükran sağ tarafımdaki sancı bugün kesb-i sükûnet etti.

Allahu azîmü'ş-şânın kerem ve inayeti ne büyüktür.....

Valideyimle *dîner* ettikten sonra gece biraz kanun çaldım.

Fi 5 Teşrinievvel [17 Ekim 1887].

Pederim sabahları jurnalimi okuduğu cihetle bu sabah dahi mutad üzere kendisini dinleyip *midi*'ye kadar *Balzac*'ın âsârından olan bir romanı mütâlaa ettim. *Déjeuner*'den sonra validemle beraber İzzet Hanımefendi'nin sahilhanesine gittikse de orada bulunmadığından saat on buçuğa kadar Sabri Paşa'nın yalısında vakit geçirdik.

Eve gelir iken keyifsiz bulunan İffet Hanım'a uğrayıp istifsâr-ı hatır ettiğimiz gibi evde *toilette* imizi değiştirip koruya çıktık. Zemin gayetle rutubetli olduğundan yarım saat kadar tevakkufla avdet ettik, *dîner*'den sonra kanun çaldım.

Fi 6 Teşrinievvel [18 Ekim 1887].

17/ Saat iki buçukta yataktan çıkıp çayımı içtikten sonra pederimi Türkçe okurken dinledim. *Midi*'ye kadar biraz kanun çalıp romanımı okudum! Bade't-taam Zeynep Hanım kendisinden âriycten talep etmiş olduğum Ahmed Midhat

Efendi'nin âsârından olan *Dürdâne Hanım*⁵ ismindeki romanı gönderdiğinden onu mütâlaaya başladım. Saat sekizde validemle beraber Madam Horasancı'nın⁶ hanesine gidip on bire kadar orada vakit geçirdik. *Dîner* zamanına kadar yine kitap okudum.

Gece dahi validemin misafirleriyle görüşüp biraz kanun çaldım. Ciğerpârelerimi ne derece göreceğim geldi: Aceb şimdi ne âlemedirler? Beni tahattur ediyorlar mı..?

Fî 7 Teşrinievvel [19 Ekim 1887].

Bugün *midi*'den evvel ve sonra *Dürdâne Hanım* ismindeki romanın mütâlaasıyla vakit geçirip akşam üzeri Maslak'a kadar gittimse de rüzgârın şiddeti orada tevakkufa mâni olduğundan koruya avdetle, orada bir saatten ziyade Fransızca bir roman okudum. Eve geldiğimde pederim şehirden gelmiş ve üşümüş olduğundan keyfini bozduğunu söylüyordu. *Dîner*'den sonra rahatsızlığının nezle olması vârid-i hatır olmakla, hanece icrası mümkün olan tedâbir derhâl ittihaz olundu. Ümid ederim ki yarın sabaha kadar hiçbir şeyi kalmaz. Aman yâ Rabbî yegâne tesliyet-bahş-ı kalbim ve ümidgâh-ı mahzım olan pederime sen âfiyet ihsan eyle! Bir gün hasta olduğunu göstermeden benim canımı al.

Fî 8 Teşrinievvel [20 Ekim 1887].

/8/ Sabahleyin saat üçe yakın yatağımdan çıktım. Çayımı içip pederimin jurnal okuduğunu dinlemekte iken bir kadın geldiğini duyup çıktığımda yarım saat kadar onunla görüştüm. *Midi*'den evvel biraz yazı yazıp biraz dahi kanun çaldım.

Pederim ile *tête à tête* taam edip odama çekildiğimde *La Femme de Trente Ans*⁷ [Otuz Yaşındaki Kadın] ismindeki romanı okumaya başladım.

Sabahtan beri hava gayetle mağmum olup bir saatten beri dahi yağmur yağmaya başlamıştı. İki saatten ziyade mütâlaadan sonra gerek havanın karanlığı

5 *Dürdâne Hanım*: Ahmed Midhat Efendi'nin 1882'de basılan bu romanı polisiye bir macerayı fenni ayrıntılar eşliğinde işlemektedir.

6 Günlükte daha sonra adı geçecek olan Doktor Mikael Horasancıyan'ın eşi.

7 6 Teşrinievvel 1303 [18 Ekim 1887] gününün notlarında "*Balzac*'ın âsârından olan bir romanı mütâlaa ettim" diyen Nigâr Hanım şimdi de aynı yazarın *La Femme de Trente Ans* [Otuz Yaşındaki Kadın] isimli romanını okumaktadır (veya aynı romanı okumaya devam etmektedir). Nigâr Hanım'ın okuma listesinin romantiklerden oluştuğu hemen fark edilirken bunca romantik yazar arasında bir realist olarak Balzac dikkat çekmektedir.

ve gerek yalnızlığım hasebiyle sıkılmaya başladım: Bu esnada Hisar'dan Naciye ve Zeynep Hanımefendiler teşrif ettiler. Teşriflerinden ne kadar memnun olduğumu tarif etmek mümkün değildir. Zaten kendilerini pek sevdiğim gibi yalnızlıkla müteazzi bulunduğum bir zulmetli günde bana imdad etmiş oldular. İki saat müddeti hoş sohbet edip ve kanun çalarak geçirdik.

Azimetlerinden sonra *dîner* zamanına kadar yine romanımı okudum. Bade't-taam saat üçe kadar validemin odasında vakit geçirip mütâlaa etmek üzere yatak odama çıktım.

Fi 9 Teşrinievvel [21 Ekim 1887].

/9/ Saat üçte yatağımdan çıkıp sütümü içtikten sonra *midî*'ye kadar mütâlaa ettim. *Déjeuner*'den sonra iki saat kadar yine okuyup saat on bire kadar dahi şiir nazmıyla meşgul oldum. Bugün hava gayetle mağmum. O karanlık asabıma dokunmakla ağlayarak şiir söyledim.

Akşam üzeri ehıbbâmdan *M.* teşrif etmekle bir saatten ziyade zamanım gayetle hoş geçti. Kendisi gittiğinde hemen *dîner* ettik. Bade't-taam saat üçe kadar valideynimle vakit geçirdim. Şimdi ise kitabımı okuyacağım. Bu gece çabuk uyuyabileceğimi hiç zannetmem.

Fi 10 Teşrinievvel [22 Ekim 1887].

Gece saat yedide daha uyuyamamıştım, bütün geceyi pek *agité* bir hâlde geçirdim. Sabahleyin dahi şafaktan evvel uyandım. Çayımı içip pederimin jurnalini dahi dinledikten sonra *déjeuner*'den evvel ve sonra bütün gün kitap mütâlaa edip biraz dahi validem için gelen *modiste* ile görüştüm. *Dîner*'den sonra validemle kâğıt oynayıp *patience* [iskambil falı] dahi açtım. Bugün üç gündür ki yağmur şiddetle yağmaktadır. Yarın nakledilmek üzere karar verildiyse de havanın müsaade edeceğini hiç ümid etmiyorum. Bu hava ile köyde bulunmak can sıkıntısını dâî oluyor. Zira ki vakit zemheriyi andıracak derecede soğuk olduğu gibi yalnız yazlık eşya ile gelinmiş bulunduğundan muhafaza-i nefis için dahi hiçbir şey yok.

Fi 11 Teşrinievvel [23 Ekim 1887].

/10/ Gece pek geç uyuduğum gibi şafaktan evvel dahi uyandım ise de yatağımdan çıkmayıp sabahın saat dördüne kadar gâh dalıp gâh uyanık olarak yataкта bulundum! Çayımı içip *midî*'ye kadar okudum, yalnızca *déjeuner* ettikten sonra biraz kanun ile meşgul olup bütün gün mütâlaa ettim.

Ne garip hâl, nakletmek üzere karar verildiği hâlde havanın adem-i müsaadesi harekete imkân vermedi. Gerek havanın zulmeti ve gerek şehre gitmeyi niyet ettiğim hâlde şiddet-i bârân hasebiyle adem-i muvaffakiyetim pek ziyade azab-ı derûnu mûcib olmaktadır. Her hâlde bu gibi hâlât, müsaade-i ilâhiyyeye menut olduğu cihetle güzel havalar intizar ederek ihtiyar-ı sükûn etmekteyim. Yalnız Cenâb-ı Hakk'a⁸ mütemennâ olan şudur ki indimde muazzaz olanlara hastalık ve başka keder vermesin.

Fî 12 Teşrinievvel [24 Ekim 1887].

Gece saat dörtte yatağa girdiğim hâlde dokuzda daha uyumamıştım. Birkaç defalar kitabımı bırakıp şamdanı söndürdüğüm hâlde tekraren yakmaya mecbur oldum. Sabahleyin uyandığımda saat iki olduğunu haber verdiler. *Midi*'ye kadar *Comtesse Sarah*⁹ [Kontes Sarah] ismindeki romanı okudum. Bade't-taam Zeynep Hanım'a bir tezkire yazıp hem refikinin vürûdunu tebrik etmek hem de resm-i vedaı ifâ etmek üzere gönderdim. Saat sekizde valideynimle beraber Boyacı Köyü'ne /11/ Madam Vasilaki'nin hanesine gittik. Saat on buçuğa kadar orada vakit geçirdik. Kerimesi *Mlle* biraz piyano çaldı. Saat on birde idi ki bir sandala râkiben kendisini veda etmek üzere Hacer Hanım'ın sahilhanesine gittik. Vefika Hanım dahi orada bulunuyordu. Bir saat sonra avdet ettik. *Dîner*'den sonra Sabri Paşa'nın yalisına gittimse de hanımefendi orada bulunmadığından yarın naklettığımızı kendisine ihbar eylemelerini tembih edip çıktığım gibi bir iki dakika dahi İffet Hanım'a uğradım. Eve geldiğimde ise esvâblarımı yerleştirdim. İnşallah yarın naklolunacaktır.

Fî 13 Teşrinievvel [25 Ekim 1887].

Sabahleyin eşya arabası geldiğini haber verdikleri cihetle saat bir buçukta yataktan çıktım. Eşya tamamiyle toplandığında biz dahi iskeleye inip saat dörde çeyrek kalarak gelen vapur ile şehre indik. Bittabi bütün gün eşya yerleştirmekle meşgul oldum. *Dîner*'den sonra biraz piyano çaldığımda bir aydır *négliger* ettiğim için unutmuş olduğumu gördüm. *Musique* üstadım *M. Ricci* pek iyi bir üstad ise de kendisi piyano çalmadığından tedris etmek hususundaki iktidarını pederim

8 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

9 *Comtesse Sarah* [Kontes Sarah]: Georges Ohnet'nin romanı.

miktar-ı kifâyede görmediği için badezîn *M. Dévlét*'ten¹⁰ talim etmekliği tensib edip cumartesi günü¹¹ gelmesi için kendisine tembih etmiş.

Fî 14 Teşrinievvel [26 Ekim 1887].

/12/ Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım. Çayımı içip *boudoir*'mı [tuvalet odası] tanzime başladım. Bütün gün onunla iştigal ettim. Valideynimle *dîner* ettikten sonra bir saat piyano çaldım.

Fî 15 Teşrinievvel [27 Ekim 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım. Çünkü gece saat sekizi urduğunda daha uyumamıştım. Yine uykum pek *agité* bir hâldedir. Çayımı içtikten sonra *midi*'ye kadar dahi piyano çaldım, *déjeuner* eyleyip akşama kadar dahi eşya yerleştirmekle meşgul oldum. Gece yine bir saat piyano çalıp saat dört buçuğa kadar validemin odasında vakit geçirdim.

Fî 16 Teşrinievvel [28 Ekim 1887].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım. Çayımı içip *midi*'ye kadar piyano çaldım. Bade't-taam biraz *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na gittimse de *M. Dévlét*'in saat dokuz buçukta geleceğini bildiğimden erken avdet ettim.

Kendisi geldiğinde her üstadın mutadı olduğu gibi o dahi seleftinin *système*'ni [sistem] beğenmediğinden büsbütün başka suretle talim ettireceğini söyledi. Saat on bir buçuğa kadar beraber meşgul olduk. *Dîner*'ye kadar kitap mütâlaa

10 Günlüğün bundan sonraki sayfalarında sık sık görüntüye giren Devlet Efendi, Nigâr Hanım'ın piyano hocası olmanın yanı sıra ailenin sık görüştüğü bir dosta da dönüşecektir.

Devlet Efendi [Cosmi Devlet]: 1852-1898 yılları arasında yaşayan Devlet Efendi dönemin ünlü piyanistlerinden biridir. Gençliğinde Osmanlı devleti tarafından tahsil için Viyana'ya gönderilmiş, bu esnada kendisine burs da bağlanmış. Muzika-ı Hümayun'da şef olarak yer almış, II. Abdülhamid için "Hamidiye" isimli bir marş bestelemiş, dördüncü dereceden Nişan-ı Osmani ile taltif olunmuştur. Bkz. Hüseyin Bülent Akdeniz, "Batı Müziğinin Osmanlı/Türk Temsilcileri", *Journal Of Ottoman Legacy Studies*, 4 (10), November 2017, pp. 63-84; Ahmet Feyzi, "Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme: 'Musiki Tahsili İçin Avrupa'ya Öğrenci Gönderme", *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2016, s. 47-73.

Halit Ziya "Piyaniist Devlet Efendi" isimli bir yazısında, adını sıkça işittiği bu sanatkârın piyano çalışına ilk kez şahit olduğu zaman üzerinde uyanan duyguları şairane bir üslupla anlatır; Halit Ziya, "Piyaniist Devlet Efendi", *Servet-i Fünûn*, no. 359, 15 Kânunısani 1313 [27 Ocak 1898], s. 325.

11 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

ettim. Aşağı indiğimde *cousin*'imin teşrif etmiş olduğunu gördüm. Gece biraz piyano talim ettikten sonra kendisiyle bezik oynayarak vakit geçirdik. Hisar'dan geldim geleli tedarik edilememiş olduğu hâlde bugün /13/ hizmetim için bir adam getirdiler. Nezleden pek muzdarib bulunduğum cihetle saat beş buçukta odama çıktım.

Fî 17 Teşrinievvel [29 Ekim 1887].

Sabahleyin çayımı içip ve piyanoda *M. Dévlér*'in verdiği *exercice*'i [alıştırma] yaptıktan sonra *toilette* icra edip validemin odasına gittiğimde bir iki misafir bulunduğu cihetle biraz müddet onlar ile görüşüp *midî*'ye kadar dahi *cousin*'im ile kâğıt oynadım.

Bade't-taam kendileri gitmekle şimdiye kadar tamamiyle yerleşemediğimizden ihtimam edilememekte olan sofrayı düzelttirmekle meşgul oldum.

Akşam üzeri biraz Fransızca yazıp *dîner*'ye kadar dahi kitap mütâlaa ettim. Bade't-taam validemin misafirleri ve kendileriyle beraber güzel sesli Halid Efendi dahi geldiğinden biraz piyano çaldıktan sonra ona şarkı okutturup dinledik, odama çıktığımda saat beşe gelmişti: Bittabi uyku zamanına kadar kitap okuyacağım.

Fî 18 Teşrinievvel [30 Ekim 1887].

Saat iki buçukta yataktan çıkıp biraz piyano talim ettikten sonra *déjeuner*'den evvel ve sonra saat sekize kadar hane umûruyla meşgul oldum. Saat ona yakın teyzemle beraber biraz gezmek üzere Beyoğlu'na çıktık. Avdetimizde saat on bir buçuğa gelmişti. Cümleten *dîner* ettikten sonra yine piyano talim edip misafirler bulunduğu cihetle saat dörde kadar /14/ validemin odasında bulundum. *Dîner*'den evvel ehîbbâmdan *A.* teşrif ettiği cihetle bir saat kadar mülâkat ettik.

Fî 19 Teşrinievvel [31 Ekim 1887].

Sabahleyin uyandığımda midemde şedîd bir ızdırab hisseyledim. Derhâl bazı ilâçlar içtimse de zerre kadar faide etmeyip gittikçe evcâ' teşeddüd etti. *Midi*'de biraz çorba içtikten sonra biraz istirahat hisseylediğimden Doktor İlyas Paşa'ya gözlerini göstermek üzere gitmek isteyen validem, doktorun hanesini bilmediği cihetle kendisince müşkilâta mahal kalmamak üzere refakat ettim. Taksim'den bir arabaya râkiben gittiğimizde doktoru hanesinde bulduk. Kendisi validemin gözüne ameliyat icra ederken öyle bir fenalık geldi ki kendimi büsbütün kaybetmekliğime bir ramak kaldı. O hâlimi gördüğünde İlyas Paşa hasbe'n-nezake pek ziyade telâş etti.

Saat onda oradan çıktık, *dîner* zamanında dahi biraz çorba içtimse de midemdeki ızdırabı teskine imkân bulamıyorum. Onun icabâtından olmalı ki şiddetli *fièvre*ler geliyor. Ne olur bu suretle bâri vade-i ömrüm tamam olsa.

Fi 20 Teşrinievvel [1 Kasım 1887].

/15/ İki gündür yatağımdan çıkmadım. Geceleri dahi hiç uyuyamayacak derecede rahatsız idim. Yattığımız yerler yekdiğerine yakın olduğu cihetle pederim dahi benimle beraber rahatsız oldu. Midemde duyduğum şiddetli ızdırab yatakta biraz okumaya bile mâni oluyordu.

Bu hâl ile dünkü gün dahi akşamı etmiş idim. Saat ondan sonra ehîbbâmdan E. teşrif edip iki saat kadar yatağımin yanında bana refakat etti.

Kendisi gittiğinden sonra iki gün ve iki geceden beri birinci defa olmak üzere biraz çorba içebildim. Bütün gece yine uyuyamadım ise leke'l-hamd rahatsızlıktan olmayıp *agité* olduğumdan ileri geliyordu!

Sabahleyin uyandığımda yine midemde biraz rahatsızlık duydum ise de İhsan'dan iftirak için mübâşeret olunacak davayı müzâkere etmek üzere avukat geleceğinden bittabi yataktan çıkmak mecburiyetinde idim. *Midi*'de biraz çorba içip odamda *Le Roman de la Duchesse*¹² [Düşesin Romanı] isimindeki romanı mütâlaa etmekte idim ki keyifsizliğimi merak edip istifşâr etmek üzere teşrif etmiş olan E'yi *annoncer* [duyurmak] ettiler. Bu eser-i merdaniyetinden cidden memnun oldum. Kendisiyle musâhabe ettiğimiz esnada dava vekili dahi geldi. Yarım saat kadar dahi onun nezdine gidip keyfiyeti arz edip yine odama geldim. Saat dokuz buçuğa kadar şiir okumak ve musâhabe etmek suretiyle vakit geçirdiğimiz gibi kendisi biraz piyano çalması üzerine bana dahi bir arzu geldiğinden dinlemek için gösterdiği ibrâmı reddedemeyerek bir alaturka şarkı ve bir *morceau* çaldım.

*Pederim nezdine geldiğim zaman namusuna itimad ettiği zevatı an-asıl Avrupalı olmak hasebiyle bana préserter [takdim etmek] ederdi. Burada yâd ettiğim Recaizâde Ekrem Beyefendi'dir.*¹³

/16/ Birlikte içmek üzere çay dahi ısmarladım da beklemeyip gittiğinden azimetinden sonra biraz *biscuit* [bisküvi] ile çay içtim. *Dîner* zamanına kadar dahi kitap mütâlaa edip bu akşam valideynimle beraber bulunmak üzere sofrada biraz çorba ve tavuk sövüş yiyip gece bir saat piyano çaldım! Saat dörde kadar

12 *Le Roman De La Duchesse; Histoire Parisienne*: Arsène Houssaye'nin 1877'de basılmış romanı.

13 E'nin kimliğini açıklayan bu cümleler sayfanın altına kurşun kalemle sonradan ilâve edilmiştir ve ifadeden Recaizade Mahmut Ekrem'in Nigâr Hanım'dan önce Osman Paşa ile tanışıp görüştüğü anlaşılmaktadır.

validemin odasında bulunup şimdi dahi uyku zamanına kadar mütâlaa etmek üzere odama çıktım.

Fî 23 Teşrinievvel [4 Kasım 1887].

Sabahleyin yatağında çayımı içtikten sonra saat üçte kalktım. Uyandığımda yine midemde ızdırab hisseyliyordum. Bir saat piyano meşk eyleyip *midi*'ye kadar piyano çaldım. Biraz çorba ile tavuk yedikten sonra idi ki bazı *emplette* yapmaya mecbur olduğumdan bir gayret-i fevkalâde ile Bon Marşe'ye¹⁴ kadar gidip bir saat sonra avdet ettim.

Saat onda *musique* üstadım gelmekle geçen defa verdiği dersten memnun kaldı. Bir saat dahi kendisi nezdinde çaldım. Gittikten sonra *dîner* zamanına kadar yine okudum ise de *nature*'m icabı yine bir şey *contrarier* [üzgün] etmiş olduğundan biraz ağlayıp kemâl-i tehâlûkle melekü'l-mevti çağırdım... Hayfâ ki baht-ı hâb-âlûdum gibi o dahi feryadıma havale-i sem'-i itibar etmiyor..! Bu *chétive* [cılız] vücudumla¹⁵ bâr-ı girân-ı hayatı sürüklemekteyim.....

Dîner'den sonra bir saat kadar valideynimle musâhabeden sonra bir saat piyano talim edip validemin misafirleri nezdine gittim. Saat beşe kadar o suretle vakit geçirdim.

Fî 24 Teşrinievvel [5 Kasım 1887].

/17/ Sabahleyin saat iki buçukta yatağımdan çıkıp çayımı içip pederimin, jurnali okuduğunu dahi dinledikten sonra bir saat piyano talim ettim. *Déjeuner*'den sonra Divanyolu'ndan Emine gelmiş bulunduğundan kendisi dahi yemek yedikde biraz görüşüp vakit geçirmek üzere dikiş dikmeye başladım. Biraz sonra *cousin*'im dahi gelmekle onunla dahi kâğıt oynadık. Emine vasıtasıyla leke'l-hamd yavrularımın sıhhat ve âfiyette olduklarını haber aldım ise de bilahere *Angele* geldiğinde İhsan'ın hemşiresi olacak alçak kadının kendilerini pek ziyade iz'ac ettiğini söylemesi üzerine yine yüreğim delik delik oldu. Yavrularımı benden ayırıp da onlara ahiret ezasını çekirtmeye sebebiyet veren pederlerini Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîne havale eyledim. İnşallah hakkında serian adaletini gösterir.....

Angele oturduğu müddetçe Sarıyer'de on iki gün ikamet esnasında mezkûre kadında gördüğü mezâlîmden bahsetmekle vakit geçirdi.

14 Bon Marşe (*Bon Marche*): Beyoğlu'nda şekerlemeden giyime, süs eşyasından oyuncağa kadar pek çok şeyin satıldığı bu mağaza dönemde İstanbul'un en büyük alışveriş mekânıdır ve Paris'teki Bon Marşe'nin bir şubesidir.

15 Gençlik fotoğraflarında Nigâr Hanım'ın hayli zayıf olduğu görülmektedir.

Akşam üzeri dava vekiliyle gelen zât akd-i nikâhım vuku bulan mahalleden ilmühaber alıp getirmiş bulunduğu cihetle ben dahi bir arz-ı hâl yazıp İstanbul Kadılığı cânibine havale olunmak üzere kendisine teslim ettim: Ümid ederim ki Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle artık şu alçaktan tahlis-i girîbân eylerim.

O zât gittikten sonra bir misafir daha geldiğinden *dîner* zamanına kadar nekre-gûluğu hasebiyle biraz güldüm.

Bade't-taam bir saat *étude*lerimi [çalışma] talim edip yarım saat dahi kemâl-i iştîyâk, müessir şarkılar çaldım. Benimçün ne acıklı bir hâldir ki ciğerpârem Münirciğimin nezdime /18/ gelmek istediğini bildiğim hâlde yine o saadetten mahrumiyeti tercih etmek mecburiyetindeyim.

Zira ki her kim tarafından olursa olsun pederi yanında bulunmayan o biçare çocuğun cüz'î bed-muamele görmesine rıza göstermek benimçün bin türlü cehennem azabları çekmekten daha müşkil geliyor. Bu hâlde ise tahassürüyle çektiğimi yalnız kendim bilip ateşli gözyaşlarımı dahi böyle yalnız gecelerimde elimdeki kalemlle yazdığım kâğıt görüyor. Âh kudret-i bî-nihayesine hayran kaldığım Allah'ım, üç tane altın topu gibi atıyye-i Rabbâniyene mazhar ettikten sonra beni onlardan tefrik edişin acaba ne gibi bir hikmete makrundur?.....

Ne olurdu ya onları vermeden benim canımı alsan veyahut verdikten sonra ayırmasa idin..?

Yâ Rabbî senden her ne gelirse razı olurum, ancak inayet-i ilâhiyyenden şunu temenni ederim ki ciğerpârelerimin tahassürüyle hâsıl olan şu sirişk-i hûn-âlûdumu o alçak, o canı, o hane-harâb-ı ebedîmi İhsan'ın ve hemşiresinin yanlarına bırakma... Ben bilerek kimselere fenalık etmediğim hâlde bu mihen ve meşâkkı çekmekteyim: Onlar ise bir yevm-i felâkette, cezâ-yı amelimizi çekiyoruz, desinler..... Benim gibi bir biçare ve mahzûn kulunu şayeste-i merhamet gör yâ Rabbî! Hiç olmazsa onu bu tesellinden mahrum bırakma...! Zira bu müddet-i felâketimde ciğergâhımdan çıkan âteşin âhlar huzur-ı bârgâhına huruc eyliyor..... Teessürât-ı derûniyyemin derecesine ancak sen vâkıfsın. Senden istimdâd eylerim.....

Fî 25 Teşrinievvel sene 303 [6 Kasım 1887].

/19/ Dünkü gün *déjeuner*'den sonra validemle beraber Doktor İlyas Paşa'ya gittim. Kendisinin gözlerine ameliyat icra ettiği gibi bana dahi kuvvet için ilâç *ordonnance*'ı verdi. Saat onda *musique* üstadımın geleceğini bildiğimden doğruca avdet ettim. Vürûdumuzdan biraz sonra Devlet Efendi dahi geldi. Bir saat devam eden dersimden epeyi memnun kaldı.

Bu sabah *toilette* yapıp *midi*'ye kadar piyano çaldım. Bade't-taam validemle beraber çıkıp evvelâ *modiste'e* esvâbımı bıraktığım gibi oradan dahi doğruca Beyoğlu'na gidip *garniture*'ünü [süs] aldım.

Akşam üzeri eve geldiğimde *Miss Martha*'nın hemşiresiyle beraber gelmiş olduğunu haber verdiler. *Dîner*'den sonra piyano çalmakta idim ki Müfide Hanım tarafından Kamelya Kalfa gelip hanımı tarafından birçok sitemler getirdiği gibi *Efsûs*'un bir nüshasını dahi talep ettiğinden bir tane gönderdim. Badehu bir saat alafranga bir saat alaturka piyano çalıp saat beş buçuğa kadar dahi validemin odasında vakit geçirdim.

Evvelki gün *Angele*'in yavrularım hakkında verdiği havadisın tesiri olmalı ki biçare ciğerpârelerimi bir dakika hatırımdan çıkaramıyorum. Yâ Rabbî onları senin vahdâniyetine emanet eyledim. Hâmîleri sensin. Düşman mezâliminden sen muhafaza et, kalb-i mahzûnumun o gibi mesmuat-ı müthişe ile dahi dağdâr olmasına imkân verme..!

Dün Tevfik Efendi gelip arz-ı hâlimi havale cemiyetine vermesi üzerine meclisten tarafeynin celbi diye bir kâğıt çıktığını bildirdi.¹⁶ Bugün tarafımdan kendisi gitmesini tembih ettimse de daha gelmediğinden mesele ne merkezde olduğunu haber alamadım.

Fî 27 Teşrinievvel [8 Kasım 1887].

/20/ Bu sabah saat dörtte yatağımdan çıktım. Çünkü gece saat sekize kadar *Zemzeme*'yi okuyarak ağlamıştım. Çayımı içip pederimin Türkçesini¹⁷ dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim.

Bade't-taam *emplette* yapmak üzere Galata'ya kadar gittim. Avdetimde saat on bire geliyor idi. Ber-mutad *dîner*'mi ettikten sonra validem gözlerinden pek muzdarib bulunduğu cihetle bir iki saat kadar kendisinin yanında bulunup bir saat dahi piyano talim eyledim. İnşallah Cenâb-ı Hakk zavallı valideciğimin hâline merhametle acilen gözlerine şifa verir, bugün yolda mektepteki refiklerimden birine tesadüf ettiğimden pek memnun oldum.

Fî 28 Teşrinievvel [9 Kasım 1887].

16 Nigâr Hanım'ın yazdığı dilekçenin İstanbul kadılığına havale edilmesiyle 26 Teşrinievvel 1303 [7 Kasım 1887] itibarıyla boşanma süreci hukuken başlamış olmaktadır. Tarafların çağrılması istenmiş, Nigâr Hanım kendi yerine Tevfik Efendi'yi göndermiştir.

17 Günlükte sık sık görülen ve genellikle sabahları gerçekleştirilen bu okuma eyleminde Osman Paşa'nın Türkçe metinleri, bazen Nigâr Hanım'ın "Jurnal"ını sesli olarak okuduğu Nigâr Hanım'ın ise dinlediği görülmektedir. Bu okumalar Türkçeyi sonradan öğrenecek Osman Paşa'nın telaffuz hatalarını düzeltmek amacını taşımaktadır.

Sabahleyin pederimin Türkçesini dinleyip piyano dahi çaldıktan sonra idi ki Madam Tevfik Beyefendi teşrif ettiler. Kendileriyle birlikte *déjeuner* eyleyip akşama kadar birlikte bulunduğumuz esnada gâh kerimesi Melek ve gâh ben piyano çaldık.

Kendileri çıktığının akîbinde idi ki *musique* üstadım gelip derslerimden epeyce memnun kaldı.

Dîner'den sonra Müfide Hanım tarafından bir davet tezkiresi aldımsa da başımdan pek muzdarib bulunduğum cihetle icabet edemeyeceğimi müşir bir cevabname yazıp bir saat piyano meşk ettikten sonra saat beşe kadar validemin odasında misafirleriyle vakit geçirdim. Bugün Madam Tevfik ile bulunduğum müddetçe bahisleri geçen yavrucuklarım acaba şimdi ne âlemedirler.....?

Fi 29 Teşrinievvel [10 Kasım 1887].

/21/ Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım. Pederimin Türkçesini dinleyip *toilette* dahi yapınca[ya] kadar *déjeuner* zamanı gelmiş olduğundan yalnız yarım saat piyano çaldıktan sonra yemeğe çağırdılar. Bade't-taam bir saat daha çalıp aşağı indiğimden *cousin* teşrif edip biraz sonra dahi validesi ve pederi geldiklerinden *cousin'imle* biraz kâğıt oynadık. Kendileri gittikten sonra dahi biraz dikiş diktim. *Dîner*'den sonra yine mutadım üzere piyano meşk edip saat beş buçuğa kadar validemin odasında vakit geçirdiğim sırada bir saate yakın dahi kanun çaldım.

Fi 30 Teşrinievvel [11 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinlediğim gibi *midi*'ye kadar dahi piyano meşk ettim. Bade't-taam germâbeye gidip iki saat sonra avdetimde kitap mütâlaa etmekte iken *cousin'im* gelip kanun dinlemek arzusunu beyan etmekle biraz çaldım. *Dîner*'den sonra mutad üzere piyano talim edip saat dörde kadar dahi *cousin'imle* bezik oynadık.

Fi 31 Teşrinievvel [12 Kasım 1887].

Saat üç buçukta yataktan çıkıp, *déjeuner*'ye kadar pederimin Türkçesini dinledim. Bade't-taam bir buçuk saat piyano çalıp akşama kadar dahi odamdan çıkmayarak *Comtesse Dash*'in¹⁸ bir romanını okumakla imrâr-ı vakt ettim. Saat on bire yakın ehîbbâmdan A. teşrif ettiği cihetle biraz sonra birer çay içip akşam

18 *Comtesse Dash* [Kontes Dash]: Gabrielle Anna de Cisternes de Courtiras'ın yazı hayatında kullandığı takma ad. Günlükte Nigâr Hanım'ın bu yazardan *Un Amour Coupable* [Yasak Aşk] isimli romanı da okuduğu görülmektedir.

dîner'yi dahi birlikte ettik. Kendisi gittikten sonra /22/ iki saat piyano çaldım. Şimdi ise uyku zamanına kadar kitabımı mütâlaa edeceğim.

Fî 1 Teşrinisani sene 303 [13 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp beşe kadar hane umûruyla işigal ettim. Bade't-taam bir buçuk saat piyano meşk eyleyip *musique* üstadımın vürûduna kadar kitap mütâlaa ettim. Bugün beyin hastalığına mübtelâ olan zavallı *cousin*'im Süleyman Efendi gelmekle biraz onunla görüşüp Mösyö Devlet'le dahi piyano talim ettikten sonra *dîner*'ye kadar yine okudum. *Dîner*'den sonra yine bir buçuk saat piyano talim edip iki saatten ziyade dahi Madam Edhem Paşa'ya ve Madam Münir Bey'e mektup yazmakla meşgul oldum.

Fî 2 Teşrinisani [14 Kasım 1887].

Yataktan çıktığımda saat beşe gelmişti. Hemen piyanoya başlayıp *midi*'ye kadar çaldım. Yalnızca taam ettikten sonra ise bütün gün şiir nazmıyla meşgul oldum. Akşam üzeri pederimin Türkçesini dinleyip *dîner*'den sonra validemin odasında bir saat kadar ârâmdan sonra iki saat piyano çaldım. Dün gece *Alfred de Musset*'nin *Nouvelle Poésie*'sini¹⁹ okuyarak *minuit*'den [gece yarısı] sonraya kadar pek güzel vakit geçirdim. Bu akşam dahi gündüz nâ-tamam bıraktığım bir neşidemi ikmâl ettikten sonra yine onu mütâlaa edeceğim.

Fî 3 Teşrinisani [15 Kasım 1887].

/23/ Sabahleyin saat üç buçuk idi ki yatakta çayımı içtim. Kalktığımda ise hemen pederimin nezdine gidip Türkçesini dinledim. *Midi*'ye kadar bir saat piyano çalıp bade't-taam yazı yazmakla meşgul iken odamın kapısı urulup *modiste* girdi. Bir saat kadar ona esvâblarımı vermekle vakit geçirip kendisi gittikten sonra dahi akşama kadar Fransızca şiir okudum. *Dîner* ettiğimin akibinde dahi mutadım üzere bir buçuk saat piyano çaldım.

Bu gecem dahi her zamanki gibi leyl-i vahdetimden birisidir..! Şimdiye kadar düşündüm. Elbette Cenâb-ı Hakk bize bu kuvve-i müfekkireyi yalnız zamanlarımızda tesliyet-bahş olması için vermiştir

Bu künc-i vahdetimde bana refakat eden hayâlâtım bâri mahvolmasın.

Fî 4 Teşrinisani [16 Kasım 1887].

19 *Poésies Nouvelles* [Yeni Şiirler]: Alfred de Musset'nin 1850'de yayımlanan şiir kitabı. Nigâr İlanım eserin ismini *Nouvelle Poésie* olarak yazmaktadır.

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp *midi*'ye kadar evvelâ pederimin Türkçesini dinleyip sonra piyano çaldım. Bade't-taam *musique* üstadım gelinceye kadar dikişle meşgul olup kendisi geldiğinde bir saat piyano çaldım. Dersten evvel ve sonra biraz öteden beriden musâhabe dahi ettik.

Dîner'den sonra iki saat piyano çalıp saat beşe kadar validemin odasında vakit geçirdim.

Bugün piyanoda *déchiffrer* etmeye başladığım şeyler *Lébert Stark méthode*'uyla²⁰ *Clémenti*'nin²¹ *sonatine*'i [küçük sonat] idi. Üstadım *déchiffrer* edişimden memnun kalmakta ise de kendi *méthode*'u üzere daha *indépendance du doigts* [parmak bağımsızlığı] gelmedi diyor. /24/ *Beaux arts*'a [güzel sanatlar] merakım pek ziyade olduğuyçün bir iyi *musicienne* olmayı pek arzu ederim. Binâenaleyh mümkün mertebe gayret etmekteyim. Bâhusus ki üstadımın usûl-i tedrisinden pek memnun kalıyorum.

Fi 5 Teşrinisani [17 Kasım 1887].

Bu sabah saat üçten evvel yataktan çıktım! Hemen çayımı içip pederimin Türkçesini dahi dinledikten sonra piyano çalmaya başladım. Bade't-taam validemin odasına gittiğimde teyzem, eniştem ve teyzezâdemi orada buldum. Validem gözleriçün Doktor İlyas Paşa'ya gittiği bir zamanda idi ki pederim eniştemle görüşmekte iken beni nezdine çağırıp büyük validemin keyifsizliği münasebetiyle validemin yarın Kartal'a gitmesi lâzım geldiğini söylediği sırada teyzem dahi, keyifsiz ve hanemizde bulunduğundan kendisine haber vermemeyi tembih etti. Saat sekiz buçukta cümleten musâhabe etmekte idik. Ahbabdan *E.* teşrif etti. Ben kendisiyle görüşmekte iken pederim yine çağırıp henüz gelen bir adamın zavallı büyük validemin vefatı haberini getirdiğini söylemesiyle pek müteessir oldum.

Vakıa zavallı çoktan beri keyifsiz bir hâlde idiyse de şu dünyâ-yı denîyi ebediyyen veda edişi üzerimde bir büyük tesir hâsıl etti. Müşkilât şurada ki pederim defnettirmek üzere Kartal'a gittiği hâlde validem gözlerinden pek muzdarib bulunduğu cihetle ağlayarak büsbütün dıçar-ı ızdırab olmamasıçün kendisinden ketm etmecliğimi ekîden tembih etti!

Validem sokakta bulunduğu müddetçe bu gibi hâlâtta istimali âdet /25/ olan sözler ile bana teselli verdiği gibi mümkün mertebe o matem haberini unutturacak mübahasât-ı muhtelifede dahi bulundu. Saat on bire kadar birlikte

20 Sigmund Lebert ve Ludwiş Stark adlı iki müzikologın yazdığı piyano metod kitabında gösterilen teknik.

21 Muzio Clementi: Piyano tekniği ve sonatlarıyla dönemi gibi sonrasını da etkilemiş İtalyan asıllı İngiliz besteci.

vakit geçirdik. Azimetinden biraz sonra validem geldiğinde sahihan müşkil bir mevkide kaldım.

Şöyle ki ona teessürâtımı bildirmemek üzere ca'li bir neşe göstermeye çalışıp akşam pederimin bir yere meduvv bulunduğu cihetle gelmeyeceğinden bahseyliyordum.

Zavallı valideciğim duyduğu zaman ne kadar mükedder olacaktır. Bu gece yanında bulunduğum kadar yüzüne baktıkça, hâsıl olacak kederinin tesirini ciğergâhımda duymakta idim.

Ah şu kârgâh-ı fena ne muzlim bir felâkethanedir ki onda ferd-i âferidenin, eşya ve cemâdâtın elhâsıl hiçbir şeyin bekası mümkün olmuyor.....!

Ah şu eccl! Ne zalim, ne gaddar bir kuvve-i maneviyedir ki alıp götürdüğü şahsın akrabasını bir girdâb-ı eleme dûçar eder.

Vakıa dünya²² bir câ-yı felâket: Ecel ise bir zalimdir amma ki ahvâl-i insan da onlardan daha az denemeyecek kadar gariptir.

Evet hilkat-i beşer gariptir, zira bugün müstağrak-ı matem olmak derecesinde meyûsü'l-bâl iken, bazen bağteten, bazen tedricen o kederler kalbinden zail olmaya başlar. Ve bazı ahlâka göre eser bile bırakmaz.

Bu tagayyür garabet-i hilkati isbat etmez mi? Ama ki bunda da bir hikmet-i Rabbânî müstetirdir. Çünkü insan denilen bu zayıf mahlûkun ekdâr-ı daimiye tâb-âver-i mukavemet olamaması /26/ tabiidir. Şüphe yoktur ki bu hikmete binaen tab'-ı beşer gafletle melûftur. Kavaid-i felekiye ne acib; ne hayret-endüddur?.

Bugün birisi müsaade-i talih ve ikbal ile şâd ve handân olur, bir diğeriye sevgili validesinin veyahut kıymetli ciğerpâresinin pister-i ihtizarı kenarında giryehândır.

Bir tarafta bir genç kız bir altın topu tevliid eder. Bir başka tarafta ise bir ihtiyar valide henüz âlem-i şebaba kadem-endâz olan ciğerpâresinin vefatıyçün eşk-rîz-i matem olur...?

Bir kasr-ı zîbâdan iki gencin izdivacı için bir yere toplanmış olan insanların müttefikan ettikleri nagamât-ı sûr-ı sürûr âlem-i bâlâya urûc edecek zannolunur,

Bir hane-i sâkit derûnunda, bir âlem-i tenhayide bulunan bir garibe ise, vazife-i zevciyeyi tanımadığından dolayı bir hayat müddetince kendisine refakat ettiği çocuklarının pederinden müfarakat etmek mecburiyetinde bulunur.....!

İşte bu hâl..! Yine derim ki, bu hâl, bana pek gayr-ı tabii geliyor.

22 Bu kelime "mülk" kelimesi karalanarak üzerine sonradan kurşun kalemle yazılmıştır.

İnsanlar yekdiğerleriyle birleşmek için çalışır, fakat iftiraka çalışmak: Ne garip hâl.

İşte *principe*im [ilke] bu ve hilkatim melûf-ı vefa olduğu hâlde, hayfâ ki saika-i kader bugün beni bu hâlimi ihtiyara mecbur eyledi. Evet *malgré moi* [kendime rağmen] bu hâli ihtiyara mecbur oldum, çünkü on üç sene müddet kendisine kalp ve ten ile refakat ettiğim (bî-vicdan) zerre kadar sadakatimi takdir edemedi.....

/27/ Beni üç tane ciğerpârelerimden; canımdan ayırmak kabilinden olmak üzere ağlata ağlata ayırdı!

O acı acı giryelerimi öyle bir bî-kaydî ile telakki etti ki o dakikada muhatabım bir insan değil bir canavar olduğuna kail olacağım geldi.

Hâlâ ağlamaktayım! Dün gece yatağımda iki saatten ziyade döktüğüm sirişk-i tahassür yüz yastıklarımı ıslattı. Aman yâ Rabbi! İşte bu gece bir mâder-i mütehassirin²³ kalbi ne kadar mahzûn olmak mümkünse o derece meyûsü'l-bâl olarak senden tazarru ve niyaz etmekteyim, beni hayatımda bî-cân bırakan o (cânî)nin mücazâtını sen tayin et, ulviyet ü vicdaniyetten başka istinadgâhı olmayan bir mazlum ve biçare kuluna merhamet eyle.

Fi 6 Teşrinisani [18 Kasım 1887].

Gece uyuduğumda saat onu geçmişti. Mamafih sabahleyin mutadımın evvel uyandım, biraz müddet yatakta vakit geçirip *toilette* yaptıktan sonra validemin odasına gittim.

Saat dörde yakın Tevfik Efendi geldi, çünkü bugün Bâb-ı Fetvâ'da²⁴ İhsan ile mübaşeret ettiğim davanın faslıyçün tarafımdan Kâmil Efendi'yi²⁵ tevkil etmeliğime karar verilmiş idi. Tevfik Efendi ise refakatimde bulunmak üzere geldiğinden hemen *déjeuner* ederek saat altıda evden çıktık.

Doğruca Mahmud Paşa mahkemesine gittik ise de vekil /28/ orada olmadığı gibi mübaşir dahi Tevfik Efendi'ye Bâb-ı Fetvâ'ya yani Kâmil Efendi'nin mahall-i memuriyetine gitmeyi tavsiye ettiğinden bittabi oraya gittik. Vusûlümüzden

23 Nigâr Hanım dönemde epeyce ün kazanan “Bir Mâder-i Mütehassir”/“Mâder-i Mütehassir” isimli şiirini henüz yazmamıştır. Fakat kendisini “mâder-i mütehassir” imgesiyle tanımlamaya başladığı görülmektedir.

24 Bâb-ı Fetvâ [Fetvahâne, Bâb-ı Meşihat]: 1828'den sonra şer'î ve hukukî kurumların çalışma mekânı olarak hizmet veren ve çeşitli dairelerden oluşan bu bina Süleymaniye Camii'nin arkasında, Mimar Sinan Türbesi'nin yanında bulunmaktadır.

25 Nigâr Hanım'ın, avukatlığını üstelenecek Kâmil Efendi'ye vekâlet vermek için onun memuriyet yeri olan Bâb-ı Fetvâ'ya gittiği anlaşılmaktadır.

biraz sonra yalnızca bulunduğum odaya bir mahkeme kâtibi gelip hüccet²⁶ yazdığı gibi bilâhare dahi ben bir diğer odada bulunan ulemadan birkaç kişiler nezdine gidip vekâleti şahs-ı mezkûra havale eyledim.

Uyandığım dakikadan itibaren oradan çıktığım saate kadar tehâlûf-i hissiyâtım tarif olunmaz bir hâlde idi.

Hele o mahkemede bulunduğum oda derûnunda şöyle düşünüyordum: Bu adam benim *mauvais génie*'mdir [kötü cin]. Zira kendisiyçün bu gibi mahallere dehâlet etmekteyim. Münir'im tevellüd ettiğinden bir hafta sonra: Altı aydan ziyade muaşakası devam eden *Cathérine* isminde bir *maitresse*'inin politika aleyhinde bir *comité* [komite] teşkil etmekle meşgul bulunduğu tebeyyün edip tevkif olunması üzerine, İhsan dahi *aman*'ları [sevgili] gürûhuna dâhil bulunduğundan bu *comité*'ye iştiraki memul olunup tevkif olunmuştu. O lohusalık hâlimde gerek kıskançlık tesirâtı ve gerek refikimin belâ-yı habse dûçar olması beni son derecede müteallim ettiğinden, Münir kırk günlük olup da ben dahi yataktan çıkmak iktidarını ihraz ettiğim gün hemşiresi ve kendim süt verdiğim yavrucuğumla beraber o zalim pederini istifsâr etmek üzere bir Ramazan günü ale's-sabah hapishane-i umumiye gitmiştim.

İşte o gün dahi hiç unutmayacağım günlerden biridir.

O gün dahi beni garabet-i hissiyâtım, efkâr ve hayâlâtım, hiç bilmediğim, anlayamadığım cihetlere doğru sevk etmişti. /29/ Kaderin beni ibtidâ-yı şebabımda ve ilk dünyaya getirdiğim ciğerpâremın hayatının kırkuncı gününde böyle bir sebep-i müellim ile hapishaneye idhal edişi, üzerimde öyle bir tesir-i fevkalâde hâsıl etmişti ki; muktezâ-yı hilkatim hissiyât-ı derûnumu ketme muktedire olamayarak o dakika kalbimden geçen bu muhakematı İhsan'a ve odada bulunanlara beyan etmiştim. İşte bugün sahife-i hatırımda münakkaş bulunan sergüzeşt-i garibanemi gözden geçirip bu hâlleri yegân yegân tahattur ettim.

Müddet-i ömründe lisanından çıkmış en doğru bir söz var ise o da İhsan'ın, mevkuf bulunduğu müddet zarfında, tahliye-i sebili icra olundukta bunlardan bedter rezaletler ikâ edip o zamana kadar gördüğünden daha müstekreh âlem-i sefahatlerde gezeceğini rivayet etmesi oldu.

O zaman bana o sözleri ismâ edildikçe, icabât-ı ye's ile tefevvüh olunmuş kelimât olmak üzere telakki ederek kendi kendimi tesliye etmeye çalışır idim.

Hayfâ ki! Kendisi hiçbir sözünü böyle bir sebat-ı harikulâde ile ifâ etmedi..!

Filhakika: Gün-be-gün değil, ân-be-ân habaseti tezâyüd etti.

Eyvah ki..! Benim çocuklarımla beraber pederi oldu.....!

Mahkemeden çıkıp bir arabaya râkiben Kalpakçılarbaşı'na gittik, orada bazı şeyler mübâyaa edip yine bir arabaya râkiben köprüye inerken matbaanın önünde tevakkufla Kasbar'ı²⁷ çağırıp *Efsûs*'un intişar ettiği herhangi gazeteler /30/ ile ilân olunduysa o nüshaları aratıp göndermesini tembih ettim.

Mevsime göre hava ez-her-cihet müsait olduğundan köprüyü yürüyüp Tünel tarikiyle Beyoğlu'na çıktım. Orada dahi bazı *emplette* yapıp saat on birde eve geldim.

Pederim Kartal'dan gelmişti. Zavallı büyük validemin bugün defnolunduğunu ve cenaze resminde pek çok ahâli bulunduğunu söyledi.

Ben ise hem bu süzişli sözlerini dinleyip hem de dil²⁸ ü canımla valideynimin çok vakit muammer olmasıyçün Cenâb-ı Hakk'a arz-ı niyaz eylemekte idim. Valideme bu matemi haber vermeye ne kendisinde ve ne de bende cesaret olmadığı gibi, ilelebed ketmetmek dahi mümkünsüz olduğundan Kartal'da ikamet etmekte olan teyzem birkaç gün sonra gelip bir lisan-ı münasible merhumenin vefatını kendisine söylemesini tembih etmiş.

Âh şu hayat-ı beşerin ne matem-engiz bir neticesi vardır... Bari şu ömr-i kaşiri büsbütün müteallim edecek birçok mesail-i müthişe dahi kendimiz icad etmesek! Dün Kartal'dan bir adam gelip pederimi aramış olduğunu validem doktordan geldiğinde kendisine haber vermeleri ve pederimin gece gelmemesi üzerine şüphe ve tereddüde düştüğünden o fikrini takviyeye imkân kalmamasıyçün cebr-i nefis ile mütebessim bir çehre göstermeye gayret ettiğim gibi bu akşam dahi yanında bulunduğum kadar o hâli muhafazaya çalıştım.

Fi 7 Teşrinisani [19 Kasım 1887].

/31/ Sabahleyin saat ikide yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *toilette*'imi yaptım! Bir saat *déjeuner*'den evvel bir saat sonra piyano talim ettim. Saat sekizi geçmekte idi ki ehıbbâdan E. teşrif ettiğinden kendisiyle musâhabe ettiğimiz esnada validemin ahbabından olan Taksim'deki Ermeni madam dahi teşrif etti. Bir saat kadar cümleten âfâki görüştük. Kendisi validemin odasına indiğinde: Biz dahi muhabatımla mübahasâtı ciddiyata dökerek yekdiğerimizin hoşuna gidecek bazı sözler söylediğimiz gibi canımızı sıkacak

27 Bâbüalî'deki Karabet ve Kasbar Matbaası'nın iki ortağından biri olan ve daha sonra kendi matbaasını kuran Kasbar Efendi'nin 19 Kasım 1887 itibarıyla henüz Karabet Efendi ile birlikte çalıştığı görülmektedir.

28 Bu kelime "kalp" kelimesi karalanarak üzerine sonradan kurşun kalemle yazılmıştır.

birçok makalât dahi tefevvüh ettik. Esnâ-yı müfarakatta ise yekdiğerimize kalben muğber denebilecek bir hâlde ayrıldık²⁹.....

Ah insanlar! Hepsi bir hilkatte.. hepsi bir meşrebedir. Bu hâlden dolayı akşam üzeri mağlûb-ı hissiyât olduğum cihetle hayâlâtıma revnak vermek üzere tek başıma birkaç kadeh def-i gam suyu içtimse de teşdid-i ızdırabdan başka hiçbir şeyi intac etmedi. *Dîner*'den sonra yalnız bir saat evde karmakarışık olmak üzere piyano çalabildim. Şimdi saat üç buçuğa geldi. Asabımın bozukluğu beni bütün gece uykusuz bırakacağında şüphe yok.....

Ne ile vaktimi öldürebileceğimi kendim dahi bilmiyorum.

Fî 8 Teşrinisani [20 Kasım 1887].

/32/ Sabahleyin gayetle erken uyandım. Gece dahi o kadar yatakta uyanık kaldım ki, hesap edilirse dört saat uyumamış oldum. Bu uykusuzluk zaten zayıf olan vücudumu büsbütün harab etmektedir.

Zihnim sahihan perişan bir hâldedir. Uyandığım dakikada efkârımı o hâl-i şûrişte bulduğum için birkaç saati uyanık olarak yatakta geçirdim. Kalktuğimde ise hemen *robe de chambre* giyip çayımı dahi içer içmez piyano çalmaya başladım.

Badehu *midi*'ye kadar ellerim dikiş ve zihnim hayâlât-ı mağmume ile meşgul bulundular.

Déjeuner'den sonra validemle İlyas Paşa'ya gittiğimde doktor göğsümü dinleyip fevkalâde fakrûddem³⁰ hastalığına mübtelâ olduğumu söyleyerek ilâcına devam etmecliğimi ekîden tembih etti. Saat onda bir arabaya râkiben avdet ettik. Bir çeyrek kadar sonra dahi *musique* üstadım geldi. Suret-i talimden dolayı izhar-ı memnuniyet etti. Zaten davet etmiş bulunduğum cihetle pazar günü akşam *dîner*'ye geleceğini söyleyip gitti. Azimetinden sonra dün geceki uykusuzluğum esnasında yazdığım bir nazireyi ikmâl ettim.

Dîner'den sonra yine bir buçuk saat piyano çalıp saat beşe kadar dahi dikişle meşgul oldum.

Fî 9 Teşrinisani [21 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım. Pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim. O esnada Nadir Hanım gelmekle, birlikte taam ettik. Bittabi yavrularımın bahsi pek çok geçti. /33/ Bir saat kadar dikişle meşgul oldum, saat dokuzu geçmiş idi ki Nadir Hanım'la beraber Madam

29 Niğâr Hanım ve Recaizade Mahmut Ekrem Bey arasında küçük bir kırgınlık doğduğu anlaşılmaktaysa da bunun sebebi belirtilmemiştir.

30 Fakrûddem: Kanserlik, anemi.

Lecoq Paşa'yı görmek üzere gittim. Hanesinde yapu³¹ bulunduğundan kendisini meşgul bir hâlde buldum. Biraz müddet sonra oraya Madam Bonkofski Bey'in hemşireleri dahi teşrif ettiklerinden görüştük. Madam *Lecoq* Paşa'yı veda edip çıktığımda saat on bire gelmişti. Doktor güzel havada yürümeği tavsiye ettiği cihetle *Concordia*'nın önüne kadar gidip yavaş yavaş avdet ettim.

Dîner'den sonra mutad üzere piyano meşk ettim. Pazar gününden beri hakikaten tarifi muhal bir hâl içindeyim, beynimi mütemadiyen o günkü vukuat işgal eylemektedir. Hayatın bu gibi sademâtına göğüs vermek için pek zayıf olduğumu görmekteyim, zira birkaç zamandır rahat bulunduğum hâlde o günden beri yine kolum fevkalâde muzdaribdir.

Bu akşam şedîd *friction*lar yaptırđım.

Bedbahtî eseri olmak lâzım gelir ki dünyada ben her neye hasr-ı fikredersem, derhâl ye's-i emel kendini gösteriyor....!

Hiçbir şey, hiçbir kimse üzerinde âmâlimin *concentré* [yoğunlaşmış] olduğunu istemiyorum.

İnsanlardan ve onlara taalluk eden şeylerin cümlesinden uzak bulunmaya çalışıyorum! Hayfâ ki insaniyet beni yine takrib ediyor, *nature* galebe eyliyor!

Bilâhare gördüğüm *secousseler* [sarsıntı] ise benimçün pek şedîd oluyor... Hayatın ne bitmez işkenceleri vardır. Gidenin tesiriyle hâsıl olan metaib ve ızdırab mündefi olmadan bir diğeri onu takip ederek /34/ bizi kuvve-i maneviyesi altında ezer! Bîtâb ü tüvân bırakır. Bazı sineler vardır ki nadiren bu gibi tîr-i meşâkka hedef olur!

Bazıları ise: Daimi bir surette cerihadâr-ı tîr-i elem bulunur. Zira ki her birerlerinin icab-ı hilkatince bir takımı çektiğini çabuk unutabilip bir takımı ise senelerle mağlûb-ı ızdırab kalır.

Serair-i hilkat-i beşer ne anlaşılmaz bir şeydir!!!

Bir muhatabınız bulunur ki: Size haftalar, aylar ve bazı kereler seneler ile nermî-yi kalbine delil olacak muamelât gösterir. Siz hilkaten onun kadar nazik olmasanız bile, bittabi tarafından gördüğünüz fart-ı nezakete iktida ederek nazar-ı hoşnudisini celbe çalışırsınız. Tarafeynin hissiyât-ı kalbi bir noktaya geldiği tahmin edilen bir zamanda o dest-i nermiyle göğsünüze bir hançer-i hakaret ilka eder ki, fart-ı hayretinizden siz dahi ne olduğunuzu bilmezsiniz.

O anda hâsıl ola[n] velehiniz saatler geçtikçe keder hâline gelir;³² ve günler geçtikçe sizi dûçar-ı ye's eyler!

31 Yapı: Bu kelime burada tadilat, inşaat anlamında kullanılmaktadır.

32 "hâline gelir" kelimeleri metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

İşte o zaman bu dünyâ-yı denîye hayvan-ı nâtık olarak geldiğinizden dolayı kendi kendinize izhar-ı nedamet edersiniz.....

Bu hayat-ı süflîden yine iştikâya başlarsınız! Hayfâ ki yalnız gecelerinizde ettiğiniz âh ü feryad-ı bedbahtîye kimseler gûsdâr olmaz.....

Fî 10 Teşrinisani [22 Kasım 1887].

/35/ Gece saat onu çaldığında daha yatağımda uyanık bulunuyordum! Sabahleyin ise saat ikide uyandım. Uykusuzluğun bu derecesine kaviyyü'l-bünye olanların bile tâb-âver-i mukavemet olamayacakları tabii bulunduğundan ben bu zayıf bedenimle hastalığa imkân bırakmamak üzere bir *somnifère*³³ [uyku ilâcı] almak hatırımdan geçti!

Çayımı içip pederimin nezdine gittim. Kendisi her sabah jurnalimi okuyup ben dahi dinlemekteyim. Kıraat etti[ği] defter ise Hisar'da yazdığım jurnal olduğu gibi bugün okuduğu kısım dahi yalnız çocuklarımdan bâhis bulunduğundan dinlerken bilâ-ihtiyar gözlerimden yaşlar dökülmekte idi. Sahihan kalben o kadar acı acı ızdıraqları hissettim ki gerek uykusuzluk ve gerek o ızdırab-ı derûn tesiriyle bir ân içinde vücudumun bir zaaf-ı küllî içinde kaldığını duydum. Valideynimin her ân u dakika teessürât-ı kalbiyyeme iştirak etmelerine vicdanen rıza gösteremediğim için kendilerini hissiyât-ı canhırâşına vâkıf etmediğim gibi bu sabah dahi bir taraftan ağlayıp bir taraftan dahi gözyaşlarımı pederimden ketmetmeye çalışıyordum.

Onların nezdinde dümû-ı çeşmimi kalbime içirmek benimçün bir vazifedir. Onları her ân u dakika hissedar-ı mihen ve meşâkkım etmek azîm bir günahkârlık olur.

Çünkü benim bu hâl-i teessüf-iştîmâlîmden herkes tevahhuş edip kaçıyor, onlardan başka; bu hâl ile beraber iktirabımı *supporter* [destek] eden varsa yalnız onlardır.

Valideynin evlâd üzerindeki nazar-ı himayetkârânesi ne büyük bir kuvvet! ve evlâdın o nimet-i cihan-kıymeti takdir eylemesi /36/ ne mukaddes bir vazifedir. İşte ben bugünkü günde hiçbir şeye mâlik değilim. Bir enisim, bir dostum olmadığı gibi dünyaya gelmelerine sebep olduğum ciğerpâreleri dahi kader benden teb'îd eyledi!

Feleğin hançer-i sitemi beni en can alacak yerimden vurdu. Öyle iken: Zaman olur ki peder ve validemin muamelât-ı şefkatkârâneleri beni eşk-rîz-i nimet-şinasî etmek derecelerinde müteselli eyler!

33 *Somnifère*: Bu kelime Nigâr Hanım tarafından *somnifer* şeklinde yazılmıştır.

Aman yâ Rabbi! Ağlayarak şu sergüzeştimi yazdığım esnada dil ü canımla senden tazarru ettiğim budur ki, canımdan yüz bin kat aziz bildiğim valideynimin gaybubetini bana gösterme, yaşadığım müddetçe sâyeleri üzerimde payidâr olsun.

Saat beşte pederimin yanından çıkıp piyano çalmaya başladım ise de İstanbul'a geçmek fikrinde bulunduğum cihetle yemeği erken ısmarlamış olduğumdan yarım saat sonra hazır olduğunu haber verdiler. Teyzem dahi birlikte olarak *déjeuner* ettik.

Bade't-taam *toilette*'imi ikmâl etmek üzere iken Mirgün'den Mösyö Vasilaki'nin kerimesi teşrif etti, bittabi kendilerini kabul eyledim! Biraz sonra *modiste* dahi gelip esvâbımı prova etti.

Saat sekizde kendileri gitmekle her ne yolda hareket etsek bundan erken evden çıkmak mümkün olmadığını görerek biz dahi validemle beraber çıktık.

Aşağıki yoldan tramvay³⁴ ile gidip Azapkapısı'ndan dahi bir sandala râkiben Unkapanı'na geçtik.

Rıza Efendi'nin konağına vusûlümüzde Mevhibe Hanım'ın orada bulunmadığını haber vermeleri üzerine hakikaten canım sıkıldıysa da /37/ hemşiresi orada bulunduğu cihetle onunla konuşarak Mevhibe Hanım'a intizar ettim! Biz saat dokuzda oraya gittiğimiz hâlde kendisi on buçukta sokaktan geldi, vakit geç bulunduğundan yarım saat görüşüp çıktık.

Avdette Beyoğlu gayetle kalabalık idi, *diner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim. Dün gece üç saat kadar şiir nazmıyla meşgul olmuşum. Bu gece mümkün olsa da uyusam.

Fi 11 Teşrinisani [23 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım. Yine pederimin Türkçesini dinler iken pek müteessir oldum. Mutadımızdan evvel *déjeuner* edildiği cihetle bade't-taam bir buçuk saat piyano talim edip validemle beraber İlyas Paşa'ya gittim. Kendisine yadigâr olmak üzere *Efsûs*'un bir nüshasını takdim ettiğimde pek ziyade izhar-ı memnuniyet etti! Avdette biraz *emplette* yaptığım esnada muhibbâtımdan birkaç kişilere tesadüf ettim.

Nefsim için muhafaza ettiklerimden dahi kalmadığı cihetle *Efsûs*'un bir nüshasını ciltletmek üzere mücellide bıraktım.

Haneme vürûdumda Mösyö Devlet henüz gelmişti. Ben bir saat müddet zarfında dersimi aldıktan sonra kendisi dahi gayet güzel birkaç parçalar çaldı.

34 Dönemde İstanbul'un belirli güzergâhlarında işleyen atlı tramvaylardan edilmektedir.

Dîner ettiğimiz esnada ehîbbâdan *A.* teşrif etmekle bir saat kadar görüştük. Bu gece iki saat piyano talim ettim.

Fî 12 Teşrinisani [24 Kasım 1887].

/38/ Saat üçte yataktan çıkıp pederimin odasında çayımı içtikten sonra Türkçesini dinledim! Badehu iki saat kadar piyano talim eyledim. Pazar günü akşam için ehîbbâdan *E'*yi davet etmek üzere pederim bir tezkire yazıp gönderdiği cihetle ben de mûmâileyhin âriyeten nezdinde bulunan kitaplarını mûtâlaa etmiş bulduğumdan iade ettim.

Déjeuner'den sonra bütün biçtiğim esvâbımı dikmekle meşgul oldum. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk edip saat beşe kadar dahi dikiş diktim.

Fî 13 Teşrinisani [25 Kasım 1887].

Saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim! Bade't-taam esvâbımın *garniture*'ünü almak üzere Beyoğlu'na çıktım. *Dîner*'den sonra Mevlid-i Nebî³⁵ olmak münasebetiyle valideynime kandili tebrik edip bir saat kadar validemin odasında bulunduğum esnada *cousin*'im ve sair bir iki hanım geldiklerinden onlar ile dahi görüştüm. Eğlence için olmayıp vazifem bulunduğu cihetle bir saatten ziyade yine piyano meşk ettim. Saat beş buçuğa kadar yine validemin odasına gidip vakit geçirdim.

Fî 14 Teşrinisani [26 Kasım 1887].

/39/ Dün *midi*'ye kadar pederimin Türkçesini dinleyip piyano derslerimi dahi talim ettim! Bade't-taam saat dokuza kadar sofra ve sâire gibi bazı levazımın ikmâlîne dikkat ettim. Zira akşama davetlilerimiz var idi.

Saat dokuzda *toilette*'imi yapmakla meşgul idim ki *E'*nin teşrifini duydum. Geçen hafta beynimizde geçen macera üzerine hanesinde bir keyifsiz bulunduğunu bahane ederek söz vermiş bulunduğundan sözünde hilâf etmemek üzere akşam kalamayacağına dair beyan-ı itizâr etmek üzere geldiğini bildirdiğinden kalmasıyçün ısrar etmeyeceğim gibi beyanatını dahi bir *excuse* [bahane] olmak üzere kabul edemeyeceğimi söyledim.

35 Mevlid-i Nebî: Mevlid Kandili. Nigâr Hanım'ın günlüğünde bu satırların yazıldığı 14 Teşrinisani 1303, Hicri takvimle 10 Rebiülevvel 1305'e denk düşmektedir.

Buna mümasil birkaç sözün tekevvününden sonra kalmaya karar verdi. Bunun üzerine kemâl-i germiyyetle musâhabete başlayıp bi'l-münâvebe piyano dahi çaldık.

Saat on birden sonra birer ikişer *liqueur* dahi içtik, Mösyö Devlet dahi geldikten sonra saat birde *dîner* edildi. *Dîner*'miz pek *agréable* bir surette olduğu gibi bütün geceyi dahi pek güzel geçirdik.

Birkaç saatler Devlet'in piyanosunu dinleyerek hayran kaldık. Gâh tab'a lezzet-pâş³⁶ olacak musâhebatta bulunup ve gâh ise bezik oynadık. Bir aralık *E.* dahi gayet güzel şarkılar çaldığından ben dahi güftelerini okudum! Saat beş buçukta Devlet gitti. Yatağımı kendisine terk etmek arzu ettiğim cihetle gece yarısı misafirimden ayrılıp yatmak üzere validemin odasına gittim.

/40/ Uyumak mümkün olmadığından kitap mütâlaa etmek istedimse de onda dahi devam edemedim.

Elhasıl yalnız bir iki saat uyuyabilip sabahleyin şafaktan evvel yataktan çıktım! Kendisi *toilette*'ini yapıncaya kadar ben dahi *robe de chambre*'imi giydiğim cihetle misafirimin yanına çıktım. Ben³⁷ gelmeden çay içmiş bulunduğu *café au lait* geldiğinde reddetmesi üzerine ben içtim. Saat altıya kadar musâhabe ettik.

Birinci defa olmak üzere bazı *confidences*larda [itiraf] bulundu ki o makalâtını dinlediğim esnada kendisini tanıdığımdan beri bugünkü kadar *sublime* [yüce] hiçbir hâlini görmemiş olduğumu kendi kendime tekrar etmekte idim.

İnsan pek acib bir mahlûk olduğu gibi tesadüf dahi gayetle garip bir şeydir. Geçen defa kendisinden ayrıldığımda pek ziyade kalbim kırılmış idi. Bu defa ise *enthousiasme* [hayranlık] hâlinde müfarakat eyledim.

Nefsime zerre kadar taalluku olmayan o halisâne vedialarını dinlerken o kadar kesb-i telezüz ettim ki cidden tarifi mümkün değildir.

Muamelât-ı mütekabil olmak lâzım geldiği cihetle ben dahi münasebet geldikçe evvelce dahi kendisine *confier* [sır vermek] etmiş olduğum bazı ahvâl-i mesbûkadan bahseyledim.

Azimetinden sonra *déjeuner*'imi edip saat sekize kadar hane umûruyla meşgul oldum.³⁸ Bir saat dahi piyano talim ettim. *Modiste*'ten gelen esvâbıma /41/ bir göz gezdirdiğim esnada *musique* üstadım geldi. Ellerimin hareketinden hâlâ memnun değildir. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat yalnız verdiği bir *gamme*'i

36 Okunamayan bu son ek, Nigâr Hanım'ın araya elif koymadığı varsayılırsa "pâş" şeklinde okunabilir.

37 "Ben"den önce yazılmış "kendisi" kelimesinin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

38 "olduğum gibi" kelimelerinin harfleri daha sonra farklı bir kalemle "oldum" okunacak şekilde düzeltilmiştir.

[gam] talim edip saat altıya kadar dahi dikişle meşgul oldum! Bu akşam dikişin pek iyi bir meşguliyet olduğuna kanaat ettim. Zira insanın tefekküratına hiç mâni olmuyor.....

Fî 16 Teşrinisani [28 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim! Bade't-taam Naciye, Mevhibe ve Aliye Hanımlar teşrif ettiklerinden saat ona kadar pek güzel vakit geçirdik.

Çaylarımızı içtikten sonra piyanoda birkaç şarkı dahi çaldım, kendileri gitmek üzere hazırlandıkları zaman biz dahi birlikte çıkıp cümleten yürüyerek Beyoğlu'na geçtik. Kendilerinden ayrıldığımızda *Miss Wayd'a* yarım saatlik bir vizita yapıp bir araba ile avdet eyledik. Dışarıda bulunduğumuz esnada *M^{les} Donad*'ın teşrif ettiklerini avdetinde haber aldım.

Dîner'den sonra mutadım üzere piyano talim edip saat beşe kadar dahi dikişle meşgul oldum.

Fî 17 Teşrinisani [29 Kasım 1887].

/42/ Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim!

Bade't-taam nazmetmiş bulunduğum birkaç parça eşârı mecmuaya³⁹ derc etmekle meşgul idim ki: Ahbabdan birisinden mufassal bir mektup aldım. Onu mütâlâa ettikten sonra dikişe başlayıp akşama kadar diktim! *Dîner*'den sonra bir saat piyano meşk edip bir iki şarkı dahi çaldım.

Şimdiye kadar evrak-ı perîşanı karıştırıp mukaddema yazmış olduğum bazı mektup müsveddelerini mütâlâa eyledim. Saat beşten uyku zamanına kadar okuyacağım.

Fî 18 Teşrinisani [30 Kasım 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano talim ettim! Bade't-taam *toilette*'imi yapıp akşama kadar kitap mütâlâa eyledim! *Musique* üstadım derslerimden memnun kaldı.

Dîner'den sonra mutadım üzere piyano meşk edip saat beş buçuğa kadar dahi kanun çalmak ve âheng etmekle meşgul oldum.

Fî 19 Teşrinisani [1 Aralık 1887].

39 Nigâr Hanım, son halini verdiği şiirlerini "mecmua" olarak adlandırdığı bir defterde toplamaktadır.

Sabahleyin uyandığımda göğsümde şedîd bir ızdırab hissettim! *Bronchite*'in şiddetinden teneffüs edemiyordum. Mamafih çayımı içtikten sonra pederimin Türkçesini dinleyip *midi*'ye kadar dahi piyano talim ettim. Misafirler bulunduğu cihetle saat ona kadar onlar ile vakit geçirip /43/ ondan sonra yarın pederim istimal mecbur bulunduğu bazı şeyleri almak üzere Beyoğlu'na çıktım! Havanın adem-i müsaadesiyle beraber cuma olduğundan fevkalâde kalabalık var idi. Bir saat sonra avdet ettim.

Dîner'den sonra vazifemi ifâ etmek üzere cebr-i nefis ederek piyano çaldımsa da göğsümdeki ızdırabın ân-be-ân tezâyüd ettiğini duymaktayım. Bi'l-mecburiye sokağa çıktığımdan dahi pek çok sù'-i tesiri oldu. Zira hava pek rutubetli idi, şimdi biraz ilâç içip göğsüme dahi sıcak pamuk koydurdum, her öksürdüğçe boğazımdan mideme kadar göğsümün sızladığını duymaktayım.

Fî 20 Teşrinisani [2 Aralık 1887].

Sabahleyin saat dörtten sonra yatağımdan çıkabilip çayımı içip bir saatten ziyade piyano meşk ettim! *Midi*'de biraz *déjeuner* edip yatacak derecede muzdarib bulunduğum cihetle yatağa girmemek için validemle beraber İlyas Paşa'ya gittim. Müşarunileyh muayene ettiğinde göğsümdeki zaafiyetten dolayı hayrette kalıp yataktan çıkmamaklığım lâzım geldiğini söyledi; ve tertib ettiği ilâcı yaptırdım. Avdette Madam *Rosanthale* e gidip bir vizita yaptık! Kerimesi pek iyi *musicianne* olduğundan biraz piyano çaldı. Ciltletmek üzere bıraktığım *Efûs* hazır bulunduğu cihetle aldım. Eve geldiğimden biraz sonra Tevfik Efendi gelip: her şeyde olduğu gibi /44/ ^{İhsan}⁴⁰ bu maddenin bidayetinde dahi yalan söylemeye başlamış olduğunu haber verdi, şöyle ki:

Tarafından tevkil ettiği adam biz geçen sene dava edip itaatine ilâm almış idik demiş.

Bizim vekil dahi ilâmın hüccetini talep ettiğinde çıkartacağından bahseylemiş.

Ciddiyet ve hakikat hiçbir vakit mahvolmayacağından bu sözlerin sırf kizb üdürûğdan ibaret olduğu bittabi tebeyyün ederse de zaten onun maksadı vakit kazanmaktan ibaret bulunduğu cihetle yine kendince matlûb hâsıl olmuş olur. *Dîner*'den sonra *cousin*'im geldiğinden biraz kendisiyle görüşüp piyano talim ettim! Şimdiye kadar göğsüme faide-bahş olacağını ümid ettiğim bazı ilâçlar içtim, şimdi ise terletmek üzere sıcak su?⁴¹ getirdiler.

40 Bu isim metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

41 Sad-vav?-ra sırasıyla yazılmış bu kelime bağlam içinde anlamlandırılmamıştır. Sondaki "ra" harfinin sehven koyulduğu varsayılarak "su" şeklinde okunabilirse de sıcak suyun terletmek işleviyle nasıl kullanıldığı belli değildir. Nigâr Hanım'ın göğsünü rahatlatmak için ısıtılmış havlu gibi bir örtü kullanmış olması mantığa daha uygun görünmektedir.

Fî 21 Teşrinisani [3 Aralık 1887].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midî*'ye kadar piyano talim ettim. Bade't-taam *toilette*'mi yapmakta iken Zeynep Hanım teşrif ettiklerinden saat dokuz buçuğa kadar birlikte vakit geçirdik! Çaylarımızı içtikten sonra biraz piyano çalıp beraberinde bulunan İkbâl Hanım'a dahi şarkı okuttuk, kendileri gittikten sonra *dîner* zamanına kadar üç mektup yazdım ki, onlardan birisi Viyana Sefiri Sadullah Paşa'nın⁴² *Efsûs*'u görüp de Cemil /45/ Bey vasıtasıyla pederime⁴³ yazdığı bir tebriknamenin cevabı idi. Sabahleyin mezkûr tebriknamenin vürûdu beni cidden pek ziyade memnun etti. Memleketimizde yâver-i hazret-i şehriyârî İsmail Bey'den başka hiçbir kimse pederime öyle bir tebrikname göndermediği hâlde Sadullah Paşa'nın Viyana gibi bir mesafe-i baideden o külfeti ihtiyar edişi nezâket-i tab'ına ve teşvik-i edibânesine bir delil-i âzamdır.

İkinci mektup muharrir-i meşhur Ahmed Midhat Efendi Hazretleri'nin namına olup *Efsûs*'un bir nüshasıyla beraber gönderilecektir.⁴⁴ Üçüncüsü dahi pederim kendisine vaad etmiş bulunduğundan yine *Efsûs* ile Kemal Paşazâde Said Beyefendi'ye⁴⁵ gönderilecektir. *Dîner*'den sonra mutadım üzere piyano meşk ettim. Gündüz misafir ile bulunduğum müddetçe dünkü hâle nisbetle vücudumda biraz istirahat hissettimse de saat ondan beri başım şiddetle ağrırmaktadır, hanece icrası mümkün olan ilâçları yaptım fakat şimdiye kadar bir hüsn-i tesiri görülmedi.

Fî 22 Teşrinisani [4 Aralık 1887].

42 Sadullah Paşa: Bu sayfaların yazıldığı 1887 yılında sefir olarak Viyana'da bulunan Sadullah Paşa'nın ilgisinin Nigâr Hanım'ı çok memnun ettiği görülmektedir. Nigâr Hanım'ın günlüğünde, hısımlık ilişkisi de bulunan Sadullah Paşa'nın kendisi görüntüye girmez ancak onun yalısına gidildiği, ailesi ile görüşüldüğü bellidir. Bu çevreden olmak üzere Madam Âsaf Bey (Sadullah Paşa'nın gelini), Âsaf Bey (Sadullah Paşa'nın oğlu), Nusret Bey (Sadullah Paşa'nın oğlu), Sıdika Hanım (Sadullah Paşa'nın yeğeni) ve Azize Hanım günlükte görünen simalardır.

43 Bu kelime sonradan kurşun kalemle, "kendisine" kelimesi karalanarak üzerine yazılmıştır.

44 Bu satırlar 1887 tarihlidir. Ahmed Midhat Efendi ise *Tercüman-ı Hakikat*'te çıkan 1890 tarihli bir yazısında kendisine gönderilen bir nüsha sayesinde *Efsûs*'tan haberdar olduğunu, eseri okuyup beğendiğini ifade eder; "Bir Edibemiz Daha", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3565, 24 Nisan 1890 (Şu eserin içinde: *Edebiyat Yazıları* 2, Haz. H. H. Durgun-F. Gökçek, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 165-168). Bu yazıda bahsedilenin *Efsûs* I olduğu bellidir ancak Ahmed Midhat'ın eseri gördüğü tarih 1890'dan öncesi olabilir.

45 Kemal Paşazâde Said Bey: Tanzimat devri devlet adamlarından Ahmed Kemal Paşa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed Said olup daha çok Kemal Paşazâde Said diye tanınmıştır.

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp dört buçuğa kadar hane umûruyla iştigal ettim. *Midi*'ye kadar dahi piyano talim edip, validem keyifsiz ve pederim dışarıda bulunduğu cihetle yalnızca *déjeuner* edip bade't-taam bir saat yazı yazıp *musique* üstadımın vürûduna kadar dahi kitap mütâlaa ettim!

Mösyö Devlet bugün derslerimden ziyadesiyle memnun oldu. Nezdinde bir saatten ziyade çaldım. Gideceği esnada /46/ Fuad Paşa hafidi Reşad Bey'in eserimi görmek arzu ettiğinden bahsetmesi üzerine pederim bir nüsha kendisine gönderdi.

Kartal'dan teyzem teşrif ettiği cihetle birlikte *dîner* edip bade't-taam mutadım üzere piyano talim ettim.

Dün gecedен beri validem halecân-ı kalpten muzdarib bulunduğu cihetle teyzem dahi validesinin vefatını kendisine haber vermedi. Bakalım vâveyla ne zaman kopacak!

Fî 23 Teşrinisani [5 Aralık 1887].

Gece yatakta çok yazı yazdığım cihetle gayet geç uyumuştum. Binaenaleyh sabahleyin saat dörtten sonra yataktan çıkabildim. Yine biraz müddet yazı ile meşgul olup bir saat dahi piyano meşk ettim! Bade't-taam saat dokuza kadar yazıp on bire kadar dahi kitap mütâlaa ettimse de hâlâ *bronchite*'in şiddetinden başım, göğsüm pek muzdarib bulunduğu cihetle akşam üzeri can sıkıntısını andırır bir azab içinde bulunuyordum! O zucret-i hâle tahammül edemeyerek Gümüşsuyu cihetine doğru yürümek üzere biraz çıkıp yarım saat sonra avdet eyledim. Validemin keyifsizliği elân mündefi olmadığından pederim ve teyzemle *dîner* ettiğimiz esnada ehîbbâdan A. teşrif etmekle cümleten *dîner* ettik! Bade't-taam gösterdikleri arzu üzerine *Clémenti*'nin *sonatine*lerinden çaldım, kendisi gittikten sonra ise mutadım üzere dersimi talim eyledim.

Fî 24 Teşrinisani sene 303 [6 Aralık 1887].

/47/ Sabahleyin saat dörtte yataktan çıktım. Pederimin Türkçesini dinleyip *midi*'ye kadar piyano meşk ettim. Bade't-taam bir saat kadar dikişle meşgul olup akşama kadar dahi *George Ohnet*'nin⁴⁶ *Le Maître de Forges*⁴⁷ [Demirci Ustası]

46 George Ohnet: Fransız romancı. Gerçekçi romana karşı çıkan yazarın, dehasını katarak ustaca işlediği romantik kalıplar ve sürükleyici üslûbu onu zamanının en çok okunan yazarlarından biri yapmıştır.

47 *Le Maître de Forges* [Demirci Ustası]: George Ohnet'nin 1882'de yayımlanan ve bütün Avrupa'da popüler olan romanı. Burjuva ortamında bir melodram olarak kurgulanan roman, yazar tarafından tiyatroya da uyarlanmış ve bir yıl boyunca kesintisiz olarak sahnelenmiştir.

ismindeki romanını mütâlaa eyledim, akşam üzeri birinci defa olmak üzere *H.*⁴⁸ teşrif ettiğinden bir saat kadar kendisiyle mülâkat ettik. Azimetinden sonra hemen *dîner* edip mutadım üzere piyano talim ettim. Saat beşe kadar dahi validemin odasında vakit geçirdim. Leke'l-hamd bu akşam kendisi biraz iyidir.

Fî 25 Teşrinisani [7 Aralık 1887].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp validemi istifşâr ettikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. Piyano talim etmekte bulunduğum bir zamanda *E*'nin teşrifini haber verdiler. Derhâl *toilette*'imi yapıp kendisini kabul ettim. Bizde meduvv bulunduğu gece keyifsiz bulunduğunu rivayet ettiği akrabasından bir hanım vefat ettiği cihetle pek mükedder idi. Bittabi o perişan hâlinin üzerimde pek büyük tesiri oldu. Bütün gün def-i teessürâta muktedir olamadım! Yalnız yarım saat mülâkattan sonra kendisi gitmekle ben dahi *déjeuner* ettim.

Karşımızdaki komşunun bugün velîme cemiyeti icra olundu. Meduvv bulunduğumuzdan hatırları kalmaması için bir lahza gidip geldim! Teyzem teşrif ettiğinden bir saatten ziyade dahi kendisiyle vakit geçirdik! *Musique* /48/ üstadım bir *quatre mains* [dört el]⁴⁹ getirdiği cihetle bugün onu *déchiffrer* edip bir buçuk saat kadar piyano çaldım.

Kendisi gittikten sonra *dîner* ettiğim esnada gerek teessürden ve gerek bir saatten ziyade başörtüsüyle bulunduğumdan hâmil olan başımın ağrısı rahammül olunmaz bir derecede olup üç saatten ziyade devam etti.

Mamafih kaideyi bozmayarak iki saat piyano meşk ettim. Saat beşe kadar dahi *en famille* musâhabe ederek vakit geçirdik. Leke'l-hamd şimdi başım biraz rahattır.

Fî 26 Teşrinisani [8 Aralık 1887].

Dün sabah *midi*'ye kadar itiyâd ettiğim şeyleri icra ettim. Bade't-taam validemin misafirleri teşrif edip validem dahi burada bulunmadığı cihetle bittabi kendisine vekâlet edip saat ona kadar onlar ile bulundum.

Validemin vürûdundan biraz sonra kendileri gitmekle ben dahi biraz hava almak üzere Beyoğlu'na çıktım. Cuma olduğu münasebetle izdiham pek ziyade idi.

48 *H.* günlükte kimliği meçhul kalan majisküllerden biridir.

49 İki kişinin aynı piyanoyu aynı anda kullanmasıyla oluşan icra tekniği. Mösyö Devlet'in dört el tekniğine uygun bir nota getirdiği anlaşılmaktadır.

Ufak tefek aldığım esnada para çantasını çıkarır iken anahtarlarımı⁵⁰ düşürmüş olduğumu eve geldiğimde gördüm. *Dîner*'den sonra iki saat piyano çaldım, yazıhanem kilitli kaldığı cihetle bir şey yazamadığımdan gece yarısına kadar (Hamid'in *Eşber*'ini⁵¹ okudum.

/49/ Bu sabah saat dörtten sonra yataktan çıkıp evvelâ pederimin Türkçesini dinlediğim gibi sonra dahi *midi*'ye kadar piyano talim ettim.

Déjeuner'den sonra sokağa gitmek üzere *toilette*'imle meşgul iken *Mme Loebel*'in teşrifini haber verdiler, bütün günü kendisiyle beraber geçirip bi'l-münâvebe piyano dahi çaldık. Akşam üzeri çilingir, ısmarladığım anahtarları getirdi.

Dîner'den sonra *cousin*'im teşrif ettiğinden biraz kendisiyle görüşüp piyano çalmaya başladım. Bir buçuk saat çalıp saat beşe kadar validemin odasında vakit geçirdiğim gibi şimdiye kadar dahi kendi eşarımdan bazı neşideler mütâlaa ettim. Saat yediye yaklaşmaktadır.

Fî 28 Teşrinisani [10 Aralık 1887].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp çayımı içtikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. Badehu *toilette*'imi yapıp *midi*'ye kadar piyano meşğ ettim, *déjeuner*'ye meduvv bulunan *A.* ben piyano çaldığım esnada teşrif etmiş bulunduğundan birlikte taam ettik.

Bade't-taam pederim birkaç gün evvel söz vermiş bulunduğundan Madam *Gewiss*'in hanesine gittik.

Kerimesinin piyano çalışına sahihan hayran oldum. En büyük *auteur*'ların [şarkı yazarı] âsârlarından pek çok şeyler çaldı. Birinci vizita⁵² olduğu hâlde iki saat /50/ orada kaldı! Saat on birde Madam *Schimill*'in hanesine dahi gittikse de kimse bulunmadığından yavaş yavaş yürüyerek avdet ettik!

Pazar olduğu münasebetle sokaklarda kalabalık pek ziyade idi. Bulduğumuz yerde pek çok şeyler ikram ettiklerinden avdetinde hiç kimsenin iştihası yok idi. Binaenaleyh mutadımızdan iki saat sonra *dîner* ettik. Bade't-taam iki saat piyano çaldım.

Dün gece pek çok yavrularımı düşünüp uyuyamadığım cihetle bu sabah hâl-i sıhhatlerini tahkik ettirmek üzere adam göndermiştim. Hamden ve sümme şükran cümleten âfiyette olduklarını haber aldım. Giden adamım Münirciğimi

50 Bu anahtarlar günlüklerin saklandığı çekmeceye aittir.

51 *Eşber*: Abdülhak Hamid'in 1880 yılında yayımlanan manzum tiyatrosu. Konusunu Büyük İskender'in Hindistan seferinden ve üçlü bir aşk hikâyesinden alan oyun trajik bir vak'ayı romantik bir üslûpla işlemektedir.

52 Visite kurallarına göre ilk ziyaret kısa olmalıdır.

mektebinde gördüğü cihetle, yavrucuğum muktedir olduğu kadar Fransızca ismini bir kâğıt üzerine yazıp bana göndermiş. Aldığım dakika bilâ-ihtiyar gözyaşlarım döküldü. Ne tahammül-fersâ bir tahassürle sûzân olmuştum...! Vakit vakit yüreğimden kan gittiğini hissediyorum. Onlardan müfarakatımdan bugüne kadar hiçbir gün geçmemiştir ki bir sebeple kendilerini tahattur edip ağlamayayım, âh şu benim hayatım ne mahzûn bir hayattır.

Fî 29 Teşrinisani [11 Aralık 1887].

/51/ Sabahleyin saat üçte uyandım, hemen çayımı içip bir buçuk saat piyano talim eyledim. Mutadımızdan biraz evvel *déjeuner* edip halı mübâyaa etmek üzere validemle beraber Galata'ya gittik.

Pek az yağmur damlamakta idi. Bir iki saatte işimiz bittiği cihetle *musique* üstadımın vürûdundan evvel avdet ettik. Kendisine muntazır bulunduğum müddetçe Hamid'in *Eşber* ismindeki *tragédie*'sini [trajedi] okuyup bitirdim. Biraz geç geldiği cihetle saat on ikiye kadar ders ikmâl edemediğimizden kendisi dahi bizimle *dîner* etmek üzere kaldı, birlikte taam ettikten sonra *quatre mains* çaldığımız gibi birçok güzel *morceau*'lar dahi kendisi yalnız çaldı.

Piyanodan sonra bir parti bezik oynayıp birer dahi çay içtik.

Pederimin rüfekaşından Ahmed Şükrü Bey *Efsûs* hakkında pederime hitâben bir tebrikname yazdığı gibi dünkü *Saadet* gazetesi dahi gayet mufassal bir makale⁵³ neşretmiş olduğundan akşam üzeri pederim her ikisini dahi yüzümü öperek vermesiyle hâsıl olan neşat-ı kalbimi sahihan tarif edemem! Gazetenin sahib-i imtiyazı Mehmed Nuri Beyefendi'nin eser-i hakirânem hakkında gösterdiği rağbet lâıyk olduğundan yüz bin kat bâlâterdir. Makale-i mezkûrenin mütâlaasıyla gözlerimden eşk-i meserret geldiği gibi memleketimizde hiç kendisini tanımadığım hâlde böyle bir edîb-i müşerrefin vücudunu bilmek bile mûcib-i tesliyet oldu.

/52/ Mösyö Devlet gittikten sonra gazeteyi ve tebriknameyi valideme dahi okudum. Bir saatten ziyadedir ki odamda mütâlaa ile meşgul oldum. Şimdi ise vakit gece yarısı olduğundan yatağıma gideceğim.

Fî 30 Teşrinisani sene 303 [12 Aralık 1887].

53 Bu yazı *Saadet* gazetesinin 29 Teşrinisani 1303 [11 Aralık 1887] tarihli sayısında "Efsûs" başlığıyla ve imzasız olarak çıkmıştır ancak yazının sahibi Hayret Efendi'dir. Nigâr Hanım henüz makalenin yazarını bilmemektedir.

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp derhâl çayımı içtim. Madam Tevfik Bey'e gitmeyi niyet etmiş bulunduğumdan valideme birlikte gitmek üzere hazırlanmasını rica edip pederimin Türkçesini dinlemek üzere nezdine geldim.

Déjeuner'den evvel ve sonra üç saat kadar piyano çalıp, *toilette*'imi yapmak üzere dışarı çıktığımda şiddetle bârân nüzul etmekte olduğunu gördüm. Bittabi gitmekten feragat edildi.

Akşam üzeri *Saadet* gazetesi matbaasına gönderilmek üzere bir teşekkürname yazdım ise de neviyyetim⁵⁴ hasebiyle irsaline pederimin müsaade edip etmeyeceğini bilmiyorum.

Dîner'den sonra yine iki saat piyano meşk edip saat beşe kadar dahi validemin odasında kanun çaldım. Bir seneden beri arzu ve talep ettiğim bir yadigâra bugün mazhar oldum ise de talep ettiğim şey o değil idi.

Fî 1 Kânunievvel sene 303 [13 Aralık 1887].

/52/ Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra piyano çalmaya başladım da odaya keçe koymak üzere yorgancı geldiğinden, *midi*'ye kadar ona nezaret ettim!

Bade't-taam iki saat kadar piyano çalıp akşama kadar dahi odamı tanzim etmekle meşgul oldum.

Eniştem ve teyzem bulundukları cihetle cümleten *dîner* ettik. İki saat yine piyano çalıp biraz dahi yazı yazdım. O aralık misafirlerimiz odama teşrif ettiklerinden saat altıya kadar vakit geçirdik. Kalbimde hüküm-fermâ olan hüzn-i daimi hasebiyle en ufak bir sözün bile üzerimde pek ziyade tesiri oluyor. Akşam üzeri pederime meramımı anlatamamaklığım üzerine müteessir olarak ağladığım gibi piyano çalarken dahi bir hayli ağladım. Sitem-âmez hiçbir sözünü leke'l-hamd şimdiye kadar işitmemiş olduğum hâlde en ufak bir muamelesinin üzerimde bu dereceye kadar tesiri oluşu hiç şüphe yok ki hem takdirine alışık bulunmadığımdan ve hem de kendisine olan fart-ı muhabbetimendir.

Herhâlde mahzûn olduğum zamanlarda dahi şâd olduğum vakitler gibi daima ezkârım duâ-yı ömr ve âfiyettir.

Biraz ziyadece ağladığım için kalbim gibi vücudumda dahi bir kırıklık hissediyorum, binâenaleyh yatağıma gideceğim.

Fî 2 Kânunievvel [14 Aralık 1887].

54 Nigâr Hanım, teşekkür yazısını bir kadın olarak kendi adıyla göndermesine babasını izin verip vermeyceğini bilememektedir.

/54/ Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano çaldım. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp *musique* üstadımın vürûduna kadar *Saadet* gazetesinde *Efûs* hakkında neşredilen makalenin bir kısmını pederimin tensibi vechile Fransız gazetesine verilmek için tercüme ettim.

Mösyö Devlet derslerimden memnun kaldı, nezdinde bir saat çaldım.

Akşam üzeri pederim geldiğinde makale-i mezkûreye karşı kendi lisanından bir teşekkürname yazıp müsvedde olarak kendisine verdiğim varakayı mektepte tebyiz ettirip matbaaya gönderdiğini söyledi. *Dîner*'den sonra biraz validemin misafirleriyle görüşüp piyano çalmak üzere odama çıktım! Bir buçuk saat çaldıktan sonra kendileri dahi nezdime gelmekle âfâki musâhabette bulunduk. Şimdi saat beşe geliyor. Uyku zamanına kadar mütâlaa eyleyeceğim.

Fî 3 Kânunievvel [15 Aralık 1887].

Cuma günü saat onda evden çıkıp validemle beraber Madam Tevfik Bey'in hanesine gittik! Akşamdan biraz piyano ile eğlenip saat üçte taam ettikten sonra gece yarısına kadar musâhabe ile pek hoş vakit geçirdik.

Cumartesi günü İstanbul'a geçilmiş iken validem çarşıya gitmeyi arzu ettiği cihetle bir saatten ziyade orada *emplette* yapıp oradan dahi Şehzâdebaşı'na Naciye Hanım'ın hanesine gittik! Saat ona gelmiş bulunduğundan yalnız üç çeyrek kadar mülâkat edip bu gece dahi kalmak için ısrar etmiş /55/ bulunduklarından yine Tevfik Bey'in hanesine geldik. O geceyi dahi tıpkı evvelki gece gibi *agréable* bir surette, geçen zaman-ı mesudun yâd u tezkâriyle geçirdik.

Pazar günü ise çarşıda Mevhibe Hanım'a tesadüf edip kendisi tarafından *déjeuner*'ye davet olduğum cihetle saat beşte Madam Tevfik Bey'in hanesinden çıkıp bir arabaya râkiben oraya gittik. Bütün günü pek güzel geçirdik. Naciye Hanım'a ertesi gün oraya gideceğimi söylemiştim. Kendisi dahi geldi.

Saat onda çıkıp Unkapanı'ndan bir kayıkla Galata'ya geçip Taksim'e çıkmak üzere tramvaya bindiğimizde Hüsam Efendi merhumun hafidesi Neyyir Hanım'ı gördüğümünden, gelinceye kadar musâhabe eyledik.

Eve geldiğimizde pederimin misafirleri geldiği cihetle bir tarafa çıkmamış idi, vürûdumla beraber pederim *Tercümân-ı Hakikat* gazetesindeki uzun bir

makaleyi⁵⁵ irâe ettiği gibi ben dahi yine *Efûs* hakkında *Tarîk*⁵⁶ gazetesinde muharrer bulunan makale-i mücmelayi okumasıyçün kendisine verdim!

Bu esnada gündüz gelip beni bulmadığı cihetle akşama geleceğini söylemiş olan *E*'nin teşrifini haber verdiler.

Birkaç saati birlikte fevkalâde güzel bir surette geçirdik. *Dîner*'den sonra pederim lisanından mektup yazmaya mecbur bulunduğumdan bir iki saat yazmak ve piyano çalmakla meşgul oldum. Yatağımı misafirime terk ettiğim cihetle validemin odasında yattım! Bu sabah çayımı misafirimle beraber içip saat altıya kadar dahi şiir okuyarak ve mütenevvi mebahisde /56/ bulunarak güzel, pek güzel vakit geçirdik. *Déjeuner* etmek arzu etmediğinden azimetinden sonra yemek yedim.

Birkaç gündür evde bulunmadığım cihetle karmakarışık olan esvâblarımı yerleştirdikten sonra bir buçuk saat piyano çalıp, teyzem teşrif etmiş bulunduğundan validemin odasına gittim. Dünkü gün bundan birkaç zaman evvel uşağın sirkat edip de bakkal dükkânına bırakmış olduğu bir çuval derûnundaki eşyayı bakkal, pederime gösterdiği cihetle bugün validem çuvalı getirtilip uşağa gösterdikten sonra kendisini tard etti.

Bu sirkat tebeyyün ettiğinde uşağın zerre kadar mahcub olmadığını nazar-ı taaccüble gördüm.

Musique üstadım geldiğinde⁵⁷ derslerimden memnun kaldı, kendisiyle çaldığımız *quatre mains* ise pederimin pek ziyade hoşuna gitti. Mösyö Devlet'in bir mânii olmadığı cihetle *dîner*'de bulundu.

Azimetinden sonra iki saat piyano meşk ettim. Şimdi vakit gece yarısıdır biraz gazete mütâlaa edip yatacağım.

Fî 7 Kânunievvel [19 Aralık 1887].

Sabahleyin saat dört buçukta yataktan çıkıp altıya kadar pederimin Türkçesini dinledim! Yediye kadar piyano meşk edip hâlâ çalmakta olduğum bir zamanda Râif Paşa'nın kerimesi ve haremının halası teşrif ettiler, kendileri

55 Söz konusu yazı *Tercüman-ı Hakikat*'in 3 Kânunievvel 1303 [15 Aralık 1887] tarihli sayısında çıkan bir mektuptur. Ebürrefi imzalı ve "Muharrir Efendi" başlıklı mektupta Nigâr Hanım'ın şiiri kusurları ve bireyselliği yönüyle eleştirilmekte, Hayret Efendi'nin *Efûs*'a gösterdiği ilgi abartılı bulunmaktadır.

56 *Tarîk* ismiyle yayımlanan birden fazla gazete olmakla birlikte burada bahsedileni 1884-1900 yılları arasında varlık gösteren gazete olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Nesimi Yazıcı, "Tarîk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 94-95.

57 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

yemek yemiş bulunduklarından beyan-ı⁵⁸ itizâr ile⁵⁹ derhâl *déjeuner* edip geldim. Saat ona kadar birlikte vakit geçirdik. /57/ Azimetlerinden sonra bir buçuk saat yine piyano meşk ettim, akşam taamını ettiğimizizin akîbinde dahi Avusturya ve Macaristan *consul général*'inin [baş konsolos] madamı teşrif etti. Birinci *visite*i olduğu cihetle bittabi temdîd etmedi. Kendisinden pek hoşlandığım gibi *visite*'ini maa'l-memnuniye iade edeceğimi dahi arz ettim! Kendisi gittiğinde iki saat piyano talim eyledim. Birkaç gecedir *sou per* etmeyi itiyad ettiğimden bu gece dahi biraz şey yedim.

Fî 8 Kânunievvel⁶⁰ [20 Aralık 1887].

Bu sabah dahi saat dört buçukta yataktan çıktım, iki gece evden dışarı çıkmakla hâsıl olan yorgunluğu hâlâ def edemedim! Saat altıya kadar pederimin Türkçesini dinledim, bu esnada validemin, büyük validemin vefatını haber alıp ağlamaya başladığını söylemeleri üzerine derhâl pederimle nezdine gittik. Bütün günü kendisinin kederine iştirak ederek geçirdim. Gece dahi komşular geldiğinden birlikte vakit geçti.

Fî 9 Kânunievvel [21 Aralık 1887].

Dün mutadım üzere pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar iki saat piyano çaldım! Bade't-taam *musique* üstadımın vürûduna kadar *Ernest Daudet*'nin⁶¹ bir romanını mütâlâa ederek vakit geçirdik. Bir buçuk saat Mösyö Devlet ile *quatre mains* /58/ çaldık. *Dîner*'den sonra iki saat yine meşk ettim, gündüz *Pansion*'da iken refikam bulunan *Rachel*'den bir mektup aldım ki onda nişanlandığını ihbar edip cumartesi günü için *bonbon* yemeğe davet ediyordu.

Gece büyük validemin vefatı sebebiyle yine ağladığımız cihetle vücudumda bir kırıklık duyduğumdan saat beşte yatağa girdim. Bu sabah saat [?]⁶² buçukta uyanıp pederimin Türkçesini dinledim, *déjeuner*'den bir saat evvel ve bir saat sonra piyano derslerimi talim ettim.

58 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

59 "edip" kelimesinin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanarak bu kelime eklenmiştir.

60 Metnin orijinalinde bu ay sehven Kânunisani olarak yazılmıştır.

61 *Ernest Daudet*: Edebiyatın farklı dallarında kalem oynattığı gibi çok sayıda roman da yazmış olan Fransız yazar. Alphonse Daudet'nin ağabeyidir.

62 Saati bildiren kelime önce yazılmamış, daha sonra kurşun kalemle ilâve edilmişse de okunamamaktadır.

Cuma günleri *jour de réception*'u⁶³ [kabul günü] olduğundan pederim ve teyzemle saat dokuzda evden çıkıp Avusturya ve Macaristan *consul général*'inin madamını görmek üzere gittim, kendisi pek nazik olduğundan⁶⁴ suret-i fevkalâdede kabul etti. Tahminen bir saat sonra oradan çıktığımda Madam *Loebel*'e uğradım ise de hanesinde bulmadığım için Madam *Schelezinger*'e gittim. Avdette cuma olduğu münasebetiyle yollarda izdiham pek ziyade idi.

Pederim lisanından *Saadet* gazetesine gönderdiğim teşekkürnamenin⁶⁵ tab edildiğini haber aldığım için matbaaya adam gönderip o nüshayı aratmış idim. Avdetimde evde onu bulduğum cihetle varakayı derc etmiş olduklarını gördüm. *Efsûs*'da münderic bulunup da yine /59/ o gazete ile neşrettirilmiş olan, "Feryâd" ismindeki gazeliye söylenmiş olan bazı nazireleri⁶⁶ gördüğüm gibi *Saadet* gazetesinde matbu bulunan bir diğerini dahi bugün gördüm.⁶⁷ Eserimin lâyük olduğundan yüz bin kat ziyade mazhar-ı râğbet oluşunu çektiğim âlâm ve ızdıraba bir mükâfat-ı Rabbâniye olmak üzere telakki etmekteyim.

Bu akşam dahi mutadım üzere *dîner*'den sonra iki saat piyano çaldım.

Fi 11 Kânunievvel [23 Aralık 1887].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım, pederimin Türkçesini dinleyip iki saat piyano meşk ettim. Bade't-taam şehrimize avdet etmiş olan *Baronne de Hobe*'ye bir kart yazıp *Noël*'ini tebrik ettim. Saat dokuzda *toilette*'imi yapıp meduvv bulunduğum Matmazel *Schimill*'in hanesine gitmek üzere çıktım. Taksim'de mektepten gelmesi için pederime biraz intizar ettim. Yarım saat kadar sonra kendisini derûnunda gördüğüm tramvaya binip gittim. *Fiançailles*'i [nişan] tebrik etmek için hanelerine pek çok gelen giden bulunduğu cihetle birçok madamlar ile tanıştık! Alaturka dinlemek için pek çok arzu gösterdikleri cihetle bir iki şarkı çaldım. Benden sonra *Rachel* dahi çalıp hemşiresi *gentille romance* [hoş bir romans] okudu. Pek sevdiğim bir familya olduğu cihetle bir

63 Jour de réception [kabul günü]: Batı tarzı cemiyet hayatının tezahürlerinden olan kabul günü, hane sahibi tarafından yaz mevsimi dışında haftada, on beş günde veya ayda bir ziyaretçi kabul edilen sabit bir günü işaret eder. Bkz. Nevin Meriç, *Gündelik Hayatın Değişimi*, s. 318-319.

64 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

65 Teşekkür yazısının Nigâr Hanım tarafından fakat babasının ağzından yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu yazı "Muallim Miralay Osman" imzasıyla ve başlıksız olarak *Saadet* gazetesinin 5 Kânunievvel 1303 [17 Aralık 1887] tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

66 Nazire: Divan geleneğine göre bir şairin gazeliyle aynı vezin ve kafiye ve benzer içerikte yazılan yeni gazel.

67 Nigâr Hanım'ın "Feryâd" gazeli için birkaç ay içinde sadece *Saadet* gazetesinde on bir nazire yayımlanmıştır.

saatten ziyade müddeti /60/ pek güzel geçirdik. Avdette biraz İlyas Paşa'ya uğradım. Pederim⁶⁸ bir yere meduvv bulunduğundan validem ve teyzemle *diner* ettikten sonra biraz müddet teşrif etmiş olan *cousin'im* ile görüşüp mutad üzere iki saat piyano talim ettim.

Fî 12 Kânunievvel [24 Aralık 1887].

Sabahleyin saat dört buçukta yataktan çıkıp bir saat pederimin Türkçesini dinleyip *midi'*ye kadar dahi bir buçuk saat piyano çaldım. *Déjeuner*'den sonra derhâl *toilette* yapıp *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde gördüğüm tenkidâta⁶⁹ cevap olarak *Saadet* gazetesine bir varaka yazıp gönderdim.⁷⁰ Saat ona yakın yine biraz piyano çalmaya başlamış idim ki meduvv bulunan *E'nin* teşrifini haber verdiler. Kendisi gayetle asabi mizac olup ufak şeyden müteessir olduğu gibi ben de ondan geri kalmadığım cihetle beynimizde açılan muhavere iki saatten ziyade devam etti. Asabıma biraz sükûnet geldiğinde ise bir parti bezik yaptık, *diner*'den sonra alafranga ve alaturka piyano çaldığından ben dahi çayımı içerek dinledim. Saat üçte kendisi gitmekle iki saat piyano meşk ettim.

Fî 13 Kânunievvel [25 Aralık 1887].

/61/ Sabahleyin saat beşte yataktan çıktım. Hemen çayımı içip iki saat piyano meşk ettim. Bade't-taam bazı hane umûruyla meşgul iken *A.* teşrif etmekle bir saat kadar onunla görüştüm. Bu esnada *musique* üstadım geldi.

Saat on bir buçuğa kadar nezdinde derslerimi çaldım:

Diner'den sonra bir saat kadar *en famille* musâhabe edildi. Odama çıktığımda mutadım üzere yine iki saat piyano talim ettim.

Fî 14 Kânunievvel [26 Aralık 1887].

Sabahleyin pederimin Türkçesini dinleyip *midi'*ye kadar piyano talim ettim! Bade't-taam *toilette* yapıp saat ona kadar yine *musique* ile meşgul oldum. Bu esnada Madam Behor Efendi'nin hemşiresiyle beraber teşrifini haber verdiler. Bir saatten ziyade birlikte vakit geçirdik. Gösterdikleri arzu üzerine bir iki şarkı çaldığım gibi Matmazel *Gentile* dahi bir *morceau* çaldı! Kendileri giderken ben dahi birlikte çıkıp Taksim'de biraz yürüdüm. Yokuşun başında ayrıldığımızda saat on ikiye yaklaşmış idi.

68 Kelime önce "pederimin" şeklinde yazılmış, sonra fazla harfler karalanarak "pederim" okunacak şekilde düzeltilmiştir.

69 Ebürrefi imzalı "Muharrir Efendi" isimli mektuptan bahsedilmektedir.

70 Bu yazı *Saadet* gazetesinin 14 Kânunievvel 1303 [26 Aralık 1887] tarihli sayısında "Osman Bey'in Kcrimcsi Nigâr" adıyla imzasız olarak yayımlanmıştır.

Eve geldiğimde ısmarlamış olduğum *Saadet* gazetesini verdiler. Gönderdiğim mektup dünkü nüshada matbu bulunduğunu müşir bugünkünde güzel varaka gördüğüm cihetle adam gönderip dünkünü dahi getirttim. Tab ettirdiğim eser edibe hanımlarımıza bir teşvik olduğunu görmekteyim.⁷¹ /62/ Zira geçen günkü nüshada benim “Feryâd” a bir nazire bulunduğu gibi bugün dahi diğer bir hanım tarafından gönderilmiş uzun bir manzume gördüm. *Dîner*’ye kadar gazetelerin mütâlaasıyla meşgul oldum! Bade’t-taam iki saat piyano çalıp saat altıya kadar dahi validemin odasında vakit geçirdim.

Fî 15 Kânunievvel [27 Aralık 1887].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp bir saatten ziyade pederimin Türkçesini dinledim. Bir buçuk saat dahi piyano çalıp *déjeuner* ettim! Validemin bazı biçilecek şeyleri bulunduğundan onları biçtikten sonra *toilette*’imi yapıp iki saati ikmâl etmek üzere yarım saat daha piyano çaldım.

Saat on buçukta ise sokağa çıkıp mücellid *Thom*’a kadar giderek ciltlenmek üzere birkaç kitap bıraktım. *Dîner*’den sonra iki saat derslerimi meşk edip yarım saat dahi alaturka piyano ve biraz dahi kanun çaldım. Şimdi vakit gece yarısına takarrüb etmektedir. Yavrularımdan haber almayı yine birkaç zaman oldu! Acaba ne âlemedirler? Cenâb-ı Hakk’tan vüsat-i hâli yalnız onunçün talep ederim ki ciğerpârelerimin matlûbum vechile ikmâl-i terbiyelerine muktedir olayım. Âh Münirciğim, şimdi senin tam talim ve tederrüs edecek zamanındır. Hayfâ ki o mukaddes vazifenin ifâsından kader beni mahrum etti.

Fî 16 Kânunievvel [28 Aralık 1887].

/63/ Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat piyano talim ettim! Mutadımızdan bir saat evvel *déjeuner* edip germâbeye gittik. Saat onda avdet ettim. *Musique* üstadımla *étude*’leri ve *4 mains* çaldıktan sonra kendisini salıvermediğim cihetle cümleten *dîner* ettik. Bade’t-taam Mösyö Devlet bir hayli piyano çaldı. Kendisinin piyanosunu dinleyip de hayran olmamak mümkün değildir. Ben dahi biraz kanun çaldım.

Pederimle beraber gittiklerinde mutadım üzere piyano meşk etmeye başlayıp iki buçuk saat çaldım, şimdi saat altıya geliyor, uyku zamanına kadar mütâlaa edeceğim.

Fî 17 Kânunievvel [29 Aralık 1887].

71 Nigâr Hanım bir kadın ruhunu samimiyetle ortaya koyduğu şiirleriyle dönem kadınlarına “kendileri olarak” yazmak hususunda verdiği cesaretin farkındadır.

Geceleri pek geç uyuyabildiğim cihetle sabahları dahi geç kalkabiliyorum. Bu sabah saat beşte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar bir saat piyano talim ettim. *Déjeuner*'den sonra Sadullah Paşazâde Âsaf Bey teşrif etmekle hengâm-ı tufüliyetimizi beraber geçirmiş bulunduğumuzdan kendisi pederimle musâhabe etmekte iken ben dahi nezdine gittim. Bu muameleden pek ziyade memnun kaldı. Kendisi ve ben piyanoda birer *sonatine* çaldık. Azimetinden sonra iki saat talim ettim. *Dîner*'den sonra ise buçuk saat çaldım.

Fî 18 Kânunievvel [30 Aralık 1887].

/64/ Sabahleyin saat beşte yataktan çıkıp yediye kadar piyano meşk ettim. *Déjeuner*'den sonra ise akşama kadar şiir nazmıyla meşgul oldum. *Dîner en famille* [aileyle akşam yemeği] edip gece dahi iki saat derslerimi meşk ettiğim gibi bir saat validemin odasında vakit geçirdim.

Fî 19 Kânunievvel [31 Aralık 1887].

Bu sabah saat dörtte yataktan çıktım, dün akşamdan beri yağmakta olan kar ortalığı bembeyaz etmişti. Uyanır uyanmaz mevsim-i şitânın en ziyade sevdiğim bu hâli gözüme çarptı! Bir saat kadar hane umûruyla iştigal edip iki saat dahi piyano meşk ettim, *déjeuner*'den sonra küçük teyzem teşrif ettiğinden biraz kendisiyle görüşüp *toilette*'imi yaptım. Hem sene-i cedid-i efrenci⁷² olmak münasebetiyle ve hem de Avrupa'dan geleli kendisini görmemiş bulunduğumdan saat onda Madam *de Hobe*'ye gittim. Keyifsiz ve yatakta bulunduğunu haber verdiklerinden avdet eyledim. *Dîner* zamanına kadar kitap mütâlaa edip bade't-taam dahi iki saat piyano meşk ettim, validemin odasına gittiğimde yavrularımın bahsi açılmakla gözlerimden bilâ-ihhtiyar yaş dökülmeye başladı. Dün gece yatağımda iki saatten ziyade ağladım!

Vakit vakit ciğerpârelerimin tahassürüyle ciğergâhıma âteşin tığlar saplandığını duymaktayım.

Bâhusus Münir'in tahassürü beni bazı kere bîtab ü tüvân bırakmaktadır. Mâlikesi bulunduğum *force de caractère* [karakter gücü] ekseriya çehremi /65/ muhatablarıma karşı mütebessim bulunduruyor ise de hakikatte: *Je suis haineuse à tout ce qui n'est pas mourir* [Ölmeyen her şeyden nefret ediyorum]. Ey benim nâzır-ı hakâyık olan Yezdânım! Bu yalnız gecelerimde döktüğüm sirişk-i teessürü yalnız sen görüyorsun.

Bir mâder-i mütehassirin⁷³ feryad-ı hazinini sen işitiyorsun, senden istimdâd ederim!

İrae-i mucizât eyle, bana bir iktidar ver ki o emr-i ilâhiyyenden biri ve birincisi olan taallûmden mahrum bulunan bahtsız çocuklarımı nezdime alıp ikmâl-i terbiyelerine gayret edeyim.

Fî 20 Kânunievvel [1 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp derhâl *toilette*’imi yaptıktan sonra biraz piyano meşk edip aşağıya indim. *Mevlid-i Nebî* kıraat olunacağından meduvvînin ekserisi teşrif etmişti. Üç sofrâ halkı taam ettikten sonra meduvvîn hazır bulunduğu hâlde *Mevlid* kıraat olundu!

Kariesi, pek güzel bir sedaya malike bulunduğundan devam ettiği iki saat müddetçe ağladım.

Her bir şey hâlince kalb-i mahzûnuma tesir ettiği hâlde bu gibi zaten müessir olan bir şey elbette üzerimde hakkıyla icrâ-yı hüküm edecektir. Saat on bire yakın misafirler cümleten gittikleri cihetle ben dahi odama çekilip mütâlaa etmeye başladım.

Biraz sonra Mösyö Devlet geldi. En son defa aldığım *quatre mains*’in *mesure*leri [ölçü] pek güç olduğundan bu defa kendisini hoşnud edemedim.

/66/ *Dîner*’den sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim. Şimdi gece yarısına bir saat var uyku zamanına kadar okuyacağım. Hiç görmediği bir şey olduğu cihetle mevlid şekerlerinden Mösyö Devlet’e dahi birkaç külâh verdim.

Fî 21 Kânunievvel [2 Ocak 1888].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir buçuk saat piyano çaldım.

Haftada bir kere çıkmak üzere *Mürüvvet*⁷⁴ namıyla bir gazetenin maarif nezaretinden ruhsatnamesi alınmış olduğundan, heyet-i tahririyyesinde bulunan Mahmud Celâleddin Bey⁷⁵ gelip pederimle mülâkat etmekle her nüshaya benim

73 Nigâr Hanım’ın kendisini “mâder-i mütehassir” imgesiyle tanımlaması devam etmektedir.

74 *Mürüvvet* gazetesinin “kadınlara mahsus” olarak yayımlanan yine *Mürüvvet* isimli haftalık nüshasından söz edilmektedir.

75 Mahmud Celâleddin Bey: *Mürüvvet*, *Hazine-i Evrak* gibi gazeteleri çıkaran bu zât Abdülhak Şinasi Hisar’ın (1887-1963) babasıdır. Son dönem günlüklerinde Rumeli Hisarı’nda yalı komşusu olarak görülecek olan Neyyir Hanım da Abdülhak Şinasi Hisar’ın annesidir. Hisar’ın bazı yazılarında Nigâr Hanım’a ilişkin önemli anı parçaları vardır.

dahi eser göndermekliğimi musırrâne talep ettiyse de şimdilik kaviyyen söz veremedim, buna sebep dahi *position*’um olduğunu arz ettim. *Déjeuner*’den sonra validemin keyifsizliği münasebetiyle Doktor Zambako’ya, ondan dahi Madam Bonkofski Bey’in hanesine gittik. Orada bulunduğumuz müddetçe teşrif eden⁷⁶ birkaç matmazeller ile dahi görüştük. Bir saat sonra Madam *Lecoq* Paşa’ya gidip sene-i cedidi tebrik ettim!

Avdetimizde saat on ikiye gelmişti, *dîner*’ye kadar kitap mütâlaa ettim. Bade’t-taam dahi iki saat üç çeyrek piyano meşk ettim.

Bugün pederim, Mahmud Bey vasıtasıyla Maarif Nâzırı Münif Paşa’ya⁷⁷ dahi bir nüsha *Efsûs* gönderdi. *Efsûs* hakkında geçen gün *İstambul*⁷⁸ namındaki Fransız gazetesinde bir makale manzurum oldu.

Fî 22 Kânunievvel [3 Ocak 1888].

/67/ Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp, pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*’ye kadar piyano meşk ettim. Pazartesi günü akşam merdivenden düşüp vücudum pek ziyade sarsıldıysa da o zaman hiçbir tarafımda şiddetli bir ağrı duymamıştım. Şimdi dâhilen vücudumda pek şedid ağrılar duymaktayım.

Déjeuner’den sonra bu hâlin tesiriyle olmalıdır ki pek ziyade üşümekteyim. Vakit vakit vücudumda *frisson*’lar [titreme] duyduğumdan minder üzerine uzanmıştım, bu esnada ehıbbâdan K’nın teşrifini haber verdiler.

Kendisiyle ettiğimiz musâhabet epeyce beni *distraire* [dikkat dağıtmak] etti. *Efsûs* hakkında gazetelerde olan makalâtı görmek arzusunda bulunduğu cihetle irae eyledim, okudu. Henüz kanun dinlememiş bulunduğu cihetle talebi üzerine biraz çaldım. Azimetinden sonra ise *dîner* zamanına kadar keyifsiz ve yatakta bulunan validemin nezdinde vakit geçirdim. Validemin keyifsizliği birkaç zamanlardır ki imtidâd ediyor. Kariben iade-i âfiyet etmesini Cenâb-ı Hakk’ın kerem ve inayetinden temenni eylemekteyim. Bîçare validemin uğradığı keder⁷⁹ dahi sıhhati üzerinde sû’-i tesir ettiğinde şüphe yoktur.

76 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

77 Devrin Maarif Nazırı Mehmet Tahir Münif Paşa kısa bir süre sonra Nigâr Hanım’ın günlüğünde ve Osman Paşa’nın evinde sık sık görülen simalardan biri olacaktır. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’nin ve bu encümenin yayın organı *Mecmua-i Fünûn*’un kurucusu olan bu zâtın Nigâr Hanım daima büyük bir saygı ve sevgiyle söz eder.

78 *Le Stamboul*: İstanbul’da Fransızca olarak yayımlanan bir günlük gazete.

79 Nigâr Hanım kardeşi Ali’nin vefatından, bu kalıcı kederin Emine Rifati Hanım’ın sağlığını bozduğundan bahsetmektedir. “Kardeşimin Fesi” isimli şiirinde Nigâr Hanım, yıllar sonra bile Ali’nin fesini göğsünde saklayan annesinin acısını işler. Nigâr Hanım’ın kitaplarına girmeyen bu şiir 1914 yılında yayımlanmıştır; *Nevsâl-i Milli*, 1330 [1914], s. 5-6.

Dîner'den sonra yine biraz nezdinde vakit geçirip odama çıkıp⁸⁰ iki saat piyano meşk ettim. Tekraren validemin nezdine gittiğimde ise doktorun tertib ettiği ilâçlardan başka dahi arkasına bazı ilâçlar sürüp yukarı çıktım. Ümid ederim ki bu gece rahat eder.

Fî 23 Kânunievvel [4 Ocak 1888].

/68/ Bu sabah saat dört buçukta yataktan çıktım, çayımı içip *midi*'ye kadar piyano meşk ettim.

Déjeuner'den sonra biraz müddet validemi istifsâr etmek üzere gelen misafirleriyle görüşüp *musique* üstadımın vürûduna kadar dahi kitap mütâlaa ettim.

Geldiğinde ise⁸¹ getirdiği bir *morceau*'yu *déchiffrer* ettim. Beraber bir *quatre mains* dahi çaldık. *Dîner*'den sonra yine iki buçuk saat meşk ettim. Zavallı valideciğim yine geceyi pek rahatsız geçirdiği cihetle bugün dahi yataktan çıkmadı. Aman yâ Rabbî sen âfiyet ihsan eyle zira bu hâlden dolayı kalben pek müteessirim.

Fî 24 Kânunievvel [5 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dört buçukta yataktan çıkıp validemi istifsâr ettikten sonra pederimin Türkçesini dinledim, validem elân iade-i âfiyet edemediği cihetle bugün bir diğer hekim celb ettirip, keyifsizliğin *bronchite* olduğunu öğrendik. Bugün bittabi piyanoya çalışamayıp gâh yatakta bulunan validemin nezdinde bulunarak ve gâh ise yalnızca odamda mütâlaa ederek akşam ettim ise de, bir zucret-i şedîde içinde gün geçirdim.

Dîner'den sonra odama çekilip ciğerpârelerimin tahassürüyle meyûsü'l-bâl olup ağlarken “Bir Mâder-i Mûtehassir”⁸² unvanı ile bir tahassürname inşâd ettim ki tamamiyle teessürâtımı müşîrdir. Saat beşte yine validemin nezdine gidip ilâçlarına nezaret ettim, Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle ümid ederim ki bu geceyi rahat geçirir.

Fî 25 Kânunievvel [6 Ocak 1888].

80 Önce “çıktığımda” olarak yazılan kelime sonradan farklı bir kalemle “çıkıp” okunacak şekilde düzeltilmiştir.

81 “geldiğinde ise” kelimeleri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

82 Evlâtlarından ayrı düşmüş bir annenin acılarını duygusal bir dille yansıtan bu şiir “Mâder-i Mûtehassir” adıyla ve altında 25 Kânunievvel 1303 tarihiyle *Efûs II*'de (s. 10-13) yer almaktadır. Ancak daha önce “Bir Mâder-i Mûtehassir” ismiyle *Mürüvvet*'te yayımlanmıştır; no. 7, 28 Mart 1304 [9 Nisan 1888], s. 130-131. Aynı şiirin *Parça Bohçası*'nda da yayımlandığı görülmektedir; no. 1, 1305 [1889], s. 6-7.

/69/ Bugün saat beş buçukta yataktan çıkıp leke'l-hamd validemi biraz iyi gördüğüm cihetle bir buçuk saat piyano meşk ettim. Yalnızca *déjeuner*'mi ettikten sonra bir buçuk saat daha çaldım.

Biraz gazete mütâlaasından sonra saat on birde sokağa çıkıp kitaplarımı almak üzere mücellide gittimse de hazırlanmadığından canım sıkıldı. *Dîner*'den sonra yine iki saatten ziyade piyano⁸³ ettim, şimdi bir çay içip uyku zamanına kadar *Le Valet Assassin*⁸⁴ [Katil Uşak] ismindeki romanı mütâlaa edeceğim.

Fî 26 Kânunievvel [7 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp validemi istifsâr ettikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. Lehü'l-hamd validem biraz iyice ise de piyano pek yakın bulunduğu cihetle rahatsız ettiğinden hiç çalamadım, saat dokuzdan sonra Mösyö Devlet gelip yarın akşam Âsaf Bey'le beraber *dîner*'ye gelmesi hakkında olan kararın mümkün olmayacağını ve kendisi ders verip gidecek ise de Âsaf Bey'in geleceğini haber verdi. Ve yarın akşam için zuhur eden mâniden dolayı istirham-ı affetmeye geldiğini söyledi. Kendisi gittiğinin akîbinde ehîbbâdan A. teşrif etmekle saat on ikiye kadar birlikte vakit geçirip birer dahi çay içtik.

Dîner'den sonra valideme Türkçe bir tiyatro parçası okuyup bütün geceyi odamda yalnız mütâlaa ederek geçirdim! Bu gece yalnızlıktan pek muzdarib bulundum.

Fî 27 Kânunievvel [8 Ocak 1888].

/70/ Gece yarısından üç saat sonra hâlâ yatağımda uyanık bulunuyor idim. Mamafih sabahleyin yine saat üç buçukta uyandım! *Insomnie*'den [uykusuzluk] ziyade muzdaribim.

Validemi istifsâr ettikten sonra *toilette*'mi yapıp *midi*'ye kadar mütâlaa ettim, kendi kendime *déjeuner* ettikten sonra Mösyö Devlet gelip piyano çalmaya başladım, bu esnada Naciye ve Mevhibe Hanımlar teşrif etmekle bittabi itizâr edip dersimi tekmlil ettim. Üstadım gittikten sonra saat on buçuğa kadar pek güzel vakit geçirdik. Kendileri gittiğinde ben dahi saat on birde evden çıkıp biraz kâğıt almak üzere *Bon Marché*'ye kadar gittim. Avdetimde Âsaf Bey'i evde buldum. Lehü'l-hamd validem iyice olduğundan birlikte *dîner* ettikten sonra

83 Bağlama göre arada bulunması gereken bir kelime (meşk, talim vs) yazılmamıştır.

84 *Le Valet Assassin* [Katil Uşak]: Alfred Sirven-Armand L'Afrique'in 1885'te yayımlanan romanı.

musique yaparak ve musâhabe ederek saat dörde kadar eğlendik. Kendileri pederimle tiyatroya gittiklerinde ise iki saat piyano meşk ettim. Şimdi gece yarısıdır davet-i nevm için mütâlaa edeceğim, inşallah bu gece biraz uyurum.

Fî 28 Kânunievvel [9 Ocak 1888].

Dünkü gün icrası mutadım olan şeylerden başka hiçbir şey yapmadım. Bu sabah saat üçte yataktan çıkıp *toilette* yaptıktan sonra beş buçuk vapuruna yetişmek üzere Kabataş'a indim. Vapurda biraz çerez yedim, Hisar'da Zeynep Hanım'a gittiğimde kendisini orada bulduğum için pek memnun oldum. İki saat mülâkattan sonra: Sekiz buçuk vapuruna râkiben /71/ Mirgün'e Sabri Paşa merhumun sahilhanesine gittim. Hanımefendi mutadı üzere gayet nazik bulundu. Biraz sonra oraya teşrif eden bir madamla dahi görüştüm!

Gerek Sabri Paşa'nın haremi ve gerek Zeynep Hanım kalmaklığım için pek çok ısrar ettilerse de o niyetle gitmediğim için itizâr ettim.

Boğaziçi'nde gezmek için hava pek müsait değil idi. Yağmur gâh dökülüp gâh kesilmekte idi. Mamafih birkaç vakittir deniz havası almadığım cihetle seyahatimden memnun oldum!

Mirgün'den on buçuk vapuruna binerek saat on ikide eve geldim. Lehü'l-hamd valideynimi iyi buldum. Sabahleyin evden çıkar iken biraz canım sıkılıp o hâl asabıma dokunduğundan Fındıklı'ya gidinceye kadar ağlamıştım. Seyahatim bir dereceye kadar o teessürü def etti.

Dîner'den sonra biraz validemin misafirleriyle görüşüp iki saat piyano meşk ettim. Geçenlerde T'ye ^{Tevfik} *Zemzeme*'yi vaad etmiş bulunduğumdan bir nüsha *Efîs* ile beraber ciltletip bugün gönderdim.

Şimdi saat beşi geçiyor uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim. Bugün kitabımı dahi birlikte aldığımda isabet etmişim zira vapurda gidip gelir iken vakit geçirmeye medar oldu. Yavrucuklarımdan yine birkaç vakittir haber alamadığım için merak etmekteyim, yine Münirciğimin mektebine bir adam gönderip istifsâr ettirmeliyim.

Fî 30 Kânunievvel sene 303 [11 Ocak 1888].

DÖRDÜNCÜ DEFTER

/1/ Dördüncü Cild¹

Fî 31 Kânunievvel sene 303 [12 Ocak 1888].

Jurnalım

Sabahleyin dörtte yataktan çıkıp çayımı içtikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. İki saat dahi piyano meşk edip validemle *déjeuner* ettim! Bade't-taam bir saat kadar hane umûruyla meşgul oldum. Akşama kadar dahi odamda kitap mütâlaa ettim.

Mösyö Devlet geldiğinde evvelâ *étude*lerimi ve *Tchaikofski*'nin² [Çaykovski] bir *morceau*'nu çalıp badehu kendisiyle *quatre mains* çaldık. *Dîner*'den sonra bir saat kadar valideynimle musâhabe edip iki saatten ziyade piyano talim ettim! Şimdi vakit gece yarısına yaklaşmaktadır.

İki ayı mütecavizdir ki İhsan aleyhinde ikame-i dava³ ettiğimiz hâlde tevkil ettiğim adamın şimdiye kadar hiçbir gûne haber ile vürûd etmemesi bu davayı kazanamayacağını isbat etmektedir. Hatta tavassut eden Tevfik Efendi'ye birkaç defadır gelmesiyçün haber gönderdiğim hâlde her bir defasında bir yalan söyleyip şimdiye kadar zuhur etmemesi dahi o zannımı takviye etmektedir. Yalnız aldığım haber, ne İhsan ve ne de vekili mahkemeye gelmediklerinden gıyaben hükmolundu sözünden ibarettir. Fakat ne yolda hükmolundu, /2/ bilinmiyor! Birkaç gündür buna dair familyaca bahis geçtiği cihetle bugün pederim, rüfekasıyla dahi bu hususta müzâkere ettiğinde içlerinden birisi, bizim vekilin ittihaz ettiği meslek hakkaniyet üzere ise de İhsan gibi bir haine karşı o yolda muamelât ile hiçbir şeye muvaffakiyet mümkün olmayacağından vekili değiştirip bir diğeri ve celb edeceği yalancı

1 Salih Keramet Nigâr tarafından *düşülen not*: 4. Defter 13. I. 1888'den 13.III.1888'e kadar.

2 Pyotr İlyiç Çaykovski: Romantik akıma mensup dünyaca ünlü Rus besteci.

3 İkame-i dava: Dava açmak

şahitler vasıtasıyla İhsan'ın beni terk ettiğini iddia etmek tarîkini tavsiye etmiş ise de bu tavsiyeye tevfi-k-i muamele etmek vicdanım aleyhinde bir hareket olacağından iade-i hürriyetim için dahi her şeyde olduğu gibi Cenâb-ı Hakk'ın muavenetini temenni eylerim.⁴

Fî 31 Kânunievvel sene 303 [12 Ocak 1888].

Bugün yataktan çıktığımda saat beşi geçmiş idi. Pederimin Türkçesini dinleyince[ye] kadar yediye geldiği cihetle *déjeuner* ettik. Kahvelerimi[zi] içerken ehîbbâdan E. teşrif etmekle saat dokuz buçuğa kadar birlikte vakit geçirdik. Azimetinden sonra iki saat piyano meşk ettik! Bugün hizmetçinin birinin zevci vefât ettiğini haber almış bulunduğu için memleketine gitmek mecburiyetini beyan ederek gittiği gibi diğerini dahi bir iki gün evvel zevci gelip götürdüğünden, bu akşam /3/ mektepten bir hizmetçi gelip hizmetimizi ifâ ettiyse de derhâl adam bulamayacak olursak pek ziyade müşkilât çekeceğimizde şüphe yoktur! Mamafih Cenâb-ı Hakk'tan onu temenni ederim ki başka yolda keder vermesin.

Akşam üzeri biraz hane umûruyla iştigal edip *dîner*'den sonra yine iki saat piyano meşk ettim. Şimdi saat beşi geçiyor uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 1 Kânunisanî⁵ 303 [13 Ocak 1888].

Dünkü gün iki saat gündüz ve iki saat gece piyano meşk edip, sair zamanımı hane umûruyla iştigal ederek geçirdim.

Bu sabah saat beşte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar yine hane umûruyla meşgul oldum! *Déjeuner*'den sonra biraz teyzemle görüşüp iki saat piyano meşk ettim, iki saat dahi şiir nazmıyla meşgul bulundum. Bugün aşçı getirdiler ise de daha yukarı hizmetini ifâ edecek bir adam bulunmadığından mektepten adam gelip hizmet eyliyor. *Dîner*'den sonra yine iki saat piyano meşk ettim! Şimdi saat beşi geçiyor, iki gündür⁶

4 İki aydan fazla zaman geçtiği halde boşanma davasından bir sonuç alınamadığı, Nigâr Hanım'ın avukatının davaya karşı ilgisiz davrandığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Osman Paşa'nın arkadaşlarından biri avukat değiştirmeleri bir diğeri ise yalancı şahit tutarak İhsan Bey'in Nigâr Hanım'ı terk ettiğini öne sürmelerini önermektedir. Fakat Nigâr Hanım yalancı şahit tutma teklifini vicdanıyla bağdaştırmamakta, bunun yerine Allah'ın yardımına güvenmektedir.

5 Defterde sehven Kânunievvel olarak yazılmıştır.

6 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

pek ziyade kar yağıp /4/ soğuk dahi pek şedid olduğundan: Her taraf ve hatta sürahilerdeki sular bile münce mid.

Fî 3 Kânunısani [15 Ocak 1888].

Bu sabah saat beşte yataktan çıkıp biraz hane umûruyla meşgul olup iki saat dahi piyano meşk ettim! *Déjeuner*'den sonra akşama kadar yazıp okumakla meşgul bulundum. Mösyö Devlet geldiğinde derslerimi çalıp öyle söz vermiş bulunduğumdan birlikte *dîner* ettik. Bade't-taam birkaç saatler kendisi en büyük *compositeur* ların [besteci] âsârından birçok güzel şeyler çaldı. Birlikte birkaç parça dahi *quatre mains* çaldık. Çaylarımızı dahi içtikten sonra kendisi gitmekle biz dahi odalarımıza çekildik. Bu zât sanatının hakikaten üstadı, gayet namuslu bir adam olduğundan sahihan muhâzarasından istifade etmekte ve kaldığı geceler memnun olmaktayım. Şimdi saat altıya geliyor, okuduğum romanı ikmâl ettiğim cihetle bu gece dahi uyku zamanına kadar eşâr okuyacağım.

Fî 4 Kânunısani [16 Ocak 1888].

/5/ Bu sabah saat beşte yataktan çıktığımın akibinde idi ki Mahmud Celâleddin Bey'in teşrifini haber verdiler, hatta daha çayımı içmemiş ve içmemek niyetinde bulunduğumdan kendisine götürdüm.

Çıkaracakları gazete için yine eser göndermekliğim hakkında pederime pek ziyade rica edip kendisi dahi bittabi reddedemediğinden bir şey vermekliğim hakkında emir verdiğiinden biraderim merhum hakkında söylemiş olduğum "Mersiye"nin⁷ tab olunmak üzere bir suretini verdim.

Kendisi gittiğinde saat yediyi geçmiş bulunduğundan hemen *déjeuner* ettik, saat dokuzdan sonra idi ki iki saat piyano talim ettim. *T'*ye göndermiş olduğum kitapları aldığını mübeyyin bugün bir teşekkürnamesini aldım.

Validemin keyifsizliği yine teşeddüd ettiği cihetle *dîner*'den sonra yalnız bir saat piyano meşk edebildim! Bu hâlden dolayı ne kadar muzdaribü'l-kalb olduğumu Allah bilir, bize aziz olanların hastalığını görmek kadar müşkil hiçbir şey daha tasavvur edemiyorum. Bâhusus ekser geceleri uyumadığından pek ziyade sıkıntı çekmekteyim, mübtelâ olduğum *insomnie*'nin teşdidine sebebiyet veren bu hâl olduğunda iştibah yoktur. Vakit gece /6/ yarısına yaklaşıyor, şimdiye kadar onun ilâçlarıyla meşgul oldum! Teessürât-ı derûniyeme iki ayı mütecevizdir ki validemin inhiraf-ı mizacı teessürü dahi inzımam ettiğinden,

7 *Efsûs II*'de yer alan "Mersiye" (s. 107-109) 7 Mart 1304 [19 Mart 1888] gününün notları arasında görüleceği gibi önce *Mürivver*'te yayımlanmıştır.

sahihan vakit vakit kendimi ye's-i tâm içinde bulmaktayım. Cenâb-ı Hakk muinim olsun.

Fi 5 Kânunısanı [17 Ocak 1888].

Bu sabah yataktan çıktığımdan biraz sonra idi ki *docteur* [doktor] gelip valideme yine ilâçlar tertib edip arkasına dahi on tane kuru boynuz çekirtmesini⁸ tavsiye etti. Keyifsizliği *bronchite*'ten başka bir şey değil ise de kendisini biraz iyice görünce *imprudence* edip komşuya çıktığından yeniden soğuk almış olduğunu beyan etti!

Bütün gün nezdinde bulunarak ilâçlarını vaktiyle vermek vazifesini ifâ ettim. Yine bugün ızdırabât-ı derûniyyeme had tayin edemiyordum, *déjeuner* olmak üzere yalnız bir iki lokma et yiyip *dîner*'yi dahi pederimle ettim. Gece refakatinde sevdiği Emine Hanım bulunduğu cihetle bir iki saat kitap okuyabildim. Eğer kabul ederse niyetim bu gece odasında yatmaktır. Cenâb-ı Hakk hâlime merhametle inşaallah serian âfiyet ihsan eder.

Fi 6 Kânunısanı [18 Ocak 1888].

/7/ Sabahleyin saat beşte yataktan çıkıp hemen validemin nezdine gittim. Leh'ül-hamd bugün biraz iyice idi. Doktor dahi o fikirde bulundu. Saat sekize kadar nezdinde bulunup *musique* üstadımın geleceği gün olduğu için kendisinden istizân edip iki saat piyano meşk edebildim! Akşam üzeri biraz dahi kitap mütâlaa ettim, Mösyö Devlet *dîner*'ye kalmak üzere saat on ikiden sonra geldi. Derslerimi çaldıktan sonra *dîner* ettik. Gece saat beş buçuğa kadar birlikte bulunup *quatre mains* çaldığımız gibi kendisi pederimin bugün aldığı bir nota defterini kâmilten çaldı. Çaylarımızı dahi içtikten sonra gitmekle ben dahi yine biraz validem nezdinde bulundum.

Fi 7 Kânunısanı [19 Ocak 1888].

Saat dörtte yataktan çıkıp validemi istifsâr ettikten sonra bir saat pederimin Türkçesini dinledim! *Midi*'ye kadar yine validemin yanında bulunup bade't-taam *toilette*'imi yapıp iki saat piyano meşk ettim. Bu esnada Sadullah Paşazâde Âsaf Bey teşrif etmekle bir saat kadar mülâkat /8/ ettik. *Dîner*'den sonra yine piyano talim etmek istedimse de validemin odasından یشitildiği cihetle bir saatten ziyade devam edemedim. Biraz dikişle meşgul oldum. Şimdi vakit

8 Kuru boynuz çekirtmek: Sırt ağrılarını gidermek amacıyla halk arasında "bardak çekirtmek", "kupa çekirtmek" olarak da bilinen vakumize tedavi yöntemi in kuru boynuz ile uygulanması.

gece yarısına yaklaşıyor, uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim, ah bir kere sabah olsa...

Fî 8 Kânunısani [20 Ocak 1888].

Geceleri *insomnie*'den ne kadar muzdarib olduğumu tarif edemem. Binaenaleyh sabahleyin vücudumdaki kırıklık hasebiyle pek güç yataktan çıkabiliyorum. Saat dörtte kalktım, biraz validemin nezdinde bulunup *déjeuner*'ye kadar piyano talim ettim! Bade't-taam *toilette*'mi yapıp akşama kadar fevkalâde bir *angoissé* [kaygı] içinde vakit geçirdim, saat onda idi ki yavrularımı istifsâr ettirmek üzere mekteplerine adam gönderip leke'l-hamd iyilik haberlerini aldım. *Dîner*'den sonra yine bir saat piyano talim edip biraz dahi validem nezdinde bulundum.

Fî 9 Kânunısani [21 Ocak 1888].

/9/ Dün *déjeuner*'den sonra piyanoyu dışarı naklettirdim, zira validemin odasının üzerinde bulunduğu ve kendisi rahatsız olduğu cihetle meşk edemiyordum! Onunla meşgul bulunduğum bir zamanda *T.* teşrif etti. Kendisiyle pek az görüşebildik. Çünkü bu esnada İran Sefiri Muhsin Han'ın⁹ adamı gelip eğer pederim evde ise sefir hazretlerinin teşrif edeceğini haber verdi. *T*'nin azimetinden sonra bir saat piyano meşk ettim.

Sefir geldiğinde müsinn ve pek muhterem bir zât olup mütâlaa etmiş olduğu şiirlerim için beni tebrik etmek arzusunu beyan etmesi üzerine örtünüp kendisini kabul ettim. Bu hâlden dolayı pek ziyade beyan-ı memnuniyet etti. Ben dahi kendilerinin muhâzarasından pek hoşlandım.

Gece iki saat piyano meşk ettim. Gece yarısına kadar dahi okudum. Bu sabah saat dörtte yataktan çıkıp biraz hane umûruyla meşgul olup iki saat piyano meşk ettim. Lehü'l-hamd validem bugün iyicedir, *déjeuner*'den sonra bütün günü validem nezdinde geçirdim. *M.* Devlet /10/ geldiğinde derslerimi çaldıktan sonra birlikte *dîner* ettik, bade't-taam *quatre mains* çalıp bir parti

9 Mirza Muhsin Han Muinülmülk: 1873-1891 yılları arasında İstanbul'da görevli bulunan İran Sefiri. Bkz. Güllü Yıldız, "İstanbul'da Bir Acem Matbaası: Kitapçı Tahir ve Ahter", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, L (2017), s. 175-218.

Günlükten anlaşıldığı kadarıyla Muhsin Han'ın eşi, kızkardeşleri, kızı, kızının kayınpederi Prens Eminüddeve de İstanbul'dadır. Bu sayfada ilk kez görünen Muhsin Han bir süre sonra Osman Paşa ve Nigâr Hanım'ı sık sık ziyaret etmeye başlayacak, aileler karşılıklı olarak görüşecektir. Muhsin Han'ın ziyaretlerinde kendisine İran sefaret erkânından Ohannes Han, Cevad Han, Rıza Han, Artaki Han gibi şahıslar da eşlik edecektir.

dahi bezik oynadıktan sonra çaylarımızı içtik. Kendisi gittiğinde vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Şimdi biraz validemin yanına gidip yine odama çıktım.

Fî 11 Kânunısani [23 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtte Tefvîk Efendi'nin vürûdunu haber verip uyandırdılar. Davadan şimdiye kadar hiçbir haber alamadığım cihetle çağırtmış idim, maaşından bir miktar meblağ kat olunup infakım için tarafıma gönderilmesi hükmolunmuş ise de elân ilâmın adliye gitmediğini bildirip vuku bulan tembihim üzerine yarın ilâm-ı mezkûrun bir suretini getireceğini vaad etti.¹⁰ Çayımı içtikten sonra *midi*'ye kadar yani iki saatten ziyade piyano meşk ettim! Bade't-taam bütün gün validemin yanında bulunup *dîner*'den sonra yine iki buçuk saat piyano talim ettim, ve biraz dahi kâğıt üzerine kanava¹¹ işledim. Şimdi vakit gece yarısıdır.

Fî 12 Kânunısani [24 Ocak 1888].

/11/ Sabahleyin saat beşte yataktan çıktım, çayımı içtikten sonra biraz hane umûruyla meşgul olup bir saat piyano meşk ettiğim gibi *déjeuner*'den sonra *toilette*'imi yapıp bir saat daha çaldım. Biraz validemin yanında vakit geçirip odama çıktığımda kitap mütâlaasından sonra *dîner* zamanına kadar *patience* açmakla meşgul oldum.

Gece yine iki saat piyano meşk ettim, şimdi dahi kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 13 Kânunısani [25 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıktım. Çayımı içtikten sonra piyanonun yeri pek münasebetsiz olduğundan onu diğer bir cihete nakledip orasını tanzim etmekle meşgul iken *midi* oldu. *Déjeuner*'mi ettikten sonra *toilette* yapıp Nişantaşı'na Râif Paşa'nın konağına gittim.

Hanımefendi orada bulunmadığından biraz hanesiyle görüşüp: Oradan dahi Hüsam Efendi merhumun hafidesi Neyyir Hanım'a gittim. Kendisi dahi hanesinde değil idiye de komşuda bulunduğu çağırıldılar, bir saatten ziyade mülâkat ettik! Eve avdetimin akîbinde idi ki Mösyö Devlet dahi geldi, /12/ derslerimi çaldıktan sonra diğer bir yere söz vermiş bulunduğu *dîner*'ye kalmadı. Gece bade't-taam biraz validemin misafirleriyle görüşüp iki buçuk saat piyano talim ettim. Şimdi vakit gece yarısına geliyor.

Fî 14 Kânunısani [26 Ocak 1888].

10 Nigâr Hanım'ın geçimi için İhsan Bey'in maaşından yapılacak kesintiden söz edilmektedir. Ancak davanın sürdüğü, bunun bir ara karar olduğu anlaşılmaktadır.

11 Kâğıt kanava: Desenin kâğıt üzerinden işlenerek kumaşa geçirildiği çarpı işi.

Sabahleyin saat dörtten evvel yataktan çıktım. Çayımı içtikten sonra pederim tercüme etmiş olduğum “Odette”yi¹² mütâlaa edip bitirmiş olduğundan bugün dahi eser-i kalemim olan *Tesir-i Aşk*¹³ ismindeki faciayı okumaya başladı. Bir saat kendisini dinleyip *toilette*¹⁴’imi yaptığımın akibinde *déjeuner* ettik. Saat yedide başlayıp dokuza kadar piyano meşk ettim! Bu esnada Maarif Nâzırı Münif Paşa Hazretleri’nin teşrifini duydum. Kendileri asrımızda hakikaten müteallim ve mütefennin bir pîr-i muhterem olduklarından gösterdikleri hâhiş üzerine bornozumu¹⁴ giyip yanlarına gittim. İki saat devam eden mülâkat esnasında gazetelerin *Efûs* hakkında yazdıkları makalâtı sırasıyla okuduk. /13/ Felâketime dair birçok mübahasâtta dahi bulunduk. Akşam üzeri biraz ufak tefek ile meşgul olup *dîner*’den sonra iki saat piyano meşk edip gece yarısına kadar dahi dikiş diktim. Şimdi yatağa gireceğim.

Fî 15 Kânunısani [27 Ocak 1888].

Bu sabah yataktan çıktığımda saat beş idi. Çayımı içip bir saat kadar dikişle meşgul oldum! Bir saatten ziyade dahi piyanoyu naklettirmiş olduğum için sofanın tanzimiyle uğraştım! *Toilette* yaptıktan sonra midemden pek rahatsız bulunduğum cihetle bir çorba ile tereyağı yiyip iki saat piyano meşk ettim.

Tevfik Efendi gelip ilâmin sureti derdest edilemediğinden, salı günü vekilin getirmeye gayret edeceğini haber verdi. Biraz sonra *cousin*’im dahi gelmekle biraz görüştük.

Akşam üzeri dikişle meşgul olduğum bir zamanda ehîbbâdan iki kişi teşrif ettiler. Bir saatten ziyade görüştük. Peşte’de tab olunmakta olan *La Revue de l’Orient* [Doğu Gazetesi] /14/ ismindeki gazeteyi getirdiler ki onda dahi *Efûs* hakkında bir makale münderic bulunuyordu. Mütâlaasıyla memnun olup getiren zâta dahi teşekkürler ettim.

12 “Odette”: Baron de Chamilly’nin uzun öyküsünden yapılan bu çeviri basılmamıştır.

13 *Tesir-i Aşk*: Nigâr Hanım’ın “Üç Perdelik Facia” olarak hazırladığı bu eser döneminde basılmamıştır. Nisan 1883’te tamamlandığı anlaşılan 58 sayfalık yazmanın ilk baskısı yeni harflerle Olcay Öner toy tarafından yapılmıştır: Olcay Öner toy (Haz.), “Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk”, *AÜ DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978, s. 235-273.

Romantik tiyatronun özelliklerini taşıyan *Tesir-i Aşk*; Cevvale, Adalet, Afife, Sırrı adlı dört kahraman arasındaki karmaşık ilişkiler doğrultusunda kurgulanmıştır ancak kahramanların ruh halleri ve olayların gelişmesi tiyatro tekniği bakımından acemilikler içerir.

14 Bornoz: Kelime geniş ve rahat bir tür giysiyi tanımlamakta olup günümüzdeki anlamıyla bornoz ile ilgisi yoktur.

Dîner'den sonra biraz pederimin Türkçesini dinlediğim gibi iki saat piyano meşk edip iki saat dahi dikiş diktim. Şimdi vakit gece yarısını geçiyor yatağıma gideceğim.

Fî 16 Kânunısani [28 Ocak 1888].

Bu sabah saat dörtte yataktan çıktım. Çayımı içip pederimin Türkçesini dinledikten sonra *déjeuner* zamanına kadar şöyle böyle vakit geçirip bade't-taam *toilette* yapıp iki saat piyano meşk ettim. Bu esnada *cousin*'im gelmekle birkaç dakika görüştük. Saat onda idi ki dün geleceğini haber vermiş oldukları Rusyalı doktor matmazel teşrif etti. Biraz musâhabeden sonra kendisine alaturka musiki hakkında bir nebze malûmat vermek üzere biraz kanun çalıp gösterilen arzu üzerine /15/ alaturka ve alafranga piyano dahi çaldım. Mülâkatımız iki saatten ziyade devam etti. Pederim bu akşam Boğaziçi'ne meduvv bulunduğundan validemle *dîner* ettikten sonra iki saatten ziyade piyano çaldım!

Şimdiye kadar dahi vaktiyle ehibbâdan almış olduğum bazı mektupları mütâlaa ettim. Vakit gece yarısına yaklaşıyor uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 17 Kânunısani [29 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıktım. Sütümü içtikten sonra *toilette*'imi yapıp iki saatten ziyade piyano meşk ettim! Midemdeki rahatsızlık elân mündefi olmadığı cihetle biraz tereyağ ile çorba yedim. Bu esnada Münirciğim yedi yaşına gelince[ye] kadar hizmetinde bulunmuş olan Nadir Hanım gelmekle kendisini gördüğümle yavrucuklarımı yâd edip ağlamaya başladım.

Zaten asabım bozuk olduğundan bu hâl akşama kadar devam etti. Biraz sonra kendim için bir hırka biçip onu dikmekle meşgul idim ki Madam *Loebel*'in teşrifini duydum! Kendisiyle iki saat devam eden /16/ mülâkat esnasında biraz açıldım. Bir parça piyano dahi çaldık. Azimetinden sonra Mösyö Devlet gelmekle *dîner* ettik. Bade't-taam dersimi aldım! Bu akşam üstadım mübtelâ bulunduğu bir keyifsizlikten pek muzdarib bulunduğu için musâhabe ederek vakit geçirdik! Çaylarımızı içtikten sonra kendisi gitmekle ben dahi bir saat kadar validemin odasında bulundum. Şimdi gece yarısı olmak üzeredir, biraz kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 18 Kânunısani [30 Ocak 1888].

Sabahleyin saat dörtten evvel idi ki misafir geldiğini haber verip uyandırdılar. Aşağıya indiğimde Tâli Hanımefendi'nin akrabasından Melike Hanım olduğunu gördüm. Kendisi el-hâletü hâzihi Tepcdelenli'nin kerimesiyle ikamet etmekte

olduğunu haber verdiler. Müşarunileyhanın eserimi görüp pek ziyade beğendiği cihetle benimle muarefe peyda etmek arzusunda bulunduğunu ve kendisini bilhassa davet etmek üzere gönderdiğini söyledi. Bu muameleye karşı ifâ-yı teşekkürat ile beraber gideceğime dair kaviyyen bir söz vermeyip, arzu buyurdıkları hâlde hanımefendinin bizzat teşrif edip bi'l-mukabele /17/ kendilerine gitmekliğim için bir gayretlendirmeleri daha münasib olacağını bir lisan-ı münasible bildirdim!

Saat beşte piyanoya başlayıp iki buçuk saat meşk etmiş idim ki Mevhibe Hanım'ın teşrifini haber verdiler. Zaten taam etmek üzere bulunduğumuzdan birlikte sofraya indik. Saat dokuza kadar musâhabe edip kendisi doktora gideceğini bildirmesi üzerine, ben dahi midemden pek ziyade muzdarib bulunduğum için birlikte gittik. Doktor orada değil idi, teklifi üzerine kendi ehîbbâsından olan Doktor Kırako'nun madamının hanesine gittik. Madam pek nazik olduğundan bir saat devam eden mülâkat esnasında sıkılmadım. Hane sahibesiyle münavebeten piyano dahi çaldık!

Eve avdetimde yine bir saat piyano meşk ettim. *Dîner*'den sonra biraz valideynimle musâhabe edip iki saat piyano çaldıktan sonra pederimin Türkçesini dinledim. Şimdi vakit gece yarısıdır, midemdeki rahatsızlık gittikçe imtidâd ediyor! O kadar şiddetli *frisson*lar geliyor ki tarifi mümkün değil. Cenâb-ı Hakk hâl-i meyûsuma merhametle bir de hastalık eziyeti vermesin, pek büyük hastalıklar geçirdiğim için pek ziyade korkarım.

Fî 19 Kânunısani [31 Ocak 1888].

/18/ Midemdeki rahatsızlık ıstıdad ettiğinden bütün geceyi pek rahatsız geçirdim. Sabahleyin saat beşte yataktan çıkıp biraz süt içtikten sonra pederimin Türkçesini dinleyip iki saat dahi piyano meşk ettim ise de: Asabımda duyduğum bozukluğa tâb-âver-i mukavemet olamayarak Doktor Zambako'ya gittim! Hanesinde bulunmadığıyçün oradaki Doktor İlyas Paşa'ya gittim. Müşarunileyh dahi orada bulunmaması üzerine kurbiyyet münasebetiyle Madam Behor Efendi'ye gidip bir saat kadar mülâkattan sonra yine İlyas Paşa'ya gelip, avdet etmediğini haber almakla biraz bekledim ise de bârân şiddetle yağmakta olup akşam dahi takarrüb ettiğinden kendisini göremeden hemen bir arabaya râkiben avdet ettim!

Akşam biraz çorba ile söğüş yiyip gayreten bir saat dahi piyano meşk ettim, saat henüz iki buçuktur, pek ziyade mecalsizlik hissettiğim cihetle gidip yatacağım.

Fî 20 Kânunısani [1 Şubat 1888].

/19/ Bu gece saat yediden sonra leke'l-hamd uyudum! Sabahleyin saat beşte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat piyano meşk ettim. Biraz çorba ve et yedikten sonra Doktor Zambako'ya gittim. Kendisi henüz gelmemiş idiye de salonunda Prenses Rukiye ve Mevhibe Hanımları bulduğum cihetle beklediğim müddetçe sıkılmadım! Bahsi geçmesi üzerine prenses eserimden bir nüsha talep etmesiyle takdim edeceğimi vaad ettim.

Doktor muayene ettiğinden zaafiyetimi pek ziyade görüp kendimi yormamaklığımı tavsiye etti.

Saat dokuzda oradan çıkıp *ordonnance*'yi Zanni Eczahanesi'ne¹⁵ bıraktım, eve geldiğimde teyzem ve *cousin*'imi bulup biraz mülâkat ettikten sonra bir saat daha piyano meşk ettim. Akşam üzeri validemle musâhabe ettiğim esnada Mösyö Devlet geldi. Derslerimden pek memnun kaldı, azimetinden sonra *dîner* edip gece dahi iki saat meşk ettim. İştahsızlık hasebiyle *dîner*'de ne çorba ne de et yiyemediğimden saat beşe yakın bir açlık hissedip soğuk et yedim ise de şu anda yine midemde rahatsızlık hissetmekteyim. Günde üç defa olmak üzere tertib ettiği ilâçtan ikinci defa olmak üzere yatarken alacağım.

Fî 21 Kânunısani [2 Şubat 1888].

/20/ Sabahleyin sütümü içtikten sonra prenses namına Doktor Zambako'nun hanesine bir nüsha *Efsûs* gönderdim. Pederimin Türkçesini dinleyip piyano meşk etmekte olduğum bir zamanda Sâre Hanım'ın hizmetçisi gelip kendisinin şimdiye kadar gelemeyişi çocuğun keyifsizliğinden münbais olduğunu ve onunçün bana intizar etmekte bulunduğunu bildirip bir gün tayin etmekliğimi istemiş ise de istifsârına teşekkürle beraber şimdilik hangi gün gideceğimi söyleyemeyeceğimi beyan ettim.

Elân rahatsızlığım daim olduğundan pek az bir şey yiyip pederimle ve hizmetçi ile beraber *Mme de Kvassay*'in¹⁶ hanesine gittim. Kendisiyle bir saat mülâkat edip ondan dahi Madam *Loebel*'e geldim. Bir saat dahi mûmâileyha ile görüşüp havanın müsaadesinden istifade ile yürüyerek avdet ettim.

Cuma olduğu münasebetle Beyoğlu'nda izdiham pek ziyade idi. *Dîner*'den sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim. Şimdi validemin odasına gideceğim.

Fî 22 Kânunısani [3 Şubat 1888].

15 Dönemde İstiklâl Caddesi'nde Ağa Camii yakınında Vincent Zanni tarafından açılıp onun oğlu Joseph Zanni tarafından devam ettirilen bir "Güneş Eczahanesi" vardır. Bkz. Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*, Haz. Afife Mat, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 2001, s. 384. Nigâr Hanım muhtemelen bu eczaneden söz etmektedir.

16 Bu isim Nigâr Hanımı tarafından eski harflerle Kvaşşay olarak yazılmaktadır.

/21/ Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım, sütümü içmekte iken ikinci kilercinin kerimesi Feride Hanım teşrif etmekle biraz müddet görüştük! Kendisi bir mektup getirdi ki, mektub-ı mezkûr henüz kendisini tanımadığım bir hanım tarafından olup *Parçalı Bohça*¹⁷ unvanı altında bir mecmua çıkarmak arzusunda bulunduklarından benim dahi eser göndermekliğimi rica ediyorlar. Şimdilik hiçbir cevap vermedim. Kendisi gittikten sonra iki saat piyano talim edip *déjeuner*'mi ettim, bade't-taam *toilette* yapıp bir saat daha piyano çaldım. Bu esnada bir komşu gelmekle akşama kadar hem kendisiyle musâhabe edip ve hem dahi dikiş diktim, *dîner*'den sonra iki saat piyano meşk edip iki saat dahi dikiş diktim. Şimdi vakit gece yarısıdır davet-i nevm için biraz okuyacağım.

Fî 23 Kânunısanî [4 Şubat 1888].

Sabahleyin saat ikide *T*'nin adamı geldiğini haber vererek uyandırdılar. Tekraren yattım ise de uyuyamadığım için saat üçte kalktım, sütümü içip pederimin Türkçesini dahi dinleyip *toilette* yaptım. /21/¹⁸ Badehu piyano meşk etmekte iken *T*'nin teşrifini haber verdiler, üç saat kadar kendisiyle mülâkat edip birkaç parça eşâr ve gazetelerin *Efsûs* hakkındaki makalâtını okuduk.

Kendisi gittiğinin akibinde idi ki Âsaf Bey teşrif etti. Bir buçuk saat devam eden mülâkat esnasında birer parça piyano çaldık. Azimetinden sonra bir saat derslerimi meşk edip *dîner*'ye kadar dahi pederim lisanından bizim avukata bir mektup yazıp işin ne merkezde olduğunu serian bildirmesini talep ettim.

Akşam taamından sonra yine iki saat piyano meşk edip iki saat dahi dikiş diktim.

Fî 24 Kânunısanî [5 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp sütümü içtikten sonra beş buçuğa kadar dikişle meşgul oldum! Bu esnada *E*'nin teşrifini haber verdiler. Bi'l-mecburiye gecelik gömleğimle bornoza sarınıp perişan bir hâlde kabul ettim! Biraz sonra Rusyalı doktor kadın dahi teşrif etmekle doktor, validemi muayene ettikten sonra onları yekdiğerine *présenter* /22/ ettim, doktor gittikten sonra biz *tête à tête* kalıp saat dokuz buçuğa kadar bi'l-münâvebe şiir okuyarak, piyano çalarak, şarkı söyleyerek ve ekseriyetle musâhabe ederek pek güzel bir gün geçirdik.

Azimetinden sonra *toilette* yapıp bir buçuk saat piyano meşk ettim! Saat on ikide yazı ile meşgul iken Mösyö Devlet gelmekle *dîner*'ye kadar ders çaldım.

17 *Parça Bohçası*: Hatice Semiha ve Rebia Kâmile tarafından on beş günlük "mecmua-i aile" takdimiyle 1889'da tek sayı olarak çıkan dergi. Nigâr Hanım'ın satırlarından derginin adının önce *Parçalı Bohça* olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

18 Nigâr Hanım sayfaları numaralandırırken 21'i mükerrer olarak yazmıştır.

Dîner'den sonra *quatre mains* çalıp ayrı ayrı dahi *morceau*lar çaldık. Kendisi çayını içip saat dörtte gitti! Bir saat piyano meşk edip şimdiye kadar dahi geçen gün bir hanım tarafından Semihâ¹⁹ imzasıyla aldığım bir mektubun cevabını yazıp talepleri mücibince neşrettirmek arzusunda bulundukları mecmuaya derc olunmak üzere iki parça manzume dahi leff ettim.²⁰

Şimdi vakit gece yarısıdır yatağıma gideceğim.

Fî 25 Kânunısani [6 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçten evvel uyandım, sütümü içip bir saat pederimin Türkçesini dinledim, iki saat *déjeuner*'den evvel ve bir saat sonra piyano meşk ettim! Akşam üzeri şiir nazmıyla meşgul olup *dîner*'/23/den sonra iki buçuk saat piyano talim edip şimdiye kadar dahi akşam üzeri inşadına başladığım şiiri ikmâl ettim. Şimdi vakit gece yarısıdır.

Bugün Feride Hanım vasıtasıyla aldığım mektubun cevabını kendisine gönderip aldığını müşir bir pusulasını aldım.

Fî 26 Kânunısani [7 Şubat 1888].

Saat üç buçukta yataktan çıkıp²¹ pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat piyano meşk ettim. *Déjeuner*'den sonra biraz validemin yanında bulunup bir buçuk saat daha meşk ettim. İki saat dahi şiir nazmıyla meşgul bulundum.

Dîner'den sonra bir buçuk saat yine piyano meşk edip şimdiye kadar validemin odasında idim. Vakit gece yarısına yakındır, uyku zamanına kadar roman okuyacağım.

Fî 27 Kânunısani [8 Şubat 1888].

/24/ Bu sabah saat dörtte yataktan çıkıp sütümü içip *toilette*'imi dahi yaptıktan sonra piyano çalmakta idim ki *T*'den talep ettiğim bir manzûmenin suretini getirdiler. Mektubun cevabını yazdım! Sabahleyin Rusyalı doktor kadına dahi havaların bozukluğu cihetiyle henüz kendisine iade-i vizita edemediğimi müşir bir kart göndermiş idim.

Validemle *déjeuner* ettikten sonra yine iki saate yakın piyano talim edip biraz ufak tefek dahi diktim.

19 *Parça Bohçası* dergisinin kurucularından biri olan Hatice Semiha Hanım.

20 *Parça Bohçası* dergisinin tek sayısında Nigâr Hanım'ın iki şiiri yayımlanmıştır: "Ye's-i Külli", "Bir Mâder-i Mütchassir", no. 1, 1305 [1889], s. 4, 6-7.

21 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

Mösyö Devlet geldiğinde derslerimden fevkalâde memnun kaldı, *dîner* ettikten sonra iki buçuk saat yine meşk ettim! Şimdi vakit gece yarısına yaklaşıyor bir çay içip roman okuyacağım.

Fî 28 Kânunısani [9 Şubat 1888].

Bu sabah saat dört buçukta yataktan çıktım! Bir saat pederimin Türkçesini dinleyip *toilette*'mi dahi yapıncaya kadar *midi* olmakla taam edildi. Badehu iki buçuk saat piyano meşk edip iki buçuk saat dahi dikiş diktim. *Dîner*'den sonra bir saat üç çeyrek piyano meşk edip bir saat dahi dikiş diktim. Şimdi kitap okuyacağım, bir iki saat evvel yine midemden pek rahatsız oldum ise de lehü'l-hamd şimdi müsterihim.

Fî 29 Kânunısani [10 Şubat 1888].

/25/ Bu sabah saat dört buçukta yataktan çıkıp sütümü içtim ve *toilette* yapıp iki saat piyano meşk ettim. *Déjeuner* etmek üzere aşağıya indiğimde teyzemi bulduğum cihetle bir saatten ziyade kendisiyle musâhabe ettik. Ondan sonra bir saat daha piyano meşk edip akşama kadar kitap mütâlaa eyledim. Pederimle *dîner* ettikten sonra yine bir buçuk saat piyano çaldım. Şimdi vakit gece yarısına yakındır bir çay içip uyku zamanına kadar roman okuyacağım.

Fî 30 Kânunısani [11 Şubat 1888].

Sabahleyin saat dördte yataktan çıkıp *toilette* yaptığım gibi validemin odasında Nergis Kalfa bulunduğundan oraya gittim, *cousin*'im dahi gelmişti. Biraz sonra Nadir Hanım dahi geldi. Hem kendileriyle görüşüp ve hem de sütümü içip pederim nezdine geldim! Bir saat Türkçesini dinleyip yine aşağıya inmiş bulunduğum bir zamanda E. ve Mösyö Devlet teşrif ettiklerinden iki saat mülâkat edip Mösyö Devlet ile *quatre mains* dahi çaldık. Bu esnada Tevfik Efendi gelip İhsan'ın mehr-i muaccellin²² /26/ 7500 kuruş olmayıp

22 Mehîr: Şer'i hukuka göre nikâh esnasında erkeğin kadına ödediği ya da ödemeyi vaad ettiği meblağ ya da mal. Mehrin tamamı nikâh anında ödenebileceği gibi tamamının veya bir kısmının ödenmesi daha sonraya da bırakılabilir. Ödeme şekline göre mehrler ikiye ayrılır: Mehr-i muaccel, nikâh sırasında ödenen mehirdir. Mehr-i müeccel, ödenmesi sonraya bırakılmış mehirdir ve ödemesi henüz gerçekleşmemişse boşanma veya ölüm durumlarında bu mehrin kadına ödenmesi gerekir.

Bu sayfadan İhsan Bey'in söz konusu mehrin 7500 kuruş değil 5000 kuruş olduğunu iddia ettiği anlaşılmaktadır. Mahalle imamından gelen ilmühaberde kayıtlı miktarın ne olduğunu ise Nigâr Hanım belirtmemiştir. Diğer yandan Nigâr Hanım "mehr-i muaccel" terimini kullansa da boşanma esnasında görüşüldüğüne göre bunun "mehr-i müeccel" olması gerekir. Sayfada İhsan Bey'in Nigâr Hanım'a aylık 300 kuruş

5000 kuruş olduğunu iddia ettiğini ve mahkemede infakım için mâhiye 300 kuruş hükmolunduğundan, ilâm harcı olmak üzere biraz meblağ talep etmeye geldiğini söyledi. Ben bugüne kadar mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel ne kadar olduğunu bilmez idiysem de davaya mübaşeret olunacağı zaman, akd-i nikâh olunan mahalle imamından ilmühaber²³ çıkartıldığı için miktarına vâkıf olmuştum.

İhsan yalnız bu iddiasıyla dahi kalmayıp benden bir hayli eşya talep edeceğini bildirmiş. Eşya dediği bir sofraya takımı ile birkaç lamba ve şamdandan ibaret olup mukabeleten ise kendisinde on beş lira matlûbüm olduğundan on beş lirayı her ne vakit verir ise eşyasını iade etmeye hazır bulunurdum. Tevfik Efendi dahi gittiğinde *O.* ve *T.* Hazretleri teşrif edip biraz sonra *Mademoiselle Otilie* geldi. Saat on bire kadar birlikte vakit geçirdim, vaki olan talepleri üzerine *Mendelssohn*'dan, *Chopin*'den²⁴ birkaç *morceau* ile alaturka dahi birkaç şarkı çaldım. Cümlesinin azimetinden sonra idi ki *dîner*'den evvel bir buçuk ve *dîner*'den sonra iki saat piyano meşk ettim. /27/ Kartal'dan gelen eniştem bizde bulunduğundan biraz onunla dahi görüştüm, şimdi saat beşi geçiyor kitap okuyacağım.

Fî 31 Kânunısani [12 Şubat 1888].

Bu sabah pederime bir tezkire geldiği cihetle saat ikide kendisine haber verdikleri sırada ben dahi uyandım ve saat üçte yataktan çıktım.

Toilette yapıp iki saat piyano meşk ettim, *déjeuner*'dan sonra doktor kadın gelmekle biraz kendisiyle görüşüp saat ona kadar dahi validemle musâhabe ettik! Ondan sonra bir saat daha piyano meşk edip kitabımı okumakta idim ki Mösyö Devlet geldi.

Dersten sonra birlikte *dîner* ettik, bade't-taam bizim davanın bahsi açılıp bir hayli devam etmesiyle o kadar asabıma dokundu ve kanım o derece başıma çıktı ki tarifi mümkün değildir. Üstadım erken gitti! Bende ise harekete mecal yok idi. Bir hayli tefekkürden sonra piyanoya başlayıp yalnız bir saat çalabildim. Şimdi saat beştir, eğer efkârımdaki müşevveş müsaade ederse davet-i nevm için kitap okumak istiyorum.

Fî 1 Şubat sene 303 [13 Şubat 1888].

ödemesinin karara bağlandığından da bahsedilmektedir ki bu karar zaten daha önceki duruşmada (veya duruşmalardan birinde) alınmıştır.

23 İlmühaber: Daireler arasında karar bildirmek ya da bilgi vermek amacıyla yazılan belge.

24 Frédéric François Chopin: Romantik dönemin en etkileyici müzisyenlerinden biri olan Polonyalı bestekâr ve piyanist.

/28/ Bu sabah yataktan çıktığımda saat²⁵ idi, sütümü yatakta içtim bir saat pederimin Türkçesini dinleyip *toilette*'imi yaptım; *déjeuner* ettikten sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim. Saat ondan sonra ise pek ziyade sıkıldığım cihetle Beyoğlu'na çıkıp *emplette* yaparak bir buçuk saat dolaşım.

Dîner'den sonra mutadım üzere iki saat piyano meşk edip bir saat dahi validemin odasında bulundum. Şimdi vakit gece yarısına yaklaşıyor, kitap okuyacağım.

Fî 2 Şubat [14 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım, sütümü içip bir saat pederimin Türkçesini dinleyip bir saat dahi piyano meşk ettim. Bu esnada yemek çıktığını haber verdiler. Hemen taamdan sonra Sami Paşa Hanedanı'ndan B.²⁶ teşrif etmekle bir saat kadar kendisiyle mülakat ettim! Azimetinin akibinde idi ki Sâre Hanımefendi teşrif etti. Saat on buçuğa on bire kadar kendisiyle beraber bulunduk. Saat onda *Miss Wayd* dahi teşrif etmişti. Onları yekdiğerine *présenter* ettim.

/29/ Gösterdikleri arzu üzerine, *Mendelssohn*, *Bethoven*²⁷, *Chopin*'den birer *morceau* çaldım.

Sâre Hanım gittikten biraz sonra ehîbbâdan A. teşrif etmekle dahi *Miss Wayd*'a *présenter* ettim. Saat on ikiden sonra cümlesi gitmekle ben dahi validemin nezdine gittim! *Dîner*'den sonra iki buçuk saat piyano meşk edip bir saat dahi validemin odasında bulundum. Şimdi vakit gece yarısıdır. Uykuyu davet etmek için roman okuyacağım.

Fî 3 Şubat [15 Şubat 1888].

Bu sabah saat üç buçukta yataktan çıkıp sütümü içip içmez *toilette*'imi yaptım! Validem geceyi yine pek rahatsız geçirdiğini haber vermeleri üzerine kendisini istifsâr edip iki saat piyano meşk ettim.

Saat yediye çeyrek var idi ki İstanbul'a gitmek üzere oradan çıkıp *déjeuner* olmak üzere tramvayda biraz çerez yedim.

/30/ Doğruca Fil Yokuşu'na Rıza Efendi'nin hanesine gidip bir buçuk saat kadar ârâmdan sonra kerimesi Mevhibe Hanım'ı dahi teşvik edip birlikte görümcəsi Naciye Hanım'a gittik! Şehzâdebaşı Fil Yokuşu'na yakın olmadığı

25 Saati bildirmesi gereken kelime yazılmamıştır.

26 B. günlükte kimliği meçhul kalan majisküllerden biridir.

27 Nigâr Hanım günlük boyunca *Bethoven* imlâsını kullanmaktadır.

cihetle yolda vakit kaybettiğimden orada yarım saatten ziyade kalamadım. Zira *musique* üstadımın günü idi.

Avdette Mevhibe Hanım'ı hanesine bırakıp kendim yine Azapkapısı cihetiyle avdet ettim. Eve vürûdumdan bir saat kadar sonra Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldıktan sonra valideyimle *dîner* ettik!

Bade't-taam iki saat piyano meşk edip bir saat kadar dahi validemin nezdinde bulundum. Şimdi vakit gece yarısına yaklaşıyor. Kitap okuyacağım.

Fi 4 Şubat [16 Şubat 1888].

Sabahleyin saat dörtte yataktan çıktım, sütümü içip pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat üç çeyrek piyano çaldım!

Bu esnada yemek çıktığını haber verdiler. Bade't-taam *toilette*'mi yapıp bir saat üç çeyrek daha piyano meşk ettim. Saat on buçuğa geliyor idi ki komşu İbrahim Bey'in haremine gittim. Yarım saat kendisiyle /31/ görüşüp avdet ettim. *Dîner* zamanına kadar kitap okudum. Bade't-taam yine iki saat piyano meşk ettim. Şimdi saat dört buçuktur, bir çay içip kitap mütâlaa edeceğim. Dün ben İstanbul'da bulunduğum esnada Madam Behor Efendi teşrif etmiş ise de evde olmadığım cevabını alması üzerine yukarı çıkmamış, görüşemediğime teessüf ettim.

Fi 5 Şubat [17 Şubat 1888].

Bu sabah sütümü yatakta içip saat beş buçukta kalktım! Hemen *toilette*'mi yapıp bir saat üç çeyrek piyano talim ettim. *Midi*'den bir buçuk saat sonra kendi kendime *déjeuner* edip bir saat üç çeyrek daha piyano çaldım! Saat onda validemle musâhabe etmeğe başlamış idim ki *K'nın** teşrifini duydum. **Avusturya Macaristan konsolosu Kvaşşay*²⁸ İki buçuk saat kendisiyle beraber bulunduk. Beynimizde mübahasât-ı mütenevvîa geçtiği gibi gösterdiği hâbiş üzerine alafanga ve alaturka piyano çaldım.

Kendisi gittiğinin akîbinde pederim gelip: Peşte gazetelerinin *Efîs* hakkında yazdıkları diğer bir makaleyi tebrik için amcamın kerimesi tarafından aldığı /32/ mektupta melfûf bir resmini ve makale-i mezkûra derc edilmiş olan Fransız gazetesini verdi.

28 "Avusturya Macaristan konsolosu Kvaşşay" ifadesi metne sonradan kurşun kalemle *K*'ya atfen eklenmiş, böylece *K'nın* kimliği açıklanmıştır. Osman Paşa aslen Macar olduğu için geniş bir Macar çevreye sahiptir. Günlükte görüldüğü gibi İstanbul'da yaşayan veya bu şehre yolu düşen pek çok Macar'ın yolu onun hanesinden geçer.

Dîner'den sonra gerek mektubun ve gerek gazetenin mütâlaasıyla mahzûz oldum. İki saat dahi piyano meşk edip biraz validemin nezdine gittim. Şimdi saat beşi geçiyor biraz mütâlaa edeceğim.

Fî 6 Şubat [18 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım. Sütümü içip pederimin Türkçesini dinledikten sonra biraz ufak tefekle meşgul olup *toilette*'imi yaptım. Henüz *midi* olduğundan yemeğe çağırıldılar.

Bade't-taam bir saatten ziyade piyano meşk ettim. Bu esnada teyzem teşrif etmesiyle biraz müddet kendisiyle musâhabeden sonra birlikte sokağa çıktık. Hava fevkalâde latif olduğundan bir arabaya râkiben Şişli'ye gittim. İzdiham pek ziyade idi. Orada biraz arabadan inip yürüdüm ise de rutubet pek ziyade olduğundan yine derhâl bindim! Saat on birde avdet ettim, *dîner* zamanına kadar kitap okuyup gece dahi iki saat piyano çaldım, şimdi saat beştir kitap okuyacağım, sabahleyin *T'nin* ^{Tevfik²⁹} adamı gelip yarın geleceğini haber verdi.

Fî 7 Şubat [19 Şubat 1888].

/33/ Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım! Sütümü içip *toilette*'imi yaptıktan sonra iki saat piyano meşk ettim. Validemle beraber taam ettikten sonra dün geleceğini bildirmiş olan misafirime intizar etmeye başladım. Bununla üçüncü defadır ki intizarım beyhude oluyor!

Ne dereceye kadar hiddetlendiğimi tarif edemem, ne garip hâl, kendisi istizân ettiği hâlde gelmiyor; acaba ben davet etsem nasıl olacak? Vakit geçirmek üzere biraz daha piyano meşk etmek istedim ise de can sıkıntısından asabım pek ziyade bozulduğu cihetle mümkün olmadı.

Binâenaleyh ondan da vazgeçip muamelâtundan dolayı şikâyeti hâvî kendisine gönderilmek üzere bir mektup yazıp biraz dahi validemle musâhabe ettim. Akşam üzeri bir saatten ziyade Ekrem Bey'in tercüme-gerdesi olan *Atala*'yı³⁰ okudum. Bu esnada Mösyö Devlet geldi! Dersimi aldıktan sonra birlikte eğlenerek *dîner* ettik. Ancak o vakit biraz tahfif-i teessür edebildim. Kendisiyle beraber 4 *mains* çaldıktan sonra alafranga ve alaturka birkaç parçalar daha çaldım. /34/ Ondan sonra ise çaylarımızı içip gece yarısına bir saat kalıncaya kadar âfâki söyledik.

Hâlâ bugünkü çektiğim elem-i intizar hatırıma geldikçe ne derecelerde kanım başıma çıktığını cidden tarif edemem, saat yediden beri bir dakika baş

29 Nigâr Hanım burada *T'nin* üzerine "Tevfik" ismini ikinci kez yazmıştır.

30 Nigâr Hanım *Atala*'yı ikinci kez okumaktadır.

ağrısından kurtulmadım. Yalnız ona müteşekkir olunur ki Mösyö Devlet bu akşam neşeli idi de bir dereceye kadar *distracte* oldum.

Fî 8 Şubat [20 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım. Sütümü içip validemi istifsâr etmek üzere nezdine gittim. Üç aya karibdir ki mütemadiyen diyebileceğim bir surette kulaklarım iniltisini iştirmekle kalbim halecanlı bir hâlde bulunuyor. Doktorlar vasıtasıyla aldığım bu kadar muâlecenin hiçbir hüsn-i tesiri görülüyor. Yukarı çıktığımda biraz pederimin Türkçesini dinleyip *toilette*'imi yaptım! Henüz piyano meşk etmeye başlamamış idim ki geçen hafta bugün teşrif edeceği hakkında söz vermiş olan B'nin teşrifini haber verdiler. Biraz kendisiyle musâhabe ettikten sonra birlikte /35/ *déjeuner* ettik. Hakikaten hoş sohbet ve nekre-gû bir zât olduğundan nezdinde geçirdiğim birkaç saati pek güzel ve pek çok gülerek geçirdim. Kendisi gideceği esnada İstanbul'dan Buhara Dergâhı Şeyhi'nin³¹ kerimesi teşrif ettiğini haber verdiler.

İki saat kadar dahi onunla mülâkat edip biraz alaturka piyano ve kanun çaldım.

Yalnız akşam üzeri vakit bulup iki buçuk saat *dîner*'den evvel ve iki buçuk saat sonra piyano meşk ettim. Şimdi vakit gece yarısına takarrüb ediyor biraz *Atalâ'yı* okuyacağım.

Fî 9 Şubat [21 Şubat 1888].

Bugün yataktan çıktığımda saat beşe geliyor idi. Sütümü içip pederimin Türkçesini dinledim. Bu esnada tembih ettiğim adam gelmekle, oğlu Ali Bey'in keyifsizliğini istifsâr etmek üzere Madam Tévfik Bey'e bir mektup yazıp gönderdim! *Déjeuner* ettikten sonra validemi muayene ettirmek üzere derhâl bir arabaya râkiben Doktor Zambako'nun hanesine gittik ise de orada bulunmadığıçün arabayı savmayıp biraz beyhude bekledikten sonra /36/ avdet ettik. Hemen piyanoya başlayıp iki buçuk saat çaldım. *Dîner* zamanına kadar dahi *Atalâ'yı* okudum. Bade't-taam yine iki buçuk saat piyano meşk edip bir saat dahi validemin odasında vakit geçirdim. Vakıte gece yarısına geliyor, biraz okuyacağım.

Fî 10 Şubat [22 Şubat 1888].

31 Burada kendisinden bahsedilen zât Özbekler (Buhara) Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi'dir. Süleyman Efendi'nin Osman Paşa ile tanıştığı, kızı ve eşi ile Nigâr Hanım ve annesinin görüştüğü günlükten anlaşılmaktadır. Arkadan gelen satırlarda Süleyman Efendi'nin, kızı vasıtasıyla Nigâr Hanım'ın *Efûs*'undan bir nüsha istettiği görülmekte, daha önemlisi, eğer Nigâr Hanım bir okulda öğretmenlik yapmak isterse kendisi Maarif Nezareti nezdinde tavassutta bulunacağı bildirilmektedir.

Sabah saat üçte yataktan çıkıp germâbeye gitmek üzere bohçamı hazırladım. Sütümü içip *toilette*'imi dahi yaptıktan sonra *Efsûs*'u okumaya başlamış olan pederimi bir saat dinledim, bir saat dahi piyano meşk edip germâbeye gittim!

Orada *déjeuner* olmak üzere biraz çerez yedim. İki saat sonra haneme avdetimde Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesini buldum ki beni bekliyor idi. Mûmâileyhâ ikinci defadır pederi tarafından gönderiliyor. Buna sebep dahi eğer muallimelik sıfatıyla bir mektebe kabul olunmak arzusunda bulunur isem kendisinin Maarif Nezâreti'ne bildirmek üzere tavassut etmek arzusunda bulunmasıdır. Bugün buna dair arz-ı hâl yollu bir varaka istetilmesi üzerine ben dahi eğer öyle vazife ile melûf /37/ kulmak isterler ise kabulünde tereddüt etmez isem de: İstihsâliyçün kendim hiçbir teşebbüste bulunmayacağımı yani arz-ı hâl falan vermeyeceğimi bildirdim. Ve pederi tarafından talep etmesi üzerine kendisine bir kıta *Efsûs* verdim. Pederim, Münif Paşa Hazretleri'ni bizzat tanıdığı gibi kendileri bize teşrif ettiklerini ve binâenaleyh arz-ı hâl tarikiyle hiçbir teşebbüste bulunmaya lüzum olmadığını bildirdim. Bunun üzerine Naciye Hanım dahi müşârünileyh hazretlerinin şevketlü efendimiz³² huzurunda benden bahsettiğini ve hazret-i taccârî, zaman-ı saltanatında benim gibi bir şaire-i âcizenin vücudundan beyan-ı memnuniyet buyurmuş olduklarını rivayet eyledi. Zaten bundan bir iki gün mukaddem Münif Paşa Hazretleri bu haber-i meserret-eseri pederim vasıtasıyla göndermişler idi.

Misafirim gittikten sonra bir saat bir çeyrek piyano meşk edip kitap okumaya başlamış idim ki Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldım.

Dîner zamanında pederim gelmediği cihetle pek ziyade merak etmeye başlayıp mutad olan zamandan bir saat sonra validem ve Kartal'dan gelen merhum dayımın haremi ve çocuklarıyla *dîner* ettikten sonra oradan sordurmak üzere /38/ *M. Rosenthal*e³³ bir kart yazıp gönderdim. Oradan görmedikleri cevabını almaklığım üzerine ikinci defa olarak Beyoğlu'na *Mme Waid*'in hanesine adam gönderip sorduğumda orada bulunduğunu haber getirmeleri üzerine müsterih oldum ve iki saat piyano meşk ettim.

Leke'l-hamd şimdi kendisi geldi ve Tefvîk Beyzâde Ali Bey'in keyifsizliğini istifsâr etmek üzere gönderdiğim mektubun cevabını, bu hizmeti kendisine vermiş olduğundan getirdi! Çocuklar elân iade-i âfiyet edememiş olduğuna teessüf ettim.

Sabahleyin *Baronne de Hobe*'den bir mektup aldım. Onda çoktan beri görüşemediğimizden şikâyetle bu hafta içinde bir gün kendisini görmeye

32 II. Abdülhamid'den bahsedilmektedir.

33 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Rozental olarak yazılmaktadır.

gitmekliğimi rica ediyor idi! Cevabımda tahattur etmesinden dolayı beyan-ı memnuniyet edip müsait bir zamanda gideceğimi bildirdim. Vakit gece yarısıdır biraz okuyacağım.

Fi 11 Şubat [23 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üç buçukta yataktan çıktım! Derhâl validemi istifsâr etmek üzere nezdine gidip sütümü dahi orada içtim. *Toilette*'imi yapmakla meşgul idim ki *T*'nin yarın geleceği haberini tekid etmek üzere adamı gelip bir kâğıt getirdi. Bir saat pederimin Türkçesini /39/ dinleyip *déjeuner* ettim, ve iki saat piyano meşk ettim. *Baronne de Hobe*'ye davetli olduğum için alafranga saat iki buçukta oraya gittim. Kendisini resim yapmakla meşgul buldum ve hatta kendisine yadigâr olmak üzere verdiğim bir fotoğrafı boyamış olduğunu bir *surprise* olmak üzere irae eyledi. Bir hayli musâhabeden sonra vuku bulan talep üzerine *Chopin*'den, *Bethoven*'den ve *Tchaikofsky*'den birer *morceau* çaldım. Pek ziyade tahsin edip kendisi dahi bir *polka* çaldı. Bu esnada beni çağırarak üzere adam gelip Maarif Nâzırı Münif Paşa Hazretleri'nin teşrif edip beni görmek arzusunda olduklarını söyledi. Derhâl *Baronne*'u veda edip eve geldim.

Münif Paşa Hazretleri'yle bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında benim diğer bir gazelime söyledikleri nazireyi okudular, ben dahi muahharan yazdığım bir neşideyi okudum. Azimetlerinden sonra *dîner* zamanına kadar kitap okuyup bade't-taam iki saat piyano ve bir saat kadar kanun çaldım. Pederimin yazdığı bir *marche* [marş] ile *Efsûs*'un zât-ı şâhâneye takdim olunduğunu /40/ bugün işittim. İnşallah bu haber sahih ve metindir. Şimdi vakit gece yarısıdır, çayımı içip biraz okuyacağım.

Fi 12 Şubat [24 Şubat 1888].

Bu sabah saat iki buçukta yataktan çıktım. Validemi istifsâr edip sütümü dahi içtikten sonra bir saat pederimin Türkçesini dinledim! Dün vaad etmiş olduğum cihetle *Mme Hobe*'ye bir nüsha *Efsûs* ve bir mektup dahi yazıp gönderdim. Kendisi dahi cevabında yadigâr olarak gönderdiğim *Efsûs*'a pek ziyade beyan-ı memnuniyet edip mukabeleten dahi bir kitap nişanı³⁴ gönderip mektubunda kendisi tarafından bir yadigâr olarak muhafaza etmekliğimi tavsiye etmişti.

Midi'ye bir saat kalarak başlayıp bir saat piyano meşk ettim! *Déjeuner* ettiğimin akibinde *T*.^{Tevfik³⁵} geldi. Kendisiyle iki buçuk saat devam eden mülâkat

34 Kitap nişanı: Kitap ayracı.

35 Buraya da "Tevfik" ismi sonradan kurşun kalemle yazılmış, böylece *T*'nin kimliği farklı sayfalarda üç kez açıklanmıştır.

esnasında mebahis-i muhtelifede bulunduk. On seneyi mütecevazdır ki hiçbir şeye istinad etmeyerek beynimizde hüküm-fermâ olan meveddet ve dostî en hâlisâne bir suretle bizi yekdiğerimize rabt etmiş olduğundan bittabi beraber geçirdiğimiz zaman hoş geçti.

/41/ Saat dokuzda kendisi gitmekle ben dahi sokağa çıktım. Evvelâ Doktor Mlle *Ostrowski*'ye³⁶ ve sonra Madam *Rosenthal*'e gidip birer *d'etiquette visite* [nezaket ziyareti] yaptım.

Eve avdetimde biraz kitap okuyup midemden fevkalâde muzdarib bulunduğum için *dîner*'de hiçbir şey yemeyip sonra bir çay içtim ve iki saat piyano meşk ettim.

Şimdi saat dört buçuktur! Manen ve maddeten *souffrance* içindeyim, biraz okuyup yatağıma gireceğim.

Bugün *baronne* kitap nişanı gönderdiği gibi *T.* dahi Türkçe namıma yaptırmış olduğu *carte de visite*leri [kartvizit] getirdi. Beni düşündüğünü bu suretle dahi isbat ettiğinden pek memnun oldum.

Fî 13 Şubat [25 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçten evvel yataktan çıktım! Validemi istifsâr ettikten sonra bir saat pederimin Türkçesini dinledim. Ve iki saat piyano çaldım. *Déjeuner* ettiğimin akîbinde idi ki *E.* teşrif etti. Bu zât ile fikirlerimiz ne kadar uygundur! Sahihan nezdinde geçirdiğim zamanı /42/ *délicieuse* [leliz] bir suretle imrâr ederim. İki saat kadar musâhabe ettik ve biraz şiirlerimden okudu.

Azimetten sonra bir saat daha piyano çaldım. Akşam üzeri *O.* teşrif etmekle birinci defa olmak üzere kendisiyle görüştüm, yarım saat sonra gitti. Ben dahi *dîner* zamanına kadar en sonra yazdığım bir şiirin suretini alıp tab olunmasıyçün *Saadet* gazetesi heyet-i tahririyyesi namına olarak yarın getirecek adama verdim. *Dîner*'den sonra iki saat piyano meşk ettim. Dünkü *abus*'hun [kötüye kullanma] neticesi olmak üzere o dereceye midemden muzdaribim ki tarif olunmaz. Şimdi gece yarısına bir saat var, bugün *E. Tebessüm* isminde bir kitapçe getirmişti, uyku zamanına kadar onu okuyacağım.

Fî 14 Şubat [26 Şubat 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım, bir çay içip validemi istifsâr etmek üzere nezdine gittim. Biraz piyano çalmak istedim ise de Doktor *Zambako*'ya gitmek fikrinde bulunduğum için geç kalmamak üzere saat beşte evden çıktım. Doktorun keyifsiz olduğunu haber verdiler, kendisi Türkçe bildiği için bir

36 Bu isim günlükte Latın harfleriyle *Ostrowski* olarak yazılmaktadır.

nüsha *Efsûs* bırakıp /43/ avdet ettim. Midemdeki ızdırab gittikçe iştidâd ettiği cihetle *midi*'de yalnız biraz süt içtim. İki saat piyano talim edip saat dokuz buçukta yine sokağa çıktım..

Üzerine *initiale* kazılacak bir boyunbağı iğnesi ismarlamak üzere kuyumcu *Joseph'e* gittim. Kendisini görüp yarım saat sonra avdet ettim.

Akşam üzeri *Tebessüm* ismindeki risâleyi okurken Mösyö Devlet geldi, bir saat dersimi alıp sofraya gittik, gündüz hiçbir şey yememiş olduğum için herkes ile beraber *dîner* ettim ise de şimdi çektiğim ızdırabın derecesi de nâ-kabil-i tariftir! Hâlîme Cenâb-ı Hakk merhamet etsin. Midemde duyduğum evcâ'-ı şedîde baygınlık vermektedir. Mösyö Devlet bu akşam piyano çalmaya pek *disposé* idi vâ esefa ki ben can acısıyla dinliyordum. Birer çay içtik, kendisi saat dördte gitti. Benim ise gittikçe ızdırabım artmaktadır.

Fi 15 Şubat [27 Şubat 1888].

/44/ Bugün on gündür ki yatağımdan hiç çıkmadım! Yattığımın ertesi günü Doktor *Grégori* çağrıldı. Keyifsizliğimin *inflammation gastrite* [mide iltihabı] olduğunu söyledi. Bu ızdırab dört gün devam edip henüz o mündefi olmadan vücudumun kısm-ı süflâsına *sciaticque* [siyatik] tabir olunan şiddetli sızılar geldi.

Birkaç gece hiç uyumadım. Doktor dâhilen verdiği ilâçlar ile beraber üç gündür ki *électrique* [elektrik] tutmaktayım! Midemden zaman zaman bir buçuk aydan beri muzdarib olmakta idiysem de on günden beri mütemadiyen çektiğim ızdırab beni fevkalâde zayıf düşürdü.

Keyifsizliğimin dördüncü günü Mösyö Devlet geldiğinde yatakta bulunduğum için iade-i âfiyet edinceye kadar bittabi derslerime devam edemeyeceğim kendisine bildirildi.

Bu müddet zarfında ehîbbâdan *Mme Schimill*, İsmet Paşa'nın hafidesi Zeynep Hanım, *E*, Madam *Lecoq* Paşa, Madam *Loebel*, komşu İbrahim Efendi'nin haremi teşrif ettikleri gibi Sâre Hanım dahi istifsâr ettirdi. Pek ziyade asabî-mizac olduğum için doktor müteessir edecek hiçbir şey okumayıp piyanoda dahi müessir parçalar çalmamaklığımı /45/ her gün ekîden tembih etmektedir. Bu hâl-i teessüf-iştîmâlim esnasında validemin keyifsizliği dahi kesb-i iştidad edip doktor dahi ızdırabı *bronchite* olmayıp kalp hastalığı olduğunu söylediği zaman hastalığın mühlik dahi olmasını beyan etmesi üzerine şiddetle ağladığım için bu hâlin husûle getirdiği sû'-i tesir bittabi pek azîm oldu.

Leke'l-hamd şimdi ise tehlikeden tahlis-i giribân ettiğini temin eyleyip bana dahi büsbütün iade-i âfiyet ettiğim gibi pek çok gezmecliğimi tavsiye ediyor. Gerek ızdırab ve gerek gözlerimde zaaf hasebiyle bir haftayı yalnız bîtâb olarak yattığım hâlde geçirdim ise de lehül-hamd iki günden beri roman

okuduğum gibi bugün dahi yatağımda *A. de Musset*'nin "Bir Çiçeğe" namında olan neşidesini nesren tercüme ettim;³⁷ bu gece biraz yataktan çıktım. Keyifsiz gören ehlibâdan bazıları tekraren mektup gönderip istifşâr ettiler.

Fî 25 Şubat [8 Mart 1888].

Leke'l-hamd bu sabah yatağımdan çıkıp *robe de chambre* ve bir kürk giyip validemin nezdine gittim! Sütümü içip *midi*'ye kadar /46/ yatakta iken nazmettiğim bir şiirimi mecmuaya kaydetmeye başladım. Valideyimle *déjeuner* ettiğim esnada *cousin*imle görüşüp bade't-taam dahi istifşâr-ı hatır için *E.* teşrif etmekle birkaç saatleri birlikte geçirdik. Kendisi piyano dahi çaldı. Dünyada en ziyade muhâzarasından hoşlandığım zevattan olduğu cihetle bütün günümü en güzel suretle geçirdik.

Akşam üzeri doktor *électrique* tutmak üzere geldiğinde kendisi gitti. Doktor validemin yanında bulunduğu müddetçe biraz piyano çaldım!

Doktor dahi vazifesini ifâ edip gittiğinde *dîner* zamanına kadar yazı yazdım. Ve bade't-taam saat dörde kadar validemin odasında vakit geçirdim. Şimdi ise yarın gönderilmek üzere bir iki mektup yazacağım.

Fî 26 Şubat [9 Mart 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım! Validemi istifşâr edip sütümü dahi içtikten sonra bir saat pederimin Türkçesini dinledim. Bir saat kadar /47/ dahi piyano çaldıktan sonra *déjeuner* ettim. Bade't-taam Rusyalı doktor kadın teşrif etmekle bir saatten ziyade kendisiyle musâhabe ettim. Saat dokuzda dahi bizim doktor gelip validemi muayene ettikten sonra bana dahi *électrique* tuttu.

Geçenlerde *Saadet* gazetesi matbaasına göndermiş olduğum bir neşidenin tab olunup olunmadığını sordurmak üzere *cousin*'imi tavsît etmişim. Gazetenin mezkûr manzumem münderic bulunan bir nüshasını getirdiler ise de bazı kelimâtı değiştirilmiş ve o kadar yanlış tab olunmuş ki eserimden soğudum.

Yavrularımın sıhhatini sordurmak, *T.* için yaptırdığım yadigarı³⁸ isâl etmek ve gelecek cuma günü dava vekilini davet etmek üzere gönderdiğim adam birisi güya Münirciğimin hatt-ı desti olmak üzere ve diğeri dava vekilinin geleceğini müşir iki mektup getirdi. *T.*yi bulmadığı cihetle ondan bir cevap alamadım. *Dîner*'den sonra iki saat kadar validemin nezdinde bulunup bir buçuk saat

37 "Bir Çiçeğe": Nigâr Hanım'ın Alfred de Musset'nin şiirinden düzyazı olarak yaptığı bu çeviri *Efşûs* f'in ikinci baskısına (1891) ilâve edilmiştir (s. 47-49) ancak metin daha önce *Mürüvvet*'te yayımlanmıştır; no. 8, 6 Nisan 1304 [18 Nisan 1888], s. 148-149.

38 Söz konusu hediye muhtemelen 15 Şubat [27 Şubat 1888] gününün notları arasında kuyumcuya ısmarlandığı görülen boyunbağı iğnesidir.

dahi piyano çaldım ise /48/ hata etmiş olduğumu şimdi hisseyliyorum! Zira muzdarib olduğum zaafiyetim hakikaten kendimi yormaklığı müsait değil. Sabahleyin Sâre Hanım bir kart gönderip keyifsizliğimi istifsâr ettirmiş idi. Ben dahi bir kart gönderip ifâ-yı teşekkür ettim.

Fî 27 Şubat [10 Mart 1888].

Bu sabah saat üçte yataktan çıktım. Sütümü içip *toilette*'imi yaptığım esnada doktor geldi. Validemi muayene ettikten sonra beraber getirdiği âlet ile mübtelâ olduğum *sciatique*'i tedavi etmek üzere belimden *cautériser* [dağlamak] etti! Bittabi ameliyat esnasında pek muzdarib olduğum gibi hâlâ vakit vakit ızdırab duymaktayım.

Déjeuner'den sonra biraz teşrif eden teyzemle görüşüp piyano çalmaya başladım. Bu esnada Hacer Hanım tarafından istifsâr-ı hatır için bir adam geldi. Kendisiyle görüşüp yine validemin odasına gittim. Akşam üzeri çayımı içip kitap mütâlaa etmekte idim ki pederimin dün müzâkere ettiği *professeur* [profesör] teşrif etmekle kendisiyle mülâkat edip yarından itibaren kendisinden Almanca ve Rumca /49/ tederrüs etmekliğime karar verdik. Rumca biraz tekellüm ettiğim için biraz dahi okumak lâzım geldiği gibi Almanca dahi pek sevdiğim bir lisan olduğundan öğrenmeyi pek arzu ederim. Kendisi haftada üç defa gelecektir. Azimetinden sonra *dîner* zamanına kadar düşünmekle vakit geçirdim. Bade't-taam biraz piyano çalıp şimdiye kadar dahi validemin nezdinde bulunduğum vakit gece yarısına yaklaşıyor biraz mütâlaa edeceğim.

Fî 28 Şubat [11 Mart 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp *toilette*'imi yaptıktan sonra bir saat piyano çaldım! Alafranga saat on birde hocam gelmekle bir saat Almanca ve Rumca birinci derslerimi aldım. *Déjeuner*'den sonra hemen evden çıkıp Sâre Hanım'a gittim.

Bir iki saat musâhabeden sonra kendisinin *musique* üstadı gelmekle kerimesi *mandoline*, kendisi *guitare* ve üstadı dahi *flûte* [flüt] çaldılar! Bu üç *instruments* [müzik aleti] pek ziyade birbiriyle uyduğu cihetle güzel vakit geçti.

/50/ Saat onda oradan çıkıp bir iki dakika kadar görmek için *modiste*'e uğradım! Oradan yine tramvaya binip Galatasaray'na geldim. Yürüyerek *Bon Marche*'ye kadar gidip ufak tefek aldım. Bir mühür beğenmek için *Joseph*e ve sair kuyumculara gittim ise de muvafık bulamadığım için başka bir güne talik ettim.

Eve vürûdumda *H.* ile Mösyö Devlet'i buldum! Biraz mülâkattan sonra *H.* gitti; *dîner* zamanında kadar musâhabe edip bade't-taam evvelâ derslerimi ve sonra 4 *mains* çaldık. Şerbetlerimizi ve kahvelerimizi içtikten sonra Mösyö Devlet gitti. Ben dahi biraz validemin nezdine gidip şimdi soyundum. Vakit gece yarısına geliyor. Biraz derse bakıp yatağıma gideceğim.

Fî 29 Şubat sene 303 [12 Mart 1888].

BEŞİNCİ DEFTER

Beşinci Cild¹

/1/ Jurnalim

Fî 1 Mart sene 304 [13 Mart 1888].

Sabahleyin saat üçe yakın yataktan çıktım. Sütümü içip *toilette*'imi yaptıktan sonra biraz validemin nezdine gittim, leke'l-hamd şimdilik biraz iyicedir; ondan sonra pederimin Türkçesini dinlemekte idim ki doktorun geldiğini haber verdiler! Validemi muayene ettikten sonra bana dahi *électrique* tuttu.

Bu zamana kadar *midi* olmakla pederimle *déjeuner* ettim. Badehu iki saat piyano meşk eyledim ve biraz müddet Almanca ve Rumca derslerime baktım, saat onda idi ki nezdime bir adam alıp teyzemin hanesine gittim. Yalnız bir saat kadar görüşüp avdet ettim.

Dîner'den sonra yine iki saat piyano çaldım ise kalktığımda nedamet ettim. Zira zaafiyetim o kadar müsait olmadığını, vücudumun birçok yerlerinde duyduğum ızdırabât derhâl isbat etmektedir. Biraz vakit dahi validemin yanında bulunduğum şimdi vakit gece yarısına geliyor.

Fî 1 Mart sene 304 [13 Mart 1888].

/2/ Sabahleyin sütümü içip validemi dahi istifsâr ettikten sonra pederimin Türkçesini dinledim! Piyano meşk ettiğim esnada idi ki evvelâ doktor ve sonra teyzem geldiklerinden üç çeyrek saat meşk edip onların nezdine gittim, saat beşte Alman hocam gelmekle bir saat kadar ders ile meşgul olup azimetinden sonra valideyim ve doktor ile yemek yedik.

Bade't-taam validemin odasında bulunan bir iki misafir ile görüştüğüm esnada Hulûsi Bey'in haremi hemşiresiyle teşrif ettiler. Saat ona kadar birlikte bulunup musâhabe ettik. Kendileri gittikten sonra ben dahi teyzem ile kuyumcu

1 Salih Keramet Nigâr tarafından düşülen not: 5. Defter 14.III.1888'den 5.12.1888'e kadar.

Joseph'e gidip bir mühür ismarladım. Avdetimden biraz sonra validemle *dîner* ettik. Zira pederim bu akşam evde değildir. Gece biraz piyanoya başlamak istedim ise de validem misafiriyle beraber nezdime geldiğinden alaturka çaldırdılar. Saat dört buçuktan şimdiye kadar Almanca dersime baktım vakit gece yarısıdır yatacağım.

Fi 2 Mart [14 Mart 1888].

/3/ Sabahleyin saat dörtte yataktan çıkıp sütümü içtim ve yıkanıp *toilette*'imi yaptıktan sonra validemin nezdinde doktor bulunduğu cihetle oraya gittim! *Midi*'ye kadar musâhabe ile vakit geçti, doktorun gittiğinden az sonra pederim gelmekle *déjeuner* ettik. Bade't-taam iki saat piyano çalıp bir saat dahi Almanca dersime baktıktan sonra roman okumaya başlamış idim ki Mösyö Devlet geldi! Derslerimden pek memnun kaldı, kendisi gittiğinin akîbinde *dîner* ettik. Kandil gecesi² olduğu münasebetle *cousin*lerim ve sâir birkaç misafir teşrif ettiklerinden bir saatten ziyade onlar ile görüşüp iki saat dahi piyano meşk ettim. Şimdi vakit gece yarısıdır yatacağım.

Fi 3 Mart [15 Mart 1888].

Sabahleyin saat üçten evvel yataktan çıktım! Hemen *toilette*'imi yapıp bir saat pederimin Türkçesini dinledim, henüz piyano çalmaya başlamış idim ki Münif Paşa Hazretleri'nin teşrifini haber verdiler; iki saatten /4/ ziyade musâhabe ettik. Kendileri çıktığının akîbinde idi ki Sadullah Paşazâde Âsaf ve Nusret Beyler teşrif ettiler! Kendilerini pederim kabul ettiği esnada ben dahi derhâl *déjeuner* ettiğim gibi kandil tebrik etmek için aşağıya gelen misafirleri dahi bir lahza görüp yukarı çıktım! Nusret Bey³ on seneden beri Avrupa'da bulunduğu cihetle piyanoyu pek ileri getirmiş olduğundan evvelâ kendisini dinleyip sonra dahi ben çaldım. Azimetlerinden birkaç dakika sonra pederim namına gelen gayet büyük bir mektubu nezdine getirip açtığımda üdebâdan Hayret Efendi Hazretleri⁴ tarafından bir mektup ki pederim namına yazılmış ve melfûf iki kitap buldum!

2 2 Recep 1305'e denk gelen bugünde Regaip Kandili'nden söz edilmektedir

3 Nusret Bey: Viyana Sefiri Sadullah Paşa'nın oğlu olan Nusret Bey [Ayaşlı] bu satırların yazıldığı sırada on sekiz yaşında bir gençtir ve Avrupa'da eğitim görmektedir. Nusret Bey, daha sonra Münevver (Ayaşlı)'nın eşi olacaktır.

4 Hayret Efendi: Eski tarz şiirleri, dil ve edebiyat ile tasavvuf alanlarındaki geniş bilgisi ve renkli kişiliği ile tanınan Adanalı Hayret Efendi dönemde "muallim" olarak da anılır. *Efşûs I* hakkında yazdığı yazılardan daha önce bahsedilmekle birlikte kendisi günlükte ilk kez burada görüntüye girmektedir.

Kitaplar kendisinin âsârı olup gayet güzel bir surette ciltlenmiş olduğu hâlde namıma gönderilmiş idi.

Bu zât *Efîs* hakkında gayet güzel bir makale yazıp pederim tarafından dahi teşekkürü hâvî bir cevap almış idi. Bu defa dahi kandili tavsît ederek bu suretle bizi taltif edişinden pek ziyade memnun olup, mektubu kim getirdiğini sorduğumda ulemâdan bir zât olduğunu haber vermeleri üzerine sokakta beklememesiyçün eve teşrif etmesini /5/ haber gönderip kendim dahi pederim lisanından bir teşekkürname yazmaya başladım! Bu esnada pederim gelen zâtı kabul etti. Bizzat Hayret Efendi Hazretleri olduğunu bildirmeleri üzerine yazdığım mektubu ikmâle lüzum görmeyip kapıdan kendilerine şifâhen arz-ı teşekkür ettim.

Validemin odasına indiğimin akîbinde doktor geldi. O dahi gidinceye kadar saat ona geldiğinden ben dahi nezdime bir adam alıp biraz yürümek üzere çıktım. Hava müsait olduğu gibi günlerde[n] dahi cuma olduğundan izdiham pek ziyade idi, bir saat sonra avdet edip *dîner*'den sonra iki saat piyano meşk ettim!

Validem dinlemek arzusunda bulunduğu cihetle cehren bugün aldığım *Şehrâyin* ve *Sîhr-i Beyân*⁵ ismindeki eşâr mecmûâlarından biraz okuyup biraz dahi Almanca dersime baktım şimdi vakit gece yarısıdır.

Fî 4 Mart [16 Mart 1888].

/6/ Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım! Sütümü içip *toilette*'imi yaptıktan sonra pederimin Türkçesini dinleyip bir saat piyano çaldım. Bu esnada Alman hocam gelmekle bir saat dersimi alıp *déjeuner* ettim! Bade't-taam bir saat daha piyano meşk edip validem *emplette* yapmak üzere sokağa çıkmaklığımı tavsiye etmesiyle nezdime bir adam alıp İstanbul Çarşısı'na gittim.

Akşam üzeri saat on bir buçukta avdet ettim. *Dîner*'den sonra iki saat piyano meşk edip biraz validemin misafirleriyle görüştüktan sonra bir saat dahi Almanca ve Rumca derslerime çalıştım. Şimdi vakit tam gece yarısıdır.

Fî 5 Mart [17 Mart 1888].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıkıp sütümü içtiğim gibi *toilette*imle meşgul oldum! Saat dörde kadar biçim biçmekle meşgul bulunup bu esnada dahi *A.* teşrif ettiğinden *mid'i*ye kadar onunla görüştüm. Biraz dahi Nadir Hanım'la

5 *Şehrâyin ve Sîhr-i Beyân*: Hayret Efendi'nin getirdiği kendine ait kitaplardan birini 1884'te basılan *Şehrâyin ve Sîhr-i Beyân* olduğu anlaşılmaktadır. "Şehrâyin" ile "Sîhr-i Beyân" adlı iki bölümden oluşan bu şiir kitabı Nigâr Hanım tarafından iki ayrı eser gibi zikredilmiştir.

görüŖüp taamdan sonra bir saat piyanoya çalıştım ve bir saat Almanca ile meşgul oldum! Saat sekiz buçukta doktor geldi, iki saat kadar kendisiyle /7/ bulunup saat onda *Dj.* ve *O.* teşrif ettiklerinden akşama kadar cümleten musâhabe ederek eğlendik. *Dj. talisman* [tılsım] bir yüzük getireceğini vaad etti!

Azimetlerinden sonra biraz Rumca yazdım. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk edip yarım saat dahi yazı yazdım, şimdi saat dört buçuk uyku zamanına kadar kitap mütâlaa edeceğim.

Yine bahar geldi! Hissiyâtım sabrımaya galebe etmeye başladı. Sokağa çıkıp bazı nüzhet-fezâ mahallerde ayırkların taravetini gördükçe hayran ve odamda sabah akşam kuş seslerini dinledikçe güya ben de gizli gizli nâlân oluyorum! Âh füsûl-ı erbaanın bu kısmı ne kadar latiftir.

Her şey teccid-i zindeği ediyor. İnsanlar bu hâli görüp de bilmem ne gibi hissiyât ile mütehasis oluyorlar ki hemen her gece sükûn-ı leyli etraftan işitilen hey hey sedaları ihlâl ediyor. Bu hâllerin benim üzerimde de tesiri pek büyük oluyor... Bunlar da gönlümdeki hüznü teşdid ediyor! Âh ben mahvolacağım, asırlar geçecek, yine bu hüznün benim ruhumdan gitmeyecek.

Fi 6 Mart [18 Mart 1888].

/8/ Sabahleyin saat ikiden evvel yataktan ıktım. Bir ay içip pederimin Türkçesini dinledim! Bir saat piyano talim edip daha çalmakta iken Alman hocam gelmekle ben dersimi alıncaya kadar *midi* dahi oldu, taam edildi. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp, leke'l-hamd kesb-i âfiyet eden validemle beraber İstanbul'a, İran Sefir-i Kebiri Muhsin Han'ın haremını görmeyi üzere gittik. Kendisi keyifsiz ve yatakta bulunduğu cihetle bir saat kerimesiyle görüşüp avdet ettik! Araba ile geçerken matbaanın önünde durup biraderim hakkında yazdığım "Mersiye"nin çıktığını işittiğim için kadınlara mahsus olan *Mürüvvet*⁶ gazetelerini aldım.

Köprüden geçerken *E*'ye tesadüf etmiştik, eve vürûdumun akibinde kendisi dahi teşrif ettiğinden Mösyö Devlet gelinceye kadar musâhabe ettik. Biz piyano dersine başlamak üzere iken kendisi gitti, *dîner*'den sonra iki saat piyano meşk edip biraz gazetelere göz gezdirdiğim gibi biraz dahi yazı yazdım.

Fi 7 Mart [19 Mart 1888].

Sabahleyin saat ikiden evvel yataktan ıktım. Bir saat pederimin Türkçesini dinleyip bir saat dahi piyano meşk ettim. Bu esnada doktor gelmekle /9/ *midî*'ye kadar beraber bulunup birlikte *déjeuner* ettik. Kendisi gittiğinde *toilette*'imi

yapıp bir saat daha piyano talim ettiğim gibi bir saat derslerime çalışıp biraz müddet Ekrem Bey'in *Kudemâdan Birkaç Şâir*⁷ ismindeki eserini mütâlaa ettim. Yine yarım saat piyano çalıp saat on buçukta idi ki hava almak üzere sokağa çıkıp *Luxembourg Otel*'ne kadar yürüdüm.

Avdetimde validemle biraz musâhabe ettikten sonra *dîner* ettik. Gece bir buçuk saatten ziyade piyano talim ettim, şimdi vakit gece yarısına yaklaşıyor. Biraz okuyup yazacağım.

Fî 8 Mart [20 Mart 1888].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıktım, pederimin Türkçesini dinleyip iki saat piyano meşk ettim. Bade't-taam validemle beraber bir arabaya râkiben zât-ı hazret-i şehriyârînin Fotoğraf[çısı]ı Abdullah'a⁸ gidip iki türlü fotoğrafımı aldirdım. Oradan çıkıp Madam Behor Efendi'ye gittik ise de kendisini bulamadığımız cihetle Madam *Schimill*'in hanesine gidip yalnız *Rachel*'i bulduk. Bir saatten /10/ ziyade mülâkat ettik! Biraz piyano dahi çalıp kendisine hicaz bir taksim geçtim. Saat on bir buçukta idi ki yine bir arabaya râkiben avdet ettik. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano çaldım.

Fî 9 Mart [21 Mart 1888].

Bu sabah saat üçte yataktan çıkıp sütümü içtiğim gibi yıkandım, *toilette*'imi yapmakla meşgul iken doktorun geldiğini haber verdiler. Saat yediye kadar beraber bulunduk: Kendisi *déjeuner*'den sonra gitmekle ben dahi iki saat piyano çaldım. Bu esnada *Josephé*'in ısmarladığım mührü getirdiğini haber verdiler. Mührü matlûba muvâfık buldum, yarım saat⁹ daha piyano meşk edip biraz validemle musâhabe ettikten sonra yazı yazmakla meşgul idim ki Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldığımın akîbinde kendisi gitmekle biz dahi *dîner* ettik. Bade't-taam iki saat piyano meşk edip biraz dahi yazı yazdım şimdi vakit gece yarısıdır, yatacağım.

Fî 10 Mart [22 Mart 1888].

/11/ Sabahleyin saat ikide yataktan çıkıp bir çay içtikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. *Midi*'ye kadar dahi piyano meşk ettim. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp iki saatten ziyade nazm-ı eşâr ile meşgul olduğum gibi *dîner*

7 *Kudemâdan Birkaç Şâir*: Recaizâde Mahmut Ekrem'in eski edebiyattan seçtiği şairler ve onların bazı şiirleri hakkındaki bilgi ve yorumlarını içeren bu eser 1888'de basılmıştır.

8 Türkiye'de fotoğrafçılığın kurucularından sayılan Abdullah Biraderler'in (Abdullah Frères) dükkânından söz edilmektedir.

9 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

zamanına kadar dahi kitap ve gazete mütâlaa ettim. Gece yine bir buçuk saatten ziyade piyano meşk ettim, şimdi gece yarısına bir saat var uyku zamanına kadar okuyacağım. Bugün yazdığım “Yadigâr”¹⁰ isminde bir neşidedir.

Fi 11 Mart [23 Mart 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım, hemen o esnada *E.* teşrif etmekle derhâl *robe de chambre* giyip sütümü nezdinde içtim. Bir saatten ziyade mülâkat esnasında kendisine bir yadigâr vermek istedim ise de şimdilik kabul etmediğinden kaldı. Kendisi gittiğinin akibinde Alman hocam geldi. Bir saat ders alıp *déjeuner* ettim, bade't-taam bir saat piyano talim ettikten sonra idi ki Sadullah Paşa'nın *nièce'si* [kadın yeğen] Sıdika Hanım teşrif etti. Saat ona kadar birlikte vakit geçirip pek çok güldük. Azimetinden sonra /12/ bir saat daha piyano talim edip validemin yanında doktor bulunduğunu haber vermeleri üzerine oraya gittim, biraz mülâkattan sonra birlikte yemek yedik. Gece bir saatten ziyade piyano meşk ettim. Biraz da Rumca yazdım şimdi gece yarısına bir saat var.

Fi 12 Mart [24 Mart 1888].

Sabahleyin saat ikiden evvel yataktan çıkıp *toilette*'imi yaptım, pederimin Türkçesini dinlemekte iken doktor geldi, kendisi dahi Türkçe okumaklığım için pek ziyade rica ettiği ve doktorumuz bulunduğu cihetle reddedemeyip tedris edeceğime dair söz verdiğim için bir saat kadar dahi onu okuttum. Kendisi gittiğinden bir saat *déjeuner*'den evvel ve bir saat sonra piyano meşk ettim. Biraz dahi Almanca ve Rumca derslerime bakıp saat onda sokağa çıktım.

Pazar olduğu cihetle izdiham pek ziyade idi. Yürüyerek *Miss Martha*'nın hanesine gittim. Yarım saat devam eden vizitam esnasında gerek kendisi ve gerek ben piyanoda birer *morceau* çaldık. Avdette yolda İhsan'a tesadüf /13/

10 Burada Nigâr Hanım'ın yazdığından bahsettiği “Yadigâr” isimli şiir 1891'de basılan *Aks-i Sedâ'da* (s. 26-27) yer almaktadır. Şair, siz diye hitap ettiği ve çok değer verdiği bir şahsa kendisini daima hatırlatacak bir hediye vermek istemekte ama bunun ne olacağına karar verememektedir. Sonunda cihandaki en kıymetli şeyin muhatabının ismi olduğunu düşünerek ona kendi ismi i hediye etmeye karar verir.

Günlükte hemen arkadan gelen 12 Mart gününde, *E.* olarak zikredilen Recaizâde Mahmut Ekrem Bey'in geldiği, Nigâr Hanım'ın ona bir yadigâr vermek istediği fakat Ekrem'in “şimdilik” kabul etmediği görülmektedir. Bu durumda “Yadigâr” isimli şiirin Recaizâde Mahmut Ekrem Bey'e verilmek istenen bir armağan için yazıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Ekrem'e onun ismini vermek isteyen Nigâr Hanım'ın armağanının 10 Mart [22 Mart] günü kuyumcu Joseph'ten teslim alınan mühür olduğu kuvvetle muhtemeldir.

edip dikkatle bana baktığını gördüm ve başımı sallayarak (ne bakıyorsun alçak) sözlerini bilâ-ihhtiar telaffuz ettim ise de işitip işitmediğinden emin değilim. Bu tesadüf asabıma haylice dokundu, ona karşı büsbütün *indifférente* [kayıtsız] olamayıp *haineuse* [nefret dolu] bulunduğumun sebebi beni ciğerpârelerime mütehasşir bırakmasından ileri geldiğinde şüphe yoktur, zira artık kendisini hiç sevmeydiğimden eminim, her türlü sû'-i muamelâtını affettikten sonra dahi bu yaz ettiğı hakaret unutulur şeylerden değildir.

Avdetimden yarım saat sonra *dîner* edip bir saatten ziyade piyano meşk ettim, bu kadarcık çalışmayı kâfi görmüyor isem de zaafiyeti hasebiyle nota ve yazıya bakmaktan gözlerim pek ziyade kararmakta olduğı cihetle bundan ziyadesine iktidarım taalluk etmiyor. Dün *T*'den bir mektup aldım ki Sami Paşazâde ile bugünlerde gelmek arzusunda bulundukları için bir gün tayin etmeğimi talep etmişti, ben dahi intihab olunacak bir günü kendi re'yine havale ettim.

Fî 13 Mart [25 Mart 1888].

/14/ Dün sabah saat bir buçukta yataktan çıkıp *midi*'ye kadar hane umûruna nezaret eyledim, zira akşam taamina misafir davet edilmiş idi. *Déjeuner*'den sonra sofrayı ve gece kalacak misafirin yatağını hazır ettirip *toilette*'imi yaptım. Bir saatten ziyade piyano meşk edip yarım saat kadar dahi Almanca ve Rumca ile meşgul oldum, saat on bir buçuğa yakın idi ki Mösyö Devlet geldi. Hemen derslerimi çalmaya başladım. İkmâl etmeden *E.* teşrif etmekle itizâr edip devam ettim. Ben piyanodan kalktığımın akîbinde idi ki doktor dahi teşrif etti.

Taamdan evvel biraz hayâlâta revnak verildiğı gibi sofa dahi pek güzel ve eğlence ile taam edilip, *dîner*'den sonra dahi bi'l-münâvebe *E.*^{Ekrem¹¹} Devlet ve ben piyano çalıp alaturka *E.* ile beraber şarkı dahi okuduk. Bir dakika sıkılmayarak, zerre kadar âdâbın hâricine çıkmayarak pek çok gülüp eğlendik, elhâsıl tam meşrebimce vakit geçirdik. Sevgili valideynim dahi gayet beşûşî bir hâlde bulunup hatta ben Mösyö Devlet ile 4 *mains* çaldığımda pederim kemâl-i hâhişle beni öpmesi üzerine ben dahi ez-dil ü can /15/ mukabele ettim. Gece yarısından evvel doktor ve Mösyö Devlet gittiler. *E*'nin gösterdiği arzu üzerine *Tefekkür*¹² ismindeki yeni eseri ki bugün kendisi getirmiş idi cehren onu okumaya başladım.

Ben yorulduğumda kendisi alıp kitabı ikmâl ettik, validem dahi biraz dinledi. Gece yarısından biraz sonra idi ki yatağıma *E*'ye terk ettiğim cihetle

11 *E*'nin yanına sonradan kurşun kalemle "Ekrem" yazılmış, böylece Nigâr Hanım gñnlükte *E*'nin kimliğini bir kez daha açıklamıştır.

12 *Tefekkür*: Recaizâde Mahmut Ekrem'in nazım ve nesir parçalardan oluşan bu eseri 1886'da yayımlanmıştır.

validemin odasında yattım, baş ağrısından pek muzdarib olduğum için pek geç uyuduğum gibi sabahleyin dahi saat yarımından evvel uyandım:

Hemen bir *robe de chambre* giyip misafirimin nezdine çıktım. Saat üçe kadar gâh musâhabe ettik ve gâh ise kendisi *Müntehabât-ı Mir Nazîf*¹³ okudu dinledim, bu zât ile fitratım son dereceye kadar muvafık geldiği için muhâzarasından hakikaten mütelezviz olurum.

Azimetinden sonra biraz bu sabah dahi hane umûruyla iştigal edip bir saat pederimin Türkçesini dinledim. *Déjeuner*'den sonra bir saat bir çeyrek piyano çaldım. Teyzemle görüşmek üzere henüz aşağıya inmiş idim ki doktor geldi. İki saat beraber bulunduk. /16/ Bir saat bir çeyrek daha piyano meşk edip *dîner* zamanına kadar dahi okudum. Bade't-taam bir saat kadar valideynimle musâhabe edip iki saat piyano ve bir saat sair derslerime çalıştım, şimdi vakit gece yarısıdır, birazcık kitap mütâlaa edip yatacağım, zira yine birkaç gecelerdir uykusuzluktan bitâbım.

Fi 15 Mart [27 Mart 1888].

Sabahleyin saat birde yataktan çıktım, bir sütlü çay içip biraz dahi derse baktıktan sonra iki saat piyano meşk ettim. Biraz sonra Alman hocam geldi bir saat derslerimi aldım. Bu zamana kadar *midi* olmuştu validemle *déjeuner* edip saat sekize yakın bir arabaya râkiben Abdullah'ın fotoğrafhanesine gittik.

Émprouvé'leri [numune] aldığım da tabiata pek muvafık buldum. Oradan İlyas Paşa'ya gidip müddet-i medide validemin gözlerini tedavi ettiği için vazife-i şükranı ifâ eyledik.

Oradan Galatasaray'a kadar yürüyüp bazı *emplette* yaptık. Saat ondan sonra idi ki tramvay ile Şişli'ye gidip orada /17/ biraz çerez yiyip birer dahi sigara içtikten sonra avdet ettik. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, bugün pederim İstanbul'a geçip bir iyi avukat taharri eylemiş. Zira bizim vekilin hiçbir şeye muktedir olamayacağı şimdiye kadar hiçbir semere hâsıl edememekliğiyle tebeyyün etti. Yarın pederim yine İstanbul'a gidip bu defa tevkil edilecek zât ile müzakere edeceğini bildirmesi üzerine ben dahi bir defacık vekilin verdiği malûmatı mücmelen yazdım.¹⁴

Biraz valideynimle musâhabe ettim. Şimdi gece yarısına bir saat var.

Fi 16 Mart [28 Mart 1888].

13 *Müntehabât-ı Mir Nazîf*: 19. yüzyıl şairlerinden Mir Nazîf'in, Divan şiirlerinden hazırladığı seçki.

14 Boşanma davasının sürüp gitmesi üzerine Nigâr Hanım'ın avukatı değiştirilmektedir.

Sabahleyin saat birde yataktan çıktım, yıkanıp ve *toilette*’imi yapıp bir saat kadar piyano meşk ettikten sonra doktor geldi. *Midî*’ye kadar musâhabe edip birlikte taam ettik. Kendisi gittikten biraz sonra Mevhibe Hanım teşrif etti, bir iki saatten ziyade musâhabe eyledik. Bu esnada Madam Behor Efendi dahi hemşiresiyle beraber teşrif etti, gösterdikleri arzu üzerine /19/¹⁵ alaturka piyano çaldım. Mevhibe Hanım gittikten biraz sonra Mösyö Devlet geldiğinde Madam Behor Efendi dahi gittiler, bugün Mösyö Devlet’i piyanomdan hoşnud edemedim. Epeyce 4 *mains* çaldık. *Dîner*’den sonra yine iki saat piyano meşk ettim ise de vücudumda rahatsızlık duymakta olduğum için bugün Kartal’dan gelmiş olan büyük teyzemle biraz musâhabe edip yatmak üzere çıktım.

Fî 17 Mart [29 Mart 1888].

Saat birden evvel yataktan çıktım, *toilette*’imi yapıp bir sütlü çay içtikten sonra pederimin Türkçesini dinledim. Ve *midî*’ye kadar iki saat piyano meşk ettim. *Déjeuner*’den sonra ehîbbâdan A. teşrif etmekle bir saatten ziyade musâhabe ettik, kendisi gittiğinde biraz Almanca dersime bakıp bir saat daha piyano çaldım. Saat ona yakın idi ki biraz hava almak üzere sokağa çıktım ise de Galatasaray’ı’na varmadan pek ziyade yorgunluk hissettiğim cihetle avdet ettim.

Dîner zamanına kadar biraz Fransızca yazdım, bade’t-taam /20/ iki saat piyano talim edip yarım saatten ziyade dahi validemin odasında vakit geçirdim. Şimdi gece yarısına bir saat var, biraz derse bakacağım.

Fî 18 Mart [30 Mart 1888].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım, sütümü içip *toilette*’imi yaptıktan sonra pederimin Türkçesini dinleyip *midî*’ye kadar bir saatten ziyade piyano meşk ettim. Bade’t-taam bir saat daha talim edip validemle beraber Beşiktaş’a, ikinci kilerci-yi hazret-i şehriyârî İbrahim Efendi’nin hanesine gittik.

Kerimesi geçen sene ve bu sene birkaç defalar teşrif ettiği hâlde her nasılsa iade-i vizita edememiştım; bugün dahi orada bulmadığım cihetle bittabi içeri girmeden avdet ettim.

Saat on buçukta eve gelip *dîner* zamanına kadar hem derslerime baktım ve hem de *Tefekkür* isimindeki kitabı biraz mütâlaa ettim. Bade’t-taam iki saate yakın piyano meşk edip biraz dahi validemin yanında vakit geçirdim, şimdi gece yarısına bir saat var biraz okuyacağım.

Fî 19 Mart [31 Mart 1888].

/21/ Sabahleyin saat birde yataktan çıktım, pederimle beraber bir sütlü çay içip *toilette*'imi yaptıktan sonra iki saat bir çeyrek piyano meşk ettim. Almanca dersime dahi baktığım esnada idi ki doktor gelmekle biraz musâhabeden sonra birlikte *déjeuner* ettik. Bade't-taam bir parti bezik oynamayı teklif eylediğinden oynamaya başladık ise de hilekârlık ettiğini hissettiğim cihetle ikmâl etmeden bıraktım. Kendisi gittiğinde teyzem lisanından kerimesine bir mektup yazıp, iki saatten ziyade dahi roman mütâlaa ettim. Saat onda idi ki *O. ve Dj.* teşrif ettiler bir saat görüştük. Azimetlerinden sonra *dîner* zamanına kadar yine kitap mütâlaa ettim. Bade't-taam bir saat piyano çalıp bir saat kadar dahi validemin misafirleriyle görüştüm. Şimdi saat dördü geçiyor uyku zamanına kadar mütâlaa edeceğim.

Fî 20 Mart [1 Nisan 1888].

Sabahleyin saat birden evvel yataktan çıkıp sütümü içip *toilette*'imi dahi yaptıktan sonra iki saat piyano meşk ettim. Biraz sonra dün geceyi /22/ İstinye'de geçiren pederim gelmekle biraz kendisiyle görüşüp *midî*'ye kadar kitap mütâlaa ettim, bade't-taam bir saat kitap okuyup bir saat dahi piyano meşk ettim. Saat dokuzu geçmiş idi ki *Tch.* teşrif etti, bir saat onunla musâhabeden sonra Mösyö Devlet gelip derslerime nezaret eyleyip gece bize teşrif etmek arzusunda bulunan İran sefir-i kebirî Muhsin Han Hazretleri'nin nezdine gitti. Misafirlerimizle beraber *dîner* edip biraz musâhabe ettiğimiz gibi biraz dahi alaturka piyano çaldım.

Bu esnada Muhsin Han Mösyö Devlet ile teşrif ettiler. Bir hayli musâhabeden sonra sefir hazretlerinin gösterdiği arzu üzerine Mösyö Devlet ile *4 mains* çalıp gerek kendisi ve gerek ben yalnız birkaç *morceau*'lar dahi çaldık. Cümleten gittiklerinde vakit gece yarısını geçmiş idi.

Fî 21 Mart [2 Nisan 1888].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midî*'ye kadar iki saat piyano meşk ettim, bade't-taam sokağa /23/ çıkıp Abdullah'ın fotoğrafhanesinden resimlerimi aldım ve bir tanesini boyaması için *Miss Martha*'ya bıraktım, orada bir çay içip bir saat kadar ârâmdan sonra Madam *Loebel*'e gittim. Bir hayli musâhabe edip birer *morceau* dahi çaldık. Eve geldiğimde saat on ikiye yaklaşmış idi, hemen o esnada doktor geldi. Beraber *dîner* ettikten sonra bir parti bezik oynayıp saat dörde kadar dahi musâhabe ettik. Azimetinden sonra bir saat piyano meşk edebildim. Vakit gece yarısıdır yatacağım.

Fî 22 Mart [3 Nisan 1888].

Dün sabahleyin yataktan çıktığım gibi sütümü içip ve *toilette*’imi yapıp saat üç buçukta evden çıktım. Fındıklı’dan tramvaya râkiben köprüye gidip oradan dahi bir kayık ile Salacak İskelesi’ne çıktım. Saat beşte idi ki Sadullah Paşa’nın konağına vâsıl oldum. Bir saatten sonra *déjeuner* edip saat sekizde gitmek teşebbüsâtında bulunduğum vakit gerek hanımefendi ve gerek Sıdika Hanım pek ziyade ısrar ettiler. /24/ Geceyi orada geçirmeye karar verdim ise de Üsküdar’da bir iki mahalle daha gitmek arzu ettiğimden akşama avdet etmek üzere oralara gideceğimi bildirip¹⁶ refakatimde bulunmak istedikleri hâlde memnun olacağımı Sıdika, Azize Hanımlar[a] bildirdim.

Cümleten çıkıp Hürrem Bey’in hanesine gittikse de Atiye Hanım orada bulunmadığından biraz müddet validesiyle görüşüp süt validemin hanesine gittik. Orada bir saatten ziyade ârâm edip konağa avdet ettiğimizde saat on bir buçuğu geçmiş idi. Kenan Paşazâde Esad Bey’in haremi dahi orada bulunup gece *dîner*’den evvel cümleten musâhabe edildiği esnada Atiye Hanım gelmekle kendisi pek ziyade teklifsizim olduğundan pek çok güldüm. *Dîner* ettiğimizde saat ikiyi geçiyor idi. Saat dörtte Atiye Hanım gidip altıya kadar dahi Sıdika Hanım’la *tête à tête* musâhabe ettik. Altıda yatağa girdim ise de pek geç uyuyabildiğim gibi sabahleyin dahi saat on birden evvel uyandım, saat ikide bir sütlü çay içip bütün hane halkıyla /25/ görüştükten sonra üçe yakın oradan çıkıp yine Salacak İskelesi’nden bir kayığa râkiben Fındıklı’ya geçip yaya eve çıktım. Valideyimle görüşüp biraz dahi dinlendikten sonra bir saat *déjeuner*’den evvel ve bir saat sonra piyano meşk ettim. Aşağıya indiğimde mutasarrıf İsmail Bey’in validesiyle teyzemi bulup biraz kendileri ile görüştüm. Ve bir buçuk saat dahi Macaristan’da bulunan *cousin’e* mufassal bir mektup yazmakla meşgul oldum.

Henüz roman okumaya başlamış idim ki Mösyö Devlet geldi, bir saat dersimi aldıktan sonra *en famille* yemek yedik. Gece bir saat üç çeyrek piyano talim ettim, şimdi saat beştir, vücudumda ziyade zaaf ve yorgunluk hissettiğim cihetle hemen yatacağım. Bu yorgunluk maddi olmayıp manevi olması lâzım gelir. Zira ciğerpârelerim ve bâhusus Münir’in tahassürüyle kalbim haraptır.

Fî 24 Mart [5 Nisan 1888].

/26/ Dün sabah pederimin Türkçesini dinleyip iki saat piyano meşk ettim. *Déjeuner*’den sonra Münif Paşa teşrif ettiklerinden saat ona kadar musâhabe ederek vakit geçirdik. Azimetlerinden sonra biraz daha piyano çaldım, gösterdiği arzu üzerine nezdinde dahi çalmış idim, pek ziyade tahsin etti. *Dîner* zamanına

16 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

kadar kitap mütâlaa edip gece biraz validemin odasında misafirleriyle görüşüp piyano meşk etmek üzere henüz yukarı çıkmış idim ki doktor teşrif etmekle bezik oynamayı teklif ederek talimden men eyledi.

Gece yarısına kadar birlikte bulunduk kendisi gittiğinde ben dahi yatağıma girdim.

Bu sabah saat birde uyanıp sütümü içtim ve *robe de chambre*'ımı giyip pederimin Türkçesini dinledim. Bir buçuk saat dahi piyano talim ettikten sonra Alman hocam gelmekle bir saat Almanca ve Rumca derslerimi aldım. Ben dersimle meşgul bulunduğum zamanda *Mürüvvet* gazetesine tab ettirilmek için eser talep etmek üzere bir zât gelmişti, valideyimle *déjeuner* ettikten sonra /27/ birisi nazım ve diğeri tercüme iki eser verdim, mezkûr gazetenin şimdiye kadar çıkan nüshalarının hepsini getirmişler idi. Saat sekizden dokuza kadar yine piyano çaldım, bu esnada Madam Necip Paşa teşrif etmekle bir saat mülâkat ettik.

Bir saat dahi Almanca ve Rumca yazmakla meşgul olup leyle-i Mirac¹⁷ olduğu cihetle ezana yakın dahi tilâvet-i Kur'ân ettim.

Teyzelerim burada bulunduklarından cümleten *dîner* edip gece bir buçuk saat piyano talim ettim. Birkaç zamanda gözlerime târî olan zaafgünden güne izdiyad etmektedir. Esbâbı ise mütemadiyen nota ve yazıya bakmaklığım olduğunu tahmin ediyorum. Zaten vücudumun her tarafında bir zaaf-ı küllî duymakta ve gönlümde bir büyük rikkat hisseylemekteyim, elhâsıl manen ve maddeten bîrâbım, şimdi saat dördüttür, biraz mütâlaa edip yatacağım. Âh yavrularım acep ne âlemdesiniz? Âh Münir... beni unuttun mu?

Fi 26 Mart [7 Nisan 1888].

/28/ Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıktım, pederimle beraber sütlü çay içip yıkandım ve *toilette*'imi yaptıktan sonra Türkçesini dinleyip henüz üç çeyrek saat dahi piyano çalmış idim ki ehîbbâdan A. teşrif etti.

Birlikte *déjeuner* ettik ve saat sekize kadar musâhabe ettik azimetinden sonra bir saat üç çeyrek daha piyano meşk ettim. Akşama kadar ise derslerime bakıp biraz dahi şiir nazmettim. *Dîner*'den sonra biraz validemin misafirleriyle görüşüp henüz piyano çalmaya çıkmış idim ki doktor teşrif etti, yarım saat meşk edip kendisiyle bir iki parti bezik yaptık. Şimdi vakit gece yarısına geliyor.

Fi 27 Mart [8 Nisan 1888].

17 Bu satırların yazıldığı 26 Mart 1304, Hicri takvimle 25 Recep 1305'e denk düşmektedir.

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp bir saat pederimin Türkçesini dinledikten sonra iki saat piyano meşk ettim. Bu esnada Alman hocam gelmekle bir saat derslerimi alıp *déjeuner* ettim, taam esnasında hizmetçiye canım sıkıldığı cihetle /29/ bir iki saatimi pek neşesiz geçirdim, saat sekize kadar dersi yazıp Mösyö Devlet gelinceye kadar dahi şiir nazmıyla meşgul oldum. Henüz dersi çalmaya başlamış idik ki doktor, refakatinde bir matmazel ile teşrif ettiyse de itizâr edip derse devam ettim, tekmiil ettikten sonra *toilette*'imi yapıp misafirlerimi kabul ettim! Kendilerini salıvermediğimiz cihetle birlikte *dîner* ettik.

Bade't-taam doktor ile beraber bezik oynayıp evvelâ ben ve saniyen Mösyö Devlet piyano çaldığı gibi birlikte birkaç parça *4 mains* dahi çaldık. Saat dörde yakın cümleten gittiler gecemizi pek hoş geçirdik, zira matmazel sevimli bir kızcagız olduğu gibi doktor dahi fevkalâde meclis-ârâdır. Çocuklarım hakkında yazmaya başladığım manzumeyi bu gece ikmâl etmiydim.¹⁸

Fî 28 Mart [9 Nisan 1888].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıkıp bir saat pederimin Türkçesini dinleyip *toilette*'imi yaptım, mutadımızdan bir saat evvel taam /30/ edip saat beşte validemle beraber evden çıktık. Kabataş İskelesi'nde vapur beklediğimiz esnada bir kadın bilâ-sebep çocuğunu döğüp ve birçok inkisar edip vefatını temenni etmesiyle o dereceye kadar müteessir oldum ki bir çeyrek kadar gözlerimden bilâ-ihhtiyar yaş aktı! Cenâb-ı Hakk'ın bu hikmetleri neye mübtteni olduğunu bir hayli düşündüm. İnsanların bir kısmına verdiği evlâd üzerine valideler titremekte iken onların her birerleri bir başka suretle ciğerpârelerinden ayrılıp, diğer bir kısım yavruların ise böyle hakir zelil olarak yaşamış, yani her ân u dakika validelerinden kelimât-ı inkisar işitip mahzûn olması ne gibi bir hikmete müstenid olduğunu mahzûnâne bir hayli tefekkür ettim. Bu esnada vapur geldiğinden kadınlar mahalline girdiğimizde Naciye Hanım karşıma çıkıp Zeynep Hanım'ın hemşiresinin kerimesi iki gün evvel vefat etmiş olduğunu haber verdi.

Ne garip hâl! Ben ise Hisar'daki sahilhanelerine pederlerinin vezaretini tebrik etmek üzere gidiyor idim, feleğin bu eser-i /31/ zulmü dahi beni bir hayli düşündürdü. Beş on gün evvel pederlerinin vezaretine sevinen iki hemşire bugün biri ciğerpâresinin diğeri dahi ciğerpâresi gibi sevdiği hemşirezâdesinin vefatıyla mükedder bulunuyorlar.

18 Burada sözü edilen şiir 28 Mart 1304 tarihiyle *Efşûs II*'de (s. 7-10) yer alan "Evlâdım"dır. Şiirde Nigâr Hanım'ın üç oğlunun da ismi geçer ve çocuklarından ayrı düşmenin acısını işleyen şairde başlı başına bir şikâyet konusu olarak onların eğitimiyle ilgilenemeycek olma vurgusu dikkat çeker.

Şu dehr-i denînin verdiği ufak bir şeye mukabil ne büyük bir şey azab ettiğini nazar-ı taaccüle görmemek mümkün müdür?

Bir saat kadar Zeynep Hanım ve validesiyle görüşüp taziye için dahi icab eden sözleri söyledik, saat sekize geliyor idi ki bir kayığa râkiben Mirgün'e gittik. Biraz İffet Hanım'a uğrayıp bir iki ev dahi sorduk ise de bizim için isticâr edilmeye muvafık hiçbir şey bulunmadığı cihetle orada dahi bir sandala râkiben İstinye'ye Hacer Hanım'a gittim. Kendisi¹⁹ evde değil idi komşuda bulunduğundan derhâl haber göndermeleriyle geldi. Kendisini bekler iken kerimesi Suad Hanım istirhamım üzerine Mendelson'un bir barkarolünü²⁰ çaldı. Hacer Hanım'la yalnız yarım saat görüşebildik. Zira vapur vakti gelmişti. Beklemekte olan sandala yine binip Mirgün İskeleye'ne gelip oradan dahi on buçuk vapuruna râkiben /32/ köprüye geldik, eve vürûdumuzda saat on ikiye gelmişti. Yarım saat sonra *dîner* edip gece iki saat piyano meşk ettim.

Fi 29 Mart [10 Nisan 1888].

Dün sabah sütümü içip pederimin Türkçesini dinlemekte idim ki *E'nin* teşrifini haber verdiler. Derhâl bir *robe de chambre* giyip kendisini kabul ettim, saat iki buçuktan dört buçuğa kadar beraber bulunduk. Pederim geçirdiğim felâketlerden bahis açtığı cihetle çocuklarımin yâd-ı hüznüyle kendimi tutamayarak misafirimın yanında bir hayli ağladım. Kendisi gittiğinin akîbinde Alman hocam gelip derslerimi aldıktan sonra *déjeuner* ettim.

İki saat piyano meşk ettikten sonra *toilette*îmi yapıp saat onda evden çıktım, Madam Behor Efendi'nin hanesine gittiğimde validesinde bulunduğunu haber vermeleri üzere oraya adam gönderip hanesinde bulunduğumu bildirmekliğim üzerine derhâl geldi.

/33/ Bir saatten ziyade mülâkat edip saat on ikide eve geldim. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çalmış idim ki doktor teşrif etti. İtizâr edip yarım saat daha meşk ettim.

Ondan sonra kendisiyle iki parti bezik oynayıp gece yarısından sonraya kadar dahi musâhabe ettik. Akşam üzeri Avukat Said Efendi gelip beni evde bulamadığı cihetle bir pusula bırakmış ise de meâlî lâıykıyla anlaşılamadığıyçün doktorun azimetinden sonra istizâh-ı madde etmek üzere pederim lisanında mûmâileyh Said Efendi'ye bir tezkire yazıp yattım.

19 Bu kelimenin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

20 Barkarol: Venedik gondolcularının geleneksel doğaçlamaları. Chopin, Mendelssohn gibi bestekârların da barkarol formunda düzenlenmiş eserleri vardır.

Sabahleyin yataktan çıktığımda saat dörde geliyor idi, yıkanıp *toilette* yaptıktan sonra bir saat piyano meşk edip taam ettim, bade't-taam iki saat bir çeyrek daha meşk edip bir saat bir çeyrek dahi ders yazdım. Bugün ders günü olduğu hâlde hilâf-ı âde olarak Mösyö gelmediğinden *dîner*'den sonra hanesinde sordurduğumda hâl-i sıhhatte bulunduğunu haber verdiler. Gece bir buçuk saat piyano meşk ettim, şimdi yavrularım hakkında yazdığım bir neşideyi mecmûaya kaydedeceğim.

Fî 31 Mart sene 304 [12 Nisan 1888].

/34/ Sabahleyin saat ikide uyandırıp Mösyö Devlet'in saat yedide geleceğini haber verdiler, yataktan çıkıp *toilette*'imi yaptıktan sonra pederimin Türkçesini dinledim ve bir buçuk saat piyano meşk ettim.

Déjeuner'den sonra Mösyö Devlet geldi, dersimi alıp biraz şiir yazdım, validemin misafirleriyle bir müddet görüştükten sonra yine piyano meşk etmekte idim ki Matmazel *Cothard*²¹ geldi. Bir saatten ziyade musâhabe ettik. Kendisi azimet etmek üzere iken yine Mösyö Devlet gelip birkaç parça *4 mains* çaldık.

Dîner'den sonra piyano meşk etmekte idim ki doktor geldi. Bir buçuk saat meşk edip kendisiyle bir parti bezik oynayıp gece yarısına kadar musâhabe ettik.

Fî 1 Nisan sene 304 [13 Nisan 1888].

/35/ Sabahleyin saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra henüz piyano çalmaya başlamış idim ki validemle beraber yukarı çıkan tanımadığım bir kadın: (Siz Münir Bey'in validesi değil misiniz, ben oradan geliyorum) dedi. Kim olduğunu sorduğumda ben oradan çıktıktan sonra mübâyaa etmiş oldukları (Vildan) ismindeki cariyeye olduğunu haber verdi. Yavruçuğum Münir nezdime gelmeyi pek ziyade arzu edip her gece beni andığını ve ne yolda bir çare bulup da gidebilirim diyerek ağladığını ifade edip, bu sabah kendisi ise bir uşak ile beraber hanımı tarafından bazı ufak tefek satın almak için Beyoğlu'na gönderildiği hâlde çocuğun o hâl-i suziş-meâli pek ziyade kendisine tesir ettiği için kimsenin malûmatı olmayarak haneme geldiğini söyleyerek Feridun ve Keramet için değil ise de Münir'i behemehâl nezdime almaklıgımı tavsiye etti.

Onun bu ifadâtı esnasında ben hüngür hüngür ağlamaya başladım, bunun sanîa olduğunda şüphe yok, zira o hanede bulunan cariyeler son dereceye kadar taht-ı esarete bulunduğu hâlde bu kızın ne hafıyyen ve ne de mezun olarak nezdime gelmesi mümkün değildir.

21 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Kotar olarak yazılmaktadır.

/36/ Bundan Besime Hanım'ın malûmatı olması lâzım geldiğini söylemekliğim üzerine aksini iddia ile yemin edip iki aydır İhsan Bey'in, hemşiresiyle dargın bulunduğunu ve asla eve uğramayıp çocukların hâli ise cidden perişan olduğunu söyledi.

Eğer bu kızın vürûdundan hemşiresinin haberi yok ise behemehâl İhsan Bey göndermiş olacaktır. Zira Beyoğlu'na çıkacağım diyerek gittiği hâlde aşağı taraftan gittiğini pencereden görmüşler.

Ben teessürât ile ağlamakta iken Alman hocam gelip esbâb-ı teessürâtımı sormasıyla söyledim, hâlim kendisince dahi mûcib-i rikkat olduğundan bugün derse bakmamak tarafında bulunduydu da bu aralık pederim odaya girmekle bittabi okuduk. Kendisi gittiğinde vakit tam *midi* idi, yemeğe çağırdılar. Bade't-taam iki saat piyano meşk edip bir saat yazdım ve yine bir saat piyano çaldım, nasıl çaldım...?

Nasıl yazdım..! Allah bilir.....

Akşam üzeri *dîner* zamanına kadar düşünerek ağladım. /37/ Âh Münir! Âh yavrum, bana gelmek istiyorsun öyle mi? Unutma ciğerpârem unutma; bahtsız valideni her gece senin için âteşin gözyaşları dökmeden yatağına girmeyen valideni unutma. Keşke beni senden ayıran bu hâl olacağına vefatım olsaydı...

Bu ceset şimdiye kadar çürümüş olacaktı, ruh ise öyle bir zamanda ne duyacağını şimdi bilemem...

Gözüm Münir! Kardeşlerin de bana pek sevgilidirler, onlar da ciğerpârelerimdir; fakat sen âh! Sen birinci çocuğum onların hepsinden daha sevgilisin.

Âh yavrum, şimdi tam senin terbiyenle iştigal edeceğim bir zaman idi. Ben ise âzâde-ser bulunuyorum; ne mahzûn bir âzâdelik, bâri beni o saadetten mahrum bırakan pederin o vazife-i mukaddeseyi deruhte edebilecek bir mahluk olsa idi...! Hiç olmazsa o yüzden temin-i saadetin mümkün olacağını düşünerek müteselli olurdum... Eyvah ki ondan da mahrumum. Nezdimde bulunduğun zamanlarda senin o masumâne sözlerini dinledikçe ciyadetine hayran kaldığım zekânı/38/ kim *cultiver* [yetiştirmek] edecek?

İşte bu tefekkürât ile ağılıyordum, yine yemeğe çağırdılar, zehir yiyecek yerde yine yemek yedim. Bade't-taam biraz *cousin*'imle görüşüp yarın mektebine uğrayıp bugünkü vukuata dair mümkün mertebe çocuktan malûmat almasını kendisine rica ettim. İki saat piyano meşk edip yine yarım saatten ziyade ağladım, gözlerimdeki zaaf artmakta olduğundan şikâyet ediyorum. Bu hâlde göz mü dayanır! Can mı takat getirir? Perişanım, hâlime Allah acısın. Âh Münir! –Her lahza beni öldürüyor derd-i firâkın- Görsem seni bir kere daha ölmeden evvel-

Fî 2 Nisan [14 Nisan 1888].

Sabahleyin saat üçe yakın yatağımdan çıkıp *toilette*'imi yapmakta iken aşağıya meçhulü'l-ahvâl bir adam geldiğini söylemeleri üzerine indim. Herif bir arabacı olup dünkü gün Fatih'ten arabasına binip bizim yokuşun başında inen kadın yarım saat beklemesini tembih edip bizim eve /39/ geldiğini rivayet etmiş ise de yarım saat değil saat dokuza kadar beklemiş ise de gelen giden olmadığından dolandırılmış olduğunu hükmedip mezkûre kadının kim olduğunu bizden anlamak üzere geldiğini söyledi. Şimdi (Vildan) ismindeki cariyeye olduğunu rivayet eden kızın bir firari olduğundan şüphe kalmadı, fakat acaba sahihan o kız Vildan mıdır yoksa bir başka şahıs mı? Burası bence dahi meçhul bulunduğundan bittabi herife hakikati söyleyip filvaki dünkü gün yarım saat için haneme gelmiş olan kadını ben dahi birinci defa olmak üzere gördüğüm cihetle tanımadığımı ve nereden gelip nereye gittiğini bilmediğimi beyan ettim. *Midî*'ye kadar piyano meşk edip bade't-taam dahi üç saat çaldım. Akşam üzeri *cousin*'im uğrayıp çocuğu görmeye gitmiş ise de bugün mektebe göndermemiş bulundukları cihetle görememiş olduğunu ve mümkün olursa yarın görüp mesmuatını tahriran bildireceğini söyledi. Bir saat kadar ders ile meşgul olup saat ondan on bir buçuğa kadar dahi validemin odasında /40/ vakit geçirdim. *Dîner*'den sonra yine bir saat üç çeyrek piyano meşk ettim.

Fî 3 Nisan [15 Nisan 1888].

Dün sabah saat üçte yataktan çıkıp *toilette* yaptım, biraz sonra Alman hocam gelmekle derslerimi aldım. Bade't-taam iki saatten ziyade piyano meşk edip bir saat dahi yazı yazdıktan sonra yine piyano çalmaya başlamış idim ki *cousin*'im gelip Münir'imi gördüğünü ve çocuklarımla hâl-i sıhhatte bulunduklarını haber verdi. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ ettim. Biraz sonra dahi Mösyö Devlet gelmekle ders ile meşgul iken evvelâ Matmazel *Cothard* ve saniyen doktor teşrif ettiler ise de itizâr edip dersimi ikmâl ettim. Mösyö Devlet gittikten sonra *dîner* zamanına kadar misafirlerimle görüşüp kendileri gittikten biraz sonra yemeğe indim. Bade't-taam iki saat piyano meşk edip saat beşe kadar dahi validemle musâhabe ettim.

/41/ Bu sabah iki buçukta yataktan çıkıp sütümü içip *toilette*'imi dahi yaptıktan sonra *midî*'ye kadar yani iki saat piyano meşk ettim. Bu esnada Divanyolu'ndan Zehra ve kerimesi Emine gelmişlerdi. Geçen gün gelen cariyenin satılmak üzere kaldırılmış olduğunu haber verdiler. Hakikat-i madde bu suretle tebeyyün etti.

Validemle ve onlar ile *déjeuner* ettikten sonra yarım daha vakit geçirip bir buçuk saat kadar daha piyano çaldım. Biraz dahi yazı yazıp saat dokuzda hizmetçiye beraber alıp yürümek üzere sokağa çıktım.

Yokuşun üst başında Matmazel *Ostrofski*'ye tesadüf ettim ki bize geliyordu! Avdet etmeyi teklif ettim ise de kabul etmediği cihetle hizmetçiyi geri gönderip kendisiyle beraber gittim. Yürüyerek *Bon Marché*'ye kadar gidip arka kapısından çıkarak Tepebaşı tarikiyle avdet ettik. Matmazel kendisini beklediklerinden bahis ile yokuşun başından ayrıldı. Eve vürûdumda henüz roman okumaya başlamış idim ki dava vekâletini deruhte edecek olan Vehbi /42/ Efendi tarafından Said Efendi gelmekle kendisini kabul edip maslahat hakkında izahat verdim. Kendisi çıkar çıkmaz *D.* ve *O.* teşrif etti. Biraz müddet dahi kendileriyle musâhabe ettik. *D.* vaad ettiği *talisman*'ı getirmiş idi, kendisine pek çok teşekkürler ettim. Valideynimle *dîner* ettikten sonra doktor teşrif edip pek ziyade kendimi yorduğumu iddia edip piyano çalmaktan men eylediği cihetle iki parti bezik oynadık; ikisini dahi kazandığım ve kendisi pek hiddetlendiği için pek çok güldüm. Saat dörtte gitti ben dahi beşe kadar piyano çaldım, şimdi vakit gece yarısını geçti yatacağım.

Fî 5 Nisan [17 Nisan 1888].

Bu sabah saat üçte yataktan çıktım sütümü içip bir buçuk saat piyano meşk ettim, bu esnada Alman hocam gelmekle bir saat ders alıp *déjeuner* ettim. Bade't-taam *toilette* yapıp iki saat daha piyano meşk edip bir saat dahi ders yazdım. /43/ *Dîner*'den sonra yine iki saat piyano talim ettim. Şimdi saat dörttür, birkaç gecelerdir yine pek geç yattığım için uykusuzum, bu akşam şimdi yatacağım.

Fî 6 Nisan [18 Nisan 1888].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıkıp sütümü içtikten sonra pederimin Türkçesini dinlemekte iken Vehbi Efendi'yi²² vekil tayin ettiğime dair şehadet etmek üzere bugün gelmesi için tembih etmiş olduğum iki kişinin vürûdunu haber verdiler. Kendilerine lâzım gelen talimatı verip yine pederimin nezdine geldim. Bir buçuk saat dahi piyano talim ettikten sonra yemeğe indim, taam esnasında Ali Ağa geri gelip benim dahi behemehâl hazır bulunmaklığım lâzım geldiğini söylemesiyle hemen hazırlanıp validemle beraber Bâb-ı Fetvâ'ya gittim. Vehbi Efendi'yi vekil ettiğime dair takrir verip vekile dahi hâli ber-tafsil ifade eyledim. Saat dokuzda idi ki yine bir arabaya râkiben avdet ettik. Möşyö Devlet gelinceye kadar roman mütâlaa ettim, kendisi geldiğinde ise dersimi alıp bade't-taam yine iki saat piyano meşk ettim, ve şimdi ise biraz münharifü'l-mizac olan /44/ pederime soğuk algınlığına karşı icab eden tedâbiri ittihaz ettik, ümid

22 Nigâr Hanım'ın yeni avukatının Vehbi Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

ederim ki sabaha kadar iade-i sıhhat eder. Şimdi gece yarısına yarım saat var biraz kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 7 Nisan [19 Nisan 1888].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıkıp pederimi istifsâr ettikten sonra yıkanıp *toilette*'imi yaptım. Nezleden pek muzdarib bulunduğuyçün pederim yataktan çıkmadıysa da müsaadesi üzerine *midi*'den evvel ve sonra birkaç kereye taksim ederek dört buçuk saat piyano çaldım, ve akşam üzeri iki saat roman mütâlaa ettim.

Dîner'den sonra yine bir saat piyano çalıp biraz pederimin nezdinde bulundum. İnşallah yarın iade-i sıhhat eder, şimdi saat dördttür, biraz mütâlaa edeceğim.

Fî 8 Nisan [20 Nisan 1888].

/45/ Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp pederimle beraber sütlü çay içtim. *Toilette*'imi yaptıktan sonra dahi bir saat Türkçesini dinledim. Saat üçte idi ki ehibbâdan *E.* teşrif etmekle dört buçuğa kadar muhavere suretiyle mübahasâta bulunduk. Alman hocam gelir iken *E.* gitti. Dersimi aldıktan sonra Kenan Paşazâde Esad Bey pederim nezdinde bulunduğunu haber alıp kapıdan kendisine istifsâr-ı hatır ettim.

Validemle beraber *déjeuner* edip saat yedi buçukta sokağa çıktık, doğru doktorun hanesine gidip yine validemin keyifsizliği avdet ettiği cihetle kendisinden bir *ordonnance* aldık. Dişlerimden birkaç gündür muzdarib bulunduğum için oradan dahi Doktor *Dorigny*'ye²³ gittik; kendisi dişlerimle uğraşır iken epeyce muzdarib oldum, hatta elân o ızdırab devam etmektedir. Akşam üzeri Doktor İlyas Paşa'ya dahi bir *visite d'étiquette* verip saat on ikiye yakın eve geldik! *Dîner*'den sonra iki buçuk saat piyano meşk edip bir saat dahi ders yazdım.

Fî 9 Nisan [21 Nisan 1888].

/46/ Sabahleyin saat ikide yataktan çıkıp sütümü içtikten sonra dört buçuğa kadar piyano meşk ettim. Boğaziçi'ne gitmek niyetinde bulunduğum için yemeği erken çıkarmışlar idi; biraz taam edip derhâl *toilette* yaptım ve saat beşi çeyrek geçerek evden çıktım. Kabataş'tan vapura binip Hisar'da İsmet Paşa'nın yalisına gittim. Sekize kadar kendisiyle musâhabe ettim! Oradan dahi sekiz vapuruna râkiben Yeniköy'e gidip isticâr olunmak üzere ev gezdim.

23 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Dorinyi olarak yazılmaktadır.

Yeniköy'den İstinye koyuna kadar yayan gidip oradan bir kayığa râkiben Mirgün'e geldim. Dağların, çiçeklerin letâfeti cidden tarif olunur derecelerde değil idi!

Mirgün'de birkaç dakika İffet Hanım'a uğrayıp on buçuk vapuruyla avdet ettim. Pazar olduğu münasebetiyle Beyoğlu'nda izdiham pek ziyade idi, saat on ikiyi geçerek eve geldim, valideynimle dîner ettikten sonra iki saat piyano meşk ettim.

Fî 10 Nisan [22 Nisan 1888].

/47/ Dün sabah pederimin Türkçesini dinleyip Alman hocamdan derslerimi dahi aldıktan sonra *déjeuner* ettim. Bade't-taam iki buçuk saat piyano meşk edip henüz *toilette*'mi yapmış idim ki *La Baronne de Hobe* teşrif etti! Bir saatten ziyade mülâkat ettik! Azimetinin akîbinde Mösyö Devlet gelmekle *dîner*'ye kadar ders çalıp birlikte taam ettikten sonra *4 mains* çalmak üzere idik ki kavas gelip Muhsin Han Hazretleri'nin teşrif edeceğini haber verdi.

Kendisini beklediğimiz müddetçe Mösyö Devlet ile bezik oynadık, teşrifinde ise birer çay içip bir hayli musâhabeden sonra evvelâ *4 mains* ve saniyen bi'l-münâvebe piyano çaldık; gittiklerinde gece yarısını iki saat kadar geçiyor idi.

Bu sabah saat üçte güç hâl ile yataktan çıkabildim, zira uykusuzluk bîtab düşürmüş idi, bir saatten ziyade piyano meşk edip validemle taam ettim. Saat yedide ise Sâre Hanım'a gitmek üzere evden çıktık, kendisini hanesinde bulamadığımız cihetle bir kart yazıp ve bi'l-mukabele yadigâr olmak üzere kendisine götürdüğüm resmi bıraktım. /48/ Oradan Raif Paşa'nın hanesine gidip saat ona kadar orada ârâm ile akşam üzeri dahi Şişli'ye gidip saat on ikide eve geldik.

Dîner'den sonra iki saat piyano meşk ettim. Şimdi saat dördttür derslerimi yazacağım.

Fî 12 Nisan [24 Nisan 1888].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım, sütümü içip pederimin Türkçesini dinledikten sonra iki saat piyano meşk ettim. *Midi*'den biraz sonra taam edip *toilette* dahi yapıp gazete okumakta idim ki teyzem ve *cousin*'im teşrif ettiler, kendileriyle musâhabe ederken Sâre Hanım'ın kartını getirip evde isem geleceğini haber verdiler. Memnuniyetle kabul edeceğimi bildirmekliğim üzerine yokuşun başında bulunduğundan birkaç dakika sonra teşrif etti. Saat yedi buçuktan dokuza kadar musâhabe ettik. Bu esnada Madam *Rosenthal* iki kerimeleriyle beraber teşrif ettiği gibi biraz sonra *O.* ve *D.* ve daha sonra Matmazel *Cothard* /49/ ve Matmazel *Ostrowski* teşrif ettiler. Cümleten musâhabe

edip eğlendiğimiz gibi evvelâ Matmazel *Rosenthal* ve saniyen ben piyano dahi çaldık. Çaldığım *morceau*'lar için misafirlerim ayrı ayrı tebrik ettiler. Saat on ikiye yakın cümlesi gidip yalnız *Dortoresse* yemeğe kaldı; o dahi gece saat ikide gitmekle dörde kadar piyano meşk ettim, şimdi biraz ders yazacağım.

Fî 13 Nisan [25 Nisan 1888].

Gece yarısından iki buçuk saat sonra uyuyabildiğim için sabahleyin saat birde aşağıdan işitilen bir gürültü üzerine hiddetle uyandım. Pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir buçuk saat kadar piyano çalmış idim ki *E.* teşrif etti. Birlikte *déjeuner* ettik, bade't-taam piyanoda birkaç *morceau* çalıp "Rappelle Toi" [Hatırla] ismindeki şarkıyı çağırıp piyanoda dahi *accompagner* [eşlik etmek] ettim. Saat yedide kendisi gitmekle iki saat piyano meşk edip biraz dahi ders yazdım! Bu esnada doktor teşrif etmekle Mösyö Devlet gelinceye kadar musâhabe ettik. Doktoru taama davet /50/ ettiğim için ben piyano dersimi alıncaya kadar kendisi bir *tour* [gezinti] yapıp geldi. *Dîner*'den sonra birkaç parti bezik oynadık, hem hepsini kazandığım ve hem de kendisi pek meclis-ârâ olduğu için pek çok gülüştük, saat dörde yakın gitti. Ben dahi biraz derse bakıp yazacağım.

Fî 14 Nisan [26 Nisan 1888].

Dün sabah saat bir buçukta yataktan çıkıp sütümü içtikten sonra yıkandım, ve pederimin Türkçesini dinleyip bir saat piyano talim ettim.

Ehibbâdan Madam Tevfik Bey'in Kanlıca'daki hanesine donanma münasebetiyle davetli idiysek de kendileri yeni nakl-i hane ettikleri cihetle hanelerini bilmediğimizden ve bir köşk olmasını tahmin ettiğimizden, validem yokuşu çıkıp yorulmamasıyçün sahilde bulunan ehibbâya gitmeyi tercih ederek Kabataş'tan altıya çeyrek kalarak gelen vapura râkiben Mirgün'e çıktık. Müsteciren iskeleye yakın yalıda ikamet etmekte olan Rıza Efendi'nin familyasıyla biraz görüşüp bir iki tane dahi ev gezdik, hiçbirisi bize münasib değil idi. /51/ Saat sekiz buçukta Mirgün İskeleyi'nden bir sandala râkiben Madam Reşid Paşa'ya gittik. Kendisinin orada bulunmadığını haber vermeleri üzerine, bir aralık eve davet etmek fikrinde bulunduk ise de her-çi bâd-âbâd deyip Kanlıca'ya gittik.

İskeleden sorduğumda Tevfik Bey'in körfezde yani sahilde ikamet ettiğini söylediler, binâenaleyh sandaldan çıkmayarak memnuniyetle gittik. Sahilhanelerini güzel donatmış oldukları gibi mükemmel dahi sâzende ve hânendeler cem etmiş olduklarından, sabaha kadar fevkalâde bir surette eğlendik. Haremde dahi Madam Müfid ve Madam Râif bulunuyordu. Gerçek

yorgunluk ve gerek rüzgârın tesirinden hâsıl olmuş olmalıdır ki henüz gece yarısına varmadan sesim kısıldı; ona ehemmiyet vermeyerek sabaha kadar yine eğlendim ise de sabahleyin bir buçuk iki saat kadar uyuyup uyandığımda kendimi pek keyifsiz buldum. Saat üç buçukta oradan çıkıp Kanlıca'da bir yalı gezdik, ve beş vapuruyla köprüye geldik! Gece yarısından sonra mehtâb ne kadar latif idiye bugün öğlen vakti dahi bilâkis o kadar bozuk olup köprüye geldiğimizde bârân şiddetle nüzul etmekte olup /52/ rüzgâr dahi pek şedîd idi. Mevsim-i şitânın en şedîd zamanlarında üşümediğim kadar köprü üzerinde üşüdüm.²⁴ Tramvayla Taksim'e geldik, eve vürûdumda bir saat dinlenip bir saat dahi piyano meşk edebildikten sonra yalnız bir *biscuit* ile bir çay içtim. Zira hiç iştiham yok idi, henüz sesim açılmadı, akşam hanece icrası mümkün olan bazı tedâbir ittihaz edeceğim.

Fî 16 Nisan [28 Nisan 1888].

Gece terledim ise de sabahleyin saat iki buçukta yine güç hâl ile yataktan çıkabildim, nezle ve *bronchite* pek ziyade ızdırab vermektedir. Sütümü içtikten sonra cebr-i nefis ederek pederimin Türkçesini dinleyip bir saat *midi*'den evvel ve bir saat sonra piyano dahi çaldım. Ondan sonra validemin biraz dikişini dikmek istedim ise de iktidarım taalluk etmediği cihetle akşama kadar yattım ve biraz uyudum. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, pek muzdaribim bir ilâç içip yatacağım. Sabahleyin Sâre Hanım'dan bir kart aldım, bir nota istiyor idi gönderdim.

Fî 17 Nisan [29 Nisan 1888].

/53/ Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım, pederimin Türkçesini dinlemekte iken Alman hocam gelmekle dersimi alıp *déjeuner* ettim. Bade't-taam iki saat kadar piyano çaldıktan sonra teyzemle görüşmek üzere aşığıya indim! Biraz sonra doktor dahi geldi, bir saatten ziyade musâhabe ettik. Göğsümden pek muzdarib olduğum için bir çay içip bir saat ders yazdım!

Saat ona yakın Mösyö Devlet geldi, dersimi aldım! Biraz sonra yemeğe davet etmiş olduğum doktor yine gelmekle teyzem dahi bizde bulunduğundan cümleten *dîner* ettik.

24 Nigâr Hanım'ın halk arasında "kocakarı takvimi" olarak da anılan fırtına takvimine göre Sitte-i Sevr soğuklarına rastladığı anlaşılmaktadır. Halk inanışına göre Sitte-i Sevr, Milâdi takvimle güneşin boğa burcuna girdiği 21 Nisan ile 26 Nisan arasında yaşanan soğuk ve fırtınalı günleri kapsar ancak burada olduğu gibi günlerde kayma söz konusu olabilir.

Gece doktor ile bir parti bezik oynadık! Zaten geleceğinden haberim olan Muhsin Han Hazretleri dahi teşrif etmekle gece yarısından iki saat sonraya kadar pek güzel vakit geçirdik, teyzem sefirin teşrifinden evvel gitmişti.

Fî 18 Nisan [30 Nisan 1888].

Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım. Pederimin Türkçesini dinleyip *midî*'ye kadar dahi dikiş diktim. Bade't-taam iki saat piyano meşk edip /54/ roman mütâlaa etmekte idim ki Matmazel *Cothard* geldi, *dîner* zamanına kadar musâhabe ettik. Kendisi gittikten biraz sonra taam edip gece yine iki saat piyano meşk ettim. Cuma günü Münif Paşa Hazretleri teşrif etmişler evde bulunmadığıma teessüf ettim.

Fî 19 Nisan [1 Mayıs 1888].

Sabahleyin saat ikide güç hâl ile yataktan çıkabildim, zira elân yine nezle bütün vücudumu sarsmaktadır. *Toilette*'imi yapıp pederimin Türkçesini dahi dinledikten sonra Alman hocam gelmekle derslerimi aldım ve *déjeuner*'den sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim. Bir buçuk saat kadar dahi Almanca derse çalışıp akşam üzeri yine *fièvre* örselediğinden *dîner* zamanına kadar yattım. Bade't-taam bir saat valideyimle musâhabe edip iki saat piyano talim ettim. Bugün Ali Ağa Münir'imi görmüş, Keramet'in hâl-i sıhhatte olduğunu haber verip Feridun'un münharifü'l-mizac bulunduğunu söylemiş. Cenâb-ı Hakk'ın kereminden ümid eylerim ki ehemmiyetli bir keyifsizlik değildir. Yâ Rabbî şu hasret-zede valideye sen merhamet eyle, çocuklarının keyifsizliğini iştirtirme...

Fî 20 Nisan [2 Mayıs 1888].

/55/ Sabahleyin saat üçte yataktan çıktım, sütümü içip *robe de chambre*'imi giyip pederimin Türkçesini dinledim. Henüz yarım saat kadar piyano çalmış idim ki ehibbâdan E. teşrif etti. Bir saat kendisiyle musâhabe ettik. Azimetinin akibinde *déjeuner* edip bir saatten ziyade piyano meşk ettim. Sabahleyin *Baronne de H.* bir tezkire ile davet etmiş bulunduğundan ona gitmek üzere *toilette*'imi yapmakta iken T. teşrif etti. Bir saat dahi onunla mülâkat edip azimetinin akibinde ben dahi Madam *Hobe*'ye gittim! İki saat devam eden mülâkatımız esnasında bi'l-münâvebe piyano çalıp eğlendik. Eve gelip henüz soyunmuş idim ki Mösyö Devlet geldi; *dîner*'imizi ettikten sonra piyano dersimi alıp bir hayli dahi kendisini dinledim. Gece yarısına bir saat kalarak gitti. Ben dahi yatacağım.

Fî 21 Nisan [3 Mayıs 1888].

Sabahleyin gürültü edip uyandırdıkları için pek ziyade hiddetle yataktan çıktım, pek az uyuduğum için bütün vücudum rahatsız, *fièvre*ler /56/ içinde idi. Pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat *déjeuner*'den evvel ve bir buçuk saat sonra piyano meşk ettim. Biraz teyzemle musâhabe etmekte iken Matmazel *Cothard* geldi, iki saatten ziyade kendisiyle beraber bulunup hayli gülüştük, söyledik. Biraz meyve yedikten sonra kendisi gitti. "L'invitation à la Valse"²⁵ [Valse Davet] ismindeki meşhur *pièce*'in [parça] notasını getirmişti, azimetinden sonra onu *déchiffer* edip *dîner* zamanına kadar dahi roman mütâlaa ettim; gece bir buçuk saat piyano meşk edebildim. Uyku zamanına kadar okuyacağım.

Fi 22 Nisan [4 Mayıs 1888].

Dün sabah yıkanıp *toilette*'imi yapınca kadar Alman hocamın gelme zamanı oldu. Derslerimi alıp *déjeuner* ettikten sonra üç saat piyano çaldım. Saat onda ders yazmaya başlamış idim ki doktor geldi, *dîner* zamanına kadar kendisiyle bir iki /57/ parti bezik oynadık. *Dîner*'den sonra henüz piyano meşk etmeye başlamış iken geleceğinden malûmatım olan *T.* teşrif etti. Biraz musâhabeden sonra alaturka ve alafranga piyano çalıp şarkı söyledim. Bir parti bezik dahi oynadık, gece yarısında idi ki eşârımdan bazı şeyleri okudum dinledi, gece yarısından üç saat sonraya kadar musâhabe ettik. Yatağımı kendisine terk ettiğim cihetle ben validemin odasında yattım! Yattığım zaman dahi uyuyamadığım için iki saat kadar uyuyup saat on ikide uyandım. Misafirimin nezdine çıktığımda kendisini gitmek üzere buldum. Kendisi kahve ve ben süt içtik, saat birde gitti.

Üç kadar hane umûruyla meşgul olup pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar bir buçuk saat piyano çaldım. Bade't-taam *toilette* yapıp validemle beraber Taksim'den bir arabaya râkiben Pangaltı'ya Sâre Hanım'ın hanesine gittik, saat on bire kadar kendisiyle âfâki musâhabe ettik; ve yine bir arabaya râkiben avdet ettik. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim.

Fi 24 Nisan [6 Mayıs 1888].

/58/ Dün sabah pederimin Türkçesini dinleyip bir saat dahi piyano çalmış idim. *B.* teşrif etti. Zaten yemeğe çağırılmış bulunduklarından ve kendisi ise *déjeuner* etmiş bulunduğundan itizâr edip yemeğe indim. Ve biraz yiyip derhâl *toilette* dahi yaparak nezdine geldim! İki saat devam eden mülâkatımız esnasında birkaç *morceau* dahi piyanoda çaldım. Azimetinden sonra yine bir saat piyano

25 "L'invitation à la Valse (Danse)": Alman müziğinin romantik çağdaki ilk güçlü temsilcilerinden biri olan Carl Maria von Weber'in piyano için bestelediği vals.

meşk edip ders yazmaya başlamış idim Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldıktan sonra saat ona kadar musâhabe ettik. Kendisi gittiğinde ise biraz validemin odasında vakit geçirip *dîner* zamanına kadar dahi kitap mütâlaa ettim.

Bade't-taam teyzem ve *cousin'im* teşrif etmiş bulunduklarından bir saat kendileriyle görüşüp bir saat dahi piyano çaldım. Bu esnada her pazartesi gecesi olduğu gibi yine Muhsin Han Hazretleri teşrif ettiler, bittabi Mösyö Devlet beraberinde idi. Bir hayli musâhabeden sonra evvelâ Mösyö Devlet ve saniyen ben piyano çaldık. /59/ *Quatre mains* dahi yaptık. Gece yarısından sonra birer çay içip sefir ile iki parti dahi bezik yaptık. Gittiklerinde gece yarısını iki saatten ziyade geçiyor idi. Pederim dahi biraz *guitare* çalmıştı. Bu sabah saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledim. *Déjeuner*'den sonra bir buçuk saat piyano talim eyleyip biraz derse bakmak üzere iken Madam *Loebel* teşrif etti. Bir iki saat musâhabe edip henüz 4 *mains* çalmaya başlamış idik ki doktor teşrif etti.

Saat on bire kadar musâhabe edildi. Doktor biraz işi olduğundan gideceğini beyan etmesi üzerine kendisini *dîner*'ye davet ettim. Biraz sonra Madam *Loebel* dahi gitmesiyle ben dahi derse bakmak üzere kitabımı elime almış iken Râif Paşa'nın hanımefendinin teşrifini haber verdiler. Yolda araba kazaya uğrayıp geç kaldığı ve bu *visite*'yi saymamaklığımı talep ederek pek çok itizâr etti. Ezanda kendisi çıkmakla hemen o esnada doktor geldi, saat birde sofraya oturduk. *Dîner*'den sonra bir iki parti bezik yapıp kendisi pek çok *tricher* [hile] ettiği cihetle o kadar güldük ki gözlerimizden /60/ yaş geldi. Saat üçte gitti, dört buçuğa kadar piyano meşk ettim. Şimdi vakit gece yarısıdır yatağa gireceğim.

Fî 26 Nisan [8 Mayıs 1888].

Saat ikide *accordeur* geldiğini haber vermek üzere geldiler, biraz sonra yataktan çıktım. *Toilette*imi yapıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra hocam gelinceye kadar henüz öğrenmemiş olduğum Almanca lügatleri ezberledim, kendisi geldiğinde dersimi alıp *déjeuner*'den sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim. Saat ona yakın midemde bir boşluk hissettiğim için biraz *goûter* edip sokağa çıktım. Bilezik yaptırmak üzere biraz kuyumcуда oturdum, bilezik yapılamadığı gibi çıkar iken dahi kuyumcuya hiddetlendim. Saat on ikide eve geldim, *dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim. Sokaktan geldiğimde Âsaf Bey'in gelip gittiğini haber verdiler, *goûter* etmeye alışık olmadığım için saat ondan şimdiye kadar midemde ızdırab duymaktayım. Gece yarısına bir saat var bende ise hiçbir şey yapmaya mecal yok, yatacağım.

Fî 27 Nisan [9 Mayıs 1888].

/61/ Bu sabah saat ikide yataktan çıktım, sütümü içip, *toilette*'mi yapıp iki saat piyano meşk ettim. *Midi*'den yarım saat sonra validemle *déjeuner* edip nezdime bir adam alarak *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıktım. Bir *robe de chambre* yapmak için *garniture* ve dantel alıp avdet ettim. Bir saat kadar ders yazıp akşama kadar yazlık *robe de chambre*'ımı teyelledim. Mösyö Devlet gelmedi. *Dîner*'den sonra bir saat teşrif etmiş olan teyzemle görüşüp bir buçuk saat piyano meşk ettim, vakit gece yarısına geliyor yatacağım.

Fi 28 Nisan [10 Mayıs 1888].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım. Sütümü içip *toilette*'mi yapmakta iken Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldım, kendisi gittikten sonra *déjeuner* edip bir buçuk saat kadar piyano talim etmiş idim ki Matmazel *Cothard*, nezdinde bir muhibbesi ile geldi. İki saatten ziyade görüştük. Doktor dahi gelmişti, saat onda cümleten gittiler. Yine piyano çalmaya başlayıp henüz yarım saat çalmış iken Münif Paşa /62/ Hazretleri'nin teşrifini haber verdiler, bir saat dahi kendileriyle mülakat edip hayli gülüştük. Azimetlerinden sonra *dîner* zamanına kadar ders ezberledim. Bade't-taam bir saat validemle musâhabe edip iki saat piyano meşk ettim, vakit gece yarısına geliyor davet-i nevm için okuyacağım.

Fi 29 Nisan [11 Mayıs 1888].

Sabahleyin saat ikide yataktan çıktım, sütümü içip *toilette*'mi yaptıktan sonra pederimin Türkçesini dinledim, saat dörtte Alman hocam gelmekle dersimi alıp *déjeuner* ettim.

Bade't-taam iki saat piyano meşk edip saat dokuzda sokağa çıktım. Doğru kunduracıya gidip bir çift iskarpın ısmarladım. Saat on bire kadar gezinip avdet ettim. Bir saat kadar dahi ders yazmakta iken ezan topu atıldı. Bununla dördüncü senedir ki uğradığım hastalıktan hâsıl olan zaaf büsbütün mündefi olmadığı cihetle Ramazanlarda edâ-yı vazife-i sıyam edemediğim için bu mevsimlerde kalbim her ân u dakika mahâfet-i Bârî ile lerze-nâk olmaktadır. /63/ Aman yâ Rabbî! Ne yüz ile dergâh-ı izzetine çıkacağım...? Dirîğ... dirîğ ki..! bugün ne o emrini ifâ ve ne de nevâhinden kaçınıbiliyorum. Yâ Rabbî sen bana hüsn-i amel ihsan eyle.

Dîner'den sonra teravih namazını eda eden ümmet-i Müslimîni bî-huzur etmemek üzere piyano çalmayı sonraya talik edip iki saat dikiş diktim, ve üç buçuktan dört buçuğa kadar piyano meşk eyledim. Şimdi ise biraz *sou per* ettim; vakit gece yarısıdır. Tahassürüyle sûzân olduğum yavrucuklarımın her güne terbiyeden mahrum bulunmaları beni en ziyade dağdâr eden bir kaziyye olduğu

cihetle tam terbiye ve tahsiline ihtimam olunacak yaşta bulunan Münirciğimin Mekteb-i Sultanî'ye²⁶ kabul olunması hakkında bir emir vermeleri için dün Münif Paşa Hazretleri'ne rica ettim, icra edeceklerini vaad buyurdular! İnşallah Cenâb-ı Hakk muvaffak eder de bu hâl benim için bir büyük teselli olur. Zira şerâitini ifâ ederek çocuğu o mektebe koydurmak şu hâlimde mümkün değildir, eğer maarif nâzırı bu hususta dirîğ-i lütuf etmezler ise yaşadığım müddetçe minnettarları kalacağım muhtac-ı izah değildir. Ben sokakta iken Madam *von Kuassay* teşrif etmiş.

Fî 30 Nisan [12 Mayıs 1888].

/64/ Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp *toilette*'imi yaptıktan sonra pederimin Türkçesini dinledim, ve bir saat piyano meşk edip saat dörtte *déjeuner* ettim. Saat beşte validemle beraber evden çıkıp Kabataş'tan vapura binip Yeniköy'e çıktık; geçenlerde gidip beğendiğim evi isticâr ile pey bıraktık. Saat dokuz buçuğa kadar oralarda gezinip dokuz buçukta İstinye'den vapura râkiben köprüye geldik. Oradan tramvay ile Taksim'e çıktık. Eve geldiğimizde saat on bir buçuk idi. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, şimdi vakit gece yarısına geliyor biraz derse bakacağım.

Fî 1 Mayıs sene 304 [13 Mayıs 1888].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıktım, *toilette*'imi yapıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat piyano meşk ettim. Bu esnada Alman hocam gelmekle dersimi alıp *déjeuner* ettim. Bir buçuk saat piyano meşk edip henüz dikiş dikmeye başlamış iken Mösyö Devlet gelmekle piyano dersi aldım. Kendisi sefirin nezdine gittiğinden iki saat kadar dikiş diktim; ve bir saat ders yazdım. *Dîner*'den sonra sefir hazretlerinin teşrif edeceklerini bildiğim için *toilette* /65/ yapıp piyano meşk etmeye başladım, saat ikide doktor, ondan bir çeyrek sonra dahi Matmazel *Cothard* teşrif ettiler! Doktorun gösterdiği arzu üzerine bezik oynamaya henüz başlamış iken Muhsin Han ve Mösyö Devlet teşrif ettiler. Sefir pek meclis-ârâ bir zât olduklarından pek güzel vakit geçirdik, kanun ve piyano çaldım. Biraz 4 *mains* çalıp çaylarımızı dahi içtikten sonra idi ki *Baronne de Hobe* dahi teşrif etti. Gece yarısından iki saat sonraya kadar birlikte vakit geçirdik.

Fî 2 Mayıs sene 304 [14 Mayıs 1888].

26 Mekteb-i Sultanî: Dönemdeki adıyla Galatasaray Mekteb-i Sultanisi, bugünkü Galatasaray Lisesi.

Dün her günkü vezaifimi ifâ ettikten sonra validemle beraber sokağa çıktım, *emplette* yaparak saat dokuzdan on ikiye kadar dolaştık. *Dîner*'den sonra piyano meşk edip gayetle yorgun bulunduğum cihetle saat dörtte yatağa girdim, girdimse de saat yediyi urduğunda hâlâ uyumamıştım. Pek çok göreceğim gelmiş olan Münir'imi pek çok düşündüm! Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıkıp sütümü içtim ve pederimin Türkçesini dinledim. Bir saat dahi piyano meşk ettikten sonra taam edip bade't-taam *toilette*'imi yapıp bir saat daha piyano meşk ettim. /66/ Saat yedi buçuk idi: Dikiş dikmek üzere aşağıya indim, sofada en evvel gözüme çarpan şekil Münir'im oldu... *Émotion*'dan ne hâlâ geldiğimi bilmiyordum, hayâli mi! yoksa kendisi mi tefrik edemiyordum. Yavrucuğum âğuşuma şitab ile kendisi olduğuna beni temin etti..... Bir çeyrek kadar yavrumu sinemde tutarak gaşy oldum. Ancak bir çeyrek sonra ağlamaya başladım. Ben ağladıkça ciğerpârem dahi ağlıyordu. Onunçün giryeme nihayet vermek istiyordum! Ne çare ki teessürât, metanet-i tabiiyyeme galebe eyledikçe hıçkura hıçkura yine ağlamaktan kendimi alamıyordum; bütün vücudum raşedar oluyordu, bu hâl iki saatten ziyade devam etti. Sekiz aydan beri mütehassiri bulunduğum ciğepâreme kavuşturduğu için Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ ettim. İki gözüm Münir'i hayli serpilmiş hayli büyümüş gördüm. İftar zamanına kadar lâ-yenkatı öpererek kendisiyle musâhabe ettim. Bir aralık doktor gelmiş idi, yavrumu kendisine *présenter* ettim. *Dîner*'den sonra kendisini soyup piyano meşk etmeye başladım. Biraz sonra uykusu geldiğini beyan etmesiyle yatağıma yatırdım.

/67/ Leke'l-hamd kardeşleri dahi hâl-i sıhhatte olduklarını söyledi. Yâ Rabbi benim hissiyâtım sana malûmdur. Sâye-i pederde her türlü asayiş ve in'âma malik bulunduğum hâlde yavrularımın tahassürü beni vakit vakit ye's-i küllî içinde perişan eylemektedir. Senden tazarru ve niyaz eylerim! Muktedirsin, imkân ver de yavrularımın tahsil ve terbiyesiyle iştigal edeyim. Serveti yalnız bu vazifenin ifâsı için talep eylerim yoksa indimde kıymeti olmadığını bilirsin. Getiren adam çocuğu bekliyor idi: Birakmayacağımı ve birkaç gün sonra gelip almasını tembih ettim. Gitti.

Fi 4 Mayıs [16 Mayıs 1888].

Gece yarısında yatağıma girip bütün geceyi beyne'n-nevm ve'l-yakaza bir hâlde geçirdim. Tesir-i meserretle gönlüm halecan içinde idi. Her uyandıkça yavrucuğumu öpüp okşuyordum. Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım. Benden evvel kalkıp validemin odasına gitmiş olan yavrumun yanına gittim. Biraz sonra geçen gün gelen (Dominika) ismindeki *modiste* ve ondan sonra doktor geldi. *Midi*'ye kadar onlar ile vakit geçti. Bade't-taam iki saat piyano

meşk edip /68/ Münir'imi dahi nezdime alarak sokağa çıktım! Kunduracıma uğradım ise de henüz hazır olmadığından geçen gün *Pygmalion*'da²⁷ beğenmiş olduğum şemsiyeyi gidip aldım, ve saat dokuzda avdet ettim. Akşam üzeri Mösyö Devlet geldi piyano dersimi aldım, *dîner*'den sonra yavrucuğum sineme yatıp, "Anneciğim gitmeme bir gün kaldı, ben nasıl gideyim" sözlerini birkaç kereler tekrar etmesi üzerine yine birçok ağladım! Âh ne olurdu keşke ölseydim de bu hâlleri görüp, bu sözleri işitmeseydim..!

Bugün ikinci defa olmak üzere gelen bir şahıs küberâdan bir zâtın bana *présenter* olunmak emelinde bulunduğunu bildirmek üzere geldi, ve bir mektup getirdi. Gerçi mektubun suret-i tahriri pek edibâne ve pek ihtiramkârânedir! Yalnız şu kadar var ki benim âmâlîm o yolda lezâiz-i dünyeviye değildir.

Gönlüm ne gibi âlâm ile meşhun bulunuyor, diğerleri ise bana ne türlü tekâlifte bulunuyor..! Heyhât, heyhât!

Mektuba cevap veremeyeceğimi yani onda beyan olunan arzuya mümâşât edemeyeceğimi /69/ hâmiline söyledim, gitti. Saat iki buçukta yavrumu yatağıma yatırıp kendim iki saat piyano meşk ettim. Bugün ben sokakta iken Madam *Rosenthal*'den bir mektup gelmiş ki: Onda berâ-yı seyahat Avrupa'dan şehrimize gelip müsafireten hanesinde ikamet etmekte olan birkaç asilzâde madamlar bir harem görmek arzusunda bulundukları cihetle yarın sabah haneme gelmek için istizân eyliyor. Burada bulunmadığım için pederim mektubu açıp tarafımdan cevap dahi vermiş; binaenaleyh yarın sabah onlar gelecektir; şimdi vakit tam gece yarısı bir sigara içip yatacağım.

Fî 5 Mayıs [17 Mayıs 1888].

Bu gece dahi hiç uyuyamadım, sabahleyin misafirler geleceği için saat birde yataktan çıktım ise de ne hâlde bulunduğumu Allah bilir. Sütümü içip *toilette* dahi yapıp pederimin Türkçesini dinledim. Henüz piyano meşk etmeye başlamış idim geldiler, kendilerine yavrumu dahi *présenter* ettim. Biraz alaturka piyano ve kanun çalıp yaşmak ferace²⁸ görmek için rica ettikleri cihetle yaşmaklandım.²⁹

27 Pygmalion: Beyoğlu'nda ünlü bir Fransız mağazası.

28 Yaşmak-ferace: İki parçalı baş ve yüz örtüsü olan yaşmak bir dış giyim olan geniş ve uzun ferace ile bir arada kullanılır. Yaşmağın üst parçası hotoz üzerine takılırken alt parça burun hizasından yüzün gözler dışında kalan kısmını örter. Kumaşın ince cinsten seçilmesi halinde yaşmak yüz çizgilerinin belli belirsiz seçilmesine izin verir.

29 Nigâr Hanım'ın gençliğinde yaşmak-ferace modası geçmiş, kadınlar daha çok çarşaf kullanmaya başlamıştır. Ancak hemen bütün kaynaklar Nigâr Hanım'ın, kendisine yakıştığı için yaşmak-ferace kullanmaya devam ettiğinden söz eder. Diğer yandan günlükten ve fotoğraflarından Nigâr Hanım'ın çarşaf kullandığı da görülmektedir.

Bir saat sonra /70/ gördükleri hüsn-i kabul için pek çok teşekkürler ederek gittiler, *déjeuner*'den sonra iki saat piyano meşk ettim. Uykusuzluktan şiddetli *fièvre*ler ile muzdarib bulunduğum için yavrumun nezdinde bütün gün yattım fakat yine uyuyamadım. Çocuk ayrılmak istemediğini ve yarın gidemeyeceğini her ân u dakika tekrar ettikçe yüreğim şerha şerha olmaktadır. Yâ Rabbî sana karşı ne isyan ettim ki beni bu kadar müşkil bir mevkiide bıraktın..?

Pederim İstanbul'a ve validem teyzeme iftara gittikleri cihetle yavrumla *dîner* ettim. Yemekten bir saat sonra validem teyzemle geldiler. Bir saatten ziyade kendileriyle görüşüp bir saat dahi piyano meşk ettim. Şimdi Münir'imi yatırdım, kendim kalben ve cismen hastayım yatacağım. Bugün muvâsalatıyla dilşâd olduğum ciğerpâremden yarın vuku bulacak müfarakat hatırasıyla gönlüm tarifi gayr-ı kabil hissiyât-ı müellime içinde ber-karar ve bunun tesiriyle vücudum *fièvre*ler içinde lerzedârdır.

Fî 6 Mayıs [18 Mayıs 1888].

/71/ Dün her günkü vezaifimi ifâ ettikten sonra saat sekizde idi ki validem ve Münirciğimle beraber İstanbul Çarşısı'na gittik. Validem kendisine lâzım olan şeyleri alıp ben dahi bir siyah feracelik kestirdim, ezanda avdet ettik.

Bu sabah saat ikide yataktan çıktım, *toilette*'imi yapıp pederimin Türkçesini dinledim, *déjeuner*'den bir saat evvel ve bir saat sonra piyano meşk edip henüz Münirciğime Türkçe okutmaya başlamış idim ki yavrularım Feridun ve Keramet'in dahi geldiklerini haber verdiler. Koşarak aşağıya indim, Feridun'u öpüp, hayli serpilmiş ve güzelleşmiş olan Keramet'i gördüğümle gözlerimden yaş boşanmaya başladı!

İki saatten ziyade ağladım, münavebe ile çocuklarımı öptükçe gözyaşlarımı tutamıyor idim. Bu hâlin tesiriyle baygın gibi bulunuyordum. Bir aralık ehîbbâdan A. geldiyse de kendisini kabul edemedim, yalnız pederimle görüşüp gitti. Saat on buçukta idi Doktor Pavlaki kerimeleriyle beraber teşrif etti. Kendileriyle görüştüğüm esnada uşağın, çocukları götürmek istediğini haber verdiler. Münir her ân u dakika gitmeyeceğini tekrar ettiğinden /72/ nezdimde kalıp Feridun ve Kerametçiklerim gittiler. Aman yâ Rabbî bana ne güzel çocuklar ihsan eyledin.! Ne olur onların müsebbib-i hayatı o kadar vicdansız bir mahlûk olmasa idi de güzelliğinin temâşâsıyla tenvir-i dîde-i can edip ifâ-yı terbiyelerini ise bir vazife-i şükran olarak ifâ eylese idim.... Âh... Yavrularım gittikten yarım saat sonra misafirlerim dahi gittiler.

Yarın Alman hocamın günü olduğundan mahcup olmamak daha doğrusu kendisini muğber etmemek için bir saat kadar ders yazdım! *Dîner*'den sonra biraz validemin misafirleriyle görüşüp Münirciğimi yatırdıktan sonra bir

buçuk saat piyano meşk ettim ise de: Ne hâl içinde bulunduğumu Allah bilir; âh bugünkü günde ben ağlar iken o yavru meleklerin bana (anne) diye hitâb edişleri ne hoş, ne müessir.. ne hazin..! geliyor idi. Âh yâ Rabbi! Hâlim pek mükedder, beni bu ızdırab-ı derûn içinde yaşatma.....

Fî 8 Mayıs [20 Mayıs 1888].

/73/ Bu sabah birkaç kereler yavrum uyandırdı ise de saat iki buçukta yataktan çıktığımda leke'l-hamd vücutça rahatsız değil idim. *Toilette*îmi yapıp Almanca dersimi aldım, hoca gittiğiyle *déjeuner* edip bir buçuk saat piyano meşk ettim. Saat sekizde *modiste* geldiği cihetle bir saat kendisiyle görüştüm, ve geçen gün *M.*³⁰ tarafından getirdiği mektubu iade ettim. Bir saat ders yazıp bir saat dahi ezberledim. Saat on birde validemle Münir'im sokaktan geldiler, kendileriyle görüşmekte iken Mösyö Devlet geldi, *dîner*'den sonra dersimi aldım, biraz validemin misafirleriyle görüşüp yine yukarı çıkmış idim ki geleceklerinden malûmatım olan *D.* ve *O.* teşrif ettiler.

Bir aralık kendilerine mensup bir zât daha gelmekle birkaç dakika için onu dahi *présenter* ettiler. Biraz şiir okuyup alaturka ve alafranga piyano çaldım; Mösyö Devlet ile 4 *mains* dahi yaptık, gece yarısına kadar pek çok gülüp eğlendik.

Fî 9 Mayıs [21 Mayıs 1888].

/74/ Saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra piyano meşk ettim. *Déjeuner*'den sonra saat sekiz buçuğa kadar piyano meşk edip akşama kadar dahi pederime iki takeye diktim. Saat on birden sonra Münirciğimle bahçeye çıkıp kendisi hakkında söylediğim bir beyti ezberlettim; *dîner*'den sonra idi ki yavrucuğum (anneciğim artık ben burada kaldım. Ali almaya gelse dahi beni koyuvermeyiniz sözlerini) tekrar etmeye başlamasıyla yine bir hayli ağladım! Âh ne mahzûn, ne derecede müteessirim, teessürâtım bana günde yüz bin kere ölümü temenni ettirip saatte birkaç defa dahi gözlerimden yaş akıyor. Pederim numune-i şefkat olmak üzere telakki olunacak bir şahıs olduğu hâlde, mahzâ çocuğun pederinden gördüğü muamele-i nâ-hemvar sebebiyle (onun çocuğudur) diye bîçare yavrucuğumu sevmediğini bildiğim için kendisini *malgré moi* yüreğimden kan giderek geri göndermek cihetini iltizâm ediyorum..! Hayfâ ki meselenin müşkilsiz olan ciheti yavrumun aklı

30 Burada söz konusu olan *M.*, Nigâr Hanım'a bir mektup gönderen ve talebi reddedilen kişidir. Aile dostu olarak görüntüye giren *M.* ile karıştırılmaması gerekir. İkisinin kimliği de günlükte meçhul kalmıştır. Diğer yandan mektubu getiren kişinin *modiste* olduğu bu satırlardan anlaşılmaktadır.

erdikçe benden müfarakat etmek istememesidir. Çocuklarımdan ayrılır iken yalnız kendim ağladığım zamanlarda yüreğime taş basıp müfarakat eyliyorum. /75/ Fakat benden ayrılmak istemediği için gözceğizlerinden yağmur gibi yaş akıtan bir masumu nasıl göndereyim...?

Göndermesem o bahtsız yavrunun sevilmediğini görmeye nasıl tahammül edeyim? Yâ Rabbî! Vakit vakit kuvve-i müfekkireme halel geldiğini hisseyliyorum.... Allah'ım, sen merhamet et, beni belâ-yı cinnetle mağdur etme.

Dün gece Sâre Hanım'ın kerimesinin keyifsizliğini işitip müteessif olmuş,³¹ bugün bir kart yazıp istifsâr etmiş idim. Tehlikeden kurtulduğu cevabını aldığım için müsterih oldum, biçare Sâre Hanım'ın dört evlâdından nezdinde bulunan bir bu kızını Allah bağışlasın; Resul-i Ekrem hürmetine benimkilere dünya durdukça ömür versin.

Saat ikide yavrumu yatırıp bir saat bir çeyrek piyano meşk ettim, şimdi gece yarısına bir saat var bir sigara içip yatacağım.

Fî 10 Mayıs [22 Mayıs 1888].

Bu sabah bir buçukta yataktan çıktım, sütümü içip biraz validemin odasına indim. Pederimin Türkçesini dinleyip bir saat dahi piyano meşk ettikten sonra Alman hocam gelmekle dersimi alıp *déjeuner* ettim, bade't-taam /76/ bir saat daha piyano meşk edip saat sekizde validem ve Münir'imle beraber sokağa çıktım. Beyoğlu'nda bir hayli *emplette* yapıp Madam *von Kvassay*'a³² gittim ise de konsoloshanede bulunduğu cihetle bir kart yazıp pazartesi günü akşam için *dîner*'ye davet ettim. Orada Madam *Loebel* e gidip yarım saat görüşüp çıktım. Zira akşama davetlilerimiz bulunduğu cihetle saat on birde evde bulunmaya mecbur idim. Eve geldiğimde daha kimse gelmemiş idi, biraz sonra altı kişiden ibaret bulunan davetlilerimizin birisinden başka cümlesi geldi. *Dîner*'den sonra piyano ve kanun çaldım, pek çok teşekkürler ederek saat üçte gittiler.

Fî 11 Mayıs [23 Mayıs 1888].

Dün her günkü vezaifimi ifâ edip akşam üzeri piyano dersimi aldıktan sonra Mösyö Devlet *dîner*'de bulunduğundan birlikte taam ettik, kendisi gittiğinin akibinde teyzem *cousin*'imle teşrif ettiler. Bir buçuk saat kendileriyle görüşüp bir buçuk saat daha piyano meşk ettim. Bu sabah saat iki buçukta henüz yataktan

31 “olduğum için” ifadesi karalanarak üzerine bu kelime yazılmıştır.

32 Avusturya Macaristan konsolosunun eşi.

çıkış idim ki *modiste* geldiğini haber verdiler. /67/³³ Kendisine dikilmek üzere bir ferace ve bir esvâb verdim, ondan sonra hazırlanıp validem ve Münir'imle beraber meduvv bulunduğum cihetle *midi*'den bir saat evvel evden çıkıp Azapkapısı'na kadar tramvay ve oradan bir sandala râkiben Cibali'ye Doktor Pavlaki'nin yalisına gittik, pek güzel *déjeuner* edip bade't-taam kerimesiyle bi'l-münâvebe piyano çaldık. Kendisi henüz on yedi yaşında olduğu hâlde o kadar mahirâne piyano çalışına hayran oldum. Saat dokuzu geçerek kendilerini veda edip çıktık ve onu çeyrek geçerek eve geldik.

Vürûdumda Münif Paşa Hazretleri'nin teşrif ettiğini haber verdiler, evde bulunmadığıma canım sıkıldı. Henüz soyunmuş idim ki Matmazel *Cothard*, nezdinde yeni Fransa'dan gelmiş bir madam ile beraber geldi, bir saatten ziyade görüştük. Kendileri gittiğinde validem baş ağrısından şikâyetle başlayıp *dîner* edemediği gibi midesinde dahi şiddetli evcâ' hisseyletiğini söylediğinden yine kalben muzdarib oldum. Bu esnada doktor gelmekle beraber davetli bulunduğum yere götürüp midesinin bozulmasına sebep olduğum için beni mesul tuttular; ben ise arzusuyla gidip ısrar /68/ etmediğimi bildirdim. Biraz sonra müsterih olduğunda Münir'imi yatırıp doktor ile bir parti bezik oynadık. Saat üçtü gitti, şimdi biraz derse bakacağım.

Fî 13 Mayıs [25 Mayıs 1888].

Dün her günkü gibi vaktimi geçirip gece doktor ile bir parti bezik oynadıktan sonra bugün Ada'ya gitmek üzere pederimden müsaade istihsal edip geceleri pek az uyuduğum ve bu hâl vücuduma irâs-ı zaaf ettiğiyçün uykuyu davet etmek için ilâç içip saat beşte yattım.

Yarım saat sonra uyumuşum, sabahleyin Ada'ya gitmek için saat on buçukta yatağımdan çıkıp peder ve validemin uyanmalarına intizar ile saat bire kadar *toilette* ile meşgul oldum. Çocuk ve nezdimde gidecek adam hazır idiler, ben dahi bir süt içip yaşmaklandıktan sonra pederimi veda etmek üzere odasına gittim. Teklif edecek olurlar ise bir gece kalayım mı, diye ettiğim suale karşı makhûrâne, ister isen üç gece kal, cevabını vermesiyle dûçar-ı hayret olup, müsaadesi olmadığı hâlde gitmeyeceğimi söyleyip, ona dahi /69/ validemin beraber bulunmadığı hâlde bir yere gitmemekliğin lâzım gelir cevabını alıp kemâl-i teessürle tekraren soyundum.

Müteessir oldum; ve ağlamaya başladım çünkü! validemle beraber gittiğim zamanlarda bir yandan lisan anlamadığı cihetle benimle beraber gittiği

33 Nigâr Hanım 77 olması gereken bu sayfayı sehven 67 olarak numaralandırmış ve öyle devam etmiştir. Burada da aynı numaralandırma muhafaza edilecektir.

Frenk evlerinde canı sıkıldığından ve bir yandan yollarda yorgunluğundan şikâyet etmesinden başka kendi evinden başka yerde yediği yemekler dahi dokunduğundan keyfini bozduğu gibi bittabi öyle zamanlarda pederim tarafından dahi serzenişe uğruyorum. Hatta evvelki gün Fener'e gittiğimizde dahi bunlar tekrar ettiği cihetle bu defa inhıraf-ı mizacına bâis olmamak üzere bir hizmetçi ile gitmeyi tercih etmiştim, hayfâ ki bu dahi aksiyle telakki olundu. Şimdiye kadar ye's ve bedbahtının son derecelerine düçar olduğum hâlde ekseri ilcaât-ı ye's ile birtakım bedbahtların sâlik oldukları tarîke gitmeyip canımdan aziz ve sevgili bildiğim pederimin namusunu her zaman ve her hususta muhafazaya çalıştığım ve leke'l-hamd muvaffak olduğum hâlde beraberimde hem çocuk ve hem de diğer bir adam bulunduğu hâlde bana emniyetsizlik göstermesi ve bâhusus akşamdan müsaade edip sabahleyin saat on buçuktan bire kadar /70/ hazırlanmakla meşgul olduğum hâlde yaşamaklandıktan sonra bana bu muameleyi etmesi cidden ve hakikaten mahzûn etti. Ben kendisine itaatte hiç vakit kusur etmediğim için yine mezuniyet vermemek hakkı idiyse de onu akşamdan söylemesi lâzım gelip sabahleyin bu hâllere imkân vermemesi icab ederdi.

Bu vakanın kalbim ve sıhhatim üzerinde ne kadar tesiri olduğunu tarif mümkün değildir. Asabım pek ziyade bozulup mütemadiyen iki saatten ziyade hıçkırâ hıçkırâ ağladım. Saat üçte idi ki bayılmak kabilinden bir uykuya dalıp saat beşte gözümü açtığımda vücudumu pek rahatsız buldum.

İki saatten sonra kendi kendime *déjeuner* edip gâh ağlayarak ve gâh notaya dikkat ederek iki saat piyano meşk ettim.

Halkın suret-i maişetim hakkında ne fikirde bulunduğunu bilmem! Bildiğim bir şey var ise de o da bahtsızlığımın son derecede olmasıdır..... Üç evlâdın validesi bulunduğum hâlde bir hane sahibesi olmamış ve bilahare o çocuklardan müfarakatla mütemadiyen diyebileceğim bir surette hasta olan validemin nezdinde bulunan bir bîçareyim. Bunların tesiriyle her gün başka suretle dilhûn olmak kadar /71/ müessir bir hâl tasavvur olunur mu...? Halk benim hakkımda ne söylerse söylesin! Ledünniyât-ı ahvâl-i perişanımın şahid-i hakikisi ancak sensin yâ Rabbi! Efsûs ki..! senin de dergâh-ı izzetine çıkmaya yüzüm yok.. Kusurum pek çok... İslâmiyetle müftehir ve ümmet-i peygamberîden bulunmakla ez-dil ü can müteşekkir iken evâmir-i ilâhiyyeni ifâda daima kusur ediyorum, sen beni affet yâ Rabbi..!

Her hâlde bu hayat benimçün muzırr oluyor! Yaşadıkça isyanım dahi tezâyüd ediyor! Ey Hâlik-i hakiki! Kıymetini takdire muvaffak olamadığım bu hayatı artık temdîd etme.

Gündüz, saat 10, fi 15 Mayıs [27 Mayıs 1888].

Dün *midi*'ye kadar pederimin Türkçesini dinleyip Almanca dersimi aldım. Bade't-taam henüz piyano çalmaya başlamış iken Madam *Loebel* teşrif etti; bir saat mülâkattan sonra istîzân edip biraz piyano meşk ettim. Saat dokuzda biraz *goûter* edip kahvelerimizi içmekte iken Mösyö Devlet geldi. Dersimi aldım, kendisi gittikten sonra biraz validemin nezdine gitmiş idim ki meduvv bulunan *H.* teşrif /72/ etti. İftar zamanı idi, *dîner* ettik, bade't-taam *toilette*'imi yapıp biraz kanun çaldım. Saat ikide doktor ve ondan sonra Muhsin Han, Mösyö Devlet ile teşrif ettiler. Hîn-i musâhabette pek çok güldük! Çaylarımızı içtikten sonra 4 *mains* ve yalnız piyano çaldık. Gece yarısından bir saat sonra cümlesi gittiler. Bu sabah saat iki buçukta yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir buçuk saat piyano meşk edip *déjeuner* ettim. Bade't-taam bir saat daha piyano meşk edip aşağı indiğimde Münirciğim başının ağrıdığından şikâyet etti. Filhakika başında pek ziyade hararet görmekle pek ziyade telâş ettim! İstirahat etmek üzere biraz yatırdığım bir zamanda *A.* ve *T.* teşrif ettiler. Bir saat kendileriyle mülâkat edip ben yavrumun nezdine gittiğimde hararetini tezâyüd etmiş buldum. İftar zamanında biraz istifra edip daldı. Bir kurşun döktürdüm.³⁴ Biraz sonra doktor gelip mide rahatsızlığı olup şedid bir şey olmadığını haber vermesiyle bir dereceye kadar müsterih oldum. Yâ Rabbi sen inayet et!

Fî 17 [29 Mayıs 1888].

/73/ Dün gece yavrucuğum rahatsız bulunduğu, uyuyamadığım cihetle sabahleyin kendisini valideme tevdi edip biraz minder üzerine yattım. İki saat kadar uyumuşum. Bu esnada doktor gelip çocuğun keyifsizliği *embar[r]as gastrite fébrile* [ateşli gastrit] ise de henüz harareti kalmayıp keyifsizlik mündefi olmuş deyip vücudunu sarsmamak için müshil dahi vermedi. *Midi*'ye kadar zararsız gidip doktorun tensibi üzere biraz çorba ve iki rafadan yumurta yediğinin akibinde idi ki omuzuna şedid bir yel girdiğinden bahis ile yine ağlamaya başladı. Hanece icrası mümkün olan tedâbirin cümlesini ifâ ettik! Biraz müsterih olduğu bir zamanda *modiste* gelip esvâbımı ve feracemi prova etmek istediğinden kendisine tekraren eziyet olmamasıyçün prova ettirdim ise de gerek teessürden ve gerek ağlamadan vücudum meyyit gibi bir hâlde bulunuyor idi.

Akşama kadar yavrucuğum *fièvre*ler içinde bulunup hiçbir şey yemedi. Gündüz gelen birkaç kişilerle görüşüp biraz dahi piyano meşk etmek istedimse

34 Kurşun döktürmek: Nazar, büyü gibi kötü enerjilerden kurtulmak amacıyla uygulanan bir halk âdeti. Buna göre eritilmiş kurşun rahatsızlığı bulunan kişinin baş üstü hizasında tutulan soğuk su dolu bir kabın içine akıtılır ve çıkan şekiller yorumlanır.

de şûriş-i efkârdan devam mümkün olamadığı cihetle Mösyö Devlet geldiğinde beyan-ı mazeret etmeye karar verdim.

174/ Bu gece yine birtakım ilâçlar yapıp müşhil vermeye dahi karar verdik ise de çocuğa içirmek mümkün olmadı. Bütün gece fart-ı hararetinden sayıklayıp her yarım saatte bir kere iki yudum su içiyor idi. Bittabi yine bütün gece uyumadık. Bu sabah dahi valideme tevdi edip iki saatten ziyade uyudum. Nezdine gittiğimde tabiatı teshil etmek için bir hap vermiş olduklarından onun tesiri görülmüş ise de yine kendisini ter içinde pek muzdarib bir hâlde buldum. Muttasıl istifra etti ve bir iki linet olduktan sonra *midi*'de biraz daldı. Şimdi kendisini okumak üzere şeyh geldi.

Yâ Rabbî sen benim hâl-i mahzûnuma merhamet et..! On beş günü mütecevazdır ki hiç gözümün yaşı durmuyor; aman yâ Rabbî ciğerpâreme ifakat ihsan eyle beni bu suretle ağlatma.....

Gündüz, saat 6, fi 19 Mayıs [31 Mayıs 1888].

Hamden sümme şükran, dün *midi*'den sonra yavrumun *fièvre*'i kesilip gece dahi uyuduğu cihetle ben dahi uyku ilâcı içip yattım. 175/ Sabahleyin uyandığımda çocuğu iyi görüp Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ ettim. Saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra *midi*'ye kadar piyano meşk ettim. Bade't-taam yine piyano meşk edip bir saat dahi ders yazdım, yavrumun henüz iştihası ve kuvveti yok ise de leke'l-hamd muzdarib değildir.

Akşam üzeri doktor *dîner*'ye geldi. Taamdan sonra kendisiyle birkaç parti bezik oynayıp hepsini kaybettim. Azimetinden sonra bir buçuk saat daha piyano çaldım ki bugün beş saat çalmış oldum. Şimdi vakit gece yarısına yakındır. Yavrumu henüz yatırdım, inşaallah yarın sabah büsbütün iade-i âfiyet etmiş olduğu hâlde uyanır.

Fi 20 Mayıs [1 Haziran 1888].

Dün her günlük vezaifimi ifâ edip gece yarısından iki saat sonra ilâç içip uyudum. Bugün dahi pederimin Türkçesini dinleyip *déjeuner* etikten sonra iki buçuk saat piyano çaldım, saat dokuzdan sonra ders ezberlemekte iken çocuğu istifsâr etmek üzere Mösyö Devlet gelmekle bir saatten ziyade musâhabe ettik.

176/ *Dîner*'den sonra bir iki saat teyzem, *cousin*lerim ve sair bulunan misafirler ile görüşüp bir buçuk saat dahi piyano meşkettim, saat dörde yakın yavrumu yatırdım. Şimdi vakit gece yarısını bir saat geçti yatağıma gireceğim.

Fi 22 Mayıs [3 Haziran 1888].

Bugün İstanbul Çarşısı'na gitmek niyetinde bulunduğumuz için dünden Mösyö Devlet'e erken gelmesini rica etmiş ve bu sabah beni saat birde uyandırmalarını tembih etmiştim, bittabi uyandırdılar, henüz giyinmiş idim ki Mösyö Devlet geldi. Dersimi alıp pederimin Türkçesini dahi dinledikten sonra *déjeuner* etmekte iken İstinye'den Madam Reşid Paşa teşrif etmekle iki buçuk saat mülâkat ettik. Saat yediyi çeyrek geçerek kendisi çıkmakla biz dahi derhâl hazırlanıp validem ve yavrum sekize çeyrek kalarak evden çıktık, Beyoğlu'nda ve Galata'da aradık ise de çocuğa göre hazır esvâb bulunmadığından çarşıdan kadife aldık. Ondan başka gerek valideme ve gerek bana lâzım olan şeyleri alıp avdet ettik ise de pek geç kaldık. *Dîner*'den sonra /77/ evvelâ doktor ve saniyen Muhsin Han ile Mösyö Devlet teşrif ettiler, gece yarısından bir saat sonraya kadar birlikte vakit geçirip bir parti bezik oynayıp Muhsin Han'ın beyan ettiği arzu üzerine bir hayli dahi piyano çaldık.

Fî 23 Mayıs [4 Haziran 1888].

Dün her günkü vezâifimi ifâ ettikten sonra Münirciğime bayram için aldığım esvâbı biçip biraz dahi diktim. Sabahleyin erkenden *modiste* esvâblarımı ve feracemi getirmiş idi. Tabiatıma muvafık buldum, akşam üzeri dahi kunduracıdan iskarpinlerim geldi. Pederim iftarda sarayda bulunduğu cihetle kendisiyle beraber geceyi bizde geçirmek üzere Ali Nizâmî Paşa'nın damadı İsmail Bey'in teşrifini haber verdiklerinde validemin nezdine indim. Bittabi yatağımı kendisine terk edip Münir'imle beraber validemin odasında yattım. Zaten uykusuzluktan pek muzdarib ve yorgun olduğum hâlde bu gece dahi uyuyamayarak sabahleyin bir gözümde şedid bir ızdırab hissettim.

Bu sabah Almanca dersi aldıktan sonra *déjeuner* edip bir buçuk saat piyano meşk ettim, ve biraz dikiş dikip çocuğun çorap falan gibi eksik şeylerini mübâyaa etmek üzere Beyoğlu'na gittim.

/79/³⁵ Avdetimde *modiste* validemin esvâblarını getirmiş idi. Bu akşam komşulardan on kişi kadar iftara meduvv bulunduklarından yan yana kurulan iki alaturka sofranın birisinde onlar ile taam edip Münir'imi yatırdıktan sonra bir saat piyano meşk ettim, şimdi ise yorgunluk ve nezleden pek ziyade muzdaribim.

Çarşamba, fî 25 Mayıs [6 Haziran 1888].

Bu sabah saat bir buçukta yataktan çıkıp bir buçuk saat piyano meşk ettikten sonra *midi*'ye kadar çocuğun esvâblarını diktim. Bade't-taam Mösyö

35 Sayfalar Niğâr Hanım tarafından numaralandırılırken 78 atlanmış, 79'dan devam edilmiştir.

Devlet gelmekle dersimi alıp yine bütün gün dikişle vakit geçirdim. *Dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim, şimdi biraz ders yazıp yatacağım vakit gece yarısına geliyor.

Fi 26 Mayıs [7 Haziran 1888].

Cuma günü saat sekize yakın validem ve Münir'imle sokağa çıkıp Doktor *Dorigny*, ondan İlyas Paşa'ya ve oradan dahi Madam *Rosenthal*'in hanesine gittik. *Dîner*'de doktor var idi, bade't-taam bir iki parti bezik yaptık gitti. Dün biraz /80/ yine sokağa çıkıp *bijouterie* [takı] satın aldık. Gece ise validemi ve iftarda bulunan bir hanımı teyzeme gitmek üzere teşvik ettiğimden oraya gidip saat dörde kadar³⁶ vakit geçirdik.

Leke'l-hamd dün gece ve bu gece epeyce uyuduğum için bu sabah yatağımdan saat iki buçukta bir tendürüst ile çıktım! Pederimin Türkçesini dinleyip iki buçuk saat dahi piyano meşk ettikten sonra bir aralık taam edip yıkandım. Ve o abdestimle tilâvet-i Kur'ân eyledim, mübarek leyle-i îde hürmeten Cenâb-ı Hakk dergâh-ı izzetinde kabul eylesin. *Mlle Rosenthal* e bir resim vaad ettiğim için mukaddema *Rachel* e verip de yeni yaptırdığım bir resim ile değiştirmeye söz vermiş olduğum bir resmimi bir tezkire ile talep edip yenisini dahi gönderdim, bir teşekkürname ile beraber eski resmimi aldım. Yarın onu dahi Matmazel *Rosenthal* e göndereceğim.

Fi 29 Mayıs [10 Haziran 1888].

Dün gece Mösyö Devlet ile Muhsin Han teşrif ettiler. Biraz musâhabeden sonra sefir ile bir parti bezik oynadık. Gece yarısından bir saat /81/ sonraya kadar gâh piyano çalıp gâh söyleşerek eğlendik, azimetinden sonra davet-i nevm için biraz kitap mütâlaa ettim. Sabahleyin bayram münasebetiyle bekçi davul çalarak saat onda uyandırdı, birde *toilette*'imi yapıp validemin odasında bulunan eniştem ve *cousin*lerimi görmek üzere indim. Münir'imi dahi giydirip beraber götürdüm. *Déjeuner*'den evvel pederime İsmail Bey ve Servet Paşa teşrif etmeleriyle her ne kadar kendisi muayedeye gitmek üzere erken çıktı ise de misafirler çıkıp birer kahve içtiler, biraz sonra Hayret Efendi dahi teşrif etmekle oda kapısında istifsâr-ı hatır edip kendisi gibi bir edîbin hakkımda gösterdiği muamelât-ı nevâziş-kârâneye teşekkürler ettim. Bade't-taam teyzemle görüştüğüm esnada Mösyö Devlet geldi, biraz musâhabe edip dersimi dahi aldım. Saat sekizde idi ki *E.* teşrif etti, bir saat kadar devam eden mülâkatımız hazin bir suretle geçip bu esnada Alman hocam ve *L.* geldiklerini haber vermeleriyle birkaç

dakika dahi onlar ile görüşüp *E. gitti*. /83/³⁷ Biraz sonra *A. teşrif* edip bir saat mülâkattan sonra cümlesi gittiler, ben dahi aşağıya inip validemin odasında bulunan diğer misafirler ile görüştüm. Saat onda Matmazel *Cothard* geldi, bir buçuk saat kadar dahi kendisiyle görüştüm. *Dîner* zamanında henüz pederim avdet etmemiş bulunduğundan pek ziyade merak edip validem ve Münir'imle yemek yedikten sonra saat bir buçukta idi ki hamdolsun geldi, kendisine dahi bayramı tebrik eyledim. Şimdiye kadar yani bir buçuk saat piyano meşk ettim şimdi vakit gece yarısıdır. Dün gece yalnız dört saat kadar uyuduğum için hemen yatacağım.

Fî 30 Mayıs [11 Haziran 1888].

Bu sabah saat birde yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim. *Midi*'de taam edip Münir'imi bayramı tebrik etmesiyçün akrabası nezdine gönderdikten sonra *toilette*'imi yaptım, ve yine bir saat piyano meşk edip bir saat dahi ders yazdım. Saat sekizde validemin odasına gidip orada bulunan misafirler ile görüşmekte iken Münir beraberinde Feridun olduğu hâlde avdet etti. /84/ Yavrularımı öpüp okşamakta ve bâhusus Feridun'u biraz zayıf gördüğüm için sıhhatinin ne hâlde bulunduğunu sormakta iken Münif Paşa'nın kerimesi Fitnat Hanım ile *institutrice*'i ve yine onlara mensup Ahmed Paşa merhumun haremi teşrif ettiler.

Evvelâ ben sonra *institutrice* piyano çaldık. Fitnat Hanım dahi *fabl*'er [fabl] *éciter* [anlatmak] etti. Bir buçuk saat mülâkatımız devam eyledi. Azimetlerinden biraz sonra *Dj.* ve *O.* ve muahharan Matmazel *Cothard* ile Matmazel Hacı? *Beirer*³⁸ teşrif etti, cümlesi gittiklerinde saat on biri geçmişti.

Dîner'ye kadar çocuklarım ile meşgul olup gece bir saat bir çeyrekten ziyade piyano meşk ettim. Şimdi vakit gece yarısına geliyor. Bu gece Feridun yatağında yatmak arzu ettiği cihetle Münir'i bin nasihat-âميز sözler ile validemle yatmaya irzâ edip Feridun'u yatağında uyuttum. Şimdi muhibbâtımdan birisine yarın göndereceğim bir mektubu yazıp yatacağım.

Fî 31 Mayıs sene 304 [12 Haziran 1888].

37 Sayfalar Nigâr Hanım tarafından numaralandırılırken 82 atlanmış 83'ten devam edilmiştir.

38 Latin harfli bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Bayar olarak yazılmaktadır. Ancak -eğer tarafımızdan bir okuma veya bilgilendirme hatası yapılmıyorsa- yabancı bir ismi tamamlayan "Matmazel" ve "Hacı" unvanları bir arada anlamlı durmamaktadır.

/85/ Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp bir buçuk saat piyano meşk ettikten sonra Alman hocam gelmekle dersimi alıp cumartesi günü köye³⁹ naklolunacağı cihetle şimdilik tatil etmeye karar verdik. *Midi*'de bulunan bir iki misafir ile *déjeuner* ettikten sonra *toilette*'imi yapıp validem ve çocuklarımla sokağa çıktık. Bir arabaya râkiben Raif Paşa'nın hanesine gidip haremi ve orada bulunan birkaç hanımlar ile bir buçuk saat kadar mülâkat ettik. Pangaltı'dan tramvaya binip Galatasaray'na kadar geldik ve orada Doktor Dorinyi'ye gidip yürüyerek avdet ettik. Sabahleyin *Rachel*'den mufassal bir mektup aldım ki onda gönderdiğim resim için pek çok teşekkürler edip ne günü naklolunacağını soruyor idi. Bittabi cevabını gönderdim. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim.

Fî 1 Haziran sene 304 [13 Haziran 1888].

Gece rahatsız uyuyup sabahleyin gayet erken uyandım, daha yatakta iken piyanocu *Adam*'ın geldiğini haber verdiler. Bizim piyanonun sesi bozulduğu cihetle değiştirmeye karar vermiş olduğumuzdan onu görmeye /86/ gelmişti. O gittiğinde pederimin Türkçesini dinleyip bir buçuk saat dahi piyano meşk ettim. Bade't-taam biraz eşya toparlamaya başlamış iken Mösyö Devlet gelmekle ders aldım. Biz ders ile meşgul iken *B.* teşrif etti, bir saat kadar mülâkat ettik.

Kendileri gittikten sonra biraz daha eşya yerleştirip saat dokuz buçukta validemle beraber evvelâ *Dorigny*'ye ve sonra biraz *emplette* yapıp en sonra dahi mübâyaa olunacak piyanoyu görmeye gittik. Dün pederim görüp bugün benim gitmekliğimi tembih etmişti. Hakikaten pek beğendim. Eve avdetimizde çocukları oynamakta buldum. Akşam üzeri gayet ufak sebeple pek ziyade canım sıkıldı; *dîner*'den sonra bir saat bir çeyrek piyano meşk edip iki saat kadar dahi eşya toplamakla meşgul oldum, fevkalâde yorgunum.

Fî 2 Haziran [14 Haziran 1888].

Sabahleyin saat on birde yataktan çıkıp *midi*'ye kadar eşya toplamakla uğraştım. Yalnızca *déjeuner* ettikten sonra bir saat piyano meşk⁴⁰ yarın nakil mukarrer bulunduğundan Feriduncuğumu bir adama tevdiân⁴¹ gönderdim. /87/ Onun tesiriyle ağlamakta iken yaver-i hazret-i şehriyârî İsmail Beyefendi'nin teşrifini haber verdiler. Kendileriyle musâhabe ettiğim esnada gönlüme biraz inşirah geldi. Sekiz ay müddet ciğerpârelerimin tahassürüyle ağladığım hâlde

39 Yazlık için taşınılacak Yeniköy kastedilmektedir.

40 Bağlama göre "meşk"ten sonra gelmesi gereken bir kelime (ettim, edip vs) yazılmamıştır.

41 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle, "râkiben" kelimesinin üzeri karalanarak eklenmiştir.

bu esnada dahi her gelip gidişlerinde başka başka dilhûn olmuştayım! Herbirisi bu kalb-i hazini başka suretle lerzedâr ediyor. Misafirlerimin beyan ettiği arzu üzerine bir saat sonra biraz piyano çaldım. Azimetlerinden biraz sonra Münif Paşa Hazretleri teşrif ettiler; iki saat kadar dahi kendileriyle mülâkat ettik. Bu esnada Nadir Hanım ve Nergis gelmişler idi. Biraz dahi onlar ile görüşüp en sonra dahi Madam İskender Bey ve kerimesini kabul ettim. Münif Paşa ile görüştüğüm esnada Feridun'u geri getirdiler, çocuğu gönderdiklerinin ertesi günü alıracaklarını söyledikleri hâlde o gün Sarıyer'e nakletmiş olduklarından haneyi boş bulup bittabi çocuğu yine getirmişler. *Dîner* edip yavrularımı yatırdıktan sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim; şimdi vakit gece yarısıdır, biraz eşya daha yerleştirip yatağıma gireceğim.

Fî 3 Haziran [15 Haziran 1888].

/88/ Cumartesi günü eşyanın köye naklolunması lâzım gelenlerini görüp şehirdeki ev pek küçük geldiği cihetle eğer Cenâb-ı Hakk müsaade eder ise sonbaharda icâr ile diğer bir haneye çıkmak arzusunda bulunduğumuzdan bir kısım eşyayı dahi evde bir oda derûnuna vaz' ettirip saat yedide evden çıktık. *Dorigny*'ye gidip orada bir hayli beklediğimiz cihetle on buçuk vapuruyla geldik. Pazar günü Feridun'u Sarıyer'e gönderdim, bugüne kadar mütemadiyen eşya yerleştirmekle meşgul bulundum! Yorgunluktan bitâbım, dün gece Mösyö Devlet, Muhsin Han'da bulunduğu cihetle kavası gönderip eğer henüz yerleşildi ise gelmek arzusunda bulunduklarını haber göndermeleriyle bittabi (buyursunlar) cevabı verildi; hâlbuki gece yarısına kadar kimse zuhur etmediğinden, yatak odama çıkıp hemen soyunup yatmış idim. Yatağa girdiğimin akîbinde geldiklerini haber vermeleriyle derhâl bir *robe de chambre* giyip indim. Vakıt gece yarısı olduğunu söylediğimde misafir bulunduğunu ve Mösyö Devlet'in bana çalmak üzere yazdığı bir şarkı notası geç gelmelerine bâis olduğunu söyleyip itizâr ettiler. Yeni naklettığımız için rahatsız etmemek üzere /89/ Muhsin Han bu gece gelmemek tarafını iltizâm etmiş ise de Mösyö Devlet'in kendisini teşvik ettiğini beyan eyledi. Mösyö Devlet'e yeni piyanoyu *essayer* [denemek] etmesini rica ettiğimden biraz çalıp yarım⁴² sonra gittiler. Bu sabah bir piyano sesi uyandırmasıyla *accordeur* geldi zannederek aşağıya indim, *salon*'da *E* nin oturduğunu sofada görüp arkama bir şey takıp kendisini kabul ettim. Yarım saat mülâkat edip gitti. Ben dahi sütümü içtikten sonra pederimin Türkçesini dinleyip biraz dahi Almanca okuduktan sonra

42 Arkadan gelmesi gereken "saat" kelimesi yazılmamıştır.

déjeuner edip bade't-taam bir buçuk saat piyano meşk ettim. Şimdi ise biraz dinleneceğim.

Saat 9, gündüz, fi 8 Haziran [20 Haziran 1888].

Dîner'den sonra valideynimle musâhabe etmekte iken mehterler⁴³ gelip pederimin paşalık rütbesini tebşir ettiler.⁴⁴ Pederimin boynuna sarılıp fart-ı neşatımdan ağladım. Biraz sonra bir telgraf dahi geldi. Cenâb-ı Hakk'a bir değil yüz bin kereler hamd ü senâ ettim. Ve ez-can ü dil adalet-i ilâhiyesinden onu temenni ettim ki valideynime ve evlâdına sıhhat-i vücud ve istirahat-i kalb ihsan eylesin.

Gece yarısı, fi 8 Haziran [20 Haziran 1888].

/90/ Sabahleyin saat yarımda yataktan çıkıp sütümü içtikten sonra piyano meşk etmekte iken hasırcı geldiğini haber verdiler. Midi'ye kadar *salon*'u evvelâ boşaltıp sonra yerleştirmekle meşgul oldum, zira hasır oraya kondu. Taam ettiğimin akibinde Mösyö Devlet gelip kendisi dahi yalnızca *déjeuner* ettikten sonra dersimi aldım. Biraz sonra Madam Reşid Paşa teşrif edip iki saat mülâkat ettik. Akşam üzeri biraz *goûter* edip bir saat piyano meşk ettim. Saat on birden sonra pederim şehirden gelip biraz sonra dahi dün akşam terfi-i rütbe eylediği haber verilmiş olduğundan *E.* teşrif etti. *Dîner* zamanına kadar görüştük. Peder ve validemi pek nazikâne bir suretle tebrik etti. Bade't-taam mehtâbdan istifade etmek üzere biraz dışarıya çıkıp İstinye koyuna kadar Münir'im ve hizmetçi ile yürüdüm, avdetimde bir buçuk saat piyano çaldım, şimdi vakit gece yarısını geçiyor.

Fi 9 Haziran [21 Haziran 1888].

/91/ Dün sabah *midi*'den evvel iki ve sonra bir buçuk saat piyano meşk edip akşama kadar kendime maşlah⁴⁵ dikmekle meşgul oldum. *Dîner* etmekte iken Mösyö Devlet gelmekle beraber taam edip pederimin terziden gelen *uniforme*'unu [üniformala] gördükten sonra gece yarısına kadar 4 *mains* falan çalarak vakit geçirdik.

43 Mehter: Dönemde rütbe, nişan, terfi alanların evlerine gelerek bu haberi bildiren müjdeciler. Nigâr Hanım "mehter" sözcüğünü konuşma dilindeki gibi "mehder" olarak yazmıştır.

44 Nigâr Hanım'ın babası Osman Bey'in 8 Haziran 1304 [20 Haziran 1888] tarihi itibarıyla paşa unvanı aldığı görülmektedir.

45 Maşlah: Eskiden kadınların elbise üzerine giydikleri, kolları yırtmaçlı olduğu için rahat hareket etmeye izin veren tek parça bol giysi.

Bugün yine dünkü kadar piyano çalıp evvelâ yavrumu yıkayıp sonra dahi kendim yıkandıktan sonra gündelik iki kat esvâb biçtim. Akşam üzeri pederim lisanından zât-ı hazret-i tacidârîye bir teşekkürname yazdıktan sonra *toilette*'imi yaptım, biraz sonra *Dj.* ve *O.* teşrif ettiler, onun akibinde doktor dahi geldi. Bir saat mülâkattan sonra misafirlerim gidip yalnız doktor kaldı. Paşa geldiğinde cümleten *dîner* edip mehtâbı seyretmek üzere yatak odama çıktığım esnada doktor gitmiş. Gece dahi bir buçuk saat piyano meşk ettim, vakit gece yarısına geliyor.

Fî 11 Haziran [23 Haziran 1888].

/92/ Dün Mösyö Devlet ile *déjeuner* edip ders aldım, eve gittiğinde validemin odasında bulunan bir misafir ile görüşüp biraz dikiş dikmekte iken Kabulî Paşa merhumun haremının teşrifini haber verdiler, saat on ikiye kadar kendisiyle musâhabe ettik. Pederim geldiğinde Ali Nizamî Paşa'nın kerimesi Münire Hanım tarafından bir tebrikname ile Osmanlı ve Frenk gazetelerini verdi ki onlarda: Karîha-i ilhâm-ı sabiha cenâb-ı şehriyârîden olarak terfi'-i rütbe ettiği muharrer idi. Cümlesinin mütâlaasıyla tenşit-i kalb ettim!

Dîner'den sonra mehtâb pek latif olduğu cihetle Münir'imle beraber yatak odama çıkıp oradan seyrettim. Bugün çocuğu Yeniköy Mektebi'ne şimdilik olmak üzere gönderdik ise de memnun kalınacak bir mekteb olmadığı ilk günü tebeyyün etti. Gece biraz validemin odasında bulunan hane sahipleriyle görüşüp bir saatten ziyade piyano meşk ettim, bu sabah dahi iki saat çaldım. Bade't-taam dikişle meşgul iken Madam Rozental *en famille* teşrif ettiler, bir buçuk saat ârâmdan sonra gitmeleriyle ben dahi biraz *goûter* ettikten sonra çocuğu ve bir hizmetçi alarak saat onda evden çıktım; iskeleden bir sandala binip İstinye Koyu'nun /93/ nihayetinde olan küçük iskeleye çıktım, oradan yürüyerek Maslak'a ve badehu Mirgün Korusu'na gelip biraz ârâm ettik. Avdette ise Mirgün cihetiyle inip Rıza Efendi'nin sahilhanesine uğradım; hane sahibeleri orada bulunmadığından kapıdan Yeniköy'e naklolunduğunu haber verip bir kayığa râkiben evin önündeki küçük iskeleye çıktım. Avdetimde saat on iki idi, *dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk edip Münire Hanım tarafından aldığım tebriknameye dahi cevap yazdım, şimdi vakit gece yarısıdır bir sigara içip yatacağım.

Fî 13 Haziran [25 Haziran 1888].

Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp Münir'imle beraber sütümü içtikten sonra iki saat piyano meşk ettim, *midi*'ye yakın dikişle meşgul iken İstanbul'dan misafirler gelmesiyle cümleten taam edip yine bir saat bir çeyrek piyano

çaldım. Saat sekizde idi ki *toilette*'imi yapıp Madam Reşid Paşa'ya gittim: henüz bornozumu çıkarmış iken yalının penceresinden bana misafir geleceğini görmekle derhâl eve avdet ettim.

/94/ Mirgün'den Rıza Efendi'nin kerimesi teşrif etmişti. Bir buçuk saat mülâkattan sonra gittiler, ben dahi tekraren Hacer Hanım'a gittim; saat on ikiye kadar musâhabe ederek pek hoş vakit geçirdik. *Dîner*'den sonra Muhsin Han'ın teşrif edeceğini haber verdiler, ona muntazır bulunduğum müddetçe bir saat piyano meşk ettim, geldiğinde *Djevad* [Cevad] ve *Ohannés*⁴⁶ Hanlar⁴⁷ ve Devlet beraber idiler, gece yarısından bir saat sonraya kadar pek çok gülüp eğlendik.

Fî 14 Haziran [26 Haziran 1888].

Salı günü ifâsı mutadım olan şeyleri yapıp akşama kadar dikiş diktim, dün Mösyö Devlet'ten dersimi aldıktan sonra yine biraz dikiş dikip akşam üzeri iki saat kırdı ve bostanda gezindim! *Dîner* zamanına yakın Hacer Hanım adam gönderip gece için davet eylemesiyle bade't-taam biraz piyano meşk edip *toilette* dahi yapıp saat üçe yakın oraya gittim. Salih Paşa'nın kerimeleri Müfide ve Samiye Hanımlar ve Madam (Menas) orada bulunduklarından gece yarısından bir saat sonraya kadar pek güzel vakit geçirdik, Samiye Hanım alaturka pek güzel piyano çalıp /95/ şarkı söylemesiyle biraz dahi ben çaldım. Bu sabah iki buçuk saat piyano meşk edip *déjeuner*'den sonra hazırlanıp validem ve Münir'imle beraber Madam Kabulî Paşa'ya gittik, iki buçuk saat orada ârâmdan sonra bir sandala râkiben İstinye Koyu'na ve ondan yürüyerek İstinye Çayırı'na gittik. Avdette yine sandal ile avdet eyledik. Validenim Münir'imle *dîner* ettikten sonra bir saat piyano meşk ettim, yorgun olduğum için bir sigara içip yatacağım.

Fî 17 Haziran [29 Haziran 1888].

Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp sütlü kahvemi içtikten sonra iki buçuk saat piyano meşk ettim, *midi*'ye kadar nakilden beri *négliger* ettiğim Almanca dersime bakıp bade't-taam kendime bir *corsage* [korsa] biçmekte iken İzmir Valisi Rıza Paşa'nın kerimesiyle Mâbeyinci Neşet Bey merhumun kerimesinin

46 Nigâr Hanım *Dj.* ve *O.* majisküllerini daha sonra farklı bir kalemle tamamlayarak bu isimleri "Cevad" ve "Ohannes" olarak açıklamıştır. Cevad Han İran sefaret müsteşarıdır ve Ohannes Han da aynı erkândandır. Sefir Muhsin Han ile birlikte Osman Paşa ve Nigâr Hanım'ı sık sık ziyaret ettikleri gündüğe görülmektedir. Diğer yandan Cevad Han, 2. Defter'in sonunda Nigâr Hanım'ı koruda kitap okurken görüp uşağa eve dönmelerini tavsiye eden zâttır, 29 Eylül 1303 [11 Ekim 1887]. İsmi o zaman açıkça yazılmış olmakla birlikte eve gelen bir ziyaretçiye dönüştüğünde *Dj.* bazen de *D.* olarak kısaltılmıştır.

47 Bu kelime de isimler açıklanırken eklenmiştir.

teşrifini haber verdiler, üç saatten ziyade birlikte vakit geçirdik. Akşam üzeri Sâre Hanım tarafından Matmazel *Eléonore* geldi, saat onda misafirlerimle beraber evden çıkıp İstinye'den bir sandala râkiben Mirgün rıhtımına çıktık. Kendileri Hisar'a /96/ gitmek üzere vapura gidip ben dahi yine sandal ile avdet ettim. Eve geldiğimde doktor validemi muayene eyliyordu; nakilden beri yine hastalığı avdet eylediğinden bu hâlden dolayı pek müteessirim. *Dîner* ettikten sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, şimdi vakit gece yarısına geliyor.

Fî 18 Haziran [30 Haziran 1888].

Bu sabah saat yarımda yataktan çıkıp sütümü içtiğim gibi piyanoya başladım, iki buçuk saat meşk edip henüz giyinmek üzere idim ki Mösyö Devlet geldi, dersimi aldıktan sonra birlikte *déjeuner* ettik. Biraz dikişle meşgul iken Sâre Hanım teşrif etti, saat on bire kadar birlikte vakit geçirdik. Azimetinden sonra evden çıkıp İstinye'ye buz fabrikasını⁴⁸ görmeye gittim, bir saat sonra avdet edip *dîner*'den sonra piyano meşk etmekte iken *E.* teşrif etti, bir saat dahi kendisiyle görüştük. Şimdi vakit gece yarısıdır yatağıma gideceğim.

Fî 19 Haziran [1 Temmuz 1888].

/97/ Dün sabah saat onda tembihim üzere uyandırdılar, on ikiye kadar *toilette*'imle meşgul olup o saatte nezdime Münir'imi ve bir hizmetçiyi alarak, valideynimi veda edip Büyükada'ya gitmek üzere evden çıktım. Yarım saat sonra İstinye İskeleyi'nden vapura râkiben şehre gidip köprüden hemen Ada Vapuru'na bindim. Ada'ya vusûlümüzde Madam *Albert Kun*'a⁴⁹ meduvv bulunduğumdan hanesini göstermek üzere refiki iskelede bekliyor idi. İskeleye pek karib ve karşısında olan hanesine giderek ona muttasıl olan hanede Madam Odyan ikamet etmekte olup kendisi dahi kapısı önünde bulunduğu cihetle bir selâm verip istifsâr-ı hatır ettikten sonra Madam *Kun*'un hanesine girdim, soyunup biraz istirahat ettikten sonra yemeğe davet edip o gün kendisi dahi oraya meduvv bulunan *S. M'i présenter* ettiler. Cümleten taam edip pek güzel eğlendik, vapur vakti geldiğinde kalmaklığım için pek çok ısrar ettiklerinden reddedemedim, o vapur ile *S. M.* gitti. Saat onda oradan çıkıp Ali Nizami Paşa'nın familyasını ziyarete gittim. Yarım saat sonra /98/ *tour de l'île* [ada turu] yapmak üzere madam, fayton ile beni almaya gelmesiyle *Diaskilos*'a⁵⁰ gittik. Ada ne kadar

48 Buz fabrikası: 1887 yılında İstinye Caddesi'nde açılan bu fabrikada her mevsimde çok miktarda buz üretilerek İstanbul halkının kullanımına sunulmaktadı.

49 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Cun* olarak da yazılmaktadır.

50 Diaskilos: Nigâr Hanım'ın *Aks-i Sedâ'da* yer alan "Büyükada" isimli yazısında eski harflerle Diyaskilo (s. 186) olarak geçen bu yerin guruh manzarasına nazır bir meydan olduğu anlaşılmaktadır.

latiftir. Ayrı ayrı her cihetini ne kadar severim; eyvah ki nuhûset-i talihim o mevaki-i latifede dahi kendisini gösterdi, zira Ali Nizamî Paşa'nın hanesinde iken başlayan mide bulantısı izdiyad ettikçe edip hatta keyifsizliğini işittiğim *Hobe*'yi istifsâr etmek üzere beş dakikacık *Baronne*'a uğradığım esnada istifra ettim. Ne garip hâl, kader bana hiçbir yerde müsaade etmemesine hayret ederek güç hâl ile arabaya gidip, yemek dokundu mülâhazasıyla müteessir olmaması için bu hâlde Madam *Kun*'a asla malûmat vermedim, yalnız eve gelir gelmez soyunup biraz midem rahatsız bulunduğu cihetle *dîner* edemeyeceğimi itizâr ile beraber arz ettim. Kendileri sofraya gittiklerinde ise hem hasta hem yorgun bulunduğum gibi sıcak dahi fevkalâde şedid olduğundan bir uykuya dalıp bîtâb bir gece geçirdim.

/99/ Bu sabah saat onda kalkıp derhâl giyindim, hane sahibesinin ısrarı üzerine bir fincan süt içip gördüğüm hüsn-i muamele-i mihman-nüvâziye karşı birçok teşekkürler edip ilk vapurla İstanbul'a, ondan Kadıköyü'ne gittim. Moda cihetinde bir otelde bulunan Madam Golç Paşa'yı ziyaret edip paşâ-yı mezkûr, pederimin terfi-i rütbesine gayret ettiği cihetle vazife-i şükranı ifâ edip çıktım. Pederim gitmekliğini ekîden tembih etmiş bulunduğu cihetle *Barbier* isminde bir familyanın ziyaretine gidip orada *déjeuner* olmak üzere bir *chocolat* [çikolata] içtim, saat altıda yine bir arabaya binip Kadıköyü İskeleyi'ne geldim ise de vapurların zamanı olmadığından iki saat bekledim, saat sekiz buçukta köprüye gelip hemen hareket etmek üzere bulunan Boğaziçi vapuruna atladım. Mirgün'e çıkıp oradan kayık ile eve geldim, leke'l-hamd valideynimi sıhhat ve âfiyet üzere buldum. Dün ehîbbâdan A. ve bugün Madam Reşid Paşa'nın teşrif etmiş olduğunu haber verdiler. /100/ Biraz *dîner* ettikten sonra bir saat piyano meşk ettim, vakit gece yarısına geliyor bir sigara içip yatacağım.

Fî 21 Haziran [3 Temmuz 1888].

Dünkü günü mutadım vechile geçirip bu sabah pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, *déjeuner* edip teşrif eden misafir hanımlar ile bir saatten ziyade görüştüm ve saat ona kadar dikişle meşgul oldum. *Gouîter* ettikten sonra Mösyö Devlet gelmekle dersimi aldım, bu gece sefir ile beraber geleceklerini söylediyse de şimdîye kadar kimse zuhur etmedi. Gece yarısına bir saat var yatağıma gireceğim.

Fî 23 Haziran [5 Temmuz 1888].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıktım, sütlü kahveni içip iki saat bir çeyrek piyano meşk ettim. Bu esnada doktor gelmekle biraz kendisiyle görüşüp azimetinden sonra yıkandım. Taam etmekte iken teyzem *cousin*'im ile teşrif

ettiler. *Midi*'den sonra biraz Almanca yazıp saat sekizde validem /101/ ve teyzemle Mirgün'e Rıza Efendi'nin sahilhanesine gittik, saat on bire kadar orada vakit geçirip yine bir sandala râkiben avdet ettim. Bu akşam pederim taamda evde değil idi, misafirlerle beraber *dîner* ettikten sonra bir buçuk saat piyano çaldım.

Fî 24 Haziran [6 Temmuz 1888].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıkıp üçe kadar hane umûruyla iştigal ettim, üç çeyrek kadar dahi piyano meşk etmiş iken *S. M*'in ^{Salih Münir Bey⁵¹} teşrifini haber verdiler. Derhâl bir *robe de chambre* giyip kendisini kabul ettim, bir hayli musâhabeden sonra geçen gün Münir'imi Mekteb-i Sultani'ye koymak hakkındaki arzumu beyan ettiğim için pazartesi günü huzur-ı şâhânedে bulunduğú sırada arz ettiğú ve irade-i şâhâne şeref-sudur ettiğini beyan için maarif-nâzırı tarafından mekteb-i mezkûr müdüriyetine yazılan tezkireyi dahi vermesiyle hâsıl olan memnuniyetimin derecesini tarif mümkün değildir!⁵² Bittabi ifâ-yı vazife-i şükranda kusur etmemeye çalıştım, bir buçuk /102/ saat mülâkattan sonra piyanoda bir iki *morceau* çaldım. Çarşamba günü yine geleceğini vaad edip gitti.

Déjeuner'den sonra bir saat bir çeyrek piyano meşk edip *toilette*'imi yaptım, ve saat sekizde validem, teyzem ve Münir'im birlikte olduğı hâlde Göksu'ya gidip saat yarımada avdet ettik ise de mesireyi *palpable* [dikkate değer] bulmadım; *dîner* edip yine bir buçuk saat piyano meşk ettim.

Fî 25 Haziran [7 Temmuz 1888].

Sabahleyin saat on ikiden evvel yataktan çıktım, aşağıya indiğimde *modiste*i bulup sütlü kahvemi içinceye kadar kendisiyle görüştüm, iki saat bir çeyrek piyano meşk ettikten sonra ise *toilette* yapıp validem ve teyzem dışarı çıkmış bulunduklarından Münir'imle *déjeuner* ettim. Yemek nihayetinde Mösyö Devlet gelip kendisi dahi taam etti, bu esnada Madam Tefvik Bey teşrif ettiler.

51 *S. M.* majiskülleri yanına daha sonra kurşun kalemle "Salih Münir Bey" notunu düşen Nigâr Hanım bu kimliğı açıklamıştır.

Salih Münir Bey (Paşa): Mahmut Celâlettin Paşa'nın büyük oğlu olan ve II. Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen Salih Münir Bey Ticaret Mektupçuluğı, Hariciye Mektupçuluğı; Paris, Bern, Brüksel büyükelçiliğı görevlerinde bulunmuş; II. Meşrutiyet'ten sonra siyaset sahnesinden çekilmiştir.

52 Salih Münir Bey'in, Nigâr Hanım'ın büyük oğlu Münir'in Mekteb-i Sultani'ye kabulü için II. Abdülhamid nezdinde tavassutta bulunduğı ve bu talebin kabul gördüğú anlaşılmaktadır.

Birkaç dakika görüşüp itizâr ile dersimi aldım. Mösyö Devlet gittiğinde ise saat /103/ dokuza kadar Naciye Hanım'la musâhabe edip *gôûter* dahi ettik. Azimetinde biraz nazm-ı eşâr ile meşgul olup on bir buçukta dahi biraz dağlarda gezmek üzere çıktım. *Dîner* ettikten sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, Münir'im mektepten gelip biraz keyifsizliğinden bahsettiyse de leke'l-hamd şimdi uyumaktadır. İnşaallah yarın âfiyetle kalkar. Yavrum hakkında S. M'in ettiği âtîfet hatırıma geldikçe kalbim hiss-i şükranla mâlâmâl olmaktadır; inşaallah sâye-i lûtfundan Münir'im müstefid olur da yaşadığım müddetçe kendisine duada kusur etmem. Mekteb-i Sultanî hakikaten en iyi mektebimizdir.

Fî 26 Haziran [8 Temmuz 1888].

Sabahleyin on ikiden evvel yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinleyip biraz dahi Almanca okuduktan sonra iki saat piyano meşk ettim. Bade't-taam pazar olduğu münasebetle misafir bekledim ise de kimse gelmedi, saat sekize kadar şiir nazmedip ondan sonra Hacer Hanım'a gittim. Kabulî Paşa'nın haremi dahi orada idi. Saat ona kadar musâhabe /104/ ettik. *Gôûter* ettikten sonra idi ki evden adam gelip misafir geldiğini haber vermekle avdet ettim, evde K'yı bulup bir saat dahi kendisiyle mülâkat ettik. *Dîner* zamanına kadar biraz dikiş dikip bade't-taam havanın şiddet-i harareti hâlâ devam etmekte olduğundan bir saat piyano talim edebildim.

Fî 27 Haziran [9 Temmuz 1888].

Sabahleyin Münir'e esvâb biçip iki saat bir çeyrek piyano meşk ettim. Bade't-taam biraz dikişle meşgul iken Veliye Hanımefendi ile Giridli Mustafa Paşa'nın hafidesi Vefika Hanım teşrif ettiler, saat ona kadar birlikte vakit geçirdik. Azimetlerinden sonra validem teyzem ve Münir'imle bir kayığa râkiben Kalender'e kadar gidip avdet ettim, *dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim.

Fî 28 Haziran [10 Temmuz 1888].

/105/ Sabahleyin Münir huysuzluk ettiği cihetle hiddetle yataktan çıkıp mektebe gidinceye kadar onunla meşgul olup üzüldüm. Sıcaktan yalnız bir buçuk saat piyano meşk edebiliş *midi*'ye kadar ve bade't-taam saat yediye kadar çocuğun esvâblarını dikip bitirdim. Sabahleyin küçük teyzem gidip büyük teyzelerim ve eniştem teşrif etmişler idiyse de vusûllerinden evvel Sâre Hanım'a haber göndermiş bulunduğumdan saat sekizden sonra oraya gidip on ikiye kadar oturdum. *Dîner* edip biraz dahi validemin odasında bulunup bir saatten ziyade piyano çaldım.

Fî 29 Haziran [11 Temmuz 1888].

Dün bade't-taam (Hamid) in âsârından *Hacle'*yi⁵³ mütâlaa etmekte iken Hacer Hanım teşrif etmekle saat dokuz buçuğa kadar musâhabe ettik. Azimetinde hemen yatak odama çıkıp *toilette'*imi yapmaya başlamış iken zaten geleceğinden malûmatım bulunan S. M. teşrif etmekle derhâl ikmâl edip kendisini kabul ettim; bir saat mülâkattan sonra doktor ve biraz sonra Mösyö Devlet geldiler.

/106/ S. M'e *dîner'*ye kalmasını teklif ettiğimde bir misafiri geleceğinden bahis ile gidip gece geleceğini vaad ederek çıktı; biz dahi derse başladık. *Devlet* gittikten sonra *dîner* edip kitap mütâlaa etmekte iken misafirim geldi; bir hayli musâhabe edip iki parti dahi bezik oynadık, gece yarısında idi ki biraz piyano çaldım, kendisi dahi gitti.

Bu sabah pederimin Türkçesini dinledikten sonra bir saat piyano meşk edebildim. Zira şiddet-i hararet ondan ziyade çalmaya mâni oluyor. Bugün mektebe Münir'in kayd ve kabul olunması için karar verilmiş bulunduğundan⁵⁴ kendisini yıkayıp ve giydirip *déjeuner* ettikten sonra bir adama terfikan şehre yani Mekteb-i Sultani'ye gönderdim. Ve esvâb için verilen on beş liranın makbuz senedini çocuğun avdetinde S. M'in adamı vasıtasıyla aldım, ve çocuğumun tahsili hususunda böyle bir inayet ettiğiyçün kendisine karşı gönlümde hâsıl olan *reconnaissance* [minnettarlık] kerrât ile kendisinin dahi bahtiyar olmasını Cenâb-ı Hakk'tan temenni ettirdi. Saat yedide idi ki *toilette* yapıp Hacer Hanım'a gittim. /107/ Bir buçuk saat sonra evden adam misafir geldiğini haber vermesiyle bittabi avdet ettim, Mirgün'den Rıza Efendi'nin familyası teşrif etmişler idi. Saat on buçuğa kadar dahi kendileriyle vakit geçirip azimetlerinden sonra büyük teyzem ve validem ile İstinye'ye buz fabrikasını görmeye gittik. Eve avdetimde Muhsin Han ve Dj'ı *salon*'da buldum. Bir saat dahi kendileriyle mülâkat ettik. *Dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim.

Perşembe, 30 Haziran⁵⁵ [12 Temmuz 1888].

Sabahleyin pederimin Türkçesini dinleyip bir saat dahi piyano meşk ettikten sonra *toilette'*imi yaptım, ve hemen taam edip Münir'im gitmek istemediği cihetle validem ve teyzelerim ile beş vapuruna Yeniköy'den râkiben Sarıyer'e Çırcır Suyu'na gittik. Hava pek sıcak idiye de saz gayet güzel olup birkaç ahaba dahi tesadüf ettiğimden saat ona kadar pek güzel vakit geçti, bir

53 *Hacle'*: Abdülhak Hamid'in 1885'te basılan bu şiir kitabı da ölüm temi etrafında biçimlenmektedir.

54 Münir gibi Nigâr Hanım'ın diğer iki oğlu da arkadan gelen yıllarda Mekteb-i Sultani'ye irade-i şâhâne ile kabul edilmiştir.

55 Ay ve günün üzeri karalanmıştır ancak önceki ve sonraki günlere göre bunun 30 Haziran olması gerekir.

faytona râkiben Mesarburnu İskelesi'ne inerken Said Bey'i⁵⁶ pencerede görüp selâm verdiğim esnada İhsan o selâm kendisi hakkında zannederek redd-i selâm etti. /108/ Akşam üzeri Kalender'e gitmek arzusu peydâ olduğu cihetle oradan bir sandala binip Kalender'e geldik, bütün *aristocratie* [aristokrasi] orada idi denilebilir; *musique* dahi çalınır idi, on ikiden sonraya kadar vakit o suretle güzêrân etti. Elhâsıl bütün günümü ve bâhusus Kalender'de geçen saatimi pek hoş geçirdim. Eve geldiğimde doktor bulunduğu cihetle *dîner*'i birlikte ettik, kahvelerimizi içtiğimizde kendisi gitti, ben dahi bir saat piyano meşk ettim.

Fî 1 Temmuz sene 304 [13 Temmuz 1888].

Sabahleyin biraz hane umûruyla iştigal edip *douche* dahi yaptıktan sonra bir buçuk saat piyano meşk ettim, saat dörtte Mösyö Devlet gelmekle taam edip badehu bir buçuk saat dahi ders ve dört el çaldık. Azimetinden sonra biraz Almanca yazıp saat onda dahi teyzem, Münir'im ve bir hizmetçi ile bir sandala binip Mirgün'e çıktım. Mevhibe Hanım'a uğrayıp birlikte çıkmayı teklif etmek fikriyle kapıyı çaldım ise de orada bulunmadığından koruya çıkıp biraz dinlendik; ve biraz dahi /109/ Maslak'ta eğlenip İstinye Koyu'ndan yine sandala râkiben avdet ettik. Pederim bu gece Erenköyü'ne meduvv bulunduğundan gelmedi, *dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim.

Fî 2 Temmuz [14 Temmuz 1888].

Dün *déjeuner*'den sonra Vefika Hanım'a ve ondan hane sahibesine gidip saat ona kadar vakit geçirdim, eve geldiğimde *toilette*'imi yapıp meduvv bulunan misafirime muntazır bulundum; saat on bir buçuğa geliyor idi ki S. M. teşrif etti, biraz sonra Mösyö Devlet dahi gelmekle *dîner* zamanına kadar gâh *musique* yapıp gâh musâhabe ederek vakit geçirildiği gibi esnâ-yı taamda dahi pek çok güldük. Alaturka bir kıyafette bulunduğum için pek çok *compliment* [iltifat] yaptılar. Bade't-taam henüz 4 *mains* çalmaya başlamış idik ki Muhsin Han beraberinde O. ve N. bulunduğu hâlde teşrif ettiler, gece yarısından bir saat sonraya kadar pek güzel eğlendik. Bu sabah saat on birde yataktan çıkıp Mekteb-i Sultanî'nin tevzi-i mükâfât resmini görmek üzere ikinci vapur ile şehre inmek fikrinde bulunduğumdan *toilette*'imi /110/ yaptım, zira birkaç gün evvel gerek maarif nâzırı ve gerek E. vasıtasıyla birkaç bilet gönderilmiş idi, sütümü içmek üzere aşağıya indiğimde pederim ve geceyi bizde geçiren Mösyö Devlet dahi sütlü kahvelerini içiyorlardı.

56 Said Bey, Nigâr Hanım'ın görümccesi Besime Hanım'ın eşidir.

Onlar birinci vapur ile gittiklerinden ben dahi ikinci vapura gitmek fikrinde bulunduğumdan bir saat kadar piyano meşk ettim. Validem ve Münir'imle vapura bindiğimde Boyacıköyü'nden Mevhibe Hanım dahi gelmesiyle bütün günün birlikte geçirdik, mektebde fevkalâde rahatsız oldum, zira hiç intizam yok idi. Saat sekiz buçukta oradan *Dorigny*'ye gidip doktorda bulunduğum esnada bir nev baygınlık hissettiğim cihetle bir dondurma getirdi, ve bir dereceye kadar faydasını gördüm, on buçuk vapuruyla İstinye'ye avdet ettik. *Dîner*'den sonra yine bir saat piyano meşk ettim.

Fî 4 Temmuz [16 Temmuz 1888].

/111/ Şehre gidip geldiğim günden beri cismen pek rahatsızım, bir nev *fièvre* var; onun için ekser zamanımı yattığım hâlde geçiriyorum. Bugün pederimin Türkçesini dinleyip biraz Almanca okumakta iken *E*'nin teşrifini haber vermeleriyle derhâl bir rob dö şambr giyip kendisini kabul ettim. Bir saat kadar mülâkattan sonra kendisi gitmekle bir saat piyano meşk ettim, *déjeuner* ettiğimizizin akîbinde idi ki yine başlamaya karar vermiş bulunduğumuzdan Alman hocam geldi. Dersimi alıp biraz istirahatından sonra üç çeyrek daha piyano talim ettim. Bir saat dahi şiir nazmıyla meşgul olup *goûter* ettiğim esnada idi ki Mösyö Devlet gelmekle dersimi aldım. Badehu *dîner*'ye kadar şiir nazmettim, yemekten sonra yine bir saat piyano meşk ettim, *S. M.* vaad ettiği *cigarette*leri bu gece gönderdi.

Fî 7 Temmuz [19 Temmuz 1888].

Gecemi pek rahatsız geçirdim, sabahleyin dahi uyuyamayıp kalktım. Hemen *douche* yaptım, bu esnada doktor gelip bir ay kadar müddet devam etmek şartıyla beni tedaviye başlayıp lâzım gelen ilâçları /112/ dahi tertib etti. Bir saat Hamid'in şiirlerinden okuyup biraz piyano meşk etmek istedim ise de vücudumda duyduğum zaaf ve ızdırabdan ve göğsümdeki sıkıntıdan devam etmek mümkün olamadı, *midi*'ye kadar ne hâlde bulunduğumu Allah bilir. Bade't-taam Matmazel *Cothard* gelmekle kendisiyle devam eden üç saat mülâkat esnasında biraz açılıp, azimetinden sonra bir saat piyano meşk edebildim. Saat dokuzdan sonra idi ki Hacer Hanım'a gidip on ikiye kadar orada kaldım, ve hanesinin sahibeleriyle dahi görüştüm. Eve gelip *dîner* ettikten sonra Münir'imi yıkayıp üç çeyrek dahi piyano çaldım.

Fî 8 Temmuz [20 Temmuz 1888].

Sabahleyin saat iki buçukta yataktan çıktım, ve sütümü içip bir buçuk saat piyano meşk ettim, bu esnada *cousin*im teşrif etmekle biraz kendisiyle görüşüp

déjeuner'den sonra biraz gazete mütâlaa edip validemin bir esvâbını biçtim. Sandal ısmarlamış bulunduğumdan saat dokuzda *toilette* yapıp /112/ indim ise de münasebetsiz bir sandal olduğu cihetle eve avdet edip ısmarladığım sandalı getiremediği için uşağa pek ziyade hiddetlendim, ve fart-ı hiddetimden ağlayıp başka bir sandal getirmesi için Yeniköy'e gönderdim, bu defa muvafık bir sandal ile gelmesiyle binip Kalender'e gittik. Hakikaten pek güzel pek eğlenceli idi; saat yarımında avdet edip *dîner*'den sonra henüz piyano çalmaya başlamış iken S. M'in teşrifini haber verdiler, derhâl bir *robe de chambre* takıp kendisini kabul ettim. Gece yarısına kadar musâhabe edip o kadar güldük ki tarifi mümkün değildir. Bu zât hakikaten vacibü'r-riâye bir şahıs olduğundan kendisine hürmet-i fevkalâdem vardır.

Fî 9 Temmuz [21 Temmuz 1888].

Sabahleyin henüz giyinmiş iken doktor gelip yine muayene etti, azimetinden sonra iki saat kadar bi'l-mecburiye istirahat edip bir saat kadar piyano talim ederken Mösyö Devlet gelmekle taam edip ders aldım. Ve bütün gün valideynim hakkında bir manzume nazmıyla meşgul oldum.⁵⁷ Bu akşam /113/ S. M'in *sérénade*'ı [serenat] olduğundan denize çıkıp dinleyeceğimi kendisine vaad etmiş idim, binaenaleyh gündüzden sandal ısmarladım ise de *dîner* ettiğimiz esnada E. teşrif etmesiyle bi'l-mecburiye evde kalıp kendisiyle bi'l-münâvebe piyano çalıp şarkı okuduk. Gece yarısında gitmekle birkaç dakika için iskeleye gidip geldim ise de denizde hiçbir şey göremediğim gibi bu geceki mahrumiyetinden dolayı dahi pek canım sıkıldı.

Fî 10 Temmuz [22 Temmuz 1888].

Dün sabah pederimin Türkçesini dinleyip piyano meşk eder iken Madam *Loebel* yanında birkaç kişiler olduğu hâlde teşrif ettiler, beraber taam edip saat dokuza kadar gâh bi'l-münâvebe piyano çaldık ve gâh musâhabe ettik. Azimetlerinden sonra bir saat piyano meşk edip akşam üzeri şiir nazmettim. *Dîner*'den sonra ise mehtâba çıkıp gece yarısından sonra avdet ettik; *sérénade* pek güzel olup pîşindeki *monde* [kalabalık] dahi pek ziyade idi. Bugün bir buçuk saat piyano meşk edip *déjeuner*'den sonra bir saat dahi Almanca yazdım. Sabahleyin Münir'e pek ziyade hiddetlendiğim /115/ ve piyano meşk ederken

57 Burada bahsedilen şiir "Valideynim" ismiyle ve 9 Temmuz 1304 tarihiyle *Efîs 11*'de (s. 5-7) yer almaktadır. Anne ve babasına duyduğu sevgiyi işleyen şair hayır dualar eder ve onların acısını görmemek için onlardan önce ölmeyi diler. Nigâr Hanım babasından bahsettiği hemen her metinde olduğu gibi bu şiirde de onun eğitici rolüne özellikle dikkat çeker.

dahi validemin bir sözü pek ziyade kalbimi kırdığından bir saatten ziyade ağladım, saat sekizde Hacer Hanım geldi. On ikiye kadar musâhabe ile pek güzel vakit geçirdik, maziden bahsetmek hayli inşirah verdi. *Dîner*'den sonra biraz piyano çalıp İstinye İskelesi'ne kadar mehtâbdan istifade etmek üzere yürüdüm. Şimdi saat dörttür yatağıma gireceğim.

Fî 12 Temmuz [24 Temmuz 1888].

Sabahleyin saat on ikide yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinleyip Almanca dahi okuduktan sonra bir saat üç çeyrek piyano meşk ettim, *déjeuner*'den sonra ise nazmettiğim eşârı mecmuaya kaydedip bir saat daha piyano talim ettim. Saat sekizde idi ki Kabulî Paşa'nın haremi, beraberinde zât-ı şâhânenin kitapçıbaşı⁵⁸ Tevfik Bey'in haremi bulunduğu hâlde teşrif ettiler, saat on bire kadar birlikte vakit geçirdik. Azimetlerinde *dîner* zamanına kadar *Müntehabât-ı Mir Nazîf* okuyup biraz hayâle vüsat verecek sular içtim, bade't-taam yine bir saat piyano çaldım. *S. M.* geleceğini söylediye de ne gündüz ve ne de gece teşrif etmedi. Almanca *thème*lerimi [konu] /116/ yazmıştım. Şimdi saat üç ise de yatak odama gideceğim.

Fî 13 Temmuz [25 Temmuz 1888].

Sabahleyin bir saat piyano meşk edip *toilette*'imi yaptım. Taam etmekte bulunduğumuz esnada Alman hocam, kadın doktor teşrif ettiler. Kendileri dahi taam ettikten sonra dersimi alıp hoca gittiğinde kadın ile musâhabe etmekte iken nezdinde dört kişi daha bulunduğu hâlde Mevhibe Hanım teşrif edip saat dokuz buçuğa kadar musâhabe ettik. Mösyö Devlet geldiğinde kendileri gitti, piyano dersimi alıp *4 mains* dahi çaldık. Devlet dahi gittiğinde *goûter* edip soyundum ve *dîner*'ye kadar şiir okudum; bade't-taam yine bir saat piyano meşk ettim, şimdi saat üçtür yatak odama gideceğim.

Fî 14 Temmuz [26 Temmuz 1888].

Sabahleyin piyano meşk ettikten sonra Matmazel *Cothard* geldi, birlikte taam edip azimetinden sonra validemin dikişini diktim, biraz sonra Kabulî Paşa'nın haremi teşrif etti. Validem keyifsizliğinin *désespoir*'i [umutsuzluk] ile Almanya Hastanesi'ne gitmeye karar /117/ vermiş olduğundan gerek Kabulî Paşa'nın haremi ve gerek doktor ile leke'l-hamd vazgeçirmeye muvaffak olduk ise de bütün günüm pek muzdarib bir hâlde geçti. *Dîner* edip piyano meşk

58 Kitapçıbaşı: Saray kütüphanesinin bakımından sorumlu baş görevli.

etmeye başladığım sırada S. M'in teşrifini haber verdiler, gece yarısına kadar pek güzel vakit geçirdik.

Fi [?] ⁵⁹ Temmuz

Sabahleyin pederimin Türkçesini dinleyip biraz dahi Almanca okuduğum esnada gayet leziz bir uyku geldiği cihetle tekraren minder üzerine yatıp biraz uyudum. Aşağıya inip validemin ilâçlarını verdikten sonra piyano meşk etmekte iken E. teşrif etmekle, bulunduğum perişan hâlimle kendisini kabul ettim. Bir saat kadar musâhabe ettik, kendisi gider gitmez *déjeuner* edip bade't-taam bir saat piyano meşk edip yarım saat dahi Almanca yazdım. Validemin müddet-i medideden beri devam eden keyifsizliği beni pek ziyade dilhûn edip ne yapacağımı bilmez bir hâle getirmektedir. Onunçün saat dokuzda idi ki nezdime Münir'imi ve hane sahibelerini alıp bir sandala râkiben Tarabya'da otelde bulunan Madam *de Hobe*'ye gidip biraz müddet kendisiyle görüştükten sonra /118/ Kalender'e geldim, ve saat on ikiden sonraya orada vakit geçirdim. Eve geldiğimde validem yine o hâlde idi; pederim ve Münir'imle *dîner* edip bir saat piyano meşk ettim.

Fi 15 Temmuz [27 Temmuz 1888].

Sabahleyin biraz müddet validem ile meşgul olup bir saat piyano meşk ettim, henüz *toilette*'imi yapmış iken Mösyö Devlet gelmekle *déjeuner* edip dersi dahi aldıktan sonra saat yediye kadar musâhabe ettik, o zamandan akşama kadar ise validemin nezdinde bulundum. Akşam üzeri doktorun müdâvâtından faide hâsıl olmadığı cihetle kendisini mütekarib-i memat zanneylediğini söyleyip ağladığı cihetle fevkalâde mükedder oldum; Âh yâ Rabbî mütemadiyen bir hasta yanında bulunmak ne müşkil kârdır! Bâhusus ki o hasta insanın validesi olur ise..!

O hâlin tesiriyle, mükedderatıyla pederim şehirden gelmekle *dîner* ettik. Şimdiye kadar piyano meşk ettim ise de başımda şedid bir ağırlık hisseyliyorum; acaba bu mahzûn hayatın devamı daha bana neler çecktirecek ne zehirler yutturacak...?

Fi 16 Temmuz [28 Temmuz 1888].

59 Sonradan silinmiş benzeyen bu gün okunamamaktadır ve zaten 14 Temmuz ile 15 Temmuz arasında bir gün olma ihtimali yoktur. Büyük ihtimalle Nigâr Hanım tarih atarken günleri kaydırmıştır.

/119/ Dün pederimin Türkçesini dinleyip ve Almanca okuyup bir buçuk saat piyano meşk ettim, *déjeuner*'den sonra *toilette*'imi yapıp pederim ve Münir'imle beraber Madam (Serkiz)'in hanesine gittik, orada bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında Matmazel Serkiz ve ben piyano çaldığımız gibi bilâhare validesiyle 4 *mains* dahi çaldılar, saat onda avdet ettik. Yolda Sâre Hanım'ın kerimesini gördük ki validesinin bize gitmek üzere sordurduğunu ve evden orada olmadığımızı haber verdiklerini söyledi.

Eve gelip *toilette* değiştirdikten sonra meduvv bulunan misafirlerime muntazır oldum, evvelâ Mösyö Devlet saniyen S. M. teşrif ettiler, *dîner*'in nihayetinde iken güzel sesli (Nazım) ve kemanî (Vasil)e haber verilmiş bulunduğundan geldiler, onlar gece yarısına kadar çalıp söylediği esnada ben dahi validemle yanındaki odadan dinledik. Nazım'ın sedası emsali pek nadir işitilir güzel seslerden olduğu cihetle ne kadar hoş zaman geçirdiğimi tarif etmek mümkün değildir. /120/ Gâh onları dinleyip ve gâh ise S. M. ile musâhabe eyliyor idik! Azimetlerinden sonra biraz mehtâbı seyredip yattım.

Bu sabah validemi istifsâr edip bir saat piyano meşk ettim ve yarım saat Almanca yazdım. Hemen taam akibinde ise *toilette*'imi yapıp Münir'im ve hizmetçi ile bir kayığa râkiben Rumeli Hisarı'na Naciye Hanım'a ve ondan Zeynep Hanım'a gittim. Oraya İzzet Hanım dahi gelmekle saat on bire kadar orada vakit geçirip vapur ile avdet ettim. Validem elân muzdarıbdır; bu hâlden dolayı ne sokağa çıktığım zamanlarda ne de evde olduğum esnada rahatım var..! Yâ Rabbî sen inayet et... *Dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim, şu bir iki gündür onu dahi karmakarışık bir hâlde çalmaktayım.

Fî 18 Temmuz [30 Temmuz 1888].

Gece yarısından sonraya kadar şiir nazmıyla meşgul olduğum için sabahleyin kalktığımda saat ikiye yaklaşmış idi. Doktor gelip beni *traiter* [tedavi] etmeye başladığı hâlde alâmet-i cinnet olmak üzere devam edemeyeceğini /121/ söylemesi üzerine ben dahi o hâlde hiç başlamaması lâzım geldiğini söylediğimde hakikaten mecnunâne cevaplar verdiği gibi cidden dahi darüşşifaya girecek derecede mecnun bulunduğundan kendisine karşı icab eden muameleyi edip salonun kapısını dahi yüzüne çarptım ise de epeyce asabıma dokundu. *İlân-ı aşk etmişti*.⁶⁰ Def olmadan evvel piyano meşk etmeye başlayıp bir buçuk saat çaldım, *déjeuner* ettiğimiz akibinde Matmazel *Cothard* ve Madam *Zemp* teşrif ettiler, ve biraz sonra Vefika ve

60 Bu cümle metne sonradan kurşun kalcımlı eklenmiştir.

Veliye Hanımlar ve muahharan Sâre Hanım teşrif ettiler, bütün gün musâhabe ettik. *Dîner*'den sonra bir saat piyano meşk ettim.

Fî 19 Temmuz [31 Temmuz 1888].

Sabahleyin pederimin Türkçesini dinleyip Almanca dahi okuduktan sonra bir saat piyano meşk ettim, bu esnada Alman hocam gelmekle *déjeuner* edip Almanca dersimi aldım. Validem birkaç günlerdir pek ziyade sıkıldığı cihetle kendisiyle bir kayığa binip Kabûlî Paşa'nın yalisına gittik, orada bir buçuk saat kadar ârâm edip Mösyö Devlet'in /122/ geldiğini gördüğüm cihetle validemi orada bırakıp eve geldim. Sıcaktan gittikçe zaaf artmakta bulunduğundan dersimi alır iken iki defa dinlendim, ben *goûter* ederken Mösyö Devlet gitti, *dîner*'den evvel biraz Türkçe yazıp bade't-taam bir saat piyano talim ettim.

Fî 20 Temmuz sene 304 [1 Ağustos 1888].

Piyano meşk edip biraz dinlendikten sonra validemle *tête à tête* taam ettik. Zira Münir'im pederimle beraber esvâb ölçüsü vermek için Mekteb-i Sultani'ye gitmiş idi, hemen taam akîbinde *Dj.* teşrif etti, kendisiyle bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında pek çok güldüm, zira *intriguer* [entrika] edecek sözler söylüyor idi.

Azimetinden sonra *toilette*'imi yapıp validemle Vefika Hanım'a ve ondan Veliye Hanım'a gittik, saat onda eve avdetle *goûter* edip biraz Almanca yazdım. *Dîner*'den sonra dahi bir saat piyano meşk ettim.

Fî 21 Temmuz [2 Ağustos 1888].

/123/ Yatarken ilâç almış idim. Sabahleyin pek muzdarib bir hâlde uyanıp pederimin Türkçesini dinlerken gittikçe ızdırabım arttığı cihetle yine yattım, ve *midi*'den bir saat sonraya kadar öyle bitâb bir hâlde kaldım. O esnada henüz biraz et suyu içip yine uzanmış iken *S. M.* teşrif etmekle derhâl bir maşlah giyip kendisini kabul ettim, teşrifi epeyce ızdırabımı unutturduğu için bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında bir hayli gülüştük.

Azimetinin akîbinde piyano meşk etmeye başlamış idim. Zaten muntazır olduğum Zeynep Hanım teşrif etti, bir buçuk saat mülâkattan sonra evvelce karar vermiş bulunduğumuzdan sokağa çıktık. Kalender yasak edildiği münasebetle doğruca Göksu'ya gidip on ikiye kadar hoş zaman geçirdik.

Avdette kendisini sahilhanesine bırakıp ben Münir'im ile avdet ettim, *dîner*'den sonra bir saat bir çeyrek piyano meşk ettim.

Fî 22 Temmuz [3 Ağustos 1888].

/124/ Dün saat dokuza yakın validem ve bir misafir ile sokağa çıktık, Devlet bulunduğu cihetle bade't-taam o zamana kadar piyano ile meşgul

olmuştum. Mirgün'e Rıza Efendi'nin sahilhanesine gidip iki saat kadar orada vakit geçirdik. Gecemi alelâde geçirip bugün saat ikide yataktan çıktım. Yıkınmakta bulunduğum esnada emsali görülmedik bir suretle bârân nüzul etmeye başlayıp evin ve eşyanın ıslanmadık hiçbir yeri kalmamış bulunduğunu yatak odama çıktığımda görmekle iyice üzüldüm. *Déjeuner*'den sonra bir saat üç çeyrek piyano meşk edip ondan sonra: Paris'te bulunan muhibbem Madam *Lecoq* Paşa'dan aldığım bir tebriknamenin cevabını yazdım. Dünden beri Münir'im biraz rahatsızlığından bahsediyor, *dîner*'den sonra kendisini yatırdım. Ümid ederim ki ehemmiyetli bir şey değildir, sabaha kadar geçer. Bir saat piyano meşk ettim, şimdi yatak odama çıkacağım.

Fî 24 Temmuz [5 Ağustos 1888].

Dünkü günümü alelâde geçirip bu sabah pederimin Türkçesini dinleyip Almanca okuyup piyano dahi meşk ettikten sonra *déjeuner* ettim. Bade't-taam Almanca yazıp *toilette*'imi henüz yapmış iken kendisine gitmek /125/ fıkrinde bulunduğum Hacer Hanım tarafından istifsâr etmek üzere adam gelmekle onunla söyleşir iken Nurullah Bey'in kerimesi İzzet Hanımefendi teşrif etti. İki saat kendileriyle görüşüp azimetlerinden sonra *goûter* edip zaten Münir'imi göndermiş bulunduğum cihetle validemle beraber Hacer Hanım'a gittik. Biraz mülâkattan sonra Muhsin Han'ın vürûdunu haber vermek üzere evden adam gelmekle avdet ettim. Bir saat kendileriyle görüşüp yine Hacer Hanım'a gittim, saat on ikiden sonra avdet ettik. *Dîner* edip bir saat piyano meşk ettim.

Fî 26 Temmuz [7 Ağustos 1888].

Sabahleyin her günkü gibi meşgul olup *toilette*'imi yapmak üzere iken Alman hocam gelmekle *déjeuner* edip dersimi aldım, ve Mösyö Devlet gelinceye kadar validemle musâhabe edip piyano dersi alıp *goûter* dahi ettikten sonra Münir'imi beraber alıp İstinye üzerindeki metruk mezaristâna gittim; ve orada bulunduğum bir saat müddeti nazm-ı eşâr ile geçirdim.⁶¹ *Dîner*'den sonra alelâde piyano meşk ettim.

Fî 27 Temmuz [8 Ağustos 1888].

61 Burada bahsedilen olay Alfred de Musset'nin "Rappelle Toi" isimli şiirinin Nigâr Hanım tarafından "Beni Unutma" adıyla yeniden yazılmasıdır ve bu şiir 27 Temmuz 1304 tarihiyle *Efûs II*'de (s. 42-44) yer almaktadır. Günlükte kısaca değinilen yazma hikâyesi şiirin başında yer alan nesir parçada (s. 41-42) ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Buna göre Nigâr Hanım bir akşam üzeri yanına Münir'i alarak yakınlardaki metruk bir mezarlığa gitmiş; havanın letafeti ve çocuğun masumane tavırları, üzerinde tarif edemediği tuhaf bir duygu uyandırmış; yanında getirdiği, Musset'nin şiir kitabını

/126/ Dün her günkü gibi vaktimi geçirip bir iki saat dahi teşrif etmiş olan Kabûlî Paşa'nın haremi ile musâhabe ettim. Bu sabah pederimin Türkçesini dinleyip biraz dahi piyano meşk ettiğim esnada Münif Paşa'nın teşrifini haber verdiler, kendisiyle birlikte *déjeuner* edip saat sekize kadar musâhabe eyledik. Azimetinin akîbinde S. M. teşrif etti, kendisiyle devam eden iki saatten ziyade mükâleme esnasında pek çok güldüm; bir aralık Reşid Paşa dahi teşrif ettiyse de çabuk gitti. Akşam üzeri pederim İzmir'den gelmiş olan Ohannes Han'ın hemşirelerini ziyarete gideceğimiz hakkında söz vermiş bulunduğundan daha S. M. burada iken *toilette*'imi yaptım ve azimetinin akîbinde gidip kendilerini birkaç dakika görüp avdet ettim. *Dîner*'ye Muhsin Han davetli idi. Kendisini muntazır bulduğum esnada Fransızca edebiyat okudum, kendilerinin teşrifinde ise gerek *dîner*'de ve gerek sonra hayli güldük. Epeyce piyano dahi çaldım. Gece yarısında gittiler.

Fi 29 Temmuz [10 Ağustos 1888].

/127/ Dün sabah erkenden kalktığımda validemi şehre inmek üzere hazırlanmış buldum, keyifsizliği ve zaafiyeti gittikçe tezâyüd ettiğinden ve tedavi eden doktordan bir faide görülemediğinden (Gelincikçi)ye⁶² baktırmak ve Doktor Zambako'ya müracaat etmek üzere hemşiresi nezdine gitti. Devlet'in günü olduğu gibi on beş gün evvelden davet olunmuş olan E'nin geleceği gece olduğundan maatteessüf kendisine refakat edemeyip kaldım ise de saat sekize kadar ne derece ızdırab-ı derûn ile vakit geçirdiğimi Allah bilir! Belki bir dereceye kadar teşeffi-yi sadr ederim ümidiyle Münir'imi birlikte alıp Sâre Hanım'a gittim; Madam Pertev dahi orada idi, saat on buçuğa kadar tarafeyn teessürâtımızdan bahsettik.

Eve avdetime gitmekte iken Mösyö Devlet gelmekle dersimi aldım, *dîner*'ye meduvv bulunan E. misafiri geldiğinden bade't-taam geleceğine dair haber göndermesiyle pederim, Devlet ve Münir ile taam edip saat iki buçukta E. nezdinde bir ecnebi ile gelmesiyle ben dahi bir buçuk saat kadar Madam Reşid Paşa'ya gittim. /128/ Bu sabah pederimin Türkçesini dinleyip alelâde piyano meşk ettim. *Déjeuner*'den sonra biraz Almanca yazıp derse baktım. Saat onda idi ki O. hemşiresiyle gelip bir vizit *d'étiquette* verdi. Bütün günümü yalnız ve azab-ı derûn ile geçirdiğim gibi pederim dahi validemi pek ziyade merak edip

açmış, gözüne daha evvel [nesren] tercüme edip "Tahattur Et" adıyla birinci *Efsûs*'ta yayımladığı şiir [Rappelle Toi] ilişmiş, bunun üzerine aynı şiiri yeniden yazmıştır. Yazmayı bitirdiğinde güneş çoktan batmıştır ve çocuk eve gitmelerini istemektedir. Sahne romantik birey olarak Nigâr Hanım'ın pek çok özelliğini yansıtmaktadır.

62 Gelincikçi: İyileştirici güce sahip olduğuna inanılan bir tür halk şifâcısı.

daima aksi cihetlerini söylediğinden teessürâtımı teşdid eylemektedir, yarın erkenden kendisini görmek üzere gidip eğer ikna edebilirsem getireceğim.

Fî 31 Temmuz sene 304 [12 Ağustos 1888].

Sabahleyin saat on birde yataktan çıkıp bir vapuruyla Münir'im ve hizmetçiyi alıp validemi görmeye gittim, leke'l-hamd gittiğinden daha muzdarib bir hâlde bulmadım. Teyzemin hanesinde taam edip saat altıya yakın oradan çıkıp Taksim'deki evde bulunan eşyaya nezaret etmek üzere oraya uğrayıp ondan validemin keyifsizliği hakkında izahat talep etmek üzere Doktor Zambako'ya gittim ise de henüz orada bulunmadığından durmayıp biraz *emplette* yaptım ve mahcub-ı lûtfu olduğum /129/ S. M. namına bir mühür ısmarlamak üzere kuyumcuya uğrayıp yine doktora avdet ettim, pek ziyade izdiham bulunduğundan iki söz teatisiyçün iki saat bekledim. Kendisini gördüğümde validemin hastalığı yine kalp hastalığı olup pek zayıf bulunduğunu ve inşaallah yine geçireceğini söyledi; Cenâb-ı Hakk'ın inayetinden kat'-ı ümid eylemem.

Saat dokuzda oradan çıkıp bir arabaya râkiben Cihangir'e validemi almaya gittim, ve on buçuk vapuruna geldik, vapurda ehîbbâya tesadûf ettiğim için eğlendim. Pederim şehirden geldiğinde validemin bu hâli münasebetiyle birkaç vakit piyanoyu tatil etmekliğim lâzım geldiğinden Mösyö Devlet'e şimdilik devam edemeyeceğimi müşir bir kart yazdığını söyledi. *Dîner*'den sonra biraz kendileriyle musâhabe edip biraz daha yatak odamda yalnız bulundum.

Fî 2 Ağustos [14 Ağustos 1888].

Sabahleyin validemi istifsâr edip pederimin Türkçesini dinledim ve Almanca okudum, çünkü yorgunluktan vücudum bîrâb bulunduğu cihetle bade't-taam *toilette*'imi yaptıktan sonra biraz yattım. /130/ Saat sekizde bugün adam gönderip istifsâr ettirmiş olduğu hâlde Sâre Hanım yine merak edip validemi görmeye gelmişti. Bir saat kadar görüştük. Bu esnada dünden geleceğini haber vermiş bulunan Vefika ve Sâmiye Hanımlar her nasılsa Sâre Hanım'ın bizde bulunduğunu haber alıp gelediklerinden, Sâre Hanım'ın azimetinden sonra adam gönderip sordurduğumda benim gelmekliğimi teklif etmiş bulunduklarından saat on buçukta bir lahza oraya gidip geldim. *Dîner*'den sonra validemle bulundum.

Fî 3 Ağustos [15 Ağustos 1888].

Dünkü gün validemin yanına geldiğimde kendisini pek rahatsız buldum, gece dahi yatağımdan çıkıp sesini işittiğim için yanında bulunmuş idim. Tevfik Bey Paris'e müteveccihen hareket etmiş ve hasta bir hâlde gitmiş bulunduğunu

pederim haber aldığı cihetle madamı görmek üzere validemin o hâliyle beraber gitmekliğimi re'y ettiğinden saat üçte Münir'imi beraber alıp Kanlıca'ya gittim; kendileriyle taam ettikten sonra hafid Nazîm ve Re'fet Beylerin haremeleri hanımlar dahi teşrif ettiler, ve biraz alaturka piyano çaldılar. Saat dokuzda oradan çıkıp eve geldiğimde leke'l-hamd /131/ validemi biraz müsterih buldum. Bu sabah *déjeuner*'ye kadar vaktim beyhude geçti. Bade't-taam Münir'imle germâbeye gidip avdetimden biraz sonra *Dj.* ve ondan sonra Muhsin Han teşrif ettiklerinde *dîner* zamanına kadar kendileriyle musâhabe edip azimetlerinin akibinde taam ettik, taamdan çıkar çıkmaz dahi *E.* teşrif etmekle gece yarısına kadar âfâki görüşüldü. Sabahleyin *O*'dan bir mektup aldım ki onda davanın neticesi olarak İhsan mehr-i müeccel olarak 5000 ve nafaka olarak mâhiye üçer yüz kuruş vermekle mahkûm bulunduğu muharrer idi. Bence matlûb bu olmadığından memnun olmadığımı pederime söylediğimde başka tarik olmadığı cihetle İhsan Bey'i iftiraka razı etmeye bu hâlin yani para vermesinin mecbur edebileceğini söyleyip neticede onun dahi hâsıl olacağını bildirdi. Ümid ederim ki bu fikrinde aldanmıyor; zira artık bu *fausse position*'dan [yanlış durum] bîzârım, hele kendisiyle herhangi suretle olursa olsun birleşmek istemem, inşaallah bizi tefrike bir çare bulurlar.⁶³

Fî 5 Ağustos [17 Ağustos 1888].

Dünkü gün pederimle Almanca okuduktan sonra saat yediye kadar validemle bulundum. O vakit *S. M.* teşrif etti, bulunduğum hâl-i perişan içinde kendisini kabul edip bir iki saat sonra *toilette*'imi yaptım. Halkasını beğenmeyip değiştirmek üzere götürdüğü yüzüğümü güzel yapılmış olduğu hâlde iade etti. Kendisiyle devam eden dört saatlik mülâkat esnasında gayetle hoş sohbet bulunduğundan o kadar güldüm ki bir haftadır validemin keyifsizliği sebebiyle çektiğim ızdırab-ı derûnu bu suretle tahfife bâis olduğu için kendisine arz-ı teşekkür ettim. Saat on birde gitti, *dîner*'ye kadar validemle bulunup bade't-taam bir saat deniz kenarına gidip yalnızca düşündüm.

Bu sabah *déjeuner* zamanına kadar Almanca ile meşgul olup bade't-taam altı buçuk vapuruyla bilhasaa *S. M.* namına ısmarladığım mührü almak üzere şehre indim ise de kuyumcu henüz hazır değildir cevabını vermesiyle ziyade can sıkıntısıyla on buçuk vapuruna geldim, eve geldiğimde birçok misafir buldum.

63 İhsan Bey'in mehr-i müeccel olarak 5000 kuruş, nafaka olarak (önceki kararlar gibi) ayda 300 kuruş ödemesi mahkemece karara bağlanmıştır. Ancak boşanma henüz gerçekleşmemiştir.

Validem def-i ızdırab edemediği cihetle *dîner*'den evvel Doktor Zambako'ya kart yazıp yarın gelmesini talep ettim.

Fî 6 Ağustos [18 Ağustos 1888].

/133/ Evvelki gün Doktor Zambako meşguliyeti bahanesiyle kendisi gelemeyip bi'l-vekâle Doktor Kampanaki'yi göndermişti, geldiğinde inşaallah keyifsizliğinin mündefi olacağına dair ümid verip ilâçlara dikkat olunmasını tavsiye etti. İd-i edhâ münasebetiyle çok kişiler geldi. Akşam üzeri *dîner*'ye meduvv bulunan S. M. teşrif ettiğinde taam vaktine kadar hayâlâtı tevsî ederek mübahasâta o kadar germiyet verdik ki *château en Espagne*⁶⁴ bina ettik.

Bade't-taam kahvemizi içtiğimizizin akibinde E'nin teşrifini haber verdiler. Üç buçuğa kadar cümleten âfâki musâhabe edildi; E. gittiğinde pederim ve Münir'im dahi biraz istirahat etmek üzere çekildiler, S. M. ile bir saat daha musâhabe ettik. Giderken pederim kendisini teşyi etti.

Dün sabah biraz Almanca okuyup *déjeuner* ettik. Doktor gelip gittikten sonra *toilette*'imi yapıp lehü'l-hamd validemi biraz müsterih gördüğüm cihetle Münir'imi birlikte alıp evvelâ Madam Kabulî Paşa'ya ve ondan Mirgün'e Sabri Paşa'nın, Ziya Bey'in ve Rıza Efendi'nin haremelerini görmeye gittim. Eve geldiğimde sabahleyin gitmiş olan Nadir Hanım'ı *remplacer* [yerine koymak] etmek üzere yine eskilerden Nergis Kalfa'nın gelmiş olduğunu gördüm. Pederim ve Münir'imle taam edip pek yorgun bulunduğum cihetle saat üçten biraz sonra yattım.

/134/ Bu sabah *déjeuner*'den evvel Almanca okuyup bade't-taam *toilette*'imi yapıp validem iyice olduğundan Münir'im ve Nergis Kalfa ile komşulara bayramı tebrik etmek üzere saat yedide çıktım. Madam Reşid Paşa'ya gittiğimde yalnız idiye de sonradan Madam Sergis, kerimesi ve Vefika Hanım teşrif ettiler, Vefika Hanım bizden geldiğini söyledi. Oradan çıkıp Sâre Hanım'a gittiğimde orasını dahi pek kalabalık buldum, Madam Baltacı, Madam Misak ve tanımadığım birkaç kişiler daha var idi. Saat on buçuktan sonra kitapçıbaşının hemşiresine gittim, oraya dahi Münir Paşa'nın haremi teşrif etti. Oradan çıktığımda Vefika ve Veliye Hanımlara uğrayıp birer lahza bayramı tebrik ettim ve saat on ikide eve geldim, lehü'l-hamd validemi iyi gördüm. İnşaallah badezin iade-i sıhhat eder.

Fî 9 Ağustos [21 Ağustos 1888].

64 Château en Espagne: Havaya kale inşa etmek anlamında Fransızca bir deyim; kumdan kaleler inşa etmek.

Sabahleyin saat birde yataktan çıkıp validemi istifsâr ettim ve sütümü içip iki saat Almanca ile meşgul oldum, *midi*'ye yakın Alman hocam geldi. Bade't-taam dersimi alıp kitaplarımı toplamakta iken Hacer Hanım teşrif etmekle iki buçuk saati musâhabe ile geçirdik ise de bazı nifak vuku bulmuş olduğunu haber verdiğinden epeyce canım sıkıldı, ve insanlara ber-vechile /135/ hoş görünmek mümkün olmadığı kaziyyesini kendi kendime tekrar ettim, azimetinden sonra biraz validemle bulunup birçok dahi yalnız düşündüm. Saat on birde idi ki validemin ısrarıyla Münir'im ve Nergis'i alıp bostana gittim, ve bir saat sonra avdet ettim.

Fî 10 Ağustos [22 Ağustos 1888].

Dün vaktimi alelâde geçirip bugün dahi *déjeuner*'den sonra *toilette*'imi ikmâl ettiğimin akîbinde idi ki S. M'in teşrifini haber verdiler. Kendisi için ısmarladığım mühür dün gelmiş bulunduğundan bugün takdim ettim. İki saat devam eden mülâkat esnasında yine pek çok güldük. Sâre Hanım'ın geleceğine dair haber gelmesi üzerine kendisi gitti, ve biraz sonra Sâre Hanım gelip saat on bire kadar musâhabe ettik. Azimetinden sonra teyzem ve Münir sair misafirler ile bostana gitmiş bulunduklarından ben dahi oraya gidip saat on ikide avdet ettim. Lehü'l-hamd validem biraz müsterih ise de bu gece dahi pederim muzdarib bulunduğum⁶⁵ *dîner* etmedi, bade't-taam kendisini terletmek üzere bazı tedâbir ittihaz ettik, inşaallah sabaha kadar iade-i sıhhat eder.

Fî 12 Ağustos [24 Ağustos 1888].

/136/ Dün bütün günümü yalnız *Georges Ohnet*'nin *Volonté*⁶⁶ isimindeki romanını mütâlâa ederek geçirdim. Bugün ise sabahleyin dersimi aldıktan sonra havanın bulutlu bulunmasından istifade ile biraz yürümek üzere çıkıp İstinye üzerinde biraz müddet oturup kitap mütâlâa ettim, eve avdetimde misafir gelmiş idi; *toilette*'imi yapıp *déjeuner* ettim. Saat yedide idi ki S. M. dahi teşrif etti; saat on buçuğa kadar musâhabe ettik. Azimetinden sonra soyunup Münir'im ve Nergis ile yine yürümek üzere çıktım, İstinye'den bir sandala râkiben koydaki küçük iskeleye ve ondan yürüyerek Maslak'a gittik. Orada birkaç dakika dinlenip Mirgün İskeleyi'ne indik ki bir buçuk saat yürümüş olduk; bir kayığa râkiben saat on iki buçukta avdet ettik. Eve geldiğimde

65 “bulunduğundan” olması gereken kelime bu şekilde yazılmıştır.

66 *Volonté*, günlükte Nigâr Hanım'ın *Le Maître de Forges* [Demirci Ustası] ve *Comtesse Sarah*'tan [Kontes Sarah] sonra George Ohnet'ten okuduğu görülen üçüncü romandır. *Volonté* bir yıl sonra Fatma Aliye Hanım tarafından *Meram* (1889) adıyla ve “Bir Kadın” imzasıyla Türkçeye çevrilecektir.

Reşid Paşazâde Midhat Bey kanunu âriyeten almak üzere bekliyor idi, bittabi verdim, *dîner*'den sonra biraz müddet valideyimle musâhabe ettim şimdi ise mütâlaa edeceğim.

Fî 14 Ağustos [26 Ağustos 1888].

/137/ Sabahleyin çocuk işittiği bir şeyi bana yanlış anlattığı cihetle bir *mal entendue* [yanlış duyma] olduğundan pek ziyade hiddetlenip derhâl kendimi kıra attım. Bir ağaç sâyesinde uzanıp üç saat kadar mütâlaa ettim; yolda dahi okuyarak eve avdet ederken birisinin yanımda, okurken pek güzelsiniz dediğini işitip döndüğümde *E.* olduğunu gördüm, kendisi dahi bize geliyor imiş, birbirimizi müteakiben eve girip bir saat görüştük. Azimetinden sonra taam ettim, ve iki saat kadar Almanca ile meşgul olup saat sekize yakın Zafer Hanım'a gittim. Bir buçuk saat musâhabe ettik. Oradan Hacer Hanım'a gelip birkaç nota dahi birlikte almış bulunduğumdan biraz musâhabeden sonra çalıp ne kadar unutmuş olduğumu görerek teessüf ettim. Zira piyano *ingrat* [nankör] bir alet olduğu cihetle on aydan beri verdiğim emeğin ne kadar çabuk zayi olduğunu görüp de müteessir olmamak mümkün olmadı. Akşam eve geldiğimde saat on iki idi, *dîner*'den sonra validemle musâhabe ettim.

Fî 15 Ağustos [27 Ağustos 1888].

/138/ Sabahleyin sütümü içip kitap okumak üzere kıra gittim, iki saat yalnızca orada mütâlaa edip eve avdetimde Alman hocam gelmekle *déjeuner*'den sonra dersimi aldım. Validem ile musâhabe ettiğim esnada muhacir bezi satan bir kadının vürûdunu haber verdiler, bir kat esvâblık kestirdim.

Elimde bulunan romanı ikmâl ettikten sonra dahi *toilette*'imi yapıp Vefika Hanım'a gittim ise de orada olmayıp Hacer Hanım'da bulunduğunu söylemeleriyle ben dahi oraya gittim, buranın muhasebecisinin haremi dahi orada idi saat on bir buçuğa kadar musâhabe ettik, biraz dahi alaturka piyano çaldım. Akşam geleceğine dair söz vermiş olan *S. M.* gelemeyeceğini müşîr bir tezkire yazmış idi ki onu Hacer Hanım'da bulunduğum esnada aldım. Eve geldiğim akîbinde *Dj.* teşrif edip pek çok güldürdü, *dîner*'den iki saat sonra gitti. Yarın yarışı seyretmek üzere Ada'ya meduvv bulunduğumdan sabahleyin erken kalkmak için erken yatmak niyetindeyim.

Fî 16 Ağustos [28 Ağustos 1888].

/139/ Perşembe günü saat ona çeyrek kalarak uyandırdılar. Münir'im ve hizmetçi ile derhâl hazırlanıp ilk vapur ile şehre indim. Ehibbâdan birisiyle gitmeye sözleşmiş bulunduğumuz cihetle köprüde bir müddet bekledim ise

de zuhur etmediğinden imâte-i vakt için Galata'ya gidip biraz *emplette* yaptım. Birkaç vapur kaçırdığım hâlde vürûdunu göremediğim cihetle bi'z-zarure köprüden saat iki buçukta hareket edecek vapura binip hareket ettiği zaman ahababımın köprüden bana bilet gösterip onu takip edecek vapur ile geleceğini tefhim ettiğini gördüm.

Ada'ya çıktığımda *M. Cun* iskelede bekliyordu, doğruca İslâm hanımlarına mahsus ihzar edilmiş olan *tribune*'e gittik; *midi*'de *Cun*'un hanesinde *déjeuner* ettiğimiz zaman ahababımı dahi orada buldum. Bade't-taam yine *tribune*'e gidip yarış bitinceye kadar seyrettim. Akşam üzeri bir arabaya binip cezirenin etrafını dolaştım; her yer güzel, hava pek müsait idi! Saat on ikiden sonra ahababımla o geceyi geçirmek için evlerinin üst katı istîcâr edilmiş olan bir familya nezdine gittik. Akşam taamından sonra saat üç buçuğa kadar musâhabe ederek ve şampanya içerek vakit geçirip o vakit yine yaşmaklanıp gecenin *lummiration*'unu [mehtap] seyretmek ve biraz *musique* dinlemek /140/ için yine bir saat arabayla dolaştık. Avdette ise laf-zenliğe kuvvet verip saat sekize kadar söyleştik. Bir gece evvel dahi yalnız bir buçuk iki saat kadar uyumuş bulunduğumdan artık dayanamayacağımı haber verdiğimde kendisi odasına gidip ben dahi yatağıma girdim. Münir'im zaten o yatakta uyuyor idi, hizmetçi dahi bizim odada yattı, bir buçuk saat sonra uyanıp tekrar uyuyamadım. Saat on buçukta yine ehibbâmla gevezeliğe başlayıp beraber *café au lait*'mizi içtikten sonra giyinip saat bir buçuk vapuruyla köprüye ve köprüden saat dört vapuruyla Boğaziçi'ne geldim. Vapur İstinye'yi tutmadığından Boyacıköyü'ne çıkıp bir sandal ile ev[e] geldim. Valideynimi rahat ve taam eder bulduğum cihetle ben dahi yukarı çıkmadan *déjeuner* ettim ve saat dokuza yakın uykuya yatıp on birde uyandım. Hizmetçi gelip *S. M*'in adamı geldiğini haber vermesiyle boyatmak üzere istediği resmimi gönderdim. Akşam taamından sonra donanma münasebetiyle Münir'im ve hizmetçimle bir sandala binip iki saat denizde gezdim, bu geceki donanma dahi pek muntazam idi. Saat beşe yakın avdet ettim. Bu sabah sütümü içmeden (Nergis) gelip İhsan'ın eniştesi Said Bey'in benimle mülâkat etmek istediğini /141/ ve mühim bazı şeyler söyleyeceğini haber vermesiyle haneme gelmesi lâzım geldiği cevabını verdim. *Midi*'ye kadar Almanca ve Türkçe yazı yazıp bade't-taam biraz dikiş diktim, saat ona yakın *gouter* edip validemle beraber *Ohannés* Han'ın yalisına gittik, bir buçuk saat sonra avdet edip *diner*'den sonra dahi dün geceki şehráyîn tafsilatını mütâlaa ettim.

Fî 20 Ağustos [1 Eylül 1888].

Dün sabah yıkanıp *toilette*'imi yapınca kadar *midi* olmakla bade't-taam saat sekize kadar validemle bulunup sonra dahi kendime bir *robe de chambre* biçtim, saat dokuz buçuk var idi ki S. M'in teşrifini haber verdiler; *salon*'da kendisini kabul ettim ise de evin nezaretini göstermek üzere birkaç dakika dahi yatak odama çıktık. Kendisine takdim ettiğim mühre mukabeleten o dahi evvelce beğendiğimden bahsetmiş bulunduğum siyah ve şifreli saatlerden birisini *initiale*'imi yaptırmış olduğu hâlde getirdi. Teşekkürat ile kabul edip yalnız yadigâr denilen şeyin bir defa verildiğini ve bu lûtfunu tekrar etmemesini kendisine ihtar ettim. Saat on ikiye kadar musâhabe ettik, pederim evde bulunmadığı cihetle *dîner*'den sonra /140/⁶⁷ validemle beraber Vefika Hanım'a gidip saat dörde kadar vakit geçirdik. Biraz Fransızca şiir dahi okuduk. Bu sabah sütümü içip *midî*'ye kadar dikiş diktim. Bade't-taam yine dikişle meşgul iken Safvetî Paşazâde Ziya Bey'in haremi ve kerimleri teşrif etmeleriyle bir saatten ziyade kendileriyle görüşüp azimetlerinin akibinde dahi *Dj.* teşrif ettiğinden bir saat dahi onunla musâhabe ettim, o dahi gittiğinde yine dikiş ile saat on ikiye kadar meşgul bulundum ise de şimdi fevkalâde yorgunluğunu hissetmekteyim. Pederim akşam üzeri şehirden geldiyse de Acem Sefareti'ne meduvv bulunduğundan yine *dîner* etmeden gitti. Validem ve Münir'imle *dîner* ettim, bugün S. M. Münir'ime vaad etmiş olduğu bir küçük oyuncak vapuru gönderdiğinden çocuk *tout à la joie* [çok sevinçli] bir hâldedir.

Fî 22 Ağustos [3 Eylül 1888].

Evvelki günümü alêlâde geçirip dün *midî*'den sonra henüz *toilette*'imi yapmış iken Madam Kabuli Paşa teşrif etti, iki saatten ziyade kendisiyle musâhabe ettik. Azimetinin akibinde ise Madam Sabri Paşa teşrif edip bu esnada dahi Konsolos Ohannes Han'ın hemşiresi teşrif etmekle saat on iki buçuğa kadar dahi onlar ile /141/ görüştük. Zafer Hanım validemi teşvik edip beraber komşuya gitmiş bulunduklarından misafirlerimin azimetinden sonra bir aydan beri parmağımı dokundurmadığım piyanoyu açtım ise de birkaç sayfa çalar çalmaz muntazır bulunduğum S. M. teşrif etmekle âfâki musâhabeye başladık, *dîner*'den evvel hayâlimizi tevsî edip bade't-taam Türkçe ve Fransızca eşâr okuyup kendisine dinlettik, saat dörtte idi ki gitti.

Bu sabah *midî*'ye kadar Almancayla iştigal edip bade't-taam validem ve Münir'imle Mirgün'e Rıza Efendi'nin sahilhanesine gittik, saat dokuzda oradan çıkıp Sâre Hanım'a geldik ise de evde bulunmadığı cihetle Hacer Hanım'a gittik

67 Nigâr Hanım sayfalara numara verirken 141'den tekrar 140'a dönmüş ve öylece devam etmiştir.

ve saat on bir buçuğa kadar orada vakit geçirdik, biraz müddet Vefika Hanım dahi geldiğinden onunla dahi görüştük. Mezkûre, hemşirelerini evlendirmek emelinde bulunduğu için Mekteb-i Harbiye’de bir talip zuhur eder ise kendisine bildirmekliğimi tembih etmişti. Geçen gün pederim bir zâtın talip olduğunu söyleyip ve şahs-ı mezkûrun resmini dahi vermesiyle dün sabah bir lahza Vefika Hanım’a gidip keyfiyeti beyan ile resmi göstermiş idim.

Bu akşam *dîner* esnasında yine pederimin Münîr’den şikâyet etmesiyle pek /142/ ziyade dilhûn oldum..! Bîçare çocuk, öyle bir pederin evlâdı bulunduğuyçün kendisinden teneffür etmek değil, belki ona acımak lâzım gelir iken ne kadar aksi muamelâta dıçar oluyor. Bu hâlden dolayı her ân u dakika yüreğim şerha şerha olmaktadır; âh bu çocuğun iftirakıyla çektiğim mihneter ne kadar acı! Ve nezdimde bulunduğu müddetçe pederimin mütemadiyen kendisine bir nazar-ı nefretle baktığını gördükçe her lahza hasıl olan teessürâtım ne derece müzictir..! S. M’in eser-i âtîfetiyle birkaç gün sonra Mekteb-i Sultanî’ye gidecek, fakat haftada bir gece geldiği zaman dahi göreceği muamele şimdikinden daha başka türlü mü olacak...? Heyhât... Benim gibi o bîçare ile dahi bedbahtsızlık beraber doğmuştur.... Yâ Rabbi! Benim hayatım sürüklenir bir bâr değildir! Çektiklerim, acı acı felâketler kalbimi teshim, fikrimi perişan edip beni o hayattan çoktan geçirdi..! Ben bu acizimle felâketimi tadile imkân bulamıyorum; fakat senin inayet ve merhametine hadd ü pâyân, ulviyet-i Rabbâniyenî inkâra imkân yoktur; hissiyâtıma yalnız sen vâkıfsın, derdimin çaresini dahi senden talep ederim. Zira benim pederim gibi insaniyet ve hamîyyet-i mücesseme ıtlakına sahip olan bir zât bile haklı olarak pederinden teneffür ettiği bir bîçare sabiyi /143/ haksız olarak her dakika tekdir ile validesini dilhûn ve dilharâb etmektedir; âh insanlar..! Yavrum nezdime geldiği günden beri ben bu âlâm ile müteessir iken sevgili pederimden kendime karşı dahi şikâyeti reva görmediğim için bu sözleri kalbimden bile ketme çalışıyorum, hayfâ ki bu gece tahammüle mecalim kalmadı, bu derdimi gönlüm hâmeye, hâme dahi kırtasa tevdi eyledi.

Fi 25 Ağustos [6 Eylül 1888].

Sabahleyin yatak odamdaki sütümü içip aşağıya indiğimde pederimden Almanca dersini aldım. *Déjeuner*’den sonra iki sayfa yazı yazıp kitap okumaktayken S. M.* teşrif etti, iki saatten ziyade kendisiyle musâhabe ettik, Baron de Hobe, Muhsin Han ve İtalya Sefareti başkâtibinin madamına muntazır bulunduğum cihetle alaturka *toilette* yaptım, henüz ikmâl etmemiş iken teşriflerini haber verdiler, bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında biraz alaturka piyano çaldım. *Dîner*’de teyzem ve *cousin*’im bulunduğundan cümleten *déjeuner* edip bade’t-taam dahi musâhabcyle vakit geçirildi.

*Paris sefiri Münir Paşa bu tarihte birkaç aylar discrète [sağduyulu] bir cour [kur] yapmış ve nihayet, “Yed-i izdivacımızı bana vaat ederseniz hürriyetinizi iki yüz lira bedel ile İhsan Bey’den istirdad ederim” sözleriyle son derecede talib-i izdivac olmuştu. Müşarunileyh pek sympatique [sempatik] bir zât olduğu hâlde mahzâ Cemile Hanımefendi⁶⁸ ile beynimizdeki hukuk-ı kadimeye mebni reddetmiş ve bu sebeple dostluklarını gaib eylemiştim. Pederim namus-ı mücessem idi. Avrupalı olmak haysiyetiyle bana namusuna itimad ettiği zevatı présenter ediyordu fakat pek genç olduğum için fırsat bulan ilân-ı aşk etmekten hâlî kalmazdı.⁶⁹

Fî 26 Ağustos [7 Eylül 1888].

/144/ Sabahleyin saat on birde uyandırdılar, bir daha uyuyamadım. Aşağıya indiğimde teyzemle teessürâtımdan bahsettiğim cihetle hayli ağladım, saat ikide yatak odama gidip *midî*’ye kadar şiir nazmettim. Henüz *déjeuner*’imizi ikmâl etmiş idik ki Mösyö Devlet geldi, kendisi dahi taam edince[ye] kadar sofrada bulundum, biraz dahi yukarıda musâhabe ettik. Azimetinden sonra validem, teyzem ve Münir’imle Kanlıca’ya Madam Tefvik Bey’e gittik, kendisi hâmile bulunuyordu. Bugün üç gündür ki bir oğlu dünyaya gelmiş. Saat on buçukta eve avdet edip *dîner* zamanına kadar sabahleyin başladığım neşideyi ikmâl ettim, biz sokaktayken eniştem Kartal’dan gelmiş idi. Cümleten *dîner* ettik ve şimdije kadar söyledik.

Fî 27 Ağustos [8 Eylül 1888].

Sabahleyin yatağımdan çıkar çıkmaz *cure de raisin* [üzüm kürü] etmek tembihiyle üzüm yedim ve yıkandıktan sonra *toilette*’imi yapıncaya kadar *midî* olmakla *déjeuner* edip bade’t-taam *broderie* ile meşgulken S. M. teşrif etti. Saat on ikiye kadar musâhabe ettik, pederimin akşam geleceği meşkûk olduğundan misafirimin *dîner*’ye kalmasını /145/ rica edemedim. Azimetinden sonra soyunup *dîner* etmekte iken Vefika Hanım tarafından geleceğine dair haber gelmesiyle kabul edeceğimi söyledim, biraz sonra Hacer Hanım dahi teşrif etmekle gece yarısına bir saat kalıncaya kadar gâh musâhabe ve gâh şiir kıraatıyla vakit geçirdik.

Fî 28 Ağustos [9 Eylül 1888].

68 Günlükte genellikle “Madam Münir Bey”, bazen de “Cemile Hanımefendi” olarak geçen zât.

69 S. M’ye atf olan bu paragraf sonradan kurşun kalemle, 143, 145 ve 146. sayfaları altına yazılmıştır. Niğâr Hanım son dönem günlüklerinin birinde “vüzeradan” birinden gelen bu teklifi yuva yıkan kadın olmamak için reddettiğini yazmıştır; 18. Defter, 7 Nisan 1917.

Dün sabah *midî*'ye kadar *broderie* ile meşgul olup bade't-taam teyzemle Mirgün'de İzzet Hanım'a gittim, bir hayli musâhabeden sonra kendisi ud çalıp şarkı söylediği gibi kerimeleri dahi peyrevlik ettiler. Muahharan ben dahi piyano çalıp şarkı söyledim. Saat sekizden on bire kadar orada bulunup vaktimi pek hoş geçirdim, bugün *midî*'ye kadar Almancayla meşgul olup bade't-taam Türkçe ve Fransızca manzum âsâr okuduğum gibi akşam üzeri dahi validem ve Münir'imle bir saat bostana gittim. *Dîner*'ye yakın⁷⁰ Münir'immin mektep elbisesi gelip çocuk pek mahzûz olduğu sırada onun tesiriyle ben dahi memnun oldum ise de *dîner*'den sonra yine validem pek ziyade rahatsız olduğundan bittabi dûçar-ı azab oldum.

Fî 30 Ağustos [11 Eylül 1888].

/146/ Dünkü gün *déjeuner*'den sonra Madam Kabulî'ye ve eve gelip *goûter*'mi ettikten sonra Madam Reşid'e gittim, biraz sonra Doktor Pavlaki'nin teşrifini haber verip çağırdılar; saat on ikiye yakın kendisi gitti. Gece biraz validemle iskambil oynadım.

Bu sabah *midî*'ye kadar Almancayla meşgul olup bade't-taam ev işiyle iştigal etmekte iken Mirgün'den Rıza Efendi'nin haremi ve kerimesi teşrif ettiler, akşama kadar birlikte bulunduk. *Dîner*'den sonra valideynimle musâhabe ettim.

Fî 1 Eylül sene 304 [13 Eylül 1888].

Sabahleyin iki saat kadar Almancayla meşgul olup henüz *toilette*'imi yapmış idim ki S. M. teşrif etti, kendisi *déjeuner* etmiş bulduğundan biraz musâhabeden sonra istîzân edip biz dahi taam ettik. Bade't-taam musâhabeye başlayıp saat ona kadar birlikte vakit geçirdik. Azimetinden sonra bir saatten ziyade *broderie* ile meşgul olup *dîner*'den sonra dahi biraz validemin odasında vakit geçirdim.

Fî 2 Eylül [14 Eylül 1888].

/147/ Dün saat dokuz buçukta evden çıkıp Vefika Hanım'a gittimse de orada bulunmadığından Hacer Hanım'a gittim, saat on bir buçuğa kadar kendisiyle musâhabe ettik. Bu sabah Almanca yazmakta iken E. teşrif etti. *Midî*'ye kadar kendisiyle görüşüp biz taam ettiğimiz vakit o dahi gittiğinden bade't-taam *toilette*'imi yapıp sabahleyin Nadir Hanım ve Nergis gelmiş bulunduklarından Münir'i ve Nergis'i yanıma alıp İstinye'den bir sandala râkiben Mirgün'e Sabri Paşa'nın sahilhanesine gittim. Hanımefendi orada değildi, binâenaleyh Rıza

Efendi'ninkine girdim ise de beş dakika sonra çıkıp Kanlıca'ya Tevfik Bey'in haremine gittim. Niyetim kerimesi Melek Hanım'ı birlikte Göksu'ya götürmek idiyse de biraz rahatsız bulunduğundan onun biraderi Ali Bey'i götürdüm. Seyir mahalli pek تنها idi; mamafih akşam üzeri avdetde gözlerime çarpan Boğaziçi'nin *splendeur*'ü [görkem] ruhumu münbasit etti. Saat on iki buçukta eve geldim. *Dîner*'den sonra mehtâb gayetiyle latif olduğundan biraz seyrettim.

Fî 4 Eylül [16 Eylül 1888].

Dün sabah yavrumun mektebe gideceği gün olduğu için saat on ikide yataktan çıktım, Münir'im derhâl hazırlandı, haftada bir kere eve geleceği mülâhazasıyla /148/ müteessir olup ağlamaya başladım. Birinci defa için pederim götürmek istediğinden saat birde çıktılar, bir hayli ağlayıp vücudum *brisé* [kırgın] olduğu hâlde saat iki buçukta Nergis'i beraber alıp biraz dağa çıktım ve orada bulunduğum müddetçe dahi ağladım. Avdetde *déjeuner* edip bade't-taam *broderie* ile meşgulken Hacer Hanım'ın geleceğine dair haber gelmesiyle akşam dahi *S. M.*'in teşrif edeceğinden malûmatım olduğundan mecburen biraz üstümü başımı topladım. Saat dokuz buçukta Hacer Hanım gelip on birde dahi *S. M.* teşrif ettiğinde Hacer Hanım gitti. Ez-her-cihet mahcub-ı lûtfu olduğum *S. M.* bu gece bittabi hâsıl olacak teessürâtımı defe medar olması için sâzende ve hânende olan bir zâtın gelmesi için kendisine emir vermiş olduğundan o dahi gelip bir ud ile bir fasıl ettikten sonra *dîner* ettik. Şahs-ı mezkûr gayetle nekre-gû olduğu cihetle sofrada gülmekten gözlerimizden yaş geliyordu. Bade't-taam saat dört buçuğa kadar mütemadiyen ud çalıp en müntehab şarkıları okuduk. Kendisi gittiğinde ise biz *S. M.* ile gece yarısından bir saat sonraya kadar musâhabe ettik; kendisinin yatağı *salon*'a hazırlanmış idi. Ben dahi odama gittim, henüz yatmış idim ki hizmetçi asabi bir kadın olup bazen uykusunda haykırmak hastalığına mübtelâ olduğundan /149/ acı acı iki defa haykırmakla zaten keyifsiz bulunduğu cihetle validem zannederek havf ü telâş ettiğimde hakikat-i hâle vukûf ile tekraren yattım. Sabahleyin dahi pek erken uyandığım cihetle yalnız iki saat uyumuş oldum, saat birde misafirimin kalktığını işitip nezdine geldim. Üç buçuğa kadar musâhabe ettik. Azimetinde ise biraz hane umûruyla iştigal edip bade't-taam bütün gün yavrucağumu düşünerek *broderie* işledim. Pederim şehirden geldiğinde İhsan'ın eniştesi Said Bey'in benimle mülâkat arzusunda bulunduğunu haber göndermiş olması üzerine ne gibi bir sebebe mübtteni olduğunu anlamak için İstanbul cihetine gitmiş iken mûmâileyhe dahi uğradığını ve gelecek cuma günü geleceğini söyledi. *Dîner*'den sonra biraz mehtâb seyrettim.

Fî 6 Eylül [18 Eylül 1888].

Sabahleyin *midî*'ye kadar Almancayla meşgul olup bade't-taam bütün gün *broderie* ile vakit geçirdim, valideme hayli misafir geldiğinden onlar ile dahi görüştüm; akşam üzeri *Dj.* teşrif etmekle biraz dahi kendisiyle mülakat edip *dîner*'den sonra validemle bir parti iskambil oynadıktan sonra *patience* açtım.

Fî 7 Eylül [19 Eylül 1888].

/150/ Sabahleyin saat bir buçukta doktor geldiği için uyandırdılar, yine valideme birçok ilaçlar tertib eyledi. Sütümü içtikten sonra bir buçuk saat Almancayla meşgul olup *midî*'den evvel ve sonra saat dokuz buçuğa kadar *broderie* ile meşgul oldum. Bu esnada misafir gelmekle *toilette*'imi yapıp kendilerini kabul ettiğimde Salih Bey merhumun kerimelerine görücü geldiklerini haber vermeleri üzerine oraya adam gönderip sordurduğumda evde olmadıkları cevabı gelmesiyle görücüler dahi pazar günü geleceklerini söyleyip gittiler. Saat onda idi ki pek ziyade sıkıldığım için Hacer Hanım'a gittim. Orada bulamadığım için tekraren avdet ettim, *dîner* zamanına kadar roman mütâlaa ettim. Saat on ikide Muhsin Han kapıda durup validemin sıhhatini istifsâr ettiği sırada bade't-taam geleceğini haber vermiş ise de şimdiye kadar zuhur etmedi.

Fî 8 Eylül [20 Eylül 1888].

Gece Muhsin Han teşrif etmişti. Saat altıya kadar musâhabe ederek vakit geçirdik, biraz Hamid'in eşârından dahi okudum. Dün sabah yıkanıp Almanca dersimi aldıktan sonra *toilette*'imi yapıp *déjeuner* ettim, bade't-taam henüz Almanca yazmaya başlamışken *S. M.* teşrif etti, iki saatten ziyade devam eden mülakat esnasında bir resmimi /151/ *miniature*⁷¹ yapmakla meşgul oldu, ben dahi kendisini seyrettim. Azimetten pek az sonra *Dj.* ve *O.* teşrif ettiler, biraz dahi kendileriyle görüştük. *Dîner*'den sonra Hacer Hanım'a gittim; orada biraz piyano dinleyip iki parti bezik oynadığım gibi kendim dahi piyano çaldım. Saat beşe yakın avdet ettim. Bu sabah *midî*'ye kadar Almanca ile meşgul oldum. Bade't-taam bütün gün roman mütâlaa ettim, saat on bir buçukta Münirciğimi beklemek üzere aşağıya inip sokaktan vürûdunu görmekle bilmem ne yolda bir hissile müteessir olup ağladım! Leke'l-hamd yavrucuğum mektebinden pek memnun bulunuyor, *dîner*'den sonra kendisinin masumane bir suretle mektep nizamı hakkında verdiği izahatı müteazziz olarak dinledim.

Fî 10 Eylül [22 Eylül 1888].

71 Miniature: Burada sözü edilen *miniature*'ün cam üzeri tekniğiyle yapılan küçük boyutlu bir resim türü olduğu anlaşılmaktadır ve geleneksel minyatür ile bir ilgisi yoktur.

Gece yavrumu yatağımda yatırdım, sabahleyin saat on ikiden evvel uyanıp hayli yatakta kendisiyle musâhabe ettim. Sütümü içtikten sonra bir buçuk saat kadar Almanca ile iştilal edip *toilette*'imi yaptıktan sonra roman mütâlaa ederken *S. M.* teşrif etti; biraz sonra Madam Serkis dahi kerimesiyle beraber teşrif edip bir saat kadar kendileriyle görüştük. Biraz ben ve biraz Matmazel Serkis piyano dahi çaldık. Azimetlerinin akîbinde taama /152/ inip bade't-taam saat ona kadar *S. M. miniature* yapmakla meşgul olduğu hâlde musâhabe eyleyip gayetle hoş vaktimizi geçirdik. Azimetinden sonra *dîner* zamanına kadar roman mütâlaa ettim, saat sekizde yavrucuğum mektebine gitmiş idi, bu akşam pederim dahi gelmediğinden validemle *dîner* ettim. Gündüz Aşkî Ali Paşa'nın kerimesi tarafından aldığım bir tezkirede Vefika Hanım'ın iltiması ve pederimin tavassutu üzerine Vefika Hanım'ın hemşirelerine talip olan İsmailpaşazâdelerin bir mâni-i meşrua mebnî teehhül edemeyecekleri muharrer idi, ben dahi Vefika Hanım'a görücülerin gelmeyeceğini haber verdim.

Fî 11 Eylül [23 Eylül 1888].

Sabahleyin biraz müddet Almanca ile meşgul olup *midî*'ye kadar roman mütâlaa ettim. Taam akîbinde idi ki Mirgün'den misafirler teşrif edip iki saat kendileriyle görüştüm ve ondan sonra yine mütâlaa edip akşam üzeri dahi şiir nazmettim. *Dîner*'den sonra biraz valideynimle bulunup yazdığım manzumeyi mecmuaya kaydettim.

Fî 12 Eylül [24 Eylül 1888].

/153/ Salı günü *déjeuner*'den sonra Vefika Hanım'a gidip on bir buçuğa kadar Hacer Hanım dahi bulunduğundan orada vakit geçirdim. Çarşamba günü ise validemle beraber Mirgün'e Sabri Paşa'nın haremine gidip orada bulunmadığı cihetle Hisar'a Rıza Paşa'nın kerimesine gittik. Eve avdetimde Madam Serkis Efendi ve *S. M.*'i buldum. (Serkis)'in azimetinden biraz sonra hânendeler dahi geldi; ilk fasıl etmek üzere iken Muhsin Han ve Cevad Han teşrif ettikleri gibi son vapur ile dahi Matmazel *Cothard* geldi. Muhsin Han refiki ile beraber *dîner*'den evvel gidip biz bade't-taam gece yarısına kadar pek güzel vakit geçirdik. Perşembe günü ev aramak üzere şehre gittim, evvelâ *S. M.* için işlediğim bir *tableau*'nun [tablo] çerçevesini ısmarlayıp Galata'daki poğaçaçı dükkânında *déjeuner* ettikten sonra yavrumu görmek üzere Mekteb-i Sultani'ye gidip beş on dakika kendisini gördüm. Oradan çıktığımda ise evvelâ Ağa Hamamı'nda ve Cihangir cihetinde altı yedi hane gezip pek ziyade yoruldum. Bu sabah sütümü içip yıkanmaktayken *E.* teşrif etmişti, derhâl *toilette*'imi yapıp kendisini kabul ettim. Geçenlerde beğendiğimden bahsettiğim /154/ kartlardan

namıma yaptırıp getirmiş olması hoşuma gitti, onunla musâhabe ederken zaten beklemekte olduğum İhsan'ın eniştesi Said Bey'in teşrifini haber verdiler. Birkaç dakika sonra *E.* gitti; biz ise *déjeuner*'ye kadar âfâki söyleşip birlikte taam ettikten sonra zaten Said Bey o fikre mebni gelmiş olduğundan İhsan ile yeniden telif-i beyne ihtimal olup olmadığını sorduğunda daha doğrusu onun husûlünü pek ziyade arzu ettiğini bildirdiğinde; ona imkân olmadığını katiyyen kendisine beyan ettim. Saat dokuza yakın *S. M.* sigara gönderip rahatsız etmediği hâlde geleceğini yazması üzerine ben dahi çerçeveyi gönderip bekleyeceğimi yazdım ise de bir karışıklık olmalıdır ki teşrif etmedi. Said Bey vapurla gitti. Ben dahi şimdiye kadar kitap mütâlaa ettim, şimdi *dîner*'ye çağırıldılar. Dünkü yorgunluktan hâlâ muzdaribim, gece erken yatacağım.

Fî 16 Eylül [28 Eylül 1888].

Dün akşam *dîner*'ye indiğimde *O.* aşağıda idi. Biz taam edinceye kadar oturup gitti. Bu sabah bir saat Almanca ile meşgul olup *midi*'ye kadar nazm-ı eşâr ile vakit geçirdim. *Déjeuner*'den biraz sonra /155/ Hacer Hanım teşrif etti, saat dokuza kadar musâhabe ettik ise de perşembe günkü yorgunluktan hâlâ muzdarib olduğum için neşem yok idi. Azimetinden sonra akşama kadar kitap mütâlaa ettim, saat on bir buçukta pederimle Münirciğim geldi, derslerine bakıp leke'l-hamd istifade ettiğini gördüm. Sâre Hanım çocuklarını istifsâr ettirmek üzere pederimin tavassutunu rica etmiş idi. Bugün Bursa'dan gelen cevabı bir kartım ile kendisine gönderdim.

Fî 17 Eylül [29 Eylül 1888].

Sabahleyin biraz Almanca ile meşgul olup *toilette*'imi yaptım, bu esnada *S. M.* teşrif etti. Kendisiyle musâhabe ederken Sâre Hanım tarafından adam gelip dün geceki tezkiresinde *déjeuner*'ye davet etmiş bulunduğundan o daveti tekid ediyordu.⁷² Misafirim bulunduğundan gidemeyeceğimi söyledim. Biraz sonra şehirden *A.* teşrif etti. Cümleten *déjeuner* ettik. Bade't-taam *S. M.* resmimi yaptığı sırada ben dahi piyanoda *accompagner* eyleyerek "Rappelle Toi"yi okudum. Saat dokuza yakın doktor gelip beni muayene ettiğinde uzun müddet tedaviye muhtaç bir hastalığa mübtelâ olduğumu söyleyip lâzım gelen muâleceyi tertib etti, doktor ve *A.* gittikten sonra biz /156/ *S. M.* ile saat on ikiye kadar musâhabe ettik. Yavrucuğum saat sekiz vapuruyla gitmiş idi, bu akşam pederim dahi gelmediğinden validemle *dîner* ettim.

Fî 18 Eylül [30 Eylül 1888].

Dünkü gün akşama kadar misafirle vakit geçirildi, bu sabah saat dört vapuruyla şehre gidip Gümüşsuyu, Firuzağa, Cihangir cihetlerinde birkaç ev gezdikten sonra Cihangir'de birisine karar verdim. Saat on buçuk vapuruna geldiğimde yorgunluktan bitâb idim. Yavrucuğum *chocolat* istemiş idi, geçer iken hem kendisini görüp ve hem de onu bırakmak üzere uğradım ise de *étude*'de bulunduğu ve vapur vakti ise gelmiş bulunduğu cihetle göremeyip kapıcıya bıraktım.

Fî 20 Eylül [2 Ekim 1888].

Dün *déjeuner*'den sonra piyanoyu unuttuğuma dair pederim *reproche* [sitem] yaptığı cihetle saat dokuza kadar kitap mütâlaa edip ona kadar dahi piyano çaldım. *Dîner*'den sonra yine uyku zamanına kadar mütâlaa ettim. Bu sabah bir saat Almanca ve bir saat piyanoyla meşgul oldum, *déjeuner*'den sonra ise validemle beraber Madam Serkis'in hanesine gidip saat ona /157/ yakın avdet ettik. *Dîner*'ye kadar mütâlaa edip bade't-taam bir saat piyano çaldım.

Fî 22 Eylül [4 Ekim 1888].

Sabahleyin Almanca dersimi aldıktan sonra bir buçuk saat piyano meşkettim, *toilette'im*i yapmakta iken S. M. teşrif etti. Birlikte *déjeuner* ettikten sonra bir hayli zaman resim yapmakla iştigal ettik, zira bana *miniature* yapmayı talim etti, bir aralık piyanoda bir iki *morceau* dahi çaldım. Saat on buçukta gitti, biraz Almanca yazıp biraz dahi mütâlaa ettim, bu esnada Muhsin Han Dj. ile teşrif ettiler, müddet-i mülâkatta pek çok güldüm, azimetleri akîbinde *dîner* edip bir saat valideyimle musâhabe ettim.

Fî 23 Eylül [5 Ekim 1888].

Dünkü gün *déjeuner*'den sonra validemle Mirgün'e Sabri Paşa'nın hanesine gittik. Bir buçuk saat orada bulunup avdette Rıza Efendi'ninkine dahi uğradık ise de orada bulunmadıklarından eve geldik. Vürûdumuzun akîbinde *Ohannés* Han'ın hemşireleri teşrif ettiler, saat on ikiye kadar onlar ile vakit geçirdik. Azimetlerinin akîbinde *cousin* ve biraz sonra pederim ile Münir'im geldiler. /158/ Cümleten *dîner* ettik, gece dahi Vefika Hanım teşrif etmekle saat dörde kadar musâhabe edip bezik oynadık.

Bu sabah *déjeuner*'ye kadar yavrumu yıkayıp kendim dahi yıkandığım gibi Almanca dersimi aldıktan sonra *toilette'im*i yaptım, bade't-taam bir iki saat Almanca yazdım, yavrucuğum mektebe gitmek üzere çıktığının akîbinde S. M. teşrif etti; saat on bire kadar resim yapmakla meşgul olduk. Ben birinci

defa olmak üzere bir *miniature* yaptım, kendisi nezaret etti. Valideyimle *dîner* ettim.

Fî 25 Eylül [7 Ekim 1888].

Pazartesi günü ale's-sabah valideyimle beraber bir buçuk vapuruna yetişmek üzere iskeleye gittik ise de hava sisli bulunduğu cihetle vapur saat üçten evvel gelemedi ve her iskeleye uğradığından saat beşe yakın köprüye çıktık. Haydarpaşa Vapuru ise saat dörtte gitmiş bulunduğundan sekizden evvel vapur yok idi. Zaman geçirmek üzere bir ahbaba gitmeye validemi ikna edemediğimden bi'l-mecburiye bir kamara açtırıp biraz *déjeuner* ettikten sonra elimde bulunan romanı mütâlaaya başlayıp üç saat kadar o surette vakit geçirdim. Haydarpaşa'dan *train'e* [tren] râkiben saat ona çeyrek /159/ kalarak Kartal'a vâsıl olduk. Teyzemin hanesinde soyunup biraz dinlendikten sonra biraz *station'da* [istasyon] gezindik. Gece teyzem birlikte olarak şarkı okuyup eğlendik, salı günü ale's-sabah arabalara binip Yakacık'a gittik; evvelâ tekkede kurban kesilip *midî'de* dahi Ayazma denilen mahalde *déjeuner'mizi* edip on bir buçuğa kadar eğlendik. Avdetle bütün bütün tâgî bir âlem geçirmeyi arzu ederek öküz arabasıyla geldim. Eve vürüdümüzda saat biri geçmiş idi.

Çarşamba günü *déjeuner'den* sonra saat sekiz idi. *Train* bulunmadığını haber alıp araba ile Maltepe'ye gittik. Orada bir saat kadar bir reis haremi nezdinde bulunup bir saat dahi Madam İskender'e gittim, her iki hanede dahi bu müddet zarfında birkaç şarkı dinledik. Bu sabah saat üç buçuk *train'i* ile Haydarpaşa'ya, ondan köprüye geldim ise Beyoğlu'na çıkmayı arzu edip Tünel'e bindim, Madam Behor Efendi'ye gittim. Orada bulunmadığından Madam *Rosenthal'e* gittim. Bir fırında biraz şey yemiş idim, Madam *Rosenthal'de* dahi bir sütlü kahve içip saat sekiz buçuğa kadar vakit geçirdim, sonra ise Beyoğlu'nda biraz *emplette* yapıp on buçuk vapuruna geldim. /160/ Pederim dün eve gelmiş idi, bu akşam birlikte *dîner* ettikten sonra bir saat piyano meşk ettim, validem birkaç gün daha kalmak arzu ettiğinden benimle gelmedi.

Fî 29 Eylül [11 Ekim 1888].

Sabahleyin Almanca dersimi alıp bir saatten ziyade piyano meşk ettim, *midî'de toilette'imle* meşgul iken pederimden gelen bir kartta *déjeuner'ye* gelmeyeceğini yazıyordu, bittabi yalnızca *déjeuner'mi* ettim, biraz sonra S. M'den aldığım bir tezkire mânii olduğundan gelemeyeceğini bildiriyor idi. Biraz Almanca yazıp dikişle iştigale başlamış idim ki Hisar'dan ve Mirgün'den Naciye ve Mevhibe Hanımlar teşrif ettiler, biraz sonra zaten geleceğinden haberim olan Madam *Mavrogordato* ve Matmazel Ohannes Han teşrif ettiler. Misafirlerimin

cümlesi gittiğinde saat on bir buçuğa geliyor idi; *dîner* zamanına kadar dikmiş diktim, bade't-taam pederim İran Sefareti'ne meduvv bulunduğundan gitti, ben dahi bir buçuk saat kadar piyano çaldım.

Fî 30 Eylül [12 Ekim 1888].

Dün *déjeuner*'den sonra Hacer Hanım'a gidip saat on bire kadar orada vakit geçirdim. Saat on ikide pederimle Münir'im geldiler, gece çocuğumla musâhabe edip kendisi uyuduktan sonra kitap okudum. Bu sabah ders ve piyano gibi /161/vezaifimi ifâ ettikten sonra yıkandım ve *toilette'imi* yapıp yemeğe indim. Esnâ-yı taamda S. M. teşrif etti, saat on bire kadar birlikte bulunduk. Azimetinden sonra *dîner* zamanına kadar mütâlaa edip bade't-taam bir saat piyano meşk edip bir saat kadar dahi yazı yazdım.

Fî 2 Teşrinievvel sene 304 [14 Ekim 1888].

Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp sütümü içtim, aşağıya indiğimde pederim şehre gitmiş idi, bir saat bir çeyrek piyano meşk edip bir saat dahi Almanca ile meşgul oldum. *Toilette'imi* yaptıktan sonra *déjeuner* edip hemen sokağa çıktım, ve İstinye'den bir sandala râkiben Mirgün'e geçtim. Mevhibe Hanım ile perşembe günü Kandilli'den gelen Ayşe Hanım'ın (geldiği gün evde bulunmadığım için tacil ederek) vizitasını iade etmek üzere Mevhibe Hanım'ı dahi teşvik etmek üzere oraya gittim ise de misafirleri bulunduğundan itizâr etmeleri üzerine sandalı savıb orada saat on bire kadar hane sahibeleri ve misafirleri bulunan Kadiaskerzâde Haydar Efendi haremiyle musâhabe ettim. Eve geldiğimde Rıza Paşa'nın kerimesinin geldiğini haber verdiler, bulunmadığıma teessüf ettim. Validem bu akşam dahi gelmedi, pederimle *dîner* edip bir saat piyano meşk ettim.

Fî 3 Teşrinievvel [15 Ekim 1888].

/162/ Sabahleyin bir saat bir çeyrek piyano ve bir o kadar müddet dahi Almanca ile meşgul olup *toilette'imi* yaptım, ve taam akîbinde evden çıkıp İstinye'den bir sandala bindim ise de deniz fevkalâde sert olduğundan Mirgün'e çıktım.

Pederim cuma günü şehre naklolunmasını tensib ettiğinden ahabıma resm-i veda icra etmek lüzumunu hissile evvelâ Rıza Efendi'nin sahilhanesine uğrayıp orada Zeynep Hanım'ın hemşiresi Fatıma Hanım da bulunduğunu haber almakla İffet Hanım'ı ziyaretten sonra bir saat Rıza Paşa'nın kerimeleriyle görüşüp, bir saat Sabri Paşa'nın haremindedir ve bir saat İzzet Hanım'da bulunup saat on bir buçuk vapuruyla avdet ettim. Eve geldiğimde validem Kartal'dan

gelmiş idi, vâ esefa ki yine keyifsiz bulunuyor; *dîner*'den sonra şimdiye kadar nezdinde bulundum.

Fî 4 Teşrinievvel [16 Ekim 1888].

Sabahleyin yatak odamdan çıktığımda saat üç idi, validemi istifsâr edip *midî*'ye kadar Almanca ile meşgul oldum, bade't-taam bir *robe de chambre* giyip dersi yazmakta iken *Dj.* teşrif etti. Biraz müddet kendisiyle görüşüp bunun haricinde bütün günü ve *dîner*'den sonra dahi şimdiye kadar keyifsiz validemin yanında *assisté* [yardım edilmiş] bir hâlde geçirdim.

Fî 5 Teşrinievvel [17 Ekim 1888].

/163/ Dün sabah biraz validemin nezdinde bulunup badehu, *salon*'da Almanca okumakta iken *E.* teşrif etti. Ahvâl-i hazıram hakkında arîz u amîk kendisiyle mübahasâta giriştiğimiz sırada istikbâlîmi temin yani İhsan'dan iftirak ile yed-i izdivacı bir diğerine vermekliğimi musırrâne nasihat etti; işbu nasihate beyan-ı teşekkür edip güzerân eden mübahasât dahi pek ziyade müteessir ettiğinden bilâ-ihhtiyar gözlerimden yaş aktı. Bir hayli müddet dahi kendisine ait bazı şeylerin bahsi geçti. Mâbeyinimizde cereyân eden safi ve dostane muamelât ve mübahasât bizi yekdiğerimizden o dereceye kadar memnun bıraktı ki: (kendisi bugünden sonra seni bir kerimem gibi telakki etmekliğime müsaade et) demesi üzerine o kadar çocuk olmadığımı bildirdiğimde, o hâlde uhuvveti kabul etmekliğimi tavsiye ederek alnımdan öpmek istediği sırada ben dahi saçlarımdan öpmesine rıza göstererek kendisinin mukabeleten elini öptüm. Bu suretle *midî*'ye kadar ne kadar hoş zaman geçirdiğimin tarifi cidden muhaldır..! O bir iki saat zarfında geçirdiğim âlem müddet-i mağmume-i hayatımda alabildiğim lezâizin en birincilerindendir!

Zira hiçbir *arrière pensée*'ye mübteni olmayıp sırf bir muamele-i dostîden ibaret idi; hemcinsimden öyle bir muamele-i muhibbâneye mazhar olmak benimçün azîm tesliyeti mûcib olmaktadır. Kendisi gittiğinde ben dahi /164/ *déjeuner* edip bade't-taam akşama kadar eşya toplamakla meşgul oldum. Hacer Hanım istifsâra adam göndermişti, akşam gelmesini rica ettim; akşam üzeri Mösyö Devlet gelmiş idi, kendisiyle görüşür iken Hacer Hanım'ın kerimesi gelip doktor, validesine gece sokağa çıkmayı men etmiş bulunduğundan mümkünse benim oraya gitmekliğimi rica etmek üzere geldiğini söyledi. Onlar gittiğinde *dîner*'mi edip gece Hacer Hanım'a gittim, ve gece yarısına yakın avdet ettim. Bu sabah Almanca dersimi alıp yazı yazdığım sırada yine Hacer Hanım'ın kerimesi, validemi istifsâr etmek üzere gelmişti. Yıkayıp *toilette*'imi yaptıktan sonra pederimle *déjeuner* edip bade't-taam *Dj*'in nazmetmekliğimi rica ettiği

bir gazeli yazar iken İhsan Bey'i n uşağı geldiğini haber verdiler. Şahs-ı mezkûr Said Bey tarafından bir tezkire de getirmişti ki: Mündericâtı bu hâle netice verilmek üzere itilâfa karar vermek müreccah olacağını beyan ile bu hâli⁷³ rıza gösterdiğim takdirde madde-i mezkûrenin tevsiki için kendim bir yevm-i mülâkat tayin etmekliğim talebini mutazammın bulunuyor idi. Tezkirenin cevabını sonra göndereceğimi beyan ettim ise de, yine mecnunâne tekâlîfe bed' edişleri hayli asabıma dokundu. Bu esnada R.⁷⁴ teşrif etmekle kendisiyle mülâkat esnasında /165/ bütün bu hususa dair mübahase edildi. *Dîner*'den sonra biraz *patience* açtım ise de ondan dahi sıkıldım, şimdi yatak odama çıkacağım.

Fî 7 Teşrinievvel sene 304 [19 Ekim 1888].

Sabahleyin *midî*'ye kadar Almanca ile meşgul olup bade't-taam validemin nezdinde *broderie* ile saat dokuza kadar ve dokuzdan on bire kadar yatak odamda kitap mütâlaa ederek vakit geçirdim. Akşam pederimle Münir'im geldiler, *dîner*'den sonra çocuğum derslerine nezaret ettiğimde lehü'l-hamd memnun kaldım ise de hasbe's-sebâve bazı huysuzluklar etti.

Fî 8 Teşrinievvel [20 Ekim 1888].

Pazar günü Münir'imi mektebe gönderdiğim esnada S. M. teşrif etmişti, saat on bire kadar kendisiyle musâhabe ettik. Pazartesi günü sabahleyin arabalar geldiğini haber vermek üzere uyandırdılar; derhâl eşyayı toplatmaya başladım. O aralık E. teşrif etmişti, biraz kendisiyle görüşüp şehirde isticâr olunan evin *adresse*'ini kendisine verdim. Saat altı buçuk vapuruna yetişmek üzere evden çıkıp Yeniköy'deki komşuların cümlesine resm-i veda ifâ etmek üzere uğradım. Şehre gittiğimizde keyifsiz bulunan validemi teyzemin hanesine bırakıp kendim /166/ gittim. Cihangir'de isticâr olunup temizlettirilmiş olan eve geldim, eşya hayli geç geldi, kurbiyyet münasebetiyle ben dahi valideyimle beraber teyzemin hanesinde *dîner* ettim. Salı ve çarşamba günleri ale'd-devam eşya yerleştirmek ile meşgul olup bugün dahi bazı malzeme-i beytiyye mübâyaasıyçün İstanbul'a geçtim; avdetimde saat on iki idi. *Dîner*'den sonra şimdiye kadar validemin nezdinde bulundum. Kendisinin mütemadiyen keyifsiz bulunması beni ne derece mahzûn ettiğini Allah bilir; bir taraftan bu hâl ve bir taraftan dahi nakil gailisiyle pek ziyade üzgün ve yorgun bir hâldeyim.

Fî 13 Teşrinievvel [25 Ekim 1888].

73 "bu hâli" kelimelerinin üzeri sonradan kurşun kalemle karalanmıştır.

74 R. günlükte kimliği meçhul kalan majisküllerden biridir.

Sabahleyin saat ikide yatakta sütümü içip üçte evden çıktım, ve Galata'da halı ve perdelik gibi bazı eşya mübâyaa edip avdet ettim. Bade't-taam hane umûruyla meşgul iken *S. M.* ve ondan sonra *O.* ve *Dj.* teşrif ettiler; saat on bire yakın cümlesi gitti. *Dîner*'den sonra bir saat valideynimle musâhabe edip biraz *patience* dahi açtım, ve komşuda çalınan kanun ile söylenen şarkıları memnuniyetle dinledim. Şimdi yatak odamda mutad üzere yapayalnız bulunuyorum, kış mevsiminde mübtelâ olduğum rahatsızlık yine kendini göstermeye başladı; iki gecedir gece yarısından iki saat sonra uyuyabiliyorum.

Fî 14 Teşrinievvel [26 Ekim 1888].

/167/ Bu sabah yataktan çıktığımın akîbinde hasırcının vürûdunu haber verdiler, biraz ona nezaret edip *déjeuner*'den sonra gâh hane umûruyla iştigal edip gâh dahi validemin odasında bulunan misafirler ve teyzem ile görüştüm. Saat onda Münirciğim geldi, *dîner* zamanına kadar hep onunla meşgul olup bade't-taam biraz şarkı okudum. Şimdi yatağıma girip kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 15 Teşrinievvel [27 Ekim 1888].

Dünkü gün akşama kadar hem yorgancıya nezaret edip ve hem de *salon*'u tanzim ile uğraştım, bir aralık ehîbbâdan *A.* teşrif etmişti onun ile görüştüm. Bugün akşama kadar yine o suretle meşgul bulundum. Biraz müddet teşrif eden *E.* ile musâhabe ettim, piyanom hâlâ Yeniköy'de idi bugün *Adam* vasıtasıyla getirdiler, *dîner*'den sonra biraz çaldım.

Fî 17 Teşrinievvel [29 Ekim 1888].

Dün ve evvelki gün, on beş günden beri ne suretle vakit geçirmekte isem yine o suretle yani eşya yerleştirmek, ve hane tanzim etmekle meşgul oldum. Bu sabah ufak bir şeye kalbim kırılıp, ve o kırgınlık âlâmımı tazelediği cihetle dört saat kadar mütemadiyen ağladım. Ağlayarak saat sekizde /168/ biraz taam edip bade't-taam hane halkıyla beraber germâbeye gittim. *Dîner*'den sonra biraz valideynimle bulunup iki saate yakın dahi piyano meşk ettim.

Fî 20 Teşrinievvel [2 Ekim 1888].

Dün sabah *midi*'ye kadar piyano meşk edip bade't-taam *dîner* zamanına kadar yazı yazdım, gece dahi iki saat kadar piyano çaldım. Bugün saat dörtte yataktan çıkıp iki saatten ziyade piyano meşk ettim, bade't-taam bir hayli müddet resim ile iştigal ettim ise de sonradan cam kırıldığı cihetle emeğim zayi oldu. Akşam üzeri misafirler için ihzar olunması lâzım gelen bazı şeylere nezaret edip *toilette*'imi yaptım. Münir'imle konuşur iken saat birde pederimle

beraber misafirler geldi, bu zâtlar geçen hafta Macaristan'dan memleketimizi ziyarete gelmiş iki kişidir ki onlardan birisi pederimin akrabasından bulunduğu cihetle muarefesinden memnun oldum. *Dîner*'den sonra alaturka ve alafranga bir saate yakın piyano çaldım, azimet ederken salı günü şehrimizi terk etmek fikrinde bulunduklarından eğer müsaade eder isem pazartesi günü resm-i veda ifâ etmek üzere tekrar geleceklerini söylemeleri üzerine maa't-teşekkür kabul edeceğimi bildirdim. Pederime karabeti olan zât gayetle sahib-i servet bulunduğundan her sene böyle seyahat edip bütün Almanya memaliki ile İspanya, İngiltere, Belçika şehirlerini dolaşmış. Saat dörtte gittiler.

Fî 22 Teşrinievvel [3 Kasım 1888].

/169/ Dün sabah *midi*'den evvel piyano meşk edip saat dokuza kadar marangoza falan nezaret ettikten sonra *toilette*'mi yapıp kendim Madam (Mavrogordato)ya gitmek ve yavrumu mektebe götürmek üzere onunla beraber evden çıktım, birkaç hatve yürümüş idik ki Âsaf Bey'in ve Mösyö Devlet'in bize geldiklerini görmekle yavrumu gönderip kendim eve avdet ettim. Âsaf Bey Avrupa'dan geleli birinci defadır kendisini gördüğüm için pederinden⁷⁵ selâm ve kendisi ise yadigâr olmak üzere Viyana'dan bir fildişi *porte-carte* [kartvizit kabı] getirmişti, biraz musâhabeden sonra evvelâ Mösyö Devlet ve sonra ben piyano çaldık. Bu esnada Alman hoca Mösyö *Rosenfeld* dahi geldi, Mösyö Devlet'e ay başından itibaren yine derse başlamak üzere gelmesini tembih ettik.

Bugün saat dokuza kadar yine marangoz ve sobacıya nezaret edip pederime karabeti olan zâtın geleceğini bildiğim için akşam üzeri *toilette*'mi yaptım. Kendisi geldiğinde yarım saat kadar görüştük, *bonbon* getirmiş idi, ben dahi ihtar-ı namıma vesile olmasıyçün bir *signet* [kitap ayracı] takdim ettim, *dîner*'den sonra iki saate yakın piyano meşk ettim. Bir hafta zarfında üç defa teşrifıyla beni tatyib eden S. M. bugün on bir gündür nişâne-i hayat vermediği cihetle pek ziyade merak etmekteyim, dün mahall-i memuriyetine gidip tahkik etmesiyçün *cousin*'imi tembih eyledim.

Fî 24 Teşrinievvel [5 Kasım 1888].

Dün gece validem pek ziyade muzdarib bulunduğundan sesini işitmekle yatağımdan çıkıp nezdine gittim, ve gece yarısından bir saat sonraya kadar kendisine bazı muâlece ihzarıyla meşgul oldum. Sabahleyin saat dört buçukta yataktan çıkıp *midi*'ye kadar biraz piyano meşk ettim, bade't-taam bir müddet

75 Viyana Sefiri Sadullah Paşa, oğlu Âsaf Bey vasıtasıyla Nigâr Hanım'a selâm göndermektedir.

resim yapmak ve bir müddet dahi Almanca yazmak ile meşgul bulunup akşam üzeri dahi pederime bir kürk kabı biçip gece dahi biraz diktim, ve şimdiye kadar şiir nazmettim. Bugün pederim vasıtasıyla S. M'in hâl-i sıhhatte olduğunu haber alıp müsterih oldum ise de bu kadar uzun müddet adem-i teşrifine sebep ne olduğunu tahmin edemiyorum.

Fî 25 Teşrinievvel sene 304 [6 Kasım 1888].

Sabahleyin sütümü içtikten sonra *midî*'ye kadar pederimin kürk kabını bitirip bade't-taam biraz Türkçe yazdım, ve piyano talim ettikten sonra on ikiye kadar resim yaptım. *Dîner*'den sonra teşrif etmiş bulunan eniştem teyzem ve *cousin*'imle biraz görüşüp bir saat dahi piyano meşk ettim.

Fî 26 Teşrinievvel [7 Kasım 1888].

Dün *midî*'ye kadar resim ile iştigal edip *déjeuner*'den sonra yağmur fevkalâde yağdığı hâlde gönderdiğim adam getiremediği ve resmin /171/ *ganache* [kaplama] yapılacak camı⁷⁶ kırılmış bulunduğundan onu mübâyaa etmek üzere Beyoğlu'na gittim. Hem onu ve hem de bir çerçeve mübâyaa edip avdet ettim. Resim S. M'in *miniature*'ü olup birkaç zamandır kendisi gelmediği cihetle bugün için geleceğini ümid ettiğimden: Dün avdetimin akîbinde işlemeye başlayıp on ikide ikmâl ettim. Bu sabah dahi *Percheron*'dan⁷⁷ ismarladığım çerçeve için *passe partout* [paspartu]⁷⁸ geldiyse de S. M. yine gelmediği için *surprise* yapamadım.

Bu sabah *toilette*'imi yapıp Almanca dersimi aldım. Bade't-taam pederime yine bir kürk kabı biçip bir saat piyano çaldım ve bir saat Almanca yazdım. *Dîner*'den sonra biraz dikiş diktim, ve birçok meyûs ü mükedder düşündüm. Validemin keyifsizliği gittikçe iştidad edip feryâd ve enîni tezâyüd ettiği cihetle her ân u dakika yüreğim delik delik ve halecân içindedir. Maddi ve manevi çektiğim ızdırabâtın tarifi muhal olup bu kadar mihen ü meşâkkı defe hiçbir şey ile çare bulamayacağını bildiğimden ve on beş seneye karib bir müddetten beri ekser temenni ettiğim mevdi çare-i münferid olmak üzere gördüğümden her dakika Cenâb-ı Hakk'tan temenni etmekteyim, zira bu hayat değil!! Cehennem azabları içinde yaşamaktayım.

Fî 28 [9 Kasım 1888].

76 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle eklenmiştir.

77 Percheron: Pera'da meşhur bir çerçeve dükkânı.

78 Passe partout (paspartu): Resim ile çerçeve arasındaki dekoratif zemin.

/172/ Dünkü gün saat sekize kadar validemin esvâblarını yerleştirip bade't-taam akşama kadar pederimin kürk kabını bitirdim. Saat on bir buçukta Münirciğim geldi. Onu silip geceliğini dahi giydirdikten sonra *dîner* ettik. Gündüz doktor gelip validemi muayene ettiğinde, ziyade keyifsiz bulunduğunu yani yirmi seneye karib bir müddetten beri mübtelâ olduğu kalp hastalığının iştidad ettiğini itiraf etmesi üzere, zaten her dakika ağlayan gözlerim yine hayli gözyaşı döktü. Bugün Almanca dersimi aldıktan sonra bütün gün Münir'im de beraber olduğu hâlde validemin nezdinde bulundum, artık hiç yataktan çıkamıyor, pek zayıf bir hâldedir. Saat on buçukta çocuk mektebe gitti. *Dîner*'den sonra hem derslerime bakıp ve hem de roman okumak üzere kitaplarımı validemin odasına getirdim ise de kendisi mütemadiyen ızdırabdan âh ü enîn edip vakit vakit vasiyet dahi ettikçe lâ-yenkâtı kendisine göstermemeğe gayret ettiğim hâlde gözlerimden yaş indi...! Mahzûn hayatımın imtidâdı aceb bana daha neler çektirip neler gösterecek? Bundan üç sene mukaddeme gelince[ye] kadar eller nezdinde çekmediğim mihnet geçirmediyim felâket kalmadı! Şu zamanda valideynim nezdinde biraz istirahat aradığım sırada ise bir seneden beri validemin inhıraf-ı mizacı sebebiyle bir dakika istirahat-ı kalbe malik değilim... Cenâb-ı /173/ Hakk'tan onu temenni ederim ki kemâl-i lûtf u keremiyle bu hâle acıyıp valideme âfiyet ihsan eylesin ve bana hiçbir vakit valideynimin gaybubetini göstermesin..... İlâhi; teessürât-ı kalb-i meyûseye tahammül den âciz kalan bir bîçare kuluna sen merhamet et.... Hâlime sen acı... Senden başka mededhâh olamaz...

Fî 30 Teşrinievvel [11 Kasım 1888].

Evvelki gün yine validemin nezdinde meyûs ve mükedder akşam edip dün ise bade't-taam sokağa çıktım, hava gayetle bozuk olup gâh yağmur ve gâh kar nüzul etmekte idi. Odası ısınmadığı cihetle bir soba ve bir yataklık elbise, kendim için kışlık bazı şeyler mübâyaa ettim. Bu sabah sobacının vürûdunu haber vermeleri üzerine yataktan çıkıp akşama kadar ona nezaret etmek ve validemin esbâb-ı istirahatini ikmâle çalışmakla meşgul bulundum. Doktor yine gelip öksürmesini *calmer* [sakinleştirmek] edecek bir ilâç tertib ettiği sırada bu hastalığın mündefi olması mümkün olmadığından, geldiği zamanlar yalnız teselli için geleceğini söyledi; hastalık geçmemekle beraber şimdiye kadar vakit vakit *soulager* [rahatlatmak] olarak yaşadığı gibi ümid ederim ki bu defa dahi mümkün mertebe müsterih olur... Şimdiki hâlde ise gerek pederim ve gerek ben bu hâlin tesir-i elîmesiyle buhran içinde yaşıyoruz.

Fî 2 Teşrinisani sene 304 [14 Kasım 1888].

/174/ Evvelki ve dünkü günlerimi validemin nezdinde geçirip geceleri dahi yine onun yanında biraz dikiş diktim, perşembe günü *S. M*'in yaptığım *miniature*'ünü kâpiya gönderdim ise de kendisi orada bulunmadığından geri getirdiler.

Bugüne kadar kandil⁷⁹ münasebetiyle bazı gelen giden oldu, ben dahi bade't-taam hâlimizden kimsenin haberi olamaması üzerine teşrif eden komşuların vizitalarını iade edemediğimi belki başka bir fikre hamlederler mütâlaasıyla validemin nezdinde bir iki kişi bulunduğuş bir zamanda kandili tebrik etmek üzere teyzeme ve birkaç komşuya birer lahza gittim, üç gündür mezun bulunduğundan Münir'im dahi beraber idi. Bu sabah ayaklarında şiş gördüğüş cihetle validem müteessiren ağladı, bu hâllerin ne sûzişli ne müessir ahvâl olduğuşu ancak geçirenler bilir; biçare validem ne kadar muzdarib bir-hâldedir..! Benim ise hiç aklım başımda değıl, Cenab-ı Hakk hâlimize merhamet etsin.

Fî 5 Teşrinisani [17 Kasım 1888].

Bu sabah Almanca dersimi aldıktan sonra yine validemle meşgul iken ehîbbâdan *A.* teşrif etti, *déjeuner* ettiğümüz esnada bir müddet kendisiyle hasbihâl ettik, bade't-taam pederimle bırakıp ben yine validemin nezdine geldim. Bir iki misafir dahi aşağıya geldi, onlar ile görüşürken Âsaf Bey ve Mösyö Devlet'in teşriflerini haber verdiler, yarım saat dahi /175/ onlar ile mülâkat ettik; ye'simi gördükleri cihetle teselli-âmiz bazı sözlerde bulundular. Mösyö Devlet *S. M*'in cuma günü havanın adem-i müsaadesi hasebiyle gidemeyip bugün için Paris'e müteveccihen hareket etmesi mukarrer bulunduğuşu söyledi. Son telâkide li-eclî't-tedavi Paris'e gideceğini bana latife suretiyle söylemiş idiyse tebessümle söylediğı ve bâhusus kendisini *convenance*'e [âdâb] riayet eder bir zât bildiğim cihetle bir kere bizi veda etmeden gideceğini zannetmemiştim. Zira beş mâha karib bir müddetten beri mütemadiyen *fréquenter* [görüşmek] ettiğı bir yeri bir adamın bağteten bu suretle terk etmesiyçün bir büyük sebep olması lâzım gelip öyle bir sebep bulunduğuşunda ise hiç olmazsa tahriren beyan-ı hâl etmesi icab ederdi.

Hiçbir şahıs ile *connaissance* peydâ etmek istememekte ne kadar haklı olduğuşu işte bu son tecrübe dahi isbata kâfidir. Bu hâlleri gördükçe *amitié*'ye [arkadaşlık] benim verdiğim derecede ehemmiyet verenler mefkud diyeceğim geliyor, zira hudud-ı münasibeyi tecavüz etmeyen irtibat hiç kimsenin hoşuna gitmiyor. Mamafih ben kendisinin nezdinde geçirdiğim güzel zamanların güzel bir hatırasını muhafaza ettiğimi isbat /176/ etmek üzere eğer bugün azimet

etmemiş ise yarın işlediğim *miniature*'ünü yine kapıya göndereceğim, eğer sahihan gitmiş ise bittabi geri getirirler o hâlde ben dahi onun tekraren irsalini avdetinden sonraya talik ederim.

Fî 6 Teşrinisani [18 Kasım 1888].

Bugün hizmetkâr çamaşır yıkadığı cihetle akşama kadar valideme nezaret ve hane umûruyla iştigal ettim. Sabahleyin *Docteur Mordtmann*⁸⁰ gelip validemi muayene ettiğinde sair etibbânın kavlini tekid edip mamafih bu aralık tehlike içinde bulunmadığını temin ettiği sırada hastalığın haddizâtında ağır olduğunu söyledi. Gündüz bazı gelen giden olduğu gibi akşam üzeri *Dj.* ve *O.* teşrif ettiler. *S. M.* dün Paris'e müteveccihen hareket etmiş ve münharifü'l-mizac olarak gittiğinden bizi veda etmediği cihetle selâmını tebliğe kendisini tavsît etmiş olduğunu *Dj.* söyledi. *Dîner*'den sonra biraz validemin yastık başlarını dikip şimdiye kadar dahi Fransızca ve Almanca yazı yazdım; Fransızca yazdığım bir tesliyetname idi ki mektepte refakatimde bulunan genç *Schimill*'in vefatı ile pek müteessir olup hemşiresi namına yazdım, şimdi vakit gece yarısıdır, yatakta okuyacağım.

Fî 7 Teşrinisani [19 Kasım 1888].

/177/ Dünkü gün saat on buçuğa kadar validemin nezdinde ilâçlarına ve harekâtına dikkat etmekle meşgul idim, bu zamanda *N*'nin teşrifini haber verdiler, kendisini kabul ettiğimde *S. M.* tarafından istifâ-yı kusur etmek üzere geldiğini söylediğinde bittabi ona dair bahis açılmakla ben dahi evvelki mesleğiyle sonraki harekâtı birbirine pek ziyade mübayin olduğundan bu hâle hayrette kaldığımı beyan ettim; bunun üzerine on iki gün kadar pek ziyade keyifsiz bulunduğu gibi doğru yataktan çıkıp *chemin de fer*'e [tren] gittiğini ve kendisine defaatle bu hâli bana tebliğ etmesini tembih ettiği sırada tarafımdan mektuba intizar edeceğini dahi ekîden rica ettiğini bildirmesi üzerine, onu en evvel icra etmesi lâzım gelen şahıs kendisi olduğundan her ne kadar hürmetime zerre kadar hâle gelmediyse de böyle münkesirü'l-kalb olduğum bir zamanda o hususta *S. M.*'e takaddüm edeceğimi bildirip, işleyip kapıya gönderdiğim hâlde kendisi bulunmadığıyçün geri getirdikleri *miniature*'ünü dahi gösterdim. Reddettiğinizi tahriren kendisine beyan eder ve namınıza bir mektup vârid olur ise yine tasdi' ederim diyerek gitti.

80 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Mortman olarak yazılmaktadır.

Dîner'den sonra validem için pulluk⁸¹ şişe derûnunda bulunan ilâcın çabuk kaynaması için ateşe takrib etmek için /178/ elim üzerinde bulunduğu bir zamanda şişe patlamakla elim sıcak kül ve suyun buharıyla haşlandı, bittabi pek ziyade muzdarib olarak yattım. Bugün Almanca dersimi alıp bir iki saat daha onunla meşgul oldum, *dîner*'den sonra ise saat beş buçuğa kadar dikiş diktim. Hamden sümme şükrân validem Doktor *Mordtmann*'nın verdiği ilâçlar tesiriyle iki gecedir biraz istirahat etmektedir, adâlet ve merhametinden hiçbir vakit ümidimi kat etmediğim Hâlık inşallah yine sıhhatini iade eder.

Fî 9 Teşrinisani [21 Kasım 1888].

Evvelki gün validemin nezdinde beş saatten ziyade pederimin *miniature*'ünü yapmakla meşgul oldum, dün Maarif Nazırı *déjeuner*'ye meduvv bulunduğundan birlikte taam edip saat ona kadar musâhabe ettik. İhsan aleyhinde ikame edilen davanın elân bir neticesi görülmediğiçün Vehbi Efendi'ye bir haber gönderip işi tacil etmesini kendisine rica ettim zira bu *fausse position*'da bulunuşum benimçün pek muzırr olup kabul edemediğim genç zevatın dahi husumetini celb etmektedir. Bugün *midî*'den sonra leke'l-hamd validem bir iki gündür biraz müsterih bulunduğundan /179/ biraz sokağa çıktım ise talih-i nâ-sâzım mukteziyatından olarak *Dorigny*'yi pek çok beklediğim hâlde göremeden çıktığım için pek ziyade canım sıkıldı ve bu sebeple dışarı çıktığımdan hiç istifadem olmadı.

Evvelâ uşak gidip çocuğu mektepten almasıçün tembih etmiş idiysem de şayet daha gelmemiştir fikriyle mektebe uğradığımda çocuğun *privé* [mahrum bırakılmış] olduğunu haber vermeleri üzerine hiç olmaz ise görmek için müsaade istediğimde çocuğu celb ettirdiler. Münir beni görüp *privé* olduğunu söylediği sırada ağlamaya başlamasıyla hocası merhamet edip çıkmasına müsaade etmekle esvâbını giyinceye kadar bekleyip beraber aldım ve Madam *Kun*'un hanesine gittik. Kendisini gelecek pazar günü *déjeuner*'ye davet ettim. *Dîner*'den sonra *cousin*'im gelmişti, hem musâhabe edip hem dikiş diktim. Gündüz Abdullah'ın fotoğrafhanesine uğrayıp birkaç ay mukaddem aldırđığım resimlerden bir tane *miniature* yapmak için *carton*'suz [karton] ısmarladım.

Fî 12 Teşrinisani [24 Kasım 1888].

/180/ Dün *déjeuner*'den sonra evden çıkıp Madam *Mavrogordato*'nun hanesine gittim, bir buçuk saat kadar musâhabe ile hoş vakit geçirdik. Yadigâr

81 Pul şişe: Ucuz yeşil camdan üflenmiş, çok ince çeperli şişe. Nigâr Hanım kelimeyi "pulluk" olarak kullanmaktadır.

olmak üzere kendisine bir nüsha *Efsûs* takdim etmiştim: Fransa Sefareti'nin baş tercümanı mükemmel surette mündericâtını Fransızcaya tercüme edip kendisine vermiş; bazı yerlerini mütâlaa ile aslına pek mutabık buldum. Oradan Ohannes Han'ın hemşirelerine geldim, bir miktar dahi orada ârâm ile eve avdet ettim. Gece Almanca yazıp bugün ise gelen giden ile vakit geçirdim, leke'l-hamd validem müsterih bulunduğu cihetle kendisinden istîzân edip biraz piyano çaldım.

Fî 14 Teşrinisani [26 Kasım 1888].

Evvelki gün akşam üzeri biraz sokağa çıkmıştım, dünkü günümü alelâde geçirip bugün ise akşama kadar kendi *miniature*'ümü yaparak Üsküdar'dan gelen süt validem ile bazen musâhabe ettim. Akşam üzeri Muhsin Han'ın teşrifini haber verdiler, kendisini kabul ettiğim esnada Sâre Hanım'ın kapıda olup, misafir bulunduğundan girmedini söylediler. Pederim, Kartal'dan gelen eniştem ve ben, süt validem ile *dîner* ettik.

Fî 17 Teşrinisani [29 Kasım 1888].

/181/ Cuma ve cumartesi günlerini alelâde geçirip pazar günü saat onda Münir'imi nezdime alıp evden çıktım, ve Tünel'e kadar yürüyüp avdette kendisini mektebe bıraktım. Dün *midî*'den evvel piyano çalıp bade't-taam bir buçuk saat Almanca ile meşgul oldum, validemin nezdine geldiğimde misafir gelmişti, akşama kadar musâhabe ettik. Bugün saat onda evden çıkıp Madam *Loebel*'in hanesine gittim, haylidir görüşmemiş bulunduğumuz gibi kendisi hakkında bazı nifak eden dahi bulunduğundan beni görmekle pek ziyade memnun oldu. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çalıp yatak odama indiğimde bu sene ikinci kısım *Efsûs*'u neşrettirmek fikrinde bulunduğum için ona bir mukaddime yazdım. Şimdi ise yatağıma girip davet-i nevm için kitap mütâlaa edeceğim.

Fî 22 Teşrinisani sene 304 [4 Aralık 1888].

Nigâr binti Osman⁸²

82 Nigâr Hanım *Efsûs* 'ın ilk baskısı dışında kalan bütün eserlerinde "Nigâr binti Osman" imzasını kullanarak kimliğini babasının adıyla tanımlamıştır. Günlükte ilk kez bu sayfada adını Nigâr binti Osman olarak yazdığı görülmektedir.

ALTINCI DEFTER

/1/ Altıncı Cild¹

Bihî

Bugün bir haftaya yakındır ki her günümü alelâde *monotone* hâlinde geçiriyorum. Yalnız cuma günü *E.* teşrif etmişti, kendisiyle hayli vakittir arız ü amîk söyleşmemiş bulunduğumuzdan üç saat devam eden mülâkat esnasında pek güzel vakit geçirdik.² Münirciğim vasıtasıyla Hacer Hanım'ın şehre indiğini haber aldığım için bugün *déjeuner*'den sonra onun ziyaretine gittim, iki saatten ziyade musâhabe ettik, saat on buçukta oradan çıkıp ufak tefek mübâyaa etmek için *Bon Marché*'ye kadar yürüdüm, *dîner*'den sonra mutad üzere bir saatten ziyade piyano meşk ettim.

Fî 28 Teşrinisani sene 304 [10 Aralık 1888].

Düne kadar her günümü alelâde geçirdim, dün Pazar olduğu cihetle hayli misafir geldi; evvelâ ben ve sonra Madam *Loebel* piyano çaldık. Bugün ise bu hafta Münirciğim çıkmaktan *privé* olduğundan hem kendisini görmek için hem de Cabbar Bey'in hemşiresi bazı şeyler mübâyaa için refakatinde bulunmaklığımı birkaç gün evvel rica ettiği gibi bugün dahi yine haber gönderdiğinden onunla beraber sokağa çıktım; Galata'ya kadar indik, avdetle biraz bekleyip Münir'imi gördüm, kabahatini müdürle sorduğumda betaetinden olmayıp dershane de lakırdı ettiği için ceza verildiğini bildirdi.

1 Salih Keramet Nigâr tarafından dış kapağa düşülen not: *6. Defter 11.XII.1888'den 10.V.1889'a kadar.*

Bu defterin ilk sayfasında Nigâr Hanım'ın önceki defterlerde kullandığı "Jurnalım" başlığı yoktur.

2 Nigâr Hanım'ın bu satırları yazdığı sırada Namık Kemal'in Sakız Adası'nda vefatının üzerinden sekiz gün geçmiştir ancak Ekrem Bey ile aralarında bu vefata dair bir sohbet geçtiğine dair hiçbir işaret olmaması ilginçtir. Arkadan gelen günlerde de Nigâr Hanım çok sevdiği Namık Kemal'in vefatından söz etmeyecektir.

Evvelki gün geçenlerde şehrimize geldiğinde kendisiyle mülâkat ettiğim akrabadan olan zât tarafından yani (Peşte)den³ gayet güzel Macar müzikası notaları almıştım, geceleri biraz *étude* çaldıktan sonra onu meşk etmekteyim.

Fi 5 Kânunievvel [17 Aralık 1888].

/2/ Bugün *déjeuner*'den evvel bir saat piyano meşk edip saat dokuza yakın sokağa çıktım. Madam Behor Efendi'ye gittimse de orada bulunmadığından bir kart bırakıp Madam *Schimill*'in hanesine gittim; bîçare müteveffa *Darius*'un hemşirelerini yine ağlar bulduğum ve mûmâileyhin vefatından beri kendilerini ilk görüşüm olduğu için ben dahi birçok ağladım. Bîçarenin evân-ı şebâbı olmak ve mevsim-i sabaveti bir mektepte geçirmiş bulunmaklığımız hasebiyle ne kadar müteessir olduğumu tarif mümkün değildir. Hatra *dîner*'den sonra bile asabım pek ziyade bozulmuş bulunduğundan ağladım, fakat beşeriyet ne garip şeydir ki berhayat bulundukça hiçbir şeyden alâkımızı kat edemiyoruz. Ez-cümle bu hâl ile bu suretle müteessir bulunduğum hâlde bile zaten niyet etmiş bulunduğumdan avdetle kuyumcuya uğrayıp kendime bir yüzük ısmarladım, bu hareketime yine kendim hayretle hayli teemmülden sonra beşeriyetin ne acaip ne gayret-âmiz bir hâl olduğuna nazar-ı teessüfle baktım.

Eve geldiğiminde Hacer Hanım'ın teşrifini haber vermeleriyle bulunmadığıma teessüf ettim, gece dahi bir saat piyano meşk eyledim.

Fi 6 Kânunievvel [18 Aralık 1888].

Dün sabah tembihim üzerine saat ikide uyandırdılar, derhâl hazırlanıp sütümü dahi içtikten sonra sokağa çıktım, doğruca İstanbul'da Kabasakal'da /3/ bizim vekilin hanesine gittim. Dava neye müncer olduğunu sual ettiğimde İhsan Bey'in kapıdaki maaşının bir rub'unu bir alacaklısı kestirmiş bulunduğundan bizim vekil tarafından kat ettirilmiş olan bir rub'un dahi ilâmı üç aydır çıkartılmış ise de henüz meblağ-ı mezbûr derdest edilememiş olduğunu söyledi.⁴ Ben dahi badezîn bu işi biraz tacil etmesini yani tahlisim için bu suret ihtiyar olunduğu hâlde kendisini o hâle icbar eylemesini ekiden vekile tembih edip çıktım.

Oradan doğruca çarşıya gidip bir hayli eşya mübâyaa ettim, *midi*'de çarşı içindeki muhallebicide biraz çerez ekl edip akşama kadar yine *emplette* yapmakta devam ettim. Bu sabah *toilette*'imi yapıp Almanca dahi okuduktan sonra *déjeuner*

3 Nigâr Hanım'ın "şın"ın noktalarını koymayı unuttuğunu varsayarak bu kelimeyi Peşte olarak okumak mümkündür.

4 İhsan Bey'in maaşının dörtte birine bir alacaklısı yüzünden kesinti uygulandığı, bir dörtte birinin de Nigâr Hanım'a ödenmesi için ilâm çıktığı fakat bu meblağın üç aydan beri tahsil edilemediği anlaşılmaktadır.

etmekte iken *E*'nin teşrifini haber verdiler, saat ona kadar kendisiyle musâhabe edip biraz dahi piyano çaldık. Azimetinin akîbinde Madam *Mavrogordato* teşrif etti on ikiye kadar dahi onunla musâhabe ettik. *Dîner*'den sonra bir saatten ziyade piyano meşk ettim.

Fî 9 Kânunievvel [21 Aralık 1888].

Bu sabah *midî*'ye yakın Hacer Hanım'a adam gönderip kendiminkini üzerine biçmek üzere çarşafını istettim, ve biçip akşama kadar onu dikip ikmâl ettim. Akşam üzeri *N*'nin teşrifini haber verdiler. Mümâileyh *S. M.* tarafından bir mektubu hâmil bulunuyordu ki mektub-ı mezkûrda *S. M.* en sonraki hareketinden /4/ dolayı istirahat-ı affeyliyordu; birkaç kelime ile kendisine cevap yazıp kesb-i âfiyet ettiğinden dolayı memnun olduğumu bildirdim. *Dîner*'den sonra bir buçuk saat piyano meşk edip *cousin*'imle dahi bir parti bezik oynadım, *dîner*'nin akîbinde Münirciğimin elini yüzünü yıkamıştım; şimdi leke'l-hamd mışıl mışıl uyumaktadır.

Fî 10 Kânunievvel [22 Aralık 1888].

Pazar günü Madam Behor Efendi ve başka bir iki misafirim var idi, dün piyano meşk ettikten sonra üç saat mütemadiyen esvâb ve hırkalar biçtiğim için pek ziyade yorgun düştüm. Zaten birkaç gecedir *insomnie*'den muazzeb bulunduğum ve dün gece dahi o hâl muzdarib ettiğiyçün bugün pek rahatsız bulunup *midî*'ye kadar yatağımdan çıkamadım. Henüz yataktan çıkıp biraz şey yediğim akîbinde idi ki İstanbul'dan Mevhibe Hanım teşrif etmekle kendisini sevdiğim ve muhâzasasından bittabi hazzettiğim için epeyce ızdırabım tahaffûf etti. Saat ona kadar birlikte bulunduk. Akşam üzeri pederim geldiğinde Macaristan'da çıkan bir gazete getirdi ki onda kendisinin şöhretle yâd olunup resmi dahi Macaristan meşâhiri arasında matbu bulunduğu hakkında yazılan makalede dahi kerimesi (Nigâr)ın hazırda Türkistan meşâhir-i şuârâsından bulunduğu muharrer bulunduğunu tercüme ettiğiyçün pek ziyade memnun oldum; ve mezkûr gazeteyi *encadrer* [çerçevelemek] ettirip *salon*'a talik edeceğim. *Dîner*'den sonra bir saat Almanca yazdım şimdi yatağımda ve bîtab bir hâldeyim! Ümid ederim ki bu ızdırab sabaha kadar mündefi olur.

Fî 13 Kânunievvel [25 Aralık 1888].

/5/Sabahleyin saat dörtte yatağımdan çıktım, lehül'l-hamd kendimi biraz iyice bulduğum için *toilette*'imi yapıp *midî*'ye kadar pederimden Almanca okudum. Bade't-taam geçenlerde Macaristan'dan gelen pederimin akrabası tarafından aldığım Macar havalalarına teşekkür etmek üzere birinci defa olarak Almanca o

zât namına birkaç cümleden ibaret bir mektup yazdım. Ve bir saatten ziyade dahi yine Almanca dersi yazmakla meşgul oldum, *dîner*'den sonra gece yarısına bir saat kalıncaya kadar dikiş diktim.

Fî 14 Kânunievvel [26 Aralık 1888].

Evvelki gün Hacer Hanım'a gitmiştim, Vefika Hanım dahi orada bulunuyordu, iki buçuk saat cümleten musâhabe ile vakit geçirip biraz dahi Fransızca bir fal kitabına baktım. Dün pederimden dersimi aldıktan sonra akşama kadar dikiş diktim ve gece bir saat Macar havalarını piyanoda meşk ettim. Bu sabah saat üçte yataktan çıkıp sütümü içip altı vapuruyla Boğaziçi'ne gitmek üzere Kabataş İskelesi'ne indim, hava hiç müsait değildi. Geçen gün teessüfle vefatını işittiğim bîçare Hamid Bey'in hemşiresi İzzet Hanım'a karşı vazife-i tesliyetkâriyi ifâ etmek üzere Mirgün'e gittim; devam eden iki saat kadar mülâkat esnasında kendisiyle beraber ben dahi ağladım. Saat dokuzda oradan çıkıp Hisar'a Zeynep Hanım'a geldim, ona dahi vaad ettiğim resmim ile yadigâr olmak üzere bir de *signet* takdim edip on buçuk vapuruna râkiben avdet ettim. Eve geldiğimde Münirciğim mektepten gelmiş idi, validemi ise yine rahatsız buldum. *Dîner*'den sonra bir iki parti bezik oynayıp şimdiye kadar dahi dersi yazdım.

Fî 17 Kânunievvel [29 Aralık 1888].

/6/ Dün sabah saat beşte yataktan çıktığımın akibinde idi ki Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesinin teşrifini haber verdiler, kendisi ve teyzem ile *déjeuner* edip saat dokuza kadar musâhabe eyledik. Gece validemin odasında bir müddet misafirler ile bulunup bir saatten ziyade dahi Almanca yazdım, zaten teşrif edeceklerini bildiğim Muhsin Han, Cevad Han ve Devlet teşrif ettiler. Muhsin Han pek neşeli bulunduğu cihetle pek ziyade güldük, Mösyö Devlet epeyce piyano çaldı, gece yarısında çaylarımızı içtikten sonra gittiler.

Bu sabah yataкта iken Doktor Atâ ve Ömer Beylerin teşrifini haber aldım, validemi muayene ettikleri müddetçe bir saatten ziyade kendileriyle görüştük, *midî*'ye kadar bir saatten ziyade piyano meşk ettim. Komşu Cabbar Bey'in hemşiresi yataкта bulunduğunu ve göreceği geldiği cihetle biraz gitmekliğimi rica ettirmişti. Bade't-taam bir saat kadar kendisini istifsâra gidip avdetde dikiş diktim. *Dîner*'den sonra dahi iki saat dikişle meşgul olup bir saatten ziyade dahi piyano çaldım.

Fî 19 Kânunievvel [31 Aralık 1888].

Dün *déjeuner* ederken Üsküdar'dan süt validem teşrif etti, iki saat kadar mülâkattan sonra hazırlanmış bulunduğum cihetle kendisinden istizân edip sene-i cediti' tebrik etmek üzere Madam *Loebel*e gittim; bir buçuk saat kadar kendisiyle görüşüp avdet ettim. Akşam üzeri süt validemin biraderi ve oğlu teşrif ettiler, *dîner*'den sonra misafirler ile musâhabe edildi. /7/ Bu sabah piyano meşk edip taam dahi ettikten sonra bir saat validemin dikişiyle meşgul oldum ve saat dokuza yakın Madam Behor Efendi'nin *jour de réception*'u olduğu için kendisine gittim, bir saat ârâm ile avdet ettim. Hristiyanların yortuları münasebetiyle Münirciğim bir hafta mezun olduğundan *dîner*'den sonra kendisini yıkayıp temizledim ve iki saat piyano çaldım. Sokaktan geldiğimde pek sevdiğim bir şarkı notasını *N*'nin göndermiş bulunduğunu haber vermeleriyle beni düşündüğü için pek ziyade memnun oldum.

Fî 21 Kânunievvel [2 Ocak 1889].

Dün *midî*'ye kadar piyano meşk edip bade't-taam mütemadiyen dört saat Fransa Sefareti ikinci tercümanı Mösyö *Huart* tarafından Fransızcaya tercüme olunan *Efsûs*'un suretini *copier* [kopyalamak] ettim; süt validem elân bizde olduğundan *dîner*'den sonra biraz validemin odasında cümleten musâhabe edilip bir saat dahi piyano çaldım. Bu sabah pederimden Almanca dersimi aldım, *déjeuner*'den sonra bir saat piyano meşk edip bir saat dahi Almanca yazdım; *dîner*'den sonra ise validemin dikişiyle meşgul oldum. Validem yine rahatsız bulunduğu cihetle pederim piyano çalmamaklığımı tembih etti, benim çalışım ise eğlence için olmayıp çaldığım bazı *classique* [klasik] parçaları unutmamak için olduğunu kendisine beyan edip mamafih *agacer* olduğu hâlde çalmayacağımı bildirdim. On beş güne karibdir ki nezleden muzdarib olduğum hâlde birkaç gündür *bronchite* dahi pek muazzab etmektedir, geceleri biraz ilâç içiyorum.

Fî 23 Kânunievvel [4 Ocak 1889].

/8/ Dün germâbeye gitmiştim, bugün *déjeuner*'de misafir olduğundan birlikte taam ettikten sonra mevlûd-ı İsâ⁶ münasebetiyle Madam Mavrogordato'ya gidip bir saatten ziyade pek hoş vakit geçirdiğim gibi birçok zevat ile dahi görüştüm. *Dîner*'den sonra biraz dikiş dikip Muhsin Han'ın teşrif edeceğini bildiğim için *toilette*'imi yaptım. Nezdinde altı kişi bulunduğu hâlde teşrif edip

5 1889 yılı başlamıştır.

6 Ortodoks dünyanın büyük kısmında ve Ermeni kilisesinde Milâdi takvimle 6 Ocak'ta kutlanan Noel'den söz edilmektedir.

bu gece geçen hafta istîzân etmiş bulunduklarından *R'*yi ^{Reşad}7 *présenter* ettiler; gece yarısına pek çok gülüp eğlendik; Mösyö Devlet'le ben bi'l-münavebe piyano çalıp 4 *mains* dahi yaptık.

Fî 25 Kânunievvel [6 Ocak 1889].

Yine birkaç günlerdir validemin keyifsizliği şiddetle tezâyüd ettiği cihetle ateş içindeyim, nadiren odasından dışarı çıkabiliyorum; geçen gece kendisine şiddetli bir *crise* [kriz] geldiği esnada⁸ odasından çıkmayacak hâlde olan hasta gece saat dokuzda yukarı pederimin yatak odasına gittiğini iştittim için bittabi koşarak kendisini takip ettim, ve on ikiye kadar odasına getirmiş bulduğum hâlde nezdinden ayrılamayıp ancak sabahleyin biraz uyudum. Dün Doktor (Servişe)⁹ gelip kendisini muayene ettiğinde yine her hekimin kavlini tekrar ile muâlece ile mümkün mertebe hayatı kendisine *agréable* gösterebilmeye çalışmaktan /9/ başka bir şeye hiçbir doktorun iktidarı taalluk etmeyeceğini söyledi; feryâd... feryâd... yüz bin hayf.....

Çarşamba günü Madam (Huber) Efendi ve E. ^{Ekm}10 teşrif etmişler idi. Bir saat kadar onlar ile görüştüm, dün ise Münif Paşa teşrif ettiklerinden bir saat dahi kendisiyle mülâkat ettik.

Fî 31 Kânunievvel sene 304 [12 Ocak 1889].

Dün akşam üzeri hava almak üzere bir saat kadar sokağa çıktım, bugün saat dokuzda idi ki Âsaf Bey'in teşrifini haber verdiler. İki saat kadar kendisiyle görüştük bu esnada Madam (Rozental) kerimesi ve kocasıyla beraber teşrif etmeleriyle onları yek diğerine *présenter* ettim. Âsaf Bey gittiğinin akîbinde idi ki *Dj.* ve *R.* teşrif ettiler, biraz dahi kendileriyle görüştük, misafirin cümlesi gittiğinde saat on ikiye gelmiş idi. Münirciğim ise Âsaf Bey'le görüştüğüm esnada mektebe gitti.

Fî 1 Kânunîsani sene 304 [13 Ocak 1889].

-
- 7 “Reşad” ismi sonradan farklı bir kalemle yazılmış, böylece *R'*nin kimliği açıklanmıştır.
- 8 Bu kelime metne sonradan kurşun kalemle, “cihetle” kelimesinin üzeri karalanarak eklenmiştir.
- 9 Dönemde asıl adı Seroppe Viçenyan (1815-1897) olan meşhur bir Doktor Servişen Efendi vardır. Bkz. Rifat Vedat Yıldırım, *Türkiyede Adli Tıp Eğitiminin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 29 vd. Nigâr Hanım'ın Servişe olarak yazdığı isim büyük ihtimalle bu doktora aittir.
- 10 *E*'nin yanına sonradan kurşun kalemle “Ekrem” yazılmış, bu kimlik bir kez daha açıklanmıştır.

Dün bütün gün validemin nezdinde bulundum, bugün ise mutadımdan evvel *déjeuner* edip Nişantaşı'nda İsmail Bey'in haremine, ondan Madam Râif Paşa'ya gittim; Madam Râif Paşa'da Sadullah Paşazâde Nusret Bey bulunduğundan hayli piyano çaldı dinledik. Gösterdikleri arzu üzerine ben dahi çaldım. Oradan çıkıp Madam (Huber) Efendi'nin /10/ vizitasını iade etmek üzere oraya gittimse de evde bulunmadığından bir kart bırakıp biraz *modiste*'in hanesine gittim. Orada¹¹ tramvaya râkiben Galatasaray'na geldiğimde kuyumcuya uğradım, saat on ikiye çeyrek kalarak ise haneme avdet ettim, leke'l-hamd validemi müsterih buldum. Emr-i tedavisinde etibbâ itiraf-ı acz ettiği hâlde ona iade-i sıhhat etmek Cenâb-ı Hakk'ın kudret-i nâ-mütenâhîsine karşı pek âsândır! Ve o Hâlik'in ki lûtf u inayeti bî-pâyândır; yine ondan kat-ı ümid etmem, inşaallah valideme iade-i afiyetle beni mesrûrül-fuâd eyler.

Fî 3 Kânunısani [15 Ocak 1889].

Bugün sabahdan akşama kadar validemin odasında gâh derse çalışıp gâh dikiş dikerek vakit geçirdim. *Déjeuner*'den sonra Sâre Hanım'a bir kâğıt yazıp davet ettimse de hanesinde bulunmadığı cevabını getirdiler. Akşam üzeri pederim geldiğinde: geçen gün Münif Paşa'nın teşrifinde kendisiyle yüzük ve firuze taşı bahsi geçtiği sırada Tahran'dan¹² bir hayli getirdiğini ve rıza gösterir isem bir tane dahi bana vereceğini söylemesi üzerine bittabi teşekkür etmiştim. Bugün pederim kendisini görmeye gitmiş ve müşarunileyh dahi yalnız taş vermeyip ufak bir firuze ve etrafı ufak taşlar ile tezyin olunmuş küçük bir yüzük irsal etmiş, kendisi müsinn ve muhterem bir zât bulunduğundan işbu hediyesinden memnun oldum. *Dîner*'den sonra saat dörde kadar Münir'immin dikişiyle meşgul olup beş buçuğa kadar dahi pederimin arzusu üzerine piyano çaldım.

Fî 4 Kânunısani [16 Ocak 1889].

/11/ Perşembe günü saat dokuza kadar validemin nezdinde bulundum, saat dokuzda idi ki Münif Paşa'dan aldı[ğ]ı yüzük biraz parmağımı sıkıdığı cihetle genişletmek üzere yarım saat içinde kuyumcuya gidip geldim. Dün sabah dersimi alıp *déjeuner* dahi ettikten sonra yine ders yazmakta iken Madam *Loebel* validesiyle beraber teşrif etti, ve biraz sonra Üsküdar'dan süt validem geldi. Bir gün evvel mezkûrenin oğlu Âsım Bey bir memuriyet talebiyle gelip, pederim bazı zevâta müracaat etmesini rica etmişti. Ben

11 Bu kelime daha sonra kurşun kalemle karalanmıştır.

12 Münif Paşa elçilik göreviyle Tahran'da bulunmuştur.

dahi, icabı takdirinde ben de Münif Paşa Hazretleri'ne söyleyeceğimi söz verdim; dün validesiyle dahi buna dair hayli söz teati olundu. Akşam üzere Madam *Loebel* gitmek üzere iken bana dahi biraz çıkmayı teklif ettiklerinde cuma gününü fırsat addederek biraz hava almak üzere çıktım da rüzgâr şedid olduğundan Beyoğlu'nda kalabalık yok idi. Geceyi süt validem ve validemle geçirdim. Bugün saat üç buçukta yataktan çıkıp davadan bir haber almak emeliyle dörtte dahi evden çıktık, vekilin hanesine gittim: Hisar'daki sahilhanenin İhsan Bey üzerinde olan hissesi haczettirilmek üzere ise de devâire yeniden bir mecelle gelip ve onda dâyinlerin vakf olan emlâki hodge-hod fûruht ettirilmemesi emr olunduğuyçün mahkemeden elde bulunan ilâm kuvvetiyle bir emir çıkartılmak lâzım geldiğini ve badezîn ona teşebbüs edeceğini söyledi.¹³ Oradan şifalı çeşmesinde Nergis'in hanesine gitmek /12/ istedimse de hanesini sühûletle bulmadığım için Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesini görmek üzere Mehmed Paşa Yokuşu'ndaki Buhara Dergâhı'na gittim. Naciye Hanım hanesinde değil idi, binâenaleyh bu defa iyi sual etmek fikriyle yine Nergis'e avdete mecbur oldum ve hanesini buldum, bir buçuk saat tevakkufum esnasında orada *déjeuner* edip bir arabaya râkiben Şehzâdebaşı'nda Naciye Hanım'a ve arabayı savmadığım için ondan Fil Yokuşu'na Mevhibe Hanım'a gittim. Orada bir buçuk saat vakit geçirdiğim esnada dünkü gazetede *S. M*'in İstanbul'a geldiği muharrer bulunduğunu söylediler. Saat onda Unkapanı Köprüsü'ne inip bir kayığa râkiben Galata'ya ve ondan tramvay ile Galatasaray'ı gelip kuyumcuya uğradım, yüzükleri hazır bulduğum cihetle alıp on birde eve geldim. Münirciğim mektepten gelmiş idi, *dîner*'den sonra Almanca dersime bakıp saat beşte yatağa girdimse de uyumak mümkün olmadığı cihetle yine kalkıp gayet latif olan mehtâbı bir hayli temâşâ ettikten sonra bu jurnalimi yazdım; şimdi saat tam sekizdir.

Fî 7 Kânunısanî [19 Ocak 1889].

/13/ Dünkü gün ehîbbâdan *A. déjeuner*'ye meduvv bulunduğundan teşrif etti; birlikte taamdan sonra iki saat kadar musâhabe ettik, ve *Efsûs*'un tercümesini kendisine âriyeten verdim. Azimetinden sonra Almanca dersi yazıp ben dahi çay içmek üzere Madam Hobe'ye¹⁴ meduvv bulunduğumdan gittim, gittiğimde

13 İfade açık olmamakla birlikte; boşanmanın gerçekleşebilmesi için İhsan Bey'in, Nigâr Hanım'a ödemesi gereken meblağları ödeyemediği; bu yüzden İhsan Bey'in Rumeli Hisarı'ndaki yalıda sahip olduğu hisseye haciz konulmasının mahkemece kararlaştırıldığı ancak yeni çıkan bir kanun gereğince bu işlem için de yeni bir mahkeme kararına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

14 Bu isim metne sonradan kurşun kalemle ve eski harflerle cıklenmiştir.

yalnız idiyse de sonra bir *Baronne* teşrif ettiği cihetle cümleten musâhabe edildi. Azimetim esnasında, Münif Paşa Hazretleri'nin hakkımda teveccühü pek ziyade olduğunu bildiği cihetle kendisine birinci rütbeden nişan-ı şefkat¹⁵ almasını müşârûnileyhten rica etmeliğimi ve mukabeleten kendisi dahi paşâyı müşârûnileyhe benim hakkımda o yolda bir ricada bulunacağını söyledi, Münif Paşa'yı gördüğüm zaman söyleyeceğimi vaad ettim. Bugün validemle musâhabe ederken komşumuz Cemile Hanım teşrif etmişti, kendisi musâhabesi dinlenir, söz anlar bir hanım olduğu cihetle iki saat kadar birlikte vakit geçirdik. Akşam üzeri pederim geldiğinde Almanca dersimi aldım. Biraz sonra *Dj. O.* ve hemşiresiyle misafirleri bulunan madam beraber olarak teşrif ettiler, *Dj.* muhâzarasından pek ziyade hoşlandığım bir zât olduğu cihetle epeyce güldüm. *S. M*'in vusûlü hakkında edilen rivayeti tezkib edip birkaç güne kadar geleceğini söylediler. *Dîner*'den sonra biraz piyano çaldım.

Fî 9 Kânunısanî [21 Ocak 1889].

/14/ Bugün üç gündür daima validemin nezdinde bulunup bazen Almancaya çalışarak ve bazen kendisine gelen misafirler ile görüşmekteyim. Bu sabah yataktan çıktığımdan biraz sonra iki ay evvel gelen (Fehime) ismindeki hizmetçi kızın gittiğini haber verdiler; ne valideynimi ve ne de beni veda etmeden gidişi mûcib-i hayret oldu. Hiçbir kimse tarafından bir haşin söz işitmediği gibi biraz evvel yeni bir kat esvâb vermiş olduğum hâlde neden müşteki olduğu bilinemez. Hayatım pek ziyade *monotonie* bir hâlde güzêrân eylemektedir. Divan Yolu'ndan valideynim nezdine geleli üç buçuk sene olduğu hâlde bu kış kadar can sıkıntısıyla geçirdiğim hiçbir mevsim olmamış idi; bu hâlde sebep ise zavallı valideciğimin keyifsizliğidir. Cenâb-ı Hakk âdildir! İnşallah kariben iade-i âfiyet eyler de ben dahi bu hâl-i vahdetimle başka bir eğlenceye yani daimi bir refike malik olmadığım için en ziyade mûcib-i inşirahım olan ahababım ile güzel âlemler geçiririm. Gündüz canım pek sıkıldığı cihetle Beyoğlu'na adam gönderip kâğıt kanava ve levazımını getirtmiş idim, *dîner*'den sonra iki saat onu işledim. Üç gündür hava gayet bozuk, tabiatın bu hâli büsbütün insanı meyûs ediyor! Hele benim gibi yalnızlık içinde hayatını geçirmeye mahkûm olanlar,

15 Nişan-ı Şefkat: II. Abdülhamid zamanında kadınlara mahsus olmak üzere verilen bu nişanın üç derecesi vardır. Şefkat Nişanı olan kadınlardan bazıları: Hatice Nakiye, Leylâ Saz, Fatma Aliye, Makbule Leman, Fatma Fahrünnisa, Madam Gülnar (Olga Lebedeva), Mrs. Maks Müller, Halide Edip, Safiye Hanım, Şadiye Hanım. Nigâr Hanım'a da bu sayfanın yazılışından dokuz yıl sonra, 1898'de II. dereceden bir Şefkat Nişanı verilmiştir.

ondan daha ziyade müteessir olur; zira berf ü bârân nüzulü münasebetiyle ehibbânın teşrifinden dahi nevmid oluyor.

Fi 12 Kânunısani [24 Ocak 1889].

/15/ Evvelki günü alelâde geçirdim. Dün sabah asabım bozuk bulunduğu cihetle ufak bir şeye hiddetlenip şiddetle ağlamakta olduğum esnada idi ki Madam Hobe'den bir *invitation* [davet] aldım, ve gideceğime dair cevap verdim. Saat sekizde E. teşrif etti; gözlerimden ağlamış olduğumu hissettiği cihetle gayet şakrak ve şuh bulunarak teessürâtımı def'e çalışması pek ziyade ama hakikaten pek ziyade hoşuma gitti. Bana iki paket sigara getirmiş idi ki paketlerin üzeri kendisi tarafından yağlı boya Paşabahçesi'nin bir gündüzü, bir de mehtâbı tasvir eder *miniature*'ü yapılmış idi. Ne nazikâne sigara getiriş!

Dîner'den evvel biraz hayâle vüsat verip bade't-taam dahi gâh musâhabe ve gâh şiir okuyarak gece yarısından bir saat sonraya kadar pek hoş vakit geçirdik. Bu sabah yatak odamdan kendisinin kalkmış olduğunu işitip saat birde bir *robe de chambre* giyip salona gittiysem de yetişemedim, Ada'ya gitmek fikri ile erken çıkacağını akşamdan söylemiş bulunduğundan gitmişti.

Bugün sabahleyin Münirciğimle beraber germâbeye gidip *midî*'den evvel avdet ettik, saat dokuzda S. M'in teşrifini haber verdiler. Perşembe günü İstanbul'a gelmiş, bir saat mülâkat edip gitti. *Dîner*'den sonra alafranga saat dokuzda pederimle beraber Madam Hobe'ye gittik; dostlarımdan Münif Paşa ve Muhsin Han* orada idiler. Gece yarısından sonraya kadar pek çok gülüp söyleştığımız gibi Madam Hobe ve ben birer parça *musique* dahiyaptık. Gelecek pazara yine davet etti.

*Refikleriyle beraber bütün süfera ve sefaret kâtipleri.¹⁶

Fi 15 Kânunısani [27 Ocak 1889].

/16/ Dün *déjeuner*'den sonra validemin nezdinde *broderie* ile meşgul iken Madam *Mavrogortado* ve Madam *Foseolo*'nun teşrifini haber verdiler. *Après-midi*'yi [öğleden sonra] kendileriyle beraber geçirdim. Gece yine *broderie* ile vakit geçirip yatağa girdikten sonra dahi okudum. Bugün saat sekizde yine validemin odasında o işle meşgul iken Âsaf Bey'in teşrifini haber vermeleriyle *salon*'a çıktım ve iki saat kendisiyle musâhabe ettik; geçen defaki teşrifinde uykusuzluktan şikâyet ettiğim cihetle, kendisine Almanya'da bir doktorun tavsiye ettiği bir ilâç pek ziyade faide etmiş¹⁷ olduğundan, bana dahi getireceğini vaad

16 Bu açıklama sayfanın yanına farklı bir kalemle sonradan yazılmıştır.

17 Bu kelime metne sonradan eklenmiştir.

etmişti. Bugün hem bir kuvvetli *cachet* [tablet] ve hem de reçetesini getirmiş bulunduğundan pek ziyade memnun oldum.

Fî 17 Kânunısani [29 Ocak 1889].

Dün sabah yatakta çay içtiğimin akibinde nezdime komşu Hacer Hanım'ı alıp *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıktım. Mübâyaa ettiğim *peluche*'u *modiste*'e bırakıp *midi*'den bir saat sonra eve geldim. *Déjeuner* edip pederimin nezdine çıktığımda: Zât-ı Hazreti Şehriyârî tarafından davet olunup bir hafta için şehrimize gelmiş olan müteallim-i meşhur Macar (Vambéry)nin¹⁸ cumartesi günü çay içmek üzere bize teşrif edeceğini söyledi. Gece müşârunileyhe takdim /17/ olunmak üzere bir *signet* işlemeye başladım. Bugün *midi*'ye kadar dersi yazıp bade't-taam validem haber aldığı bir hocaya keyifsizliğine baktırmak üzere gitmekliğimi birkaç günlerdir ısrar ettiğinden gittim. Tophane'den bir kayığa râkiben Sirkeci'ye çıkıp evvelâ Nuruosmaniye cihetinde olduğunu tarif ettikleri hocaya gittimse de orada bulunmadığından oradan yayan Mahmutpaşa'ya inip birçok arayıp dolaştıktan sonra Musevi (Behor Levi) yi bulup baktırdım: Validemin keyifsizliği için netice vahim değildir deyip kendim için baktırdığımda zevcden ikbâlîm olmamakla beraber hiçbir vakit dahi sefalet çekmeyeceğimi ve bir rahim hastalığına mübtelâ bulunup eğer tedavi ettirmezsem neticesi pek fena olacağını söyleyip, gerek validemin keyifsizliğini ve gerek benim İhsan'dan müfâratat edip edemeyeceğimi lâıykıyla anlamak için gece bakmaya lüzum olduğundan, bir iki gün sonra tekrar gitmekliğimi söylediği sırada eğer hastalığının tedavisinde ihmal edersem az vakit zarfında tek mil dişlerim döküleceğinden, ona imkân vermemek üzere kendisine altı lira verip tarifedeceği surette dahi kendimi tedavi etmekliğimi ilâve-i makal eyledi. Her şeyi Cenâb-ı Hakk'tan bilen bir tam mutekidin bu yolda vâhî sözleri ne kadar garip göreceği vâreste-i külfet-i izah ise de yine bu yolda hoşâ gitmeyecek sözler tefevvüh ettiğinden gittiğime nedamet ettim. Mahmutpaşa'dan bazı ufak tefek alarak Köprü'ye indim. Galata'da /18/ tramvaya binip Galatasaray'da saatçiye uğramak üzere indim, bugün dahi saat hazır olmakla beraber üzerinde bazı çizikler peydâ olmuş bulunduğundan onları izale etmesi için yine bıraktım. Eve geldiğimde İhsan Bey'in pederinin vekilharcı kapıyı açmakla hayret edip ne istediğini sorduğumda İhsan Bey tarafından mektup getirmiş olduğunu beyan

18 Arminius Vambéry: Meşhur Macar Türkolog, seyyah ve şarkiyatçı. İstanbul'a gelen ünlü Macarların birçoğunun Macar Osman Paşa'yı ziyaret ettiği günlükler boyunca görülür. Vambéry bu simaların en dikkat çekicilerinden biridir ve Nigâr Hanım'ın 19 Kânunısani 1304 [31 Ocak 1889] notlarından Vambéry'nin II. Abdülhamid'in davetlisi olarak "bir hafta için" İstanbul'da olduğu anlaşılmaktadır.

edip behemehâl dahi cevap istediklerini söyledi. Mektubu mütâlaa ettiğimde yine itilâfı teklif ile son defa olmak üzere kat'î bir cevap vermeliğimi rica ettiğini gördüm.....! Heyhât!

O kadar *naïve* [saf] olmadığım için kabahat bende değil beni hâşâ yaratanda olmak lâzım gelir; acaba İhsan bilmez mi ki bana bu itilâfı yine teklif edişî teveccühünden olmayıp mahzâ vekil veya daha doğrusu şeriat hukuku tediye kendisini icbar edeceğini hissettiği için bu mesleği yeniden ihtiyar ettiğini düşünebilirim? Bittabi getiren adama şimdilik cevap olmayıp icab ederse sonra irsal olunacağı cevabını verdim.

Fî 19 Kânunısani sene 304 [31 Ocak 1889].

Cuma günü saat ona yakın evden çıkıp bir saatten ziyade Beyoğlu'nda gezdim, *S. M. dîner*'ye meduvv idiyse de gelmedi; gündüz adamı gelip mâbeyinden arandığını söylemiş idi. Dün akşam dahi müsafireten şehrimizde bulunan âlim-i meşhur¹⁹ çay içmeye davetli iken müşarunileyh dahi saraydan davet olunduğu cihetle bittabi gelemedi. Bugün dersimi alıp *midî*'den sonra biraz piyano çaldım, bir saat dahi Almanca yazdıktan sonra /19/ *Tche*'nin teşrifini haber verdiler: İki saate yakın kendisiyle musâhabe ettik. Akşam üzeri Madam Hobe'den aldığım bir kartta yine keyifsiz bulunduğundan bu akşamki *rêunion*'un [toplantı] vuku bulmayacağını yazıyor idi. Biz dahi pederimle beraber *dîner*'den sonra *Ohannés* Han'ın hanesine gittik. Muhsin Han ve Mösyö Devlet orada bulunduklarından gece yarısına kadar pek iyi eğlendik.

Fî 22 Kânunısani [3 Şubat 1889].

Pazartesi günü validemle bulundum, salı günü hem İhsan Bey'den aldığım mektubu gösterip hem de bir malûmat almak üzere vekile gittim. Şifâ-yı sadrı mûcib olacak hiçbir şey haber almadan oradan çıkıp validemin gitmekliğini ekiden tembih ettiği hocalara gittim. Yahudi yine saçma söyleyip Türk hoca ise okunmak üzere çamaşırını irsal etmek lâzım geldiğini söyledi. Mahmud Paşa Çarşısı'ndan biraz *emplette* yapıp saat sekizde avdet ettim. Akşam üzeri Madam *Zemp* ve Matmazel *Cothard* teşrif ettiler. Çarşamba günü Doktor Kunoş²⁰ *déjeuner*'ye meduvv bulunduğundan birlikte taam ettikten sonra ben

19 Vambery'den söz edilmektedir.

20 İgnas Kunoş: Vambery'nin öğrencisi ünlü Macar Türkolog. İstanbul'a ilk gelişi Ahmet Vefik Paşa ile görüşmüş, Buhara (Özbekler) Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi'yi ziyaret etmiş, Nigâr Hanım'ın babası Macar Osman Bey ile tanışmıştır. Kunoş'un ortaoyunu seyretmek için Eskişehir'e giderken bindiği trende -İzmit'e kadar- Mekteb-i Harbiye'nin hocalarından Osman Bey de vardır. Günlüklerde Kunoş'un, İstanbul'da

piyanoda Macar ve Türk havaları çaldım. Hediye olmak üzere iki nüsha âsâr-ı kalemiyyesini getirmiş olduğundan ben dahi kendisine *Efîûs* ile bir *signet* takdim ettim. Saat sekize yakın Mösyö Devlet gelip Beyoğlu Mutasarrıfı Ârif Bey'e gitmek üzere pederimin refâkatini rica ettiğinden cümleten gittiler. Dünkü çarşamba günü için on gün evvelki teşriflerinde Madam (Mavrogordato)ya ve Madam (Foseolo)ya gitmek /20/ üzere saat alafranga ikide gideceğimi vaad etmiştim; hâlbuki pederim dahi gitmek arzusunda bulunup Mösyö Devlet'in ricasını dahi terk edemediğinden bir saate kadar avdet edebilirse kendisini bekleyeceğimi söz verdim. Bu münasebetle saat ikide Madam (Mavrogordato) da bulunamadığından hanesine gittiğimde henüz kendisi çıkmış olup pederimi orada bana muntazır bulduğum cihetle hanesini göstermek için orada bir de uşak olup Madam (Foseolo)ya gittik. Bir saat kadar devam eden mülâkat esnasında hane sahibesi epeyce piyano çaldı. Gece gerek bir gün evvelki yorgunluk ve gerek dünkü sa'b cihetiyle erken yattım. Bugün daima validemin yanında idim, akşam üzeri yine İhsan Bey'den bir mektup geldi. Mündericâtı bir hafta evvelki mektubuna elân cevap alamadığı ve onu yazmaktan maksadı ise taleb-i merhamet olmayıp lâ veya ne'am tahriren ve hemhâl bir cevap temenni ettiğinden ibaretti. Yine getiren adama cevap olmadığını söyledim, gitti. Vekile gönderdiğim adam gelip nafaka olmak üzere İhsan Bey'in maaşından kestirilen mâhiye üçer yüz kuruştan dört aylık terâküm edip güya cumartesi günü meblağ-ı mezbûru vekil kendisine teslim etmek üzere yine gitmesini tembih ettiğini

bulunduğu süreler içinde Macar Osman Paşa'nın evine sık sık geldiği, çoğu Macar olan sanatkâr ve âlimleri de beraberinde getirdiği görülür.

Kunoş'un, *Türk Halk Edebiyatı*'ndaki derlemelerinden biri Nigâr Hanım'ın annesinden dinlediği bir masaldır; Ignác Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, Haz. Tuncer Gülensoy, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 86 vd.

Kunoş *Türkçe Ninniler* adlı derlemesinde de anonim olmayan ninnilerin bir örneği olarak Nigâr Hanım'ın nazmettiği bir ninniden ilk iki kıtaya yer vermiştir; Ignác Kúnos, *Türkçe Ninniler*, Yayına Hazırlayan Nilgün Çıblak Coşkun, Otorite Yay., Ankara 2013, s. 51; söz konusu kıtalar şunlardır:

Hak seni itdi bana ihsân (Münir)
Eylesün hakkında eltâfin kesir
Lutf ile virsün sana hüsn-i semir
Sen niçün bir meleksin bi-nażir

Hüsn-i ahlâk eyleyüb ihsân sana
Lutfını göstereşün Allâh'ım bana
Yâdigâr-ı ömürsün sen bi-bahâ
Vâleden eyler mi senden iştikâ

söyledi.²¹ *Dîner*'den sonra leke'l-hamd validem biraz müsterih bulunduğundan bir saat piyano çaldım, bugün İhsan Bey'den aldığım mektubu vekile yazdığım bir tezkireye leff edip cumartesi günü götürülmesi için verdim.

Fi 26 Kânunısani [7 Şubat 1889].

/21/ Cuma, cumartesi ve pazar günlerini alelâde geçirdim. Bir hafta evvelden pederim ile *Ohannés* Han'a meduvv bulunduğum hâlde pazar günü yine haber gelmekle gece saat alaturka bire yakın *dîner*'ye gittik. *S. M.* dahi oradaydı. Son zamanlarda vaki olan muamelât-ı gayr-ı lâıykasından dolayı pek çok istirham-ı afv ettiği gibi tarafından Muhsin Han dahi temenni-yi affetti. *Dîner* esnasında ve bade't-taam pek güzel vakit geçirildiği gibi mütemadiyen Devlet dahi piyano çalmakta idi. *S. M.* müsaade isteyerek perşembe günü akşam geleceğini söylemesi ile güzel sesli *N*'nin dahi beraber gelmesini rica ettiğim sırada yakın bulunan Cevad Han dahi sefir ile gelmek arzusunu beyan etmesiyle bittabi mücib-i mefharet olacağı cevabını verdim. Dün sabah *Ohannés* Han'a dahi bir tezkire yazıp hemşireleri, kerimesi Nevruz Han ve Devlet ile *dîner*'ye davet ettim. *Midî*'den sonra karar öyle verilmiş bulunduğundan Cevad Han geldi, iki saatten ziyade musâhabe ettik. Bugün validemle musâhabe ederken Madam *Rosenthal*'den bir mektup ile kerimesi lisanından tahririni rica ettikleri nutuk yazılmasıçün yaldızlı bir kâğıt geldi. *Déjeuner* ettiğimin akibinde idi ki *Ohannés* Han tarafından bir mektup ile İzmir'den incir ile üzüm geldi. Dün kendisine gönderdiğim mektuba leff ettiğim bir *signe*'ye mukabeleten beni bu suretle yâd edişi pek ziyade mücib-i memnuniyet oldu. Saat yedide *emplette* yapmak üzere sokağa çıkıp on buçukta avdet ettiğimde *E*'nin gelip gittiğini ve Muhsin Han tarafından bir kâğıt geldiğini haber /22/ verdiler: Mektubun mündericâtı perşembe günü Rusya Sefareti'ne söz vermiş bulunduğu hâlde nasılsa davet ettiğim geceyi unutmuş bulunduğundan işbu daveti yevm-i âhire talik etmekliğim talebinden ibaret idi. Ben dahi kendisine yazdığım cevapta cumaya talik ile *dîner*'den sonra *S. M.*'e bir mektup yazıp beyan-ı hâl ettiğim sırada müşârünileyh perşembeden başka her akşam sarayda bulunduğundan bahsetmiş bulunduğu cihetle yine yevm-i mezkûrda *N.* ile ve mümkün olursa cuma akşamı dahi teşrifi mücib-i memnuniyet olacağını yazdım.

Fi 31 Kânunısani 304 [12 Şubat 1889].

21 Boşanma davası sürerken İhsan Bey'in Nigâr Hanım'a barışmak için mektuplar yazdığı, bunlara olumlu ya da olumsuz bir cevap beklediği görülmektedir. Diğer yandan avukat, İhsan Bey'in maaşından kesilen aylık 300'er kuruştan dört aylık meblağı cumartesi günü teslim edeceğini bildirmektedir.

Dün *déjeuner*'den sonra meşhur *artiste* [sanatkâr] Madam (Grosser) zevci Mösyö (Kunoş) ile teşrif etti. Kadının piyano çalışına hakikaten hayran oldum. Bugün biraz nâ-mizac bulunmakla beraber yarım saat kadar komşuya gidip sair zamanımı derse bakmak ve validemin nezdinde bulunmakla geçirdim. Akşam üzeri vekile gönderdiğim adam gelip hem kendisinden bir tezkire ve hem de nafaka olarak tahsil ettiği 4 aylık getirdi ki 1184 kuruştan ibaretti. *Toilette*'imi yapıp misafirlerimi intizar etmek üzere saat on ikide *salon*'a çıktım. Saat bire yakın N. ve bir buçukta S. M. teşrif ettiler. Diner esnasında pek çok güldüğümüz gibi sonra leke'l-hamd validem dahi biraz *salon*'a çıktığından gece yarısına kadar N'in ^{Nazim}22 güzel sesini ve notasını dinledik ve hakikaten pek hoş vakit geçirdik.

Fî 2 Şubat sene 304 [14 Şubat 1889].

/23/ Cuma günü *diner*'ye davetlilerim bulunduğundan sofraya ve sâireye nezaret eyleyip henüz yatak odama çıkmış idim ki Münif Paşa'nın teşrifini haber verdiler, bir *robe de chambre* giyip kendisini kabul ettim. Esnâ-yı musâhabede akşam (Muhsin) Han, (Cevad) Han, (Ohannes) Han, Ohannes Han'ın hemşiresi, (Nazîm) Bey, (Münir) Bey ve Mösyö (Devlet) davetli olduklarından kendisinin dahi *diner*'ye kalmasını teklif ettiğimde kemâl-i nezâketinden der-ân kabul etti. Sabahleyin (Artaki) Han'dan aldığım bir tezkirede evvelce başka bir yere söz vermiş bulunduğundan gelemeyeceğiyçün istirham-ı afv eyliyordu. Davetlilerimizden evvel *à l'improviste* [beklenmedik şekilde] Cemil Bey teşrif edip Münir, Nazîm ve Devlet'ten başka davetlilerimiz teşrif ettiler. Münir mâbeyinde bulunacağı için gelmekte itizâr etmiştiyse de Devlet ve Nazîm'ın hem gelmeyip hem de hiçbir şey yazmayışları mûcib-i hayret oldu. *Musicien*'ler gelmediği hâlde *diner* esnasında ve sonra gece yarısına kadar pek güzel eğlendik, alafranga ve alaturka epeyce piyano çaldım. Cumartesi gününü alelâde geçirdim. Münirciğimi almak üzere adam gidip *privé* olduğu için giden yine yalnız gelmekle beraber yarın gidip kendisini almasını çocuk tembih ettiğini söyledi. İki gece yorgun ve uykusuz bulunduğum cihetle saat üçte yatağıma girip Almanca dersime bakmakta iken (Ekrem) Bey'in teşrifini haber vermeleriyle tekrar giyinip kendisini kabul ettim. Saat beşe kadar musâhabe ettik. Yine yatağa girdiğimde uyuyamadığım için *somnifer* aldım. Pazar günü Madam (Rozental)e *déjeuner*'ye meduvv bulunduğum cihetle hava gayet bozuk olduğu hâlde pederimle beraber gittik. /24/ Bade't-taam kerimesi lisanından yazdığım

22 N'nin yanına daha sonra farklı bir kalemle "Nazîm" notu düşülerek N'nin kimliği açıklanmıştır.

nutku okuyup tercüme ettiğimde bütün familya bir suret-i harikulâdede teşekküratta bulundular ve takdim edeceği hanım sultanın velîme cemiyeti²³ yarından itibaren bed' edeceğini söylediler. Eve geldiğimizde saat on bir ve Münir'im mektepten gelmiş idi. Saat on ikide Mösyö Devlet gelip istidâ-yı afv etmesiyle bittabi beyan ettiği mazeret kabul olunup pederim işahsızlıktan ve Münir'im ise *caprice*'den [kapris] sofraya inmedikleri cihetle *tête à tête* taam edip, gece *Ohannés* Han'a bir kart yazarak Devlet bizde olduğu için sefir hazretleriyle teşrifini rica ettimse de orada bulunmadıkları cevabını getirdiler. Gece yarısına kadar gâh Devlet piyano çalıp gâh ise musâhabe ettik. Bugün *déjeuner*'den sonra validem, Hacer Hanım'a gitmekliğim için pek ziyade teşvik ettiğinden gittim. Vefika Hanım dahi orada bulunmakla iki saatten ziyade görüştük. Oradan Madam *Tugini*'ye ve hanesinde bulunmadığı için Madam *Lecoq* Paşa'ya gittim, eve geldiğimde saat on iki idi.

Fi 6 Şubat [18 Şubat 1889].

Evvelki gün vücudca muzdarib olduğum için validemin odasında saat ona kadar yattım, bu esnada Nazîm Bey'in teşrifini haber verdiler; mîr-i mûmâileyh cuma günü akşamki hareketinden dolayı istifâ-yı kusur etmek üzere gelmişti. Biraz sonra matmazel doktor dahi geldi, bir müddet musâhabeden sonra vuku bulan istirhamım üzerine Nazîm Bey birkaç şarkı okudu. Mukaddema kabul ettiğim hâlde haftada iki defa gelip /25/ bana şarkı geçmeyi teklif ettiğinde reddetmiş idiysem de bu defa sedasını dinlerken fevkalâde mütelezziz olduğum bir dakikada o vaadini ihtar ile teşrifini rica ettim, kendisi dahi cuma ve pazar günleri geleceğine dair söz verdi.

Dün sabah pederim validemi tedavi ettirmek için *homéopate*²⁴ getirdi. Zira doktorların tedavisinden hiçbir gûne faide görülemiyor, binâenaleyh bir de bu surete müracaat etmeği düşündük. Dün ve bugün mütemediyen validemin nezdinde bulunup ilâçlarına dikkat ettim, inşaallah Cenâb-ı Hakk inayet eyler de iade-i sıhhat eyler.

Fi 9 Şubat [21 Şubat 1889].

Sabahleyin pederimden Almanca dersimi alıp validemin odasında bir de misafir bulunduğu hâlde otururken Nazîm Bey teşrif etti, taamdan evvel biraz

23 Madam *Rosenthal*'in kızının, hanım sultanlardan birinin düğün töreninde bir nutuk okuyacağı anlaşılmaktadır.

24 Homéopathe [homeopati]: Bir hastalığa sebep olan maddelerin çok düşük dozlarda hastaya verilmesiyle uygulanan alternatif bir tıp yöntemi. Nigâr Hanım'ın *homéopate* olarak zikrettiği kişinin eve gelerek bu yöntemi uyguladığı anlaşılmaktadır.

hayâle vüsat verip birinci defa olarak dahi kendisi lağvta²⁵ ile çaldığı hâlde Hicazkâr bir şarkı geçtim. Pederim yalnız *déjeuner* etmiş bulunduğundan biz dahi *tête à tête* yemek yedik, bade't-taam şarkıyı ikmâl ettikten sonra gitti.

Yine bir saat validemin nezdinde bulundum. Cuma günü teşriflerini kendim tayin etmiş olduğum Cevad Han, Reşad Bey ve Mösyö Devlet teşrif ettiler. Reşad Bey hakikaten hoşgû bir zât-ı muhterem olduğu cihetle esnâ-yı mülâkatta pek çok güldüğümüz gibi Devlet dahi biraz piyano çaldı. *Dîner*'den sonra yine valideme şedid bir *attaque* [nöbet] geldi, gündüz biraz güldüğümü gece o suret-i müthişe ile iade etmiş oldum. Yâ Rabbî nereye gitsem felâket beni /26/ takip ediyor! Bunların cümlesi sendendir, fakat yine sana malûmdur ki hiçbirisine kesb-i liyâkat edecek hiçbir gûne denâet ve hıyanette bulunmadım; onun için bu ızdırabât-ı maddiye ve maneviyenin mükâfatını yine senden ümid eylerim. Sabahleyin Madam *Mavrogordato*'dan aldığım bir kartta pazar günü çay içmeğe davet ediyordu, kati bir cevap vermedim.

Fî 10 Şubat [22 Şubat 1889].

Dün bütün günümü validemin nezdinde ilâçlarına dikkat ederek geçirdim, akşam üzeri Münirciğim mektepten geldiğinde kendisini yıkayıp geceliklerini giydirdim. *Dîner*'den sonra erkence yavrumla yatak odama gelip biraz kendisiyle söyleştirm, o uyuduktan sonra elimdeki roman pek güzel olduğu için yatakta dört saatten ziyade okudum. Gece validem pek muzdarib bulunduğu ve yatak odam kendisinininkine muttasıl bulunduğu cihetle hiç uyumadım, ve o sebeple bugün rahatsız bir hâldeyim. *Déjeuner*'den sonra yine kitap mütâlaa ederken Mösyö *Arnold*'un teşrifini haber verdiler, biraz kendisiyle görüşüp yine vâlidemin nezdine gelmiş idim ki Âsaf Bey, biraz sonra çağırılmış olan Doktor *Mordtmann* teşrif ettiler, doktor validemin ilâçlarını tertib ederken nezdinde bulunup bir saatten ziyade dahi Âsaf Bey'le musâhabe ettim. Vücutca muzdarib olduğum gibi sıhhatim yerinde dahi olsa validemi o hâlde bırakıp gidemeyeceğimden akşam üzeri itizâr için Madam *Mavrogordato*'ya bir kart gönderdim ve *dîner*'den sonra bir buçuk saat Almanca ile meşgul oldum.

Fî 12 Şubat [24 Şubat 1889].

/27/ Evvelki gün pek ziyade canım sıkıldığı cihetle saat yedide evden çıkıp Madam *Loebel*'e gittim. Bir buçuk saat orada ârâm edip *emplette* yapmak fikriyle evden çıkmış olduğumdan kendisiyle beraber sokağa çıktık. Epeyce

25 Lağvta: Lavta. Telli, mızraplı bir enstrüman ve genel olarak udun da dahil olduğu enstrümanlar grubu.

ufak tefek mübâyaa edip kuyumcuya dahi birkaç tane kırık şeyler yaptırmak üzere bıraktım. Dün bir saat kadar validem ısrar ettiği cihetle yine ufak tefek almak için salı pazarına gidip sabahleyin ve akşam üzeri ise gâh resim yapmak ve gâh kitap mütâlaa etmekle vakit geçirdim. Bugün sabahtan akşama kadar resimle iştigal ettim, ve akşam üzeri pederimden Almanca dersi alıp *dîner*'den sonra dahi yazdım.

Fi 15 Şubat [27 Şubat 1889].

Bugün kendi²⁶ kendime *déjeuner* ettikten sonra vücudumda hissettiğim kırıklık can sıkıntısıyla izdiyad edeceğini bildiğimden kendimi sokağa attım. Madam *Mavrogordat*’a gittiğimde kendisi dahi dışarı çıkmak üzere sedye getirtmiş bulunduğundan çok durmadım; oradan *Rachel*’e gidip bir saatten ziyade ârâm ile Madam *Rosenthal*’e ve Matmazel *Ohannés* Han’a birer *visite de digestion*²⁷ [sindirim ziyareti] verdim. *Dîner*’den sonra teyzem ve *cousin*’im bulunduklarından validemin odasında cümleten musâhabe edilip *cousin*’imle bir parti bezik oynadığım sırada leke’l-hamd validem biraz müsterih bulunduğundan biraz şarkı söylemekliğimi ısrar etmesiyle def çalıp birkaç şarkı okudum.

Fi 16 Şubat [28 Şubat 1889].

/28/ Cuma günü saat dokuza kadar yazı ile meşgul olup bir müddet dahi Şeyh Süleyman Efendi’nin kerimesi ve süt validem teşrif etmiş bulunduklarından kendileriyle görüştüm. Saat ondan sonra Beyoğlu’na çıkıp bir buçuk saat dolaştım. Avdetimde Münir Bey’in teşrif etmiş bulunduğunu söylemeleriyle doğruca nezdine *salon*’a gittim, *dîner*’den evvel pek çok söyleşip görüştüğümüz gibi bade’t-taam dahi biraz piyano çaldım; kendisi *carnaval* münasebetiyle baloya meduvv bulunduğundan saat dörde yakın, yarın akşam dahi Nazîm Bey ile *dîner*’ye geleceğim diyerek gitti. Bade’t-taam esnâ-yı musâhabede birkaç zamandır pek ziyade rica ettikleri cihetle süt biraderime bir ufak memuriyet bulmasını Münir Bey’den istirham etmekliğim üzerine müşârûnileyh dahi salı günü merkumu mahall-i memuriyetine izam etmekliğimi söyledi. Gece uyuyamadığım cihetle dün pek yorgun bir hâlde akşam ettim, saat on ikiye yakın *toilette*’imi yapıp bire yakın dahi misafirlerim teşrif etmeleriyle gerek *dîner*’den evvel ve gerek sonra Nazîm Bey’in gâh güzel sedasını ve gâh hoş sohbetini dinleyerek gece yarısına kadar çok gülüp eğlendik. Bugün *déjeuner*’den

26 Bu kelime metne sonradan eklenmiştir.

27 Visite de digestion [sindirim ziyareti]: 19. asır sonları Fransız burjuvazisinde yaygın olan bir âdete göre, bir ziyafete katılanların aynı hafta içinde ev sahipleri nezdinde gerçekleştirdikleri teşekkür ziyareti.

sonra Madam *Loebel*'e ve ondan Madam *Mavrogordato*'ya gittim, orada iki saat muvakkatim esnasında *jour de réception*'u olduğu cihetle birçok madam ve matmazeller ile görüşüp en sonra dostlarımdan Cevad ve Ohannes Hanlar dahi teşrif ettiklerinden onlarla dahi musâhabe edip vaktimi pek hoş /29/ geçirdim, eve geldiğimde saat on bir buçuk idi. Münirciğim dün akşam mektepten çıkmadığı cihetle bu hafta kendisini görmedim, bu gece pederim dahi Kadıköyü'ne gitmiş bulunduğundan yalnızca *dîner* edip şimdiye kadar validemin nezdinde bulunup ilâçlarını dahi verip yatak odama geldim.

Fî 19 Şubat [3 Mart 1889].

Dün daima validemin nezdinde vakit geçirdim, pederim Kadıköyü'nden gelip Madam *Mercier* Paşa ve kerimesinin bu gece kalmak üzere bize geleceklerini söyledi; akşam üzeri *toilette*'imi ikmâl etmemiş iken misafirler teşrif ettiler. *Dîner*'den sonra gâh ben ve gâh matmazel piyano çaldık, kendisinin sedası fevkalâde güzel olduğundan birkaç alafranga şarkı söyledi. Bugün misafirler gittikten sonra *déjeuner* edip henüz *salon*'a çıkmış ve Almanca yazmağa başlamış iken Madam Reşid Paşa teşrif etmekle akşama kadar *tête à tête* musâhabe ettik. *Dîner*'den sonra ders yazıp biraz dahi piyano çaldım. Akşam üzeri Cevad Han'dan aldığım bir mektupta çarşamba günü vaad etmiş bulunduğu hâlde mâni zuhur ettiğinden beyan-ı itizâr ediyor idi.

Fî 21 Şubat [5 Mart 1889].

Çarşamba günü *déjeuner*'nin akîbinde pederimle beraber vizitasını iade etmek üzere Madam *Grosser*'e gittim, mûmâileyha bizi hürmet-i fevkalâde ile kabul edip şöhretiyle mütenasip olacak surette piyano dahi çaldı. Dün akşama kadar roman mütâlaa ettim, kandil gecesi²⁸ olmak münasebetiyle Münir'im mektepten geldi. Bugün dahi *déjeuner*'ye pederim tarafından meduvv bulunan bir İngiliz teşrif etti.

Fî 24 Şubat [8 Mart 1889].

/30/ Evvelki gün ve dün zamanımı mütâlaa ile geçirdim, dün akşam üzeri Münirciğim mektebe gittiği esnada bulunduğu mektebin direktörü ile Mösyö *Rosenfeld* teşrif edip biraz sonra dahi Mösyö Devlet geldi. Kendisini gece salıvermeyip ehibbâdan Madam Mavrogordato ve Ohannes Han'a birer kart yazıp çay içmek üzere davet ettiysem de her ikisi dahi *engagée* [söz vermiş] bulunduklarından itizâr ettiler; binâenaleyh pederim, Devlet ve ben *dîner*'den

28 6 Recep 1306'ya denk düşen bu tarihte Regaip Kandili'nden söz edilmektedir.

sonra gâh musâhabe ve gâh Devlet'in piyanosunu dinleyerek gece yarısına kadar zararsız vakit geçirdik. Bugün *déjeuner* akibinde idi ki Madam *Loebel*'in teşrifini haber verdiler, *toilette*'imi yapıp kendisini kabul ettim. Üç buçuk saatten ziyade musâhabe ettik, kendisinin azimeti akibinde validemi muayene etmek üzere Doktor (Mortman) gelip yine birkaç zamandan beri fevkalâde bir suretle rahatsızlıktan şikâyet ettiğim cihetle benim için dahi iki nev ilâç tertib etti. *Dîner*'den sonra biraz piyano çalıp *cousin*'imle dahi iki parti bezik oynadım.

Fî 27 Şubat [11 Mart 1889].

Dünkü gün alelâde vakit geçirip saat dokuzda Madam *Hobe*'den aldığım bir kartta davet ettiği cihetle bir saat sonra oraya gidip saat on iki buçukta avdet ettim. Bugün *déjeuner*'ye Doktor Kunoş meduvv bulunduğu gibi dün dahi Madam *Mavrogordato*, *Comtesse della Chiesa*²⁹ ile bugün için geleceğini yazmış bulunduğundan: Sabahleyin bir saat piyano çalıp *toilette*'imi henüz yapmış idim ki Doktor Kunoş teşrif etti, bade't-taam Macar havaları çaldım. Doktor validemin odasına indiği bir zamanda Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesi teşrif edip; biraz sonra intizar ettiğim madamlar /31/ teşrif ettiler. Gösterdikleri arzu üzerine epeyce piyano çalıp taraflarından pek çok sitayişe mazhar oldum, saat on bir buçuğa kadar misafirlerimle pek güzel vakit geçirdim, *dîner*'den sonra dahi *cousin*'imle iki parti bezik oynadım.

Fî 1 Mart sene 305 [13 Mart 1889].

Perşembe günü akşama kadar kitap mütâlaa ettim ve odamdan çıkmadım, zira uykusuzluk münasebetiyle vücudum bîtâb bir hâlde idi. Dün sabah yataktan çıktığımın akibinde idi ki Madam *Hobe*'den aldığım bir mektupta süferadan birkaç kişi madamlarıyla beraber ve muhibbâtımdan Sâre Hanım dahi bulunacağını beyan edip pederimle beraber beni dahi davet ediyordu: Davetine icabet edeceğim cevabını verdikten sonra *toilette*'imi yapıp validemin nezdine gittim. *Déjeuner*'den sonra ders yazıp *salon*'da kitap mütâlaa etmekte iken Münif Paşa Hazretleri girdiler. İki saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında Madam *Hobe*'ye birinci rütbeden bir nişan-ı şefkat almasını kendisinden rica ettiğimde vaadini ve maruzatım kabul olunduğu cevabını aldım.

Pederim ve *cousin*'imle akşam taamını ettikten sonra *toilette*'imi yapıp ve büsbütün alaturka giyinip meduvv bulunduğum mahalle gittim; mecmu'u on beş kişiyi mütecaviz olan zevat nezdinde gece yarısından iki saat sonraya kadar vaktim o kadar hoş geçti ki müddet-i hayatım içinde en güzel geçirdiğim

gecelerden biridir diyebilirim! Hane sahibesi beni tanımayanlara bir şaire sıfatıyla *présenter* ettikçe cümlesinden /32/ ayrı ayrı sitayiş ve mazhariyetle taltif edildiğim gibi cümlesi tarafından dahi piyano ile alaturka şarkı söylemekliğim pek ziyade rica edildiğinden muamele-i reddiyei tecviz etmediğim için alaturka ve alafranga piyano çalıp o suretle dahi birçok alkışa nail oldum. Türklerin (zarf) oyunu³⁰ gibi İtalyanların yüzük ve Almanların yer kapmak nevinden olan bazı oyunlarıyla dahi eğlenip gece yarısından iki saat sonra cümleten hane sahiplerini veda ettik. İtalyan sefirinin madamı *Baronne Blanc*³¹ benden pek ziyade hazzettiği cihetle geleceğini vaad edip, meduvvîn içinde İtalya Sefaretine mensup *Comte de Bordari* dahi pek çok kelimât-ı latife ile her dakika tabiatıma hoş görünmeye çalışıp veda ederken dahi bir daha bana tesadüf edeceğinden emin olmadığı için tefevvühe cesaret ettiğini beyan ile kendisini bir *victime* ettiğimi unutmamaklığımı rica etmesiyle ben dahi unutmayacağımı söyledim. Avdetimden yani yatağıma girdikten iki saat sonra hâlâ uyuyamadığım cihetle iki *cachet* aldım, gayet yalnız dört saat uyuyabildiğim hâlde leke'l-hamd bugün pek yorgun bir hâlde değilim.

Fî 4 Mart [16 Mart 1889].

Bu sabah erkenden yataktan çıkıp meşhur *pianiste Haegy*³² geleceği ve bu münasebetle çarşamba günü akşam bizde bir ufak cemiyet olacağı cihetle Ekrem Bey'e, pederim tarafından olmak üzere *Hobe*'lere, *Ohannés*'lere, /33/ *Mavrogordato*'lara, (Devlet'e) tezkireler yazıp cümlesinden dahi icabet edecekleri cevabını aldım; Münif Paşa'yı cuma günü davet etmiştim geleceğine dair söz verdi. Dün gece pederim Macaristan'da 48 tarihinde ilân-ı hürriyet edilen

30 Zarf Oyunu: Bir tepsi üzerine kapatılan fincan zarflarının altına saklanmış yüzük, boncuk gibi bir nesnenin bulunması amaçlanarak oynanan oyun.

31 Nigâr Hanım bu ismi eski harflerle Blan olarak yazmaktadır.

Baronne Blanc: Dönemin İtalyan Büyükelçisi Baron Alberto Blanc'ın eşi.

32 Nigâr Hanım dönemin meşhur piyanisti Hegyei'nin ismini Latin harfleriyle yazarken önceleri *Haegy* imlâsını kullanmış, daha sonra *Hegye*'de karar kılmıştır; eski harflerle ise Hege olarak yazmaktadır. Günlüğün bundan sonraki sayfalarında Hegyei hem bir aile dostu hem de Nigâr Hanım'ın piyano hocası olarak sık sık görüntüye girecektir.

Géza de Hegyei: Virtüöz, bestekâr ve piyano öğretmeni Macar Hegyei, Franz Listz'in de öğrencisidir. 1887'de İstanbul'a gelmiş ve çok sevdiği bu şehre yerleşmiştir. Saray erkânı dahil olmak üzere geniş bir çevrede piyano hocalığı yapan Hegyei konserler vermiş, Cumhuriyet'in ilânından sonra da müzik faaliyetlerine devam etmiştir. Bkz. <http://www.turkmacar.org.tr/osmanli-sarayinda-bir-macar-piyanist-gezavon-hegyei-1863-1926/> Erişim: 21.12.2020.

yevm-i mesud³³ namına Macarlar tarafından teşkil edilen bir cemiyete meduvv bulunup avdetinde meclis-i heyet tarafından valideme irsal olunan bir *bouquet*'i [buket] getirmişti. Bugün *toilette* yaptıktan sonra *salon*'da piyano çalar iken beraberinde bir matmazel olduğu hâlde Doktor (Kunoş) gelip bana dahi yine heyet-i mezkûr tarafından gayet mükemmel ve Macar râyeti elvânını şâmil bir *bouquet* getirmesiyle pek ziyade memnun oldum. Biraz musâhabeden sonra çaylarımızı içerken sabahleyin gönderdiğim ikinci tezkirede alaf ranga saat üçte teşrif etmesini yazdığım *Ohannés* Han, hemşiresi ve Cevad Han ile teşrif ettiler, saat on ikiye kadar pek güzel vakit geçirdik. *Dîner*'den sonra Doktor (Kunoş) un getirdiği bir tiyatro hikâyesini valideme okudum.³⁴

Fi 5 Mart [17 Mart 1889].

Pazartesi günü biraz *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıktım. Salı günü ise mübâyaa ettiğim eldivenler ziyafet gecesi giyeceğim elbiseye pek koyu geldiği ve salı günleri ahabımı kabul etmek üzere, sokağa çıkmayacağımı haber verdiğim ve binâenaleyh öğlenden sonra çıkamayacağım için eldivenleri değiştirmek üzere ale's-sabah gidip yarım saatte avdet ettim. Çarşamba günü akşam hizmetinde kusur olmamasıyçün lâzım gelen tertibâtı itâ edip giyinmek fikrinde iken Madam *de Hobe*'nin teşrifini haber verdiler. /34/ Derhâl rob de şambr giyip kendisini kabul ettim, müşarunileyha akşam Fransa Sefaretine dahi davet olunmuş bulunduğu, oraya gitmeden evvel veya sonra mı teşrifini tercih ettiğimi sormak üzere teşrif etmişti, daha uzun müddet bizimle bulunmasıyçün sonra teşrifini rica ettim. Kendisi gittiğinde ben dahi *toilette* yaptım. Saat on bir buçukta Mösyö *Haegy* ile Doktor Kunoş, biraz sonra Ekrem Bey, Reşad Bey, Münir Bey teşrif edip Devlet ise sonra geleceğini ihbar etmesiyle biraz *artiste*'in piyanosunu dinleyip Ekrem Bey güfte ve beste kendisinin olan bir iki şarkıyı çaldıktan sonra taama gidildi. *Artiste Haegy*'ye bir hürmet-i mahsusa olmak üzere et'ime tekml Macar usûlü üzere hazırlanmış idi. Davetlilerimizin cümlesi pek nefis buldular, ve pek eğlence ile yemek yenildi. Taam akibinde Madam *Mavrogordato*'dan aldığım bir tezkirede, zevci münharifü'l-mizac bulunduğu için gelemeyeceğinden dolayı pek ziyade beyan-ı teessüf ediyor idi. Kahveler içildiği akibinde Cevad Han, Artaki Han, Ohannes Han ve Devlet teşrif edip Ohannes Han'ın hemşiresi dahi zükkâmdan muzdarib bulunduğunu biraderi vasıtasıyla tebliğ ettirip beyan-ı itizâr etmişti. Hâzırûn meyanında musâhabe pek revnaklı

33 Macaristan'daki 1848 ihtilâlinde söz edilmektedir.

34 Nigâr Hanım'ın annesi Emine Rifati Hanım edebiyata meraklı, hafızasında pek çok beyit bulunan, özellikle hastalandığı zamanlarda bunları okuyan bir kadındır.

bir hâlde cereyan eyleyip Devlet'le *Haegy* dahi bi'l-münâvebe piyano çaldıkları gibi 4 *mains* dahi yaptılar. Bütün heyetin vuku bulan istirhamı üzerine ben dahi /35/ alaturka birkaç şarkı çalıp beraber okudum. En sonra Madam *Hobe* ile *Hobe* Paşa teşrif ettiler, misafirlerimiz gittiğinde alafranga saat ikiye geliyor idi. Reşad Bey geçen defaki mülâkatta vaad ettiği *Nevsâl-i Marifet*³⁵ ismindeki eseri ve Devlet'in resmini getirdiği gibi Buhara Dergâhı Postnişini Şeyh Süleyman Efendi dahi bir divân göndermiş idi. Bütün *soirée* [akşam] pek *réussie* [başarılı] bir hâlde güzêrân eylediği gibi hizmetçiler dahi gerek *dîner* esnasında ve gerek taamdan sonra sofaya ihzar edilmiş olan *buffet*'den [büfe] meduvvîne çay, tatlı, şurup, bira, konyak, *gâteau* [kek], *biscuit*, tereyağlı firancala gibi meşrubat ve mekûlâtı gayet sırasıyla tevzi ettiklerinden can sıkacak en ufak bir sebep vukua gelmedi. Meduvvînden Muhsin Han keyifsizliği cihetiyle gelemeyip Münif Paşa ise hem gelmeyip hem sükût ettiği için unutmış olması hükmolunur.

Dün sabah, geçen akşam Madam *Hobe*'de, zevciyle görüştüğüm sırada birkaç Fransızca kitap *prêter* [ödünç vermek] edeceğini vaad etmiş olup kendisiyle dahi akdemce mülâkat etmiş bulunduğum *Baronne Guillaume*'den³⁶ fevkalâde mültafâtâne yazılmış bir mektup ile üç kitap alıp pek ziyade memnun oldum, ve lâzım geldiği surette itâ-yı cevap ettim.

/36/ *Déjeuner*'den sonra Madam *Mavrogordato*'ya bir mektup yazıp eğer kendince bir mâni yok ise cumartesi günü akşam pederimle beraber hanesine gideceğimi bildirip *Comtesse della Chiesa*'ye yazdığım bir kartta ise bugün kendisini görmeye gideceğimi yazmıştım, her ikisinin dahi hanesinde bulunmadığı cevabını verdiler. Akşam üzeri biraz yürümek üzere sokağa çıkıp eve avdetimde Râif Paşa'nın haremîyle kerimesini buldum, zevci Beyrut'a vali nasb olduğu için müşârünileyha resm-i vedaı ifâ etmek üzere teşrif etmişti. Saat on ikide gittiler. Validemin odasında Doktor Mehmed Bey bulunduğundan ben dahi oraya gittim, birlikte *dîner* ettim ve bade't-taam *salon*'a çıkıp biraz piyano çaldığım gibi pederimle Mehmed Bey gittikten sonra dahi bir saat Almanca yazıp yatak odama geldim ve uyku zamanına kadar yatakta *Cezmi*³⁷ okudum.

Fî 9 Mart [21 Mart 1889].

Cuma günü biraz yürümek üzere Beyoğlu'na çıkıp cumartesi günü dahi validemin odasında misafir bulunduğu cihetle akşama kadar onlar ile musâhabe

35 *Nevsâl-i Marifet*: Ebüzziya Tevfik Bey tarafından yayımlanan dergi.

36 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Giyom olarak yazılmaktadır.

37 *Cezmi*: Namık Kemal'in tarihî romanı.

ettiğim gibi iki saat dahi Macarlı *artiste Toman*³⁸ ismindeki zât Doktor Kunoş ile teşrif edip piyanoda çaldığım güfte ve beste kendimin³⁹ olan bir şarkının notasını yazmak arzusunda bulunmasıyla onunla meşgul olup kendisinin çaldığı [*m*] *esure*'lerden dahi dinledim. Akşam üzeri Münirciğim *bon point* [iyi bir puan] /37/ ile mektepten gelmişti, *diner*'den sonra kendisine rahat etmesini tavsiye edip ben dahi *engagée* bulunduğum cihetle pederimle beraber bir arabaya binip Madam *Mavrogordato*'ya gittim; orada bulunan Doktor Sartinski ile pek iyi *guitare* çalan yeğeni ve Ohannes Han ile gece yarısına kadar vakit geçirdik. Pazar günü dahi bazı misafirler ile görüşüp gecesi için Ohannes Han'a *engagée* bulunduğum cihetle pederimle beraber oraya gittik. Muhsin Han, Devlet, Artaki, Mavrogordatolar orada idiler, gece yarısına kadar güzel eğlendik. Dün ale's-sabah yataktan çıkıp sütümü içer içmez İstanbul'a vekilin hanesine gittim, oradan Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesini görmeye gidip orada taam ettikten sonra birçok Buhara metâ'ı seyrettim, ve saat dokuzda çıkıp Feridun ve Kerametçiğimi görmek üzere Divanyolu'nda okudukları mektebe gidip birkaç dakika öpüp, okşayıp, ağlayıp çıktım, çarşıya gittim; eve avdetimde saat on ikiye takarrüb etmişti.

Fi 13 Mart [25 Mart 1889].

Salı günü *Baronne Guillaume*'a âsârımın tercümesiyle bir mektup yazıp *Baronne* (Blan)a dahi bir kart göndermiştim, dün *comtesse*'e [kontes] gidip avdet ettiğim esnada idi ki *ambassadrice*'ten [büyükelçi eşi] bir kavas cevap getirmiş idi. Bugün leke'l-hamd bu eve naklettüğimizden beri birinci defadır ki doktorun müsaadesi üzerine validemi en yakın olan bir komşunun hanesine çıkardım ise de kendim bir haftadan ziyadedir midemden fevkalâde rahatsız bulunduğumdan derhâl avdet ettim.

/38/ Perhizime pek ziyade dikkat ettiğim hâlde yine def-i ızdırab edememekteyim. Bütün gün yattığım yerde kitap mütâlaa ettim; gece ise *cousin*'imle üç parti bezik oynadım, şimdi yine midemde ızdırab duymaktayım.

Fi 14 Mart [26 Mart 1889].

38 Burada ismi *Toman* olarak yazılan kişinin Franz Liszt'in öğrencilerinden; Macar bestekâr, piyanist ve piyano eğitimcisi Istvan Thoman (1862-1940) olma ihtimali vardır. Nigâr Hanım'ın bu ve 21 Mart 1305 [2 Nisan 1889] tarihli sayfalarda sanatkârın şöhretine özel bir vurgu yapması söz konusu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

39 Nigâr Hanım'ın beste yaptığı günlükten anlaşılmaktaysa da ilgili literatürde herhangi bir kayıt yoktur. Nigâr Hanım'ın pek çok şiiri ise başka sanatkârlar tarafından bestelenmiş olup bunların en ünlülerinden biri *Mânî oluyor hâlimi takrîre hicâbım* dizesi ile başlayan ve Kemanî Tatyos Efendi tarafından bestelenmiş şarkıdır.

Cuma gününden beri fevkalâde muzdarib bir hâlde yatakta idim, dün keyifsizliğim bir dereceye kadar tahaffûf ettiği bir zamanda idi ki Doktor Kunoş gelip birkaç günlerdir şehrimizde bulunan meşâhir-i sanatkârândan *Popper*⁴⁰ ile *Toman*'ın evvelce beyan ettiğim arzu üzerine akşama geleceklerini söylediği sırada beni keyifsiz gördüğü için yevm-i âhire talik edeceğini ilâve etti. Mûmâileyhim yarın öbür gün azimet etmek üzere bulundukları gibi maharetlerinin sitayişini ise pek çok zevattan işittiğimden şayet kendilerini dinlemeden giderler vâhimesiyle behemehâl bu akşam gelmelerini temenni ettiğim gibi Madam *Mavrogordato*'ya dahi bir kart yazıp davet ettim. Yatakta biraz et suyu içip alaturka perişan bir hâlde giyinip salona çıktım. Biraz sonra cümlesi teşrif ettiler; *Popper* çaldığı *violoncelle*'i [viyolonsel] getirmemiş idiyse de *Toman* pek nazık bir zât olup kimsenin ricasını reddetmeyerek pek çok piyano çaldı, ben dahi alaturka iki şarkı çaldım. Misafirlerimle bulunduğum sırada ara sıra yine midemde şedîd ızdırablar duymakta idiysem de her hâlde gecemi pek hoş geçirdim, gece yarısından bir saat sonra gittiler. Derhâl yatağıma girdimse de⁴¹ iki üç saat kadar daha uyuyamadım, bu sabah erkenden yine pek muzdarib bir hâlde uyandım, doktoru çağdırtmak üzere adam gönderdim.

Fî 21 Mart [2 Nisan 1889].

/39/ Salı günü doktor gelip gittikten sonra *M^{les}* (Hacı Bayar)lar? teşrif ettiler, dün bir müddet kitap mütâlâa ettikten sonra üç saat dahi Prens (Rudolf) ile Baron[ne] (Veçera)nın intihar edişlerinin nazmen suretini yazdım.⁴² Zaten meduvv bulunduğu cihetle Mösyö Devlet *dîner*'ye geldiğinde yine perhizde devam etmek şartıyla sofraya indim. Taam esnasında Cevad ve Ohannes Hanlardan aldığım bir mektupta gece gelemeyecekleri muharrer idi; alafranga saat dokuzda Madam ve Mösyö (Mavrogordato) teşrif ettiler, gece yarısına kadar güzel vakit geçti. Bugün yine pek muzdarib olduğum hâlde pek ziyade canım dahi sıkıldığından alaturka saat dokuzda evden çıkıp Sâre Hanım'a gittim, bir iki saat kendisiyle musâhabe ettik. Oradan çıktığımda Madam (Mavrogordato)

40 Nigâr Hanım'ı ziyaret eden "meşâhir-i sanatkârândan" diğeri olan *Popper*'in viyolonselinden bahsedildiğine göre bu zâtın ünlü Macar viyolonselisi, bestekâr ve eğitimci David Popper (1843-1913) olduğu anlaşılmaktadır.

41 Bu ifade sonradan farklı bir kalemle "girdim fakat" şeklinde düzeltilmiştir.

42 Avusturya Veliaht Prensi Rudolf 30 Ocak 1889'da sevgilisi Mary Frelin von Vetsera ile birlikte Viyana yakınlarında bir av köşkünde intihar etmiş ve olay basında geniş yer bulmuştur. Nigâr Hanım'ın burada yazdığından bahsettiği şiir, altında 22 Mart 1305 tarihiyle ve "Sevda" adıyla *Efûs II*de (s.52-57) yer almıştır. Şiirde özel isimler verilmeyerek bir çifte intiharın manzum hikâyesi anlatılmıştır.

nun bir resmini boyamayı vaad ettiğimden cam almak üzere *Bon Marché*'ye gidip araba ile avdet ettim.

Fî 23 Mart [4 Nisan 1889].

Evvelki gün Kâğıthane'ye gitmek arzusunda bulundumsa da elân muzdarib bulunduğum cihetle pederim mümânaat ettiğinden (Baron Giyom)a bir kart yazıp kendisini görmeye gideceğimi beyan ettim, *midî*'den sonra bir iki kişi gelmiş idi azimetlerinden sonra *toilette*'imi yapıp sokağa çıktım, evvelâ (Hacı Bayar)lara?, ondan (Baron)a gittim; bir suret-i harikulâdede hüsn-i kabul görüp iki saatten ziyade nezdinde vakit geçirdim. Bugün dahi dört saat kadar resim yapmakla meşgul olup *déjeuner*'den sonra Hacer Hanım'a gittim, saat on bire kadar musâhabe ettik. /40/ Sabahleyin Madam Hobe'ye bir mektup yazıp pederimin ve kendimin resimlerimizi göndermiş ve Madam Giyom'a yazdığım bir tezkire ile dün refikini *fièvre*'den muzdarib bulunduğu için istifsâr etmiştim, elân muzdarib bulunduğu cevabını aldım; akşam üzeri eve geldiğimde Münir'im mektepten gelmiş idi.

Fî 25 Mart [6 Nisan 1889].

Dün *déjeuner*'den sonra Münir'imle beraber Abdullah'ın fotoğrafhanesine gidip birlikte olarak iki nev *poser* [poz] ettik, iki nev dahi ben yalnız *poser* ettim, geçer iken Madam (Mavrogordato)nun boyadığım resmini bıraktım. Eve avdetimin akibinde idi ki Doktor Kunoş geldi. İki saat kadar mülâkattan sonra bir madam gelip, girip giremeyeceğini sual etmeleri üzerine merdiven başına gidip kendisini gördüğümünden Viyana'dan geldiğini ve pederimin *cousin*'i olduğunu haber vermeleri üzerine bittabi kemâl-i memnuniyetle kabul ettim. Mülâkatımız iki saat kadar devam etti; pederim dahi geldiğinde pek memnun kaldı, esnâ-yı musâhabe[de] dahi kendisi şaire olduğunu haber verdiği gibi hakkında bir makale yazan bir Alman gazetesini dahi verdi ki: Mez-kûr gazete pek çok sitayişini ettiği sırada kendisini âlihetü's-ş-iirin müekkelesi namıyla telkib eylemişti. Azimetinden sonra *dîner* ettik, esnâ-yı taamda Ohannes Han'ın çay içmek üzere⁴³ davet ettiğini haber vermeleriyle kabul edip Doktor Kunoş dahi birlikte olduğu /41/ hâlde saat üçte gittik. Hayli misafirleri bulunup Muhsin Han dahi orada idi, iki *pianiste*'in piyanosunu dinledikten sonra bi'l-münâvebe birçok *anecdote* [anekdot] naklettiklerinden pek çok güldük; gece yarısından sonra avdet ettik.

Fî 26 Mart [7 Nisan 1889].

Dün sabah Almanca dersimi alıp *déjeuner*'den sonra *toilette*'imi yaptım, bu esnada Ada'da görüştüğümüz Hüseyin Bey'in validesi gelmekle iki saat kadar kendisiyle musâhabe ettik. Ondan sonra zaten intizar ettiğim Madam Grosser ile Doktor Kunoş geldiler; iki saat kadar dahi onlar ile konuştum, azimetleri akîbinde idi ki beraberinde bir doktor bulunduğu hâlde pederimin *cousin*'i teşrif edip doktor gitti ve kendisi geceyi bizde geçirdi. Mezîkûre, Viyana'da Cemiyet-i Sanayi Heyeti'ne mensup bulunduğu cihetle o heyet tarafından burada Fransa modası makamına Almanya modasını îşâyâ memuren gönderildiğinden bahis ile kendisini ehibbâma tavsiye etmeğimi rica etmesiyle bu sabah Muhsin Han'a bir tavsiyename yazıp kendisine verdiğim gibi Madam *Mavrogordato*'ya dahi bir tezkire yazıp yarın kendisini *présenter* edeceğimi bildirdim. *Déjeuner*'ye kadar Almanca yazıp bade't-taam bütün gün kitap mütâlaa ettim. *Dîner*'den sonra Ali Ağa gelip vekil marifetiyle tahsil olunan iki maaş getirdi, şimdiye kadar *cousin*'imle bezik oynadım.

Fî 28 Mart [9 Nisan 1889].

/42/ Çarşamba günü *déjeuner*'den sonra evden çıkıp Madam *Loebel*'e gittimse de kendisi muzdarib bulunduğundan rahatsız etmemek üzere az müddet tevakkuf edip ondan Madam *Mavrogordato*'ya gittim, akşama kadar birlikte vakit geçirdik. Gece Cevad Han'dan aldığım tezkirede geleceklerini yazmıştı, mâni olmadığını beyan ettiğim için: Muhsin Han, Cevad Han, Ohannes Han ve Artaki Han teşrif ettiler, gece yarısına kadar birlikte vakit geçirdik. Dün biraz piyano çalıp akşama kadar yine kitap mütâlaa ettim. Bugün Kâğıthane'ye gitmek üzere Madam Grosser ile karar vermiş idiysek de gelmediğinden bade't-taam leke'l-hamd afiyet üzere bulunduğundan validemle bir arabaya râkiben gittik.

Kalabalık pek ziyade olup mevki dahi evvel bahar münasebetiyle bittabi pek latif idi. Hayfâ ben hiç eğlenmedim..! Zira benim için her ne var ise hiçten daha az idi! Ve dolaştığım müddetçe tezkâr ettiğim mısra buna muhızır kalmıştı: (Gönlüm diyâr diyâr dolaşır pîş-i yârda)..... Zira bir defacık görüp de gönlümü kendisine esir ettiğim nazeninin ihtiyar-ı sefer ettiğini işittim.⁴⁴

Fî 31 Mart sene 305 [12 Nisan 1889].

44 Nigâr Hanım burada, hayatında önemli yer tuttuğu anlaşılan bir aşktan ilk kez bahsetmektedir. Bazı ayrıntılar daha sonraki sayfalarda ve defterlerde görülecektir ancak eksik günlükler ve mevcut günlüklerden koparılmış sayfalar hikâyenin tamamını takip etmeye engel olmaktadır. Yine de mevcut malzemenin ve Nigâr Hanım'ın son dönem günlüklerinden biri olan 18. Defter'deki bir sayfadan anlaşıldığı kadarıyla kendisinden bahsedilen kişi İtalyan sefaret erkânından Marquis Carlotti adlı bir gençtir. Bu zât 1891'de Nigâr Hanım'a evlilik teklif etmiş, Müslüman olarak İstanbul'a

Evvəlki gece saat yediye yakın pederim, elinde bir *carte postale*'le [kartpostal] yatak odama geldi, kartı okuduğumda Münir tarafından gelmiş ve mündericâti ise boğazım ağrı[d]ığı cihetle çıkmak istiyorum, kâğıdımı aldığınız ile alelacele bir adam göndermenizi rica ederim sözleri olduğu gibi tarihi dahi bir gün evvelki tarih olduğundan o dakika asabıma ra'ş'e târî olup nasıl sabah ettiğimi bilmedim. Zira yalnız boğaz ağrısı olduğuna inanmayıp ne kadar müthiş şeyler var ise onları tasavvur eyliyor idim; hatta gecenin /43/ o saatinde bile mektebe gitmeyi düşündümse de kapıların açılmayacağından emin olduğum için bi'z-zarure bin halecân ile sabahı beklemeye mecbur oldum. Ale's-sabah yağmur fevkalâde yağmakta olduğu hâlde evden çıkıp saat on ikide mektebe vâsıl oldum, çocuğu gördüğümde boynu şişmiş idiyse de Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ olsun müthiş hiçbir şeyi yok idi. Hatta mektep birkaç günler tatil edileceği münasebetle zaten akşam üzeri çıkacaklarından o dakika çıkarmak üzere izin istemeye lüzum olmadığını söylemeleriyle sonra adam gönderip aldırmaq üzere kendim eve geldim; fakat bütün gece çektiğim halecân tesiri ile dünkü gün hastadan daha bedter hâlde idim. *Déjeuner*'den sonra bir araba gönderip çocuğu aldırđım. Biraz sonra Doktor Kunoş gelip İstanbul'u görmek üzere gelen iki Macar familyasının geleceklerini söyledi. Filhakika biraz sonra beş kişiden ibaret olarak onlar dahi geldiler. Azimetlerinden sonra *cousin*'im gelip (Kunoş)u ve kendisini salıvermediğim cihetle birlikte *dîner* ettik. Bade't-taam çocuğa bazı ilâçlar yapıp yatırdıktan sonra bir iki gün evvel (*Catina* Mavrogordato)ya gitmek üzere söz vermiş bulunduğumdan *toilette*'imi yapıp pederim, Kunoş ve *cousin* ile beraber gittik. Epeyce misafiri bulunduğundan *soirée*'yi pek hoş geçirdik; Şair *Trubert* orada olup gayet güzel piyano çaldığından pek ziyade teessürle dinledim. Avdetimde saat yediye gelmişti. Bu sabah yataktan çıktığımın akibinde yine İhsan Bey'den bir mektup getirdiler; gayet mufassal olup yine itilâfî müşir olmakla beraber bir haftaya kadar cevab-ı kabul vermediğim surette inkıyâd ve itaatim için ilâm çıkartıp kendisi dahi tehhül edeceğini beyan eyliyordu.⁴⁵ Getiren adama cevap beklememesini

yerleşmeyi kabul etmiş fakat bir süre sonra kararından vazgeçerek Nigâr Hanım'dan İtalya'ya yerleşip orada evlenmelerini istemiştir. Nigâr Hanım ise "Pederi ihtida etti [sonradan Müslüman oldu], kendisi ise tanassur etti [Hristiyan oldu]" denmesinden ve "milletinin lânetine uğramak"tan korkarak bu teklifi kabul etmemiştir, 7 Nisan 1917. Nigâr Hanım'ın kararında oğlu Münir'in gösterdiği aşırı tepkinin ve babası Osman Paşa'nın uyarılarının da etkili olduğu 13. Defter'deki notlardan da anlaşılmaktadır, 8 Kânunısani 1309 [20 Ocak 1894].

- 45 İhsan Bey'in yeni bir mektup göndererek Nigâr Hanım'a yine barışmayı teklif ettiği, bir haftaya kadar cevap beklediği görülmektedir. Aksi takdirde kendisi de Nigâr Hanım'ın "inkıyâd ve itaatı" için bir ilâm çıkaracak ve evlenecektir.

/44/ söyledim. *Midi*'den evvel Baron *Guillamme*'a bir mektup yazıp leffen dahi resmimi gönderdiğim gibi Madam *Hobe*'ye yazdığım bir kartta dahi *cousin*'im Madam *Grünewald* kendisine *présenter* olunmak arzusunda bulunduğundan ne vakit kabul edebileceğini sormuştum. *Déjeuner*'den sonra her ne kadar göndermek niyetinde değilsem de pederim bir müsvedde yapmağımı tembih edip gittiğinde İhsan Bey'e mufassal bir cevap yazdım, ve çocukların perişanietini mesuliyetini bana tahmil etmek istediğinden onu kabul etmeyeceğimi işâr eyledim. Akşam üzeri Kemal'in *Gülrihal*'ini⁴⁶ mütâlaa ederken bir kırıklık geldiği cihetle biraz yattım. Uyandığımda Madam *Hobe*'den aldığım bir kartta yarın kabul edeceğini yazıyor idi. Onun akibinde *cousin*'imden aldığım bir kâğıtta yine onu sual etmiş bulunduğundan cevabını gönderdim. Leke'l-hamd Münir'im rahattır.

Fî 2 Nisan sene 305 [14 Nisan 1889].

Pazartesi günü *midî*'den sonra Madam *Hobe*'ye gitmek üzere Madam *Sidorin* geldiğinden birlikte oraya gittik. Bir buçuk saat sonra misafirim geleceğini bildiğim için avdet ettim, biraz piyano çalıp kitap mütâlaa etmeye başlamış iken *Kvassay* teşrif etti. Kendisi gittiğiyle *dîner* edip gece bezik oynadım. Dün ale's-sabah vekilin hanesine gidip İhsan Bey'den aldığım mektubu ve cevaben yazdığım müsveddeyi kendisine gösterdiğimde tensib edip göndermekliğimi re'y ettiği gibi kendisi dahi İhsan Bey ile görüşeceğini söyledi. Öğlenden biraz sonra avdet ettim. Eve geldiğimde Baron *Guillamme*'dan bir mektup buldum ki zevcesinin vaz'-ı /45/ haml ettiğini ve gönderdiğim resme beyan-ı teşekkür ettiğini yazıyordu. Ben dahi bir cevap yazıp kendisini tebrik ettim. Gece yine midemden pek muzdarib bulunduğum için erken yattım. Bu sabah İhsan Bey'e mektubu gönderdim, mündericâtı kendisinin yazdığı mufassal mektuba cevap olduğu gibi çocukların perişanîsi hususunda her türlü mesuliyeti bana ihale etmek istediğinden ben dahi eğer tayin edeceğim bazı suver ve şerâit-i metine ittihazında tereddüt etmez ise yine itaat edeceğimi beyandan ibaret idiye de Cenâb-ı Hakk'a âyândır ki arzû-yı kalbimle yazdım; zira ettikleri unutulacak şeyler değildir mamafih çocuklara karşı ne dereceye kadar zaafim olduğunu yine Allah bilir.⁴⁷

Déjeuner'ye kadar biraz piyano çalıp bade't-taam Abdullah'ın gönderdiği *éprouve*'leri beğenmediğim için yine Münir'imle *poser* etmek üzere gittim.

46 *Gülrihal*: Namık Kemal'in tiyatro eseri.

47 Nigâr Hanım'ın, karşılaştığı haksızlıkları unutmamakla birlikte çocuklarıyla bir araya gelebilmek adına ve ileri sürdüğü şart ve şekillere uyulmak kaydıyla İhsan Bey'le barışabileceğini yazdığı anlaşılmaktadır.

Biz henüz bitirmemiş iken resim aldırarak üzere Madam (Doç) Paşa teşrif ettiğinden kendisine *présenter* olundum. Şu zamanda bence canımdan aziz olan bir nazeninin bin meşakkat ile dışarıya gittiğini haber verdiler. Fotoğrafhaneden birer resmini aldım, ve pek memnunen avdet ettim.⁴⁸ Sabahleyin donanma münasebetiyle geleceklerini haber göndermiş olan Muhsin Han ve maiyyeti *dîner*'den sonra piyano çalmakta iken teşrif ettiler, Devlet birlikte idi, gece yarısına kadar pek güzel eğlendik.

Fî 5 Nisan [17 Nisan 1889].

Sabahleyin evvelâ Almanca yazıp bir saat dahi piyano çaldıktan sonra pederimden ders aldım, *déjeuner*'den sonra yine Almanca yazıp kitap mütâlaa etmekte iken (Kunoş) ve (Hege) /46/ teşrif ettiler; biraz sonra Sâre Hanım ve Madam (Rozental) dahi teşrif ettiler, (Hege) hayli piyano çaldı, Kunoş, Madam *Grosser*'in bir resmini getirmiş idi. Matmazel (Rozental) dahi yadigâr olarak işlediği bir şeyi getirmiş olduğundan pek hoşuma gitti. Saat on bire yakın misafirlerimin cümlesi gittiler. *Dîner*'ye kadar kitap mütâlaa edip bad'e't-taam bir parti bezik oynadım.

Fî 6 Nisan [18 Nisan 1889].

Dün sabah alafranga saat on birden evvel Madam *Grosser* ile Mösyö Kunoş teşrif ettiler, birlikte *déjeuner* ettikten sonra hayli piyano çaldık. Azimetlerinden sonra *dîner* zamanına kadar kitap mütâlaa edip gece dahi piyano çaldım. Bu sabah Almanca dersimi alıp piyano çaldım, *déjeuner*'den sonra bir saat kadar Almanca yazıp kitap mütâlaa etmekte iken muntazır olduğum Cevad Han teşrif etti; üç saatten ziyade musâhabe ettik. *Dîner*'den sonra bir saat piyano çaldım.

Fî 8 Nisan [20 Nisan 1889].

Pazar günü ale's-sabah pederim ve Münir'imle beraber evden çıkıp Kadıköyü'ne *Mercier* Paşa'nın hanesine gittik, orada *déjeuner* ettikten sonra kerimesi piyano çalıp alafranga şarkı okudu ben dahi alaturka çaldım. Oradan çıkıp bir İngiliz familyasını ve sonra bir Macar familyasını ziyarete gidip saat on ikide şehre geldik. Taksim'de tramvaydan inip Paskalya'yı⁴⁹ tebrik için Madam *Hobe*'ye bir kart bıraktım, biraz sonra *Ohannés* Han'ın kavasına tesadüf

48 Nigâr Hanım, kendisinden “nazenin” olarak bahsettiği Marquis Carlotti'nin yurt dışına çıktığını öğrenmiştir. Ayrıca fotoğrafçıdan onun daha önce çekilmiş fotoğraflarını aldığı görülmektedir.

49 Nigâr Hanım'ın Paskalya kartı gönderdiği günler 21-22 Nisan 1889'a denk düşmektedir.

ettiğimizde mektup getirdiğini ve akşama davet ettiklerini söylemişti; Ohannes Han'ın hanesinin önünden geçerken Cevad Han pencereden görmesiyle Ohannes Han /47/ ile aşağıya inip *dîner*'ye kalmaklığımızı pek ziyade rica etmeleriyle orada *dîner* edip gece yarısına kadar pek güzel eğlendik, Muhsin Han dahi orada idi. Dün Paskalya münasebetiyle bir iki yere kart gönderdim, fakat ondan evvel sabahleyin daha yatak odamdan çıkmamış idim ki İhsan Bey tarafından (Derviş) Hanım'ın geldiğini haber vermeleriyle *robe de chambre* giyip kabul ettim. Mûmâileyha re'yimi anlamak ve pederimin nezdine gelmesi mi yoksa ben hemşiresinin nezdine gitmeği mi; veyahut ayrı hanede iskân etmeği mi arzu ettiğimi haber almak üzere geldiğini söylemesiyle ben dahi kavliyâta ehemmiyet vermediğimden vaz' etmek istediğim şerâite Said Bey'in kefaletini arzu edip başka suretle hiçbir şey yapamayacağımı bildirdim.⁵⁰ Münir, biraderlerini görmek üzere gitmeyi arzu ettiğinde mûmânaat etmedim, dün onlar ile beraber gidip bugün tembihim üzere ale's-sabah avdet etti. Bu akşam pederimin paşalardan birkaç kişi davetlileri bulunduğu cihetle sabahleyin dersimi alıp piyano çaldıktan yani *déjeuner*'den sonra sofraya falan nezaret ettim, henüz *toilette*'imi yapmış iken Baron *Guillamme* ve sonra Doktor *Sartinski* teşrif ettiler, akşama kadar birlikte vakit geçirdik. Münir'im bugün mektebe gitti.

Fî 11 Nisan [23 Nisan 1889].

Dünkü günümü alelâde geçirdim, akşama davetlilerimiz bulunduğundan henüz *toilette* yapıp salona çıkmış idim ki Doktor Kunoş biraz sonra Mösyö *Haegy* ile yeni şehrimize gelen Macarlardan bir zât ve ondan sonra Mösyö *Arnold* teşrif ettiler. *Dîner*'den evvel pek güzel eğlendiğimiz gibi bade't-taam Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif edip (Hege) dahi gece yarısından bir saat sonraya kadar mütemadiyen diyebileceğim bir surette piyano çaldığından mübalağa etmeyerek /48/ vecd halinde dinliyordum diyebilirim. Zira bu yolda ve bu yaşta bu suretle piyano çalışına hayran olmamak muhaldir, pek ziyade hoşlandığımı gördüğü için haftada bir akşam geleceğini ve çalmaklığım için bir opera parçası getireceğini vaad etti. Dün akşam taam esnasında *Baron Guillamme*'dan aldığım bir mektupta, geçen gün vuku bulan teklifim üzere

50 Günlükte Derviş Hanım'ın kimliği tam olarak belli değildir ancak İhsan Bey tarafından Nigâr Hanım'ın kararını öğrenmek üzere gönderildiğine göre aileden biri olması muhtemeldir. Nigâr Hanım'ın ise soyut sözlere önem vermediği, öne sürdüğü şartların yerine getirileceğine dair Said Bey'in kefaletine güvendiği görülmektedir. Nigâr Hanım günlük boyunca görümcesi Besime Hanım'dan nefretle söz etmesine rağmen onun eşi Said Bey'e değer vermektedir.

hemşireleriyle geleceğini beyan edip bir gün ve saat tayin etmecliğimi rica ediyor idi, bugün cevap verip cumartesi günü için davet edeceğim.

Sabahleyin, fi 13 Nisan [25 Nisan 1889].

Dün *midi*'den sonra kitap mütâlaa etmekte iken hayli misafir geldi, akşama Madam Grosser'e yemeğe davetli bulunduğum için daha misafirler gitmeden *toilette*'imi yapıp azimetlerinden sonra ben dahi çıktım. Fotoğrafa uğrayıp *éprouvé*'leri gördüğümde yine beğenmedim ise de tekraren *poser* etmemek üzere ısmarladım, ve Loeffler'e⁵¹ gidip *initiale*li mektup kâğıdı ısmarlayıp meduvv bulunduğum yere gittim. Biraz sonra pederim dahi geldi, hane sahipleri pek çok ikram ettilerse de *soieér* hiç neşeli değil idi. Doktor Kunoş dahi *dîner*'den sonra oraya geldiğinden mütemadiyen onunla musâhabe ettim, gece yarısından evvel bir arabaya râkiben avdet ettik. Bu sabah bir iki saat kitap mütâlaa edip taamdan sonra Kâğıthane'ye gitmek üzere bir araba ısmarlayıp validemle beraber gittim, izdiham fevkalâde idi. On ikiye yakın avdet ettik; eve geldiğimde Münif Paşa'nın gelip gittiğini haber verdiler. Dün akşam Baron *Guillame*'dan aldığım bir mektupta tensibim üzere pazar günü dostlarıyla beraber geleceğini yazıyor idi.

Fi 14 Nisan [26 Nisan 1889].

/49/ Dün biraz hane umûruyla iştigal edip sair zamanımı mütâlaa ile geçirdim, saat sekizde Münir'im mektepten geldi. Bu sabah Baron *Guillamme*'dan aldığım bir tezkirede hemşireleri sarayı görmek üzere mezun olup bir yaver dahi taraf-ı mülûkâneden eski sarayda saat ikide kendilerini bekleyeceğine dair irade sudur ettiği cihetle gelemeyeceklerini beyan ile bir başka gün tayin etmecliğimi rica ediyor idi. Ben dahi pazar ve bahar olduğu münasebetle Münir'imi ve bir hizmetçi alıp berâ-yı tenezzüh Haydarpaşa'ya ve ondan bir arabaya râkiben Fener'e ve Kuşdili'ne gittim ise de sonradan hava pek ziyade bozulduğu cihetle pek ziyade canım sıkıldı ve pek yorgun bir hâlde avdet ettim. Galatasaray'da Münir'i mektebe bırakıp eve geldiğimde Doktor (Kunoş)u bir *finois*⁵² ile bizde buldum! Bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında birer çay içtik, ümid ederim ki bugün aldığım soğuşun ızdırabı onunla mündefi olur.

Fi 16 Nisan [28 Nisan 1889].

51 Papeterie F. Loeffler: Pera'da Tünel Meydanı'nında mağazası bulunan bir Alman kırtasiyeci. Firma aynı zamanda kartpostal yayıncılığı ve litografi baskısı da yapmaktadır.

52 Nigâr Hanım'ın tek *n* ile yazdığı bu kelime eğer *Finnois* ise "Fince, Finli" anlamlarına gelmektedir ve dil ailesi yakınlığı sebebiyle bir Finli'nin Macar Türkolog Kunoş'un çevresindeki varlığı anlamlıdır.

Pazartesi günü sabahleyin aşçıya pek ziyade hiddetlendim, onunçün *midî*'ye kadar vaktimi pek fena geçirdim. Akşam üzeri Doktor Kunoş, getirmek üzere evvelce istizân etmiş bulunduğu Macarlı seyyahinden üç madam ile beraber teşrif ettiler. Bir saatten ziyade görüştük. Dün sabah Almanca dersimi aldıktan sonra bir saat piyano çalıp bir saat dahi yazdım. Yemekten sonra alaturka giyip misafirlerime muntazır bulundum, evvelâ Madam *Loebel* ve sonra hemşireleriyle Baron Guillamme teşrif ettiler. Pek güzel vakit geçti. Akşam taamından sonra *cousin*'imle bir parti bezik oynayıp erken yattım. Bu gece Ramazan⁵³ olduysa da yine edâ-yı siyamda kusur eyliyorum, huzur-ı Bârî'ye ne yüzle çıkacağımı bilemem.

Sabahleyin, fi 19 Nisan [1 Mayıs 1889].

/50/ Çarşamba günü ale's-sabah pederim, aşcının benim kendisinden adem-i memnuniyetimden bahis ile gitmek istediğini ve pederim dahi mümânaat etmeyeceğini beyan ettiğini söylediği sırada bir mübâenet zuhur ettiğinden hayli müteessir oldum. O mükedder hâlimde Hacer Hanım'dan geleceğine dair haber gelmesiyle kabul edeceğim cevabını verdimse de misafiri geldiğinden saat dokuza yakın Mösyö *Hegyei* geldiği bir zamanda teşrif etti, müddet-i medîde görüşemedik. Kendisi gittiğinde ben *Hegyei*'nin nezdine çıktım, piyanoda bazı usûl irâe edeceğine geçen hafta vaad etmiş olduğundan hayli müddet parmakların ne yolda olması lâzım geldiğini talim etti ve taamdan sonra kemâl-i nezaketten birçok piyano çaldıysa da def-i melâle muktedir olmadığımından sebep-i teessürümü sual etti. Mümâileyh *Reine de Saba*⁵⁴ [Saba Kraliçesi] operasını getirmiş olduğundan ben dahi mukabeleten kendim işlediğim bir çift terlik ihdâ ettim. Perşembe günü *déjeuner*'den sonra *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na çıkıp Münir'e dahi uğradım, vakit müsait olduğundan ve birkaç günlerdir kurmuş olduğum Galata Kulesi'ni gezmeye gittim. İrtifai iki yüz otuz kadem merdiven olduğu cihetle çıkıp indiğimde dizlerimin ızdırabından bir harve atamayacak bir hâle geldim, vakıa manzara pek latif idi. Hayfâ ki bendeki zaaf o gibi letaiften istifadeye müsait değil. Orada bir arabaya râkiben eve geldim. Evvelki gece gibi o gecemi dahi yapayalnız yatak odamda geçirdim. Dün sabahtan akşama kadar küşe-i tenhayide *Nevsâl-i Marifet* isimindeki eserin mütâlaasıyla vakit geçirip gece dahi hemen taamdan sonra yattım. Bugün *Hegyei*'nin talimi üzere biraz piyano meşk edip kışlık elbisemi sandıklara

53 Bu tarih 1 Ramazan 1306'ya denk düşmektedir.

54 *Reine de Saba* [Saba Kraliçesi]: Charles Gounod'nun dört perdelik operası. Eserin librettosu, Gerard de Nerval'in *Doğuya Seyahat* adlı eserinden esinlenen Jules Barbier ve Michel Carré tarafından yazılmıştır.

yerleştirip yazlıklarımı çıkardım, ve yine bütün günümü tek başıma /51/ yatak odamda bir müddet mütâlaa ve bir iki saat dahi *Efûs*'un ikinci kısmını çıkarmak fikrinde bulunduğumdan tab olunacak neşâidi bir deftere kaydetmekle imrâr-ı vakt ettim. *Dîner*'den sonra validem ve teyzem yatak odama geldiklerinden bir saatten ziyade onlarla musâhabe ettim.

Fi 22 Nisan [4 Mayıs 1889].

Dün sabah pederimin odasından çıkıp henüz piyano meşk etmek üzere *salon*'a girdiğim bir zamanda bir tezkire getirdiler ki *Ohannés* Han akşama davet ediyordu. Bir buçuk saat piyano çalıp *toilette* yaptıktan sonra Almanca yazdım, *déjeuner*'den sonra ise bir müddet validemin odasında bulunup akşama kadar şiir yazmak ve mütâlaa etmekle vakit geçirdim. Gece pederimle beraber Ohannes Han'ın hanesine gittik. Muhsin ve Cevad Hanlar ve Mösyö *Hegyei* orada idiler. Gece yarısına kadar eğlendik. Bugün yine biraz piyano meşk edip *midî*'den sonra bir kat esvâb biçtim, ve saat dokuzda idi ki sokağa çıktım. Gözlerim pek ziyade karardığı cihetle Doktor İlyas Paşa'ya gittim. Gözlüksüz okuyup yazmamaklığımı ekîden tembih edip numerosunu dahi tembih etti. Geçen gün Abdullah'ın fotoğrafhanesine gittiğimde matbaacı Ebüzziya Bey'in basılacak eserim var ise tab ettirmek üzere kendisine göndermekliğimi tembih ettiğini söylemişler idi. Bugün uğrayıp eşârımı tebyiz ettiğimi ve kariben irsal edeceğimi haber verdim.⁵⁵ *Dîner*'den sonra iki saat kadar yine şiir tebyiz ettim.

Fi 24 Nisan [6 Mayıs 1889].

Salı günü Cevad Han teşrif etmişti, iki saatten ziyade kendisiyle musâhabe ettik, birçok zamandan beri fevkalâde rica etmekte bulunduğundan bu defa aldırđığım resimlerden bir tanesinin zahrına bir kıta yazıp kendisine verdim. Dün saat dokuza kadar vaktimi alelâde geçirip Mösyö *Hegyei*'nin teşrifinde ise ders aldım. Bu aralık Mösyö *Arnold* teşrif etmiş bulunduğundan biraz dahi kendisiyle görüştüm; saat on ikiye yakın Amerika Sefareti'nin kâtibi Mösyö *King* pederimi görmek üzere teşrif edip pederim dahi kendisini *dîner*'ye alıkoyduğı cihetle bana *présenter* etti, bade't-taam Mösyö *Hegyei* pek çok piyano çalıp gece yarısında gittiler. Dün Madam Mavrogordato'dan aldığım bir tezkirede ehîbbâsıyla gelmek emeline bulunduğundan bir gün tayin etmekliğimi teklif ediyor idi. Bugün saat ikide kabul edeceğimi yazdım. Kendisi beraberinde

55 Bugünlerde Niğâr Hanım *Efûs*'un ikinci kısmını yayımlamak için hazırlık yapmaktadır. Ebüzziya Tevfik Bey eseri basmaya talip olmuş, Niğâr Hanım da bu talebe olumlu cevap vermiştir.

Matmazel (Pertev), Matmazel (Yanadi)⁵⁶ pederi ve biraderi ve Mösyö *Huart* bulunuyordu. Hayli musâhabeden sonra *Catina* piyano çalmaklığım için pek ziyade ısrar ettiği cihetle arzum hilâfına olarak iki *morceau* çaldım. Mösyö *Huart* hayli piyano çaldı, üç saatten ziyade oturdular. Azimetlerinden biraz sonra idi ki davetlilerimiz Madam ve Mösyö (Rozental) iki kerimeleriyle ve Mösyö Çerkaski⁵⁷ nişanlısıyla teşrif ettiler, taam esnasında eğlendiği gibi bade't-taam dahi Matmazel (Rozental) biraz piyano çaldı; gece yarısından bir saat evvel gittiler.

Fî 27 Nisan sene 305 [9 Mayıs 1889].⁵⁸

56 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Yenadi*, *Yenadis*; eski harflerle Yanadi, Yenadi şekillerinde de yazılmaktadır.

57 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Tcherkaski* olarak yazılmaktadır. Ayrıca *Tch.* de bu ismi işaret etmektedir.

58 Bu defterin arka dış kapağının üzerine Nigâr Hanım'ın el yazısıyla bir beyit yazılmıştır:
Âh eylerim sabâha kadar vahdetimde ben
Bilmemî fakat kim olduğun ol âhıma sebep

YEDİNCİ DEFTER

/1/¹ Yedinci Cild²

Cuma günü Münif Paşa teşrif etmişler idi. İki saatten ziyade musâhabe ettik (bağa)³dan bir sigara tabakası hediyelerine nâiliyetle pek memnun oldum. Cumartesi ve pazar günleri nasıl vakit geçirdiğim hatırımda değil ise de pazartesi günü evvelâ Beyoğlu'na gidip biraz şey mübâyaa ettikten sonra *modiste*'e uğrayıp dikilmek üzere kendim için bir esvâb bıraktım ve oradan Hacer Hanım'a gidip iki saat kadar görüştüm. Ali Haydar Bey'in haremi Sâlike Hanımefendi ve Vefika Hanım orada idiler. Salı günü akşam Madam Hobe'ye davetli bulunduğum cihetle *en grande toilette* [çok bakımlı] gittim, süferadan madamlarıyla beraber birkaç kişiler bulunduğu gibi sefaretle heyeti dahi orada idiler. Muhsin Han ile hayli latife edip gülüştük. Gece yarısında avdet ettim. Çarşamba günü akşam davetlilerimiz bulunduğundan biraz hane umûruna nezaret edip biraz dahi kitap mütâlaa ettim. Saat dokuzda Doktor Kunoş teşrif etmekle bir saatten ziyade musâhabe edip ertesi günü İstanbul'u terk etmesi karargâr bulunduğundan akşam iftara gelmesini teklif ettiğim cihetle *engagée* bulunduğundan, gidip beyan-ı hâl ile avdet edeceğini söyleyip gitti. Ben dahi *toilette*'imi yapıp misafirlerime muntazır bulundum. Saat on ikiye yakın idi ki Doktor (Kunoş)⁴ Mösyö *Arnold*, Nazîm Bey, Mösyö *Hegyei*, Mösyö *Vondra* ve

1 Bu defterin sayfaları Nigâr Hanım tarafından numaralandırılmamıştır. Numaralar yazılı olan ilk sayfadan itibaren tarafımızdan verilmiştir.

2 Salih Keramet Nigâr tarafından dış kapağa düşülen not: 7. Defter 18.5.1889'dan 11.XI.1889'a kadar.

3 Bağa: Genellikle deniz kaplumbağasının kabuğundan imal edilen tespih, kaşık, fincan zarfı gibi sanatkârane işlere verilen isim. Burada bağanın sigara tabakası imalinde kullanılmış olduğu görülmektedir.

4 Kunoş *Türk Halk Edebiyatı*'nda Nigâr Hanım'ın annesinden masal dinlediği geceyi "mübarek Ramazan'ın ayın on dördü gibi ayılı yıldızlı bir gecesi" olarak tarif eder (s. 86). Günlükteki bu sayfa Ramazan ayının 17'sine yani dolunaya denk düşmekte olup söz konusu derlemenin yapıldığı gece olma ihtimali yüksektir. Ancak *Türk Halk Edebiyatı*'nda söz konusu gecenin misafirleri arasında Recaizade Mahmut Ekrem

en sonra Muhsin ve Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif ettiler. Taamdan sonra evvelâ Nazım Bey lağvta ile birkaç müntehab şarkı okuyup sonra dahi Mösyö *Hegyei* ile Mösyö *Vondra* birlikte keman ve piyano ile birçok güzel *morceau*'lar /2/ çaldılar. Bir aralık cümleten beyan ettikleri arzu üzerine lağvta ile beraber ben dahi alaturka piyano çaldım. Hakikaten fevkalâde bir suretle eğlendik, azimetlerinde saat gece yarısını hayli geçmiş idi. Perşembe günü saat dokuza kadar vaktimi alelâde geçirip akşam üzeri Mösyö *Hegyei*'ye intizar etmek üzere salona çıktım. Zira çarşamba günü akşam ziyafet bulunduğu cihetle dersi perşembe gününe talik etmiş idik. Saat ona yakın kendisi geldi, iftar vaktine kadar meşgul olduk, bade't-taam kendisi biraz piyano çalıp tiyatroya gitmek üzere pederimle beraber erken gittiler. Bugün üç saat kadar piyano meşk edip çocuğuma çamaşır biçtim ve iki saat kitap mütâlaa ettim.

Vâ esefa ki validem yine mutadı bulunduğu keyifsizliğin avdetinden bugün yine pek muzdarib idi. İnşallah kariben mündefi olur. *Dîner*'den sonra *cousin*'lerim gelmişler idi. Bezik oynamayı teklif ettiler ise de bir partiden ziyade oynamadım zira pek yorgun ve bîtâb bir hâldeyim.

Fi 5 Mayıs sene 305 [17 Mayıs 1889].

Sabahleyin Almanca dersimi aldıktan sonra iki saate yakın piyano meşk ettim. Bu esnada pederimin kırk seneyi müteceviz bir zamandan beri muhibbi olan Macar bir zât teşrif etmekle *toilette*'imi yapıp kendisini kabul ettim. Birlikte *déjeuner* ettik. Yarın akşam pederim kendisini *dîner*'ye davet ettiği cihetle azimetinden sonra ben dahi *Baron Guillaume* ve /3/ *Kvassay*'a birer mektup yazıp davet ettim, biraz sonra Madam *Rosenthal*, kerimesi ve *Tcherkaski*'nin nişanlısıyla teşrif ettiler; bir saatten ziyade görüştük. Münir'im mektebden geldiği ve yarın yakındaki germâbe kapalı bulunacağı cihetle saat ondan sonra çocukla beraber hamama gittim, eve avdetimde iftara gelmiş misafir buldum. Bade't-taam validemin odasında hayli misafir bulunduğundan onlar ile görüştüm.

Fi 6 Mayıs [18 Mayıs 1889].

Sabahleyin bir saat Almanca yazıp iki saatten ziyade dahi piyano meşk ettim. Bade't-taam *modiste* gelip esvâbımı prova etti, o gittikten sonra ben dahi Münir'im ve hizmetçi ile Madam *Grosser*'e gittimse de orada bulunmadığından götürdüğüm resmimi bırakıp avdetde yol üzerinde bulunduğuyçün Ohannes

ve Münif Paşa da zikredilmektedir oysa günlükte bu gecenin konukları arasında bu isimler yoktur. Söz konusu derleme birkaç gün sonrasının eksik sayfalarına denk düşmüş olabilir veya Kunoş eserini hazırlarken, farklı meclislerin yakından tanıdığı şahıslarını bir arada kurgulamış olabilir.

Han'ın hemşirelerine gittim. Eve geldiğimde *Lecoq* Paşa ile madamını buldum. Onlar gittiğinin akibinde davetli bulunan misafirlerimiz gelmeye başlamasıyla ben dahi *toilette* yapıp kabul ettim. Macar Mösyö (*Csatari*),⁵ (*Baron Guillaume*) ve Mösyö *Rozenfeld* teşrif ettiler. Taamdan sonra Mösyö *Csatari* hayli piyano çaldı. Gece yarısından bir saat evvel gittiler. Fevkalâde bir surette talep ettikleri cihetle birer resim verdim.

Fî 7 Mayıs [19 Mayıs 1889].

Dünkü günümü alelâde geçirdim. Mösyö *de Csatari* bir *bouquet* göndermişti, ona bir teşekkürname yazıp Madam (Mavrogordato)ya dahi sekiz on kadar ahabıyla yarın akşam iftara davet için bir mektup yazdım. Bugün *midi*'den sonra bizim için bazı şeyler lâzım olduğundan onların /4/ mübâyaaşı için pazara gittim, avdetimden biraz sonra Matmazel (Hacı Bayar)? teşrif etmesiyle bir iki saat kendisiyle görüştüm. Gece biraz dikiş diktim. Gündüz Doktor *Sartinski*'den aldığım bir mektupta iftara davet ettiğimden dolayı fevkalâde bir surette beyan-ı teşekkür ediyordu.

Fî 9 Mayıs [21 Mayıs 1889].

Çarşamba günü akşama davetlilerimiz bulunduğu cihetle hizmette kusur edilmemesiyçün gündüzden her şeye nezaret edip akşam üzeri ders için Mösyö *Hegyei*'ye intizar ettimse de gelmediğinden *toilette*'imi yapmak üzere yatak odama indim. *Salon*'a çıkıp eldivenlerimi giymek üzere iken Doktor *Sartinski*, Mösyö *Bargi*, Madam *Mercier* Paşa kerimesiyle, Madam *Gipsy*,⁶ Madam *Mavrogordato* zevciyle, Mösyö (Yanadi), Matmazel (Pertev), Mösyö *Huart*, Mösyö (Devlet) genç *Sartinski* teşrif ettiler. *Dîner*'de on beş kişiden ziyade idik. Pek güzel eğlenmekte ile *Catina* sofrada pırlanta bir iğnesinin gaib olduğunu görmesiyle mantosunu çıkarırken düşmüştür fikriyle hayli arandı ise de bulunmadığından canımız sıkıldı. *Dîner*'den sonra matmazeller bi'l-münâvebe alafranga şarkı söyleyip *artiste*'ler dahi piyano çaldı. Pek ziyade ısrar ettikleriyçün bir alaturka şarkı dahi ben söyledim. Ondan sonra *valse*, *polka*, *mazurka*, *quadrille*⁷ dahi oynandı. Misafirlerimiz gittiğinde vakit gece yarısını geçmiş idi. Dün iğnesinin

5 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Çatari olarak yazılmaktadır.

6 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Jipsi olarak yazılmaktadır.

7 Quadrille: Kadril. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da popüler olan bir salon dansı ve bunun müziği.

bulunup bulunmadığını sormak üzere *Catina*'ya bir kart yazıp kendim *Baronne Guillame*'un hanesine gittim. Orada Madam *Tugini*⁸

[.....]

/5/ sabahleyin yıkanmakta iken Madam *Loebel*'in teşrifini duydum. Bekletmemek üzere arkama bir bornoz alıp kendisini kabul ettim. Bir saatten ziyade görüştük, azimetinden sonra züvvâr birbirini takip eyledi. *Déjeneur*'den sonra misafirlerle beyan-ı itizâr edip giyinmeye yatak odama geldim. Saat sekizden sonra Münif Paşa teşrif ettiler, kendisiyle iki saat mülâkat ettik. Bu esnada bir Ermeni familya, Mösyö *Rosenthal* ve doktoru ve biraz sonra Mösyö *Arnold* teşrif edip en sonra dahi İhsan Bey'in pederinin kölesi Mesrur Ağa geldi. Hastamı⁹ istifsâr etmesiyçün tembih ettiğim adam akşam üzeri gitmediğini haber vermesiyle bugün haber alamadığım için pek ziyade canım sıkıldı ve kendisi hakkındaki hissiyatımdan zerre kadar malûmatı olmayan o nazenin vücut hastahanede olduğu hâlde ben sabahtan akşama kadar mütevâliyen misafir kabul edip her birisiyle başka başka musâhabe ettiğim, daha doğrusu etmeye mecbur bulunduğum için kendime levh ettim..!

Gündüz birçok yerlerden daha tebriknameler ve kartlar aldığım gibi akşam üzeri Madam Giyom'dan aldığım bir kartta dahi pazartesi günü Prens ve Prens (Gika)¹⁰ ile geleceğini yazıyor idi. İcap eden mahallere cevaplar yazdım. *Dîner*'den sonra iki saat piyano meşk ettim.

Fî 19 Mayıs [31 Mayıs 1889].

Sabahleyin iki saatten ziyade piyano meşk edip *déjeneur*'den sonra yine züvvâr gelmeye başladığından *toilette*'imi yaptım. Keyifsizimi istifsâr ettirdiğimde 36 derece harareti olduğu cevabını getirdiler, o haberin tesiriyle perişan bir hâlde iken Cevad Han teşrif etmekle hayli kendisiyle hasbihâl ettik. /6/ Zira pek ehl-i dil bir zâttır. Biraz sonra Fuad Paşa hafidi Reşad Bey dahi teşrif ettiğinden biraz müddet dahi kendisiyle görüştüm. Azimetlerinden sonra okuduğumu anlamamak şartıyla kitap mütâlâa ettim. Aman yâ Rabbî, acilen iade-i âfiyet ettiğini bana işittir.

Fî 20 Mayıs [1 Haziran 1889].

Sabahleyin üç saate yakın piyano meşk edip *déjeneur*'den sonra dahi biraz yazı yazdım. Keyifsizime gönderdiğim adam gelip yine dünkü hâlinde

8 Bu sayfa ile arkadan gelen arasında eksik sayfaların olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır.

9 Hasta olduğundan bahsedilen kişi Marquis Carlotti'dir.

10 Bu ismi Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Ghika* olarak yazılmaktadır.

bulunduğunu söyledi. Saat yediden sonra Reşid Paşa teşrif etmekle *toilette*'mi yapıp kabul ettim. O esnada Madam Mavrogordato'dan aldığım bir mektupta gelemeyeceklerini yazmış bulunduğu cihetle ben dahi Reşid Paşa gider iken haremimi görmek üzere gideceğimi söyleyip biraz sonra oraya gittim. İki saat Hacer Hanım ile musâhabe ettik. Münirciğim oradan Reşid Paşa ile bahçeye gidip avdette dahi mektebe bırakacağını vaad etti. Eve avdetimde aldığım bir mektupta keyifsizim dün biraz iyi olmakla beraber her nevi ihtilâttan men edilmiş olduğunu yazmışlar idi pek muzdarib olduğuna delildir...! Âh yâ Rabbî...

Sabahleyin *Hegyei*'den aldığım bir mektupta yarın akşam kabul ettiğim hâlde meşhur *Professor Lange* ile beraber geleceğini yazıyor idi. Mûmâileyh mahzâ eğlenmekliğim için en büyük *artiste*'leri getirmek arzusunda bulunduğunu bildiğim için bittabi muvafakat cevabını verdim ise de benim bu hâlimde eğlenmek ihtimalim olmadığından mahzâ memnun etmek üzere verdim.

Fî 21 Mayıs [2 Haziran 1889].

Sabahleyin iki saat piyano meşk edip Almanca dersimi dahi aldım. *Déjeneur*'den sonra biraz hane umûruna nezaret edip *toilette*'mi yaptığımdan az sonra idi ki Prenses *Ghika* ile *Baronne Guillame* teşrif ettiler. Üç saat kadar musâhabe ettik, talepleri üzerine alaturka piyano dahi çaldım. Kendileri henüz kapıdan çıkmamış idiler ki Mösyö *Hegyei* ile Mösyö *Lange* teşrif ettiler. *Lange* fevkalâde bir sedaya mâlik olduğundan *dîner*'den evvel ve sonra birçok alafranga şarkılar söylediği, *Hegyei* hayli piyano çaldığı gibi biraz *4 mains* dahi yaptık. Gece yarısında gittiler. Ben yine mahzun ve mükedder bir hâldeyim; bâhusus ki bugün keyifsizimden hiç haber alamadım...! Âh hizmetinde bulunabilmek için bir rahibe olmayı ne kadar arzu ederdim...

Fî 22 Mayıs [3 Haziran 1889].

Bu sabah biraz piyano meşk edip validemle beraber komşunun hanesinde fûruht olunan eşyayı görmek üzere çıkmış idik. Avdette yakında bir dükkândan bir şey mübâyaa etmek bahanesiyle hastahaneye gidip rahibeden keyifsizimin ne hâlde olduğunu sual ettiğimde biraz iyicedir cevabını verip tehlikede olup olmadığını sorduğumda dahi leke'l-hamd şu dakikada değildir cevabını verdiğiinden bir dereceye kadar müsterihen avdet ettim. *Déjeneur*'den sonra misafirler gelmeye başladı. Bu esnada Selânik'te bulunan Türkçe lisanı hocam¹¹ mezunen gelmiş olup, bir sarıklı zâtın teşrifini haber verdiklerinde *salon*'a çıkıp kendisini buldum. Bir saatten ziyade musâhabe ettik. Azimetinde yine

11 Ebüllisan Şükrü Efendi'den söz edilmektedir.

aşağıdaki misafirlerin nezdine /8/ geldimse de *gouîter* ettiğimiz esnada Madam *Mavrogordato* birkaç kişiler ile teşrif etti, bir saatten ziyade dahi kendisiyle görüştük. *Dîner*'de Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesi bulunup gece dahi meşhur muallim (Vamberi) ile yâver-i hazret-i şehriyârî Sadık Bey teşrif ettiler. Bir saatten ziyade devam eden mülâkat esnasında her ikisinin pek çok iltifatına mazhar oldum. Pek müteallim, mütefennin bir zât olduğuyçün çoktan beri (Vamberi) ile görüşmeyi arzu ettiğimden teşrifinden pek ziyade memnun oldum ise de hayfâ ki gönlüm mükedder, fikrim perişan olduğu bir zamana tesadüf etti. Şiirlerimden pek çok bahsedip senâ ettikleri cihetle şair Hayret Efendi'nin *Efsûs* münteşir olduğu zamanda yazdığı mufassal bir makaleyi kendilerine cehren okudum.

Fî 23 Mayıs [4 Haziran 1889].

Çarşamba günü Mösyö *Hegyei* geldiğinde iki saatten ziyade piyano ile meşgul olup *dîner*'den sonra dahi kendisini dinledim. Pek zarif bir zât olduğundan musâhabesinden dahi ayrıca istifade edilmektedir. Perşembe günü sabahleyin iki saat piyano meşk edip *déjeneur*'den sonra validemle beraber bir gün evvelden söz vermiş bulunduğumuz cihetle Şeyh Süleyman Efendi'nin hanesine gitmek üzere çıktık. Haydarpaşa İskelesi'ne çıktığımızda araba beklemekte olduğundan doğruca (Çifte Cevizler) tabir olunan mahalle gittik. Köşk dört tarafından bağlar ile muhat olduğundan pek dilnişin olup Tâciye Hanım /9/ dahi pek ziyade hürmet etti. Cuma günü öğlen taamından sonra yine kendi arabalarına binip evvelâ Çamlıca'ya ve sonra Fener'e gittik, her taraf pek latif idi, ne çare ki benim gönlüm hazin-ender-hazin bir hâlde bulunuyordu! Oralarda gezindikçe her dakika kendi kendime levm eyliyordum. Şu zamanda en ziyade ehemmiyet verdiğim bir şahıs hastahanede bulunurken ben nasıl olup da tenezüh edebildiğime hayret ediyordum... Mamafih henüz iade-i âfiyet etmiş olan validemin refakatinde bulunmak için o kendimce cehennem azabları addettiğim işkencelere katlanmakta idiysem de vakit vakit pek mütefekkir bir hâlde bulunuşum validem nazarından mestûr kalamıyor, dalıp dalıp gittiğimin ekseri esbâbını sual ediyor idi. Bugün saat dörtte yine Haydarpaşa'dan vapura binip avdet ettik. Eve geldiğimden biraz sonra Münir'im mektepten geldi, dün çalamadığım için bugün üç saat piyano meşk ettim. Fakat bu perişanî-yi fikirle ne kadar meşk ettiysem bir şey öğrenmek ihtimalim yoktur... Kaç gündür keyifsizimden hiçbir güne haber alamadım. Gönlüm o kadar müteallim ki onun tesiriyle vücudum dahi gayet yorgun ve bîrâb bir hâldedir. Kendimi birkaç aydan beri yatakta bulunup da henüz zaafî bertaraf olmamış bir hasta

hâlinde buldukça kendi kendime sebebini sual ettiğim çok oluyor, o suallerime kalben verdiğim cevaplar ise birer âh-ı hazinden ibarettir.

Fî 27 Mayıs [8 Haziran 1889].

/10/ Sabahleyin üç buçuk saat piyano meşk edip, *midî*'den sonra validemin odasında misafirler ile bulunuyor iken evvelâ Doktor *Sartinski* sonra Mösyö *Mavrogordato*'nun teşrifini haber verdiler. İki saate yakın kendileriyle görüştüm. Bugün keyifsizimi istifsâr için gönderdiğim adam doğru bir haber getiremedi, zira 82 derece harareti olduğunu bildirdi ki bunun *réomure* [reomür]¹² usûlünce imkânı olamaz. Doktora dahi sual ettiğimde bir yanlışlık olduğunu söyledi. Mamafih hiç şüphem yok ki pek muzdaribdir; zira dün gece uyuduğum müddetçe hazin rüyalar görüp uyandıkça dahi kalbimde her vakitkinden ziyade sıkıntı hisseyliyordum. Âh! Ne hâlde bulunduğumu tarif mümkün değildir, ancak mevkiimde bulunan bir şahıs var ise o tahmin edebilir. Pek âvâre bir hâlde bulunuyorum; ne yapacağımı hiç bilmiyorum. Yarın yine kendim hastahaneye gidip istifsâr edeceğim. Yâ Rabbî, sen o gurbetzedenin gençliğine merhamet et...! Yalnız bir saat kendisi ile mülâkat ettiğim bir nazeninin üzerimde bu dereceye kadar tesir hâsıl etmiş olmasına ben de hayretteyim, nasib!

Fî 28 Mayıs [9 Haziran 1889].

Sabahleyin üç saat piyano meşk edip saat yedide sokağa çıktım. Hastahaneye gidip rahibe ile mülâkatımda keyifsizimin biraz iyice olduğunu ve 36 ya 37 derece harareti bulunduğunu söylemesiyle müsterihen oradan çıkıp *emplette* yapmak üzere Beyoğlu'na gittim. Madam (Rozental)e gittimse de orada bulunmadığından başka bir yere gitmeyi canım istemediği /11/ cihetle doğruca eve gelip Mösyö *Hegyei*'nin salonda bulunduğunu söylemeleriyle nezdine gittim. Biraz 4 *mains* çaldım. *Dîner*'den sonra kendisi karanlıkta piyano çalmak istediği cihetle pederimle ben dahi piyano odasına gidip bir saat karanlıkta kendisini dinledik. Fakat ne güzel *improviser* [doğaçlama] etti! Ne mahir bir sanatkârdır! Badehu bir saat kadar dahi kendisiyle bezik oynadık, gece yarısına yakın gitti. Şu mükedder zamanımda muhâzarasıyla bir dereceye kadar teessüratımı unutturduğuyçün kendisine minnettar olmaktayım.

Fî 29 Mayıs [10 Haziran 1889].

12 Reaumur termometresi: Vücut ısısını ölçmek için 19. yüzyıl sonuna kadar kullanılan ancak sonraları kullanım alanı daralan bu sistemde suyun donma noktası 0, kaynama noktası 80 derece olarak kabul edilir. Dolayısıyla insan vücudu için 82 derecelik bir ısı değeri söz konusu olamaz.

Evvelki gün piyano meşk ettikten sonra akşama kadar tab ettirmek fikrinde bulunduğum eşârımı tebyiz ettim. Dün *midî*'den sonra Almanca dersimi alıp henüz *salon*'a gitmiş idim ki, *Hegyei* teşrif etti! Biraz musâhabeden sonra derse başlayıp iki saatten ziyade çaldık. Saat on bir buçukta idi ki Mösyö Devlet dahi teşrif etti. Mehtâb gayetle latif olduğundan *dîner*'den evvel ve sonra cümleten letâfet-i tabiatı *admirer* [hayranlıkla seyretmek] ettik. İki *artiste* bi'l-münâvebe piyano çalıp birçok Macar havalarını dahi 4 *mains* çaldılar. Mehtâbın letâfetiyle *inspiré* [ilham alınmış] olarak ben dahi iki seneden beri zevale erdiğini zannettiğim sesimi bir tecrübe etmek fikrine düşüp hilâf-ı memul pek iyi şarkımı okuyup piyano ile dahi *accompagner* ettim.

/12/ Yirmi günden beri esir olduğum *mélancolie* [melankoli] dün gece bir dereceye kadar mündefi oldu, ümit ederim ki bu bir *pressentiment*'dir [önsezi]. Keyifsizim iade-i afiyet etmektedir. Bu sabah yine üç saatten ziyade piyano meşk edip bade't-taam *Catina*'ya gittim. İki saatten ziyade musâhabe ettik, yadigâr olarak namıma işlediği bir *sachet*'yi [çanta] vermesiyle pek memnun oldum. Avdette Münirciğim biraz nezle ile mektebe gitmiş bulunduğuyçün uğrayıp istifsâr ettim.

Perşembe, fi 1 Haziran sene 305 [13 Haziran 1889].

Sabahleyin üç buçuk saat piyano meşk edip *midî*'den sonra Almanca yazmakta iken (Kontes Dela Giza) ile Madam (Jipsi)'nin teşrifini haber verdiler. Bir saatten ziyade görüştük. *Dîner*'den sonra dahi Cevad Han, Ohannes Han ve Reşad Bey teşrif etmeleriyle bir buçuk saat dahi onlar ile vakit geçti. Reşad pek hoş sohbet olduğu cihetle hayli güldürdü. Yine bu akşam keyifsizimin biraz iyice olduğunu söylediler. İnşallah sahihdir.

2 Haziran [14 Haziran 1889].

Bugün yataktan çıktığımın akibinde dava vekilini görmeğe gidip oradan dahi çarşıya gittim. Epeyce *emplette* yapıp avdette dahi hastahaneye uğrayıp keyifsizimi istifsâr ettirdiğimde leke'l-hamd iyi olup dün dahi biraz bahçeye çıktığını söylemeleriyle Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena ederek müsterihen avdet ettim. Kendi kendime *déjeneur* edip bir saat dahi /13/ piyano çaldıktan sonra Münir'imi almaya giden adam gelip mektepten çıkmaya mezun olmadığını söylemesiyle kendisini görmek üzere mektebe gittiğimde izin verdiler, alıp bir saat kadar Madam *Loebel*'in hanesinde vakit geçirip eve geldim.

Fi 3 Haziran [15 Haziran 1889].

Pazar ve pazartesi günlerini alâde geçirip bugün *midî*'den sonra keyifsiz olan *cousin*'imi gidip istifâr ile avdet ettiğimde salı yani *jour de réception*'um¹³ olduğu için *toilette*'mi yapıp *salon*'a çıktım. Bir iki saat yazı yazdıktan sonra idi ki Madam ve Matmazel (İstavridi)¹⁴ ile Mösyö *Hegyei*'yi *annoncer* ettiler. Müteakiben Mösyö *Lange* ile Mösyö (Döring), sonra Matmazel (Vondra)¹⁵ ile Mösyö (Vondra), Mösyö (İstavridi) ve en sonra Doktor (Sartinski) teşrif ettiler. Saat on bir buçuğa kadar birlikte bulundum. Bir aralık piyano odasına gidilip bi'l-münâvebe alafranga ve alaturka şarkı dahi söylendi. Ben ise hiçbir şey ile eğlenememekteyim. Nazarımda hiçbir şeyin kıymeti kalmadı. Bu kadar ahbabım bulunduğu ve bunca kişileri kabul ettiğim hâlde en ehemmiyet verdiğim bir şahıs, pek çok haneme gelmeyi arzu ettiğini söyleyen zâtlar vürûduna mâni olduklarıyçün evvelce gelememiş, muahharan Avrupa'dan avdetinde ise hastalanmış olduğu cihetle kendisini görmeye imkân olamayıp da kabul edemediğim için her şeye herkese hatta kendi kendime bile pek muğberim.....

Fî 6 Haziran [18 Haziran 1889].

/14/ Dün *midî*'den sonra hayli Fransızca eşâr okudum. Saat dokuza yakın Mösyö *Hegyei* gelip bir buçuk saat ders ile meşgul olup sair zamanı musâhabe ile geçirdik. Akşam üzeri biraz hayâlâta revnak verip *dîner*'den sonra kendisi piyano çaldığı esnada Macaristan'dan Doktor (Çatari)den bir mektup aldım. Bir nişan aldığımı işittiğiyçün beni tebrik eyliyordu. Bu sabah mutad üzere piyano meşk etikten sonra kendisine bir cevap yazıp öyle bir iltifat-ı şâhâneye lâıyk olmadım ise de mektubunun vürûdunu bir fal-ı hayr addettiğimi bildirdim. Bir mektup dahi (Prenses Gika)ya yazıp pazar günü kendisini görmeye gideceğimi haber verdim. Saat sekizde idi ki pederimle beraber Madam (Jipsi)'nin hanesine gittik. Kerimesi piyano, mahdumu dahi keman çaldılar. Orada gördüğüm bir madam dahi şarkı söyledi. Oradan Madam (Van Ham)a¹⁶ gittimse de bulmadığım için biraz *emplette* yapıp Madam (Rozental)e girdim. Eve geldiğimde saat on iki idi. *Dîner*'den sonra piyano odasını tefriş ettim.

Fî 8 Haziran [20 Haziran 1889].

- 13 Nigâr Hanım'ın meşhur salı kabulleri kendisinden bahseden hemen bütün kaynaklarda Nişantaşı'ndaki konakla özdeşleştirilir. Nitekim günlüklerin ikinci kısmını teşkil eden 1911 sonrasında bu kabuller geniş yer tutacaktır. Ancak Nigâr Hanım'ın baba evinde olduğu süre içinde de kabul günü olarak salıyı seçtiği bu sayfadan anlaşılmaktadır.
- 14 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Stavridi, İstavridisi şekillerinde de yazılmaktadır.
- 15 Bu isim Nigâr Hanım tarafından Latin harfleriyle *Wondra* şeklinde yazılmaktadır.
- 16 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski ve yeni harflerle V. Ham, V. H. olarak da yazılmaktadır.

Dün *midî*'den sonra akşama kadar *peinture* [boyama] ile meşgul oldum. *Dîner*'den sonra refakatinde bir seyyah bulunduğu hâlde Mösyö Devlet gelmesiyle bir saat kendileriyle vakit geçirildi. Devlet piyano çalıp diğer zât dahi pek güzel alafrağa şarkı okudu. /15/ Hiç tanımadığım bir zât, dostumdan birisi vasıtasıyla gelip de kabul olunduğu hâlde en ehemmiyet verdiğim bir vücudu uzaktan bile görmeye muvaffak olamadığım için yine ne kadar üzüldüm. Ne menhûs talih...

Bugün yine alelâde piyano ile meşgul olup bir müddet yazı ve bir müddet dikişle iştigal ederek akşamı ettim.

10 Haziran [22 Haziran 1889].

Dün yataktan çıktığımın akibinde yıkanıp ve *toilette*'imi yapıp pederim, Münir'im ve bir hizmetçi ile Boğaziçi'ne gitmek üzere evden çıktık. Mutadımızdan evvel taam etmiş idik, saat dört buçukta Beşiktaş'tan vapura râkiben Tarabya'ya gidip evvela Madam *Hobe*'ye uğradık ise de yok cevabını vermeleriyle zaten bilhassa kendisiyçün gitmiş bulunduğumuzdan Prenses (Gika)nın dağdaki hanesine gittik. Rıhtımdan geçer iken sefarethaneden sual ettiğimde (...) ¹⁷ hastahaneden çıkıp Tarabya'daki *hotel*'de ikamet etmekte ise de bu hafta Paris'e gideceği maznûn olduğu cevabını verdiler! Her gün hiç tanımadığım adamlar *présenter* olunduğu hâlde onu görmediğime ne kadar teessüf etsem sezâdır, çünkü gelmek arzusunu beyan ettiği zaman hakkımdaki hissiyâtını *déclarer* [beyan etmek] ettiğinden dolayı cesaret edip de /16/ kendisini davet edememiştim. Şimdi ise o iki kelimeyi tefevvüh edemediğim için aylar ile çektiğim ızdırab-ı nedamet beni her dakika öldürmektedir... Heyhât!

Beni hissiyât-ı ismet ve istikametle yaratan Hâlıkım şimdiye kadar her türlü tehlikeden muhafaza ettiği hâlde bu defa hâl tagayyür mü edecekti ki *déclaration* [beyan] ¹⁸ yaptığıyçün o nazenîni davete cesaret edemedim? Kalbim ne nisbette sevmek için yaratılmış ise tıynetim o derece muhafaza-i namus hususunda metin olduğunu o dakika nasıl olup da unuttuğuma hayretteyim? Birçok kimselerden ağıleb-i sahte olmak üzere binlerce *déclaration* işitip de ne manen ve ne de maddeten asla sem'-i itibar etmez iken, bu şahsın üzerimde hâsıl ettiği tesir tabii ve sahih olduğunu ancak sonradan teferrüs edebildim, zira yalnız bir saatlik o mülâkat esnasında bende sahihan cemiyet-i efkâr kalmamış idi. Birkaç sözülle kuvve-i müfekkireme halel vermiş idi, zira asaletini ve terbiyesini

17 Nigâr Hanım, Marquis Carlotti'ni ismini açıkça yazmamakta, onun yerine (...) kullanmaktadır.

18 Nigâr Hanım bu kelimeyi "ilân-ı aşk" anlamında kullanmaktadır.

gördüğüm hâlde bir sahib-i iffete karşı hürmette kusur etmeyeceğini tahmin etmeyecek kadar âciz değilim...

Bilmem bundaki hikmet-i Rabbani nedir! Bildiğim bir şey var ise o da ezkârım bu sözlere münhasır kaldığından ibarettir: (Ben elimle yâre açtım sîneme).....

Bir buçuk saat Prens (Gika)da ârâm ile Madam *Grosser*'e gittik, zira onun hanesi dahi orada bulunuyor. Her iki hanede fevkalâde hüsn-i kabul gördük. Tarabya'dan saat onu çeyrek geçerek vapura bindik ise de eve geldiğimizde saat bire gelmiş idi. Nazım Bey'i bizde buldum. Birlikte *dîner* edip saat üçte /17/ kendisi gitmekle ben dahi gerek bu'd-ı mesafe ve gerek hararet-i hava sebepleriyle pek yorgun bulunduğumdan yatağıma girdim. Bu sabah alelâde üç saat piyano meşk edip *déjeuner*'den sonra *toilette*'mi yapıp saat sekizde evden çıktım. Madam (Vondera), Madam (İstavridisi) ve Matmazel *Ohannés*'in hanelerine gidip bir saat mülâkat ettim. *Dîner*'den sonra *cousin*'imle iki parti bezik oynadım.

Fî 12 Haziran [24 Haziran 1889].

Dün sabah iki saat piyano meşk edip *midî*'den sonra *toilette*'mi yapmak üzere iken komşu Rifat Efendi'nin haremının teşrifini haber verdiler. Bir saatten ziyade kendileriyle görüştüm. Azimetlerinde giyinip tekrar *salon*'a çıktığımdan biraz sonra idi ki Şeyh Süleyman Efendi, refâkatinde bir doktor ile teşrif etmesiyle epeyce dahi kendileriyle musâhabe ettim. Onlar gittiğinin akibinde idi ki salı *jour de réception*'um olduğunu bildikleriyçün Mösyö *Hegyei*, Mösyö (Konşild)¹⁹ ile teşrif etti. Saat on bire yakın onlar dahi gitmesiyle Prens (Gika)nın âriyeten verdiği, bir genç kızın Fransızca eşârını okudum ve gece dahi cismen biraz rahatsız bulunduğum için biraz erken yattım. Bu sabah *midî*'ye kadar piyanoya çalışıp bade't-taam Almanca dersimi aldım. Bir iki saat validemin misafirleriyle görüşüp ders yazmaya başlamış iken *Hegyei* /18/ geldi, iki saat kadar piyano ile meşgul olup sair zamanı dahi âfâki musâhabe ile geçirdim. Bu gece yine pek tuhaflığı üzerinde olduğundan hayli güldürdü. Saat üçe yakın kendisi gitmesiyle ben dahi aşk ile hayli alaturka piyano çaldım. Hayfâ ki! mütehassiri olduğum nazenînin bu memlekette olup olmadığından bile haberim yok.

Fî 14 Haziran [26 Haziran 1889].

19 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Konşil olarak da yazılmaktadır.

Perşembe gününü alelâde geçirip biraz dahi meduvvînin hizmetlerinde kusûr edilmemesiyeçün sofraya filan nezaret ettim. Saat on ikiden sonra idi ki Madam ve Matmazel *Wondra* ile Mösyö *Sartinski* ve *Hegyei* teşrif ettiler. Biz *dîner* etmekte iken Doktor *Sartinski*'nin yeğenleri ile biraz sonra dahi *Wondra* teşrif ettiler. Gece yarısından bir saat sonraya kadar *musique* yapıldı. Genç (Stavridi) dahi gelmişti. *Hegyei* ile 4 *mains* çaldığımız gibi *Wondra* keman ve genç *Sartinski* dahi (gitar) çaldılar. Dünkü günü yine alelâde geçirip sıkıntıdan fevkalâde muzdarib olduğum için gece dahi erkenden yattım. Münir'im perşembe günü *vacances* [tatil] münasebetiyle eve geldi.

Fi 16 Haziran [28 Haziran 1889].

Cumartesi ve pazar günlerini fevkalâde muzdarib olarak ve sabahları biraz piyano ile meşgul olup öğlenden sonra dahi yatarak geçirdim. Pazartesi günü *midî*'den sonra *Catina* teşrif etti, *tête à tête* akşama kadar hasbihal ettik. B'nin²⁰ *carrière diplomatique*'ten feragatle şimendüferde bir memuriyet aldığını, şehrimizde /19/ kalacağını haber vermesiyle pek ziyade memnun oldum. Kendisi gittiğinin akibinde idi ki Münir Bey'in geldiğini haber verdiklerinden kendisini kabul ettim. Biraz sonra pederimle Mösyö *Hegyei* teşrif ettiler. Biraz âfâki musâhabeden sonra *dîner* edilip bade't-taam Münir Bey erken gitmesiyle biz de iki saatten ziyade piyano ile meşgul olduk. Gece üstad bizde kalmış idi. Sabahleyin *salon*'a çıktığımda pederimle beraber kendisini orada bulup *miniature* yapmayı öğrenmek arzusunda bulunduğu cihetle yarım saat kadar kendisine onu irae ettikten sonra gitti. *Midî*'ye kadar piyanoya çalıştım. Salı olduğu münasebetle alafranga saat ikiden sonra Madam ve Matmazel *Wondra*, *Mercier* Paşa ve Matmazel (Sartinski) ile biraderi teşrif ettiler. Dün sabah daha yatakta iken Hocam Şükrü Efendi'nin teşrifini haber vermeleriyle nezdine çıktım. Bir müddet musâhabeden sonra pederim gelip bir gün evvel matbaaya uğramış bulunduğundan (Ebüzziya Tevfik) Bey tarafından bir iki kitap ile matbaasında eser tab ettirmek hususunda gösterdiğim arzuya karşı gayet mütefittâne bir mektup getirdi. Hocam gittikten sonra piyano meşk etmekte iken Mösyö *Huart* tarafından getirdikleri bir mektuba melfûf olan bir şiirimini tercümesine mukabeleten bir teşekkürname yazdım. Ve bütün günü mütâlaa ile geçirdim. /21/ Bir iki gün evvel Muhsin Han'ın resm-i vedai icra etmek üzere geleceğini haber vermiş bulundukları cihetle (çünkü bugün Avrupa'ya müteveccihen hareket etti) *dîner*'den sonra *toilette* yapıp kendilerine intizar ettim. Muhsin Han, kerimesinin kayınpederi Prens Eminüddeve, Cevad Han,

20 B'nin kimliği gnlükte açıklanmamıştır.

Ohannes Han, Âli Bey, Reşad Bey teşrif ettiler. Dün gece *présenter* ettikleri Yusuf Cemil Efendizade Âli Bey pek hoşsohbet bir zât olduğu gibi iskambil kâğıtlarıyla bir hayli lu'biyyât dahi icra etti. Pek ziyade ısrar ettikleri için ben dahi piyanoda bir iki şarkı çaldım. Pederimin gösterdiği müsaade ve müddet-i medîdeden beri kendisinden gördüğüm ısrar üzerine Muhsin Han'a bir resim verdim. Gece yarısından sonra gittiler. Bu sabah alelâde üç saat piyano meşk edip bade't-taam dahi bazı şeyler biçtikten sonra saat dokuzda Münir'imle beraber *emplette* yapmak üzere biraz Beyoğlu'na çıktım. *Dîner*'den sonra şimdiye kadar Almanca yazdım, vakit gece yarısıdır.

Fî 22 Haziran [4 Temmuz 1889].

Sabahleyin iki buçuk saat piyano meşk edip *déjeuner*'den sonra *toilette*'imi yapıp bir saatten ziyade dikiş diktim. O esnada Münif Paşa'nın teşrifini haber vermeleriyle kendisini kabul edip iki saat musâhabe ettik. Zât-ı Şâhâne'nin kendisine Muharrem'de verdiği çeyrek liralardan bilezik yaptırmak üzere yadigar olarak getirmişti. İcab eden teşekkürü /22/ ettim. Vuku bulan talebi üzerine bir aralık alaturka ve alafranga piyano dahi çaldım. Azimetinin akîbinde idi ki Mösyö *Hegyei* teşrif etti. Bir müddet musâhabeden sonra ders alıp *dîner*'den sonra 4 *mains* çaldık. *Hegyei* hakikaten pek hoş bir zâttır.

Fî 23 Haziran [5 Temmuz 1889].

Cumartesi günü *midî*'den sonra validemin odasında dikişle meşgul iken bir iki hanım teşrif ettiler, musâhabe ederken Cevad Han'ın teşrifini haber vermeleriyle *salon*'a çıkıp iki saat kendisiyle musâhabe edip bazı perakende eşâr dahi okudum. Pazar günü saat ona kadar alelâde vakit geçirdim. O saatte idi ki Doktor *Sartinski*'nin teşrifini haber verdiler. Kendisiyle musâhabe ederken Hocam Şükrü Efendi'nin haremi teşrif etmesiyle doktor, validemin odasına gitti. Biraz sonra Rum madamlar dahi geldiler, *dîner* zamanına kadar âfâki musâhabe edildi. Hocamla pederim taam edip biz dahi haremi, refakatindeki hanım, süt validem ve validemle *dîner* ettik. Gece alaturka piyano çaldım. Bu sabah Mekteb-i Sultanî'nin tevzi-i mükâfât resmi icra olunduğuyçün erkenden taam edip saat dört raddelerinde misafirlerimiz ile beraber Galatasaray'na gittik. Hamden sümme şükran Münirciğim mükâfât aldığı için mesrûren avdet ettim. Geçer iken biraz *Catina*'ya uğradım. Cumartesi günü *Efsûs*'un ikinci kısmı tab olunması için /23/ bir mektubumla beraber Ebüzziya Tevfik Bey'e göndermiştim, pek güzel bir cevap aldım.

Fî 26 Haziran [8 Temmuz 1889].

Geçen hafta içinde germâbeye gitmiştim, yirmi günü tecavüz eden müddet inhıraf-ı mizacımı gayet zayıf düşürmüş olduğu gibi bâhusus o gün fevkalâde perhize dikkatle sütten başka hiçbir şey yiyip içmemiş bulunduğumdan akşam üzeri tâbâver olamayarak yatağa girdim. Bugün sekiz gündür ki yataktayım. Pek şedîd ızdırablar duydum. Doktor *Sartinski traîter* etmektedir. Germâbeden geldiğim gün (Stavridi)ler ile (Hege) gelmiştiler. Yatakta bulunduğum esnada dahi Madam *Loebel*, Madam ve Mösyö (Çerkaski), Madam ve Mösyö (Van Ham) teşrif ettiler. Evvelki gün Ebüzziya Tefvîk Bey'den aldığım bir tezkirede ruhsatname alınıp alınmadığına dair bazı şeyler sual etmişti, birkaç kelime ile icab eden cevabı verdim.

Çarşamba, fi 5 Temmuz sene 305 [17 Temmuz 1889].

Bugüne kadar yatakta idim. Keyifsizliğim esnasında ahababın bazılarında istifşârnemeler alıp bazısı dahi teşrif ettiler. Dün yatakta bulunduğum hâlde iki saat Âsaf Bey ve iki saat Mösyö (Hege) ile musâhabe ettim. Bugün leke'l-hamd yatağımyı terk ile teyzezadem teehhül etmek üzere bulunduğundan gerek validem tarafından ona bir hediye ve gerek *toilette*'im için bazı eşya mübâaası zımnında /24/ validem ve Münir'imle beraber *déjeneur*'den sonra evden çıkıp bittabi araba ile gidip geldim. Akşam üzeri eve avdetimde doktorun gelip gittiğini haber verdiler.

Pazartesi, fi 11 Temmuz [23 Temmuz 1889].

Salı günü Cevad Han teşrif etmişti, iki saatten ziyade musâhabe ettik. Çarşamba günü resim yapmakla meşgul oldum. Saat dokuzda Mösyö *Hegyei* geldi fakat zaafiyetim hasebiyle pek az piyano ile meşgul olduk. Kendisi gittikten az sonra Âsaf Bey'in teşrifini haber verdiler. Birlikte *dîner* edip gece dahi bezik oynadık. *Cousin*'imin velîme cemiyeti bu hafta için mukarrer bulunduğundan dün *modiste*'e gidip validemin ve benim esvâblarımızı bıraktım. Akşam üzeri dahi biraz komşuya gittim. Bu sabah yataktan çıktığımla *toilette*'imi yapıp Münir'im ve bir hizmetçi ile Boğaziçi'ne gitmek üzere biraz *déjeneur* ettikten sonra saat dördü çeyrek geçerek evden çıktım. Beşiktaş İskelesi'ne gittiğimde saat altı buçuktan evvel vapur bulunmadığını haber vermeleriyle bir kayığa râkiben Yeniköy'e kadar gitmeye karar verdim ise de rüzgâr gayet şedîd olup biz Hisar İskelesi'ne gidince[ye] kadar yine o vapur Hisar'a geldiğinden kayıktan çıkıp vapura binip Yeniköy'e çıktım. Vapurda Münir'i pederi nezdine çağırdı ve Yeniköy'e çıkmağa kadar görüştüler. Saat yedi buçukta Sâre Hanım'a gidip onda çıktım, ve on ikide eve geldiğimde Münif Paşa'nın gelip gittiğini haber verdiler.

Cuma, fi 15 Temmuz [27 Temmuz 1889].

Cumartesi gününü alelâde evde geçirdim. Dün ale's-sabah *modiste* esvâbımı prova etmek üzere getirmiş bulunduğundan uyandırdılar. Hemen onu prova ettirip ve *toilette*'imi yapıp Münir ve hizmetçi ile saat birde evden çıkıp Ada'nın ilk vapuruna yetiştim. Saat dörde yakın Hacer Hanım'ın hanesine muvâsalat ettim. Dikişçi, kerimesini keyifsiz olarak Ada'ya naklettirdiklerini söylediyse de şimdi geçirmiş bulunduğundan iyi buldum. Orada *déjeuner* edip saat yedide çıktım. Hüseyin Bey'in validesinin ziyaretine gittim. Bir saat dahi orada ârâm ile saat dokuzda vapura geldim ve on bir buçukta eve vâsıl oldum. Hocam²¹ gelmiş, evde kimseyi bulmadığıyçün intizar etmekte idi. İki gün sonra mahall-i memuriyeti olan Selânik'e azimet üzere bulunduğundan veda etmek üzere gelmişti! Birlikte *dîner* edip üçe kadar musâhabeden sonra gitti. Bu sabah *midî*'ye kadar çocuğu ve kendimi yıkamakla meşgul olup bade't-taam bir buçuk saat piyano meşk ettim ve bir saatten ziyade Almanca ile meşgul oldum. *Dîner*'den sonra teyzem gelip yarın Kartal'a gelin almaya gideceğiçün benim dahi birlikte gitmekliğimi teklif ettiyse de orada sıtma olduğunu kendisi söylediği ve pek zayıf bulunduğum cihetle cesaret edemediğimi bildirip beyan-ı mazeret ettim. Dün *midî*'den sonra Mösyö *Hegyei* gelip üç haftaya kadar Mısır'a gideceğini pederime söylemiş, bu havadis pek ziyade canımı sıktı, zira âlâm ve hiddetimi vakit vakit musâhabesi ve sohbetiyle tahfif eden bu zâtın gaybubeti benimçün pek müessir olacaktır.

Pazartesi, fi 18 Temmuz [30 Temmuz 1889].

/26/ Salı günü *midî*'den sonra Doktor *Sartinski* ve o gittikten sonra Mösyö *Hegyei*, Ohannes Han ve hemşiresi teşrif ettiler. Akşam üzeri yalnız *Hegyei* bizde kalıp birlikte *dîner* ettik. Mısır'a gitmesi hakkında işittiğim rivayeti tekzip edip ertesi gün dahi dersi için geleceğini söyleyip gittiğinde validemin odasına inip komşum Refika Hanım bulunduğu cihetle iki saat kadar dahi kendisiyle görüştük. Çarşamba günü *Hegyei*'yi bekledim ise de gelmediğinden ve bununla birkaç defadır beyhude beklettiğinden canım sıkıldı. Gece teyzemin hanesine yeni gelini getirmiş bulunduklarından cemiyet mahalline gittik. Dün sabah biraz piyano meşk edip *modiste*'in getirdiği esvâbı giyip iyi²² olup olmadığına baktıktan sonra bir *matinée* giyip gelinin *toilette*'ine nezaret etmek üzere oraya gittim. Kendisini giydirdikten sonra orada taam edip *toilette*'imi yapmak üzere eve geldim. Bu esnada bir hanım gelip Rusya hastahanesi doktoruna verilmek üzere bir tavsiyename istediysse de mezkûr doktoru tanımadığım cevabını verip

21 Ebüllisan Şükrü Efendi

“iyi” olması gereken kelimenin sonunda bir “be” harfi vardır.

ve *toilette*’imi ikmâl edip yine cemiyet mahalline gittim. Meduvvîn arasında Şeyh Süleyman Efendi’nin kerimesi Naciye Hanım dahi dâhil idi. Gece kalacağı mahalde bir hânende bulunacağını söylemesi üzere o hâlde bana dahi haber göndermesini tembih etmiştim. Gündüz saat onda eve gelip akşam taamını dahi yapayalnız ettim. Gece hânende bulunduğu dair haber gelmişti, *toilette* /27/ değiştirip gittim. Bir buçuk saat kadar dinledim. Mızıkâ-i Hümayûn’da Âmâ Ârif Bey namında bir zât olup udunu çalmakta idi. Bu sabah bir buçuk saat piyano meşk edip saat dörtte cemiyete gittim. Yine gelini giydirip taam ettikten sonra çengi oynadığından saat ona kadar onları seyredip avdet ettim. Münir salı günü pederinin aldırma üzere gönderdiği adamla beraber oraya gitmişti henüz avdet etmedi.

Cuma, fi 22 Temmuz [3 Ağustos 1889].

Cumartesi günü *midî*’den sonra Mösyö *Hegyei* teşrif etti. Bir müddet musâhabe edip iki saat dahi piyano ile meşgul olduk. Akşam üzeri Doktor Sartinski dahi gelmesiyle biraz dahi onunla mülâkat ettik. *Dîner*’den sonra (Hege) ile 4 *mains* çalıp gece yarısında kadar musâhabe ettik.

Dün sabah saat on birde yataktan çıkıp komşu Refika Hanım ile beraber Beşiktaş’a, saat üçte gelen vapura râkiben Sarıyer’e gittim, Çırçır Suyu’nda biraz *déjeuner* edip bir saat sonra yavrularım üçü beraber oraya gelmeleriyle üç buçuk saat kadar cümlesini öpüp okşadım! Ve biraz dahi ağladım. İki gözüm Feridun’un bundan iki ay mukaddem yüzüne cam parçası düşüp yanağını kesmiş bulunduğundan hayli büyük bir *cicatrice* [yara izi] bırakmış ise de leke’l-hamd şimdi hâl-i âfiyette gördüm. Akşam üzeri avdet ederken Münir beraber /28/ gelmek istediği sırada Kerâmet ses çıkarmadıysa da Feridun ağlamaya başladığından ve bu hal hakikaten ciğerimi paraladığından îd-i şerifin ilk gününe kadar orada kalmasını Münir’e teklif ettim ve kendim müteessiren avdet eyledim...

Bugün dört saat piyano meşk edip biraz dahi dikişle meşgul olacağım sırada Harput’a vali nasb olunan Âli Bey’in teşrifini haber verdiler. Resm-i veda icra etmek üzere gelmişti. Azimetinden sonra bir saatten ziyade dikiş diktim. Akşam üzeri Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif ettiler.

Fi 25 Temmuz [6 Ağustos 1889].

Bugün dört saat kadar piyano meşk edip Almanca dersi dahi aldım. Saat sekize yakın Sâre Hanım’ın, kerimesi *Eléonore* ile teşrifini haber verdiler. Bir saat kadar musâhabeden sonra Madam (Mavrogordato) bir muhibbesiyle, (Kont Ziçini) dahi (Hege) ile teşrif ettiler! Saat on buçuğa kadar cümleten musâhabe

edildi. Akşam üzeri pederim geldiğinde dışıye gidip dışını doldurduğu cihetle ızdırabından bahs eyliyor idi. Biraz sonra kendisine bir *fièvre* geldiğinden pek ziyade telâş edip terlettik. İnşallah sabaha kadar iade-i âfiyet eder.

Fî 26 Temmuz [7 Ağustos 1889].

İdin²³ ilk günü pederimi tedavi ile meşgul oldum. *Midi'*den sonra *Loebel* gelip onun azimetinden sonra *Hegyei* ders için geldi. Pederim bir dereceye kadar müsterih bulunduğundan iki saat piyano ile meşgul olduk. Birlikte *dîner* edip gece dahi musâhabe ettik. Perşembe günü pederim biraz daha iyi olduğundan piyano meşk edip bade't-taam dahi teşrif eden komşular ile görüştüm. Cuma günü sabahleyin dört saat piyano meşk edip *midi'*den sonra tebrik için üç komşuya gittim. Avdetimden biraz sonra *Hegyei* teşrif etti. Taam vaktine kadar ve taamdan sonra leke'l-hamd pederim iade-i âfiyet etmiş bulunduğundan gece yarısına kadar pek hoş musâhabe edip ve çok gülüştük. Uşak akşamdan burada değil idi. Üstad geceyi dahi bizde geçirmeye mecbur olmuştu. Sabahleyin yarım saat kendisiyle görüşüp üç saat dahi piyano meşk ettim. Saat sekizde bir arabaya râkiben Râif Paşa'nın haremine gidip orada bir iki mâbeyinci haremliyle görüştüm. Saat ondan sonra oradan çıkıp bizim uşağa tesadûf ettiğimde Münif Paşa teşrif etmiş bulunduğu cihetle haber vermek üzere geldiğini söyledi. Yine araba ile avdet ettimse de kendisi henüz gitmiş idi. *Dîner*'den sonra münasebetsiz birkaç sebeple pek çok canım sıkıldı. İdin ikinci günü Münir'imi getiren adam yine İhsan Bey tarafından haberler getirip itilâfa hâhişger bulunduğunu ve her nerede istersem hane isticâr edeceğini söylemesi üzerine bir geceden ziyade dışarıda kalmamaya şart ederse teklifini kabul edebileceğimi bildirip bugün vekile dahi bir tezkire ile beyan-ı hâl ettim.²⁴

Fî 29 Temmuz [10 Ağustos 1889].

/30/ Dün sabah *toilette*'mi yapıp Münir'im ve bir hizmetçi ile Beşiktaş İskelesi'ne indim, saat dört buçuk vapuruna râkiben Mirgün'e Hayri Paşa'nın haremine gittim. Bir buçuk saat orada ârâm ile biraz dahi Rıza Efendi'nin kerimesine uğrayıp oradan bir sandala râkiben İstinye'ye Kabulî Paşa'nın sahilhanesine gittimse de hanımefendi orada bulunmadığından bir kart bırakıp Yeniköy'e Sâre Hanım'a gittim. Kendisi sokağa çıkmak üzere yaşmaklanmış bulunduğundan mâni olmayıp birkaç dakika tevakkufla çıkıp vapura râkiben

23 10 Zilhicce 1306'ya denk düşen bugünde Kurban Bayramı'ndan söz edilmektedir.

24 İhsan Bey'den yeni bir barışma teklifi geldiği, Nigâr Hanım nerede isterse orada bir ev kiralamaya razı olduğu görülmektedir; Nigâr Hanım ise onun bir geceden fazla dışarda kalmaması koşuluyla barışabileceğini bildirmektedir.

Hisar'a geldim. Rıza Paşa'nın kerimesi çoktan keyifsiz bulunduğunu işittiğim için onu istifsâr edip oradan bir kayığa binip Göksu'ya geçtim; fakat hiç eğlenmedim. Mesirede bulunan ahâli tanımadığım eşhâsdan ibaret idi. Saat on ikide Hisar'da Naciye Hanım'ın sahilhanesine gidip geceyi orada geçirdim. Sabahleyin iki vapuru ile eve geldim. Bütün günü ve geceyi pek muzdarib bir hâlde geçirip mükerreren ağladım. Validem keyifsizliği hasebiyle her şeye hiddetlendiği gibi pederim dahi daima Münir'den şikâyet etmekte olduğundan mevkiim müşkilter olmaktadır...! Âh Münir için çektiklerim! Bahtsız validenin biçare çocuğu...! Sen de ben de karındaşların da câlib-i şefkat bir hâlde bulunuyoruz, ahvâlimize Allah acısın.

Pazartesi, fi 31 Temmuz sene 305 [12 Ağustos 1889].

/31/ Salı günü alelâde vakit geçirip çarşamba günü validem bir hocaya okunmayı kurmuş olup merhum dahi bir vecihle eve getirilemediğinden *déjeneur*'den sonra validem ve Münir'im ile bir arabaya râkiben hocaya gidip bir buçuk saat sonra avdet ettik. Avdetimin akibinde *Hegeye*'den aldığım bir mektupta gelmeyeceğini yazıyor idi. Akşama kadar validemin misafirleriyle bulunup perşembe günü dahi muzdarib bulunduğum cihetle bütün gün yatakta idim. Birkaç defa teşrifinde evde bulunamadığım için salı günü Münif Paşa'ya bir kart yazıp cuma günü için *déjeneur*'ye davet etmiş olduğumdan bi'l-mecburiye sabahleyin *toilette*'imi yapıp salona çıktım. Teşrifinden biraz sonra taam edip saat ona kadar dahi musâhabe ettik. Azimetinden sonra Almanca dersi alıp aşağı indiğimde misafir buldum. Bir saat kadar dahi onunla görüştüm. On ikide dahi Doktor Mehmed Bey teşrif etmesiyle birlikte *dîner* ettikten sonra yine validemin odasındaki misafirin nezdine geldimse de başımın ve dizlerimin ızdırabına takat getiremeyip saat üç buçukta kendimi yatağa attım. Bu sabah Cevad Han haber gönderip *midî*den evvel gelmeye mezun olup olmadığını soruyordu. Pekiyi cevabını verip yatakta olduğum hâlde Cevad ve Ohannes Hanları kabul ettim; ve inhiraf-ı mizacım hasebiyle bütün günü yine yatakta geçirmeye mecbur oldum.

Fi 5 Ağustos sene 305 [17 Ağustos 1889].

/32/ Dünkü gün bir saat piyano çalıp bir saatten ziyade dahi Almanca yazdıktan sonra bütün günü validemin nezdinde geçirdim. Gece dahi pek ziyade inlediği cihetle lâyıkıyla uyumayıp bir aralık yanına dahi gittim. Bu sabah (Hege)ye bir kart yazıp sıhhati ne hâlde olduğunu sordum. Bade't-taam bir saat piyano çalıp bir saat dahi Fransızca yazdıktan sonra (Hege), biraz sonra doktor *Mordtmann* (çağırtılmış olduğundan) geldiler. Her gün tezâyüd etmekle

günden güne beni eritmekte olan zaafiyetin müsebbibi ağırca bir keyifsizlik olup tedavisinde teseyyüb etmemekliğimi ve yorulmamaklığım için sokağa dahi çıkmamaklığımı ekîden tembih edip, zaafiyet-i fevkalâdem hasebiyle ayakta gördüğüne dahi hayret ettiğini ilâve etti. Bu aralık Ali Ağa vekil tarafından gelip yarın kendisinin benimle mülâkat etmek istediği cihetle gitmekliğim lâzım geldiğini beyan etti, zira İhsan Bey'le görüşmüş olduğu gibi perşembe günü yine görüşeceği cihetle benim dahi re'yimi anlamak lâzım geliyor imiş. Doktor sokağa çıkmayı men ettiği hâlde yarın oraya yani İstanbul'a gitmeye mecbur oluşum pek canımı sıktı. Doktor, validemin ve pederimin ilâçlarını dahi tarif ettikten sonra (Hege)nin nezdine çıkabildim, bir saat kadar kendisiyle görüştük. Hayli vakittir Doktor *Sartinski* görünmediğinden *dîner*'den sonra ona bir mektup yazdım.

Pazartesi, fi 7 Ağustos [19 Ağustos 1889].

/33/ Evvelki gün sabahleyin hâl-i bîtabımla bir arabaya râkiben bi'l-mecburiye İstanbul'a vekilin hanesine gittim. Kendisiyle mülâ[ka]tımda İhsan Bey'in itilâf arzusunda bulunduğunu ve hemşiresinin nezdine gitmekliğimi teklif ettiğini beyan etti. O teklifini katiyyen kabul edemeyeceğimi ve olsa olsa kendimi çocuklarıma feda etmek üzere bilâ-sebep hanesine gelmemezlik etmeyeceğine şart ettiği hâlde kendisi ile yalnız bir haneye gideceğimi ve bunu kabul etmediği hâlde her istediğini icrada muhtar olduğunu söylediğim sırada fart-ı zaafiyetim hasebiyle asabın bozukluğundan hüngür hüngür ağlamaya başladım! Vekil teselli-âميز birkaç söz söyledi. Araba beklediği cihetle saat dörde gelince yine eve avdet ettim. *Déjeneur*'den sonra Münir'i yıkayıp kendim dahi yıkandım. Biraz sonra mektubumu almış bulunduğundan Doktor *Sartinski* geldi, bir müddet kendisiyle görüştük. Keyifsizliğim münasebetiyle dün saat dokuza kadar yattığım yerde mütâlaa ettim. Ondan sonra bir müddet validemin misafirleriyle görüştüğüm sırada *Hegyei*'nin vürûdunu haber vermeleriyle arkama bir şey alıp *salon*'a çıktım. Hastalığım nâsiyemden belli olduğu cihetle kendisi defaatle istifsâr edip emr-i tedavide teseyyüb etmemekliğimi defaatle tavsiye etti. Piyanodan bahsettiğinde hatırıyçün çalıp çalamayacağımı tecrübe etmek üzere bir kere başlamayı teklif edip biraz çaldım ise de kudretim taalluk etmediğinden bi'l-mecburiye bıraktım. Evde herkes hasta bulunduğuyçün gitmek istediye de mümânaat ettim. Kendisi *dîner*'den evvel birkaç kadeh rakı içti! ve bade't-taam hayli beni güldürdü. Bugün yine akşama kadar yatakta idim. Artık kuvvetim /34/ yürümeye değil oturmaya bile müsaade etmemeye başladı. Bazen başımda ve bazen vücudumun kısm-ı süflâsında ağrı ve sancılar duymakta isem de şimdilik şedid bir hâlde olmadığından iştiham zararsız olmakla beraber gün-be-

gün değil hatta ân-be-ân tezâyüd etmekte olan zaafiyetimin esbâbı o hayırsızlar olduğuna kabul edemiyorum. Bu hâlin on seneden beri emel-i yegânem olan nefehât-ı mevte beni takrib etmekte olduğunu düşündükçe cidden ve hakikaten sevinmekteyim fakat yalnız bir havf ü endişe yüreğimi dağdâr etmektedir ki: O da bu yoldaki emrâzın tûl-ı müddet devam etmesi kazıyyesidir! Ye's-i derûnum kendisince malûm olup bilâhare nidâ-yı kalbimi gûş ile arzumu is'âf eden Hâlıkım hâl-i pür-melâlîme ve kalb-i hâssemi merhametle ümid ederim ki beni uzun müddet, ebediyen müfarakat edeceğim sevgili ciğerpârem Münir'imın yüzüne bu hâli bile bile pür-hüzün ü melâl baktırmaz..! Bâhusus ki bundan başka bir sebep daha olup o da: Zaten daima validem keyifsiz bulunduğundan benim dahi hastalığımın sürüklenmesi pederimin dahi rahatsızlığıyla beraber hanece müşkilâtı istilzâm eder.....

İşte şu birkaç satır yazı dahi beni ziyadesiyle it'ab etti..! Her şeyden müteessir olmakta ve günde birkaç kereler ağlamaktayım! Ne hazin hâl.....! Doktor her nevi metâib-i fikriye ve cismâniyeyi men ettiği hâlde ben bir dakika istirahat-ı fikriyeye mâlik olamıyorum.

Perşembe, fi 10 Ağustos [22 Ağustos 1889].

/35/ Dün sabahdan akşama kadar yattığım yerde mütâlaa edip yine defaatle ağladım. Hararet-i hava cihetiyle, aldığım muâlece dahi pek ziyade sarsmaktadır. Bu sabah saat dörtte idi ki İhsan Bey tarafından bir mektup aldım. Mündericâtı, vekilim ile görüştüğü ve fikrimin yine eski hâlinde bulunduğunu öğrendiği cihetle son karar olmak üzere ya Divanyolu'ndaki küçük haneye ettiği davete icabet etmekliğim; veyahut bunu dahi kabul etmeyecek olursam iftiraktan başka çare kalmadığından şerâit-i lâzıme'yi kararlaştırmak üzere adam göndermekliğimi talepten ibaret idi. Getiren adama bir cevapname almasını ekiden tembih etmiş bulunduğundan ve ben ise yatakta bulunduğumdan bazı şeyler söyleyeceğini beyan ile istizân ederek yatak odamın kapısına gelip bunları şifâhen dahi söyledi. Ben dahi keyifsizliğim münasebetiyle derhâl cevap veremeyeceğimi ve birkaç gün sonra şikkından hangisini kabul ettiğimi bildireceğimi söyledim. O dakikada ne yolda itâ-yı cevap edeceğimde mütereddid idim. Hâlâ da öyleyim! Şimdiye kadar hiçbir şeyde rızâ-yı tarafeyn gözetmediği hâlde iftirak hususunda ona riayet etmesi çocuklarıma karşı olan muhabbetimin derecesini bildiğiçün beni zayıf tarafımdan tutmak olduğu gibi itilâfı teklif etmesi dahi şer'an tediyesine mahkûm olduğu mâhiye 500 kuruşun²⁵ kat olunması emeline

münhasır bulunduğunu ve badezîn beynimizde katiyyen imtizâc mümkün olmadığını biliyorum. Mamañih yine gönül çocuklarımdan ebediyen iftiraka bir vecihle rıza göstermiyor.....

Bu mütâlaat beni bugün yine saat ile ağlattı! Zira böyle bir madde-i müthişe hakkında /36/ bir karar verebilmek hakikaten pek müşkil kâr..! Bâri Münir'in bulunduğu yerde hoş nazarla görülmemesi her dakika kalbimi dağdâr etmese... Ve bâri hâl-i sıhhatte bulunsa idim! Yaşamayı istemem, fakat müddet-i medîde hastalık çekmek havfiyla her dakika kalbim lerzedâr oluyor. Yâ Rabbî, istidâ-yı merhametine yüzüm olamayacak kadar günahkâr ve âciz bir kulunum! Ama yine senin mahlûkunum, bu felâket bana senden geldi! Hakkımda herhangi suret hayırlı olacak ise onun dahi husûl-i çaresini sen teshil et. Zira benim efkâr ve harekâtım hiçbir fikr-i sakîme müstenid olmayıp ancak hasbe'l-kader bu felâketlere uğradığım ind-i izzetinde malûmdur. Çiğerpârelerim hakkında döktüğüm gözyaşlarımın senden başka şahidi, ve hissiyât-ı kalb-i hazinimin senden başka nâzırı yoktur.... Âh o biçare yavrulara bir lâne tedarik etmeye adem-i muvaffakiyetim beni ne kadar ağlattı, ne kadar ağlattı!

Fî 12 Ağustos [24 Ağustos 1889].

Pazar günü *midî*'den sonra Mösyö (Arnold) teşrif etmişti. Bir saatten ziyade mülâkat ettik. Sonra Münir'i alıp gezmeye götürdü. Dün saat dokuza kadar gâh validem ve teyzemle musâhabe edip gâh dahi mütâlaa ederek vakit geçirdim. Saat dokuzdan sonra idi ki Mösyö *Hegyei* bir refikiyle beraber cami civarındaki küçük kahveye gelmiş olduğundan gelmek için istizân etmek üzere bir pusula yazmıştı. Kabul edeceğim cevabını verdikten sonra alaturka giyindim ve *salon*'a çıktım. Hemen teşrif ettiler, *présenter* ettiği /37/ zât Macar asilzadegânından *Baumgarten* namında bir genç idi. Bir saatten ziyade mülâkat ettik. Azimetleriyle aşağıya inip Doktor *Sartinski*'yi validemin odasında bulunduğu cihetle bir saat dahi kendisiyle mülâkat ettik. İhsan Bey'in mektubunun suretiyle beraber Ali'yi vekile gönderdim ise de akşam gelmediğiçün bir haber alamadım.

14 Ağustos [26 Ağustos 1889].

Salı gününü alelâde geçirdim. Çarşamba günü akşam için davetlilerimiz bulunduğu cihetle acemi hizmetçilere nezaret etmek mecburiyetinde olduğumdan sofraya ve saire ile meşgul oldum. Akşam (Kont Zıçini, Hege, Konşil), seyyahinden (*de Goldbeger, de Baumgarten*) teşrif ettiler. *Dîner* esnasında ve bade't-taam pek iyi eğlendik. Ekseri *musicien* oldukları cihetle bi'l-münâvebe piyano çaldılar. Ben dahi (Hege) ile 4 *mains* ve biraz da alaturka çaldım. Gece yarısında gittiler. Perşembe günü sabahleyin doktor (Mortman) yine gelip

ilâçlarımı tebdil ettiyse de ızdırabım pek ziyadedir. Dün bir müddet validemin misafirleriyle görüşüp odamda yattığım yerde birkaç saat kitap mütâlaa ettim. Hatta bir aralık da dalmışım. Akşam üzeri Madam ve Mösyö *Van Ham*, Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif ettiler. Bir saatten ziyade görüştük. Mösyö *Van Ham* biraz piyano çaldı.

Bir defacık rüyetle hâkim-i kalbim olan zâtın seyahatten avdet ettiğini haber aldım.....

Cumartesi, fi 19 Ağustos [31 Ağustos 1889].

/38/ Dün gece şehriyân²⁶ münasebetiyle etraf kanâdil-i mütenevvia ile tenvir olunmuştu. Bizim evin irtifâ ve nezaretinin fevkalâdeliği sebebiyle Yıldız Kasr-ı Hümayûn'u kurbunda atılan fişekler görülmekte idiye de her günkü keyifsizliğime bir şiddetli nezle inzimâm etmiş bulunduğundan çatlayacak derecelerde başım ağrımakta idi. Onunçün gözüm hiçbir şey görmeyerek saat ikide kendimi yatağa attım fakat bütün gece ızdırabımdan rahat uyuyamadım. Bugün sabah taamına Mösyö *Arnold* davetli bulunduğundan geldi. Vürûdundan sonra *toilette*'imi yapıp kendisini kabul ettim. Taamdan sonra Münir'im ve pederimle beraber sokağa gittiler. Ben dahi bir müddet validemin misafirleriyle görüşüp biraz sonra dahi Mösyö *Tcherkaski* teşrif ettiğinden akşama kadar kendisiyle musâhabe ettik.

Fi 20 Ağustos [1 Eylül 1889].

Sabahleyin yatak odamda mütâlaa etmekte idim, *Baumgarten*'ın kartını getirdiler. Azimet üzere olduğundan vedaya gelmişti ve fakat erken olduğundan girmek istemediyse de adam gönderip girmesini teklif ettirdim. Kendim dahi bir sabah entarisi giyip salona çıktım. *Hegyei* ile beraber teşrif etmişler idi. Yalnız beş dakika görüştük, bugün Atina'ya müteveccihen hareket ettiğini söyledi. *Midi*'den sonra bir saat piyano ve bir saat dahi Almanca yazı ile meşgul oldum ise de bîtâb düştüm. Ondan sonra vaktimi /39/ mütâlaa ile geçirdim. *Dîner*'den sonra kızların ettiği gürültü Münir tarafından ifâ olunuyor zannederek yine pederim pek ziyade hiddet gösterdiği cihetle hem ben hem çocuk birkaç saatler hem söyleyip hem ağladık! İllâ yavrucuğum boynuma sarılıp ağlamayınız anneciğim diyerek girye-hân oldukça ve bilmem nerde öğrenmiş: Bağdad gibi diyar olmaz, ana gibi yâr olmaz, sözlerini tekrar ettikçe ciğerimin kızgın demirler ile dağlandığını binlerce kereler duydum..! Âh bu çocuğu ne kadar seviyorum.

26 II. Abdülhamid'in cülûs yıldönümü için yapılan 19 Ağustos şehriyânından söz edilmektedir.

Herkesten her şeyden ziyade seviyorum. Canımdan ziyade severim demek söz değildir, zira canımı hiç sevmem. Eğer sebat edeceğinde zerre kadar ümidim olsa yine pederinin nezdine giderdim. Hayfâ ki mümkün olmadığını bilirim. Aman yâ Rabbî ne müşkil mevkide bıraktın. Bugün esvâbları hazırlanmış ise alması için mektebe göndermiştim. On beş gün sonra mektep açılacağını haber verip yeni esvâbını dahi vermişler. Hâlbuki on beş gün daha bu hâle tahammüle iktidarım kalmadı. Gözümün önünde sevilmediğini görmeye dayanamıyorum. Yarın mektebe göndereceğim... Âh zavallı validenin bedbaht çocuğu, ne olur senin pederin bizi böyle perişan etmeseydi. Bu hâlden dolayı zerre kadar ne sana ne de vicdanıma karşı mesul olmadığım nezd-i ulviyetinde malûmdur yâ Rabbî! Bu giryelerim arasında vekile bir mektup yazıp İhsan Bey'in son mektubunun mündericâtı vechile şerâit-i lâzimeyi kararlaştırmak üzere mûmâileyhle görüşmesini talep ettim. Zira küçük eve gitmekliğim hususundaki teklifi birkaç günlük bir şey olduğunu ve eski hâllerin /40/ tekerrüründen başka bir şey görmeyeceğimi katiiyen bilirim.²⁷ Böyle olmayıp da hakiki ve samimi olduğuna emin olmak için acaba ne feda etmez idim...? Heyhât, o benden çok ziyade bahtiyar olanlara nasip olacak bir saadet.

Pazartesi, fi 21 Ağustos [2 Eylül 1889].

Sabahleyin *midî*'ye kadar çocukla yatak odamda idim. Bade't-taam yine çocukla teyzemin hanesine gidip bu geceyi orada geçirmek üzere kendisini bıraktım. Zira pederim sesini işittikçe hiddetlendiği ve çocuğu ise oda içinde zabt etmek mümkün olmadığı cihetle başka çare yok idi. Bakalım Cenâb-ı Hakk yarın ne gösterir. Teyzemin hanesinde iken adam gelip misafir geldiğini haber verdi. Eve geldiğimde seyyâh bir madam ile (Hege) ve (Kovaç)ı buldum. Onlar gittiler, (Hege) alafranga saat beşte geçen akşam *dîner*'de bulunanlar ile tekrar geleceğini söylediğinden *toilette* değiştirdim. Akşam üzeri *Comte* (Ziçini), (Konşil), (Goldberger) ve (Hege) teşrif ettiler. Bir saatten ziyade görüştük. Akşam sofraya gitmeyip yalnızca *dîner* ettim.

Salı, fi 22 Ağustos [3 Eylül 1889].

27 İhsan Bey'in, vaadlerinde sebatsız kalacağını bildiği halde Nigâr Hanım şartların görüşülmesi için avukatını İhsan Bey'e göndermektedir. Bu teşebbüste Osman Paşa'nın, -İhsan Bey'in oğlu olduğu için- Münir'in evdeki varlığından rahatsız olmasının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Günlükte Nigâr Hanım'ın babasından ölçülü bir dille de olsa müşteki görüldüğü nadir birkaç pasaj bu ve ben'zeri birkaç günün notları arasında yer alır. Nitekim 29 Ağustos 1305 [10 Eylül 1889] gününün notlarından Nigâr Hanım'ın Münir'le birlikte beş gece için teyzesinde kaldığı anlaşılr.

/41/ Çarşamba günü ale's-sabah Münir'le beraber Kartal'a gitmek üzere köprüye indim ise de vapur vakti olmadığından dört saat Haydarpaşa vapurunu bekledik. Vapurun kamarasında kitap mütâlaasıyla vakit geçirdim. Haydarpaşa'dan şimendifer ile saat onda Kartal'a vâsıl olduk. Beş gece teyzemin hanesinde kaldım. Köyün kaymakamının haremî ve validesi defaatle teşrif ettikleri gibi oranın reji müdürünün madamıyla dahi görüştük; ben dahi kendilerine iade-i vizita ettim. Dün teyzeâdem Kartal'a gelip validemin yine muzdarib bulunduğunu haber vermesi üzerine gaybubetimi temdîde imkân kalmadığı cihetle sekiz vapuruna râkiben bir gece dahi orada kalmak üzere Büyükkada'ya geçtim. Doğru Hüseyin Bey'in hanesine girip biraz dinlendikten sonra her ne kadar yürümek ve arabaya binmek doktor tarafından memnu ise de çocuk biraz gezinmeye pek hâhişger bulunduğu cihetle biraz Maden yoluna gittik. *Diner*'den sonra dahi arabayla Ada'nın cevânib-i erbaasını dolaştık. Mehtâbın on dördüncü gecesi olduğu cihetle her taraf cennet-misal idi, ehîbbâdan birçoklarına tesadüf ettim. Bu sabah ikinci vapur ile şehre gelip Tünel ile Beyoğlu'na çıktım. Abdullah'ın fotoğrafhanesine uğrayıp kalbime hükümran olan meleğin evvelce oradan almış olduğum fotoğrafının *miniature*'ünü yapmak üzere kartonsuz bir suretini ısmarladım ve oradan bir arabaya râkiben biraz *emplette* yaparak eve geldim. Pederim henüz dışarı çıkmış, validemi ise keyifsiz buldum. Çocuğumu ve kendimi yıkadım. Biraz sonra pederim geldi kendisiyle dahi görüşüp akşama kadar kitap /42/ mütâlaa ettim. Gaybubetim esnasında Sabri Paşa'nın hanımefendisi, Madam *Gipsi*, Madam *Loebel*, Münif Paşa, Ohannes Han, *Sartinski* Bey, Devlet Efendi teşrif ettikleri gibi İhsan tarafından dahi adam gelip geçenlerde gönderdiği mektubun cevabını istediğini haber verdiler.

Fi 29 Ağustos [10 Eylül 1889].

Çarşamba günü akşama kadar kitap mütâlaa edip bir müddet dahi yazı yazdım. Dün biraz piyano meşk edip iki saat dahi *être chéri*'nin [sevgili varlık] resmini yapmakla meşgul oldum; bu sabah yataktan çıkar çıkmaz yine resim yapmaya başlayıp *midî*'den üç saat sonra ikmâl ettim, fakat ne lezzetle tersîm ettim. Kendisinin hiç haberi olmayarak iki muazzaz yâdigârına mâlik oldum. Akşam üzeri pederimden Almanca okuduğum esnada Mösyö (Hege) teşrif etti, biraz kendisiyle görüştük zira kendisine dün bir kart göndermişim. Dün akşam *Catina*'dan aldığım bir istifsârnameye cevap yazdım, Madam *Loebel*'e dahi bir mektup gönderdim. Üç gecedir İngiltere'den gelen bir matmazel bizde bulunduğundan bir aralık kendisiyle musâhabe dahi eyliyorum.

Fi 1 Eylül [13 Eylül 1889].

Bu sabah biraz piyano çalıp erkence dahi *déjeneur* ettikten sonra *spécialiste* [uzman] olan Doktor Triyandafiledis'e gittim. Bade'l-muayene birisi fakr-ı dem ve diğeri rahim keyifsizliği olmak üzere iki nev hayli ağır hastalığa mübtelâ olduğumu ve birkaç aylar *sérieusement* [cidden] /43/ tedavi edilmekliğim lâzım geldiği gibi hastalık eskimiş bulunduğundan büsbütün mündefi olacağını dahi şimdiden söyleyemeyeceğini beyan etti. Müteessiren oradan çıkıp yavaş yavaş (Pazar-ı Alman)a kadar gidip *être chéri*'nin *miniature*'ü için bir *cadre* [çerçeve] ve *sâire* dahi mübâyaa edip tramvaya râkiben Taksim'de inip Madam *Van Ham*'ın hanesine gittim. İki buçuk saat orada vakit geçirip, haneleri İtalya Sefaretine muttasıl bulunduğu ve sefaretin intizamını dahi çoktan beri işitmekte olduğum cihetle sefirden istizân ettirip dâhilini gezdik. Saat on ikide eve geldim. Akşam Doktor Mehmed Bey var idi, birlikte taam ettik ve gece birlikte validemin tedavisiyle meşgul olduk. Geçenlerde şehrimize avdet ettiğini işittiğim *chéri*'nin bugün dahi validesi hâlet-i nez'de bulunduğu cihetle memleketi cânibine gittiğini işittim. Bu ne garip hâl, bir defacık tesadüf edip de aklımı, kalbimi kendisine verdiğim vücut hemen o tesadüfün akîbinde seyahat edip birinci defa avdetinde hastalanıp kaldığı gibi ikinci defaki gelişinde dahi böyle bir sebeple tebâüd eylemiş,²⁸ acaba bundaki hikmet nedir? Bir türlü anlayamıyorum!

Fî 2 Eylül [14 Eylül 1889].

Dün sabah Cevad Han'dan aldığım bir tezkire ile *midî*'den evvel gelip gelmeyeceğini istizân etmiş bulunduğundan kabul edeceğim cevabını verip giyindim, hemen Ohannes Han ile beraber teşrif ettiler. Bir saatten ziyade musâhabe ettikten sonra Ohannes Han'ın hanesinde /44/ *déjeuner*'ye davet edip ziyade ısrar ettikleri cihetle kabul ettim, kendileri gittiğinde *toilette*'imi değiştirip Münir'imle beraber gittim. Taam esnasında ve sonra saat dokuz buçuğa kadar pek güzel eğlendik, biraz piyano çaldım ve bir müddet dahi celb ettirdikleri falcı kadını dinledik. Eve avdetimde biraz sonra komşu Refika Hanım haber gönderip Hakkı Paşa merhumun kerimesi İsmet Hanım kendisinde bulunduğundan gece birlikte vakit geçirmek üzere davet etmişti. Bade't-taam oraya gittim ve gece yarısında avdet eyledim. Bu sabah yine İhsan Bey tarafından bir adam gelip cevap istemesi üzerine vekile müracaat etmesini söyledim. Münirciğimin mektebi bugün açıldığı cihetle erkenden kendisini ve sandığını hazırlayıp gönderdim ise de birkaç zamandır refakatine alışmış olduğumdan

28 Marquis Carloti'nin iyileştikten sonra yurt dışına gittiği, döndüğü fakat şimdi de annesinin ölüm döşeginde olması üzerine tekrar İtalya'ya gideceği anlaşılmaktadır.

hayli ağladım. Ümid-i mahzım Münir inşaallah arzu ettiğim derecede taallüm ve tefennüne muvaffak olur. *Midi*'den sonra bütün gün validemin nezdinden ayrılmadım zira pek muzdarib bir hâlde idi. Sabahleyin yeni Amerika'dan gelen bir doktoru Ohannes Han irsal etmişti. Tertib ettiği ilâçları verdi.

Fî 4 Eylül [16 Eylül 1889].

Dün *midî*'ye kadar validemin nezdinde bulunup bade't-taam bir buçuk saat yazı yazdıktan sonra Cevad Han ve Doktor *Sartinski* teşrif ettiler. Akşama kadar kendileriyle musâhabe ettik. Bugün yine validemin yanında bulunup bir saat dahi yazı yazdım. *Dîner*'den sonra Cevad Han, Ohannes Han ve Reşad Bey teşrif ettiler, Reşad hayli güldürdü.

Fî 6 Eylül [18 Eylül 1889].

/45/ Perşembe gününü alelâde geçirdim. Cuma Münif Paşa teşrif etmişti, cumartesi günü Münir'in mektebden geldiğinin akibinde validem pek ziyade ağırlaştığı cihetle elli saat mütemadiyen nezdinden ayrılmayarak ve ağlayarak hizmetinde bulundum. Doktor geldiğinde keyifsizliğinin korktuğumuz gibi bir şey olmayıp şimdi Hindistan taraflarından gelmiş ve ortalıkta hüküm-fermâ bulunmakta olan *dengue*²⁹ [Deng Humması] hastalığına tutulmuş olduğunu haber verdi. Pazar günü akşam dahi mezkûr menhûs hastalığa ben tutuldum ve dokuz gün gayet muzdarib bir hâlde yataktan hiç çıkamadım. İşte bugün birinci defa olmak üzere minder üzerine çıktım. Aman yâ Rabbî neler çektim. Diğer hastalığım için almakta olduğum ilâçlar bittabi tatil edildi ve Macaristan'dan gelen Doktor (Kunoş)un refakatinde Doktor (Şuvarîç) isminde bir zât gelip iki nev ilâç tertib etti. Hastalığım esnasında Münir'im mektebden geldiğinde sirayetinden havf ile bana takarrüb etmemesini söyledim. Geçen hafta dahi validem sebebiyle yüzünü görememiş olduğumdan bu sözüme infial edip tekraren mektebe gitti, ben dahi sirayet korkusundan mâni olmadım. Pazar günü keyifsizliğimi bilmeyerek Tefvik Bey teşrif etmişti, en eski bir dostum olduğu cihetle yatak odama kabul ettim. Birkaç saatler refakatimde bulundu. Bu hafta içinde birkaç istifsârname ve Viyana'dan mektuplar aldım.

Salı fî 19 Eylül [1 Ekim 1889].

29 Deng Humması: Sivrisinek tarafından bulaştırılan ve yayılan deng (dengue) virüsünün sebep olduğu ağırlı ve ateşli bir bulaşıcı hastalık. Dönemde İstanbul'da bir deng humması salgını olduğu görülmektedir. Nigâr Hanım da annesi gibi bu hastalığa yakalanmış, 6 Eylül 1305-19 Eylül 1305 [18 Eylül-1 Ekim 1889] arasında günlüğüne hiçbir şey yazamamıştır.

/46/ *Convalescence* [iyileşme] hâlinde bulunduğum için her günümü ber-siyâk üzere geçirmekteyim. Gözlerimdeki zaaf kitab mütâlaasına mâni olacak derecedir. İki gündür biraz piyano çaldım. Bugün Münif Paşa teşrif etmişler idi, iki saatten ziyade musâhabe edip bir müddet dahi şiir okuduk. Bugün yine şeker ile mercandan bir gerdanlık getirdi. Dün birkaç mektup yazdım, birisini Viyana'ya gönderdim.

Cuma, fî 22 Eylül [4 Ekim 1889].

Dün saat dokuz buçuğa kadar Münir'in mektepten gelmesine muntazıran alêlâde vaktimi geçirdim. Uşak avdetle, çıkmağa mezun olmadığını söylemesi üzerine komşu Refika Hanım ile beraber ev gezmek üzere sokağa çıktım. Zira pederim Şişli cihetine nakletmek fikrinde bulunuyor. Tramvay ile oraya gidip tarif ettikleri haneleri gezdim ise de meşrebe tevâfuk etmediğinden diğerlerini dahi gezmek mecburiyetinde bulundum. Zaafiyetim merdiven çıkmaya müsait olmadığından ben aşağıdan baktım, Refika Hanım yukarılarını dolaştı. Hakkı Paşa merhumun kerimesi İsmet Hanım, hanesini terk etmek üzere olduğundan oraya dahi girip hem birkaç dakika kendisini gördüm ve hem de evi; en münasib dahi o haneyi buldum. Saat on ikide avdet ettim. Bugün *midî*'ye yakın Tevfik vaad ettiği şaraplar ile bir tezkire gönderip bir akşam gelmek arzusunda bulunduğunu yazıyor idi. Yarın akşam için davet ettim. /47/ Bade't-taam dahi bir saat piyano ve iki saat dahi ahaba beş altı mektup yazmakla meşgul oldum.

Fî 24 Eylül [6 Ekim 1889].

Dün yine bir saat kadar piyano ve bir o kadar dahi yazı yazıp misafirim geleceği cihetle saat ona yakın *toilette*'imi yapmak üzere iken Doktor *Sartinski*'nin teşrifini haber verdiler. Kendisiyle bir saatten ziyade musâhabe ettik. Sabahleyin *midî*'den evvel Nazîm Bey teşrif edip iki üç sene evvel tanzim ile *Ricci*'ye vermiş olduğum bir medhiye merhum tarafından bestelenip huzur-ı şâhânede çalındığı ve şevket-meab efendimizin pek ziyade hoşlarına gittiği cihetle güfteyi kim nazmettiğini sual buyurduklarını ve bir Türk hanımı cevabı verildikte pek ziyade beyan-ı memnuniyet buyurmuş olduklarını, Nazîm Bey'in ahabından olan sarayda memur Râif Bey mûmâileyhe bunu tebliğ ile benim bir şey kaleme almaklığımı tavsiye etmiş olduğundan, Nazîm Bey bana bu haber-i meserreti verdi. Ve yazacağım şeyin mûmâileyh Râif Bey vasıtasıyla efendimize takdim olunabileceğini ilâveten beyan edip yarın sabah paşa ile gelir görüşürüz diyerek gitti. İşte dün manzûm ve mensûr olarak medhiyeler kaleme almıştım. Dün Doktor *Sartinski* daha gitmeden Tevfik Bey teşrif etti, ondan biraz sonra

dahi Doktor (Kunoş) ile Macar mebusânından iki zât geldiler. Yarım saatten ziyade ârâm ile onlar gitti. Tevfik Bey, pederimle biraz /48/ iştret ettiler. *Dîner* esnasında ve bade't-taam gece yarısına kadar pek neşeli bir hâlde vakit geçirdik, Tevfik hayli benim eşârımdan okudu.

Yine dün gece kalbime yaşadığım müddetçe iltiyâm-pezîr olamayacak bir yara açıldı..... Âh, bir türlü uyuyamadım.

Sabahleyin *robe de c.* giyip salona çıktığımda Tevfik'i ve pederimi orada buldum. Tevfik bir resmimi istediği cihetle namına yazıp verdim, saat iki buçukta gitti. Üçte dahi Nazîm ve Râif Beyler teşrif ettiler. Evvela Nazîm Bey yazdığım nazım ve nesri tebyiz edip muahharan dahi Râif Bey pek güzel kanun çaldığından ve ben ise *déjeuner*'ye kalmalarını teklif ettiğimden avunacak bir âlem-i iştret ihzar ettirdiğim için ikisi dahi devr-i akdâh ederek güzel birkaç fasıl yaptılar. Nazîm'in sedasının letâfetine doyulamaz. *Déjeuner*'den sonra gittiler. Akşama kadar validemin nezdinde bulundum, akşam üzeri (Ebüzziya) Bey'den gayet mütefittâne yazılmış mufassal bir mektup aldım. Gece dahi komşu Refika Hanım ile musâhabe ettim. Eğer Nazîm ve Râif Beylerin eser-i himmetleriyle bir Şefkat Nişanı'na nâil olabilir isem ilelebed kendilerinin minnetdârı olacağım.

Fî 26 Eylûl sene 305 [8 Ekim 1889].

/49/ Sabahleyin saat bir buçukta yataktan çıkıp ve derhâl giyinip vekili görmek üzere bir arabaya râkiben İstanbul'a gittim. İhsan Bey'in, muaccel ve müeccelden feragat ettiğim hâlde mufarakata rıza gösterdiğini söyledi. Ben dahi büsbütün vazgeçmeyip ve fakat mâhiye 300 kuruş vermeye rıza gösterir ise kabul edeceğimi beyan ettim.³⁰ Avdetimde köprüyü kayık ile geçip tramvay ile Galatasaray'na geldim. Doktora gittiğim evde bulunmadığını ve *midi*'de geleceğini haber almakla o vakte kadar Madam *Loebel*'e gittim. Orada biraz *déjeuner* ihzar ettilerse de köprü başındaki börekçide yemiş bulunduğumdan teşekkürle biraz şarap içtim. *Midi*'de yine doktora gittiğim (peser)³¹ tabir olunan bir aleti icab eden mahalle vaz' etti. Tabii biraz muzdarib oldum. Oradan Madam *Mavrogardato*'ya gelip iki buçuk saat dahi kendisiyle musâhabe edip

30 Nigâr Hanım ve İhsan Bey'in barışmak için şartlarda anlaşamadıkları anlaşılmaktadır. Çünkü avukat, Nigâr Hanım'ın mehr-i muaccel ve mehr-i müccelinden vazgeçmesi halinde İhsan Bey'in ayrılmaya rıza göstereceğini haber vermektedir. Nigâr Hanım ise avukata mehirlerden vazgeçebileceğini ancak aylık 300 kuruş olan nafakadan vazgeçmeyeceğini bildirmiştir.

31 Nigâr Hanım'ın kronikleşmiş bir jinekolojik rahatsızlığının olduğu bu sayfadan da anlaşılmaktadır.

bir saat dahi Madam *Wondra*'nın hanesinde geçirdim. Ümid ederim ki bu Doktor (Triyandafilidis)e ettirdiğim tedavinin Cenâb-ı Hakk faidesini gösterir.

Fî 27 Eylül [9 Ekim 1889].

Dün sabahleyin *midî*'ye kadar *toilette* ile meşgul olup bade't-taam bir saat piyano çalıp birkaç saatler dahi yazı yazdım. Akşam üzeri genç (Yanadi) *congé* [veda] almak üzere gelmişti. Bir saatten ziyade musâhabe ettik. Gece mütâlaa ettim.³²

[.....]

/50/ uğradım ise de zaten uşak orada bulunduğundan bırakıp *Bon Marché*'ye kadar gittim ve orada bir arabaya râkiben uğrayıp validemi dahi aldıktan sonra eve geldik. *Dîner*'den sonra komşular teşrif etmişti, musâhabe edildiği sırada Ohannes Han'dan bir davetname aldım da icabet edemeyeceğimden beyan-ı mazeret ettim.

Fî 14 Teşrinievvel [26 Ekim 1889].

Dün Mösyö *Arnold* teşrif etmişti, *midî*'ye kadar ve bir müddet dahi taamdan sonra validemin odasında kendisiyle musâhabe ettik. Yine validem pek muzdarib ve vücudunun kısm-ı âzamı şiş bulunduğu için ale't-tevâlî kendisiyle meşgul olmaktadır. Dün gece bana dahi şedid bir sancı geldi. Bu sabah yine Doktor *Mordtmann* ikimize dahi ilâçlar tertib etti. Bütün günü meyûs ve mükedder bir hâlde geçirdim.

Fî 16 Teşrinievvel [28 Ekim 1889].

Dün alelâde vakit geçirdim. Bir aralık Doktor *Sartinski* teşrif etmişti bir buçuk saat kadar musâhabe ettik. Gece biraz *broderie* ile meşgul oldum. Bugün *midî*'ye kadar şiir³³ nazmedip bade't-taam *toilette* yaptıktan sonra bir müddet validemin misafirleriyle görüştüm, bu esnada Cevad Han teşrif etti. Fevkalâde bir surette vuku bulan taleb üzerine bir kıta resmimi takdim etmiştim, ondan istinsah /51/ ederek *crayon* [kara kalem] ile bir büyük resmimi yapmış getirdi. Bu dereceye kadar benimle meşgul olduğundan ne kadar memnun olduğumu

32 Bu sayfa ile arkadan gelen arasında eksik sayfaların olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır.

33 Niğâr Hanım'ın burada yazdığından bahsettiği şiir, 18 Teşrinievvel 1305 tarihiyle *Efûs II*'de (s. 123-125) yer alan "Sevdiğim Birdir" şiiridir. Taze bir yaşam başıslayan aşkın verdiği sevinci taşıyan şair iyimserdir. Sevmekle ruhu dolmuş, hürriyetini feda etmiş olsa da sevdanın bütün lezzetlerini tatmıştır. Sevgiliyi tasvir ederken onun mavi semaya benzeyen gözlerinden bahseder ve Allah'tan kalbini, ruhunu aşksız bırakmamasını diler.

tarif mümkün değildir; ilelebed muhafaza edeceğim bir yadigârı olmak üzere kemâl-i şükran ile kabul ettim.³⁴ İki saatten ziyade hasbihal ettik. Akşam *dîner*'de Refika Hanım vardı, gece dahi kendisiyle musâhabe ettik.

Fî 18 Teşrinievvel [30 Ekim 1889].

Dün *déjeuner*'den sonra Refika Hanım ile beraber sokağa çıktım. Cevad Han'ın yaptığı resmimi güzel bir surette *encadrer* ettirmek için Beyoğlu'nda ve Galata'da hayli dolaştık, avdetimizde saat on birdi. Gece *broderie* ile vakit geçirip yatakta dahi bir hayli okudum. Bu sabah *salon*'da bazı tebdilât ile meşgul olup bade't-taam *toilette*'imi henüz bitirmiş idim ki Münif Paşa teşrif etti. Müşârûnileyh ile musâhabe ettiğimiz esnada M. ve Mlle (Kovaç) ile Mösyö Hegyei teşrif ettiler, akşama kadar eğlendik. Gece Ohannes Han'a bir tezkire yazıp Almanya İmparator ve İmparatoriçesi pazar günü mûmâileyhin hanesinin önünden geçerek Almanya Hastahanesi'ne gidecek olduklarıyçün³⁵ ben dahi oradan seyretmek üzere hanesine gideceğimi yazdım. Cevabında *déjeuner*'ye davet etmişti.

Fî 20 Teşrinievvel [1 Kasım 1889].

/52/ Evvelki gün alelâde vakit geçirdim, gecesı Mösyö Devlet teşrif etmişti. Birlikte İmparator namına icra olunan şehráyini seyrettik. Pazar günü ale's-sabah *toilette*'imi yapıp pederimle beraber Madam Van Ham'ın hanesine gittik. Zira İmparator Almanya Sefareti'ne gideceği ve mûmâileyhanın hanesi dahi ona yakın olduğu cihetle alayı görmek üzere akşamdan bir tezkire ile davet etmişti. Bir saatten ziyade orada kaldık ise de alay gelmediğinden *Déjeuner*'ye vaktiyle gitmek üzere Ohannes Han'ın hanesine gitmek fikrini beyan ettiğimizde *dîner*'ye dahi Madam (Van Ham) davet etmesiyle kabul ettik.

Ohannes Han'ın hanesinde Muhsin Han, Artaki ve Devlet ve Cevad Han bulunduklarından pek ziyade eğlenip bütün günü beraber geçirdik. Almanya Hastahanesi'ne İmparatoriçe yalnız gittiğinden *empereur*'u [imparator] göremedim. Alaturka saat üzere yine Van Ham'ın hanesine gidip gece beşte avdet ettik. Bugün Refika Hanım, Şeyh Nâfi Efendi'nin kerimesiyle teşrif

34 Günümüzde Aşıyan Müzesi Nigâr Hanım odasında bulunan söz konusu tablo Nigâr Hanım'ın yaşmak-feraceli bir fotoğrafından büyütülmüş olan bir karakalem çalışmasıdır ve sağ alt köşede Latin harfleriyle "Cevad Han, İran Sefaret Müsteşarı" imzası okunmaktadır.

35 Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm'in 2 Kasım 1889'da başlayan ilk İstanbul ziyaretinden bahsedilmektedir.

etmişti. Bir müddet kendileriyle görüşüp biraz bezik oynayıp biraz dahi dikişle meşgul oldum.

Fî 23 Teşrinievvel [4 Kasım 1889].

Salı, çarşamba ve perşembe günlerini alelâde geçirdim. Münir leyle-i mübareke-i mevlid³⁶ münasebetiyle çarşamba günü akşam eve gelip mektebde çocuklardan gördüğü bazı nâ-sezâ hâllerden şikâyet etmesiyle müdir-i sâni Mösyö *d'Hollys*'e bir mektub yazıp beyan-ı hâl ettim. Bu sabah pederimden Almanca okuyup bade't-taam sokağa çıktım. Evvelâ komşularımıza kandili tebrik edip de saniyen isticâr olunacak bir iki hane gezdim. Beyoğlu'nda /53/ Parmakkapı sokağında gördüğüm evi pek münasib buldum. Oradan *Catina*'ya gittim, bir müddet kendisi ve şarkı üstadı Madam *d'Allessio* ile söyleştik. Birazdan *Catina*, İtalyan ve Fransızca şarkı okudu, kendisiyle birlikte biraz yürümek üzere çıkmayı teklif ettiğimde memnuniyetle kabul etti. *Bon Marché*'ye kadar yürüdük. Avdetle Madam (Jipsi)'ye gittim hanesinde değildi, bir kart bırakıp *visite de digestion* için Ohannes Han'a geldim, yarım saat dahi kendileriyle görüştük. Eve geldiğimde *Sartinski* Bey'i buldum.

Diner'den sonra biraz dikiş diktim. *Etrê chéri*² nin geçen çarşamba günü için şehrimize vâsıl olacağını söylemişler idi, fakat muhakkak gelip gelmediğini öğrenemedim, gelse de ne olmak ihtimâli var bilmem.....?

27 Teşrinievvel sene 305 [8 Kasım 1889].

SEKİZİNCİ DEFTER

/1/¹ Sekizinci Cild²

Fî 31 Teşrinievvel sene 305 [12 Kasım 1889].

Cumartesi gününü alelâde geçirip akşam üzeri keyifsiz bulunan komşuyu istifsâr etmek üzere gitmiştim, biraz sonra oğlum mektepten geldiği ve Cevad Han teşrif etmiş bulunduğu cihetle gelip çağırdılar. Pazar günü *M. Rosenfeld* öğlen taamına davetli idi, bir iki saat beraber bulunduk. Gece saat dokuza kadar Refika Hanım'la musâhabe ettik. Pazartesi günü biraz dikişle meşgul oldum, gece yine Refika Hanım'la birlikte idik. Bugün *midi*'den bir saat evvel yataktan çıkıp bütün gün validemin nezdinde idim, kendisinin hâli günden güne müşkilter olmaktadır. Vücudundaki şiş ân-be-ân tezâyüd ediyor; iki seneden beri mütemediyen geceli gündüzlü feryadını işitmekten yüreğimiz parça parçadır. Yâ Rabbî sen imdad eyle, doktorlar kendisince iade-i sıhhat mümkün olmadığını söylüyorlar. Bâri kemal-i lûtfundan, yaşadığı müddetçe bir dereceye kadar ızdırabını tahfif eyle ki hiç olmazsa biraz uyuyabilsin.

Fî 31 Teşrinievvel [12 Kasım 1889].

Evvelki gün *midi*'ye yakın yataktan çıkıp akşama kadar sobalar konduğu için sobacıların yanında bulundum. Dün dahi pencereleri astarlatmakla meşgul oldum. Geceleri nazm-ı eşâr ettim. Bugün *déjeuner*'den sonra pederimden Almanca okuyup bir iki saat dahi yazı yazdım, bu esnada Münif Paşa'nın teşrifini haber verdiler. Bir iki saat kadar kendileriyle musâhabe ettik. *Cousin*'im mülâzemeten maarif aklâmından birisine çerağ buyrulmak için bir arz-ı hâl yazmıştı, onu takdim ettim. /2/ *Dîner*'den sonra bir parti bezik oynayıp

1 Bu deftere de Nigâr Hanım tarafından sayfa numarası koyulmamış olup yazılı olan ilk sayfadan itibaren numaralar tarafımızdan verilmiştir.

2 Salih Keramet Nigâr tarafından dış kapağa düşülen not: 8. Defter 12.XI.1889'dan 15.IV.1890'a kadar.

bir saatten ziyade kanava işledim. Soğuklar birdenbire teşeddüd ettiğiyçün validemin sıhhati üzerinde pek müthiş tesirler hâsıl etmektedir, ne yapacağımızı bilemiyoruz, hemen Cenâb-ı Hakk merhamet etsin.

Fi 3 Teşrinisani sene 305 [15 Kasım 1889].

Son derecede mahzun ve mükedder bir hayat geçirmekteyim. Pazar günü validemin nezdinde teyzelerim bulunduğunu fırsat addederek iki hafta evvel taama davetli bulunduğumdan tekrar bir vizita vermek vazifesini ifâ etmek için akşam üzeri bir çeyrek kadar Madam (Van Ham)ı görüp geldim. Pazartesi günü İhsan Bey aleyhimde ikame-i dava ettiğiyçün Galata Mahkemesi'nden bir celb gelmişti, imza ettim. Salı günü bu hâli bildirmek üzere bi'l-mecburiye vekile gittim ve hukukumdan feragatle iftiraka teşebbüs etmesini katiyyen söyledim. Başımda ateş yandığı bir zamanda onunla dahi uğraşmak ihtimalim olmadığından ve İhsan Bey'in maksadı ise hukukumdan vazgeçirmekten ibaret olduğu malûm bulunduğundan Cenâb-ı Hakk'a tevekkül ile bu hâle karar verdim.³ Oradan çıkıp validem bazı eşya sipariş etmiş idi çarşıya gidip onları mübâyaa ettikten sonra emniyet sandığına gidip yirmi lirası validemin ve yirmi lirası benim olmak üzere kırk lirâ-yı Osmani teslim edip eve geldim. Her ne kadar fevkalâde ihtimam ile gittiysem de soğuk ziyade ve bârân şedid olduğu /3/ gibi zaten dahi biraz keyifsiz bulunduğumdan eve gelir gelmez şiddetli bir nöbet gelmekle yatağa girdim, iki gündür ki yataktayım, odam validemin odasına muttasıl bulunduğundan sabaha kadar işittiğim feryadı yalnız hastalığımı teşdid etmek değil bazı kere o dereceye kadar dokunuyor ki tecennün edeceğim zannediyorum; yine Cenâb-ı Hakk sabır ve tahammüle irzâ ediyor, razı oluyorum çünkü elimden başka bir şey gelmiyor. Zavallı pederimi dahi bu hâllerle müteellim görmek ayrıca dâğ-ı derûn oluyor.

Fi 9 Teşrinisani [21 Kasım 1889].

Cumâ günü yataktan çıkıp validemin odasına gittim. Biraz *déjeuner* ettikten sonra komşu hanımlar teşrif ettiler, kendileriyle musâhabe ettiğimiz esnada *Hegye'i*yi *annoncer* ettiler, akşam üzeri idi biraz kendisiyle görüştük. Dün yine alâlâde akşam ettim. Münir'imle beraber *dîner* edip gece dahi Refika Hanım'la birlikte idik. Bugün *midî*den sonra bir dereceye kadar *toilette*îmi yapıp kış

3 İhsan Bey'in buraya kadar olan hukuki süreçte Nigâr Hanım'ın hakkı olan nafakayı ve mehirleri vermemek ya da miktarlarını azaltmak istediği için boşanma davasının uzadığı görülmekte, ayrıca kendisinin de Galata Mahkemesi'nde Nigâr Hanım hakkında bir dava açtığı anlaşılmaktadır. Mevcut durumdan yorulan Nigâr Hanım bütün maddi haklarından feragat etmeye karar vermiştir.

mevsimi hulûlü münasebetiyle *salon*'da çay takımı hazırlamak üzere iken Cevad Han teşrif etti, akşama kadar musâhabe ettik, ve çaylardan sonra birer dahi konyak içtik. *Dîner*'den sonra leke'l-hamd validem biraz müsterih olduğundan *cousin*'imle iki parti bezik oynadık. Vekile bir kart yazıp neye karar verildiğini sordum ve yarın götürölmek üzere verdim.

Fî 12 Teşrinisani [24 Kasım 1889].

14/ Pazartesi günü *midî*'den sonra Münir'ime çamaşır biçip gece dahi *broderie* ile meşgul oldum. Salı günü akşama kadar validemin hizmetinde idim, iki doktor geldi, tertib ettikleri yeni ilâca devamla başladık. Akşam üzeri Ohannes Han'ın hemşiresi teşrif etmişti, iki saat kendisiyle musâhabe ettik. Bugün yine akşama kadar mahzun ve mükedder bir hâlde validemin yanında idim, bununla üç gündür sırasıyla Şeyh Süleyman Efendi'nin kerimesi kemâl-i insaniyetinden validemin tedavisine muavenet zımnında teşrif ediyor, kendisinden pek müteşekkirim. *Dîner*'den sonra Refika Hanım gelmişti, Cevad Han'dan aldığım bir mektupta yarın akşam Muhsin Han'ın "eğer bence bir mâni yok ise" gelmek niyetinde bulunduğunu beyan ediyordu, kabul edeceğim cevabını verdim. Gece yarısına kadar Refika Hanım'la hissiyât-ı kalbiyeye dair söyleştik.

Fî 15 Teşrinisani [27 Kasım 1889].

Dün yine akşama kadar validemin ilâçları ile meşgul idim. *Dîner*'den sonra *toilette*'imi yapıp salona çıktım, bir saat sonra Muhsin Han, Cevad Han, Ohannes Han teşrif ettiler. Gece yarısına kadar musâhabe ettik. Muhsin Han seyahatten avdet münasebetiyle bazı ufak tefek şeyler getirmişti, yadigâr olarak memnuniyetle kabul ettim. Bu sabah pederimin nezdine gittiğimde kendisini yine ekseriya vaki olduğu gibi *mauvaise* [kötü] *annoncer*? [söylemek] gördüğüm ve eğer sabretmekte isem de bazen dahi sabır 15/ edemediğim cihetle teessürâtımı gözlerimin yaşıyla teskin ettiğimden bugün dahi yine o kabilden olmak üzere *midî*'ye kadar ağladım. Zehir yemek kabilinden olarak biraz şey yedikten sonra bir iki saat mütâlâa edip validemin esvâbını biçmeye başladım. Bu esnada Münif Paşa'nın teşrifini haber verdiler; müşârunileyh ile iki saat devam eden musâhabe esnasında lisan-ı hâlimden teessürâtıma kesb-i vukûf ile, sizi şimdiye kadar hiç bugünkü gibi müteessir görmedim dediler. Azimetlerinden sonra yine iki saate yakın ağladım.

Her cihetten hedefi olduğum âlâmın hücumuyla zaten münhedim olan hane-i kalbim bazı kere bu gibi sademâta tâbâver olmakta ise de bazen dahi keder, metanct-i hulkiyyeme galebe etmektedir. Bir taraftan içinde bulunduğum *fausse*

position zihnimi perişan etmekte; bir taraftan validemin geceli gündüzlü enîni kalbimi dağlamakta bulunduğu hâlde bir cihetten dahi sebebini bilemediğim hâlde bu yolda sitem ve serzenişlere dâcâr olmaklığım son derece dilhûn eylemektedir. Hayfâ ki ızdırabımdan yüreğimin şerha şerha olduğunu hissettiğim hâlde o parça parça olan ciğerim ağzıma gelerek beni helâk etmemesi mûcib-i tahayyür oluyor! Aman yâ Rabbî beni ne kadar ve ne çok sebeple ağlattın...!

Fî 17 Teşrinisani [29 Kasım 1889].

Cumartesi günü *midî*’den sonra Refika Hanım’la beraber Madam *Loebel*’e gittik, bir müddet musâhabeden sonra beraber nota götürmüş bulunduğumdan bir saat kadar piyano çaldım; zira /6/ validemin hâli iki aydan beri artık evde piyano çalınmasına müsait değildir. Oradan adam gönderip *Catina* evde olup olmadığını sordurduğumda bulunmadığı cevabını verdiler. Münir’imin oraya getirilmesini tembih etmiştim, beraber çıkıp âheste eve geldik. Dün saat on bire kadar hane umûru ve doktor geldiği cihetle validem ile meşgul bulundum. Naciye Hanım ve Refika Hanım bizde idiler. O esnada hava açıldığı ve Matmazel *Comendinger*’e bir vizita borçlu bulunduğum gibi pazar günleri evde bulunduğunu söylemiş olduğu hâlde haylidir vakit bulup gidemediğimden saat on birde çıkıp oraya gittim, ve on iki buçukta avdet ettim. Bugün akşama kadar validemin nezdinde hem kendisine bakmak ve hem de dikiş dikmekle vakit geçirdim.

Fî 20 Teşrinisani [2 Aralık 1889].

Bugün *midî*’den bir saat evvel yataktan çıktım, biraz dikiş dikip *déjeuner* ettim, taam akibinde dava vekili tarafından Said Efendi’nin geldiğini haber verdiler, İhsan Bey’le görüşüldüğünde her şeyden vazgeçtiğimi söylemeleri üzerine nezdimde bulunan birkaç kitabıyla Münir’in tuğrasını istediğini söylediler.⁴ Ben dahi verebileceğim kitabı verip Münir’in tuğrasını birkaç sebeple veremeyeceğimi bildirdim, zira çocuk nezdimde bulunduğu gibi kesb-i tahsil ve terbiyesine nezaret eden dahi ben bulunuyorum.⁵

[.....]

/7/ esnada Cevad Han teşrif etti, müşârunileyh ile dahi hayli gülüştük. Gece dikiş ile meşgul olup her geceki gibi yatakta dahi birkaç saatler okudum.

4 İhsan Bey, maddi haklarından vazgeçen Nigâr Hanım’dan şimdi birkaç kitabının yanı sıra Münir’in doğumunda ailesi tarafından çocuğa hediye edilmiş olan tuğrayı istemektedir.

5 Bu ve arkadan gelen sayfanın tarihleri arasındaki genişlik ve bağlamdaki kopukluk arada eksik sayfalar olduğunu göstermektedir.

Bugün *midî*'ye yakın validemin odasına gittiğimde doktoru orada bulup validemi muayene ettikten sonra ben dahi kendimi muayene ettirdiğimde her doktorun dediği gibi bu zât dahi fevkalâde bir zaaf ile fakr-ı deme mübtelâ olduğumu söyledi. Öğlenden sonra Refika Hanım'la biraz şey yiyip biraz dahi dikiş diktim. Gece *cousin*'imle bezik oynadım, şimdi ise bir mektup yazıp Madam *V. Ham*'a, zevcine bir memuriyet verilmesi için lâzım gelen yerlere yazdığımı ve söylediğimi bildireceğim.

Fî 8 Kânunievvel [20 Aralık 1889].

Dün *midî*'den sonra bir saatten ziyade piyano çaldım. Bu esnada Madam (Van Ham)dan aldığım bir kartta kabul eder isem geleceğini yazıyor idi, cevab-ı kabul verdim. Münir'im henüz mektepten geldiği esnada idi ki İhsan Bey'in aleyhimde ikame ettiği davadan dolayı Galata Mahkemesi'nden yine bir celb pusulası geldi; bu sebeple yine pederim ve validemle buna dair mübahasât açıldığından asabıma dokunmakla pek çok ağladım, on ikiden sonra Madam ve Mösyö *V. Ham* teşrif ettiler, *dîner*'den evvel musâhabe edip bade't-taam *V. Ham* ile gâh bi'l-münâvebe ve gâh 4 *mains* piyano çaldık. Gece yarısından bir saat evvel gittiler. Yarın bizzat mahkemeye gitmeye karar vermiş /8/ bulunduğumdan ifadâtımı teessürümden şifâhen bildiremem mülâhazasıyla kaleme aldım, gece yarısından üç saat sonraya kadar devam etti.⁶ Sabahleyin yatakta okuyarak ağladım. *Déjeuner*'den sonra Mösyö *Arnold* teşrif etmişti, hayli hasbihâl ettik. O gittikten sonra akşama kadar yazı yazdım. *Dîner*'den sonra epeyce piyano çaldım. Üç aya yakındır ki ruhuma târî olan bir ârıza yüreğime bir ejder sarmış gibi tazib ediyor. Yâ Rabbî felâket-dîde kullarına merhamet eylersin, hiss-i nedametle muzdarib olan bîçaregâna acır, taksirâtını affedersin, beni de bu ızdırab-ı derûndan kurtar.

Fî 10 Kânunievvel sene 305 [22 Aralık 1889].

Bu sabah saat beşte yataktan çıkıp derhâl giyinip Galata Mahkemesi'ne gittim, saat sekize kadar bekledikten sonra İhsan Bey tarafından vekil geldi; ve itilâfî şediden arzu ettiğini söyleyip hakim huzuruna çıkmayarak tuğra maddesini müvekkilinden iyice anlamak üzere muhâkemeyi yevm-i âhire talik ederek bugünlük geri dönmeyi teklif ettiyse de kabul etmeyip hâkim huzuruna gittim. Hâlimi ifadeye muktedire olamayacak kadar müteessir olduğumdan kaleme aldığım müsveddeyi okumak isteyip bir iki kere başladım ise de ağlamaktan

6 Nigâr Hanım, İhsan Bey'in Galata Mahkemesi'nde açtığı davanın duruşmasına katılmaya karar vermiş, ifâdesini orada okumak üzere bir kâğıda yazmıştır.

tıkandığım için ona dahi muktedir olamayıp nihayet ağlayarak muhtasaran hâlimi söyledim. Hâkim tuğra çocuğun malı olduğu için istemeye hakkı olmadığını ve bana emniyet etmiyor ise bir me'mene vaz' olunmak lâzım geldiğini söyleyip muhakeme için dahi /9/ hangi gün arzu ederseniz o gün teşrif edin demesi üzerine perşembe günü gideceğimi söyleyip çıktım.⁷ Börekçi dükkânında taam edip Beyoğlu'na çıktığımda Doktor (Mortman)'ın hanesine gidip kendimi muayene ettirdikten sonra biraz Madam (Lobel)e ve biraz dahi Hoca Emine Hanım'a uğradım, zira başımdan çıkan ateşten çıldıracak gibi bir hâlde bulunup teselliye muhtaç idim. Eve geldiğimde yine bir saatten ziyade ağladım, *dîner* esnasında Cevad Han'dan aldığım bir mektupta yarın akşam Muhsin Han ile beraber geleceklerini yazıyor idi.

Fî 11 Kânunievvel [23 Aralık 1889].

Dün sabah Madam (Van Ham) satılık perdeleri olduğunu haber vermiş olduğundan bir iki kere kendisiyle muhâbere edip perdeleri yani cicim⁸ halılarını mübâyaa ettik. Onlar ile beraber *Juillette et Roméo*'ya nazîr olan *Taust*⁹ & *Marguerite*'in *tableau*'sunu dahi götürmüştü. Onu duvara talik etmek üzere *midi*'ye kadar salonda meşgul bulundum. Bade't-taam *toilette*'imi yapıp biraz validemin odasındaki misafirler ile görüşüp piyano çalmak üzere yukarı çıktım, biraz sonra Cevad Han teşrif etti. Salı günü akşam Muhsin Han ile geleceklerine dair bir mektup yazmış idi, havanın adem-i müsaadesi hasebiyle gece gelemeyeceklerini söyledi. /10/ Müşârunileyhin azimeti akîbinde Doktor (Kunoş) ve Mösyö *Keller* teşrif ettiler, en sonra Nazîm Bey geldi. Bir saat kadar cümleten musâhabe edilip çaylar dahi içildikten sonra evvelki iki misafir gittiler. Pederim dahi Üsküdar'a gitmişti. Refika Hanım, Nazîm Bey ve ben yani biz bize olarak ve hayâle vüsat vererek o kadar güzel eğlendik ve Nazîm'in sedâ-yı canfezâsından o dereceye kadar mütelezviz olduk ki cidden tarifi mümkün değildir. Ömrümde unutmayacağım gecelerden birisi dahi dün geceki âlem idi. Gece yarısında gittiler. Bu sabah *midi*'den bir saat evvel yataktan çıktım, biraz sonra doktor geldi. Validemi muayeneden sonra kendisiyle *déjeuner*

7 Hâkim tuğranın çocuğun malı olduğuna, İhsan Bey'in bunu istemeye hakkı bulunmadığına hükmetmiş, tuğranın gerekirse hukuken emniyetli bir yerde saklanabileceğine karar vermiştir.

8 Cicim: Bir tür dokuma tekniği ve bu teknikle dokunmuş kilimlerin genel ismi. Burada perde olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

9 *Faust* olması gereken bu isim Nigâr Hanım tarafından *Taust* olarak yazılmıştır. Margarit ve Faust: "Faust" cfsancsinin kadın ve erkek kahramanları.

ederken *Noël* ve *influenza*¹⁰ [grip] hastalığının zuhuru münasebetiyle yirmi gün izin vermiş bulunduklarından Münir'im geldi. Akşama kadar gelen misafir hanımlar ile görüştüm. Pederim bu gece dahi gelmediğinden şimdye kadar validemin nezdinde bulundum.

Fî 13 Kânunievvel [25 Aralık 1889].

Sabahleyin saat beşe yakın yataktan çıkıp derhâl giyinip Münir'i dahi beraber alıp Galata Mahkemesi'ne gittim, biraz sonra İhsan Bey'in vekili dahi gelmesiyle huzur-ı hâkime gittik. Hâkim suale başladığından kâmilten hukukumdan feragat ettiğimi yani 7500 kuruş mehr-i müeccel ile 2400 kuruşunu istifa etmiş olduğumdan 5100 kuruş mehr-i muaccelimden, işlemiş ve işleyecek olan iddet nafakasından vazgeçtiğimi söyledim İhsan Bey hal'a mahkûm edilip, rızam ile Feridun /11/ ve Keramet isimindeki ciğerpârelerimi kendisine terk edip etmediğimi ve eşya olarak hiçbir matlûbum olup olmadığını sual etmeleri üzerine: Ciğerpârelerimi rızam ile terk etmek mecburiyetinde bulunduğumu ve eşyaca hiçbir matlûbum olmadığını söyledim. Münir'im henüz nafakadan düşmüş olduğundan herhangimizin nezdinde ister ise orada ikamette hür bulunduğu söylendiğinde çocuğa sorup benden ayrılmayacağı cevabını dahi orada aldım. İhsan Bey tarafından vekil Ziver Efendi'ye dahi lâzım gelen sualler irâd olunup alıp vereceği olmadığına dair cevap alındıkda ibrâ-yı ıskaten resm-i icra olundu. İlâm aldirmek için 300 kuruş göndermekliğimi söylemeleri üzerine çıktım.¹¹

Fakat bu hâller güzêrân ederken bedter hâlde idim. Güya oraya giden ben değil imişim, veyahut bu hâller bana vaki olmamış gibi hâlâ ben olduğuma inanamıyorum, o kadar kendimle bu felâketin arasını uzak görüyorum... Aman yâ Rabbî nasibim ne çirkin, talihim ne kadar siyah imiş ki bir nevcivân yetiştirmeye kâfi olan on beş sene müddet zarfında çektiğim âlâm ve döktüğüm gözyaşlarının mükâfâtı bundan ibaret oldu. Bu hâli bi'z-zarure kendim temenni ettim, çünkü bir caninin tazyikatı beni yavrularımdan ayırdı. Çünkü bir caninin hevesât-ı sefhânesi ciğerpârelerimle bir arada yaşamaya mâni oldu. Şimdi gece saatin dördüdür, gündüz saat altıda huzur-ı hâkimde cereyâna başlayan seyl-i sirişkim hâlâ kesilmedi..! Aman yâ Rabbî /12/ senin her dakika güneş ve yıldızlar içinde lemean eden kudret-i nâ-mütenâhî-yi ilâhiyyen nasıl olup da benim yavrucuklarımin yuvasının dağılmasına mâni olmadı!

10 Nigâr Hanım bu kelimeyi *influenza* şeklinde yazmıştır.

11 7 Kasım 1887'de başlayan dava 2 yıl 2 ay sürdükten sonra 26 Aralık 1889'da sonuçlanmıştır.

Bunu düşündükçe çıldırıyorum! Bu hâle ne manâ vereceğimi bilemiyorum. Bundaki hikmet-i ilâhiyyeni anlayamıyorum; zaman zaman beynim patlayacak zannediyorum. Azamet-i ilâhiyyen onların pederinin ahlâkını tasmin ile beni ilelebed taat ve meveddetle kendisine mahkûm etmeye kâdir mi değildi yâ Rabbi? Yâ Rabbi bu ne hüsrân bu ne felâkettir ki yavrularım kimi üvey valide kimi üvey peder nezdinde yaşamaya mahkûmdurlar, bu kader dediğimiz şey ne anlaşılmaz bir belâ! Hâkimin nezdine gitmeden evvel bir söyleyeceğim olup olmadığını Ziver Efendi gelip sordu, çocuklarımın pederiyle imtizâc edebileceğime dair zerre kadar ümidim olabilmesi için acaba ne feda etmezdim? Feryâd! Dirîğ ki.... On beş seneden beri tecrübe ettiğim ahlâkın tagayyür etmeyeceğini bildiğimden: Hiçbir söyleyeceğim olmadığı cevabını vermek mecburiyet-i kahrârânesi altında bulundum. Tehâlûf olunup da hâkimlerin huzurundan çıktıktan sonra mûmâileyh Ziver Efendi yine nezdime gelip: (Muteber bir kefil gösterip de beni Hisar'daki gibi aç ve bî-ilâç bırakıp gitmeyeceğini temin ettiği hâlde yine çocuklarımın pederini takip edeceğini vaktiyle teklif etmiş bulunduğumu ihtar ile) eğer yine kabul ederseniz bir kefil göstererek ittihâda teşebbüs olunsun) teklifini etti. Artık /13/ geçti; bittî! cevabını verdim. Hiç tuğranın bahsini eden olmadı; binâenaleyh yavrumun tuğrası nezdimde mahfuzdur.

Eve geldiğimde Ekrem Bey'in gelip gitmiş olduğunu söylediler. Ben ağladığım müddetçe validemin odasında bulunan misafirler dahi ağladı. Aman yâ Rabbi acaba bundan sonra neler göreceğim? Perşembe günü ittihâd perşembe günü iftirak vuku buldu.

Perşembe, fi 2 Cemaziyelevvel sene 307; fi 14 Kânunıevvel sene 305¹³ [26 Aralık 1889].

*Midi'*ye yakın yataktan çıkıp bir müddet teyzem ve sair komşular ile validemin odasında görüştüm. Bade't-taam *toilette*'imi yaptığımın akibinde Münif Paşa'nın teşrifini haber verdiler, akşama kadar musâhabe ettik. Nazım Bey, gelecek salı günü akşamı geleceğini vaad etmiş bulunduğundan Münif Paşa'yı dahi davet ettim, *dîner*'den sonra dört mektup yazıp sair bazı dostları dahi davet eylemek üzere yarın göndereceğim. Felâketime dair bahis açıldıkda pek müteessir yani câmid-i ihdâr bulunduğumu Münif Paşa'ya dahi anlattım

12 Nigâr Hanım bir perşembe günü evlendiğine bir başka perşembe günü boşandığına işaret etmektedir.

13 Nigâr Hanım çok önemli olayları kaydederken yaptığı gibi boşanmasının tarihini de günlüğe hem Rumi hem I licri olarak kaydetmiştir.

ve vekile hâli beyan edip terâküm etmiş maaşından lâzım geleni kendisi için hıfz edip bakiyyesini göndermesini yazdım.

Fî 15 Kânunievvel [27 Aralık 1889].

Cumartesi gününden beri alelâde bir surette vakit geçirdim, bugün *midî*'ye kadar akşam ziyafetinde bir şey eksik olmamasına nezaret edip bade't-taam *toilette*'imi dahi yapıp salona çıktım. Akşam üzeri evvelâ (Kunoş) biraz[dan] (Hege), /14/ *de Goldberger*, (bir diğer zât ki bugün *présenter* ettiler) teşrif ettikleri gibi en sonra dahi Nazîm Bey, Münif Paşa ve *Arnold* teşrif ettiler. *Dîner*'den evvel ve sonra bi'l-münâvebe (Hege) ve (Goldberger)in piyanolarıyla Nazîm'in lağvtasını dinledik. Akşam üzeri *Lanzoni*¹⁴ dahi gelip gece tekraren gelmek üzere gitmişti. Taamdan sonra M ve Mme *Mavrogordato* ile beraber yine geldi; alaturka ve alafranga piyano çalınıp şarkı söylendi. Mösyö *Arnold* alafranga sene-i cediti¹⁵ tebrik için bir *acrostiche* yazmış, getirdi. Gece yarısında cümlesi çekildiler.

Fî 19 Kânunievvel [31 Aralık 1889].

Dün saat dokuzdan sonra Madam (Bordi)ye gittim, oradan çıkıp biraz caddede yürümek fikrinde iken Cevad Han'a tesadüf edip beni görmeye geldiğini haber vermesi üzerine yarım saate kadar döneceğimi söyledim, kendisi dahi Ohannes Han'ı istifsâra gitti. Galatasaray'ı'na kadar yürüyüp avdetle kapıdan Ohannes Han'ı istifsâr ettiğimde Cevad Han kapıya gelip yukarı davet ettiyse de kabul etmeyip eve geldim, biraz sonra müşârünileyh dahi teşrif etti. Gece Ahmed Midhat'ın *Avrupa'da Bir Cevlân*'ını¹⁶ okudum. Bugün *midî*'den sonra biraz Almanca yazdım, iki aydan ziyadedir ki hiç kitabı açtığım yok idi. Geçen perşembe gününden beri yüreğimde hissettiğim *oppression* [baskı] hâlâ geçmedi.

Fî 21 Kânunievvel [2 Ocak 1890].

/15/ Cuma günü *midî*'den evvel Nazîm Bey teşrif etmişti, birlikte taam ettikten sonra saat ona kadar pek beğendiğim bir şarkıyı geçtim ve bu vesile ile saatler ile sedâ-yı dilfezasından istifade ettim. Saat on buçuğu geçmiş idi ki evvelâ kendisi ve sonra Münir'im ve bir hizmetçi ile ben Beyoğlu'na gezmeye

14 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Lanconi olarak yazılmaktadır.

15 Bugünün tarihi 31 Aralık 1889'a denk düşmektedir.

16 *Avrupa'da Bir Cevlân*: 1889 yılında Stockholm'de toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne katılan Ahmed Midhat Efendi'nin kongre sonrası gezdiği Avrupa şehirlerine dair izlenimleri i topladığı eser.

çıkttık. Hava gayet latif ve izdiham pek ziyade olduğu gibi, müddet-i ömrümde bir gece, bir saatçik kendisini görmekle bir seneye yakındır ki kendisine esir olduğum meleği dahi gördüm, fakat o beni görmedi...

Dün *midî*'ye yakın yataktan çıkıp bade't-taam mütemadiyen dört saat Fransızca yazdım. Gece *cousin*'imle bezik oynarken Refika Hanım geldi, gece yarısına kadar kendisiyle musâhabe ettik. Bugün bade't-taam Münir'im ve Nergis ile Sadberg ve Süreyya Hanımlara gidip akşam üzeri dahi Taksim ve Beyoğlu'nda gezdim. Gece bir hayli bezik oynayıp biraz dahi dikiş diktim.

Fî 24 Kânunievvel [5 Ocak 1890].

Dün alelâde vakit geçirdim. Bugün bade't-taam *toilette*'imi yapıp *jour de réception*'um olduğu için salona çıktım. Mösyö Van Ham gelip gittikten sonra bir saatten ziyade Almanca yazdım. Bu esnada Doktor Kunoş, Doktor *Méméty* ile biraz sonra geçen akşam *présenter* ettikleri /16/ *Déchi*¹⁸ teşrif ettiler. Bazı oyunlar çıkarıp pek çok gülüştük. Mösyö Döçi fes ile gelmiş ve fes kendisine o derece yakışmış idi ki bir *beauté* [güzellik] olarak hayran kaldım. Azimetlerinden sonra *dîner* edip *cousin*'imle bir hayli bezik oynadım. İki gecedir pederim nezleden muzdarib bulunduğu cihetle terletmekteyim, inşallah yarın biraz rahat eder. Kendisi birkaç aydır yemek yemediği cihetle zayıf düşmekte olduğu için pek merak etmekteyim; validem ise bir iki haftadır müsterih iken iki gündür yine inlemeye başladı, aman yâ Rabbi sana sığındım, artık beni ağlatma!

Fî 26 Kânunievvel [7 Ocak 1890].

Bugün sabahtan akşama kadar bi'l-münâvebe pederimle validemin odasına koştum. Doktor *Danon* ve Doktor *Hagel* davet edilip ikisince de pederimin keyifsizliği dünyanın birçok taraflarında hüküm-fermâ olan *influence*¹⁹ hastalığı olduğunu söylediler, valideminki ise ettiği tedbirsizliklerin eseri olarak her zamanki hastalığının avdetidir. Yine ne dereceye kadar muzdaribü'l-kalb olduğum yalnız Cenâb-ı Hakk'a malûmdur, İlâhi beni böyle mütemadiyen derdnâk etmekteki hikmetin nedir..?

Fî 27 Kânunievvel [8 Ocak 1890].

17 Nigâr Hanım Beyoğlu'nda Marquis Carlotti'ye rastladığından bahsetmektedir.

18 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Döçi olarak yazılmaktadır.

19 Dünyanın pek çok yerinde grip salgını olduğundan söz edilmektedir.

/17/ Dün kendim dahi muzdarib bulunduğum halde yine bi'l-münâvebe keyifsizlerimin nezdinde bulundum. Bugün *midi*'den sonra salonda biraz Almanca yazıp mütâlaa etmekte iken Âsaf Bey teşrif etti, müşârûnileyh ile bezik oynayıp kaybettiği cihetle bir bezik takımı kazanmış olduğundan onu getirmiş idi, hemen vürûdunun akibinde Münif Paşa Hazretleri dahi teşrif ettiler. Akşama kadar musâhabe ettik. Sene-i cedîd-i Efrenci münasebetiyle Münif Paşa dahi bir *châtelaïne*²⁰ kordon getirip şayet beğenmez isem değiştireceğini söylemiş ve kordon dahi bazı taklit edilen şekillere müşabih bulunması cihetiyle nazım geçeceğini bildiğinden değiştirilmesini rica ettim. Müşarunileyhin böyle ufak yadigârlar ile gönlümü tesrire inayet etmesi ulviyet-i kalbine delil olduğu için benim dahi kendilerine karşı ihlâs ve ihtiramâtım hakikaten sahihidir.

Fî 29 Kânunievvel [10 Ocak 1890].

Cumartesi günü pederim ve validemin keyifsizliğiyle beraber kendim dahi muzdarib bir hâlde iken Refika Hanım gelip biraz dışarı çıkmaya teşvik ettiği cihetle valideynimden istîzân edip biraz Beyoğlu'na gittim, yılbaşı münasebetiyle izdiham pek ziyade idi. Pazar ve pazartesi günlerini iki keyifsizim arasında kalben ve cismen pek muzdarib bir hâlde geçirdim. Salı günü Mösyö Devlet ve *Lanzoni* geldiler. Bugün doktor gelip /18/ pederimi muayene ettiği sırada pek zayıf bulunduğunu söylediği ve pederim dahi birkaç gündür, her vakit nezdinde hekim bulunması için hastahaneye gitmek fikrinde bulunduğunu doktora söylediği ve mûmâileyh dahi tasvib ettiği cihetle bütün gün gözyaşı döktüm. Nasıl ağlamayım ki iki senedir validem[in] *garde malade* [hasta bakıcı] vazifesini eda ettiğim ve birkaç zamandır pederimin dahi inhıraf-ı mizacını görüp dilhûn olduktan başka bu gibi hâllerle dahi muzdaribü'l-kalb olmuştum; birçok zamandır validemi hastahaneye gitmek fikrinden feragate çalışıp muvaffak olmuş iken bugün dahi pederimin bu fikre düşmesi ne kadar gariptir!

Frenkler birçok mesârif ihtiyariyle o hâli tasvib etmekte iseler de bizde bir familya sahibinin hastahaneye gitmesi muvafık-ı hâl olmadığını bir lisan-ı münasible pederime anlatmaya çalışıp her ne suretle arzu ederse hizmetinde kusur etmemeye çalışacağımı beyan ettim ise de fikrinden vazgeçirip geçiremediğimi bilemem. Bu hâllerin tesiri ve keyifsizliğim münasebetiyle pek fena bir gün geçirdim. Akşam ise beş altı gündür perhiz ettiğim hâlde

20 Nigâr Hanım Latin harfleriyle yazdığı kelimenin imlâsında sonradan kurşun kalemle düzeltme yapmıştır. Kelime eğer *châtelaïne* okunursa birkaç zinciri toplayan toka anlamına gelmektedir ki Nigâr Hanım'ın bu tür bir takıyla çekilmiş fotoğrafları vardır.

lehü'l-hamd zararsızca bir *dîner* edip hasbihal etmek üzere dahi Refika Hanım'a gittim; bir hayli dertleştikten sonra bana tavla oyununu öğretmek üzere bir iki parti gösterdi.

Fî 3 Kânunısani sene 305 [15 Ocak 1890].

/19/ Bugün on beş gündür pederime dahi *garde malade*'lik vazifesini ifâ ettiğim gibi kendisi bana bir servet bırakmayacağı ve maişet için hocalık etmekten başka çarem olmadığı²¹ yollu gayet canhıraş sözler söylediği cihetle, her an ve dakika gözlerimden yaş inmektedir... İnsan hasta olmakla hayattan nevmid olmak lâzım gelmez ise de gerek pederim ve gerek validem tarafından daima mütekarib-i mevt olduklarına dair işitmekte olduğum sözler yüreğimi şerha şerha etmesiyle bu hâl kendi sıhhatime dahi tesir ederek beni tarifi gayr-ı mümkün bir hâl-i âteş-nâk içine ilka etmektedir! Hele şuna hamd eylerim ki pederim hastahaneye gitmek fikrinden feragat eyledi.

Cumartesi günü uşak, sâir iş için dışarı çıkıp çocuğu almaya gidemeyeceğini söylemiş bulunduğundan onu almak üzere evden biraz erken çıkıp biraz *Catina*'ya uğradım, mektebe gittiğimde ise henüz uşağın gidip Münir'i almış bulunduğu söylemeleri üzerine avdet ettim. Dün Cevad Han teşrif etmişti; ahvâl-i pür-melâlime benimle beraber müşârunileyh dahi ağladı. Gece Üsküdar'dan ve komşulardan misafir bulunduğu cihetle bir müddet musâhabe ettik. Bu sabah pederimin odasını değiştirmek üzere yatağını benim yatak odama naklettik. Yine bütün gün ağladım. Bu akşam ben dahi nezdinde yatacağım.

Pazartesi, 8 Kânunısani [20 Ocak 1890].

/20/Bu sabah yine Doktor *Spadaro* gelip peder ve valideme ilâçlar tertib etti, *midî*'ye kadar kendileriyle meşgul olup yemek yediğimin akîbinde idi ki Ekrem teşrif etti; yeni yazdığı *Muhsin Bey*²² isminde bir eserini getirmişti. Saat ona kadar kendisiyle musâhabe ettik. Henüz peder ve validemin nezdine gelmiş idim ki *Yenadis, Agnoli*,²³ *M. Podesta* teşrif ettiklerinden kendilerini kabul ettim. Biraz sonra Doktor *Sartinski* ve Doktor (Kunoş) dahi teşrif ettiler; *dîner* zamanına kadar musâhabe ettik. Bade't-taam *cousin*imle bezik oynadım, ve

21 Osman Paşa, ölümünden sonra kızına bir servet bırakamayacağı için ona öğretmenlik yapmasını tavsiye etmektedir. Nigâr Hanım'ın öğretmenlik yapması günlükte zaman zaman gündeme geldiği görülen bir konudur. Ama bu niyetin her defasında sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır.

22 *Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi*: Recaizade Mahmut Ekrem'in 1889'da yayımlanan bu romantik eseri, şairane bir üslûpla kaleme alınmış uzunca bir hikâyedir.

23 Bu isim Nigâr Hanım tarafından eski harflerle Anyoli olarak yazılmaktadır.

lehü'l-hamd bugün ağlamadım. Sabahleyin Ohannes Han bir istifsârname göndermişti, cevabını yazdım.

Fî 9 Kânunısani [21 Ocak 1890].

Dün sabahtan akşama kadar yalnız ağladım, zira ebeveynimin hem keyifsizliği ve hem bu keyifsizliğin icabâtından olarak hiçbir hâlden hoşnut edilemeyişleri tahammül-fersâ bir dereceye geldi. Bugün yalnız kalben ağlayıp *midî* den sonra akşama kadar validemin verdiği bir şeyi diktim. *Dîner* ettiğim esnada idi ki yine İhsan Bey'in davası üzerine daireden bir celb geldi; aman yâ Rabbî bu hâl-i felâketime bunun dahi inzimâm etmesi acaba ne gibi bir hikmetine makrûndur?

/21/ Geçenlerde dahi bir celb gelmiş ve mezkûr celbde Feridun ve Keramet'i pederlerine teslim etmeye mahkûm olduğum bildirilmiş idiye de yavrucuklarım zaten nezdinde bulunduğundan Münir denilecek iken diğerlerinin zikrolunduğu veyahut büsbütün bir sehve dûçar olduğu fikrine zâhib oldum ise de bu defa gelen celb Münir'i aldirmek için olduğunda şüphem kalmadı. Maksat çocuğu almak değil tuğrayı almak olduğu bedihîdir. En sevgili ciğerpâremi, başımı en saht taşlara çarparak bir mektebe verip o suretle olsun haftada bir kere yüzünü görmeye çalışıp çabaladığım hâlde bugün bir zalimin birkaç paralık bir elmasa destres olması için elimden gitmesine rıza gösterecek misin yâ Rabbî?

Eğer Münir'i görmek ümidim dahi münkâtı olursa müstakbelim, hayatım mahvoldu demektir...! Zira Cenâb-ı Hakk'tan sonra dünyada en sevgilim o çocuktur. Benim nelere ve ne gibi ciğersüz felâketlere tahammül ettiğim insanlarca meçhul olsa dahi sence malûm değil mi yâ Rabbî? Sabrımın mükâfâtı acaba bu gördüğüm hâller midir? Ey Hâlik-i hakiki beni yaşatmaktaki hikmet-i ilâhiyyen yalnız bunları göstermek için mi? Acaba bu felâketlere lâayk görülmeğin için bârgâh-ı izzetinde benim ne gibi isyanım görülmüştür..?

Fî 11 Kânunısani [23 Ocak 1890].

/22/ Cuma günü Münif Paşa Hazretleri teşrif etmişler idi, hayli kendileriyle musâhabe ettik; geçen defa değiştirmek üzere geri getirdikleri kordonun bu defa daha güzeline getirmişler idi. Pek çok teşekkürât ve memnuniyetle aldım. Cumartesi günü ale's-sabah vekilin hanesine gidip ilâmı ve gelen celb pusulalarını gösterdiğimde havf ettiğim gibi çocuğa dair bir şey olmayıp adliyeden ilâm ibtal ettirilmedikçe, haczettirilmiş olan maaşı işleyecek olduğu için böyle telâş edilmektedir demesi üzerine biraz müsterih oldum. İlâmı ve celb pusulalarını kâtime verip benim kapıya gitmekliğimin lüzumu olmadığını beyan ve maaşâta mahsuben iki beş yüzlük "banknot" verdi. Validem bazı şeyler sipariş etmiş

bulunduğundan oradan çıkıp çarşıya gittim. Çarşıdan çıktığımda ise yine bir arabaya binip Fil Yokuşu'nda Rıza Efendi'nin hanesine gittim. Valideyim keyifsiz bulunduğu bir zamanda ahaba gidecek zamanım değil ise de damadının pek keyifsiz bulunduğunu yazın söylemiş bulundukları cihetle bir haber almak üzere hasbe'l-insaniye gittim. Vusûlümde biçare gencin mübtelâ bulunduğu verem illetinden rehâ-yâb olamayıp bundan iki buçuk ay evvel bu dünyâ-yı deniye müebbeden veda etmiş bulunduğunu öğrenip haremiyle beraber ben dahi pek çok ağladım. Eve geldiğimde yine peder ve validemi bıraktığım hâlde buldum.

/23/ Tababetten diploması olmayıp yalnız kendi hevesiyle çalışmış ve tedavi ettiği hastalar ifakat bulduğunu rivayet ettikleri bir Müslüman efendiyi şiddetle tavsiye etmiş bulunduklarından cuma günü mûmâileyhi getirmişler idi. Gerek pederimi ve gerek validemi muayene edip pederimin keyifsizliği iç sarılık olduğunu söyleyip her ikisine ilâçlar tertib etti; her ne kadar merak edilecek bir keyifsizlik değildir dediyse de elân iştihası olmayıp ve pek zayıf bulunduğu için ne yapacağımı bilemiyorum. Sobaya alışık bulunup benim yatak odamda dahi soba olmadığı ve validem odasındaki sobayı hiçbir vakit yaktırmadığı için odalarını değiştirmek mecburiyetinde bulunduk. Dün akşam her birerlerinin eşyasını birinden diğerine naklettirip ben dahi Münirciğimle beraber pederimin yatak odasında yattım. Bugün dahi akşama kadar kendi eşyayı yukarı getirmek ve yatak odama yerleşmek ile iştigal ettim. Bir aralık Doktor *Méméty*, Kunoş ve *Keller* teşrif etmişler idi, bir müddet dahi kendileriyle görüştüm. Şimdi ise dünkü ve bugünkü maddi ve manevi yorgunluk hasebiyle bitâb bir haldeyim.

Pazar, fi 14 Kânunısanî [26 Ocak 1890].

/24/ Pazartesi günü validemin misafirleriyle görüşüp akşam üzeri bir hırka biçtim. Refika Hanım'la beraber bulduğumuz esnada *Catina* en arzu ettiğim bir saadeti müşir bir pusula yazmıştı, derhâl cevabını verdim, ve o haber-i mesudun irâs ettiği meserret eseriyle biraz da hayale revnak vermek arzusuna düşerek Refika ile beraber birkaç kadeh dâfi'-i gam nûş ettik. Gece yine misafirler ile musâhabe edildi. Dün iki saat kadar dikiş dikip *toilette*'mi yaptım ve bir matmazel ile salonda bulduğumuz esnada Cevad Han teşrif etti. Müşârunileyh ile valideynimin biraz yanlarına gidip tekraren salona geldiğimizde akşama kadar pek güzel musâhabe ettik.

Bugün dikiş ile meşgul iken Doktor (Danon)un geldiğini haber verdiler. Valideme lâzım gelen ilâçları yazıp pederim için dahi (yüz bin kere hamd olsun kendisi biraz iyice ise de) henüz iştihası açılmayıp bu hâl dahi bittabi kendisini zayıf düşürdüğünden onun indifâına bir çare bulmak üzere *consultation*

[konsültasyon] ile Doktor Horasancı'yı²⁴ celb etmeyi re'y eylediğinden cumartesi günü için onu davete karar verdik. Gece *cousin*'im gelmişti. Birkaç parti bezik oynadık ve kendisi kaybedip pek hiddetlendiği için hayli gülüştük.

Fî 17 Kânunısani [29 Ocak 1890].

/25/ Dün daima validemin nezdinde bulunup biraz dahi dikiş diktim. *Dîner*'den sonra kitap mütâlaa eder iken Refika Hanım'la beraber Hakkı Paşa merhumun kerimesi İsmet Hanım teşrif etmişti; gece yarısından bir saat sonraya kadar musâhabe ettik. Bugün saat dokuzdan sonra idi ki sokağa gitmek üzere hazırlanmakta bulunduğum bir zamanda bir matmazel gelip yine çabuk avdet mecburiyetinde bulunduğu gibi arabası dahi kapıda bulunduğundan kendisiyle beraber çıkıp Tünel'e kadar gittik. Ben oradan Tünel ile Galata'ya inip valide sipariş ettiği bir şeyi mübâyaa ettikten sonra yine Tünel ile Beyoğlu'na çıkıp âheste âheste eve geldim. *Dîner*'den sonra bir müddet valideyimle bulunup hâlâ İsmet Hanım orada olduğunu bildiğim için Refika Hanım'a gittim ve gece yarısına yakın avdet ettim.

Fî 19 Kânunısani [31 Ocak 1890].

Dün Doktor Atâ Bey gelip pederimin nezdinde bulunduğu bir zamanda Münir'im mektepten hasta olarak geldi, kendisinde gayet hararet var idi. Atâ Bey muayene edip *fièvre* olduğunu ve sıcak tutulması lâzım geldiğini söyledi. Biraz sonra *consultation* için Doktor Horasancı ve Doktor Danon geldiklerinde pederimi muayeneden sonra lâzım gelen ilâçları tertib edip lehü'l-hamd şimdilik vesveseyi dâ'î bir /26/ şey yok ise de müsinn bulunduğu için iştihâsını açmaya gayret etmek lâzım geldiğini söylediler. Validemi dahi muayeneden sonra Münirciğimi gösterdiğimde boğazı muzdarib bulunduğu için bu gecelik yalnız terletmekle iktifa etmeyi tavsiye edip yarın ilâç verilmek lâzım geldiğini yani hastalık ne olduğu tebeyyün edinceye kadar her türlü ihtiyatı etmeyi tembih ettiler. Aman yâ Rabbi valideynimin hastalığından başka çocuk dahi bu hâlde mektepten gelmesiyle ne hâle girdiğim gerçekten tarif olunur hâllerden değildir.

Akşam üzeri yavrumu validemin odasında bir yatak yaptıırıp yatırdım ve pek çok *fièvre*'ler içinde bulunduğu cihetle bir ıhlamur içirip vücuduna dahi limon ve tuz sürüp kendim için dahi yanına bir yatak yaptırdım. Nasıl gece geçirdiğimi Allah ile kendim bilirim. Bugün *midî*'de doktor gelip muayene

24 Mikayel Horasancıyan: Dahiliye uzmanı, profesör. Hamidiye Etfal Hastanesi ve Eyüp Askeri Hastanesi'nde de görev yapan Horasancıyan, Mecidiye ve Osmaniye nişanları ile onurlandırılmıştır. Bkz. Arsen Yaman, "Eğin (Agn) Ermenileri II", *Kebikeç*, nr. 38, 2014, s. 156.

ettiğinde sabahleyin vücudunda bazı kırmızılık gördüğümü söyledim, açıp baktığında çiçek hastalığıdır deyip bir başka odaya nakletmelidir dedi. Derhâl yatak odamı ısıttırıp ve çocuğu bir yorgana koyup üç kişi tutarak yukarı çıkarıp benim yatağıma yatırdık. Tertib ettiği müşil gelince[ye] kadar doktor bekleyip kendisi içirdi; biraz sonra /27/ bir linet olup o esnada istifra dahi etti ve bütün günü ateşler içinde gâh dalgın ve gâh gözünü açarak geçirdi.

Birkaç gün evvelen Madam *d'Alessio*'nun, bir dostuyla beraber geleceğini yazmış bulundukları cihetle ve sokaklarımız gâyet fena olduğundan kabul etmemeye imkân tasavvur edemeyerek mahsus benim için geldikleri halde kendimi mecbur görerek perişan bir hâlde giyindim. Bu esnada idi ki *M.* (Kunoş) ve (*Keller*)i *annoncer*ettiler, biraz kendileriyle görüşüp çocuğun nezdine gelmek mecburiyetinde bulunduğumdan, mûmâileyhi pederimin nezdine gönderdim ve aldığım bir kart ile Madam *d'Alessio*'nun gelmeyeceğini öğrendim. Bunu müteakib Sâre Hanım geldi, akşama kadar gâh kendisini dinleyip gâh Münir'in yanına koştum, diğer misafirler ise aşağıdan gitmişler idi.

Birçok zamandan beri işim gücüm hastalarımın nezdinde bulunmak, doktorların ve eczacıların gelip gittiğini sormaktan ibaret olduğu için bu gibi meşâgil-i müessire arasında ne gelenler ile lâykıyla musâhabe edip ve ne de eğleniyorum; hâlim yalnız Halik'ıma malûmdur! Yavrum hiçbir şey içmeyip yalnız vaktiyle ilâcını vermekteyim. Acilen âfiyetini Cenâb-ı Hakk'tan temenni ederim.

Fi 21 Kânunısani [2 Şubat 1890].

/28/ Dün bütün gün Münir'im yanında bulunup iki defa sabah ve akşam valideynimi istifâr etmek üzere aşağıya indim. Gece yarısında termometre ile kaç derece harâreti olduğunu muayene edip evvelki gün kırk dereceye yakın olduğu hâlde dün otuz dokuz derece buldum, doktor geldiğinde kendisi dahi hastalığın hafiflemeye başladığını söyleyip müsterih etti. Lehü'l-hamd dün geceyi dahi biraz iyi geçirdi, yani sayıklaması yok idi. Bu sabah Cevad Han'dan aldığım bir mektupta çocuğun keyifsizliğini pazar günü gelip beni o hâlde görmüş olan Ohannes Han'dan işittiğini yazıp, evvelce Muhsin Han ile beraber gelmeye karar vermiş iseler de eğer rahatsız edecek olur ise yalnız kendisi dahi gelmeyeceğini yazıyor idi. Cevabımda beraber gelmelerini rica ettim, ve ahababın muhâzarasıyla bir dereceye kadar hâlimi unuttuğumu ilâve eyledim. *Déjeuner* edip tuvaletimi henüz yapmış iken teşrif ettiler, biraz kendileriyle görüşürken doktorun geldiğini haber vermeleriyle Muhsin Han veda edip Cevad Han dahi pederimin nezdine gitti. Yüz bin kere hamd olsun doktor, muayenesinde çocuğu hayli iyi görüp hararet dahi otuz yedi dereceye inmişti, bir müddet

Cevad Han dahi çocuğun nezdinde bulunup çay içmek üzere salona gittik. Biraz sonra Madam Van Ham ve en sonra Mösyö Van Ham ile /29/ *Lanzoni* teşrif ettiler. Gâh çocuğun ve gâh misafirlerin yanına koştum, kabule *disposé* olduğum bir günde bu kadar kimseler gelmediği hâlde bu hafta içinde ekseri gelmekte idiler, herhâlde memnun oldum zira gerçek teessürâtımı bir dereceye kadar unuttum. Misafirlerim gittikten sonra biraz valideynimi görüp *dîner* ettikten sonra dahi Münirciğime bir masal okudum, şimdi uyuyor. İnşaallah yarın daha iyi olur.

Fî 23 Kânunısani [4 Şubat 1890].

Çarşamba gününü daima Münir'in tereddüdünde geçirdim, perşembe günü mektebin müdürüne keyifsiz bulunduğunu yazdım. *Midî*'den sonra Madam *Loebel* gelmişti, bir iki saat kendisiyle musâhabe ettik, her gün müteaddid istifsârnâmeler alıp cevaplarını yazmaktayım. Bu sabah yine Madam Van Ham eğer ister isem doktoruyla beraber geleceğini yazıyor idi; lehü'l-hamd çocuk iyice olduğu ve kendi doktoru geleceği cihetle teşekkür edip salı günü görüşmek üzere teşriflerini rica ettim. *Midî*'den sonra *toilette*'imi henüz yapmış iken Cevad Han geldi, hamden sümme şükrân valideynim ve Münirciğim iyice oldukları için kendisiyle epeyce latife ettim, azimetinin akîbinde Münif Paşa teşrif ettiler. Akşama kadar birlikte bulunduk. Doktor dahi gelip yeniden ilâçlar tertib etti.

Fî 26 Kânunısani [7 Şubat 1890].

/30/ Cumartesi gününü alelâde geçirdim, pazar günü Mösyö *Arnold* teşrif etmişti, kendisiyle görüştük. Dün yine akşama kadar Münir'imın yanında idim, lehü'l-hamd gerek valideynim ve gerek Münir iyidirler. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd ü senâ olsun. Bugün *midî*'den sonra *toilette*'imi yaptıktan biraz sonra idi ki Cevad Han teşrif etti, hakkımda gerek Fârisî ve gerek Türkî bir hayli şiirler yazmıştı, suretlerini aldım, ve hayli kendisiyle musâhabe ettik. Biraz sonra Madam *Van Ham* Doktor *Comans*²⁵ ile ve muahharan Mösyö *Van Ham* teşrif ettiler, *dîner* zamanına kadar kendileriyle görüştük. Azimetleri akîbinde soyunup taam ettim, henüz kahvemi içmiş iken Refika Hanım'la Hakkı Paşa'nın kerimesi İsmet Hanım teşrif ettiler; gece yarısına kadar dahi kendileriyle musâhabe ettik. Cenâb-ı Hakk'a hamd olsun bugünüm oldukça hoş geçti.

Fî 30 Kânunısani [11 Şubat 1890].

25 Nigâr Hanım bu ismi eski harflerle Komans olarak yazmaktadır.

Çarşamba gününü alelâde geçirdim, dün lehül-hamd Münir'imi odadan çıkarıp validemin odasına indirdim, kendim dahi kâğıt kanava işledim. Geceleri gâh *Victor Hugo*, ve gâh *Alfred de Musset*'nin eşârını okudum. Bugün bade't-taam sokağa çıktım, yavaş yavaş /31/ Tünel'e kadar yürüyüp Madam (Rozental)in hanesine gittim, ve yine yaya avdet ettim. Eve geldiğimde biraz sokağa çıktığım için etrafımdakileri nâhoş gördüm ve pek canım sıkıldı. Henüz taama başlamış iken Refika Hanım'la İsmet Hanım teşrif ettiler, gerek musâhabe ve gerek bezik oynamakla bir dereceye kadar canımın sıkıntısını unuttum.

Fi 2 Şubat sene 305 [14 Şubat 1890].

Cumartesi günü *broderie* ile meşgul olup gece dahi eşâr okudum, pazar günü Doktor Kunoş gelmişti kendisiyle görüştük, mûmâileyhten *Hegyei*'nin bir Mecidî nişan ile elli lira ihsan-ı şâhâneye mazhar olduğunu işittim. Pazartesi günü yine alelâde vakit geçirdim akşamı İsmet Hanım ve Refika Hanım geldiler, gece yarısına kadar birlikte bulunduk, biraz piyano çaldım ve biraz dahi kâğıt ile *patience* ve fal açarak eğlendik. Bugün *midi*'den sonra daha *toilette*'mi ikmâl etmemiş idim ki Madam Van Ham, biraz sonra Doktor Kunoş, *M.* (Bordi), Madam ve Matmazel (Bonal) ve en sonra Cevad Han teşrif ettiler; *jour de réception*'umu hoş geçirdim. Gece dahi şiir yazdım.

Fi 6 Şubat [18 Şubat 1890].

/32/ Çarşamba günü havayı gayet müsait bulduğum cihetle gezmek üzere Şişli'ye gittim, tanıdığım bazı kişilere tesadüf edip çıktığıma pek memnun oldum. Gecesi Refika Hanım'ın hanesine gittim, gece yarısına kadar musâhabe ettik. Dün her zamanki gibi vakit geçirip gece dahi kandili²⁶ tebrik için teyzeme gittim. Dokuz aydan beri bir türlü tab ettirmediği için dün bir kart gönderip Ebüzziya'dan müsevvedâtın iadesini talep etmiştim, bu talebimi hükm-i idamdan daha müessir gördüğünü beyan ve müsevvedâtın iadesi kendisince muhal olduğunu yazıyor.²⁷ Bugün bade't-taam *toilette*'mi yapıp piyano çalmakta iken

26 1 Recep 1307'ye denk düşen bugünde Regaip Kandili'nden söz edilmektedir.

27 *Efşûs I*'nin baskısının gecikmesi üzerine Nigâr Hanım müsveddeyi geri istemektedir. Sürecin devamı eksik günlüklere denk düşer ancak Nigâr Hanım'ın *Efşûs I*'yi 1890'da Ahter Matbaası'nda bastırduğu kitabın künye bilgilerinden görülmektedir. Bu baskının iç kapağında, eserin büyük bir hata ile ihmale uğradığı, bir buçuk sene bekletildiği belirtilerek Ebüzziya'nın adı anılmadan matbaasındaki gecikme ima edilmektedir. Diğer yandan *Efşûs II* gibi *Efşûs I*'in 2. baskısı (1891) için de Ahter Matbaası'nın seçilmesinde Muhsin Han'ın etkisi olduğu düşünülebilir. Çünkü Ahter Matbaası'nın sahibi Kitapçı Tahir Efendi İstanbul'a yerleşmiş bir İranlıdır ve matbaasıyla aynı adı taşıyan Farsça gazeteyi (*Ahter*) çıkardığı süreçte İran Sefiri Muhsin Han'dan teşvik

Münif Paşa Hazretleri teşrif ettiler, hayli musâhabeden sonra bezik bilmediklerini söylemiş bulunduklarından, kendilerine göstermek üzere bir parti oynadım. Geçen gün bir mektep hocalığı için rica etmek üzere gelmiş olan Firarî Ahmed Paşa'nın kerimesinin istirhamını müşârüneyhe tebliğ ettim; nezarete gelsin emrini verdiler. Pederim keyifsiz bulunduğu esnada kendisini gaib edecek olur isem başka istinadgâhım bulunmayacağından Münif Paşa Hazretleri'nin hakkımda bu derece teveccühleri bulunduğu hâlde bundan istifade ile, muallimelik sıfatıyla bir mektebe tayin olunmayı rica etmekteğimi tavsiye eylemişti; /33/ bugün bi'l-münasebe onu dahi istirham ettim, müşârüneyh dahi bu ricamı pek musîb görüp (pek iyi) cevabını verdiler.²⁸ Gelecek hafta kendileriyle birlikte *Catina*'ya gitmekliğimi teklif edip kabul buyurmaları üzerine cuma günü gideceğimize dair *Catina*'ya bir kâğıt yazıp cevabını dahi aldım. *Dîner*'den sonra henüz soyunmuş idim ki İsmet ve Refika Hanımlar teşrif ettiler, gece yarısına kadar gâh piyano gâh bezik ve gâh musâhabe ile eğlendik.

Fî 9 Şubat [21 Şubat 1890].

Cuma gecesini pek muzdarib bir hâlde geçirdim, misafirlerim gittiğinde mideme bir ağrı gelip zaten nezleden dahi muzdarib bulunduğumdan cumartesi yani dün yataktan çıkmadım. Bugün *midi*'de yatağımı terk edip *robe de chambre*'mı giyip validemin odasına indim. Taam ettiğimin akibinde Âsaf Bey teşrif etti, üç saatten ziyade birlikte bulunup hayli bezik oynadık. Azimetinden sonra piyano çaldım. *Dîner*'den sonra dahi validemin nezdinde bulundum. Belgrad'dan gelmiş olan *Baronne Guillaume*'a bir mektup yazıp Cevad Han'dan dahi aldım.

Fî 11 Şubat [23 Şubat 1890].

/34/ Pazartesi gününü alelâde geçirdim. Salı günü *Baronne Guillaume* teşrif etmişti, kendisiyle görüştük. Azimetinden sonra epeyce piyano çalıp nazmettiğim bir şiiri mecmuaya ve tercümesini dahi Fransızca deftere kaydettim. Muhsin Han'ın geleceğini haber vermiş bulundukları hâlde misafir hücumundan nâşî gelemediğini mübeyyin gayet nazikâne bir mektup yazmıştı, cevabını verdim. Çarşamba gününü yine alelâde geçirdim. Gece İsmet ve Refika Hanımlar ile musâhabe ettik. Bugün havanın müsaadesinden istifade etmek üzere hemen taam akibinde kendimi sokağa attım. Madam Van Ham'a gittiğimde hizmetçilerin

görmüştür; Güllü Yıldız, "İstanbul'da Bir Acem Matbaası: Kitapçı Tahir ve Ahter", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, L (2017), s. 192-193.

28 Bu da Nigâr Hanım'ın sonuçsuz kalan öğretmenlik niyetlerinden biridir.

birisi madamın evde diğeri dahi sokakta bulunduğunu söylemeleri üzerine avdete mecbur oldum. Yokuşu çıkmış idim ki arkamdan hizmetçi koşup henüz dışarı çıkmamış bulunduğunu rivayetle davet ettiyse de bittabi dönmedim, oradan Taksim'de bulunan bir Ermeni familyasını ziyaret edip dokuzdan sonra Şişli'ye gittim. Avdette Parmakkapı Sokağı'nda inip *Bazar Allemande* [Alman Pazarı] kadar yürüdüm. Hava gayet müsait olduğundan ehîbbâdan pek çok kişilere tesadüf ettim. Avdette Ohannes Han'a uğrayıp orada dahi kimseyi bulamadım. Gece saat dört buçuğa kadar validemin nezdinde bulunup iki saatten ziyade dahi Almanca yazdım.

Fi 15 Şubat [27 Şubat 1890].

/35/ Dün *midî*'den sonra *toilette*'imi yapıp pederimle beraber Madam Mavrogordato'ya gittik, zira Münif Paşa ile kararımız öyle idi; oraya vusûlümüzden biraz sonra müşârûnileyh teşrif ettiler. Saat on bire kadar sohbet, gâh musâhabe ve gâh resimlere bakmak suretiyle imrâr-ı vakt edildi. Eve geldiğimde saat on ikiye yakın idi. Gece yine alelâde saat ona on buçuğa kadar uyanık bulundum ve o derece sinirlerime dokundu ki birkaç defa gözümünden yaş geldi. Aman yâ Rabbî herkes uyuduğu bir zamanda yapayalnız *insomnia*'dan muzdarib olmak ne müşkil kârdır! Kendimi bildim bileli kış mevsimleri bir nev hastalık denilen bu hâle mübtelâ isem de vakit vakit pek ziyade zahmet çekmekteyim. Belki akşamları vaktiyle uyku gelir mülâhazasıyla birkaç sabahıtr erkence yataktan çıkıyorum; fakat heyhât..! Hiçbir farkını gördüğüm yok.

Bugün bade't-taam bir saatten ziyade piyano çaldım, taamdan evvel Almanca dersimi almış idim. Saat ona yakın havanın güzelliğine dayanamayıp Şişli'ye gittim, gerçekten yazdan bir gün idi. Avdette biraz dahi Beyoğlu cihetine gidip on ikide eve geldim.

Fi 17 Şubat [1 Mart 1890].

/36/ Bu sabah yataktan çıkıp alelâde gazetemi mütâlâa ettikten sonra yıkandım, henüz çamaşır giymemiş idim ki *déjeuner*'ye davetli bulunan Mösyö *Arnold* teşrif ettiğini haber verdiler. *Toilette*'imi yapıp nezdine gittim. Bade't-taam biraz musâhabeden sonra piyano çaldım, bu esnada Kunoş ve (Keller) teşrif ettiler, musâhabelerinden pek mütelezziz olup pek çok güldüm, sonra gelen iki zâtın azimetî akîbinde (Lanconi), biraz sonra Muhsin, Cevad ve Ohannes Hanlar hazerâtı en sonra (Devlet) teşrif ettiler. Devlet hayli piyano çaldı, bütün günümü gerçekten pek hoş bir surette geçirdim. Gece dahi biraz piyano çalıp bir buçuk saat dahi yazı yazdım.

Fi 18 Şubat [2 Mart 1890].

Dün ale's-sabah yataktan çıkıp İstanbul'a geçtim, saat ona kadar Çarşû-yı Kebir'de²⁹ ahz u itâ ettim. Münif Paşa'nın *intention*'una [niyet] işlediğim *tableau*'yu *encadrer* ettirip bu sabah kendilerine takdim olunmak üzere gönderilmesi için eve bıraktım; zira kendim yataktan yine erken çıkıp dün ısmarlamış bulduğum tatlı kaşıklarını getiren kuyumcuyu gördükten sonra dün akşam boş bulunduğunu haber vermiş bulundukları /37/ haneleri görmek üzere Şişli'ye gittim. Gördüğüm evler küçük olup yalnız bir tanesi muvafık olmakla, bir iki oda daha ilâvesi mümkün ise haber getirmelerini tembih edip *midî*'ye yakın avdet ettim. Taam edip yıkandığım esnada idi ki Cevad Han'ın teşrifini haber verdiler, derhâl kendisini kabul edip biraz sonra istifâ-yı kusur ile yatak odama geçip derhâl *toilette*'imi yaptım. Onda pek isabet etmiştim zira *jour de réception* münasebetiyle Kunoş, ondan sonra *Baronne Guillamme*, Madam ve Matmazel *Rosenthal*, Matmazel Ohannes Han, Madam ve Mösyö *Van Ham*, Madam (Komans), Madam (Mavrogordato), Mösyö (Yanadi) ve kendilerinin muhibbesi diğer bir madam beraberlerinde bulunduğu halde teşrif ettiler. Yani saat yediden on iki buçuğa kadar ale't-tevâli teşrif eden misafirlerimle musâhabe edip bir aralık dahi ben ve (Van Ham) piyano çaldık. Akşam üzeri gezdiğim evin sahipleri gelip ne yolda istenilir ise o yolda evi sırasına koyacaklarını söylediler, kararı bir iki gün sonraya /38/ talik ettim. Kunoş'tan istediğim birkaç kitabı bugün getirmiş idi. Şimdi yatağıma girip mütâlaa edeceğim. Cuma günü akşam Muhsin Han'ın gelemeyeceğini haber verdiler, ben dahi başkalarını davet ettim.

Fî 20 Şubat [4 Mart 1890].

Çarşamba günü evde idim, gecesi biraz komşuya gidip Pangaltı'da evler bulunduğunu söylemeleri üzerine perşembe günü kendileriyle beraber onları gezmek üzere gittim ise de hava fevkalâde bozduğundan ve Şişli'de dahi birkaç ev gezdiğimden eve pek fena hâlde avdet edip derhâl yatağa girdim, yalnız iki saat sonra dūçar olduğum bir nevm-i baygınlıktan gözümü açabildim. Gece hemşiresiyle beraber Refika Hanım gelmişti, yatak odama çıktılar. Bu sabah saat dörtte yataktan çıktım. Pederim biraz Türkçe okudu, kendisini dinledim, taamdan sonra *toilette*'imi yapıp biraz Almanca yazdım. Akşam üzeri *Sartinski* Bey ve Münif Paşa teşrif ettiler. Ezana kadar Münif Paşa ile musâhabe ettik, bu akşam mânii bulunduğu cihetle kalamadığı için yarın akşama davet ettim. Mösyö *Arnold* gelip keyifsiz bulunduğunu ve gidip yatacağını haber verip

29 Çarşû-yı Kebir: Kapalıçarşı.

gitti, Madam (Mavrogordato) ve Madam (*d'Alessio*) dahi tezkireler ile /39/ gelmeyeceklerini bildirdiler. Lanzoni ise hiçbir güne itizâr etmediği hâlde gelmedi; elhâsıl yalnız Madam ve Mösyö *Van Ham* ile gecemizi geçirdik. Ben sıkılmadım ise de *monde* bulunacağını tahmin ederek teşrif ettikleri için kendilerinden pek mahcup oldum. Bugün vekilin kâtibi dahi gelip her iş bittiği cihetle vekâlet ücreti hesabını falan kestik.

Fi 23 Şubat [7 Mart 1890].

Bu sabah saat üçte yataktan çıkıp pederimin Türkçesini dinledim ve kendim Almanca dersi aldım. Biraz sonra Şişli'de bize münasib bir ev bulunduğunu haber getirdiler. Taamdan sonra saat dokuza doğru bir araba getirtip, Cenâb-ı Hakk'a yüz bin kereler hamd olsun ki bu hâle müsaade etti; validem ve Münir'imle beraber mezkûr haneyi gezmek üzere Şişli'ye gittik. Gerek mevkii ve gerek evin taksimâtını muvafık bulduğumuz için seneliği kırk lirâ-yı Osmanî olmak üzere isticâr ettik. Ve saat on birde avdet ettik. *Toilette*'imi yapmak üzere iken Nazîm Bey ve Münif Paşa Hazretleri teşrif ettiler, piyano çalıp şarkı okumak ve musâhabe etmek suretiyle gece yarısından bir saat sonraya kadar pek güzel vakit geçirdik.

Fi 24 Şubat [8 Mart 1890].

/40/ Sabahleyin saat ikide uyandırıp, Kadıköyü'ne gitmek üzere pederimin hazırlanmakta olduğunu söylediler, ve Macaristan gazete muharrirlerinden olup geçen sene bizde *dîner* etmiş olan Mösyö (Bordoşdiyani)'nin bir mektubuyla hakkımda yazdığı gazetenin beş sahifesini imlâ eden varakasını getirdiler, makale Macarca ise de mektubun mütâlaasından pek memnun oldum zira Fransızca yazmıştı.

Derhal *toilette*'imi yaptım ve saat üçte pederim, Münir ve bir hizmetçi ile evden çıktık. Kadıköyü'nde Moda'da *Mercier* Paşa'nın hanesinde *déjeuner* edip kerimesiyle bi'l-münâvebe piyano çalıp alafanga ve alaturka şarkı okuduk. Oradan (De Kuvaç)'ın hanesine gittiğimizde henüz kendileri taam etmemiş bulunduğu için Macarların gerçekten meşhur olan mihman-nüvâzlıklarına bir burhân olmak üzere bize fevkalâde ısrar ile sofraya indirip birçok meyve ve müskirât ikram ettiler.

Oradan çıkıp Madam *Potans*'a dahi gittikse de kimseyi bulamadığımızdan iskeleye indik. Taksim'e geldiğimizde Ohannes Han'ın hemşirelerine dahi uğradık. Eve vürûdumda *Lanzoni*'nin madamıyla beraber geldiğini /41/ haber verdiler. *Van Ham* dahi bir tezkire gönderip geçen cuma günü akşamki *soirée* bu cuma akşamına talik olunduğunu iştitiğinden bahis ile gelmek fikrini beyan

ediyordu. Öyle bir *soirée* fikrim yok ise de kendilerinin teşrifinden memnun olacağımı yazdım. Hamd olsun Cenâb-ı Hakk'a yarın Münir'im mektebe gidecek olduğu için Mösyö *d'Hollys'e* dahi bir tezkire yazdım.

Fî 25 Şubat [9 Mart 1890].

Dün sabah Münirciğim mektebine gitti, ben ise ikindiye kadar alelâde vakit geçirdim ise de sabahtan beri hissettiğim *fièvre* tezâyüd ettiği cihetle saat on birde yatağa girmeye mecbur oldum; ve hiçbir şey yemedim. Gece Cevad Han'dan bir mektup almıştım, muzdarib bulunduğum hâlde cevabını yazdım. Bugün salı olduğu münasebetle yataktan çıkmaya gayret edip pederimin Türkçesini dinledim, Almanca dersi dahi aldım, *mid'*de biraz süt içip *toilette*'imi yaptım. Salonda yazı yazdığım esnada Cevad Han teşrif etti, iki saatten ziyade kendisiyle müşâhabe ettik. Azimetini müteakip *Lanzoni, Keller, Yenadi, Agnoli, Podesta* /42/ teşrif ettiler ve en sonra İtalya sefirinin madamı *Baronne Blanc* ve sefaret-i müşârunileyha başkâtibinin madamı *Marquise de Bisio* teşrif ettiler; geçen sene müşârunileyha *Baronne* ile görüşmüş ve muhâzarasından pek hoşlanmış idim, teşriflerinden pek memnun oldum. *Dîner*'den sonra cuma günü akşamına davet etmek üzere İran sefiri ve sefaret-i müşârunileyha müsteşarlarıyla ceneral konsolosuna tezkireler yazdım.

Fî 27 Şubat [11 Mart 1890].

Dün gece *Catina*'dan aldığım bir mektupta Şişli'de istîcâr edilen hanenin havası bozuk olduğu ve mümkünse oraya nakilden feragat etmeliğimizi yazıyordu. Bu haber eğer sahih ise pek canımı sıkacaktır, zira ev bizim için pek münasib idi. Dün dahi yine *fièvre*'den muzdarib olduğum cihetle bütün gün yattım. Cuma günü akşamı bir *soirée* mukarrer olduğundan on kadar zevâta tezkireler gönderdim, akşam taamına Mösyö *Lanzoni*'yi davet etmiştim, pederim sofraya inmediğinden bittabi ben indim. Gece dahi *cousin*'imle bezik oynadım. Bu sabah kuyumcu geldiği için uyandırdılar, biraz kendisiyle validemin yapılmakta olan iğnesine dair müzâkere ettik. Kendisi gittiğinde gazete mütâlaa edip pederimin Türkçesini dinledikten sonra /43/ *déjeuner* ettim. Validemin esvâbını biçtiğim esnada Madam Serkis ismiyle iki madam gelip benimle görüşmek istediklerini söylediler, salonda kabul ettim. Tanımadığım insanlar olduğu için sebep-i vürûdlarını sorduğumda zât-ı hazret-i şehriyârînin pek sevgili kâtibi olan Ragıb Bey isminde bir zâtın bana alâkası olduğunu ve bu hâli beyana kendilerini tavsît ettiğini söylemesinler mi..? Mukabeleten o yolda hiçbir gûne hafî muamelâtım olamayacağını ve mîr-i mûmâileyhi şahsen dahi tanımadığımı hâlde nasıl bana alâka etmiş olduğuna hayret ettiğimi, ve lehül-hamd şimdikiye

kadar valideyimden gizli hiçbir hâl ve harekette bulunmadığımı ve bulunmak istemediğimi söyledim. Mûmâileyhima ise bittabi bunun üzerine fevkalâde mahcub olarak zât-ı mezkûrun işbu hareketi gerçi bir büyük terbiyesizlik ise de bu hâli, eser-i cinnet olan fart-ı muhabbetine haml ile ve kendilerini dahi (elçiye zevâl olmadığı) kazıyyesini tahattur ile affetmekliğimi talep ederek gittiler.

Bir müddet teşrif etmiş olan komşu hanımlar ile görüşüp validemin hırkasını biçtim, ve iki saat kadar Almanca yazdım. Pederim gelen bu Ermeni kadınlarıyla görüşmüş ve bütün iftira ettikleri yalanlara kapılmış olduğundan *dîner*'den sonra kendilerine iade-i vizita etmekliğimiz fikrinde bulunması üzerine kendisi /44/ arzu ettiği hâlde gitmesinde bir beis yok ise de ben bilmediğim, görmediğim ve ne yolda *réputation*'u [itibar] olduğundan haberdâr olmadığım bir familya nezdine gidemeyeceğimi söylediğimde haklarında fikr-i fâside hizmet ettiğime zehâb ile beyan-ı hiddet etti. Hakikat-i hâli anlatmak bârid olduğu gibi kendisi dahi safvet-i kalbi ve hüsn-i ahlâkı cihetiyle her şeyi hüsn-i telakki etmekle melûf olduğundan bilmediği kadınlar için tanıdığı kerimesinin insanlar hakkında fena düşündüğü fikrine zâhib olmasına ben de gerçekten mahzun oldum. İnsanlar hakkında fena düşündüğümü hükmetmesi ise merkurînin asaletten, servetten ve birçok muteber Osmanlı familyalarıyla ahbablıktan dem vurmalarına inanmamasını ihtar etmekliğim üzerine oldu. Her ne ise beni bu gibi insan şeklinde gezinen şeytanların iğfâlâtından muhafaza etmekliği senden istirham ederim yâ Rabbî! Hele beni birtakım alçaklar menzilesine indirmek isteyerek İstanbul'un en zengini Ragıp Bey'dir demeleri hiç içimden çıkmıyor.

Fi 1 Mart sene 306, Perşembe [13 Mart 1890].

Akşama davetlilerim bulunduğu için erkence *déjeuner* edip yıkandıktan sonra sofaya bir küçük *buffet* hazırlattım. Ondan sonra Almanca yazıp akşama /45/ kadar (La Martin)'in *Graziella*'sını mütâlaa ettim.³⁰ *Dîner*'den sonra *grande toilette* yapıp henüz salona gitmiş idim ki misafirlerim gelmeye başladılar; Muhsin Han, Cevad Han, Mirza Rıza Han, Mösyö Devlet, Madam ve Mösyö (Mavrogordato), Madam ve Mösyö (Van Ham), Madam *d'Alessio*, Mösyö (Lanconi), Mösyö (Kozoviç), Mösyö (Podesta), Mösyö (Anyoli), Mösyö (Yanadi), elhâsıl mecmu'u yirmi kişiden ibaret bir salon halkı idik. Dört tane *artiste* bi'l-münâvebe gayet güzel *romance*'lar çalıp nağme-sâz oldukları gibi Muhsin Han ve diğer birkaç zevâtın ısrarı üzerine ben dahi alaturka çalıp şarkı okudum, pek çok alkışladılar. Gece yarısına kadar gayet güzel bir âlem geçirdik.

Fi 2 Mart [14 Mart 1890].

30 Nigâr Hanım günlükte daha önce de *Graziella* okurken görünmüştür.

Cumartesi ve pazar günlerini alelâde geçirdim. Pazar günü Mösyö *Arnold* ile Mösyö (Bordi) teşrif etmişler idi. Pazartesi günü alafranga saat ikide evden çıkıp İtalya Sefarethanesi'ne gittim, bir müddet *Baronne de Blanc* ile görüştük. Perşembe günü akşam *soirée* /46/ için davet etti. Oradan Madam *V. Ham*'ın hanesinde olup olmadığını sordurduğumda bulunmadığı cevabını vermeleriyle geçer iken *Baronne Guillaume*'a dahi bir kart bıraktım, oradan Madam (Bordi) ye ve Madam (Bonal)a uğrayıp bir kart dahi oraya bırakıp Madam (Komans) a gittim, Madam *V. H.* dahi orada idi hayli musâhabe ettik.

Gerek *ambassadrice* gerek Madam (Komans) fevkalâde bir surette kabul ettiler. Eve geldiğimde beni görmek üzere Nişantaşı'ndan birkaç hanım gelip gittiğini ve mûmâileyhima ne validemin ve ne de benim tanımadığımız hanımlar olduklarını söylemeleriyle yine Ragıp Bey tarafından gelmiş olduklarına hükmettim. Ve evde bulunmadığıma memnun oldum. Bu sabah pederimin Türkçesini dinleyip kendim dahi Almanca dersimi aldım, taamdan sonra perşembe günü akşam Türkleri davet etmesi için *Baronne Blanc*'a bir tezkire yazıp *toilette*'imi yaptım. Piyano çalmakta iken Cevad Han teşrif etti, ve o derece güldürdü ki tarif olunmaz. Pederimle beraber Şişli'deki evi gezmek üzere çıktıklarının akibinde Madam *Grosser* ile Doktor (Kunoş) biraz sonra Madam *V. Ham*, Madam *Mavrogordato*, /47/ *Yenadi*, *Lanzoni*, *Agnoli*, *Podesta*, Ohannes Han sırasıyla teşrif ettiler; bugünkü salı dahi pek hoş geçirdim. Kandil³¹ münasebetiyle Münirciğim dahi mektepten geldi. *Dîner*'den sonra hayli piyano çaldım. Pederim evi gezip avdet ettiğinde isticâr olunan hanede ikamet eden familyanın hiçbir gûne tehlike ve korku olmadığını temin ettikleri için yine gitmeye karar verdik. Eğer böyle bir tehlike olsa mezkûr familyanın orada iki sene ikamet etmeyecekleri tabii olduğu için *Catina* uzağa gitmemekliğimiz için bizi ondan feragata teşvik ettiğinde şüphe yok.

Fi 6 Mart [18 Mart 1890].

Dün sabah alelâde vakit geçirip *midi*'den sonra Cevad Han ile Madam *V. H*'a gitmeye söz vermiş bulunduğumdan *toilette*'imi yapıp kendisine intizar ettim. Salı günü bana yazmış olduğu bir mektubu getireceğini söylemiş ve mütâlaasından sonra kendisine güvenmemekliğimi ve mektubu yırtmaklığımı rica etmişti; arzusuna imtisâl edeceğimi beyan etmekliğim üzerine dün mektubu getirip mütâlaasını geceye talik etmekliğimi istedi, bittabi teklifini kabul ettim. Yine bir hayli güldürdükten sonra evvelâ kendisi ve sonra ben *V. H*'a gitmek /48/ üzere çıktık, müşârunileyh orada ancak bir çeyrek saat kalıp ben ise bir saat oturdum. Gece Cevad'ın mektubunu mütalaa ettiğimde gayet müşfikane, zarifâne ve son

31 26 Raccp 1307'ye denk düşen bugünde Miraç Kandili'nden söz edilmektedir.

derecede edibâne bir surette (her zamanki mektupları gibi) Fransızca olarak kaleme alınmış bir beyanname-i aşk olduğunu gördüm! Fakat mündericâtı o kadar safi, hakiki, samimi idi ki kendisine gücenmek söyle dursun; iffet ve ismetime o dereceye kadar riayetkâr olduğu için bilakis nazarımda mevkii teâlî etti. Mezkûr mektubunda kendisinin muhabbetini celb edecek hiçbir hareket-i işvebâzânede bulunmadığım gibi kendisi dahi bilâ-ihhtiyar mübtelâ olduğu bu hâli kendi kendisinden ketme birçok zaman çalışıp muvaffak olamadığını itiraf ile mukabele-i bi'l-misil talebinde bulunmayarak, yalnız sâkitâne ve müebbeden beni sevmekliğine müsaade etmekliğimi istirham eyliyor, ve hakkımda şimdiye kadar gösterdiği halisâne muamelâtı asla tağyir etmeyeceğini defaatle beyan ediyor. Ben dahi kendisini gördüğüm zaman söylediği şerâite riayet ettiği hâlde ilâ-nihaye dostum kalacağını kendisine temin edeceğim. Zannetmem ki Cevad'ın hakkımdaki hissiyâtı şimdiye kadar birkaç kereler karşıma çıkıp da teneffürle reddettiğim bazı eşhâsın /49/ hissiyâtı gibi cismânî olsun; zira bir hudakârın yazacağı sözler bu kadar afifâne ve âli-cenâbâne olamaz. Bâhusus kendisini ez-her-cihet dost ve mahremim ittihaz ettiğim için bir seneden beri kalb-i mahzunumda câygâr olan hazin aşkımlı ledünniyâtıyla anlatmıştım, binâenaleyh benden hiçbir güne fedakârlık beklemediği hakkında söylediği sözlerin ciddiyetine inanmamak mümkün olamaz. Mektubu okur okumaz yırtacağıma dair söz vermiş idiysem de mütâlaasına başlar iken şayet yırttığıma inanmaz fikriyle gözleri önünde yakmaya karar verdim. Mütâlaasından sonra ise bir nigâh ve bir de tebessümden başka talebi olmayan bir sadakat-şîârın o kadar mütehasirâne ve o derece hâlisâne yazdığı sekiz on safifelik meveddetnameyi yırtmaya gerçekten kıyamadım; mamafih re'y yine müşârünileyhin olacaktır, ziyânı arzu ettiği hâlde infaz-ı re'yinde bir dakika tereddüt etmem.

Bugün vaktimi alelâde geçirdim, dün kandil münasebetiyle hayli gelen olmuştu. Ben dahi gitmeye niyet ettimse de yorgunluktan cesaret edemedim. Bu sabah *Barone Blanc*'dan aldığım bir tezkirede bu akşam *engagée* bulunduğunu söylemeyi unuttuğundan bahis ile *soirée*'yi pazartesi akşamına talik etmişti, ben dahi kabul ettim.

Fi 8 Mart [20 Mart 1890].

/50/ Dün sabah pederimin Türkçesini dinleyip gazete dahi mütâlaa ettikten sonra yemek yedim, ve *toilette*'imi yapıp bir saatten ziyade piyano çaldım. Kitap okumakta iken Münif Paşa teşrif ettiler, akşama kadar musâhabe ettik. *Dîner*'ye *Catina*'ya davetli olduğumdan müşârünileyh gittiğiyle ben dahi evden çıktım, pederimi orada buldum, hane halkıyla beraber sofrada on bir

kişi idik. Taamdan sonra bezik oynamak, piyano çalıp şarkı söylemek suretiyle pek güzel eğlendik. Bugün alelâde vakit geçirdim.

Fî 10 Mart [22 Mart 1890].

Dün ale's-sabah evden çıkıp pederimle beraber Kadıköyü'ne gittik. *Mercier* Paşa, *Potares*, (Kuvaç, Molohadis, Marango), Gardis familyalarını görüp Madam (Marango)nun hanesinde *déjeuner* ettik. Moda'ya kadar her ne kadar araba ile gidip geldik ise de yine pek ziyade yoruludum. Şehre avdetimizde Madam (Mavrogordato)ya uğrayıp eve geldik. Eve vürûdumda Münirciğim mektebe gitmiş idi. Rıza Efendi'nin kerimesi Mevhibe Hanım'ın İstanbul'dan, ve madam *d'Alessio* ile (Kozoviç)in Beyoğlu'ndan gelip gitmiş olduklarını söylemeleriyle zaten gittiğim yerlerde hiç eğlenmemiş olduğum için pek ziyade canım sıkıldı. Bugün bir parçacık eşya toplattım. İtalya prensi bugün geleceğini gazetede gördüğüm³² [.....]

/51/ bir saat kadar ikametgâhım civarında gezindim. Gece dahi Yıldız cihetinden atılan fişenklere seyrettim.

Gece, fî [25]³³ Mart [27 Mart 1890].

Bu sabah yataktan çıkıp biraz yorgancıya baktıktan sonra *toilette*'imi yapmakta iken *Baronne Blanc*'dan aldığım bir mektupta alaturka giyinmekliğimi rica ediyordu. Binaenaleyh o yolda gidip *midi*'de sefarethâneye gittim. Biraz sonra Prens ve sâir meduvvîn geldiler, sefirin ricası üzerine Prens'i* yaşmaklı olarak görüp sonradan feracemi çıkardım. Hane sahipleri gibi zât-ı efhâmîleri de hakkımda pek mültefit bulundular; tanıdıklarımın *Marquis Bisio* ile madamı ve *Comte Galina* bulunup, prensin maiyyetinden birkaç zevât ile sefaret heyetinden dahi birkaç kişileri *présenter* ettiler. Prens almak üzere mâbeyin memurlarından bazı zevât gelecek olduğu için cümlesinden evvel ben çıktım. Prens'ten bir resim talep ettiğimde mukabeleten kendileri dahi benden istemeleriyle göndereceğimi vaad ettim. Düşümde bulunan kürk düştükçe her defasında prensin omuzlarıma koymaya tenezzül etmesi ecnebilerin kadınlar hakkındaki hareket-i mahsusalarına bir büyük delildir; gerçi benim böyle ecnebiler ile muarefem âdât-ı memleket hilâfında bir hareket ise de aldığım terbiye büsbütün alaturka

*İtalya Veliahdı Viktor Emmanuel³⁴

32 Bağlamdaki kopukluğa bakılırsa bu sayfa ile arkadan gelen arasında eksik sayfalar vardır.

33 Orijinal sayfada bu sayı 25 gibi görünmektedir fakat arkadan gelen gün 21 Mart olduğuna göre Nigâr Hanım'ın 15 yazması gerekirken 25 yazdığı düşünülebilir.

34 Nigâr Hanım daha sonra farklı bir kalemle ve prens kelimesine atıfla sayfa altına "İtalya Veliahdı Viktor Emmanuel" notunu düşmüştür.

/52/ yaşamaya gayr-ı müsait olduğundan, başta vaktiyle tesettürün son dereceye kadar riayetkârı bulunduğum hâlde bilâhare gördüğüm felâketler bir nevmidi ve meyûsiyete düşürdüğü gibi pederim dahi hakkımda bu mesleği reva gördüğünden bittabi bu hâli ihtiyar eyledim. Mamafih bu yolda hareket etmekle Hâlikim Teâlâ Hazretleri'ne ve Peygamberim Fahr-i Kâinat Efendimiz'e karşı ka'r-ı derûnumda mahfuz olan hissiyât-ı diyanetkârânem asla ve kat'a halel-pezir olmaz; ve inşaallah Cenâb-ı Hakk takdis ettiğim din-i mübin-i Muhammedî ile tekmil-i enfâs-ı hayat etmekliğimi müyesser eyler.³⁵

Sefareten çıktığımda esvâb değiştirmek için *modiste*'imin hanesine bir bohça bırakmış bulunduğumdan oraya gidip esvâbımı değiştirdikten sonra eşya mübâyaası için saat dokuzda İstanbul Çarşısı'na gittim. Mümkün olduğu kadar şey satın alıp bakiyyesini dahi yevm-i âhire talik eyledim. Avdetde bohçayı aldirmek üzere hizmetçiye *modiste*'in hanesine gönderdiğimde, biz gittikten sonra iki asker gelip orada esvâb değiştirdiğim için ismimi sormuş bulunduklarını ve söylemek istememeleri üzerine erkeklerini kapıya götürceklerinden bahsederek tehdit etmiş bulunduklarını söyleyip bir adam göndermekliğimi talep etmişler, heyhât bu nasıl idare? Ve ne idaresiz polis heyeti; eğer bir fena /53/ fikir ve niyetle davranacak olursa güpegündüz öyle kalabalık yani Taksim'de bulunan bir mahalde mi tebdil-i câme edilir? Ben yaşmakla sefarete gitmiş bulunduğum için daha mestûre bir hâlde bulunmak üzere çarşafı çarşıya gitmekliği tercih etmiştim. Aman yâ Rabbî bu nasıl memleket, ve ne çekilmez esaret!³⁶

Hizmetçi gelip bunu haber verdiğinde ben dahi pederime söyledim. İsmimizi söylemediklerinde hata etmiş bulunduklarını söyleyip hiçbir haber göndermemekliğimi tensib ettiyse de o biçare familyanın bilâ-ihtiyar dûçar-ı telâş olmasına sebebiyet verdiğim için pek ziyade teessüfle yarın gidip kendilerini görerek hiçbir gûne telâşta bulunmamalarını tebeyyün ile ismimi soran adam kim ise onu görüp hakikati anlatmasını uşağa tembih ettim. Ve gece yarısına kadar bugün giydiğim elbiseyi toplamakla meşgul oldum.

Fi 21 Mart [2 Nisan 1890].

35 Nigâr Hanım'ın yaşmak-feracesinin altından Batı tarzı bir tuvaletin çıktığı bu sahne günlükte onun Doğu ile Batı arasındaki zihinsel kodlarını bütünüyle içeren ikonik sahnelerin belki de ilkidir. Kadın erkek ilişkileri yönüyle Batı tarzı yaşamı yücelten gece İslâmî değerlere dair bir yakarıyla sona ermektedir.

36 Nigâr Hanım monarşinin değerlerine bağlıdır ve II. Abdülhamid'den daima büyük bir saygı ve bağlılıkla söz eder. Mevcut günlüklerde dönemin idare tarzından şikâyet edilen tek pasaj bu sayfalarda kayıtlıdır.

Salı günü *modiste*'in hanesine adam gönderip bir gün evvel kimin ve ne için tahkik etmiş bulunduğunu sordurduğumda, birisi gelip yalnız bir defa sordüğünü ve kapıya götürecekleri falan gibi sözlerin asl u esas olmadığını söylemişler. *Midi*'den sonra *Hegyei* ile bir genç Macar ve biraz sonra yine *touriste*lerden [turist] üç madam ile Kunoş teşrif ettiler. Birkaç saat birlikte vakit geçirdik. Çarşamba günü sabahleyin *touriste*/54/lerden *Baron Mızari* ve murahhaslardan birkaç kişi ile (Kunoş) geldi, azimetlerinden sonra erkence *déjeuner* edip yine İstanbul Çarşısı'na gitmek mecburiyetinde bulundum, zira evvelki gün parasını verip yapılmak üzere bıraktığım kornişleri gönderdiğim adama vermemişler idi. Onları ve sair âyine falan gibi bazı eşya mübâyaa ettikten sonra saat on buçukta eve geldiğimde pazartesi günü görüştüğüm İtalya veliahdının büyük bir resmiyle (Baron Blan)ın bir mektubunu buldum. Bir hükümdarzâdenin vaadinden hulf etmeyeceğini biliyor isem de böyle günün gününe ifâ etmesi gerçekten beni hayran-ı nezâket etti. Ben dahi kendiminkini takdim etmek üzere fotoğrafhaneye adam gönderdim ve fakat *cliché*'si [klişe] henüz bulunmadığı cevabını getirdiler. Dün eve geldiğimde Münir Bey'in gelip ve tekraren *dîner*'ye gelmek üzere gitmiş bulunduğunu haber verdiler. Onun için biraz dinlendikten sonra *toilette*'imi yaptım, pederim *dîner* için Macarlar ile birlikte bulunmak üzere otele gitmiş idi. Münir Bey saat birde geldi, biraz konyak içtik, meşrebi gayet şakrak olduğu için pek çok güldürdü; ve saat üçte *dîner* ettik; beşte gitti. Bugün sabahleyin salonu tanzim etmekle meşgul iken Madam (Huber) Efendi geldi, biraz kendisiyle görüştüm ve bütün günümü duvarları tanzim etmekle imrâr ettiğim için pek yorgunum.

Fî 29 Mart [10 Nisan 1890].

/55/ Bu sabah Vekilharc Ali gelip oğlum Keramet pazartesi günü mektebe başlayacağından Münir'in dahi orada bulunduğunu arzu ettiklerini söyledi. Mektebe gidip almak istemişler ise de vermek değil hatta göstermediklerini söylediğinden ve yavrumu kardeşlerini görmekten mahrum etmek istemediğinden Direktör Mösyö *d'Hollys*'e verilmek üzere bir mektup ile çocuğun birtakım esvâb ve çamaşırını verdim. Binâenaleyh yarınki cumartesi günü Ali mektepten alıp pederi nezdine getirecektir.

Öğlen taamını ettikten sonra *toilette*'imi yapıp ve bir araba getirtip vâlidem ve komşumuz Matmazel (Vakaro) ile Kâğıthane'ye gittim, tanıdığım ne kadar insan var ise cümlesi orada idiler denebilecek derecede kalabalık idi. Saat on ikiye yakın Beyoğlu cihetine dahi gidip eve avdet ettim ve bu suretle pek güzel bir gün geçirdim.

Fî 30 Mart [11 Nisan 1890].

Cumartesi günü salonun duvarlarını tezyin etmekle uğraşarak akşam ettim. Dün sabah *toilette*'mi yapıp Kadıköyü'nde Matmazel *de Hovatz'a déjeuner*'ye davetli bulunduğumdan pederimle beraber oraya gittik. Vapurda Madam *Bauh* ile görüştük. (Kunoş) dahi davetli bulunduğundan beraber gittik. Orada taam etikten bir hayli sonra *Mercier* Paşa'nın dahi hanesine gidip saat on ikiden sonra eve geldik. Cumartesi günü Cevad bir mektup ile /56/ geçenlerde vaad etmiş bulunduğu bir İran kalpağı göndermişti, tahriren teşekkür ettim. Bugün henüz taam etmiş idim ki Mevhibe Hanım teşrif etti, kendisiyle musâhabe ettiğim esnada idi ki çocuklarımın geldiğini duydum. Üçünü bir arada görünce o dereceye kadar müteessir oldum ki bayılmaya bir ramak kaldı ve merdivene düşüp kendilerini derâguş edip pek çok ağladım. Yavrum Münir'in dahi her an gözlerinden yaş geliyor idi, leke'l-hamd Feridun'u pek iyi gördüm; küçücük Keramet ise bugün mektebe başladığı cihetle pembe renkte pullu kız elbisesini lâbis ve mücevherat içinde gerçekten melekâne bir edâ ile gözlerim önünde parladı.³⁷ İki saat kadar yavrucuklarımı sevdim, okşadım, ağladım. Mesrur Ağa ile göndermişler idi. Evvelâ Mevhibe Hanım ve sonra çocuklarım gittiler. O esnada Mösyö (Arnold) ile *Rosenfeld* gelmişler idi. Onlar gittiğiyle Cevad Han, biraz sonra (Kunoş) ve en sonra Macar bir *artiste* ile *Keller* geldiler; *dîner* zamanına kadar bu suretle vaktimi geçirdim. Bugün yorgancı dahi işini bitirdi bir dereceye kadar göçebelikten kurtulduk.

Fi 2 Nisan sene 306 [14 Nisan 1890].³⁸

37 Nigâr Hanım'ın kız çocuğu olmadığı için Salih Keramet'in bu özlemle büyütüldüğünü Taha Toros kaydetmektedir; *Mâzi Cenneti*, "Albüm", (Salih Keramet-fotoğraf altı yazısı). Taha Toros'un sadece Salih Keramet figürünü kullandığı fotoğrafın tamamında üç kardeş bir aradadır ve bu fotoğraf muhtemelen Keramet'in okula başladığı günde çekilmiştir.

38 Bu defterin ön ve arka iç kapaklarında kuruş üzerinden iki masraf listesi çıkarılmışsa da kelimelerin ve rakamların bir kısmı okunamamaktadır. Bunlardan arka kapak içindeki liste muhtemelen son taşınmaya aittir.

ÖN İÇ KAPAK:

kanava	38
hammaliye? ve kordon 20	
[?]	24
pamuk	38
[toplam]	120

Amerikan	10
[toplam]	130

	40
ot? ve iplik?	80
dört yevmiye	250

ARKA İÇ KAPAK:

kumaş	222
korniş	20
	34
astar	80
yine kumaş	17
tramvay?	[1]?
nerdüban keçesi	75
çuka	16
hammaliye	10
tramvay?	13
[toplam]	488

çivi için	5
çocuk	1
yorgancıya	40
[toplam]	534

yine çivi için	8
[toplam]	542

tekrar yorgancı	40
[toplam]	582
	250
[toplam]	832

validemdeki	11
[toplam]	843

SEÇME KAYNAKÇA¹

- [Hayret Efendi], “Efsûs”, *Saadet*, 29 Teşrinisani 1303 [11 Aralık 1887].
- [İmzasız], “Osman Bey’in Kerimesi Nigâr”, *Saadet*, 14 Kânunievvel 1303 [26 Aralık 1887].
- Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları-Ali Nizami Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği*, 4. baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979.
- Ahmed Midhat Efendi, “Bir Edibemiz Daha”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3565, 24 Nisan 1890 (Şu eserin içinde: *Edebiyat Yazıları* 2, Haz. H. H. Durgun-F. Gökçek, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 165-168).
- Ahmet Feyzi, “Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme: ‘Musiki Tahsili İçin Avrupa’ya Öğrenci Gönderme’, *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, no: 2, 2016, s. 47-73.
- Arsen Yaman, “Eğin (Agn) Ermenileri II”, *Kebikeç*, no. 38, 2014, s. 133-168.
- Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet C. I-IV*, Haz. Ahmet Zeki İzgöer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını: 2, İstanbul 2020.
- Ebürrafi, “Muharrir Efendi” [mektup], *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Kânunievvel 1303 [15 Aralık 1887].
- Emine Gümüşsoy, “İstabl-ı Âmire’de Bir Alman Mirahur: Von Hobe Paşa”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 6, no. 2, Haziran 2020, s. 423-448.
- Güllü Yıldız, “İstanbul’da Bir Acem Matbaası: Kitapçı Tahir ve Ahter”, *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, L (2017), s. 175-218.
- Halit Ziya [Uşaklıgil], “Piyanist Devlet Efendi”, *Servet-i Fünûn*, no. 359, 15 Kânunısani 1313 [27 Ocak 1898], s. 325.

1 Seçme Kaynakça, bilgi notlarında doğrudan atıfta bulunulan eserlerle sınırlandırılmıştır. Nigâr Hanım hakkında genel kaynakça için bakınız: Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım*, Timaş Yay., İstanbul 2016.

- Hikmet Feridun Es, "Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr Hanım", *Akşam*, 30 Mayıs 1945–10 Haziran 1945 [8 tefrika].
- Hüseyin Bülent Akdeniz, "Batı Müziğinin Osmanlı/Türk Temsilcileri", *Journal Of Ottoman Legacy Studies*, 4 (10), November 2017, pp. 63-84.
- Ignác Kúnos, *Türkçe Ninniler*, Haz. Nilgün Çıblak Coşkun, Otorite Yay., Ankara 2013.
- İgnác Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, Haz. Tuncer Gülensoy, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Muallim Miralay Osman, [başlıksız], *Saadet*, 5 Kânunievvel 1303 [17 Aralık 1887].
- Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım*, Timaş Yay., İstanbul 2016.
- Necmettin Alkan, "Goltz, Wilhelm Colmar von der", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2. Basım, C. Ek-1, İstanbul 2016, s. 478-480.
- Nesimi Yazıcı, "Tarık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 94-95.
- Nevin Meriç, *Gündelik Hayatın Değişimi*, Kaknüs Yay., İstanbul 2000.
- Nigâr binti Osman, "Bir Çiçeğe", *Mürüvvet*, no. 8, 6 Nisan 1304 [18 Nisan 1888], s. 148–149.
- Nigâr binti Osman, "Bir Mâder-i Mütehassir", *Mürüvvet*, no. 7, 28 Mart 1304 [9 Nisan 1888], s. 130–131.
- Nigâr binti Osman, "Bir Mâder-i Mütehassir", *Parça Bohçası*, no. 1, 1305 [1889], s. 6-7.
- Nigâr binti Osman, "Kardeşimin Fesi", *Nevsâl-i Milli*, 1330 [1914], s. 5-6.
- Nigâr binti Osman, "Mersiye", *Mürüvvet*, no. 3, 29 Şubat 1303 [12 Mart 1888], s. 70–72.
- Nigâr binti Osman, "Mukadderât", Selma Onat arşivinde mahfuz.
- Nigâr binti Osman, "Ye's-i Külli", *Parça Bohçası*, no. 1, 1305 [1889], s. 4.
- Nigâr binti Osman, *Aks-i Sedâ*, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1316 [1899], 326 s.
- Nigâr binti Osman, *Efsûs* (ikinci kısım), Ahter Matbaası, İstanbul 1306 [1890], 155 s.
- Nigâr, *Efsûs* (birinci kısım), 1. baskı, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul 1304 [1887], 41 s.
- Nigâr binti Osman, *Efsûs* (birinci kısım), 2. baskı, Ahter Matbaası, İstanbul 1308 [1891], 61 s.
- Olca Öner, "Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk", *AÜ DTCTF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978, s. 235-273.

Osman Paşa, “Marş”, *Şehbâl*, no. 22, 15 Haziran 1326 [28 Haziran 1910], s. 432.

Osman Paşa, “Souvenir de Hongrie” [Macaristan Hatırası], composée par: Osman Bey, Balatti & Foscolo, Grand rue de Pera [tarih yok].

Rıfat Vedat Yıldırım, *Türkiyede Adli Tıp Eğitiminin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2011.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki*, Haz. Şemseddin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1985.

Salih Keramet Nigâr, (ses kaydı), Nigâr Alemdar arşivinde mahfuz.

Şair Nigâr Hanım’a ait günlük defteri 1-13. <https://katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=nig%C3%A2r%20g%C3%BCnl%C3%BCk> Erişim: 20.02.2021

Şair Nigâr, *Hayatımın Hikâyesi*, [Haz. Oğulları], Ekin Basımevi, İstanbul 1959, 108 s.

Taha Toros, *Mâzi Cenneti*, İletişim Yay., İstanbul 1992.

Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*, Haz. Afife Mat, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 2001.

<http://www.turkmacar.org.tr/osmanli-sarayinda-bir-macar-piyanist-gezavon-hegyei-1863-1926/> Erişim: 21.12.2020.

https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/61757c46f19fd79_ek.pdf Erişim: 20.02.2021.

FRANSIZCA-TÜRKÇE SÖZLÜKÇE¹

à l'improviste: Beklenmedik şekilde.

absence: Yokluk.

abus: Kötüye kullanma; taciz.

accompagner: Eşlik etmek.

accordé: Akort edilmiş.

accordeur: Akortçu.

acquit de conscience: Vicdan aklama.

acrostiche: Akrostiş.

adieu: Hoşça kal.

admirer: Hayranlıkla seyretmek.

adresse: Adres.

agacer: Sinirlendirmek.

agité: Heyecanlı, huzursuz.

agonie: Izdırab.

agréable: Hoş.

amant: Sevgili.

ambassadrice: Büyükelçi eşi kadın.

amitié: Arkadaşlık.

anecdote: Anekdota.

angoissé: Kaygılı.

annoncer: Duyurmak, anons.

après-midi: Öğleden sonra.

aristocratie: Aristokrasi, seçkin tabaka.

arrière pensée: Art niyet.

artiste: Sanatkar.

assisté: Yardım edilmiş.

assouplissement: Rahatlama.

attaque de nerf: Sinir krizi.

attaque: Kriz, nöbet.

attention: İlgi.

auteur: Şarkı yazarı.

baronne: Barones.

Bazar Allemand: Alman Pazarı

beauté: Güzellik.

beaux arts: Güzel sanatlar.

béziq: Bezik oyunu.

bijouterie: Takı, mücevher.

biscuit: Bisküvi.

blésée: Yaralı.

bon ménage: Mesut aile.

bon point: İyi bir puan.

bonbon: Şeker

bonheur complet: Tam mutluluk.

bon jour: Günaydın.

bonne nuit: İyi geceler.

bonnet: Başlık, şapka.

bonsoir: İyi akşamlar.

boudoir: Yatak odası, özel oda.

bouquet: Buket.

brisé: Kırgın.

broderie: Nakış.

bronchite: Bronşit.

buffet: Büfe.

cachet: Tablet, kapsül.

cadre: Çerçeve.

café au lait: Sütlu kahve.

calmer: Sakinleştirmek.

caprice: Kapris.

carrière diplomatique: Diplomatik kariyer.

carte de visite: Kartvizit.

carte postale: Kartpostal.

carton: Karton.

catégoriquement: Kesin olarak, kategorik olarak.

cautériser: Dağlamak.

château: Şato.

chef d'orchestre: Orkestra şefi.

chemin de fer: Tren.

chemise de nuit: Gece gömleği.
chétive: Cılız.
chocolat: Çikolata.
cicatrice: Yara izi.
cigarette: Sigara.
classique: Klasik.
cliché: Klişe.
comité: Komite.
compliment: İltifat.
composer: Bestelemek.
compositeur: Besteci.
composition: Beste.
comte: Kont.
comtesse: Kontes.
concentré: Yoğunlaşmış.
confession: İtiraf.
confidence: İtiraf.
confier: Sır vermek.
congé: Veda.
connaissance: Aşinalık.
consul: Konsolos.
consul général: Baş konsolos.
consultation: Konsültasyon, danışma.
consulter: Danışmak.
contrarier: Üzgün.
contre-temps: Zamansız, aniden.
convalescence: İyileşme.
convalescouer: İyileşme.
convenance: Âdâb, usul.
copier: Kopyalamak.
corsage: Korsaj, korse.
cour: Kur yapmak.
cousin: Kuzen.
crayon: Kara kalem, mum boya.
crise: Kriz.
cultiver: Yetiştirmek.
cure de raisin: Üzüm kürü.
d'étéquette visite: Nezaket ziyareti.
déchiffrer: Deşifre etmek.
déclaration: İlân, beyan.
déclarer: İlân etmek, beyan etmek.
défaut: Kusur.

déjeuner: Sabah ya da öğle yemeği yemek.
délicieuse: Leziz.
désespoir: Umutsuzluk.
désillusion: Hayal kırıklığı.
dîner: Akşam yemeği.
dîner en famille: Aileyle akşam yemeği.
directrice: Müdire.
discrète: Sağduyulu.
discution [discussion]: Konuşma, tartışma.
disposé: İstekli, hazır.
distraction: Eğlence, oyalanma.
distraire: Dikkat dağıtmak.
docteur: Doktor.
douche: Duş.
égoïsme: Bencillik.
électrique: Elektrik.
élixir: Şurup.
embarras gastrite fébrile: Ateşli gastrit.
émotion: Duygu.
empereur: İmparator.
emplette: Alışveriş.
en bonne amie: İyi arkadaş olarak.
en famille: Ailece.
en grande toilette: Çok bakımlı.
encadrer: Çerçevelemek.
enervée: Sinirli.
engagée: Söz vermiş.
enthousiasme: Hayranlık, coşku.
éprouvé: Nümune, prova.
ermite: Münzevi.
essayer: Denemek.
estime: Sevgi, saygı.
être chéri: Sevgili varlık.
étude: Çalışma.
éviter: Kaçınmak.
excuse: Bahane.
exercice: Alıştırma.
fable: Fabl.
fataliste: Kaderci.
fausse position: Yanlış durum.

fête: Kutlama.
fiançailles: Nişan.
fièvre: Ateş.
flûte: Flüt.
force de caractère: Karakter gücü.
franche: Açık sözlü.
fréquenter: Vakit geçirmek.
friction: Ovma.
frisson: Titreme.
gamme: Müzikte gam.
ganache: Kaplama.
garde malade: Hasta bakıcı.
garniture: Süs.
gâteau: Kek.
gentille romance: Hoş romans.
goûter: Atıştırmak.
guitare: Gitar.
haineuse: Nefret dolu.
hymne: İlâhi, ezgi, marş.
indépendance du doigts: Parmak bağımsızlığı.
insomnie: Uykusuzluk.
institutrice: Muallime.
instrument: Müzik aleti, çalgı.
improviser: Doğaçlama yapmak.
imprudence: Tedbirsizlik.
imprudente: Pervasız.
incorrigible: Yola gelmez, ıslah olmaz.
indifférente: Kayıtsız, ilgisiz.
influenza: Grip.
ingrat: Nankör.
initiale: Baş harf, marka.
inspiré: İlham alınmış.
intention: Niyet.
intriguer: Entrika.
invitation: Davet.
jour de réception: Kabul günü.
liqueur: Likör.
lummiration: Mehtap.
lutte: Kavgâ, mücadele.
M.: Mösyö.
ma soeur: Hemşire, rahibe.
maître de la maison: Evin efendisi.
maîtresse: Metres.

mal entendu: Yanlış duyma, yanlış anlama.
malgré moi: Kendime rağmen.
mandoline: Mandolin.
marche: Marş.
masque: Maske.
matinée: Sabahlık, sabah.
mauvais génie: Kötü cin.
mauvaise: Kötü.
mélancolie: Melankoli.
M^{le}: Matmazel.
M^{les}: Matmazeller.
mémoire: Anı.
ménage: Ev işi.
ménagère: Ev kadını.
mesure: Müzikal ölçü.
midi: Öğle.
miniature: Küçük resim.
minuit: Gece yarısı.
Mme: Madam.
modiste: Terzi.
monde: Kalabalık, çevre, cemiyet.
monotone: Yeknesak.
monotonie: Yeknesaklık.
monsieur: Mösyö, bay.
moralement: Moral bakımından.
morceau: Müzikal parça.
musicien: Müzisyen.
musique: Müzik.
naïve: Saf.
nature: Tabiat.
négliger: İhmal etmek.
névralgie: Nevralji.
nièce: Yeğen (kadın).
Nouveau Théâtre: Yeni Tiyatro.
nouvel marié: Yeni evli, damat.
oppression: Baskı.
ordonnance: Reçete.
palpable: Dikkate değer, açık, somut.
pantoufle: Terlik.
parole: Şarkı sözü.
parti: Karar.
passe partout: Paspartu, çerçeve ve resim arasındaki dekoratif zemin.

passage: Pasaj, kısım.
passionnée: Tutkulu.
pathétique: Acıklı.
patience: İskambil falı.
peinture: Boyama.
peluche: Pelüş.
pension: Pansiyon, yatılı okul.
physiquement: Fiziksel olarak.
pièce: Parça.
poétique: Şairane.
pommade: Merhem.
porte-carte: Kartvizit kabı.
poser: Poz vermek.
présenter: Takdim etmek, tanıştırmak.
pressentiment: Önsezi.
prêter: Ödünç vermek.
princesse: Prenses.
principe: İlke.
privé: Mahrum bırakılmış, cezalı.
professeur: Profesör.
quatre mains: Dört el.
rapport: Rapor.
réciter: Anlatmak.
reconnaissance: Minnettarlık.
remplacer: Yerine koymak, yer değiştirmek.
rendez-vous: randevu.
réomure: Vücut ısınısını ölçmekte Reomür sistemi.
reproche: Sitem.
réputation: İtibar.
réunion: Toplantı, dostlar meclisi.
réussie: Başarılı.
rhumatisme: Romatizma.
sachet: Çanta.
sang froid: Soğukkanlılık.
scène: Sahne.
sciatique: Siyatik.
secousse: Sarsıntı, şok.
sentimentale: Duygusal.
sérénade: Serenat.
sérieusement: Cidden.
signet: Kitap ayracı.
simple: Basit, sıradan.

soirée: Akşam.
solitude: Yalnızlık.
sombre: Karanlık.
somnifère: Uyku ilâcı.
sonate: Sonat.
sonatine: Küçük sonat.
souffrance: Acı, ağrı.
soulagée: Ferahlamış, huzurlu.
soulager: Rahatlatmak.
souper: Akşam yemeği.
spécialiste: Uzman.
splendeur: Görkem.
station: İstasyon.
sublime: Yüce, muhteşem.
supplice: İşkence.
supporter: Desteklemek.
surprise agréable: Güzel sürpriz.
susceptible: Hassas, alıngan.
sympathique: Sempatik.
système: Sistem.
tableau: Tablo.
talisman: Tılsım.
taquiner: Kızdırmak, takılmak.
tête à tête: Baş başa.
thème: Konu.
toilette: Tuvalet, bakım, gece elbisesi olarak tuvalet.
tour de l'île: Ada turu.
tour: Gezinmek.
touriste: Turist.
tourmentée: Bunalmış.
tout à la joie: Çok sevinçli.
tragédie: Trajedi.
train: Tren.
traiter: Tedavi etmek.
tricher: Hile yapmak.
uniforme: Üniforma.
vacance: Tatil.
vacances: Tatil.
victime: Kurban.
violoncelle: Viyolonsel, çello.
visite de digestion: Sindirim ziyareti.
zither: Kanuna benzer bir enstrüman.

OSMANLICA SÖZLÜKÇE¹

acîb: Acayip.
âciz: Güçsüz, kudretsiz.
acz: Âcizlik.
âdât: Âdetler.
adâvet: Düşmanlık, husumet.
addetmek/ addeylemek: Saymak, kabul etmek.
adem: Yokluk.
âfâki: Ciddi olmayan, rastgele, havadan sudan.
âferide: Yaratılmış.
afifâne: İffetli şekilde, ahlâken temiz olarak.
âgaz etmek: Başlamak.
âguş: Kucak.
ağleb: Çok üstün, çok kuvvetli.
âhenk etmek: Sazlı sözlü eğlenmek.
âheste: Yavaşça, usul usul.
âhir: Son, sonuncu.
ahvâl: Haller, durum, vaziyet.
ahvâl-i hazıra: Şu andaki haller, durumlar.
ahz u itâ: Alışveriş.
ahz: Alma, alış.
ahz-ı sâr: İntikam alma.
akdâh: Kadehler.
akdem: Eski, önce.
akdemce: Daha önce, evvelce.
âkıl: Akıllı.
akibinde: Ardından, hemen arkasından, akabinde.
aklâm: (Resmî daire olarak) kalemler, resmi daireler.
akval: Sözler, lakırdılar.

alâim: Alâmetler, izler.
âlâm: Elemler.
ale'd-devam: Devamlı olarak.
ale's-sabah: Sabahleyin, sabah erkenden.
ale't-tevâlî: Arka arkaya, birbiri ardınca.
âli-cenâbâne: Şerefli, yüksek ruhlu kimseye yaraşır tarzda.
âlihe: İlâhe, tanrıça.
alil/ alile: Hasta, hastalıklı.
âlim: İlim sahibi olan, bilgin.
-âlûd/ -âlûde: "bulaşan, bulaşmış" anlamı katan son ek.
âlûfte: İffetsiz (kadın), aşüfte.
âmâl: Emeller, istekler.
âmed ü şüd: Geliş gidiş, gidiş geliş.
-âmiz: " ile karışık, -i taşıyan" anlamı katan son ek.
âmm: Umumi, genel.
an-asıl: Aslından, aslında.
an-karîb: Yakından, çok geçmeden.
ârâm: Durma, dinlenme.
âriz olmak: Görülmeye başlamak, gelip çatmak.
âriyeten: Ödünç olarak.
arîz u amîk: Enine boyuna, etrafıca.
arz-ı hâl: Dilekçe, istida.
asab: Sinirler.
asabi: Sinirli.
asabına dokunmak: Sinirlendirmek.
âsân: Kolay.

âsâr: Eserler.
ashâb: Sahipler.
asl u esası: Aslı astarı.
aşiyân: Yuva.
âteşîn: Coşkun, heyecanlı.
âteş-nâk: Ateşli, kızgın.
âtufet: Bağış, iyilik, cömertlik.
atiye: Hediye, bahşış, ihsan.
âvân-ı tufûliyet: Çocukluk zamanları.
avdet: Dönüş, geri geliş.
âyâ: Acaba.
âyân: Açık, aşikâr, belli.
âyine: Ayna.
ayn: Bir şeyin eşi, tıpkısı.
âzâde: Hür, serbest.
âzâdelik: Özgürlük.
âzâde-ser: Başı dinç, rahat, hür.
âzam: Çok büyük.
azamet: Büyüklük.
azîm: Çok şiddetli, çok büyük.
azimet: Gidiş, yola çıkma.
Bâb-ı Fetvâ: Şeyhülislâmlık dairesi, fetva makamı, meşihat.
badehu: Ondan sonra, daha sonra.
bade'l-kurâe: Okuduktan sonra.
bade'l-muayene: Muayeneden sonra.
badema: Bundan sonra, artık.
bade't-taam: Yemekten sonra.
bade't-tecrûbe: Tecrübeden sonra.
badezîn: Bundan sonra.
bâdî: Sebep olan şey, sebep.
bağteten: Ansızın, beklenmedik bir anda.
bahr: Deniz.
-bahş: "ihsan eden, veren" anlamı katan son ek.
bahtiyar: Talihli, mutlu.
bâhusus: Bilhassa, özellikle.
baid/ baide: Uzak.
bâis: Sebep.
bakiyye: Geri kalan, artan.
bâl: Kalp, gönül.

bâlâ: Yukarı, üst.
bâlâter: Daha yüksek.
bâr: Yük, ağırlık.
bârân: Yağmur.
bârgâh: Makam, huzur.
Bârî: Allah'ın isimlerinden biri.
bârid/ bâride: Soğuk, sevimsiz.
bast-ı makâl: Söz açma.
bâtıl/ bâtıla: Boş, temelsiz.
bâtîne: İç yüz, dâhil.
becâ: Uygun, yerinde.
bed: Kötü, çirkin.
bed': Başlama.
bedâhet: Belli olma, apaçıklık.
bedbahtâne: Talihsiz olarak.
bedbahtî: Bedbahtlık.
bed-hilkat: Kötü yaradılışlı.
bedihî: Açık, belli.
bedter: Beter.
behemechâl: Her halde, mutlaka.
behişt: Cennet.
beis: Sakınca, mahzur.
belâhet: Bönlük, eblehlik.
ber-aks: Aksine, tersine.
berây: İçin, münasebetiyle.
berf: Kar.
ber-güzide: Seçilmiş, seçkin.
ber-hayat: Canlı, diri.
ber-karar: Aynı durumda, aynı kararda.
ber-minvâl-i muharrer: Yazılı olduğu üzere, yazılmış olduğu gibi.
ber-siyâk: Biçimde, tarzda, üslûpta.
ber-tafsil: Tafsilatıyla, ayrıntılarıyla.
ber-taraf olmak: Ortadan kalkmak.
ber-vech: Olduğu gibi, olarak.
beşûşî: Güler yüzlü.
beyhude: Boşuna, boş yere.
beyn: Ara, arasında.
beyne'n-nevm ve'l-yakaza: Uyku ile uyanıklık arasında.
beytiyye/ beytî: Evle ilgili.
beytûtet: Geceyi bir yerde geçirme, geceleme.

bî-: Farsça ve Arapça kelimelere olumsuzluk anlamı katan ön ek.
bîbaht: Bahtsız.
bîcân: Cansız.
bîçaregân: Çaresizler, zavallılar.
bîdâr: Uyanık.
bidayet: Başlangıç, başlama.
bî-günah: Günahsız.
bi-hakkın: Hakkıyla, lâıyıkıyla.
bihî: Besmele'nin kısaltılmışı.
bi-iznillâh: Allah'ın izniyle.
bî-kaydî: Kayıtsızlık.
bilâ-: Olumsuzluk anlamı katan ön ek.
bilâhare: Daha sonra, sonradan.
bilâ-ihtiyar: Elinde olmadan.
bi'l-beyân: Beyan ile, açıklayarak.
bi'l-mecburiye: Mecburiyetle, mecburen.
bi'l-muvacehe: Yüz yüze.
bi'l-münâdiye: Nidâ ederek, seslenerek.
bi'l-münasebe: Sırası gelmişken.
bi'l-münâvebe: Nöbetleşe, değişe değişe.
bi'l-müşahede: Gözle görerek, şahit olarak.
bi'l-vasıta: Vasıtalı olarak, dolayısıyla.
bi'l-vekâle: Vekâlet yoluyla, vekâleten.
binaenaleyh: Bunun üzerine.
bî-nihâye: Sonsuz.
bî-pâyân: Sonsuz.
bî-ruh: Ruhsuz.
bî-tâb: Halsiz, güçsüz, bitkin, yorgun.
bittabi: Elbette, tabii ki.
bî-vakt: Vakitsiz.
bî-zâr: Bıkılmış, usanmış, bezmiş.
bi'z-zarure: Zaruri olarak, ister istemez.
bu'd-i mesafe: Mesafenin uzaklığı.
buğz: Kin, nefret.

burhân: Kanıt, delil.
bülehâ: Budalalar.
bürûdet: Soğukluk.
bürûz: Meydana çıkma, belirme.
câ: Yer, mahal.
ca'î: Sahte, yapmacıklık.
câ-be-câ: Yer yer.
câlib: Celbeden, kendine çeken.
câme: Elbise, giyilecek şey.
câme-i hayat: Hayat elbisesi, ömür.
câmi: Toplayan, bir araya getiren.
camid-i ihdâr: Cansız, uyuşmuş.
can ü ser: Can ve baş.
candar: Canlı.
canfezâ/ canefzâ: Can veren.
canhıraş: Yürek parçalayan.
cânib: Yan, taraf.
caniye: Kadın canı.
cansûz: Can yakıcı.
câygîr: Yer tutan.
cebr: Zorlama.
cebr-i nefis: Kendini zorlama.
cedid: Yeni.
cehren: Yüksek sesle, sesli olarak.
celb: Kendine doğru çekmek.
cemâdât: Cansız cisimler.
cemiyet: Sosyal çevre, eğlenceli toplantı.
cerihadâr: Yaralı.
cevânib-i erbaa: Dört bir yan.
cezire: Ada.
ciğersûz: Yürek yakan.
cihet: Yön, taraf, sebep.
cinnet: Delilik.
cismânî: Vücutla ilgili olan.
ciyadet: İyilik, hoşluk.
cûybâr: Nehir.
cümlesi: Hepsî, tamamı.
cümleten: Hep beraber, hepsi bir arada.
cüziye/ cüziyet: Azlık.
çemenzâr: Yeşillik yer, çimenlik.
çerağ buyrulmak (edilmek): Resmî bir dairede maaşlı işe girmek.

çeşm: Göz.
dâfi: Def eden, uzaklaştıran.
dâğ: Yara.
dâğ-ı derûn: Kalp yarası, ruh yarası.
dağdâr: Çok üzgün, kederli.
dâhilen: İçten.
dâi: Sebep olan.
dâm: Tuzak.
darüşşifa: Akıl hastanesi.
davet-i nevm: Uykuyu davet etmek.
dâyın: Alacaklı, borç veren kimse.
def: Ortadan kaldırma.
defaat: Defalar, kereler.
dehalet: Dâhil olma, girme.
dehr: Dünya.
denâet: Alçaklık, adilik.
denî: Alçak, soysuz.
derâguş etmek: Kucaklamak.
der-ân: Derhal.
derdest: Ele geçirme, yakalama.
derdnâk: Dertli.
der-hatır: Hatırda.
dermeyan etmek: Bildirmek, açıklamak.
deruhde: Üstlenme, yüklenme.
derûn: İç, iç taraf.
desâis: Hileler, gizli oyunlar.
dest-bûsî: El öpme.
destres: Yetişmiş olan.
devâir: Daireler.
devr-i ekdâh: Kadeh devirmek, kadeh döndürmek, içki içmek.
devr: Aktarma, devretme.
-dide: “görmüş” anlamı katan son ek.
dilfezâ/ dilefzâ: İç açıcı.
dilgîr: Gücenmiş, kırgın.
dilharâb: Gönü yıklmış, kalbi kırılmış.
dilhûn: İç kan ağlayan.
dil-nişîn: Gönülde yer tutan.
dilşâd: Sevinçli.
din-i mübin: İslâm dini.
diriğ: Eyvah.

diyanetkârâne: Dindarca.
dostî: Dostluk.
dûçar: Uğramış, tutulmuş.
duhterân: Kız çocukları.
duhul: Girme, giriş.
dûn: Alçak.
dûş: Omuz.
dümû: Gözyaşları.
dürdâne: İnci tanesi.
dürüğü: Yalan.
ecel-i kazâ: Kaza sonucunda gelen ecel.
edîbâne: Bir yazara, bir edebiyatçıya yakışır tarzda.
edyân: Dinler.
efâl: Fiiller, yapılan işler, eylemler.
ef'âlât: Fiiller, işler, eylemler.
efham: Çok değerli.
efkâr: Fikirler, düşünceler.
Efrecî: Milâdi.
efsûs: Yazık, eyvah!
ehass: En hususi, çok özel.
ehibbâ: Dostlar, tanıdıklar.
ehven: Daha hafif, kolay.
ekiden: Kesin biçimde, kuvvetlice.
ekl: Yeme.
ekser: Ekseriya, genellikle.
elân: Şu anda.
el-hâletü hâzihi: Bugünkü günde.
elhâsıl: Kısacası.
elîme: Çok elem verici.
eltâf: Lütuflar.
elvân: Renkler.
elzem: Çok lüzumlu.
emel: İstek.
emlâk: Mülkler.
emniyet: Güvenme, itimat.
emr: Buyruk, olay, iş, şey.
emrâz: Hastalıklar.
emvâc: Dalgalar.
encümen: Meclis, cemiyet.
-endâz: “atan, atıcı” anlamı katan son ek.

ender: Tekrar edilen iki kelimeyi “içinde” anlamı katarak bağlayan edat.
-endûd: “sürülmüş, cilâlanmış, sıvanmış” anlamı katan son ek.
enfâs: Nefesler.
enîn: İnilti.
enis: Dost, arkadaş.
envâ: Çeşitler.
esâtîr-i evvelîn: Mitoloji.
esbâb: Sebepler.
eshel: Çok kolay.
esir-i firâş: Yatağa bağlı.
eslem: Çok doğru, çok sağlam.
esvab: Elbise.
eşâr: Şiirler.
eşcar: Ağaçlar.
eşhâs: Kişiler.
eşk: Gözyaşı.
eşk-rîz: Gözyaşı dökken, ağlayan.
et‘ime: Yemekler.
etfâl: Çocuklar.
etibba: Doktorlar.
evâmir: Emirler.
evkat: Vakitler.
evlâ: Daha uygun.
evzâ: Durumlar.
ez-cân u dil: Can ve gönülden.
ez-cümle: Özetle, bu cümleden olarak.
ezhâr: Çiçekler.
ez-her-cihet: Her bakımdan.
ezkâr: Zikirler, hatırlamalar.
ezkiyâ: Zeki olanlar, anlayışlı kimseler.
fakr-ı dem/ fakruddem: Kansıklık, anemi.
fart: Aşırı, haddinden fazla.
fasıla: Ara.
fâsid: Bozulmuş.
fedakârî: Fedakârlık.
fehmi: Anlama, idrak.
felâh: Kurtuluş.

feragat: Hakkından isteyerek vazgeçme.
ferâmûs: Unutma.
ferdası gün: Ertesi gün.
-fermâ: “buyuran, emreden” anlamı katan son ek.
ferzendâne: Evlâda yaraşır tarzda.
fesahat: Güzel ve açık konuşma.
fevkalhad: Çok aşırı derecede.
filhakika: Gerçekten.
filvaki: Gerçekten.
firâk: Ayrılık.
firaş: Yatak.
fuâd: Kalp, yürek.
fürûht: Satma.
füsûl-ı erbaa: Dört mevsim.
gadr: Haksızlık etme.
gaib etme: Kaybetme.
gaile: Sıkıntı veren uğraştırıcı durum.
galebe: Üstün gelme.
gam-âlûd: Kederli.
garazkârâne: Garazla, düşmanca.
gaşy: Mutlulukla kendinden geçme, mest olma.
gavâil: Dertler, sıkıntılar.
gaybubet: Göz önünde olmama, kaybolma.
gayr-ı müsaid: Müsait olmayan.
gazubâne: Çok öfkeli bir şekilde.
genc: Hazine.
-gerde: “yapılmış, edilmiş” anlamı katan son ek.
germâbe: Hamam.
germiyyet: Sıcaklık.
gıpta-fermâ: İmrendiren.
girân: Ağır.
giriân: Elbise yakası.
giryê: Gözyaşı.
giryê-hân: Ağlayan.
gûnâgûn: Türlü türlü.
gûne: Tür, çeşit.
gurbetzedê: Gurbete düşmüş, memleket hasreti çeken.

gusûn: Ağaç dalları.
gûş: Kulak.
gûşdâr: Kulak veren.
güft ü gû: Dedikodu, söylenti.
güftâr: Söz, kelâm.
güzerân: Geçme, geçiş.
hâb: Uyku.
habaset: Kötülük, alçaklık.
habbe: Zerre.
had: Sınır.
haddizâtında: Aslında.
hafî/ hafîye: Gizli.
hafîd: Erkek torun.
hafîde: Kız torun.
hafîyyen: Gizli olarak.
hâhiş: İstek, arzu.
hâhişger: İstekli, arzulu.
hâiz: Sahip, malik.
hakarât: Hakaretler
hakayık: Hakikatler.
hakir: Değersiz, itibarsız.
hal': Boşama, boşanma.
halâik: Mahlûklar, insanlar.
halâs: Kurtuluş.
hâlât: Haller.
halâyık: kadın köle
halecân: Heyecan, yürek çarpıntısı.
halel: Bozukluk, eksiklik.
halel-pezir: Zarar gören.
hâlet-i nevmidî: Ümitsizlik hâli.
hâlet-i nez': Ölüm vakti, can verme hâli.
hâl-i pür-melâl: Perişan hal.
hâlî: Boş.
halisâne: Samimiyetle.
halk etme: Yaratma.
hamden sümme şükran: Sonsuz şükürler olsun.
hâme: Kalem.
hâmî: Koruyan, sahip çıkan.
hâmil: Taşıyan.
hamiyyet: Başkalarına yardımcı olma, gayret.

hamletmek: Bir sebebe bağlayıp ondan ileri geldiğini kabul etmek.
handân: Gülen, neşeli.
hane: Ev.
hânende: Şarkıcı.
harekât: Hareketler.
hareme: Eş, hanım.
hasâil: İyi huylar.
hasbe'l-insaniye: İnsaniyet icabı.
hasbe'l-meşgale: Meşguliyetler yüzünden.
hasbe'l-vefâ: Vefa gereği.
hasbe'n-nezake: Nezaket gereği.
hasbe's-sebâve: Çocukluk gereği.
hasbe's-şebâb: Gençlik gereği.
hasbihâl: Konuşup dertleşme.
hâsıl: Meydana gelen, ortaya çıkan.
hâsid: Kıskanç.
hasr: Özgü kılma, yalnız bir şeye mahsus olma.
hasret-zede: Hasret çeken.
hâsse: Hisseden, duyan.
haşin: Kaba, kırıcı.
hatt-ı dest: El yazısı.
hatve: Adım.
havâyic-i zaruriye: Zaruri ihtiyaçlar.
havâyî-meşreb: Havai yaratılışlı.
havf: Korku.
hâvî: İçinde bulunduran, içeren.
hayalât: Hayaller.
hayf/ hayfâ: Eyvah, yazık.
hayfâ ki: Yazık ki.
hayırhâh: Herkes için iyilik isteyen.
hayvan-ı nâtık: İnsan.
hazerât: Hazretler.
hâzıra: Şimdi, hazır.
hazîrûn: Bir yerde hazır bulunanlar.
helâk: Mahvolmak.
hem-dem: Cancığer arkadaş, dost.
hengâm: Vakit, mevsim.
her-çi bâd-â-bâd: Ne olursa olsun.
hevesât: Hevesler.
heyet-i tahririye: Yazı kurulu.

heyhât: Ne yazık.
hıfz: Saklama, koruma.
hıyanet: Hainlik, güveni kötüye kullanma.
hilâf: Ters, aykırı.
hilâf-ı âde: Alışılmışın dışında.
hilâfına: Tersine, aksine.
hilkaten: Yaradılıştan, huy.
himâyet-kârâne: Himaye edercesine, koruyucu tarzda.
himem: Yardımlar, himmetler.
himmet: Yardım, ihsan.
hîn: Zaman, vakit.
hissiyât: Duygular.
hitam: Son.
hiyel: Hileler.
hod-be-hod: Kendi başına.
hoşgû: Tatlı dilli.
hoşnudî: Hoşnutluk.
hubûr: Aşırı sevinç.
hudakâr: Düzenbaz.
hukuk-ı kadime: Eski dostluk.
hukuk-şiken: Haksızlık eden, hukuku bozan.
hulf: Verdiği sözü tutmama.
hulk/ hulkiyye: Doğuştan olan huy, yaratılış, tabiat.
hulûl: Gelip çatma, erişme.
hulûs: Halis olma, safiyet.
humaka: Ahmaklar.
hûn: Kan.
huruc: Dışarı çıkma.
hurûfât: Harfler.
husûl: Meydana gelme, oluş.
husumet: Düşmanlık.
huşûnet: Kabalık, haşinlik.
hüccet: Resmi evrak
hüküm-fermâ: Hüküm süren.
hükümrân: Hüküm süren.
hüsn: Güzel, iyi.
hüsnen: Güzellik yönüyle.
hüsn-i ahlâk: Güzel ahlâk.
ıtlak: Denmek, adlandırılmak.
ızdırabât: İstiraplar.

ıztırârî: Mecburi.
iaşe: Yiyip içmesini sağlayıp geçindirme.
ibrâm: Can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama.
ibrâ-yı iskaten: Hakkını kısmen veya tamamen terk ederek.
ibraz: Ortaya koyma.
icabât: Gerekler, icaplar.
icabet: Kabul etme, uyma.
icâr: Kira.
icbar: Zorlama.
icra: Yapma, yürütme, uygulama.
ictima: Toplanma.
îd: Bayram.
îd-i edha: Kurban bayramı.
îd-i fitr: Ramazan bayramı.
iddet: Boşanma veya kocasının ölümü sonucunda bekâr kalan kadının tekrar evlenebilmesi için beklemesi gereken süre.
idhal: İçeri sokma, dâhil etme.
ifâ: Yerine getirme.
ifadât: İfadeler.
ifakat: Sağlığına kavuşma, iyileşme.
iffet: Namus, dürüstlük.
ifnâ: Mahvetme, yok etme, tüketme.
iftirâk: Ayrılık.
igfâlât: Kandırmalar, aldatmalar.
ihdâ: Hediye verme.
ihdâr: Hislerin uyuşması.
ihlâl: sakatlamak, bozmak, halel getirme.
ihlâs: Saf ve temiz sevgi.
ihraz: Kazanma, elde etme.
ihzar: Hatırlatma.
ihtilâl: Karşılaşıp görüşme.
ihtimam: Özen.
ihtirâ: İcat etme.
İhtiram: Saygı, hürmet
ihtirâmât: Hürmetler.
ihtiramkârâne: Saygılı bir tarzda.

iẖtisâr: Ayrıntıları çıkararak maksadı daha kısa ifade etme.
iẖtisâr-ı kelâm: Sözü'nün kıyası.
iẖtiyar: Seçme, kendi iradesiyle hareket etme.
iẖtiyat etmek (eylemek): Ölçülü davranmak.
iẖtizâr: Can çekişme.
iẖtizâz: Hafif hafif titreme.
iẖzar: Hazırlama.
ika: Meydana getirme.
ikame: (dava için) Açma.
Îkame-i dava: Dava açma.
ikamet: Bir yerde yerleşip oturma.
ikametgâh: Yerleşilip oturulan yer.
ikbâl: Talih ve baht açıklığı.
ikdâm: Gayretle çalışma.
ikmâl: Tamamlama.
ikrar: Bildirme, söyleme.
iktida: Örnek alma, uyma.
iktidar: Kudret, güç.
iktifa: Kâfi görme, yetinme.
iktirab: Tasalı, kederli olma.
iktisâb: Kazanma.
iktiza: Gerekme, gerektirme.
ilâm: Mahkeme kararını içeren resmi belge.
ilâ-nihaye: Sonuna kadar.
ilâ-yevmü'l-kıyâm: Kıyamet gününe kadar.
ilbas: Giydirme.
ilcâat: Zorlamalar.
ilelebed: Sonsuza kadar.
ilhâh: Aşırı derecede ısrar etme.
ilka: Atma, bırakma.
iltiyâm-pezir: İyileşebilir yara.
iltizâm: Gerekli görme.
imale: Eğilme, çevrilme.
imâte-i vakt: Vakit öldürme.
imlâ: Doldurma, doldurulma.
imrâr: Geçirme, geçirilme.
imtidâd: Uzayıp gitme, uzun sürme.
imtisâl: Uymak, örnek almak.
imtisâlen: Uyarak.

imtizâc: Uyuşma, birleşme.
in'âm: Lütuf, ihsan.
inâs: Kızlar, kadınlar.
inayet: Lütuf, iyilik.
ind: Yan, nezd.
indifâ: Ortadan kalkma.
infak: Nafakasını verme, geçindirme.
infaz: Yerine getirme.
infial: Kızma, gücenme, kırılma.
inhiraf: Değişme, bozulma.
inhiraf-ı mizac: Hastalık.
inkıyâd: Boyun eğme.
inkisar: Gücenme, kırılma.
inşâd: Şiir yazma.
inşirah: Gönülde duyulan ferahlık.
intâc: Sonuçlanmak, doğurmak.
intihab: Seçme, seçilme.
intizar: Beklemek.
inzimâm: Üstüne ekleme.
irâd: Söyleme.
irâe: Gösterme.
irâe-i vücud: Kendini gösterme.
irâs: Meydana getirme.
irsal: Gönderme.
irtifa: Yükseklik.
irzâ: Razi etme.
is'âf: Kabul etme, yerine getirme.
isâl: Ulaştırma.
ismâ: İştirtme.
ismet: Namuslu olma, iffet.
istical: Acele etme.
istîcâr: Kiralama.
isticvab: Sorguya çekme.
istidâ: Rica ve talep etme.
istifâ: Af dileme.
istifsâr: Sorma, öğrenmek isteme.
istifsâr-ı hatır: Hâl hatır sorma.
istifsârname: Açıklama soran mektup.
istiğrak: Gömülme, içine dalma, hazla kendinden geçme.
istihbar: Haber alma.
istihkâk: Hak etme.

istihrâc: Sonuç çıkarma, anlam çıkarma.
istihsal: Meydana getirme, hâsıl etme.
istikamet: Doğruluk.
istikbal: Karşılama.
istilzâm: Gerekme, gerektirme.
istima: Kulak verme, dinleme.
istimdâd: Yardım isteme.
istinadgâh: Dayanak.
istinsah: Kopyalamak, suretini çıkarma.
istirham: Merhamet isteme, rica etme.
istirhamât: Ricalar.
istizâh: Bir husus hakkında açıklama isteme.
istîzân: İzin isteme.
işâa: Yayma, duyurma.
işâr: (yazı ile) Bildirme.
işret: İçki içme.
iştidad: Şiddetlenme.
iştigal: Meşgul olma.
iштиha: İştah, yeme içme arzusu.
iştikâ: Şikâyet etme.
iştimâl: Kapsama, ihata etme.
iştîyâk: Şiddetli arzu.
işvebâzâne: Edalı, işveli tarzda.
itâ: Verme, verilme.
itâb: Yorma, yorulma.
itilâf: Anlaşma, uyuşma.
itilâf-ı zâtü'lbeyn: Kırğınılığı gidererek barışma.
itilâfkârâne: Anlaşma sağlar tarzda.
itiyâd: Alışkanlık.
itizâr: Özür dileme.
itizârname: Özür pusulası.
itminan: Emin olma, emniyet.
ittihâd: Birleşme, bir olma.
ittihaz: Kabul etme.
ityân: Bildirme.
iz'ac: Rahatsız etme.
izale: Giderme.
izam: Gönderme.

izdiyad: Artma.
ka'r: Derinlik.
kadem: Ayak.
kadim/ kadime: Eski.
kâffe: Hep, bütün.
kâfi: Yeterli.
kahhârâne: Kahredici şekilde.
kail: Kabul etmiş.
kaim: Yerine geçen.
kâin: Olan, bulunan.
kalil/ kalile: Az.
kâmil/ kâmile: Olgun.
kâmilên: Tamamen.
kanâdîl: Kandiller.
kâr: İş.
karabet: Soyca yakınlık.
karargîr: Karara bağlanmış.
kârgâh: Dünya.
kârger: İş yapan.
kariben: Yakında.
karie: Okuyan (kadın).
karîha: Düşünce kuvveti.
karîn: Yakın.
kasem: Yemin.
kasîr: Kısa.
kat'an: Asla, katiyyen.
kat': Kesmek.
katarât: Damlalar.
kat-ı ümid: Ümit kesmek.
kavas: Elçilik, konsolosluk gibi kurumlarda koruma memuru olarak çalışan, özel kıyafetli görevli.
kaviyyen: Kuvvetle.
kavliyât: Boş sözler.
kaziyye: Dava, mesele.
kefalet: Kefil olma.
kelimât: Kelimeler.
kemâfi's-sâbık: Eskiden olduğu gibi.
kemâl: Mükemmellik, tamlık.
kerime: Kız evlât.
kerrât: Kereler.
kesb: Kazanma, elde etme.
kesret: Çokluk, bolluk.

ketm: Gizleme.
kıraat: Okumak, okuma eylemi.
kırtas: Kâğıt.
kıta: Tane, genellikle dört mısralı nazım.
kifâye: Yeterli miktarda olma.
kizb: Yalan.
kulûb: Kalpler.
kurb: Yakın.
kurbiyyet: Yakınlık.
kûşe: Köşe.
küberâ: İleri gelenler, büyükler.
küdûret: Tasa, gam.
küfrân: Yapılan iyiliği unutma.
küfrân-ı nimet: Verilen nimete karşı nankörlük etme.
külfet: Sıkıntı, zahmet.
küllî: Bütünü kapsayan.
lâ: Hayır.
lâ veya ne'âm: Hayır veya evet.
lâbis: Giyen.
laf-zen: Geveze.
lahm: Et.
lahza: An.
lâne: Yuva.
lâyenkatı: Durmadan, devamlı olarak.
lâ-yetenâhi: Sonsuz.
ledünniyât: Bir işin iç yüzü, mahiyeti, gizli yönleri.
leffetmek: İliştirmek, içine koymak.
leim: Alçak, aşağılık.
lekelhamd: (Allah'a) Hamd sanadır.
lehülhamd: (Allah'a) Hamd olsun.
leman: Parlama.
lerzedâr: Titreyen.
lerze-nâk: Titreyen.
letâfet: Hoşluk, incelik.
letaif: Güzellikler.
levazım: İhtiyaç duyulan maddeler, gerekli şeyler.
levm: Aşağılama.
levs: Kir, pislik.
leyl/ leyle: Gece.

lezâiz: Lezzetler, hoş giden şeyler.
li-ecli: -den dolayı, için, maksadıyla.
lînet: İshal.
lisan-ı hâl: Hâl dili, sözle değil hal, tavır ve görünüşle gerçekleşen ifade.
lisan-ı münasib: Uygun dil.
liyâkat: Lâayık olma.
ma'lât: Yüce, yüksek fikir.
maada: -den başka, -den gayri.
maa'l-memnuniye: Memnuniyetle.
maarif nâzırı: Milli Eğitim Bakanı.
maaşât: Aylıklar, maaşlar.
maa't-teessüf: Üzülererek, teessüfle.
maa't-teşekkür: Teşekkürle beraber.
mâbeyin: İki şeyin arası, sarayda bir makam.
mâder: Anne.
mâderâne: Anneye yakışır şekilde.
mâder-zâd: Doğuştan.
madud olmak: Sayılmak.
mâdûn: Makam, servet, unvan vb. bakımından daha aşağıda olan.
mâfevk: Makam servet, unvan vb. bakımından daha yukarıda olan.
mağmûm/ mağmûme: Gamlı, kederli.
mâh: Ay.
mahâfet: Korku.
mahall-i fûrûht: Satış yeri.
mahdum: Erkek evlât.
mahfuz: Saklanmış.
mahirâne: Ustaca.
mâhiye: Aylık, maaş.
mahsuben: Hesaba geçirilmek veya alacağı sayılmak üzere.
mahûde: (mecazen) Herkes tarafından ahlâksız sayılan kadın.
mahz: Saf, sırf.
mahzâ: Yalnız, sadece.
mahzûz: Hoşnut, memnun.
maişet: Yaşamak, geçinmek için gerekli olan şeyler.
maiyyet: Yüksek makamdaki bir yetkilinin emri altında çalışanlar.

makal: Söz, lâf.

makalât: Sözler, makaleler.

makale-i nesriyye: Nesir hâlinde yazı.

makbere: Mezarlık, kabristan.

makhûrâne: Kahra uğramış, yaralanmış bir halde.

makrûn: Ulaşmış, kavuşmuş.

mâlâmâl: Ağzına kadar dolu.

mâlike: Sahip (kadın).

malûmat: Bilgi.

mamafih: Bununla beraber.

manzur: Görülmüş.

mâr: Yılan.

maruzat: Yüksek bir makama arz edilen talep.

marsharalık: Maskaralık.

maslahat: İş, mesele.

masun: Muhafaza edilmiş.

maşlah: Kol yerleri yarık, uzun, geniş, hafif ve sırta geçirilmesi kolay bir kadın kıyafeti.

matbah: Mutfak.

matlab: İstek, meram.

matlûb: İstek ve arzu duyulan, talep edilen.

mazhar: Ulaşan, nail olan.

mazhariyet: Nailiyet.

mazlûmen: Haksızlığa uğramış bir halde.

mazlumîn: Mazlumlara.

maznûn: Şüpheli, zanlı.

me'men: Emin ve emniyetli yer.

meâlî: Yüce ve üstün dereceler.

mebâdî-yi ulûm: İlimlerin, bilgilerin başlangıcı.

mebahis: Bahsedilen konular.

mebni: -den dolayı, -den ötürü, binaen.

mebusân: Milletvekilleri.

mecelle: Yasa kitabı.

mechulü'l-ahvâl: Hali meçhul.

meclis-ârâ: Meclis süsleyen.

mecmu: Tüm, toplam.

mecnunâne: Delicesine.

mecrûh: Yaralı.

medar: Sebep.

mededhâh: Yardım isteyen.

medhiye: Övgü şiiri.

medide/ medid: Uzunlayıp giden.

meduvv: Davetli.

meduvvîn: Davetliler.

meffaret: İftihar etme.

mefkud: Mevcut olmayan.

mehtâb: Ay ışığı, dolunay.

mekânet: Güç, kuvvet.

melâl: Hüzün.

melekâne: Meleğe yakışır şekilde.

melekü'l-mevt: Ölüm meleği.

melfûf: Ek, ilişik.

melûf: Alışmış.

memalik: Ülkeler.

memat: Ölüm.

memhûr: Mühürlenmiş.

memnu: Yasaklanmış.

memul: Umulan, beklenen.

memuren: Memur olarak.

men: Yasaklamak.

menfur: Nefret edilen.

menhûs: Uğursuz.

menkûha: Nikâhlı kadın.

menkul: Nakledilmiş.

menut: Bağlı.

menzile: Durum, derece.

meraret: Acılık.

merdanîyet: Mertlik, yiğitlik.

merkûm: Yukarıda adı geçen.

merkûmîn: Yukarıda adı geçenler.

merkûz: Yaradılıştan gelen.

mesâib: Zorluklar.

mesarif: Masraflar.

mesârr: Sevinçler.

mesbûk/ mesbûka: Daha önceden geçmiş.

meserret: Sevinç.

mesiregâh: Mesire yeri.

meslek: Gidiş, tarz, yol.

mesmuat: Duyulan şeyler.

mesmûmen: Zehirlenmek suretiyle.
mesrûr: Mutlu.
mesrûren: Mutlu olarak.
mestî: Sarhoş.
mestûr: Örtülü.
mestûre: Dinen yabancı sayılan erkeklerin yanına örtülü olarak çıkan kadın.
meşâgil: Meşgaleler.
meşâhir: Meşhurlar.
meşâkk: Sıkıntılar.
meşhûd: Gözle görülen, tanık olunan.
meşhun: Dopdolu.
meşk etmek: Verilen ders üzerinde çalışarak öğrenmek.
meşkûk: Şüpheli.
meşreb: Huy, davranış biçimi.
meşrubat ve mekûlât: Yiyecek ve içecek.
metâib: Yorgunluklar, zahmetler.
metanet: Sağlamlık, dayanıklılık.
metrûke: Kocası tarafından terk edilmiş kadın.
mevadd: Konular, maddeler.
mevâid: Vaatler.
mevaki: Mevkiler, yerler.
meveddet: Sevgi, muhabbet.
meveddetname: Muhabbetten bahseden mektup.
mevkian: Mevki olarak.
mevkuf: Tutuklanmış.
mevlûd: Doğma, yeni doğmuş çocuk.
mevt: Ölüm.
meyâmin: Bereketler.
meyan: Ara.
meyûs: Ümitsizliğe düşmüş.
meyûsiyet: Ümitsizlik.
mezâlim: Zulümler.
mezbûr/ mezbûre: Sözü edilen, yukarıda adı geçen.
mezkûr: Az önce adı geçen, sözü edilen.

mezun: İzinli.
mezunen: İzinli olarak.
Mızıkâ-i Hümayun: II. Mahmud devrinde Mehterhane'nin yerine kurulan saray mızıkası, bando.
mihen: Sıkıntılar.
mihman-nüvâzi: Misafirperverlik.
mihnet: Sıkıntı, zahmet.
mihriban: Şefkatli, muhabbetli.
mîr-i mûmâileyh: Adı geçen erkek.
mu'lin: İlân eden.
muacel: Peşin olarak ödenecek olan.
muahharan: Sonradan, bilâhare.
muâlece: İlâç kullanma.
muammer: Yaşayan, canlı, uzun ve güzel yaşayan.
muarefe: Tanışma.
muâşeret: Birlikte yaşama, hoş geçinme.
muavedet: Geri dönme.
muavenet: Yardım.
muavin: Yardımcı.
muayede: Bayramlaşma.
muazzez: Değerli, kıymetli.
mûcibince: Gereğince.
mûcib/ mûceb: Sebep, gerektiren.
mufassal: Ayrıntılı.
mufassalan: Ayrıntılı olarak.
muğber: Kuskün, kırgın.
muhâbere: Haberleşme.
muhaddere: İffetli kadın.
muhakeme: Mahkeme.
muhâkemât: Düşünceler.
muhal: İmkânsız.
muharrer: Yazılmış.
muharrerât: Yazılmış şeyler.
muharrir: Yazar.
muhat: Çevresi kuşatılmış.
muhâvere: Karşılıklı konuşma.
muhâzara: Karşılıklı sohbet.
muhâzi: Aynı hizada olan.
muhibb/ muhibbe: Dost.
muhibbâne: Dostça.

muhıbbât: Dostlar.

muhtar: Dilediği gibi hareket edebilen.

muhtasaran: Kısaca, özetle.

muhtelif/ muhtelife: Çeşitli.

muhtell: Bozulmuş.

muhzır: Hazır olan, gelen.

muin: Yardımcı.

mukabele-i bi'l-misil: Bir söz veya davranışa karşı aynı şekilde karşılık verme.

mukabeleten: Karşılık olarak.

mukaddem/ mukaddemâ: Önceki, evvelki.

mukadder: Kader, yazgı.

mukadderât: Alın yazısı, kader.

mukarin: Yakın, bitişik.

mukarrer: Kararlaştırılmış.

mukavele: Sözleşme.

mukavves: Kavisli.

mukavvesü's-şekl: Yay şeklinde.

muktedir/ muktedire: Kudretli kimse.

muktezâ: Gerekli, lâzım gelen şey.

mukteziyat: Gerekli olan şeyler.

mûmâileyh: Adı geçen, sözü edilen (erkek).

mûmâileyha: Adı geçen, sözü edilen (kadın).

mûmâileyhim: Adı geçenler, sözü edilenler.

mûmâileyhimâ: (iki kimse için) Adı geçenler, sözü edilenler.

muntazır/ muntazıra: Bekleyen.

muntazıran: Bekleyerek.

munzam: İlâve, eklenen.

murahhas: İzinli, yetkili olarak bir yere veya birinin katına gönderilen kimse.

musâhabe/ musâhabet: Sohbet.

musahhih: Düzelten, yanlışları ortadan kaldıran.

musammem: Kesin biçimde kararlaştırılmış.

musırrâne: Israrla.

musîb: Yerde, isabetli.

mutabık: Uygun, münasip.

mutad: Alışkanlık.

mutasarrıf: Sancak yahut livalarda en büyük mülki âmir.

mutazammın: İçine alan, kapsayan.

muteber: Güvenilir, itibarlı.

mutekid: Dindar.

muterif: İtiraf eden.

mutî: İtaat eden.

muttasıl: Sürekli, bitişik.

muvâcehe: Yüzleşme.

muvaffak: Başarılı.

muvaffakiyet: Başarılı olma.

muvâfık: Uygun.

muvakkat: Belirli bir zaman için.

muvasalat: Vasil olma, ulaşma.

muzdaribü'l-kalb: Üzgün, kederli.

muzır: Zararlı.

muzırrât: Zararlı şeyler.

muzlim: Karanlık.

muzmer: Gizlenmiş.

mübahasât: Karşılıklı konuşmalar.

mübahase: Karşılıklı konuşma.

mübalağa: Abartma.

mübaşeret: Bir işe başlama.

mübâyaa: Satın alma.

mübâyenet: Uyuşmazlık.

mübâyın: Karşıt, zıt.

mübeyyin: Açıklayıcı.

mübrem: Vazgeçilmez.

mübteni: Bir şeye dayanan.

mücazât: Cezalandırma.

mücellid: Ciltçi.

mücesseme: Somut, gözle görülür, elle tutulur.

mücmel/ mücmele: Özetlenmiş.

mücmelen: Özetle.

mücrim: Suçlu.

müctemi: Toplanmış.

müctemian: Toplanmış olarak.

müdâvât: Tedavi etme.

müdekkik: Dikkatle inceleyen.

müdhîşe: Dehşetli.
müebbeden: Sonsuza kadar.
müeccel: Peşin olmayan, ertelenmiş.
müekkele: Vekil tayin edilen.
müellime: Üzücü.
müessir/ müessire: Tesirli.
müfarakat: Ayrılık.
müfekkiye: Düşünme gücü.
müfid: Faydalı.
müftehir: Övünen.
mühlik: Öldürücü.
mükâfât: Ödül.
mükâleme: Karşılıklı konuşma.
mükedder: Kederli.
mükerreren: Tekrar ederek.
mülâbese: Sebep, münasebet.
mülâhaza: Dikkatle inceleme, düşünce.
mülâkat: Karşılıklı konuşma.
mülâzeme: Lüzumlu.
mülâzemet: Bir kimsenin yanında veya bir kuruluştaki ücret almadan staj yapma.
mülâzemeten: Stajyer olarak, mülâzemet yoluyla.
mülevves: Pis, kirli.
mültefitâne: İltifat edercesine, güler yüzle.
mülûkâne: Hükümdarlara yakışır tarzda.
mümânaat: Engelleme.
mümasil: Benzeyen.
mümâşât etmek: Yoldaşlık etmek.
mümtezic: Uygun, iç içe.
münakkaş: İşlenmiş, nakışlanmış.
münâzaa: Münakaşa.
münbais: Bir şeyden dolayı.
münbasit: Sevinçli, memnun.
münbasitâne: Sevinçli şekilde, açılmış, genişlemiş tarzda.
müncemid: Donmuş, donuk.
müncer: Bir sonuca varan.
mündefi: (sıkıntı, hastalık için) Savulmuş, atlatılmış.

münderecât: İçindekiler, muhteviyat.
münderic: Bir şeyin içinde yer alan, muhteva.
münferid: Tek.
münharifü'l-mizac: Hasta, keyifsiz.
münhasır: Özgü, yalnız bir kimseye, bir şeye mahsus olan.
münhedim: Harap olmuş.
münkad: Boyun eğmiş.
münkâtı: Kesilmiş, arkası kesilen.
münkesirü'l-kalb: Kalp kırıklığı.
müntehâ: Son, nihayet.
müntehab: Seçilmiş.
müreccah: Üstün, tercih edilen.
mürettib: Dizgici.
müsadif: Tesadüf eden.
müsafaret: Misafirlik.
müsafireten: Misafir olarak.
müsâvi: Eşit.
müsebbib: Sebep olan.
müsevvêdât: Müsveddeler, karalamalar.
müsin: Yaşlı.
müskirât: Alkollü içkiler.
müstağrak: Batmış, gark olmuş.
müstakbel: Gelecek.
müstakim: Doğru yolda olan.
müstebân: Aşıkâr, açık.
müsteciren: Kiracı olarak.
müstefid: İstifade eden.
müstekreh: İğrenç.
müsterih: Huzurlu.
müsterihen: Gönlü rahat olarak.
müstetir: Gizli, saklı.
müstevcib: Gerektiren.
müşabih: Benzeyen.
müşahede: Gözle görme.
müşarunileyh: Adı geçen, sözü edilen, anılan (erkek).
müşarunileyha: Adı geçen, sözü edilen, anılan (kadın).
müşerref: Şerefli.
müşevves: Karmakarışık.

müşfika: Şefkatli kadın.
müşfikane: Şefkatle.
müşir: Bildiren.
müşkil: Zor.
müşkilât: Zorluklar, güçlükler.
müştebih: Şüpheli.
müşteki: Şikâyetçi.
mütâlaa: Düşünerek, anlayarak okuma.
müteaddid: Defalarca, birçok.
müteallim: İlim tahsil eden.
mütebessim: Gülümseyen.
mütecaviz: -i geçen, -den fazla, çok.
müteellim: Elemlî, kederli.
müteessif: Üzgün.
müteessiren: Üzüntülü.
müteezzi: Eziyet çeken, mustarip.
mütefekkir: Düşünceli, düşünen.
mütefennin: Bir ilm üzerinde geniş bilgiye sahip olan.
mütehassir: Hasret çeken.
mütehassirâne: Hasretle.
mütehayyir: Hayrete düşmüş.
mütekarib: Birbirine yaklaşan.
mütelâşi: Telâşlı.
mütelezziz: Lezzet alan, tat alan.
mütemadiyen: Devamlı.
mütemennâ: İstenen, arzu edilen.
mütenaim: Bolluk ve refah içinde yaşayan.
mütenasip: Uyumlu, orantılı.
mütenevvi: Çeşitli.
mütenevvîa: Türlü türlü.
mütereddid: Kararsız.
mütevâliyen: Sürekli, aralıksız olarak.
müteveccihen: Bir yere yönelerek, yola çıkarak.
müteveffa: Ölmüş kimse.
müteverrime: Veremli (kadın).
mütezelsil: Sarsılan, sallanan.
müttefikan: Birleşerek.

müvekkil: Davası avukat tarafından takip edilen, vekillik edilen kişi.
müyesser: Kolayca nasip olan.
müzâkere: Bir konu üzerinde karşılıklı görüşme.
müzic: Rahatsızlık veren.
nâfi: Faydalı.
nagamât: Nağmeler.
nağmesâz: Nağme yapan, şarkı okuyan.
nağme-zen: Şarkı okuyan.
nâ-hemvâr: Uygun olmayan, düzgün olmayan.
nâ-hemvârî: Uygunsuzluk.
nâhoş: Hoş olmayan, hoş gitmeyen.
naib: Kadı vekili.
nâiliyet: İsteğine ulaşma, nail olma.
nâ-kabil: İmkânsız.
nâlân: Ağlayan, inleyen.
nâimizac: Keyifsiz, hasta.
nâmütenâhî: Sonsuz.
nâ-sâz: Uygunsuz.
nasb: Tayin etme.
nâ-sezâ: Lâyık olmayan.
nâsiye: Alın.
nâşi: Sebebiyle, ötürü, ileri gelen.
nâ-tüvân: Gücsüz, kuvvetsiz.
nazenin: İşveli, nazlı.
nâzır: Gören, bakan; bakanlık makamında olan, vekil.
nazikâne: Nazikçe, nezaketle.
nazîr: Benzer, eş.
nazire: Divan edebiyatında bir şiirin aynı vezin ve kafiye ile yazılan benzeri.
nazmen: Vezinli ve kafiyeli, manzum olarak.
nazmetmek: Vezinli ve kafiyeli olarak şiir yazmak, manzum olarak yazmak.
nazm-ı eşâr: Şiir yazma.
ne'am: Evet.
nedamet: Pişmanlık.

nefehât: Esintiler.

nefha-hûn: (mecazen) Kanlı bir nefes.

nefy: Sürgün.

nekre-gû: Şakacı, sohbeti eğlenceli.

nem-nâk: Nemli.

nerm: Yumuşak, nazik.

nermî: Yumuşaklık.

nesim: Hafif hafif esen latif rüzgâr.

nesren: Nesir olarak, düz yazı şeklinde.

neşâid: Şiirler, manzumeler.

neşat: Sevinç.

neşât-efzâ: Neşe çoğaltan, sevinç arttıran.

neşide: Şiir, manzume.

neşretmek: Yayımlamak.

neticetü'n-netice: Netice olarak, sonucun sonucu.

nev: Cins, tür.

nevâhî: Yasaklanan şeyler.

nevâkıs: Noksanlar, eksiklikler.

-nevâz: "okşayan, okşayıcı" anlamı katan son ek.

nevazişkârane: Gönül okşayarak, iltifat ederek.

nevcivân: Delikanlı.

neviyyet: Cins, kadın veya erkek olma hali.

nevm: Uyku.

nevmîd: Ümitsiz.

nevmidî: Ümitsizlik.

nevzâd: Yeni doğmuş, bebek.

nezaret: Denetim, kontrol.

nezd: Yan, kat, ind.

niam: Nimetler.

nidâ: Seslenme.

niğâh: Bakış.

nihayetü'l-emr: İşin sonunda.

nik: İyi.

nik ü bed: İyi ve kötü.

nivânîyye: Kadınlık.

nisyân: Unutuş.

nişâne: Belirti, iz.

nizâ: Kavgâ.

nizam: Düzen.

nuhûset: Uğursuzluk.

nûş etmek: İçmek.

nutuk: Söz, konuşma.

-nümâ: "gösteren, bildiren; benzeyen" anlamları katan son ek.

nümâyân: Aşıkâr, açık.

nüzhet: Gönül açan, ferahlık veren. İnsana ferahlık verecek yerlere gidip gezme.

nüzhet-feza: Neşeli, gönül açan.

nüzul: Yukarıdan aşağıya inme.

pâyân: Nihayet.

payidâr: Devamlı.

penâh: Sığınacak yer.

-perdâz: "düzenleyen, tertip eden" anlamı katan son ek.

perişaniyet/ perişanî: Perişanlık.

pey: Teminat için verilen ücret.

peydâ etmek (eylemek): Meydana getirmek.

peydâ olmak: Ortaya çıkmak.

peyrev: Tâbi olan, izleyen kimse.

peyrevlik: Tâbi olma, izleme.

pîrî: İhtiyarlık, yaşlılık.

pister: Yatak.

pîş: Ön.

postnişin: Tasavvufta şeyh makamında olan kimse.

pür-: "dolu, çok" anlamı katan ön ek.

ra'se: Titreyiş.

rabîta: İki şeyi birbirine bağlayan bağ.

rabt: Bağlanma.

raddelerinde/ raddesinde: Yaklaşık olarak.

rağbet: İtibar, meyil, teveccüh.

râkiben: (binek hayvanı veya taşıta) Binmiş olarak.

ramak kalmak: Olmasına çok az bir şey kalmış olmak, neredeyse, eli kulağında.

rastgû: Doğru söyleyen.
raşedar: Titreyen.
râyet: Bayrak.
re'y: Fikir, görüş.
re'yü'l-ayn: Bizzat görerek.
reddiye: Kabul etmeme.
ref': Ortadan kaldırma, hükümsüz kılma.
refâkat: Arkadaşlık, eşlik.
refik: Eş, arkadaş.
rehâ: Kurtulma.
rehâ-yâb olmak: Hastalığı iyileşmek, kurtulmak.
reji: Tekel idaresinin eski adı.
resm: Âdet, usul, tören, merasim.
resm-i veda: Veda töreni.
reva: Layık, uygun.
revnak: Göz alıcı güzellik, parlaklık.
revnaklı: Göz alıcı güzellikte, parlak.
riayet: Uyma, itaat etme.
riayetkâr: Riayet eden.
rikkat: İncelik, acıma, merhamet.
rivayet: Nakledilen haber veya söz.
-rîz: "döken, akıtan, saçan" anlamı katan son ek.
rû-be-rû: Yüz yüze.
rû: Yüz.
rub': Çeyrek.
ruh-efzâ: Cana can katan.
rûnümâ: Ortaya çıkan.
rû-yı rıza: Rıza gösterme.
ruz: Gün.
rûfeka: Arkadaşlar.
rûkûb: (taşıt veya binek hayvanına) Binme.
rûsum: Usul, metot, vergiler.
rüyat: Bakış, görüş.
sa'b: Güçlülük yapılan.
sâât: Saatler.
sabavet: Çocukluk.
sabiha: Hoş ve güzel olan.
sabit-kadem: Kararlı, kararında sebat eden.

sademât: Darbeler, çarpmalar.
sadr: Kalp, gönül, göğüs.
sadr-ı esbak: Eski sadrazam.
saf-dil: Temiz yürekli, kolay aldatılabilen.
saf-dilâne: Safdillikle.
safi: Temiz, halis.
safvet: Maddi ve manevi temizlik.
sahih: Gerçek, doğru.
sahihan: Gerçekten, hakikaten.
sahilhane: Yalı.
saht: Sert, katı.
saika: Sebep.
sâir/ sâire: Başka, diğer.
sakîm: Yanlış, hatalı.
sakinâne: Sakince.
sâkine: Sakin, oturan.
sâkit: Konuşmayan, susan.
sâkitâne: Konuşmadan, sessizce.
sâl: Yıl.
sâlik: Bir yol tutup onu takip eden kimse.
sâmi: İşiten, duyan kimse.
sâmi-i müdekkik: Dikkatle dinleyen, işitip düşünen.
sâmia-hıraş: Kulak tırmalayan.
sâmia-hıraş-ı teessüf olmak: Esefle işitmek, işitmekten bile rahatsız olmak.
sanatkârân: Sanatkârlar.
sânî: İkinci.
sanîa: Hile tertip, tuzak.
saniyen: İkinci olarak.
sârik/ sârika: Hırsız.
savm: Oruç.
sâye: Gölge.
sayf: Yaz mevsimi.
sâzende: Musiki âleti çalan kimse.
sebat: Kararından ve sözünden dönmeme.
sebkat: Geçme, cereyan etme.
seda: Ses.
sefâhet: Aşırı derecede zevk ve eğlenceye düşkün olma.

sefaret: Elçilik.
sefarethâne: Elçilik binası.
sefihâne: Basit, bayağı, sefih bir kimseye uygun olarak.
sefir: Elçi.
sefir-i kebir: Büyükelçi.
sehâb: Bulut.
sehâb-pâre: Bulut parçası.
sehv/ sehiv: Kasıtlı olmayan yanlış, yanlış, art niyet taşımayan hata.
sehven: Yanlışlıkla.
selâse: Üç.
selef: Bir önceki mevkidaş.
sem': Duyma, işitme.
senâ: Övme.
senedât: Senetler.
serair: Sırlar.
sergüzeşt: Macera.
seriân: Süratle, seri olarak.
serlevha: Başlık.
serzeniş: Başa kakma, sitem.
seyl: Sel.
seyyahîn: Gezinler.
seyyiat: Kötülükler, günahlar, suçlar.
sezâ: Yaraşır, uygun.
siyam: Oruç.
simât: “üzerinde ... izi, işareti görülen, görünüşlü” anlamı katan son ek.
sîne: Göğüs, bağır.
sinn: Yaş.
sirayet: Geçme, bulaşma.
sirişk: Gözyaşı.
sirkat: Hırsızlık.
sitayış: Övme, övgü.
siyak: Şekil, biçim, tarz.
sû'-i tesir: Kötü etki.
sual: Soru.
sudur: Ortaya çıkma.
sûr: Dügün, şölen.
suret-i zâhirede: Görünüşte.
suûbet: Zorluk, güçlük.
suver: Suretler, şckilller.

-sûz: “yakan, yakıcı” anlamı katan son ek.
sûzân: Yakan, yakıcı.
sûzişli: Acıklı, dokunaklı.
sübût: Varlığı, gerçekliği kesin olarak ortaya çıkma.
süfera: Elçiler.
süflâ: Alçak, adi, sefil.
süflî: Aşağılık, adi, bayağı, değersiz.
sühûlet: Kolaylık.
sürûr: Sevinç.
şâhâne: Şaha (padişaha, hükümdara) ait, şahla ilgili.
şakird: Öğrenci.
şâkirdân: Öğrenciler.
şakk-ı şefe: Ağız açma.
şâmil: İçine alan, kapsayan.
şâyeste: Lâyık, şayan.
şêâmet: Uğursuzluk.
şebab/ şebâbet: Gençlik.
şedid/ şedîde: Şiddetli.
şedîden: Şiddetle.
şehrâyîn: Önemli günlerde şehri ışıklar ile donatarak yapılan kutlama, donanma.
şehrî: Aylık.
şehriyârî: Hükümdarlık, padişahlık.
şenâat: Kötülük, alçaklık.
şenâatkârâne: Alçakça.
şer'an: Şeriata göre.
şerâit: Şartlar.
şerha şerha: Parça parça.
şerik/ şerike: Ortak.
şevket-meab: Osmanlı padişahları için bir unvan sözcüğü.
-şîâr: “haiz olan, sahip olan” anlamı katan son ek.
şifâhen: Sözlü olarak.
şifâhî/ şifâhiyye: Sözlü.
-şiken: “kıran” anlamı katan son ek.
-şinas: “bilen, tanıyan, anlayan” anlamı katan son ek.
şitâ: Kış mevsimi.
şitab: Koşma, acele etme.

şûriş: Karışıklık.
şükran: Teşekkür.
şürû': Başlama.
tâ be-sabah: Sabaha kadar.
ta'dâd: (sayı) Sayma.
ta'n: Kınama, ayıplama.
taaccüb: Hayret etme.
taalluk: İlişiği, ilgisi olma.
taallüm: Ders alarak öğrenme.
taam: Yemek, öğün.
taat: İbadet.
tab: Kitap, dergi gibi ürünleri basma.
tab': Huy, karakter.
tababet: Tıp ilmi.
tâb-âver: Güç yetiren, dayanan.
tâb-âver-i mukavemet: Karşı koyma.
tabii: Doğal.
tabiü'l-husûl: Gerçekleşmesi tabii, meşru.
tâcdârî: Hükümdarlık.
taçil: Hızlandırma.
tadil: Değiştirme, değişiklik.
tafsil: Bir şeyi bütün ayrıntılarıyla açıklama.
tagayyür: Değişme, başkalaşma.
tâgî: Baş kaldıran, asi.
tagyir: Değiştirme, başka şekle sokma.
tahaffûf: Hafifletme.
tahakkuk: Gerçekleşme.
tahammül-fersâ: Dayanılmaz.
taharri: Arama, bir şeyi bulmaya çalışma.
tahassul: Sonuç olarak ortaya çıkma.
tahassür: Özlemek.
tahattur: Hatırlama.
tahayyür: Hayrete düşme.
tahdid: Sınırlama.
tahfif: Hafifletme.
tahkik: Soruşturma, hakikati araştırma.

tahkir: Küçük görme, aşağılama.
tahlis: Kurtarma, kurtarılma.
tahmil: Bir işi başkasının üzerine bırakma, yükleme.
tahmis: Divan edebiyatında bir gazelin her beytini aynı vezin ve kafiye beşe tamamlayarak oluşturulan nazım biçimi.
tahrir: Yazı yazma.
tahriren: Yazılı olarak.
tahrirî: Yazılı.
tahsin: Güzel bulma, takdir etme.
tahsisât: Bir iş için ayrılmış belirli miktardaki para.
takaddüm: Önce gelme.
takarrüb: Yaklaşma.
takât-fersâ: Dayanılmaz.
takdim: Daha üstün bir kimseye sunma, mevki bakımından daha düşük olanı üstün olana tanıstırma.
takdis: Kutsal sayma.
takdir: Kader, değerini fark ederek beğenme.
takrib: Yaklaştırma.
takrir: Yazılı resmi belge.
taksim: Fasil başında veya ortasında tek enstrüman tarafından doğaçlama olarak icra edilen bağımsız parça.
taksimât: Bir şeyin kendi içinde ayrıldığı bölümler.
taksirât: Kabahatler, suçlar.
takviye: Kuvvetlendirme.
takye: Takke.
talâkname: Boşanmayı bildirir belge.
talik: Belli bir zamana bırakma, geciktirme.
talim: Ders verme, bir şeyi öğretmek için yapılan düzenli çalışma.
taltif: Gönlü hoş etme.
tanzim: Düzenleme.
tarafeyn: İki taraf.
taravet: Tazelik.
tarâvet-bahş: Tazclik veren.

tard: Sürme, uzaklaştırma.
târî: Ansızın beliren.
tarîk: Yol.
tarziye: Özür dileme.
tasallut: Bıktıracak şekilde üstüne düşme, musallat olma.
tasavvur: Zihinde canlandırma.
tasdi': Can sıkma.
tashih: Düzeltme.
tasmim: Kesin olarak kararlaştırma, güçlü niyet.
tasvib: Doğru olduğunu belirtme, onaylama.
tatyib: Birinin gönlünü hoş etme.
tavassut: Arabuluculuk etme.
tavsif: Vasıflarını sayma.
tavsit: Aracılık ettirme.
tayib: Ayıplama.
tazarru: Yalvarma.
tazib: Eziyet verme.
tazyik: Zorlama.
tazyikat: Zorlamalar.
teahhur: Gecikme.
teâlî: Yüksek, yüce, yükselme, yücelme.
teati: Alishveriş, karşılıklı alma ve verme.
teb'id: Uzaklaştırma.
tebahhur: Buharlaşma.
tebâüd: Uzak düşme.
tebdil: Değiştirme.
tebdilât: Değişiklikler.
tebdil-i âb u hava: Su ve hava değişimi.
teberrâ: Uzaklaşma.
tebeyyün: Meydana çıkma.
tebliğ: Eriştirme.
tebşir: Müjdeleme.
tebyiz: Bir müsveddeyi temize çekme.
teccid: Yenileme.
tecemmu: Toplanma.
tecennün: Delirme.
tecessüm: Cisimleşme, somutlaşma.

tecviz: Uygun görme.
tedâbir: Tedbirler.
tedâbir-i seria: Acil tedbirler.
tedarik: Sağlama, edinme, hazır bulundurma.
tederrüs: Ders alma.
tediye: Ödeme.
tedricen: Yavaş yavaş.
tedris: Ders öğretme.
teeddüb: Utanma.
teehhül: Evlenme.
teemmül: Etraflıca düşünme.
teenni: İhtiyatlı davranarak acele etmeden iş görme.
teessüf: Esef etme, üzülme.
teessüf-iştimal: Kedere batmış.
teessürât: Üzüntüler.
tefehühüm: Anlama, farkına varma.
tefennün: Bir şey hususunda çok bilgi sahibi olma.
teferrüc: Eğlenmek, ferahlamak gayesiyle çıkılan gezinti.
teferrüs: Sezme, farkına varma.
tefevvüh: Söyleme, telaffuz etme, ağza alma.
tefhim: Bildirme, anlatma.
tefrik: Ayırma, ayrılma.
tefriş: Döşeme.
tehâcüm: Hücum etme.
tehâlûf: Birbirine zıt olma, aykırı olma.
tehâlûk: Büyük bir arzu ile can atma.
tehâşî: Korkma, sakınma.
tehdidât: Tehditler.
tehevür: Çok kızma, öfkelenme.
tehir: Erteleme.
tehiyye: Hazırlama, hazırlanma.
tehyic: Heyecanlandırma.
tek ü tenha: Yapayalnız.
tekâlif: Teklifler.
tekdir: Azarlama.
tekellüm: Konuşma.
tekerrür: Tekrarlanma.

tekid: Sağlamlaştırma, tekrar ederek pekiştirme.

tekmil: Bitirme, tamamlama, bütün.

tekdiz: Yalanlama.

telâkî: Kavuşma, buluşma.

telakki etmek: Addetme, sayma, kabul etme.

telezzüz: Zevk alma.

telezzüzât: Zevk almalar.

telif-i beyn: Ara bulma.

telkib: Lakaplandırma, isim takma.

telmih: İma, çağrışım.

temâşâ: Seyretme, hoşlanarak seyretme.

temdîd: Uzatma.

temenni: İstek, dilek.

temenniyât: İstekler, dilekler.

temin etmek: Sağlamak, gerçekleştirmek, güvence vermek.

tenâkus: Azalma, eksilme.

tenâvül: Yeme içme.

tendürüst: Sağlıklı, sıhhatli.

tenebbüh: Tembih etme, uyarma.

teneffür: Nefret etme, iğrenme.

tenezzüh: Eğlenmek için gezip dolaşma.

tenezzül etmek: Alçak gönüllü davranmak, tevazu göstermek.

teng: Dar.

tenhayî: Tenhalık, yalnızlık.

tenkidât: Eleştiriler.

tenkih: Nikâh kıyma, evlendirme.

tensib: Uygun bulma.

tenşît: Neşe verme, ferahlandırma.

tenvir: Işıklandırma, aydınlatma.

terakkî: İlerleme, gelişme.

terâküm: Birikme, yığılma, toplanma.

terennüm-sâz: Şarkı söyleyen.

terfikan: Eşliğine birini katarak, yanına birini vererek.

terhin: Rehin olarak bırakma.

tersîm: Resmini yapma.

tertib: Çeşitli maddeleri bir araya getirerek ilâç hazırlamak, dizgi, forma.

tertibât: Ön hazırlıklar, düzenlemeler.

tervîc: Destekleme.

terzil: Rezil etme.

tesadüf etmek: Rast gelmek.

tesettür: Örtünme.

teseyyüb: İhmalkârlık.

teshil: Kolaylaştırma.

teshin: Isıtma, kızdırma.

teskin: Yatıştırma, sakinleştirme.

tesliye/ tesliyet: Teselli verme.

tesliyet-bahş: Teselli veren.

tesliyetname: Teselli vermek amacıyla yazılan mektup, pusula.

tesmim: Zehirleme.

tesrir: Sevindirme.

tesviye: Bir işi sonuçlandırma, ödeme.

teşahhus: Şahıs şekline girme.

teşdid: Şiddetini arttırma.

teşebbüsât: Girişimler.

teşeddüd: Şiddet kazanma.

teşeffî-yi sadr: İçi rahatlatma.

teşekkürât: Teşekkürler.

teşkil: Vücuda getirme, meydana getirme.

teşrif: Şereflendirme.

teşrif etme: Varlığı şeref veren birinin bir yeri ziyaret etmesi.

tevâfuk: Uygun gelme.

tevahhus: Ürkme, korkma.

tevakkuf: Bekleme, durma.

tevbih: Azarlama.

tevdî: Teslim etme.

tevdian: Emanet ederek.

tevekkeltü teâlallah: Yüce Allah'a tevekkül ettim, sığındım.

tevellüd: Dünyaya gelme.

teverrüm: Vereme yakalanma.

tevil: Sözü zorlama, başka bir manaya gelecek şekilde kullanmaya çalışma.
tevkif: Tutuklama, tutuklanma.
tevkil etme: Vekil olarak tayin etme, avukat olarak tayin etme.
tevlid: Doğurma.
tevsî: Genişletme.
tevsik: Belgelemek, vesika ile ispatlamak.
tevzi: Dağıtma.
tezat: Zıtlık.
tezâyüd: Artma.
tezâr: Zikretme, hatıra getirme.
tezkire: Küçük mektup, pusula.
tezyin: Süsleme.
tıynet: Yaratılış, fitrat.
tîlâvet: Güzel sesle ve kurallara uygun olarak Kur'an okuma.
tîr: Ok.
tufûliyet: Çocukluk.
tûl: Uzunluk, boy.
tûl-ı müddet: Uzun süre.
tuyûr: Kuşlar.
tüvân: Takat.
uhuvvet: Kardeşlik.
ulviyet: Yücelik.
umûr: İşler.
urûc: Yükselme.
uzmâ: Büyük, çok yüce.
üdebâ: Edipler.
ülfet: Dostluk, muhabbet.
ünsiyet: Yakınlık.
vâ esefâ: Ne yazık, eyvah.
vacibü'r-riâye: Saygı ve itibar görmesi gereken.
vahdâniyet: Allah'ın tek, ortaksız ve benzersiz oluşu.
vahdet: Yalnızlık, tek olmak.
vâhî: Boş, manasız.
vâhide/ vâhid: Tek, bir.
vâhime: Kuruntu, vehim.

vakf: Varlığını bir şeye adama, sahibinin mülkiyet hakkı kaldırılmış olan mal.
vâkıf: Bilen, haberdar olan.
vakt-i âhir: Sonraki zaman.
vakt-i zuhr: Öğle vakti.
valideyn: Anne baba.
vâlihâne: Şaşkınca, hayret ederek.
varaka: Yazılı kâğıt, yaprak.
varak-pâre: Kâğıt parçası.
vâreste: Uzak, beri, kurtulmuş.
vârid: Gelen, ulaşan.
varidat-ı zâtiye: Şahsi gelir, varlık.
vâsıl: Ulaşan.
vâsıl-ı sem': Kulağa gelen.
vâsi: Geniş.
vâveyla: Çılgılık, feryat.
vaz': Koyma, konulma.
vaz'-ı haml: Çocuk doğurma.
veled: Çocuk, oğul.
vilâdet: Doğum.
vuku bulmak: Meydana gelmek.
vukûf: Anlama, bilme.
vusûl: Ulaşma, erişme.
vürûd: Gelme, erişme.
vüsat: Genişlik, bolluk.
-yâb: "bulan, bulucu" anlamı katan son ek.
yakîn: Kesin ve sağlam bilgi.
yâre: Yara.
yâver: Emir subayı.
yâverî: Yaverlik.
ye's: Üzüntü, keder.
yed: El, dest.
yed-i izdivac vermek: Evlenmek.
yegân yegân: Birer birer.
yegâne: Biricik.
yevm: Gün.
yevmen-fe-yevmen: Günden güne.
zaaf: Zayıflık.
zaafiyet: DERMANSIZLIK, güçsüzlük.
zabt: Kuvvetle tutma.
zabtiye nezareti: (şimdiki) Emniyet Genel Müdürlüğü.

zâhib: Bir düşünceye, bir zanna inanan.

zahr: Kâğıt, fotoğraf gibi şeylerin arka tarafı.

zarifâne: Zarif davranarak, nazikâne.

zâtü'lbeyn: İki kişi arasındaki düşmanlık.

zayi: Yitik, kayıp, ziyan.

zehâb: Zannetmek, sanmak.

zehr-âbe: Zehir gibi çok acı su.

zelil: Aşağılanan, hor görülen kimse.

zevâl: Ortadan kalkma.

zevat: Saygıdeğer kimseler.

zevc: (kadına göre) Eş, koca.

zevce: (erkeğe göre) Eş, karı.

zımnında: Maksudıyla.

zîbâ: Süslü, güzel.

zihî: Ne güzel, ne hoş.

zindegî: Zindelik, canlılık.

zu'm: Zan.

zu'munca: Zannına göre.

zucret: İç sıkıntısı, gönül darlığı.

zuhr: Öğle.

zuhur: Meydana çıkma, baş gösterme.

zulmet: Karanlık.

zükkâm: Nezle.

zükûr: Erkekler.

züvvâr: Ziyaretçiler.

Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatlarının derbendinde bir Ara Nesil sanatçısı olan Şair Nigâr Hanım, kadınların kendi duygularından açıkça bahsedemediği, erkek duygularını taklit ederek yazdığı bir dönemde bir kadın olarak duygularını çekincesizce yazabilmiş, adını açıkça göstererek kimliğini sahiplenmiştir. Bu açıdan bakıldığında ilk "kadın" şairimizdir ve aynı zamanda Türk edebiyatında en uzun günlük yazan kadın yazar unvanına sahiptir. 25 yaşında başladığı günlük tutma alışkanlığını hayatının sonuna kadar devam ettirmiş ve ölümünden sonra kendi hayatına delil olacak defterler bırakmıştır.

İlk dönem günlükleri bütünüyle II. Abdülhamid saltanatıyla örtüşen, son dönem günlükleri ise Balkan Harbi'nin hemen öncesinden I. Cihan Harbi'nin son yılına kadar uzanan Nigâr Hanım'ın defterlerinden sadece kendi hikâyesini değil bir dönemin şemasını da çıkarmak mümkündür.

Günlük, içerdiği dönemin bütün hareketliliğine rağmen siyasi amaçlarla kaleme alınmış değildir. Politika Nigâr Hanım'ın öncelikli ilgi alanında görünmez. Ancak tanıklıkları önemlidir. Örneğin bir gün Naciye Sultan'ı ziyaretten dönüşünde defterine şu cümleyi kaydetmiştir: "Bugün Harbiye Nazırı zevcesi Naciye Sultan bu harp ne zaman bitecek diye benden soruyordu", 8 Şubat 1918.

Günlük, edebiyat tarihi açısından da önemlidir. En zengin yanlarından biri titizlikle kaydedilmiş şahıs kadrosudur. Satırlarda izi sürülebilecek edebi simalar kadar dönemin entelektüel bir kadınının okuma listesi de ilgi çekicidir.

Ayrıca dönemin sosyal ve kültürel hayatı ve kapsadığı süreçte yaşanan değişimlere dair haritalar verir. Yeme içme, giyim kuşam, gezme mesire, alışveriş mağazalar, tiyatro sinema, tramvay, ısınma, ev döşeme, hizmetkârlarla ilişki gibi pek çok ayrıntıya bu sayfalardan ulaşılabilir ve *Günlük* toplumsal tarih bakımından zengin malzemeler taşır.

Ve elbette merkezinde Nigâr Hanım'ın şahsi hikâyesi vardır. Tanıklıklarıyla bir dönem okuması için hayli zengin malzemeler taşıyan defterlerin asıl odağında Nigâr Hanım'ın aile ilişkileri, özellikle eşi İhsan Bey'le iniş çıkışlı evlilikleri, kalabalık sosyal hayatı, edebiyat ve musiki mahfilleri, yazma serüveni ama en çok da acıları vardır. Günlükler hayatı boyunca Nigâr Hanım için bir dert ortağı olur, kimseye anlatamadığı ıysanlarını onunla paylaşır, yazarken yalnızlığını unutma imkânı bulur.

Elinizde tuttuğunuz çalışma, orijinal metin üzerinden 1628 sayfalık bir hacme sahip olan *Günlük*'ün kronolojik olarak bir bütün oluşturan ilk sekiz defterini bir araya getiriyor. Geri kalan ve yine kendi içinde bütünlüğü olan beş defter de kısa zaman içinde okuyucuyla buluşmayı bekliyor.

Zeynep Berktaş'ın uzun bir süredir titizlikle üzerinde çalıştığı bu defterler Prof. Dr. Nazan Bekiroğlu'nun önsöz ve notlarıyla zenginleşerek bir bütün olarak ve yeni harflerle ilk kez yayımlanıyor.

GÜNLÜK

timas.com.tr

timasayingrubu

